Türk ölkələri ilə əlaqələrin genişləndirilməsi,
Türk dünyasının və Türk Dövlətləri Təşkilatının gücləndirilməsi
Azərbaycanın xarici siyasətinin prioritet istiqamətidir.
Azərbaycan həmişə Türk dünyasının sıx birləşməsi,
onun siyasi, iqtisadi və hərbi qüdrətinin artması,
qlobal arenada güc mərkəzinə çevrilməsi naminə səylər göstərmişdir.
XXI əsr Türk dünyasının inkişafı əsri olmalıdır.

İLHAM ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

ISSN 2309-1347

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası

DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİ:

NƏZƏRİYYƏ VƏ TƏCRÜBƏ

2024

3 (87)

DÖVLƏT İDARƏÇİLİK AKADEMİYASI

BAKI – 2024

Demokratik cəmiyyətdə dövlət idarəçiliyinin, yerli özünüidarəetmənin nəzəriyyəsi və təcrübəsi üzrə tədqiqatlar

REDAKSİYA ŞURASI: ***Samir Nuriyev*** *(sədr)*

Anar Ələkbərov, Fərəh Əliyeva, Kərəm Həsənov, Zeynal Nağdəliyev, Fuad Ələsgərov, Hikmət Hacıyev, Şahmar Mövsümov, Natiq Əmirov, Urxan Ələkbərov

REDAKSİYA HEYƏTİ: ***Urxan Ələkbərov***
(redaktor)

Əlikram Abdullayev
(redaktor müavini)

Elman Nəsirov
(məsul katib)

Əli Nuriyev, Namiq Əliyev, Ziyafət Həbibova, Hikmət Məmmədov, Elçin Əhmədov, İsaxan Vəliyev, Xatirə Hüseynova, Gülnarə Qurbanova, Elvin Əzizbəyov, Sevil Məmmədova, Firdovsiyyə Əhmədova, Yusif Ağayev

Elmi-nəzəri jurnal 2003-cü ildən nəşr olunur. İldə dörd dəfə çıxır.

Jurnal AAK-ın rəsmi qeydiyyatdan keçirilmiş və elmi nəşrlər siyahısına daxil edilmişdir.

Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə.
Elmi-nəzəri jurnal. 2024, №3(87).
Bakı, Dövlət İdarəçilik Akademiyasının (DİA) nəşri, 2024, 304s.

© Dövlət İdarəçilik Akademiyası, 2024

ISSN 2309-1347

The Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Azerbaijan

PUBLIC ADMINISTRATION:
THEORY AND PRACTICE

2024
3 (87)

ACADEMY OF PUBLIC ADMINISTRATION

BAKU – 2024

Research Dedicated to the Theory and Practice of Public Administration and Application of Decentralized Governance in Democratic Society

EDITORIAL COUNCIL: ***Samir Nuriyev*** *(chairman)*

Anar Alakbarov, Farah Aliyeva, Karam Gasanov, Zeynal Naghdaliyev, Fuad Alasgarov, Hikmat Hajiyev, Shahmar Movsumov, Natiq Amirov, Urkhan Alakbarov

EDITORIAL BOARD: ***Urkhan Alakbarov***
(editor-in-chief)

Alikram Abdullayev
(deputy editor)

Elman Nasirov
(executive secretary)

Ali Nuriyev, Namiq Aliyev, Ziyafet Habibova, Hikmat Mammadov, Elchin Ahmadov, Isakhan Valiyev, Khatira Huseynova, Gulnara Gurbanova, Elvin Azizbayov, Sevil Mammadova, Firdovsiyya Ahmadova, Yusif Agayev

Journal of Public Administration: theory and practice is published since 2003. Quarterly.

The journal is officially registered at the Supreme Attestation Commission (SAC) and is included in the register of national scientific publications.

Public Administration: theory and practice
Scientific and theoretical journal. 2024, №3(87)
Baku, Publication of Academy of Public Administration (APA), 2024, 304p.

© Academy of Public Administration, 2024

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN FƏALİYYƏTİNİN QISA XRONİKASI

İyul - avqust - sentyabr 2024-cü il

İyul

1 iyul

- Qırğız Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Maksat Mamıtkanovun etimadnaməsini qəbul etmişdir.
- Kanadanın Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Kevin Hamiltonun etimadnaməsini qəbul etmişdir.
- Filippin Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Henri Jr. Bensurtonun etimadnaməsini qəbul etmişdir.
- 4 İyul – Müstəqillik Günü münasibətilə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Cozef Baydeni təbrik etmişdir.
- Dövlət bayramı – Belarus Respublikasının Müstəqillik Günü münasibətilə Prezident Aleksandr Lukaşenkonu təbrik etmişdir.

2 iyul

- "Azərbaycan Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi" Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin sifarişi ilə Bakı gəmiqayırma zavodunda inşa olunan "Zəngilan" tankerinin istismara verilməsi mərasimində iştirak etmişdir.

3 iyul

- Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının (ŞƏT) sədri statusunda Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin dəvəti ilə ŞƏT-in Zirvə toplantısında iştirak etmək üçün Astanaya səfərə gəlmişdir.
- Astanada Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin ilə görüşü olmuşdur.
- Astanada Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev ilə görüşü keçirilmişdir.
- Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev ilə birlikdə Astanada imzalanmış "Azərbaycan İnvestisiya Holdinqi və "Samruk-Kazına" Milli Rifah Fondu" Səhmdar Cəmiyyəti arasında Səhmdarlar Müqaviləsi"nin mübadilə mərasimində iştirak etmişdir.
- Astanada Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin ilə görüşü keçirilmişdir.
- Astanada Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan və Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif ilə üçtərəfli görüşu olmuşdur.
- Astanada Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə toplantısında iştirak edən nümayəndə heyətlərinin başçılarının şərəfinə Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin adından verilmiş qeyri-rəsmi şam yeməyində iştirak etmişdir.

4 iyul

- Qazaxıstanın paytaxtı Astana şəhərində "ŞƏT plyus" formatında keçirilən görüşdə iştirak etmək üçün "Müstəqillik" Sarayına gəlmişdir.
- Sonra Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə toplantısının iştirakçıları ilə birgə foto çəkdirmişdir.
- Astanada Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının (ŞƏT) Zirvə toplantısının iştirakçılarının şərəfinə verilmiş rəsmi ziyafətdə iştirak etmişdir.
- Qazaxıstanın paytaxtı Astana şəhərində keçirilən "ŞƏT plyus" formatında görüşdə iştirak və çıxış etmişdir.
- Qazaxıstana səfəri başa çatmışdır.

5 iyul

- Xocalı Hava Limanında olmuşdur.
- Xankəndi şəhərində Qarabağ Universitetində görülən işlərlə tanış olmuşdur.
- Xankəndi şəhərində əsaslı təmir və bərpadan sonra "Qarabağ" hotelinin açılışında iştirak etmişdir.
- Xankəndi Konqres Mərkəzinin təməlini qoymuşdur.
- Xankəndi şəhərində əsaslı təmir və bərpadan sonra "Palace" hotelinin açılışında iştirak etmişdir.
- Şuşada "İsa bulağı" istirahət kompleksinin açılışında iştirak etmişdir.
- Şuşa sutəmizləyici qurğular kompleksinin açılışında iştirak etmişdir.
- Şuşada Aşağı Gövhər Ağa məscidinin bərpadan sonra açılışında iştirak etmişdir.
- Şuşa şəhərində Dövlət Xidmətləri Mərkəzinin əsaslı təmirdən sonra açılışında iştirak etmişdir.
- Şuşada Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi Kubanıçbek Ömüralıyevi qəbul etmişdir.
- Şuşada Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatarı qəbul etmişdir.
- Şuşada Türkiyə Respublikasının xarici işlər naziri Hakan Fidanı qəbul etmişdir.
- Azərbaycanda səfərdə olan Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev və Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov ilə birlikdə

Şuşada 23 binadan ibarət birinci yaşayış kompleksində və Aşağı Gövhər Ağa məscidində olmuş, şəhəri gəzmişdir.
- Əvvəlcə Şuşa şəhərinin sakinləri ilə söhbət etmişdir.
- Sonra Qırğızıstan Prezidenti Sadır Japarovu qarşılamışdır.
- Daha sonra Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyevi qarşılamışdır.
- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev və Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov ilə Şuşa şəhərini gəzmişdir.
- Sonra Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyev və Qırğızıstan Prezidenti Sadır Japarov ilə Aşağı Gövhər Ağa məscidində olmuşdur.
- Daha sonra Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyev və Qırğızıstan Prezidenti Sadır Japarov ilə birlikdə Cıdır düzünə gəlmişdir.
- Şuşada Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev və Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov ilə qeyri-rəsmi naharı olmuşdur.

6 iyul
- Rəsmi "X" sosial şəbəkə hesabında paylaşım edərək, Almaniyada keçirilən futbol üzrə Avropa çempionatında uğurla çıxış edən qardaş Türkiyə milli komandasını 1/4 mərhələyə vəsiqə qazanaraq 8 ən güclü Avropa millisi arasında yer alması münasibətilə təbrik etmişdir.
- Şuşada Türk Dövlətləri Təşkilatının Dövlət başçılarının qeyri-rəsmi Zirvə görüşündə iştirak edən dövlət və hökumət başçılarını qarşılamışdır.
- Şuşada keçirilən Türk Dövlətləri Təşkilatının Dövlət başçılarının qeyri-rəsmi Zirvə görüşündə iştirak və çıxış etmişdir.
- Daha sonra Türk Dövlətləri Təşkilatının qeyri-rəsmi Zirvə görüşünün Qarabağ Bəyannaməsinin imzalanması mərasimində iştirak etmiş, Bəyannaməni imzalamışdır.
- Şuşada Onun adından Türk Dövlətləri Təşkilatı dövlət və hökumət başçılarının şərəfinə verilmiş naharda iştirak etmişdir.
- Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Baş naziri vəzifəsinə təyin olunması münasibətilə Baş nazir Kir Starmeri təbrik etmişdir.
- İran İslam Respublikasının Prezidenti vəzifəsinə seçilməsi münasibətilə Prezident Məsud Pezeşkianı təbrik etmişdir.

8 iyul
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Monqolustanın Prezidenti Uxnaaqiyn Xurelsuxu təbrik etmişdir.

9 iyul
- İran İslam Respublikasının Prezidenti Məsud Pezeşkiana zəng edərək, onu İran İslam Respublikasının Prezidenti seçilməsi münasibətilə təbrik etmiş, ona fəaliyyətində uğurlar arzulamışdır.

10 iyul
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Monteneqronun Prezidenti Yakov Milatoviçi təbrik etmişdir.

11 iyul
- Pakistan İslam Respublikasına dövlət səfərinə gəlmişdir.
- İslamabadda Pakistan xalqının milli birliyini təcəssüm etdirən milli abidəni ziyarət etmiş, abidənin önünə əklil qoymuşdur.
- İslamabadda rəsmi qarşılanma mərasimindən sonra Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif ilə məhdud tərkibdə görüşü olmuşdur.
- İslamabadda Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif ilə geniş tərkibdə görüşü keçirilmişdir.
- İslamabadda Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif ilə Azərbaycan ilə Pakistan arasında imzalanmış sənədlərin mübadiləsi mərasimində iştirak etmişdir.
- İslamabadda Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərifin adından Onun şərəfinə verilmiş rəsmi naharda iştirak etmişdir.
- İslamabadda Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif ilə birlikdə mətbuata bəyanatla çıxış etmişdir.

12 iyul
- İslamabadda Pakistan İslam Respublikasının Prezidenti Asif Əli Zərdarinin adından Onun şərəfinə verilən dövlət ziyafətində iştirak etmişdir.
- İslamabadda Pakistan İslam Respublikasının Prezidenti Asif Əli Zərdari ilə geniş tərkibdə görüşü olmuşdur.
- İslamabadda Pakistan Hərbi Hava Qüvvələrinin Nur Xan bazasının ərazisindəki "Milli Aerokosmik Elm və Texnologiya Parkı"nda (NASTP) hərbi sərgi ilə tanış olmuşdur.
- Pakistan İslam Respublikasına dövlət səfəri başa çatmışdır.

13 iyul
- ATƏT-in baş katibi xanım Helqa Mariya Şmidi qəbul etmişdir.
- Sosial şəbəkə hesablarında paylaşım edərək, ABŞ-ın Pensilvaniya ştatında Respublikaçılar Partiyasının builki prezident seçkilərində namizədi Donald Trampa qarşı siyasi zorakılıq aktını şiddətlə qınamışdır.

15 iyul
- Bakının Nərimanov rayonunda əsaslı şəkildə yenidən qurulan Nərimanov parkının açılışında iştirak etmişdir.

18 iyul
- Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Baş naziri Kir Starmerin dəvəti ilə "Avropa Siyasi Birliyi" 4-cü Zirvə toplantısında

iştirak etmək üçün İngiltərəyə işgüzar səfərə gəlmişdir.
- “Avropa Siyasi Birliyi” 4-cü Zirvə toplantısı çərçivəsində İsveçrə Konfederasiyasının Prezidenti Viola Amherd ilə söhbət etmişdir.
- “Avropa Siyasi Birliyi” 4-cü Zirvə toplantısı çərçivəsində Macarıstanın Baş naziri Viktor Orban ilə söhbət etmişdir.
- Sonra digər dövlət başçıları və Sammit iştirakçıları ilə söhbət etmişdir.
- Oksfordda keçirilən “Avropa Siyasi Birliyi” 4-cü Zirvə toplantısının açılış plenar sessiyasında iştirak etmişdir.
- Plenar sessiya başa çatandan sonra iştirakçılar ilə birgə foto çəkdirmişdir.
- Oksfordda “Avropa Siyasi Birliyi”nin 4-cü Zirvə toplantısı çərçivəsində keçirilən “Enerji və bağlantı” mövzusunda dəyirmi masada iştirak və çıxış etmişdir.
- Oksfordda qarşı tərəfin müraciətinə əsasən Litva Respublikasının Prezidenti Gitanas Nauseda ilə görüşmüşdür.
- Oksfordda qarşı tərəfin müraciətinə əsasən Finlandiya Respublikasının Prezidenti Aleksandr Stubb ilə görüşmüşdür.
- Oksfordda qarşı tərəfin müraciətinə əsasən Çex Respublikasının Baş naziri Petr Fiala ilə görüşmüşdür.
- Oksfordda “Avropa Siyasi Birliyi” 4-cü Zirvə toplantısının bağlanış plenar sessiyasında iştirak etmişdir.
- Oksfordda “Avropa Siyasi Birliyi” 4-cü Zirvə toplantısının iştirakçılarının şərəfinə verilən rəsmi ziyafətdə iştirak etmişdir.
- Oksfordda qarşı tərəfin müraciətinə əsasən Almaniya Federativ Respublikasının Kansleri Olaf Şolts ilə görüşmüşdür.

20 iyul
- “Yalan məlumatların ifşası: Dezinformasiyaya qarşı mübarizə” mövzusunda keçirilən 2-ci Şuşa Qlobal Media Forumunun açılış mərasimində iştirak etmiş, sualları cavablandırmışdır.
- Ölkəsinin milli bayramı – İnqilab Günü münasibətilə Misir Ərəb Respublikasının Prezidenti Əbdülfəttah əs-Sisini təbrik etmişdir.

21 iyul
- 22 İyul – Milli Mətbuat Günü münasibətilə sosial media hesablarında paylaşım etmişdir.

23 iyul
- Vyetnam Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsinin Baş katibi, görkəmli dövlət xadimi Nquyen Fu Çonqun vəfatı ilə əlaqədar Vyetnam Sosialist Respublikasının Prezidenti To Lama başsağlığı vermişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Maldiv Respublikasının Prezidenti Məhəmməd Muizzunu təbrik etmişdir.

24 iyul
- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevə zəng edərək, onu ad günü münasibətilə təbrik etmiş, ona möhkəm cansağlığı və prezidentlik fəaliyyətində yeni uğurlar arzulamışdır.
- Bakıda Zəfər parkında aparılan tikinti işləri ilə tanış olmuşdur.

25 iyul
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Peru Respublikasının Prezidenti xanım Dina Ersilia Boluarte Zeqarranı təbrik etmişdir.

27 iyul
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Mərakeşin Kralı Əlahəzrət VI Məhəmmədi təbrik etmişdir.

29 iyul
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə “Paris-2024” XXXIII Yay Olimpiya Oyunlarında Olimpiya çempionu adını qazanan cüdoçu Hidayət Heydərova zəng edərək, cüdo yarışlarında parlaq qələbə qazanması münasibətilə ona təbriklərini çatdırmış, gələcək idman fəaliyyətində yeni qələbələr arzulamışdır.
- Venesuela Bolivar Respublikasının Prezidenti vəzifəsinə yenidən seçilməsi münasibətilə Prezident Nikolas Maduro Morosu təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə İsveçrə Konfederasiyasının Prezidenti xanım Viola Amherdi təbrik etmişdir.

30 iyul
- Bakıda “Gənclik” metrosu yanında yaradılan yeni parkda işlərin gedişi ilə tanış olmuşdur.

Avqust

1 avqust
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə “Paris-2024” XXXIII Yay Olimpiya Oyunlarında Olimpiya çempionu olmuş azərbaycanlı cüdoçu Zelim Kotsoyevə zəng edərək, Olimpiadanın qızıl medalını qazanması münasibətilə onu təbrik etmiş, ona gələcəkdə də yeni uğurlar arzulamışdır. Azərbaycan idmançılarının Olimpiya Oyunlarında cüdo idman növü üzrə ilk dəfə iki Olimpiya qızıl medalını qazandıqlarını qeyd edərək, bu münasibətlə təbriklərini eyni zamanda komandanın məşqçilərinə və Cüdo Federasiyasının rəhbərliyinə çatdırmışdır.

5 avqust
- Paytaxtın Xətai rayonu ərazisində “Cavanşir” körpüsünün yerində inşa olunmuş şəhər əhəmiyyətli yeni avtomobil yolunun açılışında iştirak etmişdir.
- Avstraliya İttifaqının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri

Mayls Robert Armiteycin etimadnaməsini qəbul etmişdir.
- Burkina Fasonun Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Vinta Somenin etimadnaməsini qəbul etmişdir.
- Pakistan İslam Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Qasım Mohiuddinin etimadnaməsini qəbul etmişdir.

6 avqust
- Rusiya Federasiyası Təhlükəsizlik Şurasının katibi Sergey Şoyqunu qəbul etmişdir.

7 avqust
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Ekvador Respublikasının Prezidenti Daniel Noboa Azini təbrik etmişdir.

8 avqust
- Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin dəvəti ilə Mərkəzi Asiya və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Başçılarının görüşündə iştirak etmək üçün Qazaxıstana səfərə gəlmişdir.
- Qazaxıstanın paytaxtı Astana şəhərində keçirilən “Вечер дружбы” adlı qala konsertində iştirak etmişdir.
- Qazaxıstanın paytaxtı Astanada dövlət başçılarının qeyri-rəsmi şam yeməyində iştirak etmişdir.

9 avqust
- Digər dövlət başçıları ilə birlikdə Astanada keçirilən Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevə “Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının Fəxri nişanı”nın təntənəli təqdim edilməsi mərasimində iştirak etmişdir.
- Qazaxıstanın paytaxtı Astanada Mərkəzi Asiya və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Başçılarının görüşündə iştirak və çıxış etmişdir.
- Astanada Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin adından dövlət başçılarının şərəfinə verilmiş rəsmi qəbulda iştirak etmişdir.
- Qazaxıstan Respublikasına səfəri başa çatmışdır.

12 avqust
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Konqo Respublikasının Prezidenti Deni Sassu Nqessonu təbrik etmişdir.

14 avqust
- XXXIII Paris Yay Olimpiya Oyunlarında medal qazanmış Azərbaycan idmançılarını və onların məşqçilərini qəbul etmişdir.
- Sonra Olimpiya çempionları, cüdoçular Hidayət Heydərov və Zelim Kotsoyev ona xatirə hədiyyələri təqdim etmişdir.
- Daha sonra XXXIII Paris Yay Olimpiya Oyunlarında qazanılan yüksək nailiyyətlərə və Azərbaycan idmanının inkişafında xidmətlərinə görə təltif olunan idmançılara və onların məşqçilərinə ordenləri təqdim etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə İndoneziya Respublikasının Prezidenti Coko Vidodonu təbrik etmişdir.

17 avqust
- Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan ona zəng edərək, Türkiyədə baş vermiş meşə yanğınlarının qarşısının alınması üçün Azərbaycanın lazımi dəstəyi göstərməyə hazır olmasının yüksək qiymətləndirmiş, yanğınların söndürülməsində məhz “BE-200ÇS” amfibiya tipli təyyarəyə ehtiyacın yarandığını vurğulamış və bu təyyarənin Azərbaycandan Türkiyəyə göndərilməsi ilə bağlı qərara görə minnətdarlığını bildirmişdir.

18 avqust
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə evlərində Azərbaycana dövlət səfərinə gələn Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putinlə şam etmişdir.

19 avqust
- Rəsmi qarşılanma mərasimindən sonra Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin ilə məhdud tərkibdə görüşü keçirilmişdir.
- Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin ilə geniş tərkibdə görüşü olmuşdur.
- Rusiya Prezidenti Vladimir Putin ilə Azərbaycan Respublikası ilə Rusiya Federasiyası arasında imzalanmış sənədlərin mübadiləsi mərasimində iştirak etmişdir.
- Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin ilə Azərbaycan və Rusiya dövlət başçılarının Birgə Bəyanatını qəbul etmişdir.
- Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin ilə birlikdə mətbuata bəyanatla çıxış etmişdir.
- Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin ilə “Bakı Ağ Şəhər”də olmuşdur.
- Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin ilə Bakıda Müqəddəs Mürdaşıyan Zənənlər Kafedralında olmuşdur.
- “Gülüstan” sarayında onun adından Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putinin şərəfinə verilən dövlət ziyafətində iştirak etmişdir.

21 avqust
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Ukraynanın Prezidenti Volodimir Zelenskini təbrik etmişdir.

22 avqust
- Özbəkistan Respublikasına dövlət səfərinə gəlmişdir.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları Leyla Əliyeva ilə Daşkənddəki Heydər Əliyev Meydanında Ümummilli Liderin xatirəsini ehtiramla yad etmiş, barelyefi önünə gül dəstələri qoymuşdur.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları Leyla Əliyeva ilə Daşkənddə Müstəqillik abidəsini ziyarət etmiş, abidənin önünə əklil qoymuşdur.

- Sonra Birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları Leyla Əliyeva ilə birlikdə burada xatirə şəkli çəkdirmişdir.

23 avqust

- Daşkənddəki "Kuksaroy" dövlət iqamətgahında rəsmi qarşılanma mərasimindən sonra Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevlə məhdud tərkibdə görüşü olmuşdur.
- Daşkənddə Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə Azərbaycan-Özbəkistan Ali Dövlətlərarası Şuranın birinci iclasında iştirak və çıxış etmişdir.
- Daşkənddə Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə Azərbaycan-Özbəkistan sənədlərinin imzalanması mərasimində iştirak etmiş, "Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Müqavilə"ni imzalamışdır.
- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə birlikdə "Azərbaycan Respublikasının və Özbəkistan Respublikasının Ali Dövlətlərarası Şurasının birinci iclasının Qərarı"nı qəbul etmişdir.
- Daşkənddə sənədlərin imzalanması mərasimi başa çatdıqdan sonra Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə mətbuata bəyanatla çıxış etmişdir.
- Daşkənddə Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə hər iki ölkənin işgüzar dairələrinin nümayəndələri ilə keçirilən görüşdə iştirak və çıxış etmişdir.
- Daşkənddə Birinci xanım Mehriban Əliyeva, qızları Leyla Əliyeva və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev, xanımı Ziroatxon Mirziyoyeva, qızları Saida Mirziyoyeva ilə birlikdə Azərbaycan və Özbəkistan incəsənət ustalarının birgə qala konsertində iştirak etmişdir.
- Daşkənddə Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin və xanımı Ziroatxon Mirziyoyevanın adından onun və birinci xanım Mehriban Əliyevanın şərəfinə verilən dövlət ziyafətində iştirak etmişdir.

24 avqust

- Özbəkistan Respublikasına dövlət səfəri başa çatmışdır.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Moldova Respublikasının Prezidenti xanım Maya Sandunu təbrik etmişdir.

28 avqust

- Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin ona zəng edərək, Azərbaycana dövlət səfərinin nəticələrindən məmnunluğunu ifadə etmiş, səfər çərçivəsində əldə olunmuş razılaşmaların həyata keçirilməsi istiqamətində aparılan fəaliyyətin Azərbaycan ilə Rusiya arasında tərəfdaşlıq və strateji müttəfiqlik münasibətlərinin daha da güclənməsinə xidmət edəcəyinə əminliyini bildirmişdir.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları Leyla Əliyeva ilə birlikdə Bakıda "Sea Breeze" istirahət mərkəzinin ərazisində yaradılan "LANDAU School" Təhsil Kompleksinin məktəbinin və "The Grand" apart hotelinin açılışında iştirak etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı 31 Avqust – Müstəqillik Günü münasibətilə Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarovu təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Malayziyanın Kralı Sultan İbrahimi təbrik etmişdir.

29 avqust

- Dünya Etnoidman Konfederasiyasının sədri Bilal Ərdoğanı qəbul etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı 1 Sentyabr – Müstəqillik Günü münasibətilə Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevi təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Konstitusiya Günü münasibətilə Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrinini təbrik etmişdir.

30 avqust

- Belarus Respublikasının Prezidenti Aleksandr Lukaşenkoya zəng edərək, onu ad günü münasibətilə təbrik etmiş, ona möhkəm cansağlığı və fəaliyyətində uğurlar arzulamışdır.
- Azərbaycan-Türkiyə parlamentlərarası dostluq qrupunun rəhbəri Şamil Ayrımın başçılıq etdiyi Türkiyə Böyük Millət Məclisinin üzvlərindən ibarət nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Vyetnam Sosialist Respublikasının Prezidenti To Lamı təbrik etmişdir.

31 avqust

- Ölkəsinin milli bayramı – Respublika Günü münasibətilə San-Marino Respublikasının Regent Kapitanları Alessandro Rossi və xanım Milena Qasperonini təbrik etmişdir.

Sentyabr

1 sentyabr

- Birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları Leyla Əliyeva ilə birlikdə Bakı şəhərinin 7 saylı Səbail seçki dairəsinin 6 nömrəli orta məktəbdə yerləşən 1 saylı seçki məntəqəsində səs vermişdir.
- Serbiya Respublikasının xarici işlər naziri Marko Curiçi qəbul etmişdir.

2 sentyabr

- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Kəlbəcər rayonuna səfər etmişdir.

• Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Kəlbəcər rayonunda Tərtər çayı üzərində yerləşən "AzərEnerji" ASC-nin 22,5 MVt gücündə "Yuxarı Vəng" Su Elektrik Stansiyasının açılışında iştirak etmişdir.
• "Yuxarı Vəng" Su Elektrik Stansiyasını işə salmışdır.
• Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Kəlbəcər rayonunda Xudavəng monastır kompleksində olmuşdur.
• Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Kəlbəcər rayonunun Toğanalı-Kəlbəcər-İstisu avtomobil yolu layihəsi çərçivəsində inşa olunan 4-cü tuneldə və bu yolun 15,2 kilometrlik hissəsində görülən işlərlə tanış olmuşdur.
• Kəlbəcər şəhərində ikinci yaşayış kompleksinin təməlini qoymuşdur.
• Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Kəlbəcər Şəhər Təhsil Kompleksində aparılan işlər və bu il açılması planlaşdırılan modul tipli məktəbin layihəsi ilə tanış olmuşdur.
• Kəlbəcər şəhərində inzibati binanın təməlini qoymuşdur.
• Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Kəlbəcər şəhərində 524 ailəlik yaşayış kompleksinin tikintisi ilə tanış olmuşdur.
• Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə yaşayış kompleksində hazır mənzillərə baxmışdır.
• Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Kəlbəcər rayonunda "İstisu" mineral su zavodunun açılışında iştirak etmişdir.
• Kəlbəcər rayonunda "AzərEnerji" ASC-nin 4,3 MVt gücündə "Zar" Kiçik Su Elektrik Stansiyasının (KSES-in) açılışında iştirak etmiş və SCADA sistemi vasitəsilə Göygöl rayonunda yeni tikilən 4,1 MVt gücündə "Toğanalı" KSES-in açılışını etmişdir.
• Kəlbəcər rayonunun İstisu qəsəbəsində "Azərişıq" ASC-nin 110/35 kV-luq "İstisu" yarımstansiyasının açılışında iştirak etmişdir.
• Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Kəlbəcər rayonunda "İstisu" Müalicə-İstirahət Kompleksində aparılan tikinti işləri ilə tanış olmuşdur.
• Kəlbəcər rayonunun İstisu qəsəbəsinin təməlini qoymuşdur.
• Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan ona zəng edərək, Azərbaycanda keçirilən parlament seçkilərində Yeni Azərbaycan Partiyasının inamlı qələbəsi münasibətilə ona təbriklərini çatdırmış, seçkilərin azad, sərbəst, demokratik şəraitdə keçdiyini və Azərbaycan xalqının iradəsini əks etdirdiyini vurğulamışdır.

3 sentyabr

• Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatar ona zəng edərək, növbədənkənar parlament seçkilərində Yeni Azərbaycan Partiyasının inamlı qələbəsi münasibətilə təbriklərini çatdırmış, seçkilərin azad, demokratik, sərbəst mühitdə keçdiyini və Azərbaycan xalqının iradəsini ifadə etdiyini vurğulamışdır.

4 sentyabr

• Ölkəsinin milli bayramı 7 Sentyabr – Müstəqillik Günü münasibətilə Braziliya Federativ Respublikasının Prezidenti Luiz İnasio Lula da Silvanı təbrik etmişdir.
• İtaliya Respublikasının Prezidenti Sercio Mattarellanın dəvəti ilə Romaya işgüzar səfərə gəlmişdir.

5 sentyabr

• Romada İtaliyanın "Eni S.P.A" şirkətinin baş icraçı direktoru Klaudio Deskalzi ilə görüşmüşdür.
• Romanın "Quirinale" Sarayında İtaliya Respublikasının Prezidenti Sercio Mattarella ilə birgə işçi naharı olmuşdur.
• Romanın "Chigi" Sarayında İtaliya Respublikası Nazirlər Şurasının sədri Ciorcia Meloni ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
• Sonra nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə görüş davam etmişdir.
• Romada İtaliya Respublikası Nazirlər Şurasının sədri Ciorcia Meloni ilə Azərbaycan ilə İtaliya arasında imzalanmış sənədlərin mübadiləsi mərasimində iştirak etmişdir.
• Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə İtaliyanın paytaxtından Milan şəhərinə gəlmişdir.

6 sentyabr

• "Dünya, Avropa və İtaliya haqqında bilgilər" mövzusuna həsr olunmuş Beynəlxalq Çernobbio Forumunda "Yeni geosiyasi şəraitdə Azərbaycanın rolu" adlı sessiyada çıxış etmişdir.
• Çernobbio şəhərində İtaliyanın "Ansaldo Energia" şirkətinin baş icraçı direktoru Fabrizio Fabbri ilə görüşmüşdür.
• İtaliyanın Çernobbio şəhərində Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının investisiya naziri, Azərbaycan Respublikası ilə Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı arasında Hökumətlərarası Müştərək Komissiyanın həmsədri Xalid bin Əbdüləziz Əl-Falih ilə görüşmüşdür.
• İtaliyaya işgüzar səfəri başa çatmışdır.
• Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Tacikistan Respublikasının Prezidenti Emoməli Rəhmonı təbrik etmişdir.
• Koreya Xalq Demokratik Respublikasının Yaranması Günü münasibətilə Koreya Xalq Demokratik Respublikasının Dövlət İşlərinin Sədri Kim Çen Inı təbrik etmişdir.

9 sentyabr

• Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev ona zəng edərək, ölkəmizdə parlament seçkilərinin uğurla keçirilməsi və Yeni Azərbaycan Partiyasının inamlı qələbəsi münasibətilə ona təbriklərini çatdırmışdır.
• Xaricdə Yaşayan Azərbaycanlı Alimlərin Forumunun iştirakçılarını təbrik etmişdir.

10 sentyabr

- Bakı Olimpiya Stadionunun ərazisində COP29-a hazırlıqla bağlı görülən işlərlə tanış olmuşdur.
- Əlcəzair Xalq Demokratik Respublikasının Prezidenti vəzifəsinə yenidən seçilməsi münasibətilə Prezident Abdelmacid Tebbunu təbrik etmişdir.

12 sentyabr

- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Nikaraqua Respublikasının Prezidenti Daniel Orteqa Saavedranı təbrik etmişdir.

13 sentyabr

- "Gulfstream Aerospace" şirkətinin prezidenti Mark Börnsü qəbul etmişdir.
- Texnologiya sektorunda alternativ investisiyaların idarə edilməsi üzrə fəaliyyət göstərən ən nüfuzlu investisiya şirkətlərindən biri olan "Vista Equity Partners" şirkətinin təsisçisi və icraçı direktoru Robert Smiti qəbul etmişdir.

14 sentyabr

- Bakının Səbail rayonunda yerləşən "Xaqani" bağında və ətraf ərazilərdə aparılmış abadlıq-yenidənqurma işlərindən sonra yaradılan şəraitlə tanış olmuşdur.

15 sentyabr

- Formula 1-in prezidenti və baş icraçı direktoru Stefano Domenikalini, Formula 1-in məsləhətçisi Flavio Briatoreni və britaniyalı supermodel Naomi Kempbelli qəbul etmişdir.
- Beynəlxalq Avtomobil Federasiyasının prezidenti Məhəmməd Ben Sulayemi qəbul etmişdir.

16 sentyabr

- ABŞ Dövlət katibi Antoni Blinken ona zəng edərək, Ermənistanla Azərbaycan arasında davamlı sülhün əldə olunmasının vacibliyini vurğulamış, Amerika Birləşmiş Ştatlarının bu məqsədə nail olunması üçün bundan sonra da səylərini əsirgəməyəcəyini bildirmişdir.

17 sentyabr

- Əlcəzair Xalq Demokratik Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri xanım Zəkiyyə İğılın etimadnaməsini qəbul etmişdir.

18 sentyabr

- Malta Respublikasının müstəqilliyinin 60-cı ildönümü münasibətilə Malta Respublikasının Prezidenti xanım Miriam Spiteri Debononu təbrik etmişdir.

19 sentyabr

- Oğlu Heydər Əliyev ilə Ağdam rayonunun Eyvazxanbəyli kəndinin təməlqoyma mərasimində iştirak etmişdir.
- Ağdam rayonunun Kəngərli kəndində aparılan bərpa işləri ilə tanış olmuşdur.
- Sonra kənddə hazır evlərə baxmışdır.
- Ağdam Sənaye Parkında görülən işlərlə tanış olub, yeni zavodların açılış mərasimlərində iştirak etmişdir.
- Əvvəlcə Ağdam Sənaye Parkında "BAFCO İnvest" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) müxtəlif təyinatlı ayaqqabıların istehsalı zavodunun açılışında iştirak etmişdir.
- Sonra "Eel Electric" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) elektrik paylayıcı avadanlıqların, elektrik yuvalarının və beton yarımstansiyalarının istehsalı zavodunun açılışında iştirak etmişdir.
- Ağdam Sənaye Parkının rezidentlərindən biri olan "Rail Trans Service" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin avtomatlaşdırma və telemexanika sistemlərinin istehsalı zavodunun açılışında da iştirak etmişdir.
- Daha sonra "Mister Decor" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) divar kağızları istehsalı zavodunun açılışında iştirak etmişdir.
- Ağdam Sənaye Parkında "Metkons" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) havalandırma, yanğınsöndürmə avadanlıqları və metal məmulatları istehsalı zavodunun açılışında iştirak etmişdir.
- Ağdam Sənaye parkının rezidenti "Prof-Dam" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) dam örtükləri istehsalı zavodunun açılışında iştirak etmişdir.
- Ağdam şəhərində İmarət Kompleksinin bərpadan sonra açılışında iştirak etmişdir.
- Sonra kompleksdə yaradılan Qarabağ atları parkında atlara baxmışdır.
- Daha sonra kompleksin ərazisində ağac əkmişdir.
- Ağdam şəhərində "Aghdam City Hotel"in açılışında iştirak etmişdir.
- Ağdam şəhərində "İmarət" stadionunun təməlini qoymuşdur.
- Ağdam rayonunun Xıdırlı kəndində görülən bərpa işləri ilə tanış olmuşdur.
- Sonra kənddə hazır evlərə baxmışdır.
- Ağdam-Əsgəran-Xocalı-Xankəndi avtomobil yolunda görülən işlərlə tanış olmuşdur.
- Xankəndi şəhərində "Bulud" hotelində aparılan təmir-bərpa işləri ilə tanış olmuşdur.
- Xankəndi şəhərində Nizami Gəncəvi adına 4 nömrəli tam orta məktəbin təmirdən sonra açılışında iştirak etmişdir.
- Xankəndi Dövlət Dram Teatrının binasında görüləcək işlərlə tanış olmuşdur.
- Xankəndi şəhərində 1 nömrəli körpələr evi-uşaq bağçasının təmirdən sonra açılışında iştirak etmişdir.
- Xankəndi şəhərinin Zəfər meydanında Konqres Mərkəzinin tikintisi ilə tanış olmuşdur.
- Şuşada Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinin bərpadan sonra açılışında iştirak etmişdir.
- Şuşada Bayraq Meydanının açılışında iştirak etmişdir.

- Ölkəsinin milli bayramı – Krallıq elan edilməsi Günü münasibətilə İki Müqəddəs Ocağın Xadimi, Səudiyyə Ərəbistanının Kralı Əlahəzrət Salman bin Əbdüləziz Al Səudu təbrik etmişdir.

20 sentyabr
- Azərbaycan Respublikasının Dövlət Suverenliyi Günü ilə bağlı sosial şəbəkə hesablarında video paylaşmışdır.
- Xankəndi şəhərində Qarabağ Universitetinin tələbə yataqxanasının təmirdən sonra açılışında iştirak etmişdir.
- Sonra tələbə yataqxanasında yaradılan şəraitlə tanış olmuşdur.
- Xankəndi şəhərində Qarabağ Universitetinin təmirdən sonra açılışında iştirak etmişdir.
- Sonra Qarabağ Universitetində yaradılan şəraitlə tanış olmuşdur.
- Qarabağ Universitetinin müəllim və tələbə heyəti ilə görüşmüş və çıxış etmişdir.
- Sonra universitetin həyətindəki parkda yaradılan şəraitlə tanış olmuşdur.

23 sentyabr
- Yeddinci çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin ilk iclasında iştirak etmiş və nitq söyləmişdir.
- Özbəkistan Respublikasının Baş nazirinin müavini Cəmşid Xocayevi qəbul etmişdir.
- "ADEX-2024" 5-ci Yubiley Azərbaycan Beynəlxalq Müdafiə Sərgisinin və "Securex Caspian" 14-cü Beynəlxalq Daxili Təhlükəsizlik, Mühafizə və Xilasetmə Avadanlıqları Sərgisinin iştirakçılarını təbrik etmişdir.

24 sentyabr
- Bakı Ekspo Mərkəzində keçirilən "ADEX-2024" 5-ci Yubiley Azərbaycan Beynəlxalq Müdafiə Sərgisi və "Securex Caspian" 14-cü Beynəlxalq Daxili Təhlükəsizlik, Mühafizə və Xilasetmə Avadanlıqları Sərgisi ilə tanış olmuşdur.
- Azərbaycan Müdafiə Nazirliyinin stendində də olmuşdur.
- Sonra Bakı Ekspo Mərkəzinin qarşısında nümayiş etdirilən hərbi məhsullara və texnikalara baxmışdır.

25 sentyabr
- Heydər Əliyev Beynəlxalq Aeroportunda ona Pakistan Aviasiya Kompleksi və Chengdu Çin Aviasiya Korporasiyasının birgə layihəsi olaraq hazırlanmış müasir, yüngülçəkili, istənilən hava şəraitinə uyğun, gündüz və gecə rejimli çoxməqsədli JF-17C (Block-III) təyyarələri təqdim olunmuşdur.

26 sentyabr
- 27 Sentyabr - Anım Günü ilə əlaqədar sosial şəbəkə hesablarında paylaşım etmişdir.
- Onun yanında keçirilən iqtisadi məsələlərə həsr olunmuş müşavirədə çıxış etmişdir.
- Çin Xalq Respublikasının yaranmasının 75-ci ildönümü münasibətilə Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpini təbrik etmişdir.

27 sentyabr
- Sentyabrın 27-də – Anım Günündə Bakıda inşası davam etdirilən Zəfər parkında olmuş, parkın girişində xatirə daşının önünə gül dəstəsi qoymuşdur.

28 sentyabr
- Beynəlxalq Prokurorlar Assosiasiyasının Bakı şəhərində keçirilən 29-cu İllik Konfransı və Ümumi Yığıncağının iştirakçılarını təbrik etmişdir.

30 sentyabr
- Oğlu Heydər Əliyev ilə Bakıda Azərbaycan aşıq yaradıcılığının görkəmli nümayəndəsi, böyük el sənətkarı Aşıq Ələsgərin abidəsinin açılışında iştirak və çıxış etmişdir.
- Sonra ustad sənətkar Aşıq Ələsgərin abidəsinin açılışını etmiş, abidənin önünə gül dəstəsi qoymuşdur.
- Rusiya Federasiyasının Dövlət Dumasında Rusiya Liberal Demokrat Partiyası fraksiyasının rəhbəri Leonid Slutskini qəbul etmişdir.
- Yəhudi xalqının milli yeni il bayramı – Roş ha-Şana münasibətilə Azərbaycanın yəhudi icmasını təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Alman Birliyi Günü münasibətilə Almaniya Federativ Respublikasının Prezidenti Frank-Valter Ştaynmayeri təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Koreya Respublikasının Prezidenti Yun Sok Yolu təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə İraq Respublikasının Prezidenti Əbdüllətif Camal Rəşidi təbrik etmişdir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN RƏSMİ QƏBULLARI

Qırğız Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş səfiri Maksat Mamıtkanovun etimadnaməsinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 1-də Qırğız Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Maksat Mamıtkanovun etimadnaməsini qəbul edib.

Səfir etimadnaməsini Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi.

Sonra dövlətimizin başçısı səfirlə söhbət etdi.

Maksat Mamıtkanov Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarovun salamlarını və ən xoş arzularını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara və ən xoş arzulara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Sadır Japarova çatdırmağı xahiş etdi.

Söhbət zamanı əlaqələrimizin strateji tərəfdaşlıq səviyyəsində inkişaf etməsi məmnunluqla qeyd olundu.

Son illərdə ikitərəfli münasibətlərimizin böyük dərəcədə inkişaf etdiyini və keyfiyyətcə yeni mərhələyə qalxdığını deyən Azərbaycan Prezidenti dövlət başçıları səviyyəsində qarşılıqlı səfərlərin əhəmiyyətinə toxundu, ənənəvi dostluq və qardaşlıq əlaqələrimizin möhkəmləndiyini vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev ölkələrimiz arasında ticarət, iqtisadiyyat, investisiya, nəqliyyat və digər sahələrdə mühüm layihələrin həyata keçirildiyini məmnunluqla qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı Ağdam rayonunda Qırğızıstanın məktəb tikintisi layihəsini və quruculuq prosesinə göstərdiyi dəstəyi vurğulayaraq buna görə Qırğız Prezidentinə və xalqına bir daha minnətdarlığını bildirdi, bunu qardaşlıq əlaqələrimizin nümayişi kimi dəyərləndirdi.

Prezident İlham Əliyev əməkdaşlığımızın genişləndirilməsi üçün qarşıda böyük planların durduğunu dedi və əlaqələrimizin bundan sonra da möhkəmlənəcəyinə əminliyini ifadə etdi.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycan və Qırğızıstan rəhbərliyində qardaş ölkələrimiz arasında iqtisadi əməkdaşlığın genişləndirilməsi və mövcud potensialın reallaşdırılması üçün qarşılıqlı iradənin olduğunu bildirdi.

Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində ölkələrimizin əməkdaşlığına toxunan Prezident İlham Əliyev bu təşkilatın bir ailə olduğunu qeyd etdi.

Söhbət zamanı Türk Dövlətləri Təşkilatının ilk dəfə Şuşa şəhərində keçiriləcək qeyri-rəsmi Zirvə görüşünün əhəmiyyətinə toxunuldu, bu tədbirdə dövlət başçıları arasında aparılacaq dialoq və müzakirələrin önəmi vurğulandı.

Azərbaycan Prezidenti səfirə fəaliyyətində uğurlar arzuladı.

Xoş sözlərə görə minnətdarlığını bildirən Maksat Mamıtkanov münasibətlərimizin bundan sonra da möhkəmlənəcəyinə əminliyini vurğuladı, əlaqələrimizin genişləndirilməsi ilə bağlı Qırğızıstan Prezidentinin ona tapşırıqlar verdiyini dedi və bu istiqamətdə səylərini əsirgəməyəcəyini bildirdi.

Ölkələrimiz arasında qarşılıqlı fəaliyyətin yüksək səviyyədə olduğunu deyən səfir qeyd etdi ki, Azərbaycanın Qırğızıstana yatırdığı irihəcmli investisiyalar ölkə iqtisadiyyatının inkişafına böyük kömək göstərir.

Əməkdaşlığımızın möhkəmləndirilməsi üçün geniş potensialın olduğunu vurğulayan Maksat Mamıtkanov dedi ki, dövlət başçılarımız arasında olan münasibətlər və onların göstərdiyi səylər əlaqələrimizin uğurlu inkişafının əsasını qoyub.

Qırğızıstan Prezidentinin bu ilin aprelində ölkəmizə dövlət səfərinin əhəmiyyətinə toxunan səfir bu səfərin çox uğurlu olduğunu və yaxşı nəticələr verdiyini vurğuladı.

O, Azərbaycan-Qırğız İnkişaf Fondunun yaradılmasının əhəmiyyətinə toxundu, onun ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın inkişafına verdiyi töhfəni qeyd etdi.

Maksat Mamıtkanov Qırğızıstanda İssık-Kul gölünün sahilində Azərbaycan tərəfindən beşulduzlu mehmanxananın inşasının ölkəsində kurort sahəsinin inkişafında böyük rol oynayacağını dedi.

Diplomat görkəmli qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatovun irsinə və onun xatirəsinə Azərbaycan tərəfindən göstərilən ehtirama görə minnətdarlığını bildirərək, Sadır Japarovun ölkəmizə dövlət səfəri zamanı Azərbaycan və Qırğızıstan prezidentlərinin iştirakı ilə görkəmli qırğız yazıçısının Bakıda abidəsinin açılışını məmnunluqla xatırladı.

Azərbaycan Prezidenti qeyd etdi ki, Çingiz Aytmatov bütün türk sivilizasiyasının övladıdır və dünyada böyük şöhrətə malikdir.

Görüşdə COP29 çərçivəsində Azərbaycanın və Qırğızıstanın birgə təşəbbüs imkanları barədə fikir mübadiləsi aparıldı.

Kanadanın Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Kevin Hamiltonun etimadnaməsinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 1-də Kanadanın ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Kevin Hamiltonun etimadnaməsini qəbul edib.

Səfir etimadnaməsini Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi.

Sonra dövlətimizin başçısı səfirlə söhbət etdi.

Kevin Hamilton Azərbaycanın çox gözəl, dinamik inkişaf edən və mühüm ölkə olduğunu vurğuladı. Azərbaycan ilə Ermənistan arasında əhatəli sülh müqaviləsi imzalanarsa regionda əməkdaşlıq üçün yeni imkanların yarana biləcəyinə ümidvarlığını bildirən səfir dedi ki, biz regionda daha yaxşı münasibətlərin qurulmasını arzulayırıq ki, bunun nəticəsində bizim həm Azərbaycan, həm də Ermənistan ilə əlaqələrimiz inkişaf etsin.

Səfir Kanadanın həmişə Azərbaycanın suverenliyini və ərazi bütövlüyünü dəstəklədiyini bildirərək, ədalətli, əhatəli və daimi sülh müqaviləsi üzərində fəal iş aparıldığından məlumatlı olduğunu dedi.

Dövlətimizin başçısı torpaqlarımızın işğalı dövründə orada etnik təmizləmə və soyqırımının törədildiyini, ərazilərimizin kütləvi şəkildə dağıdıldığını qeyd etdi. Prezident İlham Əliyev həmin dövrdə münaqişənin həlli ilə bağlı çox böyük səylər göstərildiyini, lakin bu səylərin uğursuz olduğunu bildirdi. Belə ki, BMT Təhlükəsizlik Şurasının üç daimi üzvü münaqişənin həllinə nail ola bilmədi, daha doğrusu olmaq istəmədi. Onların hamısı Ermənistanın həyata keçirdiyi işğalın müxtəlif səbəblər üzündən həmişəlik olmasını istəyirdi. Dövlətimizin başçısı bu qənaətə prezidentlik fəaliyyətində öz şəxsi təcrübəsi əsasında gəldiyini dedi. Prezident İlham Əliyev 2003-cü ilin sonundan başlayaraq keçmiş Minsk qrupu üçlüyü və Ermənistan tərəfi ilə dəfələrlə görüşdüyünü xatırladı və bütün bunların heç bir nəticə vermədiyini dedi. Dövlətimizin başçısı bildirdi ki, keçmiş Minsk qrupunun üzvləri və Ermənistan tərəfi bunu istəmirdi. Ermənistan tərəfi torpaqlarımızı həmişəlik işğal altında saxlamaq istəyirdi.

Dövlətimizin başçısı bildirdi ki, hazırda biz ikitərəfli səviyyədə daha yaxşı nəticələr görürük. Kiminsə tərəfindən bu prosesə müdaxilə yoxdur. Sərhədlərin delimitasiyası, hətta nadir hal olan demarkasiya məsələlərində razılıqlara gələ bilirik. Azərbaycan Prezidenti qeyd etdi ki, düzdür, hələ sülh müqaviləsi imzalanmayıb, lakin artıq sərhədlərin delimitasiyasına nail olunub.

Prezident İlham Əliyev vurğuladı ki, COP29 məsələsində Ermənistan bizim bu tədbirə ev sahibliyi etməklə bağlı məhdudiyyətini aradan qaldırdı, biz isə onların COP-un idarəedici orqanlarında iştirakına qarşı çıxmadıq. Dövlətimizin başçısı qeyd etdi ki, açığı, o, belə hesab etmir ki, Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh müqaviləsi bizim hansısa bir ölkə ilə ikitərəfli münasibətlərimiz üçün mühüm rol oynaya bilər.

Qlobal səviyyədə diplomatik fəaliyyətimizi şaxələndirdiyimizi deyən dövlətimizin başçısı Azərbaycan ilə Avropa İttifaqının 10 ölkəsi arasında strateji tərəfdaşlıq haqqında bəyannamənin olduğunu qeyd etdi və vurğuladı ki, bu sənədlərin çoxu torpaqlarımızın işğalı zamanı Azərbaycan ilə Ermənistan arasında heç bir sülh müqaviləsi olmadığı bir dövrdə imzalanıb. Bu baxımdan Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh müqaviləsinin olmaması hər hansı bir ölkənin regionda fəaliyyətinin səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi üçün bir amil ola bilməz.

Dövlətimizin başçısı bir məqamı da vurğuladı ki, Ermənistan 28 illik bir dövrdə beynəlxalq hüququn fundamental prinsipləri ilə razılaşmaq istəmədi. Onlar bütün humanitar qanunları pozdular, BMT Təhlükəsizlik Şurasının erməni qoşunlarının Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarından dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edən müvafiq qətnamələrinə məhəl qoymadılar. Heç kim onlara zərrə qədər də irad tutmurdu. Münaqişə barədə danışan bir çox ölkələr Azərbaycanın ərazi bütövlüyunə sadiqlik bəyan etmirdilər. Prezident İlham Əliyev vurğuladı ki, indi - biz Ermənistanın işğalçı ordusuna döyüş meydanında qalib gəldikdən və onları torpaqlarımızdan qovduqdan sonra bizim ərazi bütövlüyümüzə dəstəklə bağlı bəyanatlar eşidirik. Amma biz bunu artıq özümüz təmin etmişik. Kiminsə bizim ərazi bütövlüyümüzü tanıyıb-tanımaması mahiyyət kəsb etmir. Azərbaycan Prezidenti qeyd etdi ki, bu, torpaqlarımız işğal altında olan bir dövrdə önəmli idi. Bəli, bir sıra Qərb ölkələrində ermənipərəst sentimentlərin mövcudluğu, erməni diasporunun rol oynaması məlumdur. Amma beynəlxalq hüquqa gəldikdə bu emosiyalar kənara qoyulmalıdır. Lakin bunu anlamaq önəmlidir ki, 28 illik bir dövrdə razılaşdırıla bilməyən məsələlərin 1-2 ilə həll edilməsi çətindir. Həm də Azərbaycan ilə Ermənistan arasında substantiv danışıqlara demək olar ki, dekabr ayında başlanılıb. Çünki ondan əvvəl Ermənistan sülh müqaviləsinə dırnaqarası “Dağlıq Qarabağ” məsələsini salmaq istəyirdi və bu, qəbuledilməz idi. Prezident İlham Əliyev vurğuladı ki, çünki bu, bizim daxili məsələmizdir. Beləliklə, separatçı rejim ləğv edildikdən sonra dekabr ayından başlayaraq danışıqlar cəmi 6 aydır gedir. Dövlətimizin başçısı bildirdi ki, buna zaman lazımdır və əlbəttə, sülh sazişinin başlıca şərti Ermənistanın konstitusiyasının dəyişdirilməsidir. Çünki onun tərkibində Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları var və bu, baş verməyənə qədər sülh sazişi imzalanmayacaq. Bu, məlum məsələdir.

Azərbaycan Prezidenti qeyd etdi ki, bununla yanaşı, hesab edir ki, danışıqlar prosesi çərçivəsində kifayət qədər sürətli irəliləyirik. Dövlətimizin başçısı dedi: “Zənnimcə, sülh müqaviləsinin mətni, ən azı əsas prinsipləri üzərində işi bir neçə aya yekunlaşdıra bilərik.

Bildirim ki, işğal dövründə vasitəçilərin planı Madrid prinsipləri adlandırılan əsas prinsiplərlə bağlı razılığa gəlməkdən ibarət idi. Onlar paraflanmalı və daha sonra isə mətn tərtib edilməli idi. Hesab edirik ki, bu, bir variant ola bilər - əsas prinsiplərlə bağlı razılıq əldə edilsin, onlar paraflansın və daha sonra mətn üzərində iş getsin". Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, bu, onların konstitusiyaya dəyişiklik edəcəkləri təqdirdə baş tutacaq.

Qayıdış hüququ ilə əlaqədar səfirin şərhinə cavabında Azərbaycan Prezidenti bildirdi ki, qayıdış hüququ qarşılıqlı şəkildə təmin olunmalı, o cümlədən də Qərbi Azərbaycan İcmasının nümayəndələrinə şamil edilməlidir. Bu xüsusda dövlətimizin başçısı keçən yüzillikdə, sonuncusu 1988-ci ildə olmaqla müxtəlif mərhələlərdə köklü Azərbaycan əhalisinin indiki Ermənistan ərazisindən etnik təmizləməyə məruz qaldığını və onlara aid maddi-mədəni irsin tamamilə dağıdıldığını qeyd etdi.

Səfir dövlətimizin başçısına hörmətini ifadə edərək, məlumatlara görə minnətdarlığını bildirdi.

Filippin Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Henri Jr. Bensurtonun etimadnaməsinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 1-də Filippin Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Henri Jr. Bensurtonun etimadnaməsini qəbul edib.

Səfir etimadnaməsini Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi.

Sonra dövlətimizin başçısı səfirlə söhbət etdi.

Henri Jr. Bensurto Filippin Prezidenti Ferdinand Romualdez Markosun salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Filippinin dövlət başçısına çatdırmağı xahiş etdi.

Azərbaycan Prezidenti ölkələrimiz arasında müxtəlif sahələrdə əlaqələrin inkişafını qeyd edərək beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində, həmçinin turizm, investisiyalar sahələrində əməkdaşlığa və insanlar arasında təmaslara toxundu, hökumət nümayəndə heyətlərinin səfərlərinin önəmini vurğuladı.

Səfir Azərbaycanın Qoşulmama Hərəkatında sədrliyinin çox uğurlu olduğunu, bu məsələdə böyük bir irs qoyduğunu və ölkəmizin bu Hərəkatın təsisatlanması istiqamətində ciddi addımlar atdığını qeyd etdi.

COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi münasibətilə təbriklərini çatdıran Henri Jr. Bensurto Filippinin də bu tədbirdə yüksək səviyyəli nümayəndə heyəti ilə təmsil olunacağını dedi.

Dövlətimizin başçısı ölkəmizin həm Qoşulmama Hərəkatına, həm də COP29-a sədrliyi ilə bağlı təbriklərə və xoş sözlərə görə təşəkkürünü bildirdi.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın Qoşulmama Hərəkatına sədrliyinin uğurla həyata keçirilməsinə üzv ölkə kimi Filippinin göstərdiyi dəstəyə görə minnətdarlığını ifadə etdi.

Dövlətimizin başçısı COP29 çərçivəsində Azərbaycanın Qlobal Cənubun tərkib hissəsi olaraq ölkələr arasında həmrəyliyin gücləndirilməsinə və körpülərin qurulmasına çalışacağını vurğuladı.

Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi Kubanıçbek Ömüralıyevin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 5-də Şuşada Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi Kubanıçbek Ömüralıyevi qəbul edib.

Kubanıçbek Ömüralıyev Prezident İlham Əliyevə Türk Dövlətləri Təşkilatının dövlət başçılarının Şuşada qeyri-rəsmi Zirvə görüşünün keçirilməsi təşəbbüsünə və bu tədbirə dəvətə görə təşəkkürünü bildirdi. Zirvə görüşünün əhəmiyyətinə toxunan Baş katib Türk Dövlətləri Təşkilatının yalnız rəsmi deyil, eyni zamanda, qeyri-rəsmi Zirvə toplantısını da ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın və tərəfdaşlığın daha da dərinləşməsinə xidmət göstərən amil kimi qiymətləndirdi. Zirvə toplantısının nəqliyyat, əlaqələr, iqlim dəyişikliyi kimi çox vacib mövzulara həsr olunduğunu və bu məsələlər üzrə türk dövlətləri arasında əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsinin vacibliyini qeyd etdi. O, nəqliyyat və əlaqələr sahələrində çoxtərəfli əməkdaşlığın önəminə toxundu və bunun Türk dünyasının güclənməsinə əməli töhfə verəcəyinə əminliyini bildirdi. Kubanıçbek Ömüralıyev bu xüsusda Orta Dəhlizin əhəmiyyətini vurğuladı.

Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi qəbul olunacaq Qarabağ Bəyannaməsinin təşkilatın inkişafı və qarşıda duran məqsədlərin həyata keçirilməsi baxımından önəmini qeyd etdi və bunu tarixi bəyanat kimi dəyərləndirdi. O, həmçinin Azərbaycanın Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində sahəvi əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi istiqamətində də yeni təşəbbüslərlə çıxış etməsinin alqışlandığını və çox müsbət qiymətləndirildiyini dedi. Təşkilatın katibliyinin strukturunun yenilənməsinə, ştat vahidinin artırılmasına və quruma göstərilən maliyyə dəstəyinə görə Prezident İlham Əliyevə təşəkkürünü bildirdi.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın xarici siyasətinin ən prioritet istiqamətlərindən birinin Türk dünyası olduğunu qeyd etdi və Azərbaycan Milli Məclisində andiçmə mərasimində çıxışı zamanı Türk dünyasının bizim ailəmiz olması barədə bəyanatını bir daha xatırladı.

Prezident İlham Əliyev təşkilata üzv dövlətlərin dövlət və hökumət başçıları ilə təşkilatın gündəliyində duran məsələlərlə bağlı ətraflı müzakirələr aparacağına və bu Zirvə görüşünün təşkilat çərçivəsində tərəfdaşlığın daha da dərinləşməsinə xidmət edəcəyinə əminliyini bildirdi, qeyri-rəsmi Zirvə toplantısının müntəzəm xarakter daşıyacağına ümidvar olduğunu dedi.

Dövlətimizin başçısı Naxçıvan Sazişinin imzalanmasından etibarən Türk Dövlətləri Təşkilatının uğurlu inkişaf yolu keçdiyini və hazırda onun dünyada böyük nüfuza malik beynəlxalq təşkilatlardan biri olduğunu vurğuladı.

Azərbaycan Prezidenti dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə imzalanacaq Qarabağ Bəyannaməsinin tarixi xarakter daşıdığını və bunun əməkdaşlığımızın müxtəlif sahələrdə inkişafına ciddi təkan verəcəyinə əminliyini bildirdi.

Baş katib COP29 münasibətilə dövlətimizin başçısına bir daha təbriklərini çatdırdı.

Təbriklərə görə minnətdarlığını bildirən Prezident İlham Əliyev COP29 çərçivəsində Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv ölkələrin iqlim dəyişikliyi məsələlərinə dair müxtəlif təşəbbüslərlə çıxış etməsinin və birgə tədbirlərin keçirilməsinin önəminə toxundu.

Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatarın qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 5-də Şuşada Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatarı qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, dövlətimizin başçısı Ersin Tatar ilə Bakıda və digər beynəlxalq tədbirlər çərçivəsində keçirdiyi görüşləri məmnunluqla xatırladı.

Söhbət zamanı nəqliyyat, əlaqələr və iqlim fəaliyyəti vasitəsilə dayanıqlı gələcəyin qurulması mövzusunda keçiriləcək qeyri-rəsmi Zirvə toplantısının Türk Dövlətləri Təşkilatının gündəliyində duran məsələlərin dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində müzakirəsi və reallaşdırılması baxımından əhəmiyyəti qeyd olundu. Bu tədbirin müntəzəm xarakter alacağına ümidvarlıq bildirildi, onun Türk dünyasının inkişafına, birliyinə xidmət edəcəyi vurğulandı.

Azərbaycan Prezidenti ilə görüşlərini məmnunluqla xatırlayan Ersin Tatar Türk Dövlətləri Təşkilatının Şuşa şəhərində keçiriləcək qeyri-rəsmi Zirvə toplantısına dəvətə görə dövlətimizin başçısına təşəkkürünü bildirdi və ölkəmizə ikinci dəfə səfər etdiyini dedi.

Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti imzalanacaq Qarabağ Bəyannaməsinin əhəmiyyətini qeyd etdi.

O, Prezident İlham Əliyevin Türk Dövlətləri Təşkilatının rəsmi Zirvə toplantıları ilə bərabər, qeyri-rəsmi Zirvə toplantılarının keçirilməsi təşəbbüsünü yüksək qiymətləndirdi. Bunun mütəmadi xarakter alacağına, Türk dövlətləri arasında əməkdaşlığın və tərəfdaşlığın daha da inkişafına əsaslı töhfə verəcəyinə əminliyini bildirdi.

Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti bu Zirvə toplantısının nəqliyyat, əlaqələr və iqlim fəaliyyəti kimi çox aktual məsələlərə həsr olunduğunu vurğuladı.

Ersin Tatar 2022-ci ilin noyabrında Səmərqənddə keçirilmiş Türk Dövlətləri Təşkilatının Zirvə toplantısında Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin bu təşkilatda müşahidəçi statusunu almasından sonra əlaqələrin inkişafından məmnunluğunu bildirdi.

Göstərdiyi dəstəyə görə Prezident İlham Əliyevə təşəkkürünü ifadə edən Ersin Tatar vurğuladı ki, dəfələrlə o, öz bəyanatlarında da bu məsələləri qeyd edib və Azərbaycanın Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinə göstərdiyi həmrəyliyə, dostluğa, qardaşlığa və dəstəyə görə təşəkkürlərini bildirdi.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində Şimali Kipr ilə dostluq qrupunun yaradılmasını vacib addım kimi dəyərləndirən Ersin Tatar Azərbaycan Mədəniyyəti Günlərinin ölkəsində keçirilməsini məmnunluqla qeyd etdi.

Görüşdə qarşılıqlı maraq doğuran məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Türkiyə Respublikasının xarici işlər naziri Hakan Fidanın qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 5-də Şuşada Türkiyə Respublikasının xarici işlər naziri Hakan Fidanı qəbul edib.

Söhbət zamanı bir neçə gün əvvəl Astanada dostluğun və qardaşlığın nümunəsi olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan və Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif arasında keçirilən üçtərəfli görüş məmnunluqla xatırlandı, bundan sonra bu formatın davamlı olacağına əminlik ifadə edildi.

Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanla əldə edilmiş razılığa əsasən, Türkiyənin dövlət başçısının Türkiyə-Niderland matçını izləmək üçün Almaniyaya səfər etməsi ilə əlaqədar Şuşada keçiriləcək Zirvə toplantısında qardaş Türkiyəni bu ölkənin vitse-prezidentinin təmsil edəcəyi vurğulandı.

Məhz Şuşa şəhərində 2021-ci ildə Azərbaycan ilə Türkiyə arasında müttəfiqlik əlaqələrimizin əsasını təşkil edən Şuşa Bəyannaməsinin imzalanmasının əhəmiyyəti vurğulandı.

Görüşdə ölkələrimiz arasında qardaşlıq, dostluq və müttəfiqlik münasibətlərinin bütün sahələrdə uğurlu inkişafından məmnunluq ifadə olundu, Türk dünyasının birliyinin və həmrəyliyinin önəminə toxunuldu.

Söhbət zamanı Azərbaycan-Ermənistan və Türkiyə-Ermənistan münasibətləri də müzakirə edildi.

ATƏT-in baş katibi xanım Helqa Mariya Şmidin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 13-də ATƏT-in baş katibi xanım Helqa Mariya Şmidi qəbul edib.

Görüşdə COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi münasibətilə təbriklərini çatdıran və bu tədbirdə iştirak edəcəyini bir daha vurğulayan Helqa Mariya Şmid COP29 çərçivəsində ölkəmizlə ATƏT arasında yaxından əməkdaşlığın həyata keçirildiyini dedi.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın COP29-la bağlı çoxsaylı tədbirlər keçirəcəyini qeyd etdi.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın Qoşulmama Hərəkatının əvvəlki sədri və hazırda bu təsisatın "Troyka"sında olan, həmçinin Avropa İttifaqı ilə yaxın əlaqələrə malik ölkə kimi müxtəlif tərəflər arasında körpülərin qurulması və ümumi həmrəyliyin gücləndirilməsi istiqamətində səylərini davam etdirəcəyini vurğuladı.

Dövlətimizin başçısı ölkəmizin yaşıl keçid siyasəti və bu istiqamətdə görülən tədbirlərdən danışdı. Prezident İlham Əliyev inkişaf etməkdə olan kiçik ada dövlətlərinin Azərbaycanın gündəliyində prioritet istiqamətlərdən biri olduğunu dedi və "Commonwealth" təşkilatı ilə birlikdə kiçik ada dövlətləri ilə əlaqədar xüsusi fondun yaradılması istiqamətində iş aparıldığını bildirdi.

Görüşdə regional bağlantılar məsələsi müzakirə olundu.

Xəzər dənizi və Qara dəniz yaşıl dəhliz layihəsinin əhəmiyyətinə toxunan Helqa Mariya Şmid ATƏT-in gündəliyində yaşıl limanlar layihəsinin xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyini vurğuladı və ölkəmizə səfəri çərçivəsində Ələt Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanında olacağını bildirdi.

Qonaq regional ətraf mühit monitorinq mərkəzinin yaradıldığını dedi və bu çərçivədə əməkdaşlıq məsələlərinə toxundu. Bütövlükdə ATƏT-in gündəliyində iqtisadiyyat və ətraf mühit məsələlərinin önəm kəsb etdiyini və bu layihələrin etimad quruculuğuna töhfə verdiyini vurğuladı.

Söhbət zamanı regional sülh gündəliyi məsələləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın sülh gündəliyinə sadiqliyini vurğuladı və sülh müqaviləsinin imzalanması üçün Ermənistanın konstitusiyasında dəyişikliklərin aparılmasının, Azərbaycana qarşı ərazi iddialarına konstitusional əsasda son qoyulmasının vacibliyini qeyd etdi.

Helqa Mariya Şmid humanitar minatəmizləmə fəaliyyətlərinə toxundu.

Prezident İlham Əliyev Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü və torpaqlarımızın işğalı nəticəsində ərazilərimizin kütləvi şəkildə minalarla çirkləndiyini deyərək, 370-ə yaxın insidentin baş verdiyini, çoxlu sayda insanın mina partlayışları nəticəsində həlak olduğunu və yaralandığını vurğuladı.

Görüşdə ATƏT-in gündəliyində duran məsələlər barədə fikir mübadiləsi aparıldı.

Avstraliyanın Azərbaycanda yeni təyin olunmuş səfirinin etimadnaməsinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 5-də Avstraliya İttifaqının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Mayls Robert Armiteycin etimadnaməsini qəbul edib.

Səfir etimadnaməsini Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi.

Sonra dövlətimizin başçısı səfirlə söhbət etdi.

Prezident İlham Əliyev səfirin ölkəmizə səfərlər edəcəyinə və Azərbaycanın hökumət nümayəndələri ilə əlaqələrimizin gələcək inkişafı məsələlərinə dair səmərəli müzakirələr aparacağına ümidvar olduğunu bildirdi. Azərbaycan Prezidenti ölkələrimizin bir-birindən uzaq məsafədə yerləşməsinə baxmayaraq, iqtisadi-ticari əlaqələrin inkişafı üçün yaxşı potensialın olduğunu vurğuladı.

Siyasi münasibətlərə toxunan Prezident İlham Əliyev ölkələrimiz arasında səmərəli əlaqələrin olduğunu bildirdi, lakin investisiya imkanlarından istifadə və ticarət dövriyyəsinin artırılması sahəsində əməkdaşlığın hələ də lazımi səviyyədə olmadığını qeyd etdi. Dövlətimizin başçısı ümidvar olduğunu bildirdi ki, səfir fəaliyyətində bütün bu sahələrdə əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün səylərini əsirgəməyəcək.

Səfir Mayls Robert Armiteyc Azərbaycanda olmağından böyük məmnunluq hissi keçirdiyini bildirdi və qarşıda əlaqələrimizin genişləndirilməsi üçün görüləsi çox işin olduğunu qeyd etdi. O, xüsusilə iqtisadiyyat və ticarət sahələrində əməkdaşlıq üçün yaxşı imkanların olduğunu diqqətə çatdırdı.

Mayls Robert Armiteyc COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi münasibətilə təbriklərini çatdırdı, ölkələrimiz arasında bu sahədə əməkdaşlıq üçün yaxşı imkanların olduğunu vurğuladı. O, Azərbaycanın qısa vaxt ərzində COP29 Konfransının keçirilməsi üçün bütün zəruri hazırlıq işlərini gördüyünü məmnunluqla qeyd etdi, ölkəmizin kiçik ada dövlətlərinə dəstəyinin, xüsusilə kiçik ada dövlətlərinin qarşıdan gələn Zirvə toplantısında iştirakı məsələsini xüsusi vurğuladı.

Səfir qeyd etdi ki, Avstraliya regionda davamlı sülhün bərqərar olunmasında və Ermənistan ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin normallaşdırılmasında maraqlıdır.

Bu xüsusda Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın regional sülh gündəliyinin irəli aparılması üçün səylərini bundan sonra da davam etdirəcəyini bildirərək, artıq regionda sülhün mövcud olduğunu qeyd etdi.

Görüşdə, həmçinin ölkələrimiz arasında siyasi dialoqun inkişaf etdirilməsi, mədən sənayesi, yaşıl enerji, gəmiqayırma və biznes dairələri arasında işgüzar münasibətlərin yaradılması məsələlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Burkina Fasonun Azərbaycanda yeni təyin olunmuş səfirinin etimadnaməsinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 5-də Burkina Fasonun ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Vinta Somenin etimadnaməsini qəbul edib.

Səfir etimadnaməsini Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi.

Sonra dövlətimizin başçısı səfirlə söhbət etdi.

Azərbaycanın Burkina Faso ilə münasibətlərin hərtərəfli inkişafında maraqlı olduğunu deyən Prezident İlham Əliyev ölkələrimiz arasında bütün sahələrdə əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün yaxşı imkanların mövcudluğunu bildirdi. Dövlətimizin başçısı iqtisadi-ticari sahədə əməkdaşlıq istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsinin zəruriliyini qeyd etdi, Azərbaycanın Burkina Fasoya investisiya yatırması imkanlarının araşdırılmasının önəmini vurğuladı.

Beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlığa toxunan Azərbaycan Prezidenti, ilk növbədə, BMT-də, Qoşulmama Hərəkatında qarşılıqlı dəstəyin göstərilməsinin vacibliyini qeyd etdi. Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın dörd il ərzində Qoşulmama Hərəkatına uğurla sədrlik etdiyini vurğulayaraq, ölkəmizin bu dövrdə xüsusi diqqət yetirdiyi mövzulardan birinin də müstəmləkəçilik, neomüstəmləkəçilik və bununla mübarizə məsələsinin olduğunu bildirdi. Bu xüsusda Fransanın həyata keçirdiyi neomüstəmləkəçilik siyasətinin ikrah hissi doğurduğunu qeyd edən dövlətimizin başçısı Azərbaycanın bu siyasətə qarşı öz səsini ucaltdığını və qanlı müstəmləkəçilik tarixi olan Fransanın bu gün də əsarət altında saxladığı xalqlara müstəqillik, azadlıq tələb etdiyini vurğuladı. Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın qeyri-hökumət təşkilatlarının da bu istiqamətdə beynəlxalq qeyri-hökumət hərəkatı çərçivəsində fəal iş apardığını bildirdi.

Fransanın ölkəmizə qarşı qərəzli mövqeyindən danışan Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın öz torpaqlarını işğaldan azad edəndən sonra Fransanın əsl simasını nümayiş etdirdiyini, BMT-də, Avropa İttifaqında ölkəmizə qarşı ədalətsiz şəkildə fəaliyyət həyata keçirdiyini qeyd etdi.

Söhbət zamanı dövlətimizin başçısı Azərbaycanın Afrika İttifaqı yanındakı səfirinə Afrika ölkələri ilə daha sıx münasibətlərin qurulması, onlarla müxtəlif istiqamətlər üzrə ikitərəfli formatda konkret əməkdaşlıq məsələlərinin planlaşdırılması barədə də təlimat verildiyini qeyd etdi.

Səmimi qəbula görə təşəkkürünü bildirən səfir, ilk növbədə, ölkəsinin lideri Brahim Traorenin salamlarını, eyni zamanda, dövlətimizin başçısının yenidən Prezident seçilməsi, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi və Qoşulmama Hərəkatına uğurlu sədrlik etməsi münasibətilə təbriklərini Prezident İlham Əliyevə çatdırdı.

Dövlətimizin başçısı salamlara və təbriklərə görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Burkina Fasonun liderinə çatdırmağı xahiş etdi.

Səfir Vinta Some Azərbaycan ilə ölkəsinin strateji səviyyədə hərtərəfli əməkdaşlığa hazır olduğunu, yaxın vaxtlarda geniş tərkibli Azərbaycan nümayəndə heyətinin Burkina Fasoya səfər edəcəyini vurğuladı. O, ölkələrimiz arasında enerji, kənd təsərrüfatı, təlim, təhsil, terrorizmə qarşı mübarizə və digər sahələrdə əməkdaşlıq üçün geniş perspektivlərin olduğunu qeyd etdi.

Vinta Some ölkəsinin Azərbaycanın müstəmləkəçiliyə qarşı mübarizədə verdiyi dəstəyi yüksək qiymətləndirdiyini qeyd etdi. O, Afrikanın sahil regionunda baş verən proseslər haqqında məlumat verdi, artıq qitədə panafrikanizm hərəkatının güclənərək yeni vüsət aldığını vurğuladı.

Səfir COP29-un təşkilində Azərbaycana uğurlar arzuladı və Burkina Fasonun da bu tədbirdə müvafiq səviyyədə təmsil olunacağını diqqətə çatdırdı.

Pakistanın Azərbaycanda yeni təyin olunmuş səfirinin etimadnaməsinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 5-də Pakistan İslam Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Qasım Mohiuddinin etimadnaməsini qəbul edib.

Səfir etimadnaməsini Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi.

Sonra dövlətimizin başçısı səfirlə söhbət etdi.

Pakistana dövlət səfərini məmnunluqla xatırlayan Azərbaycan Prezidenti ona və nümayəndə heyətinə göstərilən qonaqpərvərliyin çox xoş təsir bağışladığını dedi, bunun ölkələrimiz və xalqlarımız arasında dostluğu, qardaşlığı və tərəfdaşlığı nümayiş etdirdiyini bir daha vurğuladı.

Dövlətimizin başçısı bu səfərin önəminə toxunaraq, əməkdaşlığımıza dair geniş sahələri əhatə edən məsələlərin müzakirə olunduğunu və sənədlərin imzalandığını məmnunluqla xatırladı. Prezident İlham Əliyev bu dövlət səfəri nəticəsində Azərbaycan-Pakistan

əlaqələrinin keyfiyyətcə yeni mərhələyə qədəm qoyduğunu, səfər çərçivəsində müxtəlif sahələrdə, o cümlədən investisiya qoyuluşu və enerji sahələrində yeni əməkdaşlıq istiqamətlərinin müəyyən edildiyini vurğuladı. Dövlətimizin başçısı Pakistana dövlət səfəri zamanı qəbul olunmuş qərarların, əldə edilmiş razılaşmaların və imzalanmış sənədlərin həyata keçirilməsi istiqamətində hər iki tərəfin iş apardığını bildirdi. Azərbaycan Prezidenti preferensial ticarət sazişinin önəmini qeyd edərək, bu sənədə yeni maddələrin əlavə edilməsi istiqamətində aidiyyəti qurumlar tərəfindən işlərin həyata keçirildiyini vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev ərazilərimizin işğalına görə Pakistanın Ermənistan ilə diplomatik əlaqələr qurmamasını, hətta torpaqlarımızın azad edilməsindən və suverenliyimizin tam bərpa olunmasından sonra da bunu etməməsini bir daha əsl dostluğun və qardaşlığın təzahürü kimi yüksək qiymətləndirdi. Dövlətimizin başçısı Pakistan rəhbərliyinin Vətən müharibəsi dövründə Azərbaycana göstərdiyi siyasi dəstəyin bizim üçün böyük önəm daşıdığını bir daha vurğuladı.

Azərbaycan Prezidenti səfir Qasım Mohiuddinə diplomatik fəaliyyətində uğurlar arzuladı.

Xoş sözlərə və qəbula görə minnətdarlığını bildirən səfir Pakistan Prezidenti Asif Əli Zərdarinin və Baş nazir Məhəmməd Şahbaz Şərifin səmimi salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da səmimi salamlarını Pakistan Prezidentinə və Baş nazirinə çatdırmağı xahiş etdi.

Ölkəmizə böyük məhəbbət hissi bəslədiyini qeyd edən səfir Azərbaycan kimi gözəl bir ölkədə Pakistanı təmsil etməkdən qürur hissi duyduğunu bildirdi.

Səfir dövlətimizin başçısının Pakistana dövlət səfəri zamanı müəyyən olunmuş strateji əməkdaşlıq istiqamətlərinin həyata keçirilməsi istiqamətində səylərini əsirgəməyəcəyini qeyd etdi. O, Azərbaycanın Pakistana dəstəyini, xüsusən Cəmmu və Kəşmir məsələsinin BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinə uyğun qaydada həllinə dair ölkəmizin ədalətli mövqeyinin önəmini vurğuladı.

Rusiya Federasiyası Təhlükəsizlik Şurasının katibinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 6-da Rusiya Federasiyası Təhlükəsizlik Şurasının katibi Sergey Şoyqunu qəbul edib.

Prezident İlham Əliyev Sergey Şoyqunun səfərinin ikitərəfli münasibətlərin gündəliyi və qarşılıqlı maraq doğuran məsələlərin müzakirəsi üçün yaxşı imkan yaratdığını dedi.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycan ilə Rusiya arasında regionda gedən proseslərlə bağlı mütəmadi təmasların əhəmiyyətini qeyd etdi.

İkitərəfli münasibətlərimizin uğurla inkişaf etdiyini deyən Azərbaycan Prezidenti bunun ən yüksək və digər səviyyələrdə təmaslarda, eyni zamanda, ölkələrimiz arasında imzalanmış sənədlərin və yol xəritələrinin həyata keçirilməsi, təhlükəsizlik, nəqliyyat, energetika, hərbi-texniki, humanitar sahələrdə əməkdaşlıqda özünü nümayiş etdirdiyini vurğuladı. Prezident İlham Əliyev bu məsələlərlə bağlı mütəmadi olaraq Prezident Vladimir Putin ilə müzakirələrin aparıldığını bildirdi.

Hökumətlərarası komissiyanın fəal işlədiyini deyən dövlətimizin başçısı bu yaxınlarda Bakıda bu komissiyanın iclasının keçiriləcəyini vurğuladı. Prezident İlham Əliyev ölkələrimizin digər qurumları arasında da fəal təmasların olduğunu qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı iki ölkənin siyasi rəhbərliyi arasında qəbul olunmuş qərarların, məhz "Azərbaycan Respublikası ilə Rusiya Federasiyası arasında müttəfiqlik qarşılıqlı fəaliyyəti haqqında" Bəyannamənin müddəalarının uğurla həyata keçirilməsini məmnunluqla qeyd etdi.

Azərbaycan-Rusiya münasibətlərinin bəzi qonşu dövlətlər üçün də bir nümunə olduğunu deyən Prezident İlham Əliyev bunu Cənubi Qafqazda və daha geniş məkanda mühüm təhlükəsizlik faktoru kimi dəyərləndirdi.

Rusiya Federasiyası Təhlükəsizlik Şurasının katibi Sergey Şoyqu nümayəndə heyətinə səmimi və isti münasibətin göstərilməsinə görə minnətdarlığını bildirərək, bunun əsasında iki ölkənin dövlət başçıları arasında olan şəxsi münasibətlərin durduğunu dedi.

Sergey Şoyqu ölkələrimiz arasında regional təhlükəsizlik, hərbi-texniki, nəqliyyat, iqtisadi sahələrdə əlaqələrin uğurla inkişaf etdiyini vurğuladı. O, ikitərəfli əməkdaşlığın gündəliyində çox mühüm məsələlərin durduğunu və onların uğurla həll edildiyini dedi. Bu xüsusda Şimal-Cənub dəhlizinin həyata keçirilməsini bunun nümunəsi kimi dəyərləndirdi və bununla bağlı üçtərəfli əsasda böyük işlərin görüldüyünü qeyd etdi.

Sergey Şoyqu ölkəsinin Azərbaycanla Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşması prosesini dəstəklədiyini bildirdi.

Görüşdə "3+3" formatında əməkdaşlığın perspektivləri müzakirə olundu.

Söhbət zamanı Ümummilli Lider Heydər Əliyevin xatirəsinə Rusiyada göstərilən ehtirama toxunularaq, Baykal-Amur Magistralının tikintisində Ulu Öndərin böyük rolu bir daha qeyd edildi, Prezident İlham Əliyevin bu ilin aprelində Moskvada Baykal-Amur Magistralının 50 illik yubileyi münasibətilə keçirilən tədbirdə iştirakının əhəmiyyəti vurğulandı.

Paris Yay Olimpiya Oyunlarında medal qazanmış Azərbaycan idmançılarını və onların məşqçilərinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Milli Olimpiya Komitəsinin Prezidenti İlham Əliyev avqustun 14-də XXXIII Paris Yay Olimpiya Oyunlarında medal qazanmış Azərbaycan idmançılarını və onların məşqçilərini qəbul edib.

Görüşdə çıxış edən dövlətimizin başçısı İlham Əliyev dedi:

– İlk növbədə, idmançılarımızı gözəl qələbələr münasibətilə təbrik edirəm. Siz Yay Olimpiya Oyunlarında ölkəmizi ləyaqətlə təmsil etmisiniz, Azərbaycan Bayrağını ucaltmısınız, bütün xalqımızı sevindirmisiniz. Sizi həm təbrik edirəm, həm də sizə öz təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Olimpiya Oyunları bütün digər idman yarışları arasında xüsusi yer tutan bir yarışdır, dörd ildən bir keçirilən idman bayramıdır və əlbəttə ki, hər bir idmançı, hər bir ölkə bu Oyunlara xüsusilə hazırlaşır. Bizim Olimpiya Oyunlarındakı uğurlarımız əvvəlki illərdə də, son Oyunlarda da göstərir ki, Azərbaycan güclü idman dövlətidir. Təsadüfi deyil ki, biz bu Oyunlarda dünyanın ən güclü 30 ölkəsinin arasında yer almışıq – 2 qızıl, 2 gümüş və 3 bürünc medal, hesab edirəm ki, çox yaxşı nəticədir. İdmançıları, onların məşqçilərini bu gözəl hadisə münasibətilə bir daha təbrik etmək istəyirəm.

Onu da bildirmək istəyirəm ki, müsəlman ölkələri arasında Azərbaycan üçüncü yerdə qərarlaşıb. Nəzərə alsaq ki, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatında 57 üzv mövcuddur, hesab edirəm, bu, çox gözəl və tarixi nəticədir. Bütövlükdə komandamızın çıxışına qiymət verərək mən hesab edirəm ki, bizim idmançılarımız ən yüksək qiymətə layiq olmalıdır.

Xüsusilə qızıl medalçılarımızı – Hidayəti və Zelimi ürəkdən təbrik etmək istəyirəm. Onlar Olimpiya Oyunlarının ilk günlərində bu qələbə sevincini xalqımıza bəxş etmişlər. Onların həm peşəkarlığı, həm idmandakı uğurları və eyni zamanda, davranış qaydaları, əlbəttə ki, hər birimizi ürəkdən sevindirdi. Onlar uzun illər ərzində öz çəki dərəcələrində liderliyi qoruyublar və bu liderliyi Olimpiya Oyunlarında bir daha təsdiq etmişlər. Onların məşqçilərini təbrik edirəm, Cüdo Federasiyasının rəhbərliyini təbrik etmək istəyirəm. Federasiyada işlər, təlim-məşq prosesi düzgün qurulanda, ab-hava gözəl olanda nəticə də əlbəttə ki, göz qabağındadır.

Daha çox medal qazana bilərdik, bəli, qazana bilərdik. Amma bu idmandır, idmanda qələbə də olur, məğlubiyyət də olur. Əsas odur bu Oyunlar bir daha göstərdi ki, Azərbaycanda idmanın inkişafı ardıcıl surətdə gedir. Onu da bildirməliyəm ki, bizim idmançılarımız beş idman növündə medallar qazanmışlar: cüdo, boks, taekvondo, yunan-Roma güləşi, sərbəst güləş üzrə. Yəni, bu da onu göstərir ki, Azərbaycanda idmanın bir çox növləri inkişaf edir.

Əlbəttə ki, indi müəyyən istirahətdən sonra yeni hazırlıq prosesinə start veriləcək, həm Avropa, həm dünya çempionatlarına hazırlıq işləri gedəcək. Əlbəttə ki, biz növbəti Olimpiya Oyunlarına da indidən hazırlaşmalıyıq. Bir neçə idman növündə nəsillərin dəyişməsi prosesi gedir. Ona görə təbii ki, biz növbəti Olimpiya Oyunlarına bu prizmadan yanaşmalıyıq və xüsusilə uşaq-yeniyetmə idmanına bundan sonra da diqqət göstərilməlidir. Nəzərə alsaq ki, idmanla məşğul olmaq üçün indi ölkəmizin hər bir yerində gözəl şərait var. İdmana rəhbərlik edən qurumlar arasında koordinasiya işləri düzgün qurulub, federasiyalar, klublar uğurla fəaliyyət göstərir. Nəzərə alsaq ki, hər bir Olimpiya Oyunlarından sonra, xüsusilə ölkəmiz üçün uğurlu Oyunlardan sonra idman bölmələrinə uşaqların, yeniyetmələrin axını müşahidə olunur, mən əminəm, növbəti Olimpiya Oyunlarına hazırlıq prosesi də ardıcıl aparılacaq.

Əlbəttə, tam əminəm ki, həm cüdo, həm digər idman növləri ilə məşğul olmaq istəyən uşaqlarımızın sayı çox olacaq və bunu arzulayıram. Uzun illər ərzində idmanın kütləviliyi ilə bağlı dediyim sözlər və verdiyim tapşırıqlar bir məqsədi güdür ki, fiziki, mənəvi cəhətdən sağlam, Vətənə bağlı, vətənpərvər və peşəkar gənc nəsil yetişsin. İdmançılarımızın uğurlu çıxışları bunu bir daha göstərdi ki, biz gənc nəslimizlə haqlı olaraq fəxr edə bilərik.

Əlbəttə ki, bu nailiyyətlər, eyni zamanda, medallar qazanmış idmançıların məsuliyyətini də artırır. Mən şadam ki, bizim idmançılarımız həm yarışlarda, eyni zamanda, həyatda nümunəvi davranış qaydaları göstərirlər. Yəni, siz gənclər üçün nümunəsiniz. Gənclər sizə baxıb sizin kimi olmaq istəyəcəklər və bu qələbənin vacib olan tərəflərindən biri məhz bundan ibarətdir.

Bir daha sizi ürəkdən təbrik etmək və sizə yeni qələbələr, uğurlar arzulamaq istəyirəm.

* * *

Olimpiya çempionu, cüdoçu Hidayət Heydərov çıxış edərək dedi:

– Cənab Prezident, bu gün bizi buraya dəvət etdiyiniz üçün çox sağ olun. Mən çox xoşbəxtəm ki, dünya çempionu olanda Siz məni təbrik etdiniz, mənə dəstək oldunuz. Olimpiya çempionluğunda ilk olaraq Siz mənə zəng edib təbrik etdiniz. Düzdür, özü burada olmasa da, mən bizim Olimpiya çempionumuz Elnur Məmmədliyə "Çox sağ ol" demək istəyirəm. Biz bir-birimizə söz vermişdik ki, Avropa, dünya və Olimpiya çempionu olacağıq və olduq. İnşallah, bundan sonra da Los-Anceles Olimpiadasına birlikdə hazırlaşıb orada da öz qələbəmi göstərəcəyəm.

Mən fəxr edirəm ki, Fransanın Paris şəhərində Olimpiya çempionu oldum, bizim Bayrağımız qalxdı və

Himnimiz səsləndirildi. Mən bununla çox fəxr edirəm, çox sağ olun, minnətdaram Sizə.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol.

* * *

Dövlətimizin başçısı Parisdə keçirilən Yay Olimpiya Oyunlarında idmançılarımızın zəhməti, istedadı, peşəkarlığı sayəsində qazandıqları qələbənin bütün xalqımıza sevinc bəxş etdiyini dedi.

Azərbaycan Prezidenti qeyd etdi ki, xüsusilə Olimpiya Oyunlarında qazanılan qələbə idmanda da, məişətdə də, həyatda da idmançının üzərinə böyük məsuliyyət qoyur. İdmançılarımızın yalnız məharətləri ilə deyil, həm də yarış zamanı layiqli davranışları ilə seçildiklərini vurğulayan dövlətimizin başçısı dedi ki, bu, onların yüksək mənəvi keyfiyyətlərini bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Prezident İlham Əliyev uzun illər Olimpiya Oyunlarında, dünya və Avropa çempionatlarında ölkəmizin adını ucaldan veteran idmançılara minnətdarlığını ifadə etdi.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycan idmançılarına və məşqçilərinə yeni qələbələr və uğurlar arzuladı.

* * *

Sonra Olimpiya çempionları, cüdoçular Hidayət Heydərov və Zelim Kotsoyev Azərbaycan Prezidentinə xatirə hədiyyələri təqdim etdilər.

Daha sonra dövlətimizin başçısı XXXIII Paris Yay Olimpiya Oyunlarında qazanılan yüksək nailiyyətlərə və Azərbaycan idmanının inkişafında xidmətlərinə görə təltif olunan idmançılara və onların məşqçilərinə ordenləri təqdim etdi.

Sonda xatirə şəkli çəkdirildi.

Dünya Etnoidman Konfederasiyasının sədrinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 29-da Dünya Etnoidman Konfederasiyasının sədri Bilal Ərdoğanı qəbul edib.

Bilal Ərdoğan Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı. Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Türkiyənin dövlət başçısına çatdırmağı xahiş etdi.

Dünya Etnoidman Konfederasiyasının fəaliyyətini yüksək qiymətləndirən Azərbaycan Prezidenti əldə olunmuş uğurlar münasibətilə təbriklərini çatdırdı. Dövlətimizin başçısı ölkəmizin Konfederasiyada fəal təmsil olunduğunu bildirərək, Azərbaycan idmançılarının bu qurumun yarışlarında uğurla iştirak etdiklərini dedi.

Görüşdə ölkələrimiz arasında qardaşlıq, dostluq və strateji müttəfiqlik münasibətlərinin olduğu bir daha qeyd edildi, Azərbaycanın və Türkiyənin həmişə bir-birinin yanında olduqları vurğulandı.

Türkiyə Böyük Millət Məclisinin nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 30-da Azərbaycan-Türkiyə parlamentlərarası dostluq qrupunun rəhbəri Şamil Ayrımın başçılıq etdiyi Türkiyə Böyük Millət Məclisinin üzvlərindən ibarət nümayəndə heyətini qəbul edib.

Qəbula görə dövlətimizin başçısına təşəkkürünü bildirən Şamil Ayrım Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Türkiyə dövlətinin başçısına çatdırmağı xahiş etdi.

Qonaq Türkiyə Böyük Millət Məclisinin ölkəmizdə keçiriləcək parlament seçkilərində böyük heyətlə müşahidəçi statusunda iştirak edəcəyini bildirdi. Bu seçkilərin Azərbaycanın bütün ərazisində keçirilən ilk parlament seçkiləri olmasının önəminə toxunan Şamil Ayrım suverenliyimizin və ərazi bütövlüyümüzün tam təmin edilməsinin əhəmiyyətini vurğuladı.

O, Türk Dövlətləri Təşkilatının dövlət başçılarının Şuşada keçirilən qeyri-rəsmi Zirvə görüşündə təşkilata üzv ölkələrin başçıları ilə Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidentinin bir masada olmasına və Azərbaycanın Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinə göstərdiyi davamlı dəstəyə görə Prezident İlham Əliyevə minnətdarlığını bildirdi.

Şamil Ayrım vurğuladı ki, Azərbaycan və Türkiyə prezidentlərinin qardaşlığı və dostluğu ölkələrimiz arasında münasibətlərin yol xəritəsini müəyyənləşdirir. Azərbaycanın inkişafının və əldə etdiyi nailiyyətlərin Türkiyədə böyük qürur hissi doğurduğunu deyən qonaq ölkəmizin Qafqazın parlayan ulduzu olduğunu vurğuladı.

Beynəlxalq münasibətlərdə Azərbaycanın artan roluna toxunan Şamil Ayrım bir sıra beynəlxalq təsisatlarda, xüsusilə də Avropa Şurası Parlament Assambleyasında nümayəndə heyətimizə qarşı haqsızlığı və ədalətsizliyi qeyd etdi.

Şamil Ayrım regionda davamlı sülhün təmin olunması istiqamətində Azərbaycanın atdığı addımları dəstəklədiklərini diqqətə çatdırdı.

Azərbaycanda keçiriləcək COP29-a hazırlıq işlərinin çox mükəmməl şəkildə aparıldığını vurğulayan qonaq bu beynəlxalq tədbirlə bağlı ölkəmizə uğurlar arzuladı.

Azərbaycan-Türkiyə qardaşlığının və strateji müttəfiqliyinin əhəmiyyətini vurğulayan dövlətimizin

başçısı ölkələrimizin daim bir-birinin yanında olduqlarını qeyd etdi.

Prezident İlham Əliyev regional vəziyyətə toxunaraq dedi ki, Azərbaycan bölgədə davamlı sülhün təmin olunmasının tərəfdarıdır. Dövlətimizin başçısı vurğuladı ki, bunun üçün özünün artıq dəfələrlə qeyd etdiyi kimi, Ermənistan Konstitusiyasında Azərbaycana qarşı olan ərazi iddiaları aradan qaldırılmalıdır və Konstitusiya dəyişdirilməlidir. Azərbaycan Prezidenti vurğuladı ki, artıq keçmişin qalığı olan ATƏT-in Minsk qrupu və onunla əlaqədar olan təsisatlar tamamilə ləğv edilməlidir. Dövlətimizin başçısı Minsk qrupunun ləğv edilməməsi ilə bağlı Ermənistanın mövqeyinin heç bir halda başadüşülən olmadığını dedi. Çünki əgər münaqişə keçmişdə qalıbsa və Ermənistanın baş naziri Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəklədiyini ifadə edirsə, onda keçmişin qalığı olan Minsk qrupunun saxlanmasına nə ehtiyac var?! Dövlətimizin başçısı dedi ki, görünür, Ermənistan sülh müqaviləsində və regionda davamlı sülhün əldə edilməsində maraqlı deyil. Azərbaycan Prezidenti qeyd etdi ki, Ermənistan qəsdən vaxt uzadır, Fransadan, digər Qərb ölkələrindən və başqa tərəflərdən yeni silahlar alır, öz ərazisində üçüncü tərəflərlə hərbi təlimlər keçirir.

Bir sıra Qərb təsisatlarında anti-Azərbaycan qüvvələrin ölkəmizə qarşı haqsız və ədalətsiz münasibətinə toxunan dövlətimizin başçısı vurğuladı ki, Avropa Şurası Parlament Assambleyasında bizim əleyhimizə olan mövqe bilavasitə öz ərazi bütövlüyümüzü və suverenliyimizi təmin etməyimizlə əlaqədardır.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinə davamlı şəkildə dəstək göstərdiyini qeyd etdi, Türk Dövlətləri Təşkilatının Şuşada keçirilən qeyri-rəsmi Zirvə görüşündə Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin də iştirak etməsinin önəminə toxundu.

Görüşdə Azərbaycan-Türkiyə parlamentlərarası dostluq qrupunun üzvləri çıxış edərək, ölkələrimizin daim bir-birinin yanında olduqlarını, Azərbaycanın gücünün Türkiyənin, Türkiyənin gücünün isə Azərbaycanın gücü olduğunu vurğuladılar, Azərbaycan-Türkiyə qardaşlığının əhəmiyyətini qeyd etdilər.

Serbiyanın xarici işlər nazirinin qəbulu

Sentyabrın 1-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Serbiya Respublikasının xarici işlər naziri Marko Curiçi qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Serbiyanın xarici işlər naziri Prezident Aleksandar Vuçiçin salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Azərbaycanda keçirilən növbədənkənar parlament seçkiləri ilə bağlı uğurlar arzulayan Marko Curiç Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizin əldə etdiyi nailiyyətləri məmnunluqla qeyd etdi.

Serbiyanın xarici işlər naziri COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi münasibətilə təbriklərini çatdırdı, ölkəmizin qlobal müstəvidə yeni tərəfdaşlıq şəbəkələri və münasibətləri qurduğunu vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev Aleksandar Vuçiçin salamlarına görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Serbiya Prezidentinə çatdırmağı xahiş etdi.

Prezident Vuçiçlə həm Azərbaycanda, həm də Serbiyada görüşlərini məmnunluqla xatırlayan dövlətimizin başçısı vurğuladı ki, onun Serbiya Prezidenti ilə olan dostluq və tərəfdaşlıq əlaqələri ikitərəfli münasibətlərimizin inkişafına ciddi təkan verir.

Serbiyanın Azərbaycanın dostu və strateji tərəfdaşı olduğunu, ölkələrimiz və xalqlarımız arasında səmimi münasibətlərin qurulduğunu deyən Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, bunlar əməkdaşlığın bütün sahələrdə inkişafında özünü göstərir. Dövlətimizin başçısı vurğuladı ki, Azərbaycanla Serbiya arasında dostluq əlaqələri təkcə ikitərəfli münasibətlər baxımından deyil, eyni zamanda, regional müstəvidə Balkan və Qafqaz regionları arasında əməkdaşlığın inkişafına təkan verilməsi baxımından çox vacib xarakter daşıyır.

Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, Azərbaycan öz suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün təmin olunması prosesində ikili standartlar, ədalətsizlik, beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə zidd yanaşmalarla üzləşib. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, Azərbaycan öz iradəsi ilə ərazi bütövlüyünü və suverenliyini tam şəkildə təmin edib.

Görüşdə ölkələrimiz arasında enerji sahəsində əməkdaşlığın inkişafından məmnunluq ifadə olundu. Azərbaycanın enerji resurslarının digər Avropa ölkələrinə, o cümlədən Balkan ölkələrinə ixracında Serbiyanın artıq tranzit rolunu oynadığı qeyd edildi. Ölkələrimizin beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində qarşılıqlı dəstəyi, xüsusilə ərazi bütövlüyü və suverenlik məsələlərində prinsipial yanaşmaları bir daha vurğulandı.

Söhbət zamanı əməkdaşlığın müxtəlif sahələrinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

"Gulfstream Aerospace" şirkətinin prezidentinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 13-də "Gulfstream Aerospace" şirkətinin prezidenti Mark Börnsü qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Mark Börns sonuncu dəfə ölkəmizdə 20 il əvvəl olduğunu deyərək, bu səfəri zamanı Bakıda gördüyü inkişaf proseslərinin onda dərin təəssürat hissi yaratdığını vurğuladı.

O, ölkəmizin iqtisadi inkişafını yaxından izlədiyini dedi və Azərbaycanda istismar olunan "Gulfstream" təyyarələrinin, həmçinin Bakıya gəldikdə hava

limanında gördüyü təyyarələrin sayını iqtisadi inkişafımızın yaxşı nümunəsi kimi qiymətləndirdi. Mark Börns Azərbaycan ilə gələcək əməkdaşlıqda maraqlı olduqlarını bildirdi.

Formula 1 Azərbaycan Qran-Prisinin keçirilməsini qeyd edən qonaq bu yarışların Bakı trasının dünyanın ən maraqlı traslarından biri olduğunu dedi.

Söhbət zamanı Azərbaycanın iqtisadi potensialının və coğrafi mövqeyinin mülki aviasiyamızın gələcəkdə daha da inkişafı üçün əhəmiyyətli rol oynadığı vurğulandı.

Görüşdə əməkdaşlığın perspektivləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

"Vista Equity Partners" şirkətinin təsisçisi və icraçı direktorunun qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 13-də texnologiya sektorunda alternativ investisiyaların idarə edilməsi üzrə fəaliyyət göstərən ən nüfuzlu investisiya şirkətlərindən biri olan "Vista Equity Partners" şirkətinin təsisçisi və icraçı direktoru Robert Smiti qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Prezident İlham Əliyev Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun dünyanın qabaqcıl maliyyə qurumlarından biri olan "Vista Equity Partners" şirkəti ilə uğurlu əməkdaşlığını müsbət qiymətləndirərək, tərəfdaşlığın inkişaf etdirilməsi üçün yaxşı potensialın mövcud olduğunu bildirdi. Dövlət Neft Fondunun fəaliyyətinin daim genişləndiyini qeyd edən Azərbaycan Prezidenti Fondun aktivlərinin qeyri-sabit maliyyə bazarları mühitində də artdığını vurğuladı.

Robert Smit Azərbaycanın investisiya potensialını yüksək qiymətləndirdiyini deyərək, ölkəmizlə əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün əlverişli imkanların olduğunu qeyd etdi. Qonaq Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu ilə uzunmüddətli və uğurlu əməkdaşlıqdan məmnunluğunu bildirərək, bu əməkdaşlığın rəhbərlik etdiyi şirkət üçün böyük önəm daşıdığını dedi və gələcəkdə mövcud münasibətlərin daha da möhkəmlənəcəyinə inamını ifadə etdi.

Qeyd edək ki, 2000-ci ildə ABŞ-da təsis olunmuş və mərkəzi ofisi Texas ştatının Ostin şəhərində yerləşən "Vista Equity Partners" şirkətinin, həmçinin Nyu-York, San-Fransisko, Çikaqo və Çin Xalq Respublikasının Honkonq şəhərində ofisləri mövcuddur. Şirkətin özəl səhmlər və özəl kredit fondlarında idarə etdiyi aktivlərin toplam dəyəri 100 milyard ABŞ dolları təşkil edir. "Vista Equity Partners" 24 illik tarixi ərzində 275 milyard dollar dəyərində 585-dən çox investisiya layihəsi həyata keçirib.

Formula 1-in prezidenti və baş icraçı direktorunun, məsləhətçisinin və britaniyalı supermodelin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 15-də Formula 1-in prezidenti və baş icraçı direktoru Stefano Domenikalini, Formula 1-in məsləhətçisi Flavio Briatoreni və britaniyalı supermodel Naomi Kempbelli qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Formula 1-in növbəti dəfə ölkəmizdə keçirilməsindən məmnunluğunu bildirən Prezident İlham Əliyev bu yarışların Azərbaycanın dünyada daha çox tanıdılması baxımından ildən-ilə böyük rol oynadığını qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı Formula 1-in Azərbaycanda keçirilməsinə göstərdiyi dəstəyə görə Stefano Domenikaliyə və Flavio Briatoreyə minnətdarlığını bildirdi.

Söhbət zamanı gələcək planlar barədə fikir mübadiləsi aparıldı. Formula 1-in Azərbaycanda avtomobil idmanının inkişafı sahəsinə verdiyi töhfələr də vurğulandı. Həmçinin ölkəmizdə kartinqin inkişafı məsələlərinə toxunuldu.

Görüşdə COP29-un ölkəmizdə keçirilməsinin əhəmiyyəti qeyd edildi, ekologiya sahəsində davamlılıq məsələsində də Formula 1-in daha fəal olmasının önəmi vurğulandı.

Dövlətimizin başçısı qonaqları COP29 tədbirində iştiraka dəvət etdi.

Bakının inkişafının onda dərin təəssürat hissi yaratdığını deyən Naomi Kempbell paytaxtda şahidi olduğu müasir infrastrukturu, o cümlədən məşhur memar Zaha Hadidin layihəsi olan Heydər Əliyev Mərkəzini məmnunluqla qeyd etdi.

Britaniyalı supermodel ölkəmizdə modanın inkişafına töhfə və azərbaycanlı dizaynerlərin fəaliyyətinə dəstək verməyə hazır olduğunu bildirdi.

Beynəlxalq Avtomobil Federasiyasının prezidentinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 15-də Beynəlxalq Avtomobil Federasiyasının prezidenti Məhəmməd Ben Sulayemi qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Məhəmməd Ben Sulayem ötən ilin dekabrında Beynəlxalq Avtomobil Federasiyasının Baş Assambleyasının və

Federasiyanın mükafatlandırma mərasiminin Bakıda keçirilməsinə verdiyi dəstəyə görə dövlətimizin başçısına minnətdarlığını bildirdi.

Qonaq Azərbaycan Avtomobil Federasiyası və klublar ilə sıx əlaqələrin mövcud olduğunu deyərək, əməkdaşlığın genişləndiyini vurğuladı.

Məhəmməd Ben Sulayem COP çərçivəsində Beynəlxalq Avtomobil Federasiyasının nəqliyyat sahəsində fəaliyyətə dəstək verəcəyini və bununla bağlı Federasiyanın mütəxəssislərinin ölkəmizlə əməkdaşlıq edəcəklərini bildirdi.

Dövlətimizin başçısı Beynəlxalq Avtomobil Federasiyasının prezidentini COP29-a dəvət etdi.

Əlcəzairin Azərbaycanda yeni təyin olunmuş səfirinin etimadnaməsinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 17-də Əlcəzair Xalq Demokratik Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri xanım Zəkiyyə İğılın etimadnaməsini qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, səfir etimadnaməsini dövlətimizin başçısına təqdim etdi.

Prezident İlham Əliyev səfirlə söhbət etdi.

Dövlətimizin başçısı ölkələrimiz arasında ikitərəfli münasibətlərin müxtəlif səviyyələrdə məmnunluq hissi doğurduğunu deyərək siyasi, iqtisadi, enerji sahələrində əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinin önəmini vurğuladı.

Azərbaycanın gözəl ölkə olduğunu və buraya səfərindən sevinc hissi duyduğunu bildirən səfir, ilk növbədə, Əlcəzair Xalq Demokratik Respublikasının Prezidenti Abdelmacid Tebbunun salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı. O qeyd etdi ki, Əlcəzair Prezidenti dövlətimizin başçısı ilə dostluğunu yüksək qiymətləndirir. 2022-ci ildə Azərbaycan Prezidentinin Əlcəzairə səfərinin əlaqələrimizin tarixində yeni səhifə olduğunu deyən Zəkiyyə İğıl vurğuladı ki, Abdelmacid Tebbun Əlcəzairdə keçirilən prezident seçkilərində qələbəsi ilə bağlı dövlətimizin başçısının ona təbrik məktubuna görə minnətdarlığını ifadə edir və Azərbaycan ilə münasibətləri daha da möhkəmləndirmək əzmindədir.

Səfir fəaliyyəti dövründə əlaqələrimizin daha da genişləndirilməsi istiqamətində səylərini əsirgəməyəcəyini dedi.

Əlcəzair Prezidentinin salamlarına görə minnətdarlığını bildirən dövlətimizin başçısı onun da salamlarını Abdelmacid Tebbuna çatdırmağı xahiş etdi və Prezident seçilməsi münasibətilə bir daha təbriklərini çatdırdı.

Dövlətimizin başçısı Əlcəzairə səfərini məmnunluqla xatırlayaraq bu səfərin ölkələrimiz arasında sıx əməkdaşlığı bir daha nümayiş etdirdiyini vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycan və Əlcəzair arasında beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən BMT, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Qoşulmama Hərəkatı çərçivəsində əməkdaşlığın davam etdirilməsinin zəruriliyini bildirdi və Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlarda daim səmərəlilik prinsipindən çıxış etdiyini dedi.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın Qoşulmama Hərəkatına sədrliyi müddətində Əlcəzairin ölkəmizə göstərdiyi dəstəyə və həmrəyliyə görə təşəkkürünü bildirdi.

Prezident İlham Əliyev ölkələrin suverenliyi, ərazi bütövlüyü, çoxtərəflilik və neokolonializmlə mübarizə məsələlərinin vacibliyinə toxundu.

Səfir Azərbaycanın Qoşulmama Hərəkatında uğurlu sədrliyi münasibətilə təbriklərini çatdırdı.

Əlcəzairə səfəri zamanı Milli Mücahidlər Muzeyini ziyarət etdiyini xatırladan dövlətimizin başçısı qeyd etdi ki, Əlcəzair xalqına qarşı törədilmiş cinayətlər və vəhşiliklərlə bağlı orada gördükləri onda xüsusi heyrət doğurub.

Prezident İlham Əliyev vurğuladı ki, ölkəmiz Qoşulmama Hərəkatına sədrliyi dövründə və hazırda da keçmiş imperiyaların müstəmləkə üsul-idarəsindən əzab-əziyyət çəkən xalqların azadlığı və suverenliyi işinə dəstək verilməsi istiqamətində fəaliyyətini davam etdirir.

Enerji sahəsində əməkdaşlıq məsələsinə toxunan dövlətimizin başçısı ölkələrimizin Avropa qitəsinə mühüm qaz ixracatçısı olduqlarını dedi və OPEC+ çərçivəsində yaxından əməkdaşlığın aparılmasından məmnunluğunu ifadə etdi.

COP29-un ölkəmizdə keçirilməsi münasibətilə də təbriklərini çatdıran səfir Azərbaycanın bu mühüm tədbirə uğurla ev sahibliyi edəcəyinə əminliyini bildirdi.

Özbəkistanın Baş nazirinin müavininin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 23-də Özbəkistan Respublikasının Baş nazirinin müavini Cəmşid Xocayevi qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, qəbula görə minnətdarlığını bildirən Cəmşid Xocayev, ilk növbədə, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin salamlarını və ən xoş arzularını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə təşəkkürünü bildirdi, onun da salamlarını Şavkat Mirziyoyevə çatdırmağı xahiş etdi.

Cəmşid Xocayev vurğuladı ki, Prezident İlham Əliyevin uzaqgörən siyasəti nəticəsində Azərbaycanın əldə etdiyi böyük uğurlar Özbəkistanda sevinc hissi ilə qarşılanır. O, 20 Sentyabr – Azərbaycanın Dövlət Suverenliyi Günü münasibətilə təbriklərini çatdırdı.

Özbəkistan üçün Azərbaycanın mühüm dövlətlər sırasında layiqli yeri olduğunu deyən qonaq ölkəmizin həm regionda, həm də dünyada böyük nüfuza malik olduğunu vurğuladı. O qeyd etdi ki, Prezident İlham Əliyevin müdrik qərarları ilə azad olunmuş ərazilərimizdə, o cümlədən tarixi şəhərlər olan Şuşa və Xankəndidə həyata keçirilən böyük yenidənqurma və bərpa işləri Özbəkistanda maraqla izlənilir.

Cəmşid Xocayev iş adamları ilə birgə ölkəmizə səfərinin Azərbaycan və Özbəkistan prezidentlərinin tapşırıqlarının yerinə yetirilməsi ilə bağlı olduğunu diqqətə çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev Özbəkistana dövlət səfərini, ondan əvvəl isə Özbəkistan Prezidentinin Azərbaycana səfərini məmnunluqla xatırladı. Özbəkistana dövlət səfəri zamanı iki ölkənin iş adamları ilə keçirdikləri görüşün əhəmiyyətinə toxunan Azərbaycan Prezidenti investisiya layihələri üzərində fəal iş aparılması istəyinin olmasını məmnunluqla qeyd etdi. Bu baxımdan Prezident İlham Əliyev yaradılmış birgə investisiya fondunun artıq konkret layihələrlə təmin olunduğunu vurğuladı.

Əziz qardaşı Şavkat Mirziyoyevlə qarşıdakı görüşlərini məmnunluqla gözlədiyini deyən Azərbaycan Prezidenti hər iki dövlət başçısının görüşlərinin əməkdaşlığın gündəliyində duran məsələlərin həyata keçirilməsi baxımından önəmini qeyd etdi.

Prezident İlham Əliyev Özbəkistan Baş nazirinin müavininin ölkəmizə səfərinin əməkdaşlığımızın genişləndirilməsi işinə xidmət edəcəyinə əminliyini bildirdi.

Görüşdə əlaqələrimizin perspektivləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Rusiya Dövlət Dumasında Rusiya Liberal Demokrat Partiyası fraksiyasının rəhbərinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 30-da Rusiya Federasiyasının Dövlət Dumasında Rusiya Liberal Demokrat Partiyası fraksiyasının rəhbəri Leonid Slutskini qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, görüşdə çıxış edən Prezident İlham Əliyev dedi:

– Hörmətli Leonid Eduardoviç. Sizi salamlamağa çox şadam. Xoş gəlmisiniz. Sizin səfəriniz böyük əhəmiyyətə malikdir. Əminəm ki, bu səfər ölkələrimiz arasında dostluq və tərəfdaşlıq münasibətlərinin möhkəmlənməsinə mühüm töhfə verəcək.

Bildiyiniz kimi, ötən ay Rusiya Federasiyası Prezidentinin ikitərəfli münasibətlərimizin bütün sahələrdə inkişafına çox böyük təkan verən dövlət səfəri oldu. Sizə də məlumdur ki, qanunvericilərimiz arasında fəal parlamentlərarası əlaqələr mövcuddur. Hökumətlərarası Komissiya uğurla fəaliyyət göstərir, humanitar əməkdaşlıq fəal inkişaf edir. Rusiya Prezidentinin səfəri çərçivəsində bütün bunlar və bir çox digər məsələlər müzakirə olunub. Biz münasibətlərimizin ardıcıl, dinamik xarakterini bir daha məmnunluqla qeyd etdik. Əlbəttə, ölkələrimizin siyasi qüvvələrinin partiyalararası əlaqələri də qarşılıqlı fəaliyyətin mühüm amilidir. Siz Rusiya Federasiyasının bütün regionlarında böyük nüfuza malik olan Rusiya Federasiyasının aparıcı siyasi partiyalarından birinə rəhbərlik edirsiniz. Partiyanızın nümayəndələrinin nümayiş etdirdiyi seçki kampaniyalarının uğurlu nəticələri siyasi qüvvənizin Rusiya Federasiyasının siyasi sistemində mühüm amil kimi böyük nüfuzundan xəbər verir.

Əlbəttə, biz bütün bunları böyük maraq və sevinclə müşahidə edirik. Sizə və rəhbərlik etdiyiniz partiyaya yeni-yeni uğurlar arzulayıram. Təbii ki, Dövlət Dumasının xarici siyasət istiqamətinin rəhbəri kimi siz, əlbəttə, gündəlik fəaliyyətinizdə Rusiya-Azərbaycan münasibətlərində əldə edilən uğurlarla tanış olursunuz. Düşünürəm ki, bu gün isə biz bu və digər məsələləri ətraflı müzakirə edəcəyik və gələcək qarşılıqlı fəaliyyətin yollarını müəyyənləşdirəcəyik.

Son olaraq, istərdim ki, gərgin iş cədvəlinizə baxmayaraq, vaxt tapıb Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinə səfər etdiyinizə görə sizə təşəkkürümü bildirim. Sizin ziyarət etdiyiniz yaşayış məntəqələri arasında Şuşa şəhəri də olub. Bu, əlbəttə, səfərinizə xüsusi əhəmiyyət verir. Əminəm ki, Azərbaycan ictimaiyyəti də, ilk növbədə, keçmiş məcburi köçkünlər də Qarabağ bölgəsinə səfər etməklə bağlı qərarınızı layiqincə qiymətləndirəcəklər.

Bir daha xoş gəlmisiniz.

* * *

Sonra Leonid Slutski çıxış edərək dedi:

– Möhtərəm, əziz İlham Heydər oğlu. Bizə qardaş olan Azərbaycana hər dəfə səfər etmək, Sizinlə görüşmək və Azərbaycanın milli iqtisadiyyatın inkişafı üzrə uğurlarını böyük məmnuniyyətlə vurğulamaq mənim üçün həm şərəf, həm də mühüm hadisədir. Heydər Əlirza oğlunun bütün vəsiyyətləri uğurla həyata keçirilir. Sosial siyasətə gəldikdə, o, hər bir ailəni əhatə edir, bütün insanlara aiddir. Ölkənizdə hər il çox ciddi humanitar layihələr reallaşdırılır.

Azərbaycanın mədəniyyət mərkəzi Şuşada olmaq mənim çoxdankı arzumun həyata keçməsi baxımından əlamətdar oldu. Deyə bilərəm ki, Qarabağ bölgəsi inanılmaz templərlə bərpa olunur. Artıq Füzulidə və Zəngilanda çox gözəl beynəlxalq aeroportlar var, üçüncü hava limanı sürətlə tikilir. Bu gün Şuşa möhtəşəm tikinti meydançasını xatırladır, tarixi obyektlər bərpa olunur. Mən Şuşada olduğum üçün xoşbəxtəm. Bütün bunlar mənim üçün çox əlamətdar oldu. Ona görə də səfərə xüsusi olaraq bir gün əvvəl gəldim. Qarabağın Azərbaycanın tərkibinə qayıtması ilə nəticələnən antiterror əməliyyatının uğurlarının ən azından bir hissəsini

öz adına çıxan bəzi region ölkələrinə münasibətdə xüsusi bir məqamı da qeyd etmək istəyirəm, – bununla yanaşı, milli miqyasda yoxsulluqla mübarizə üzrə strategiya uğurla hazırlanandan sonra Azərbaycan enerji cəhətdən müstəqil ölkə oldu, Sizin dahi atanızın, müasir Azərbaycan dövlətinin banisi, bizim də Rusiyada xatirəsini əziz tutduğumuz Heydər Əlirza oğlu Əliyevin bəlkə də ən böyük vəsiyyəti həyata keçdi. Ənənəyə uyğun olaraq, bu gün Moskvaya uçmazdan əvvəl mütləq onun məzarını ziyarət edəcəyəm, – burada mən Qarabağın qaytarılmasını nəzərdə tuturam. Bu məsələdə Azərbaycandan, Azərbaycan rəhbərliyindən, Azərbaycan xalqından, Azərbaycan Silahlı Qüvvələrindən başqa heç bir ölkənin hər hansı bir xidməti yoxdur. Bu, mühüm milli məsələ olmaqla yanaşı, Cənubi Qafqazda sabitlik, uğurla həll edilən tarixi vəzifədir.

Bu gün Azərbaycanın Qarabağ bölgəsində sürətli templərlə yeni iş yerlərinin yaradılması, o cümlədən elmi əsaslı klasterlərin həyata keçirilməsi prosesi gedir. Bəzilərinin Qarabağın tezliklə azad ediləcəyinə inanmadığı kimi, bu gün də kimsə bir neçə ildən sonra Qarabağda nələrin yaradılacağını təsəvvür etmir. Amma mən öz gözlərimlə gördüm ki, bu bölgə yenidən çiçəklənəcək, bərəkətli torpaqlara çevriləcək və Rusiya ilə Azərbaycanın mühüm infrastruktur şirkətləri də daxil olmaqla, əziz İlham Heydər oğlu, Sizin də müasir Azərbaycanın rəhbəri vəzifəsində çoxillik fəaliyyətinizi həsr etdiyiniz insanların rifahı naminə Qarabağda yeni infrastruktur layihələri həyata keçiriləcək.

Dünən hamımızın dərindən hörmət etdiyi, sevimli Polad Bülbüloğlunun mənimlə birlikdə olması da əlamətdar idi. O, 18 il Azərbaycanın mədəniyyət naziri olub. Həmçinin o, Azərbaycanın xarici siyasət xəttinin Rusiya istiqamətini səfir qismində layiqincə təmsil edərək Moskvada diplomatik korpusun duayeni qismində çalışıb. İndi isə Milli Məclisdə onun atasının da dünyaya gəldiyi Qarabağ bölgəsini layiqincə təmsil edir. Dünən biz Bülbülün tarixi ev-muzeyində olduq, bu vaxta qədər Özbəkistan, Qazaxıstan, Belarus prezidentləri, həmçinin digər müasir siyasi və ictimai xadimlər də burada olublar. Beləliklə, dünən mənim üçün ikiqat əlamətdar səfər oldu. Ona görə də indi aktual, ikitərəfli gündəliyimizdə olan, o cümlədən, əlbəttə ki, Milli Məclislə ən uğurlu şəkildə inkişaf edən parlament diplomatiyası müstəvisində məsələləri müzakirə edəcəyik.

Möhtərəm əziz İlham Heydər oğlu, dünən Şuşada olandan sonra bir daha Sizin qonağınız olaraq qəlbi Azərbaycanla döyünən, o cümlədən Azərbaycanın hüdudlarından kənarda olanları Qarabağın qaytarılması münasibətilə təbrik etmək istəyirəm. Qarabağ Azərbaycandır!

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun.

.AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN SƏFƏRLƏRİ

Qazaxıstan Respublikasına səfər

Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının (ŞƏT) sədri statusunda Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin dəvəti ilə ŞƏT-in Zirvə toplantısında iştirak etmək üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 3-də Astanaya səfərə gəlib.

Astana şəhərinin Nursultan Nazarbayev Beynəlxalq Aeroportunda dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycan Prezidentini Qazaxıstanın Baş nazirinin müavini Kanat Bozumbayev və digər rəsmi şəxslər qarşıladılar.

Qeyd edək ki, bu, Prezident İlham Əliyevin Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə toplantısında ikinci iştirakıdır. Bundan əvvəl Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının sədri statusunda Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin dəvəti ilə dövlətimizin başçısı təşkilatın 2022-ci il sentyabrın 16-da Özbəkistanın Səmərqənd şəhərində keçirilmiş Zirvə toplantısında iştirak edib.

İyulun 3-də Astanada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin ilə görüşü olub.

Görüşdə çıxış edən Rusiya Prezidenti Vladimir Putin dedi:

– Hörmətli İlham Heydər oğlu, Sizi bir daha görməyimə şadam.

Qarşılıqlı fəaliyyətimizin miqyası böyükdür, mənə elə gəlir ki, hətta hər gün, hər ay görüşsək, danışmaq üçün mövzularımız var. Diqqətinizi ona cəlb etmək istəyirəm ki, əsas məsələ – məhz qarşılıqlı iqtisadi-ticari fəaliyyət üzrə əlaqələrimiz müsbət istiqamətdə inkişaf edir. Dövriyyə dörd milyarddan çoxdur, məncə, 4,3-4,5 milyarddır və bu, Rusiyanın Azərbaycan iqtisadiyyatına birbaşa sərmayəsidir. Tendensiya yaxşıdır, məncə, ilin birinci yarısında artıq 13 faizlik artım var. Ümumiyyətlə, hər şey müsbət inkişaf edir.

İnfrastruktur sahəsindəki planlarımızı qeyd etmək istərdim və təbii ki, burada indi birinci yerdə məlum Şimal-Cənub magistralıdır. Ümidvaram ki, bu barədə də bir neçə kəlmə danışacağıq. Digər istiqamətlərdə, o cümlədən enerji və sənaye sahələrində əməkdaşlıq imkanları var. Sizinlə 2022-ci ildə imzaladığımız müqavilə əsasında fəaliyyət göstəririk. Bu, bütün sahələrdə əlaqələrin inkişafı üçün yaxşı zəmindir.

Mən humanitar sahəni də qeyd edəcəyəm. Məncə, Azərbaycanda Rusiya Mədəniyyəti Günləri yenicə başa çatıb. Mən Sizin rus dilinin dəstəklənməsinə şəxsi xüsusi diqqətinizi həmişə qeyd edirəm. Azərbaycanda rus dilində 300-dən çox məktəb fəaliyyət göstərir, gənclərə və uşaqlara rus dili öyrədilir. Bu, gələcəkdə də əlaqələrimizin qorunub saxlanılması və inkişafı üçün yaxşı zəmin və perspektivlər yaradır.

Sizi görməyimə çox şadam.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev dedi:

– Sağ olun Vladimir Vladimiroviç. Sizinlə yenidən görüşməyimə çox şadam.

Qeyd etdiyiniz kimi, məsələlər çoxdur. Amma prinsipcə, onları müzakirə etmək üçün biz demək olar ki, ayda bir dəfə görüşürük. Sonuncu dəfə aprelin ikinci yarısında Moskvaya səfər etdim. Ondan bir aydan bir qədər sonra yenidən görüşürük. Siz də qeyd etdiyiniz kimi, bu onu göstərir ki, böyük uğurla həll edilən çoxlu məsələlər var. Əlbəttə, həm keçən il, həm də bu il əmtəə dövriyyəsinin artması ölkələrimizin iqtisadiyyatlarının fəal qarşılıqlı fəaliyyət göstərdiyini nümayiş etdirir. Sevindirici haldır ki, həmçinin milli valyutalarda qarşılıqlı hesablaşmalar artır. Bu, Azərbaycanın Rusiyaya ixracında artıq 70 faizdən çoxdur, Rusiyanın Azərbaycana ixracında isə 50 faizə yaxındır. Beləliklə, Sizinlə bir neçə il əvvəl danışdıqlarımız artıq uğurla həyata keçirilir.

Humanitar əməkdaşlıq həmişə qarşılıqlı fəaliyyətimizin demək olar ki, əsasını təşkil edib. Sizə minnətdaram ki, Azərbaycanda rus dilinə, rus mədəniyyətinə, ədəbiyyatına olan münasibəti həmişə qeyd edirsiniz və yüksək qiymətləndirirsiniz. Azərbaycanda böyük uğurla keçirilən Rusiya Mədəniyyəti Günləri də bunu bir daha təsdiqləyir. Bizdə bir milyona yaxın şagird rus dilində təhsil alır, 150 min nəfər rus məktəblərində oxuyur, 800 min nəfər isə rus dilini ikinci dil kimi öyrənir. Yəni, bu, onu deməyə əsas verir ki, vətəndaşlarımızın gələcək nəsilləri də aktiv qarşılıqlı fəaliyyətdə olacaqlar və rus dilində Sizinlə mənim danışdığımız kimi danışacaqlar.

Keçən dəfə Moskvada “Şimal-Cənub” layihəsini müzakirə etdik. O vaxtdan bəri müsbət irəliləyişlər baş verdi. Bu barədə danışacağıq. Biz Azərbaycan ərazisində dəhlizin infrastrukturunu genişləndirmək əzmindəyik, fiziki cəhətdən mövcud olsa da, o, tərəfdaşlarımızın və qonşularımızın bu layihədən maksimum istifadə ilə bağlı niyyətlərinə uyğun gəlmir.

Həmçinin Siz qeyd etdiyiniz kimi, energetika sahəsində yeni ideyalar var, bizim müvafiq strukturlarımız daimi təmasdadır. Bu gün bu barədə də danışacağıq. Həmçinin başqa istiqamətlər üzrə də.

Qeyd etdiyiniz kimi, 2022-ci ildə biz uğurla həyata keçirilən Müttəfiqlik Bəyannaməsini imzaladıq və Bəyannamənin bütün bəndləri real həyatda öz əksini tapır. Artıq iki ildən artıqdır ki, müttəfiqlər kimi birgə işləyirik və yaxşı nəticələrə nail oluruq. Bu gün bu barədə daha ətraflı danışacağıq.

Sizinlə görüşmək imkanına görə bir daha təşəkkür edirəm.

Görüşdə Rusiya Prezidenti Vladimir Putin Ermənistanla Azərbaycan arasında münasibətlərin normallaşdırılmasına və sülh gündəliyinin irəli aparılmasına daim dəstək verməyə hazır olduğunu dedi. Bu əsnada müzakirələr aparıldı. Dövlətimizin başçısı Ermənistanla Azərbaycan arasında münasibətlərin normallaşması prosesi haqqında məlumat verdi.

Söhbət zamanı nəqliyyat, gəmiqayırma, əczaçılıq, avtomobil sənayesi sahələrində əməkdaşlıq, Rusiyanın avtomobil istehsal edən müxtəlif şirkətləri tərəfindən Azərbaycanda istehsalın təşkili məsələləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Rusiyadan Azərbaycana gələn turistlərin sayında artım və Azərbaycanda Rus Dram Teatrının fəaliyyət göstərdiyi qeyd edildi.

İyulun 3-də Astanada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev ilə görüşü keçirilib.

Görüşdə çıxış edən Qazaxıstan Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev dedi:

– Hörmətli İlham Heydər oğlu.

Sizi Astanada səmimi-qəlbdən salamlayıram. Sizi görməyimə şadam. Bakıya, Şuşaya səfərimi daim xatırlayıram. Həqiqətən bu, dönüş yaradan, mühüm, mübaliğəsiz demək olar ki, həm də öz əhəmiyyətinə görə tarixi səfər idi. Danışıqlar əsnasında qarşılıqlı fəaliyyətimizin, hətta deyərdim ki, bir sıra strateji sahələrdə əməkdaşlığın və qarşılıqlı fəaliyyətin gələcək inkişafına böyük impuls verdik. Mübaliğəsiz deyə bilərik ki, əməkdaşlığımız, qarşılıqlı fəaliyyətimiz strateji əhəmiyyət daşıyır.

Sizi qonaq qismində Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə toplantısında görməkdən məmnunam. Bəlkə də bir müddət sonra Azərbaycan ŞƏT-in tamhüquqlu üzvü olacaq. Hər halda, Qazaxıstan buna etiraz etmir, əksinə, Sizin tərəfinizdən müvafiq istək varsa, onu dəstəkləyir.

Qazaxıstanda Sizi Azərbaycanın şəksiz Lideri, görkəmli dövlət xadimlərindən biri kimi tanıyırlar. Açıq deyirəm ki, biz Qazaxıstanda Sizin ölkənizdə baş verən bütün dəyişiklikləri böyük maraqla izləyirik, bu dəyişikliklərə ürəkdən sevinirik. Əlbəttə, sözsüz ki, burada Sizin böyük şəxsi rolunuz var və onu yüksək qiymətləndiririk.

Qazaxıstan ərazisində Ermənistanla danışıqlar üçün platforma təqdim etmək təklifimizə dərhal razılıq verdiyinizə görə Sizə minnətdaram. İlk danışıqlar Almatıda baş tutdu. Onlar kifayət qədər uğurlu, hər halda faydalı oldu.

Azərbaycana səfərimin nəticələrinə qayıdaraq deməliyəm ki, hazırda biz əldə olunmuş razılaşmaların həyata keçirilməsi üzərində işləyirik. Əslində, biz burada – ŞƏT çərçivəsində görüşsək də, bu, əməkdaşlığımızla bağlı bütün məsələlər üzrə tamformatlı danışıqlardır. Ona görə də indi sözü Sizə vermək istərdim.

Sonra çıxış edən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev dedi:

– Hörmətli Kasım-Jomart Kemeleviç.

İlk növbədə, ŞƏT-in Zirvə toplantısında iştirak etmək üçün dəvətinizə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Biz bunu Qazaxıstanın Azərbaycana qardaşlıq münasibətinin növbəti göstəricisi kimi qiymətləndiririk. Bu tədbirdə iştirak etməkdən şərəf duyuruq. Həmçinin vaxt ayırdığınıza görə təşəkkür edirəm, bu günlərdə görüşlərlə bağlı nə qədər məşğul olduğunuzu bilirəm. Nisbətən yaxın vaxtlarda görüşməyimizə baxmayaraq, gündəmə bir az nəzər salmağa, razılaşmalarımızı necə həyata keçirdiyimizi görməyə ehtiyac var.

Sizin Azərbaycana dövlət səfəriniz, əslində, həm forma, həm məzmun, həm də emosional əhvali-ruhiyyə baxımından tarixi idi. İşğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpasına kömək göstərilməsi təşəbbüsünüzə görə bir daha bütün Azərbaycan xalqı adından minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Qazax xalqının dahi oğlu Kurmanqazının adını daşıyan mərkəz səmərəli fəaliyyət göstərir və Sizinlə birlikdə qeyd etdiyimiz kimi, bu, Qazaxıstan-Azərbaycan dostluğunun və qardaşlığının mərkəzidir. Bu, şəxsən Sizin və qardaş Qazaxıstan xalqının Azərbaycana münasibətinin bariz təzahürüdür.

Müzakirə etdiyimiz və razılaşdırdığımız bütün istiqamətlər üzrə müsbət dinamika əldə olunur. Nəqliyyat infrastrukturu ilə bağlı məsələlər fəal şəkildə həyata keçirilir. Biz mahiyyət etibarilə Trans-Xəzər nəqliyyat marşrutu üzrə vahid komanda şəklində fəaliyyət göstəririk. Əlbəttə, bugünkü və sabahkı tədbirlər çərçivəsində bu mövzu daha geniş müzakirə ediləcək. Həmçinin bu, bir neçə gün sonra keçiriləcək və Sizi yenidən Qarabağda görməyimizə şad olacağımız Türk Dövlətləri Təşkilatının qeyri-rəsmi Zirvə görüşündə əsas mövzu olacaq.

Eyni zamanda, Azərbaycan ilə Ermənistan arasında prosesə verdiyiniz dəstəyə görə təşəkkürümü bildirmək istərdim.

Dövlətimizin başçısı Qazaxıstan Prezidentinin Azərbaycana səfəri zamanı əldə olunmuş razılaşmaların həyata keçirilməsi istiqamətində birgə addımların və səylərin davam etdirildiyini vurğuladı, görüşün yaxın günlərdə Türk Dövlətləri Təşkilatının Şuşada keçiriləcək qeyri-rəsmi Zirvə toplantısında davam edəcəyini bildirdi.

Türk Dövlətləri Təşkilatının da ölkələrimizin gündəliyində prioritet istiqamət olduğu vurğulandı.

Prezident İlham Əliyev Kasım-Jomart Tokayevin rəhbərliyi ilə Qazaxıstanın inkişafının, beynəlxalq səviyyədə nüfuzunun artmasının, ölkədə həyata keçirilən siyasi-iqtisadi islahatların dost və qardaş Azərbaycanı da sevindirdiyini bildirdi, bu münasibətlə təbriklərini çatdırdı.

Qazaxıstan Prezidenti qeyd etdi ki, ölkəsi Azərbaycanın Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatına tam üzvlüyünü dəstəkləməyə hazırdır.

Kasım-Jomart Tokayev COP29-un ölkəmizdə keçirilməsi münasibətilə təbriklərini çatdırdı.

COP29-un dünya səviyyəsində ən mötəbər tədbirlərdən biri olduğunu deyən Qazaxıstan Prezidenti Azərbaycanın bu tədbiri uğurla təşkil edəcəyinə əminliyini bildirdi.

Görüşdə ölkələrimizin bu məsələ ilə bağlı müxtəlif təşəbbüslərlə çıxış etmələrinə toxunuldu.

Dövlətimizin başçısı təbriklərə görə minnətdarlığını ifadə etdi.

Söhbət zamanı Orta Dəhlizin inkişafı istiqamətində nailiyyətlər qeyd olundu, Birgə İnvestisiya Fondu ilə əlaqədar imzalanacaq anlaşma memorandumunun əhəmiyyəti bildirildi və bu xüsusda artıq konkret layihələrin icrasına dair aidiyyəti qurumlara tapşırıqlar verildiyi diqqətə çatdırıldı.

Humanitar sahədə əməkdaşlığa toxunuldu, Qazaxıstan Mədəniyyət Günlərinin Azərbaycanda uğurla keçirildiyi, Azərbaycan Mədəniyyət Günlərinin isə bu ilin sentyabrında Qazaxıstanda keçiriləcəyi vurğulandı.

İyulun 3-də Astanada imzalanmış "Azərbaycan İnvestisiya Holdinqi və "Samruk-Kazına" Milli Rifah Fondu" Səhmdar Cəmiyyəti arasında Səhmdarlar Müqaviləsi"nin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin iştirakı ilə mübadiləsi mərasimi olub.

Astanada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin ilə görüşü keçirilib.

Görüşdə çıxış edən Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin dedi:

-İnanıram ki, cənab Prezidentin rəhbərliyi ilə Azərbaycan bundan sonra da ölkə quruculuğunun müxtəlif istiqamətlərində yeni nailiyyətlər əldə edəcək. Çin-Azərbaycan əlaqələri səmimiyyətə və qarşılıqlı etimada əsaslanır.

Ölkələrimiz yaxşı dostlardır, bərabərlik və qarşılıqlı faydaya əsaslanan yaxşı tərəfdaşlardır. Çin-Azərbaycan münasibətləri həmişə sağlam və sabit şəkildə inkişaf edib. İki ölkə arasında əməkdaşlıq səmərəli nəticələr verib və daha zəngin strateji məzmuna çatıb. Bu gün biz Birgə Bəyannamə qəbul edəcəyik. Bu sənədlə ikitərəfli əlaqələrimizi strateji tərəfdaşlıq səviyyəsinə yüksəldəcəyimizi bəyan edəcəyik. Bu, həm də yeni bir başlanğıc nöqtəsidir. Biz xalqlarımızın rifahı naminə qarşılıqlı dəstəyi artırmağa davam edəcəyik.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev görüşdə çıxış edərək dedi:

– Hörmətli cənab Sədr.

Yenidən görüşməyimizə çox şadam. Siz qeyd etdiyiniz kimi, ölkələrimiz yaxın tərəfdaşlardır və bu gün qəbul ediləcək Bəyannamə Çin Xalq Respublikasını və Azərbaycanı rəsmi olaraq strateji tərəfdaşlara çevirir. Hesab edirəm ki, bu, böyük nailiyyətdir, həmçinin yüksək məsuliyyətdir. Biz gələcəkdə də fəal qarşılıqlı fəaliyyət göstərmək, ikitərəfli əlaqələri bütün istiqamətlər üzrə möhkəmləndirmək niyyətindəyik.

Şadam ki, Sizinlə görüşlərimiz müntəzəm xarakter daşıyır və ölkələrimiz arasında hərtərəfli münasibətlərin inkişafına mühüm impuls verir. Beynəlxalq strukturlarda qarşılıqlı dəstəyi, ikitərəfli səviyyədə qəbul edilən müxtəlif sənədlərdə ölkələrimizin ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin dəstəklənməsinin ifadə olunmasını xüsusi vurğulamaq istərdim.

Eyni zamanda, ölkələrimizin nazirləri, idarələri, dövlət strukturları, ictimai təşkilatları səviyyəsində fəal diplomatiyanı, Çin Kommunist Partiyası ilə Yeni Azərbaycan Partiyası arasında məhsuldar əməkdaşlığı qeyd etmək istərdim. Bütün bunlar əlaqələrimizi möhkəmləndirir.

Ölkələrimiz arasında əmtəə dövriyyəsinin artması bizi sevindirir, o, 3 milyard dollara çatıb və artım potensialına malikdir. Azərbaycan artıq Çinin 6 şəhərində ticarət evi açıb, bununla da Çin bazarında öz məhsullarını təşviq etməyə çalışır. Həmçinin biz Çin Xalq Respublikasından Azərbaycana ixracın artmasından məmnunuq.

COVID-19 epidemiyası zamanı göstərilən köməyə görə bir daha Sizə minnətdarlığımı bildirmək istərdim. Mənim Sizə yazılı müraciətimə dərhal müsbət reaksiya verildi və Azərbaycana minlərlə insanın həyatını xilas edən milyon dozadan çox vaksin çatdırıldı. Azərbaycan bu sınaqdan, ilk növbədə, Sizin dostluq münasibətiniz və çətin vaxtda bizə köməyiniz sayəsində ən az itkilərlə çıxan ölkələr sırasında oldu.

Qeyd etmək istərdim ki, investisiya əməkdaşlığının perspektivləri artıq əyani şəkildə görünür. Son hadisələr arasında elektromobillərin və elektrobusların tanınmış istehsalçısı – Çinin "BYD" şirkətinin Azərbaycanın strateji tərəfdaşı seçilməsini qeyd etmək istərdim. Əməkdaşlığın, elektrobusların və digər elektromobillərin birgə istehsalının ilk addımı olaraq müvafiq sənədlər imzalanıb. Əlbəttə, ölkələrimiz arasında yükdaşımaların artmasını xüsusi məmnunluqla qeyd edirəm.

Si Cinpin İlham Əliyevi Prezident seçilməsi münasibətilə təbrik etdi. Dövlətimizin başçısı təbriklərə görə minnətdarlığını bildirdi.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın daim "Vahid Çin" siyasətini dəstəklədiyini vurğuladı. Tayvanda keçirilmiş seçkilərin Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi tərəfindən pislənildiyi, Çinin də Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə və suverenliyinə dəstək ifadə etdiyi qeyd olundu.

Si Cinpin Azərbaycanın daim "Vahid Çin" siyasətini dəstəklədiyinə görə təşəkkürünü bildirdi. Ekstremizmə və separatizmə qarşı mübarizədə ölkələrimizin mövqelərinin üst-üstə düşdüyü xüsusi qeyd olundu.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın multilateralizmə – çoxtərəfli diplomatiyaya böyük əhəmiyyət verdiyini vurğulayaraq qeyd etdi ki, Azərbaycan ölkələrin daxili işlərinə qarışmamaq prinsipinin tərəfdarıdır. İkili standartlardan əziyyət çəkmiş ölkəmiz də daxili işlərimizə qarışmaq cəhdlərini qəbul etmir.

Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatında Azərbaycanın statusunun artırılmasının Çin tərəfindən dəstəkləndiyi vurğulandı, gələn il Çinin sədrliyi çərçivəsində bu məsələyə xüsusi diqqət yetiriləcəyi bildirildi.

Si Cinpin Azərbaycan Prezidentini Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının Çində keçiriləcək Zirvə toplantısına, eyni zamanda, bu əsnada Çinə dövlət səfərinə dəvət etdi.

Prezident İlham Əliyev dəvəti məmnunluqla qəbul etdi.

Azərbaycan Prezidenti də Çin Xalq Respublikasının Sədrini uyğun vaxtda ölkəmizə rəsmi səfərə dəvət etdi.

Azərbaycanın “Bir kəmər, bir yol” layihəsini dəstəkləyən və buna qoşulan ilk dövlətlərdən biri olduğu vurğulandı, ölkəmizin nəqliyyat-logistika imkanları, bu sahəyə hazırda Azərbaycanın investisiyalar qoyduğu və daim onu təkmilləşdirməsi sayəsində qazandığı uğurları qeyd edildi. Bu xüsusda, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xəttinin ötürücülük imkanlarının 5 milyon tona, Ələt Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanının yükaşırma qabiliyyətinin 15 milyon tondan 25 milyon tona çatdırılması vurğulandı.

Orta Dəhliz çərçivəsində Azərbaycan ilə Çin arasında əməkdaşlığa toxunularaq, bu dəhlizin rəqəmsallaşdırılmasının onun Mərkəzi Asiya ölkələrindən Qərb istiqamətinə, eyni zamanda, Qərb istiqamətindən də Çinə və Mərkəzi Asiyaya yüklərin həcminin artmasına müsbət təsir göstərməsi ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Söhbət zamanı İqtisadiyyat Nazirliyi, Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi ilə Çinin “BYD” şirkəti arasında imzalanan və ölkəmizdə avtobus parkının yerli istehsal hesabına təmin edilməsini nəzərdə tutan Çərçivə Sazişinin önəmi bildirildi.

Görüşdə ölkələrimizin şəhərləri arasında qardaşlıq əlaqələrinə toxunularaq, Azərbaycanın 6 şəhərinin Çinin müxtəlif şəhərləri və regionları ilə əlaqələrinin olduğu vurğulandı.

Azərbaycan ilə Çin arasında humanitar, mədəni əlaqələr qeyd edildi, Heydər Əliyev Fondunun xətti ilə həyata keçirilən layihələrin əhəmiyyəti diqqətə çatdırıldı.

Turizm sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsi və insanlar arasında təmasların artırılması məqsədilə Azərbaycanın birtərəfli qaydada Çin vətəndaşlarına münasibətdə vizaların aradan qaldırılması qeyd edilərək, bunun da ölkələrimiz və insanlar arasında təmaslara ciddi təkan verəcəyinə ümidvarlıq ifadə olundu. Si Cinpin dedi ki, Çin tərəfi də Azərbaycan vətəndaşlarına münasibətdə vizasız gediş-gəlişin tətbiq olunması məsələsini nəzərdən keçirəcək ki, ölkələrimiz və insanlar arasında təmaslar daha da çoxalsın.

Çin Xalq Respublikasının Sədri COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi münasibətilə təbriklərini çatdırdı və ölkəsinin də bu tədbirdə yüksək səviyyədə təmsil olunacağını dedi. COP29 çərçivəsində nümayəndə heyətlərimizin yaxından əməkdaşlıq etməsinin önəmi qeyd olundu.

Si Cinpin Azərbaycanın Qoşulmama Hərəkatında uğurlu sədrliyinə toxunaraq, COP29-un sədri kimi Azərbaycanın və Çinin Qlobal Cənubun bir hissəsi olduqlarını dedi.

Prezident İlham Əliyev ölkəmizin ŞƏT ilə əməkdaşlığını dəstəklədiyi kimi, BRICS-lə də əməkdaşlığının inkişafına yaxından dəstək verdiyinə görə Çinə təşəkkürünü bildirdi. Dövlətimizin başçısı qeyd etdi ki, Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Tədbirləri üzrə Müşavirənin Sammiti 2026-cı ildə Azərbaycanda keçiriləcək. Bununla bağlı Azərbaycan ilə Çin arasında əməkdaşlıq məsələləri ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Qeyd edək ki, görüş çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin tərəfindən “Azərbaycan Respublikası ilə Çin Xalq Respublikası arasında strateji tərəfdaşlığın qurulması haqqında Birgə Bəyannamə” qəbul olundu.

Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının Astanada keçirilən Zirvə toplantısı çərçivəsində iyulun 3-də “Azərbaycan Respublikası ilə Çin Xalq Respublikası arasında strateji tərəfdaşlığın qurulması haqqında Birgə Bəyannamə” qəbul olunub.

İyulun 3-də Astanada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan və Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif arasında üçtərəfli görüş olub.

Söhbət zamanı Azərbaycan Prezidentinin, Türkiyə Prezidentinin və Pakistanın Baş nazirinin üçtərəfli formatda Zirvə görüşünün ilk dəfə keçirildiyi vurğulanaraq, onun tarixi əhəmiyyəti qeyd olundu və bu görüşlərin bundan sonra mütəmadi xarakter daşıyacağına əminlik ifadə edildi.

Azərbaycan, Türkiyə və Pakistanın tarixi-dini köklər və qardaşlıq münasibətləri ilə bir-birinə bağlı olduğu xüsusi vurğulandı. Ölkələrimizin beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində daim bir-birini dəstəklədiyi qeyd olundu və bunun gələcəkdə də davam etdirilməsinin vacibliyi bildirildi.

Azərbaycan, Pakistan və Türkiyə arasında parlamentlərin sədrləri, xarici işlər nazirləri səviyyəsində üçtərəfli formatların artıq mövcud olduğu və bu əsnada əvvəllər bir sıra görüşlərin keçirildiyi diqqətə çatdırıldı.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü və suverenliyini tam şəkildə təmin etməsi bir daha vurğulandı. Regiondan kənar ölkələrin Cənubi Qafqazda militarizasiya siyasəti aparmasından narahatlıq ifadə edildi.

44 günlük Vətən müharibəsində qardaş Türkiyə və Pakistanın Azərbaycana göstərdiyi siyasi və mənəvi dəstək xüsusi vurğulandı. Bunun Azərbaycan xalqı və dövləti tərəfindən yüksək qiymətləndirildiyi qeyd olundu.

Ölkələrimiz arasındakı siyasi əlaqələrin ruhuna uyğun olaraq üçtərəfli formatda iqtisadi-ticari əlaqələrin, innovasiyalar, energetika, kənd təsərrüfatı, təhsil, humanitar və digər sahələrdə əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinin perspektivləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı. İqtisadi-ticari əlaqələrin hazırda artan dinamikası müsbət hal kimi qeyd edildi, amma bunun ölkələrimizin potensialına tam şəkildə uyğunlaşdırılmasının vacibliyi vurğulandı.

Orta Dəhlizdə Pakistanın da iştirakı qeyd edildi və bunun ölkələrimiz arasında iqtisadi-ticari əlaqələrin təşviqinə töhfə verəcəyi bildirildi.

Görüşdə müdafiə və müdafiə sənayesi sahələrində əməkdaşlıq məsələlərinə toxunuldu, 2021-ci ildə üç ölkənin xüsusi təyinatlılarının iştirakı ilə “Üç qardaş” şüarı altında keçirilən təlimlərin əhəmiyyəti vurğulandı və üç ölkənin Silahlı Qüvvələri tərəfindən birgə təlimlərin bundan sonra da mütəmadi qaydada keçirilməsi təklif edildi. Təklif məmnunluqla qəbul olundu. Müdafiə sənayesi sahəsində də üç ölkənin birgə istehsalının təşkil edilməsi məsələsi vurğulandı.

Dövlətimizin başçısı Türkiyə Prezidentini və Pakistanın Baş nazirini COP29-da iştiraka bir daha dəvət etdi.

Prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğan və Baş nazir Məhəmməd Şahbaz Şərif dəvəti məmnunluqla qəbul etdilər.

İyulun 3-də Astanada Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə toplantısında iştirak edən nümayəndə heyətlərinin başçılarının şərəfinə Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin adından qeyri-rəsmi şam yeməyi verilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib.

İyulun 4-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Qazaxıstanın paytaxtı Astana şəhərində “ŞƏT plyus” formatında keçirilən görüşdə iştirak etmək üçün “Müstəqillik” Sarayına gəlib.

Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev dövlətimizin başçısını qarşılayıb.

Sonra Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə toplantısının iştirakçıları birgə foto çəkdiriblər.

İyulun 4-də Astanada Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının (ŞƏT) Zirvə toplantısının iştirakçılarının şərəfinə rəsmi ziyafət verilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib.

İyulun 4-də Qazaxıstanın paytaxtı Astana şəhərində “ŞƏT plyus” formatında görüş keçirilib. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev görüşdə iştirak etmək üçün “Müstəqillik” Sarayına gəldi. Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev dövlətimizin başçısını qarşıladı. Görüş iştirakçıları birgə foto çəkdirdilər. Sonra tədbir iştirakçılarının şərəfinə rəsmi ziyafət verildi. Daha sonra “ŞƏT plyus” formatında görüş keçirildi.

Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının sədri, Qazaxıstan Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev “ŞƏT plyus” formatında görüşdə iştirak edən dövlət və hökumət başçılarını salamladı və çıxış etdi.

Qazaxıstan Prezidenti Azərbaycanın ŞƏT-ə üzv ölkələrlə yüksək səviyyəli əlaqələrinə toxundu, bu ilin noyabrında Bakıda keçiriləcək COP29-un əhəmiyyətini vurğulayaraq dedi:

– Biz bu ilin noyabr ayında Bakıda keçiriləcək COP29 konfransında iqlim gündəliyi ilə bağlı həmrəyliyimizi nümayiş etdirə biləcəyik. Fürsətdən istifadə edərək, möhtərəm Azərbaycan Prezidenti İlham Heydər oğlu Əliyevə bu qlobal tədbirin keçirilməsində uğurlar arzulayıram.

Sonra görüşdə BMT-nin Baş katibi Antonio Quterreş, Belarus Respublikasının Prezidenti Aleksandr Lukaşenko, İran İslam Respublikasının Prezidenti vəzifəsini icra edən Məhəmməd Moxber, Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin, Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov, Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif, Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin, Tacikistan Respublikasının Prezidenti Emoməli Rəhmon, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev, Hindistan Respublikasının xarici işlər naziri Subrahmanyam Cayşankar, Monqolustanın Prezidenti Uxnaaqiyn Xurelsux çıxış etdilər.

Qazaxıstan Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev dedi:

– İndi isə sözü fəxri qonaq qismində görüşə dəvət olunmuş dövlət başçılarına vermək istərdim.

Söz Azərbaycan Respublikasının Prezidenti hörmətli İlham Heydər oğlu Əliyevə verilir.

Dövlətimizin başçısı görüşdə çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Hörmətli Kasım-Jomart Kemeleviç.

Hörmətli dövlət və hökumət başçıları.

Əvvəlcə Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının (ŞƏT) Zirvə toplantısına dəvətə görə Qazaxıstan Prezidentinə təşəkkürümü bildirmək istərdim.

Bu, mənim son iki ildə Qazaxıstana dördüncü səfərimdir. Həmin müddətdə Qazaxıstan Prezidenti Azərbaycana üç dəfə səfər edib və bu, ölkələrimiz arasında ikitərəfli münasibətlərin yüksək səviyyədə olmasından xəbər verir.

Azərbaycan ikinci dəfədir ki, ŞƏT-in Zirvə toplantısına dəvət olunur. Biz bunu Azərbaycan ilə üzv dövlətlər arasında inkişaf edən tərəfdaşlığın göstəricisi kimi qiymətləndiririk.

Şərq-Qərb və Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizləri üzrə qarşılıqlı fəaliyyət Azərbaycan ilə ŞƏT-ə üzv dövlətlər arasında əməkdaşlığın vacib sahəsini təşkil edir. Coğrafi mövqeyi və nəqliyyat infrastrukturuna qoyulmuş böyük sərmayələr Azərbaycana Avrasiyanın nəqliyyat-logistika qovşaqlarından birinə çevrilmək imkanı verib.

Orta Dəhlizin tərkib hissəsi olan Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun illik ötürücülük qabiliyyəti Azərbaycanın sərmayələri hesabına 1 milyon tondan 5 milyon tona qədər artıb.

Biz tərəfdaşlarımızla Orta Dəhlizin rəqəmsallaşması üzərində işləyirik.

Bundan başqa, Azərbaycan Ələt Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanının illik ötürücülük qabiliyyətini ildə 15 milyon tondan 25 milyon tona qədər artırmaq niyyətindədir.

Azərbaycan, həmçinin Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizinin inkişafında mühüm rol oynayır. Şimal-Cənub dəhlizinin Azərbaycan seqmentinin dəmir yolu və avtomobil infrastrukturu hazırdır və uğurla fəaliyyət göstərir. Hazırda biz dəmir yolu daşımalarının həcminin ildə 15 milyon tona qədər artırılması üzərində işləyirik, sonradan zərurət yaranarsa, bu rəqəm 30 milyon tona çatdırılacaq.

Hörmətli həmkarlar, 2023-cü ilin sentyabrında Azərbaycan beynəlxalq səviyyədə tanınmış əraziləri üzərində suverenliyini tam bərpa etdi. Bununla da beynəlxalq hüquq və tarixi ədalət bərpa olundu. Azərbaycan Ermənistanın otuzillik işğalına son qoydu və BMT Təhlükəsizlik Şurasının otuz il kağız üzərində qalmış 4 qətnaməsinin icrasını hərbi-siyasi vasitələrlə təmin etdi.

Azərbaycan multilateralizmi fəal şəkildə dəstəkləyir. Biz 2019-2023-cü illərdə Qoşulmama Hərəkatına uğurla sədrlik etdik, onun qlobal arenada nüfuzunu və gücünü möhkəmləndirdik, Hərəkatın institusional inkişafına töhfə verdik, üzv dövlətlərin dəstəyi ilə Hərəkatın Parlament Şəbəkəsini, Gənclər Təşkilatını təsis etdik, habelə Qadın Platformasının əsasını qoyduq.

Təxminən 200 ölkənin yekdil dəstəyi ilə Azərbaycan bu il COP29-a ev sahibliyi edəcək. Biz Bakıda keçiriləcək COP29 çərçivəsində inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında körpü yaratmaq üçün səylərimizi əsirgəməyəcəyik və inkişaf etməkdə olan ölkələrin legitim maraqlarını nəzərə alacaq razılaşmanın əldə edilməsinə çalışacağıq.

Azərbaycanın prioritetləri sırasında həm də iqlim dəyişikliyinin mənfi təsiri səbəbindən ekzistensial təhlükə ilə üzləşən inkişaf etməkdə olan kiçik ada dövlətlərinə dəstək yer alır. Azərbaycan inkişaf etməkdə olan kiçik ada dövlətləri üçün xüsusi texniki yardım fondunun yaradılması təşəbbüsü ilə çıxış edib.

Biz dünyada ən böyük beynəlxalq tədbir olan COP29-un keçirilməsinə hazırlıq istiqamətində ŞƏT ilə işi davam etdirəcəyik. Mən artıq ŞƏT-ə üzv dövlətlərin liderlərinə rəsmi dəvət məktubları ünvanlamışam və həmkarlarımı noyabrda Bakıda görəcəyimə ümid edirəm.

Sağ olun.

Prezident Kasım-Jomart Tokayev dedi:

– Hörmətli İlham Heydər oğlu Əliyev, məzmunlu çıxışınıza görə Sizə təşəkkür edirəm. Biz Azərbaycanın Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatı ilə əlaqələrin möhkəmləndirilməsi səylərinə böyük əhəmiyyət veririk.

Sonra Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov, Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Ras əl-Xeymə Əmirliyinin hakimi Saud bin Saqr Al Qasimi çıxış etdilər.

Qeyd edək ki, "ŞƏT plyus" formatında keçirilən görüşə 16 ölkənin dövlət və hökumət başçıları qatılıb. Dövlətimizin başçısı Qazaxıstan Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin ŞƏT-in sədri statusunda dəvəti ilə görüşdə iştirak edib. Xatırladaq ki, bu, Prezident İlham Əliyevin Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə toplantısında ikinci iştirakıdır. Bundan əvvəl Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının sədri statusunda Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin dəvəti ilə dövlətimizin başçısı təşkilatın 2022-ci il sentyabrın 16-da Özbəkistanın Səmərqənd şəhərində keçirilmiş Zirvə toplantısında iştirak edib. Azərbaycanın belə mötəbər təşkilatın Sammitinə ikinci dəfə dəvət olunması ölkəmizin, xüsusilə Prezident İlham Əliyevin dünya miqyasında nüfuzunun və dövlətimizin başçısına göstərilən yüksək ehtiramın ifadəsidir.

Həm ərazisinə, həm də əhalisinə görə dünyanın ən böyük ölkələrindən bir neçəsinin üzv olduğu Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatı 2001-ci ildə Qazaxıstan, Çin, Qırğızıstan, Rusiya, Özbəkistan və Tacikistan tərəfindən Şanxayda təsis olunub. Hazırda ŞƏT-in 9 üzvü (Qazaxıstan, Çin, Rusiya, Qırğızıstan, Özbəkistan, Tacikistan, Pakistan, Hindistan, İran), 3 müşahidəçi üzvü (Əfqanıstan, Monqolustan, Belarus) və 14 dialoq tərəfdaşı (Azərbaycan, Türkiyə, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Bəhreyn, Ermənistan, Misir, Kamboca, Qətər, Küveyt, Maldiv, Myanma, Nepal, Səudiyyə Ərəbistanı, Şri-Lanka) var. Xatırladaq ki, 2022-ci ilin sentyabrında Səmərqənddə keçirilən Zirvə görüşündə Belarusun bu təşkilat çərçivəsində statusunun üzv dövlət səviyyəsinə yüksəldilməsi prosesi başlanıb. Astana Sammitində Belarusun Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatına qoşulması barədə qərar qəbul edilib.

Azərbaycan hazırda ŞƏT-də dialoq tərəfdaşı statusuna sahibdir. 2016-cı ildə Azərbaycan ilə ŞƏT arasında əməkdaşlıq sahələrini əks etdirən memorandum imzalanıb. ŞƏT ilə əməkdaşlıq istiqamətləri arasında təşkilatın ənənəvi prioritet sahələri olan və Azərbaycan üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən terrorizm, ekstremizm və separatizm ilə mübarizə, regional təhlükəsizliyin və sabitliyin təminatı müəyyənləşdirilib. Həmçinin ölkəmizin beynəlxalq müstəvidə mühüm rol oynadığı sivilizasiyalararası dialoq, multikulturalizm və tolerantlığın təşviqi sahələri də diqqət mərkəzində olan məsələlərdəndir.

Xocalı, Xankəndi və Şuşaya səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 5-də Xocalı Hava Limanında olub.

"Azərbaycan Hava Yolları" Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin (AZAL) prezidenti Samir Rzayev, Xankəndi şəhərində, Ağdərə və Xocalı rayonlarında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi Elçin Yusubov dövlətimizin başçısına görüləcək işlər barədə məlumat verdilər.

Qeyd edək ki, Xocalı rayonunda Xankəndi şəhərindən 10 kilometr şimal-şərqdə, mürəkkəb relyefli ərazidə yerləşən Xocalı Hava Limanı 1974-cü ildə istismara verilib. 2020-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşmış təşkilatı - Beynəlxalq Mülki Aviasiya Təşkilatı (ICAO) Xocalı Hava Limanına UBES indeksi verməklə onun Azərbaycana məxsus olduğunu təsdiqləyib.

Bildirildi ki, dəniz səviyyəsindən 575 metr hündürlükdə yerləşən Xocalı aeroportunun ərazisi 188,5 hektardır. Hazırda hava limanında 2170 metr uzunluğunda və 45 metr enində bir uçuş-enmə zolağı, iki sürmə yolu, bir perron və bir terminal mövcuddur. Perron ərazisində hava gəmiləri üçün ümumilikdə üç dayanacaq mövcuddur.

Məlumat verildi ki, Xocalı Hava Limanının infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi məqsədilə bir sıra təkmilləşdirmə işlərinin aparılması nəzərdə tutulub. Belə ki, mövcud uçuş-enmə zolağının uzunluğu 3000 metrədək, eni isə 60 metrədək genişləndiriləcək. Hava limanının ərazisinin optimallaşdırılması işləri həyata keçiriləcək və burada ümumi sahənin 177,27 hektar, perron ərazisinin isə 47 min kvadratmetr olması planlaşdırılır. Görüləcək bütün işlər beynəlxalq norma və standartlara uyğun şəkildə həyata keçiriləcək, hava limanı ən müasir səviyyəyə çatdırılacaq.

Diqqətə çatdıraq ki, işğaldan azad olunan ərazilərin qısa müddətdə bərpası və yenidən qurulması istiqamətində həyata keçirilən işlər arasında hava nəqliyyatı infrastrukturunun yaradılması xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Dövlətimizin başçısının xüsusilə diqqət mərkəzində saxladığı bu sahədə görülən işlər nəticəsində Vətən müharibəsindən qısa müddət sonra – 2021-ci ilin oktyabrında Füzuli, bir il sonra isə Zəngilan Beynəlxalq Hava limanları istifadəyə verilib. Laçın Beynəlxalq Hava Limanının tikintisinin isə bu ilin sonunda başa çatdırılması planlaşdırılır. Xocalı Hava Limanında görüləcək işlər bölgənin inkişafına əlavə töhfə verəcək.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 5-də Xankəndi şəhərində Qarabağ Universitetində görülən işlərlə tanış olub.

Elm və təhsil naziri Emin Əmrullayev ali təhsil ocağında görülən işlərlə bağlı dövlətimizin başçısına məlumat verdi.

Bildirildi ki, universitet binasının fasadında rəngləmə işləri aparılıb, əsas giriş hissənin isə tarixi formasına qaytarılması üçün əlavə dəyişikliklər edilib. Binanın dəhlizlərinin döşəmələri sökülərək yenilənib. Daxili divarların suvağı təzələnib, suvaqaltı kommunikasiya xətləri dəyişdirilib. Bütün otaqlar müasir tələblərə uyğun mebel və avadanlıqlarla təchiz olunacaq. Universitetin ərazisində geniş abadlıq işləri görülüb. Binanın qarşısındakı park sökülərək müasir tələblərə uyğun yeni park salınıb.

Qeyd edildi ki, ölkənin və regionun ehtiyacları, həmçinin beynəlxalq əmək bazarının müasir trendləri nəzərə alınmaqla, ilkin mərhələdə Qarabağ Universitetində kadr hazırlığı 6 fakültədə – Pedaqoji, İncəsənət, Humanitar və sosial elmlər, İqtisadiyyat, Mühəndislik və Turizm fakültələrində aparılacaq. 2024/2025-ci tədris ili üçün universitetdə ümumilikdə 27 ixtisas üzrə 1120 tələbənin təhsil alması nəzərdə tutulur. Bundan əlavə, universitetdə 8 ixtisas üzrə SABAH qrupları yaradılacaq. Müxtəlif ali təhsil müəssisələrinin birinci tədris ilini (kursunu) bitirmiş tələbələri arasında imtahan və müsahibə keçirilməklə əlavə olaraq 200-250 tələbənin də sentyabrda Qarabağ Universitetinin SABAH qruplarında təhsil alması planlaşdırılır. Bununla bağlı müvafiq elan verilib və qeydiyyat prosesi başlanılıb.

Qəbul aparılacaq ixtisaslar üzrə yeni məzmunlu təhsil proqramlarının hazırlanması işinə start verilib. Beynəlxalq təcrübəyə əsaslanmaqla müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq Qarabağ Universitetinin strukturu hazırlanıb və təsdiqlənib. Eyni zamanda, Qarabağ Universiteti tərəfindən ştat cədvəli təsdiq edilib və ilkin olaraq universitetdə zəruri vəzifələr üzrə təyinatlar aparılıb. Universitetin inzibati və elmi-pedaqoji kadr potensialının daha peşəkar formalaşdırılması üçün ardıcıl olaraq bir sıra vəzifələr üzrə vakansiya elanları verilib. Proqram rəhbərləri (dekanlar) üçün vakansiya müraciətləri dəyərləndirilib və müvafiq komissiya tərəfindən müsahibələr keçirilib, hazırda həmin vəzifələrə təyinatlar aparılır.

Qarabağ Universitetinin loqo, brendinq və promo məhsullarının, sosial media strategiyasının, tanıtım videoçarxlarının hazırlanması istiqamətində işlər davam etdirilir.

Tələbələr Qarabağ Universitetinə Dövlət İmtahan Mərkəzinin qəbul imtahanları (I tədris ilinə), Elm və Təhsil Nazirliyinin SABAH qruplarına imtahan və müsahibələri əsasında (II tədris ilinə) cəlb ediləcəklər. Regional təhsil idarələri vasitəsilə buraxılış siniflərində təbliğat işləri aparılır. Yüksək bal toplamış abituriyentlərin Qarabağ Universitetinə səfərlərinin təşkili planlaşdırılır.

Diqqətə çatdırıldı ki, Qarabağ Universitetində təhsil alacaq tələbələr üçün bir sıra imtiyazlar da nəzərdə tutulub. Belə ki, burada təhsil alacaq tələbələr ödənişsiz mənzil tipli yataqxana, təqaüd, həmçinin kompüterlə

(notbuk) ilə təmin olunacaqlar. Ən yüksək bal toplayan tələbələrə əlavə təqaüd veriləcək. Tələbələr üçün ekoloji təmiz universitet şəhərciyi yaradılacaq.

Xatırladaq ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2023-cü il noyabrın 28-də "Qarabağ Universitetinin yaradılması haqqında" Sərəncam imzalayıb. Sərəncama əsasən, regionun sosial-iqtisadi ehtiyaclarına uyğun yüksəkixtisaslı kadr tələbatının ödənilməsi və tarixən mövcud olmuş təhsil ənənələrinin yaşadılması məqsədilə Xankəndi şəhərində yerləşən ali təhsil müəssisəsinin əsasında Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin tabeliyində "Qarabağ Universiteti" publik hüquqi şəxs yaradılıb.

İyulun 5-də Xankəndi şəhərində əsaslı təmir və bərpadan sonra "Qarabağ" hotelinin açılışı olub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev açılışda iştirak edib.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər müdiri Ramin Quluzadə dövlətimizin başçısına görülən işlərlə bağlı məlumat verdi.

Qeyd edildi ki, hotel ötən əsrin ortalarında istifadəyə verilib. 2023-cü ildə 24 saatlıq antiterror tədbirləri nəticəsində ərazi bütövlüyümüzün tam bərpasından sonra Prezident İlham Əliyevin tapşırığına əsasən, hoteldə təmir-bərpa və yenidənqurma işlərinin həyata keçirilməsinə başlandı. Yenidənqurma işlərindən sonra bina ilkin görkəminə qaytarılıb.

Bildirildi ki, hotelin keçmiş adı da qaytarılıb və "Qarabağ" adı ilə fəaliyyət göstərəcək. Müasir səviyyəyə çatdırılan hoteldə Xankəndi şəhərinə səfər edəcək qonaqların rahatlığı üçün hər cür şərait yaradılıb. Burada müxtəlif kateqoriyalı otaqlar var. Binada restoran da qonaqların ixtiyarına veriləcək. Hoteldə işgüzar görüşlər və tədbirlər keçirmək də mümkün olacaq. Hotelə yaxın olan ərazidə abadlıq işləri də görülüb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 5-də Xankəndi Konqres Mərkəzinin təməlini qoyub.

Dövlətimizin başçısına layihə barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, Konqres Mərkəzinin ümumi sahəsi 6 min kvadratmetr, tikintialtı sahəsi isə 2 min kvadratmetrə yaxın olacaq. Mərkəzin dörd mərtəbədən və bir zirzəmi qatından ibarət binasında müxtəlif tədbir və ziyafətlərin keçirilməsi üçün zallar olacaq. Burada əyləncə və istirahət üçün idman zalı, qapalı hovuz və SPA zonası da yaradılacaq.

Dövlətimizin başçısına Konqres Mərkəzi ilə bir kompleksdə yer alan "Xankəndi" hotelinin layihəsi barədə də məlumat verildi.

Qeyd edildi ki, hotelin ümumi sahəsi 3800 kvadratmetr, tikintialtı sahəsi isə 900 kvadratmetrdir. Hoteldə müxtəlif tipli 105 otaq olacaq. Bundan başqa, burada ən müasir iaşə məkanları da yaradılacaq. Binanın birinci mərtəbəsində "Lobby Lounge & Terrace" restoranı fəaliyyət göstərəcək.

Vurğulandı ki, Qarabağın özünəməxsus memarlıq üslubunda inşa ediləcək kompleksdə ölkə və beynəlxalq əhəmiyyətli tədbirlərin keçirilməsi üçün ən müasir tələblərə uyğun şərait yaradılacaq.

Dövlətimizin başçısı Xankəndi Konqres Mərkəzinin təməlini qoydu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 5-də Xankəndi şəhərində əsaslı təmir və bərpadan sonra "Palace" hotelinin açılışında iştirak edib.

Dövlətimizin başçısına hoteldə yaradılan şərait barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, hoteldə müxtəlif tipli 54 otaq var. Burada ən müasir iaşə məkanları da yaradılıb. Lobbi, açıq və qapalı terras zonalarından ibarət restoranda 300 qonağı qəbul etmək imkanı olacaq. Bundan başqa, burada səhər yeməyi restoranı, "Şirin Coffee & Bakery", "Cafe Park-Fast Food" və "Dəfnə" restoranları fəaliyyət göstərəcək. Hotelin əyləncə və istirahət zonalarında SPA, sauna və qapalı hovuz, idman zalı yaradılıb.

Xankəndinin mərkəzində yerləşən "Palace" otelindən açılan gözəl mənzərə qonaqların zövqünü oxşayacaq.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 5-də Şuşada "İsa bulağı" istirahət kompleksinin açılışında iştirak edib.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Şuşa rayonunda xüsusi nümayəndəsi Aydın Kərimov dövlətimizin başçısına kompleksdə yaradılan şərait barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, Vətən müharibəsindən sonra İsa bulağı Şuşa Şəhəri Dövlət Qoruğu İdarəsi tərəfindən tam bərpa edilib. Bulağın özü mərmərdən hazırlanıb, "İsa bulağı" sözləri isə milli ornamentlə yazılıb və bulağın su təminatı da tam bərpa olunub. Bulağın ətrafındakı istirahət mərkəzi və restoran milli üslubda təmir edilib, ərazidə abadlıq işləri aparılıb.

İstirahət kompleksində 4 qonaq evi və bir restoran yerləşir.

Qeyd edək ki, Şuşa şəhərindən dörd kilometr aralıda, dəniz səviyyəsindən təqribən 1300 metr hündürlükdə meşəlik ərazidə yerləşən İsa bulağı Azərbaycanın, o cümlədən Qarabağın ən məşhur istirahət yerlərindən biri hesab olunur. Bulaq Azərbaycan təbiətinin nadir incilərindən sayılır. Yerli əhalinin bu hidronim haqqında məlumatına görə, bulaq XVIII əsrdə ilk dəfə onu qalın meşəlikdə aşkar etmiş İsa adlı əkinçinin adını daşıyır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 5-də Şuşa sutəmizləyici qurğular kompleksinin açılışında iştirak edib.

Azərbaycan Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyinin sədri Zaur Mikayılov dövlətimizin başçısına görülən işlər barədə məlumat verdi.

Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Şuşa şəhəri 2020-ci il noyabrın 8-də şanlı Azərbaycan Ordusu tərəfindən işğaldan azad edildikdən qısa müddət sonra şəhərin içməli su təminatının bərpasına başlanılıb. Mütəxəssislər tərəfindən

Şuşanın su mənbələrinin, magistral xətlərin, paylayıcı şəbəkələrin və digər hidrotexniki qurğuların mövcud vəziyyəti araşdırılarkən məlum olub ki, şəhəri içməli su ilə təmin edən mənbələr və magistral kəmərlər məqsədli şəkildə dağıdılıb və nəticədə suyun nəqli dayandırılıb.

Təxirəsalınmaz Tədbirlər Proqramına əsasən Kiçik Kirs mənbəyi və Kiçik Kirs-Şuşa magistral su kəmərinin qəzalı hissələri qısa müddətdə təmir olunub və 2020-ci il noyabrın 25-də Şuşa şəhərinə suyun verilməsi bərpa edilib. Eyni zamanda, Şuşa şəhərinin digər su mənbəyi - Zarıslı sugötürücü qurğusu, uzunluğu 14,3 kilometr olan Zarıslı-Şuşa magistral su kəmərinin qəzalı hissələrinin bərpasına başlanılıb və 2020-ci il dekabrın 20-də bu mənbədən şəhərə suyun verilməsi təmin edilib.

Şəhərin perspektiv inkişafı, həmçinin ilin müəyyən dövrlərində Kiçik Kirs və Zarıslı mənbələrində məhsuldarlığın kəskin azalması səbəbindən alternativ su mənbəyinin yaradılması layihəsinin icrasına başlanılıb. Bu məqsədlə Daşaltı kəndinin yaxınlığında, Zarıslı çayının məcrasında tutumu 25 min kubmetr olan sutoplayıcı anbar, nasos stansiyası və diametri 159 millimetr, uzunluğu 2,9 kilometr olan yeni kəmər inşa edilib. Eyni zamanda, diametri 325 millimetr, uzunluğu 9,3 kilometr olan Kiçik Kirs-Şuşa magistral su kəmərinin istismara yararsız 5,2 kilometrlik hissəsi diametri 426 və 530 millimetr olan borularla əvəzlənib. Beləliklə, 2022-ci ilin dekabrında Şuşaya yeni mənbədən suyun verilməsi nəticəsində evlər, dövlət qurumlarının inzibati binaları, hotellər, ictimai-iaşə müəssisələri və digər obyektlər fasiləsiz içməli su ilə təmin edilib.

Şuşa şəhərinə verilən içməli suyun keyfiyyət göstəricilərinin standartlara uyğunluğunu təmin etmək məqsədilə Təxirəsalınmaz Tədbirlər Proqramı çərçivəsində mövcud sutəmizləyici qurğunun yenidən qurulması layihəsinin icrasına başlanılıb. Qurğuda 12 qum süzgəci, daxili kommunikasiya xətləri və digər hidrotexniki avadanlıqlar, reagent təsərrüfatı və zərərsizləşdirici qurğu, istehsalat laboratoriyası tam bərpa olunaraq istismara hazır vəziyyətə gətirilib. Görülmüş işlər nəticəsində qurğunun məhsuldarlığı sutkada 2 min kubmetrdən 5 min kubmetrə çatdırılıb. Hazırda şəhərdə yaşayan, çalışan və səfər edən 3500-dən çox insan bu təmizləyici qurğuda sutka ərzində emal olunan və standartlara tam uyğun içməli su ilə təmin edilir. Layihənin növbəti mərhələsində Şuşa şəhərinin dayanıqlı su təchizatı məqsədilə məhsuldarlığı sutkada 8 min kubmetr təşkil edəcək müasir tipli yeni sutəmizləyici qurğunun inşası nəzərdə tutulur. Şuşa şəhərinin su təchizatının dayanıqlılığının təmin olunması məqsədilə ümumi həcmi 6 min kubmetr olan 3 su anbarı layihələndirilib. Həmin anbarlardan birinin tikintisi davam etdirilir.

Dövlətimizin başçısı Şuşa sutəmizləyici qurğular kompleksində görülən işlərə dair videoçarxa da baxdı.

Bildirildi ki, 2040-cı ilə Şuşanın perspektiv inkişafı nəzərə alınmaqla hazırlanan su təchizatı, kanalizasiya və yağış suları sisteminin yenidən qurulması layihəsinə əsasən, şəhərin orta günlük su tələbatı saniyədə 105 litr təşkil edəcək. Şəhərə içməli su mövcud Kiçik Kirs, Zarıslı mənbələrindən, həmçinin Zarıslıçay su anbarından veriləcək.

Şəhərin Baş planına uyğun hazırlanmış layihəyə əsasən, Şuşada 24 kilometr magistral su kəməri, 44 kilometr içməli, 42 kilometr tullantı və 41 kilometr yağış su şəbəkələri inşa olunacaq. Şəhərdə formalaşan tullantı sularının tam təmizlənib zərərsizləşdirilməsi məqsədilə məhsuldarlığı sutkada 8 min kubmetr olan qurğu inşa ediləcək. Qurğuda emal edilərək təmizlənən su ekoloji duruma zərər vurmadan Qarqarçay çayına axıdılacaq. Şuşa şəhərində yaradılan yeni infrastruktur "Ağıllı su" sistemi əsasında idarə olunacaq. Suyun mənbədən götürülməsi, nəqli, anbarların səviyyəsi, hidravlik rejimlər və digər proseslər SCADA sistemləri vasitəsilə onlayn rejimdə tənzimlənəcək.

Prezident İlham Əliyev Şuşa sutəmizləyici qurğular kompleksini işə saldı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 5-də Şuşada Aşağı Gövhər Ağa məscidinin bərpadan sonra açılışında iştirak edib.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin köməkçisi Anar Ələkbərov dövlətimizin başçısına görülən işlər barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, Şuşa şəhəri işğal altında olduğu illərdə erməni vandalizminə məruz qalmış Aşağı Gövhər Ağa məscidində aparılan bərpa işləri başa çatıb. XIX əsrdə Kərbəlayi Səfixan Qarabağinin memarlığı ilə ərsəyə gələn Aşağı Gövhər Ağa məscidi İbrahim xanın qızı Gövhər Ağa tərəfindən Şuşada inşa etdirilmiş məscidlərdən birincisi sayılır. Aşağı Gövhər Ağa məscidi şəhərin tarixi-memarlıq rəmzlərindən biridir. Şuşa şəhəri tarixən yuxarı və aşağı olmaqla 17 məhəllədən ibarət olub. Aşağı Gövhər Ağa məscidi şəhərin aşağı hissəsində yerləşdiyinə görə belə adlandırılıb. Məscidi daha uca və cəlbedici etmək üçün memar minarələri arxa fasadda yerləşdirib. İkimərtəbəli məscidin silindrşəkilli minarələri kərpicdən hörülüb, ibadət zalı çatma tağ günbəzlə örtülüb.

Şuşanın işğalı zamanı məscidin binası və minarələri ermənilərin zirehli texnikalarının atəşlərinə məruz qalaraq ciddi zədələnmiş, məscid vandalizmin qurbanına çevrilmişdi.

2021-ci ilin dekabr ayından məsciddə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən "PAŞA Holdinq"in dəstəyi ilə bərpa işlərinə başlanılmışdı. Layihəyə Avstriya, İtaliya, Latviya və Türkiyədən olan mütəxəssislər cəlb olunmuşdu. Şuşada Heydər Əliyev Fondu tərəfindən ən geniş bərpa işlərindən biri dağıntıların miqyasına uyğun olaraq məhz Aşağı Gövhər Ağa məscidində aparılıb.

İlkin memarlıq üslubunun qorunması ilə həyata keçirilən bərpa işləri məscidlə yanaşı ərazidəki mədrəsə binasını da əhatə edib. Məscidin daxilində qazıntı işləri, qruntun çıxarılması və çınqıl qatının hazırlanması işləri aparılıb. Bundan əlavə, damdakı günbəzlərin üst

səthinin xüsusi qatqılı suvaqla suvanması işləri də görülüb. Xarici mütəxəssislərin iştirakı ilə qübbələrin daxili səthində tarixi naxış hissələri mikroinyeksiya üsulu ilə bərkidilib. Mədrəsə bölməsində sonradan əlavə edilmiş divarlar aradan qaldırılıb, əsas divarların inyeksiya ilə doldurulması işləri aparılıb.

Bərpa işləri zamanı Aşağı Gövhər Ağa məscidində erməni vandalizminə dair bir sıra faktlar aşkarlanıb. Belə ki, məscid divarlarında müxtəlif yazılar, müdaxilələr, o cümlədən divara həkk olunmuş xaç işarəsi müəyyən edilib. İşğal dövründə erməni vandalizminə məruz qalmış mədrəsə binasının dağıntılarının bir qismi də konservasiya olunub. Məscidə gələn hər bir ziyarətçi tarixi-dini abidəyə qarşı erməni vandalizminə dair bu faktların şahidi ola bilər.

Qeyd edək ki, məscid ərazisindəki tarixi mədrəsə binasında hazırda muzey yaradılıb. "Qarabağ və Şərqi Zəngəzur Muzeyi: İşğaldan əvvəl və sonra. Dirçəliş." mövzusundakı bu ekspozisiyada Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun işğaldan əvvəlki dövrü, işğal illərində ermənilər tərəfindən dağıdılmış dini abidələr, tarix və mədəniyyət abidələri, ekosid barədə faktlar, o cümlədən hazırda Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun dirçəlişinə dair məlumatlar, foto və videomateriallar yer alıb.

Muzeydə dünyada tolerant ölkə kimi tanınan Azərbaycanda tarixi-mədəni irsin, milli-mənəvi dəyərlərin qorunmasına, dini abidələrin bərpası və mühafizəsinə daim diqqət yetirilməsinə dair məlumatlar əks olunub. Ölkəmizdə ayrı-ayrı dinlərin məbədləri bütün dövrlərdə yüksək səviyyədə mühafizə olunub, məscid, kilsə və sinaqoqlar təmir və bərpa edilib. Azərbaycan xalqının qədim mədəniyyətinin təşəkkül tapdığı Qarabağ və Şərqi Zəngəzur əraziləri öz tarixi, maddi-mədəniyyət və dini abidələri ilə hər zaman zəngin olub. Təəssüf ki, 30 ilə yaxın davam edən işğal dövründə əzəli Azərbaycan torpaqlarında olan bütün dini abidələrə qarşı vəhşiliklər törədilmişdir. Erməni təcavüzkarları şəhər və rayonları, oradakı yaşayış və inzibati binaları, bütün infrastrukturu dağıtmış, təbii sərvətləri talan etmiş, bu ərazilərdəki dini, tarix və mədəniyyət abidələrini vandalizm aktlarına məruz qoymuşdur.

İşğalın ən ağır fəsadlarından biri bəşəri əhəmiyyətə malik mədəni irsin, o cümlədən İslam dininə aid abidələrin qəsdən dağıdılması və məhv edilməsidir. İlkin araşdırmalara görə, işğal dövründə 65 məscidin yerlə-yeksan edildiyinə dair məlumatlar olsa da, təəssüf ki, bu rəqəmlər getdikcə artmaqdadır. Muzeydə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur ərazilərində mövcud olmuş bir sıra dini abidələrə qarşı törədilmiş vandalizmin ümumi mənzərəsini əks etdirmək və həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq məqsədilə foto və videomateriallar nümayiş olunur.

Muzeyin "İşğal dövründə dağıdılmış tarix və mədəniyyət abidələri" bölməsində isə işğal dövründə vandalizmə məruz qalmış tarix və mədəniyyət abidələrini əks etdirən foto və videomateriallar təqdim edilir. Hələ Birinci Qarabağ müharibəsinə kimi bölgədə 705 tarix və mədəniyyət abidəsi dövlət qeydiyyatına alınıb. Qarabağın, Şərqi Zəngəzurun, həmçinin Ermənistanla sərhəd olan Qazaxın 7 kəndinin və Naxçıvanın Kərki kəndinin işğal olunması nəticəsində 100 mindən çox artefaktın saxlanıldığı 22 muzey, 4,6 milyon kitabdan ibarət 927 kitabxana, 85 musiqi məktəbi, 4 teatr, 2 konsert zalı, 4 incəsənət qalereyası və 808 istirahət məkanı məhv edilib. İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı işğaldan azad olunmuş ərazilərdə 400-ə yaxın abidə dağıdılıb.

"İşğal dövründə ekosid" bölməsində ziyarətçilərə Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü, 30 ilədək davam edən işğalın insan hüquqlarının və çoxsaylı beynəlxalq hüquq normalarının pozulması, sosial-iqtisadi fəsadlar və mədəni irsə vurulan ziyanla yanaşı, misli görünməmiş ekoloji terror, təbii sərvətlərin geniş-miqyaslı və uzunmüddətli talanı ilə nəticələnməsinə dair faktlar çatdırılır.

"30 illik həsrətin sonu" bölməsində müzəffər Azərbaycan Ordusunun 44 günlük müharibədə qazandığı şanlı Zəfər, 30 ilə yaxın doğma yurdlarına qayıtmaq arzusu ilə yaşayan insanların Vətən həsrətinə son qoyulmasına dair məlumatlar, fotolar və videomateriallar yer alıb.

"Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun dirçəlişi" bölməsində Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda bu gün canlanan həyata dair materiallar əksini tapıb. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən quruculuq tədbirləri istər Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun dirçəlişinə, istərsə də Azərbaycan xalqının milli yaddaşının bərpasına, zəngin tarixi ənənələrin və milli-mənəvi dəyərlərin dünyaya təqdim olunmasına yönəlib. Muzeydə məhz bu dirçəlişi əks etdirən fotolar və videomateriallar da nümayiş olunur.

Burada Qarabağa və Şərqi Zəngəzura dair müxtəlif nəşrlərlə tanış olmaq mümkündür. Muzeydə "Şuşada dörd fəsil" beynəlxalq fotolayihəsi çərçivəsində Qarabağın incisi olan Şuşanın mənzərələrini əks etdirən əsərlər də təqdim olunur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 5-də Şuşa şəhərində Dövlət Xidmətləri Mərkəzinin əsaslı təmirdən sonra açılışında iştirak edib.

Dövlətimizin başçısına Mərkəzdə yaradılan şərait barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, ümumi daxili sahəsi 2600 kvadratmetr olan Dövlət Xidmətləri Mərkəzinin yenidənqurma və təmir işlərinə ötən ilin mayında başlanılıb. Buradakı keçmiş poçt binasında və onun yerləşdiyi ərazidə Şuşa Şəhəri Dövlət Qoruğu İdarəsi tərəfindən əsaslı təmir işləri aparılıb, geniş yaşıllıq zonası salınıb.

Dördmərtəbəli binanın əsaslı təmirindən sonra burada "ASAN xidmət" və "DOST xidməti" mərkəzləri, KOB evi, Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin (poçt, rabitə qovşağı) filialları fəaliyyət göstərəcək.

Diqqətə çatdırıldı ki, burada fəaliyyət göstərəcək qurumlar üzrə 56 nəfərin aidiyyəti üzrə işlə təmin edilməsi nəzərdə tutulur.

Mərkəzdə işləyəcək əməkdaşların Şuşa şəhər sakini olması təmin edilib.

Bildirildi ki, buradakı Şuşa regional "ASAN xidmət" mərkəzində 21 nəfər çalışacaq. İşçilərin hamısı Şuşada qeydiyyatda olan vətəndaşlar arasından (köç siyahısından) seçilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 5-də Şuşada Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi Kubanıçbek Ömüralıyevi qəbul edib.

Kubanıçbek Ömüralıyev Prezident İlham Əliyevə Türk Dövlətləri Təşkilatının dövlət başçılarının Şuşada qeyri-rəsmi Zirvə görüşünün keçirilməsi təşəbbüsünə və bu tədbirə dəvətə görə təşəkkürünü bildirdi. Zirvə görüşünün əhəmiyyətinə toxunan Baş katib Türk Dövlətləri Təşkilatının yalnız rəsmi deyil, eyni zamanda, qeyri-rəsmi Zirvə toplantısını da ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın və tərəfdaşlığın daha da dərinləşməsinə xidmət göstərən amil kimi qiymətləndirdi. Zirvə toplantısının nəqliyyat, əlaqələr, iqlim dəyişikliyi kimi çox vacib mövzulara həsr olunduğunu və bu məsələlər üzrə türk dövlətləri arasında əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsinin vacibliyini qeyd etdi. O, nəqliyyat və əlaqələr sahələrində çoxtərəfli əməkdaşlığın önəminə toxundu və bunun Türk dünyasının güclənməsinə əməli töhfə verəcəyinə əminliyini bildirdi. Kubanıçbek Ömüralıyev bu xüsusda Orta Dəhlizin əhəmiyyətini vurğuladı.

Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi qəbul olunacaq Qarabağ Bəyannaməsinin təşkilatın inkişafı və qarşıda duran məqsədlərin həyata keçirilməsi baxımından önəmini qeyd etdi və bunu tarixi bəyanat kimi dəyərləndirdi. O, həmçinin Azərbaycanın Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində sahəvi əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi istiqamətində də yeni təşəbbüslərlə çıxış etməsinin alqışlandığını və çox müsbət qiymətləndirildiyini dedi. Təşkilatın katibliyinin strukturunun yenilənməsinə, ştat vahidinin artırılmasına və quruma göstərilən maliyyə dəstəyinə görə Prezident İlham Əliyevə təşəkkürünü bildirdi.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın xarici siyasətinin ən prioritet istiqamətlərindən birinin Türk dünyası olduğunu qeyd etdi və Azərbaycan Milli Məclisində andiçmə mərasimində çıxışı zamanı Türk dünyasının bizim ailəmiz olması barədə bəyanatını bir daha xatırladı.

Prezident İlham Əliyev təşkilata üzv dövlətlərin dövlət və hökumət başçıları ilə təşkilatın gündəliyində duran məsələlərlə bağlı ətraflı müzakirələr aparacağına və bu Zirvə görüşünün təşkilat çərçivəsində tərəfdaşlığın daha da dərinləşməsinə xidmət edəcəyinə əminliyini bildirdi, qeyri-rəsmi Zirvə toplantısının müntəzəm xarakter daşıyacağına ümidvar olduğunu dedi.

Dövlətimizin başçısı Naxçıvan Sazişinin imzalanmasından etibarən Türk Dövlətləri Təşkilatının uğurlu inkişaf yolu keçdiyini və hazırda onun dünyada böyük nüfuza malik beynəlxalq təşkilatlardan biri olduğunu vurğuladı.

Azərbaycan Prezidenti dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə imzalanacaq Qarabağ Bəyannaməsinin tarixi xarakter daşıdığını və bunun əməkdaşlığımızın müxtəlif sahələrdə inkişafına ciddi təkan verəcəyinə əminliyini bildirdi.

Baş katib COP29 münasibətilə dövlətimizin başçısına bir daha təbriklərini çatdırdı.

Təbriklərə görə minnətdarlığını bildirən Prezident İlham Əliyev COP29 çərçivəsində Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv ölkələrin iqlim dəyişikliyi məsələlərinə dair müxtəlif təşəbbüslərlə çıxış etməsinin və birgə tədbirlərin keçirilməsinin önəminə toxundu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 5-də Şuşada Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatarı qəbul edib.

Dövlətimizin başçısı Ersin Tatar ilə Bakıda və digər beynəlxalq tədbirlər çərçivəsində keçirdiyi görüşləri məmnunluqla xatırladı.

Söhbət zamanı nəqliyyat, əlaqələr və iqlim fəaliyyəti vasitəsilə dayanıqlı gələcəyin qurulması mövzusunda keçiriləcək qeyri-rəsmi Zirvə toplantısının Türk Dövlətləri Təşkilatının gündəliyində duran məsələlərin dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində müzakirəsi və reallaşdırılması baxımından əhəmiyyəti qeyd olundu. Bu tədbirin müntəzəm xarakter alacağına ümidvarlıq bildirildi, onun Türk dünyasının inkişafına, birliyinə xidmət edəcəyi vurğulandı.

Azərbaycan Prezidenti ilə görüşlərini məmnunluqla xatırlayan Ersin Tatar Türk Dövlətləri Təşkilatının Şuşa şəhərində keçiriləcək qeyri-rəsmi Zirvə toplantısına dəvətə görə dövlətimizin başçısına təşəkkürünü bildirdi və ölkəmizə ikinci dəfə səfər etdiyini dedi.

Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti imzalanacaq Qarabağ Bəyannaməsinin əhəmiyyətini qeyd etdi.

O, Prezident İlham Əliyevin Türk Dövlətləri Təşkilatının rəsmi Zirvə toplantıları ilə bərabər, qeyri-rəsmi Zirvə toplantılarının keçirilməsi təşəbbüsünü yüksək qiymətləndirdi. Bunun mütəmadi xarakter alacağına, Türk dövlətləri arasında əməkdaşlığın və tərəfdaşlığın daha da inkişafına əsaslı töhfə verəcəyinə əminliyini bildirdi.

Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti bu Zirvə toplantısının nəqliyyat, əlaqələr və iqlim fəaliyyəti kimi çox aktual məsələlərə həsr olunduğunu vurğuladı.

Ersin Tatar 2022-ci ilin noyabrında Səmərqənddə keçirilmiş Türk Dövlətləri Təşkilatının Zirvə toplantısında Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin bu təşkilatda müşahidəçi statusunu almasından sonra əlaqələrin inkişafından məmnunluğunu bildirdi.

Göstərdiyi dəstəyə görə Prezident İlham Əliyevə təşəkkürünü ifadə edən Ersin Tatar vurğuladı ki, dəfələrlə o, öz bəyanatlarında da bu məsələləri qeyd edib və Azərbaycanın Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinə

göstərdiyi həmrəyliyə, dostluğa, qardaşlığa və dəstəyə görə təşəkkürlərini bildirdi.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində Şimali Kipr ilə dostluq qrupunun yaradılmasını vacib addım kimi dəyərləndirən Ersin Tatar Azərbaycan Mədəniyyəti Günlərinin ölkəsində keçirilməsini məmnunluqla qeyd etdi.

Görüşdə qarşılıqlı maraq doğuran məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 5-də Şuşada Türkiyə Respublikasının xarici işlər naziri Hakan Fidanı qəbul edib.

Söhbət zamanı bir neçə gün əvvəl Astanada dostluğun və qardaşlığın nümunəsi olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan və Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif arasında keçirilən üçtərəfli görüş məmnunluqla xatırlandı, bundan sonra bu formatın davamlı olacağına əminlik ifadə edildi.

Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanla əldə edilmiş razılığa əsasən, Türkiyənin dövlət başçısının Türkiyə-Niderland matçını izləmək üçün Almaniyaya səfər etməsi ilə əlaqədar Şuşada keçiriləcək Zirvə toplantısında qardaş Türkiyəni bu ölkənin vitse-prezidentinin təmsil edəcəyi vurğulandı.

Məhz Şuşa şəhərində 2021-ci ildə Azərbaycan ilə Türkiyə arasında müttəfiqlik əlaqələrimizin əsasını təşkil edən Şuşa Bəyannaməsinin imzalanmasının əhəmiyyəti vurğulandı.

Görüşdə ölkələrimiz arasında qardaşlıq, dostluq və müttəfiqlik münasibətlərinin bütün sahələrdə uğurlu inkişafından məmnunluq ifadə olundu, Türk dünyasının birliyinin və həmrəyliyinin önəminə toxunuldu.

Söhbət zamanı Azərbaycan-Ermənistan və Türkiyə-Ermənistan münasibətləri də müzakirə edildi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, ölkəmizdə səfərdə olan Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev və Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov iyulun 5-də Şuşada 23 binadan ibarət birinci yaşayış kompleksində və Aşağı Gövhər Ağa məscidində olub, şəhəri gəziblər.

Dövlətimizin başçısı əvvəlcə Şuşa şəhərinin sakinləri ilə söhbət etdi:

Sakinlər: Cənab Ali Baş Komandan, necəsiniz? Haqqınız olan, haqqımız olan şəhərə xoş gəlmisiniz.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Sizə alqışlar.

Sakinlər: Yaşasın Azərbaycan xalqı!

Prezident İlham Əliyev: Necə yaşayırsınız burada?

Sakinlər: Əla.

Kişi sakin: Cənab Prezident, 1982-ci ildə rəhmətlik Heydər Əliyev Şuşaya qışda gələndə yazmışdım: “Oğlumu göylərdə tutan el gördüm Şuşada”. 2003-cü ildə Siz prezident seçkisinə gedəndə mətbuatda ilk dəfə canlı yayımda mən Sizi təbrik edərək demişəm:

“Yolun qarasında sına bəxtini,
Yolun adı elə ağdı Səninçün,
Şuşaya yolları sən dolanmasan,
Bu dünya ömürlük dağdır Səninçün”.

Şükür ki, bu yolu dolandıq.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Necə yaşayırsınız burada, hər şey yaxşıdır?

Sakinlər: Allaha şükür.

Prezident İlham Əliyev: Allaha şükür.

Uşaqlar: İlham baba, biz Sizi çox istəyirik.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. İndi qardaş ölkələrin rəhbərləri də gəlib Şuşaya, gözəl tədbir keçiriləcək.

Aydın Kərimov: Bu, bizim rəssam Rövşən müəllimdir.

Prezident İlham Əliyev: Salam Rövşən müəllim, yeni əsərlər var?

Rəssam Rövşən Bayramov: Var, var.

Qadın sakin: Buyurun, baxın.

Aydın Kərimov: Sərgilənmək üçün yer ayırmışıq.

Prezident İlham Əliyev: Oradan görürəm, eyvanda. Bu, yeni əsərdir?

Rəssam Rövşən Bayramov: Bəli.

Prezident İlham Əliyev: Ay maşallah, ilham gəlib sizə doğma Vətənə qayıdandan sonra?

Sakin: Merdinli məhəlləsidir.

Prezident İlham Əliyev: Gəl, qızım, gəl.

Şuşalı qız: Necəsiniz?

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol, sən necəsən?

Şuşalı qız: Çox sağ olun, yaxşıyam.

Prezident İlham Əliyev: Gəl şəkil çəkdirək. Neçə yaşın var sənin?

Şuşalı qız: Mənim 15 yaşım var. Birini də bizim telefonla çəkdirə bilərik?

Prezident İlham Əliyev: Olar, əlbəttə.

Aydın Kərimov: “Türk dünyasının gənclər paytaxtı”nın açarını bu qıza təqdim etmişdilər.

Prezident İlham Əliyev: Nə yaxşı. Yəqin sentyabrda məktəbə də gedəcəksən?

Şuşalı qız: Bəli. Sizin çox gözəl sözləriniz var: “Əziz Şuşa, sən azadsan. Əziz Şuşa, biz qayıtmışıq. Şuşa bizimdir! Qarabağ bizimdir, Qarabağ Azərbaycandır! Yaşasın Azərbaycan xalqı! Eşq olsun Azərbaycan xalqına, Azərbaycan Ordusuna!”.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol, qızım.

Şuşalı qız: Çox sağ olun, minnətdaram.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol.

* * *

Dövlətimizin başçısı Qırğızıstan Prezidenti Sadır Japarovu qarşıladı.

Prezident İlham Əliyev: Salaməleyküm.

Prezident Sadır Japarov: İlham Heydər oğlu, Sizi görməyə şadam.

Prezident İlham Əliyev: Salam, şuşalılar Sizi salamlayırlar. Bizim qardaşımız, Qırğızıstan Respublikasının Prezidenti.

Kişi sakin: Yaşasın Turan! Yaşasın Türk dünyası!

Sonra Prezident İlham Əliyev Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyevi qarşıladı.

Dövlət başçıları Şuşa şəhərini gəzdilər.

Qonaqlara yeni Şuşa məscidinin layihəsi barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, qədim Şuşada təməli qoyulan məscid həm də müasir memarlıq nümunəsi kimi göz oxşayacaq. İki minarəsi və mozaika ilə bəzədiləcək günbəzi olan məscidin layihələndirilməsi azərbaycanlı və italiyalı memarlarla birgə həyata keçirilib. Məscidin xarici səthi Şuşanın qədim məscidinin minarələrində istifadə edilən həndəsi naxışlarla bəzədiləcək. Bu memarlıq elementi Şuşanın firavan və uğurlu gələcəyinə əminliyi, keçmişlə bu gün arasındakı əlaqəni təcəssüm etdirəcək. Yeni məscidin təməlini 2021-ci il mayın 12-də Prezident İlham Əliyev, birinci xanım Mehriban Əliyeva, qızları Leyla Əliyeva və Arzu Əliyeva qoyublar.

Sonra Prezident İlham Əliyev, Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyev və Qırğızıstan Prezidenti Sadır Japarov Aşağı Gövhər Ağa məscidində oldular.

Məlumat verildi ki, Şuşa şəhəri işğal altında olduğu illərdə erməni vandalizminə məruz qalan Aşağı Gövhər Ağa məscidində aparılan bərpa işləri artıq başa çatıb. XIX əsrdə Kərbəlayi Səfixan Qarabağinin memarlığı ilə ərsəyə gələn bu məscid İbrahim xanın qızı Gövhər Ağa tərəfindən Şuşada inşa etdirilmiş məscidlərdən birincisi sayılır. Aşağı Gövhər Ağa məscidi şəhərin tarixi-memarlıq rəmzlərindən biridir. Şuşanın işğalı zamanı məscidin binası və minarələri ermənilərin zirehli texnikalarının atəşlərinə məruz qalaraq ciddi zədələnib, məscid vandalizmin qurbanına çevrilib. 2021-ci ilin dekabrında Heydər Əliyev Fondu tərəfindən "PAŞA Holdinq"in dəstəyi ilə məsciddə bərpa işlərinə başlanılmışdı. Bərpa işləri zamanı Aşağı Gövhər Ağa məscidində erməni vandalizminə dair bir sıra faktlar aşkarlanıb. Belə ki, məscidin divarlarında müxtəlif yazılar, müdaxilələr, o cümlədən divara həkk olunmuş xaç işarəsi müəyyən edilib. İşğal dövründə erməni vandalizminə məruz qalmış mədrəsə binasının da dağıntılarının bir qismi konservasiya olunub.

Avtobusla şəhərin ərazisini gəzən dövlət başçıları sonra Cıdır düzünə gəldilər.

Qeyd olundu ki, Cıdır düzü Şuşanın rəmzlərindən biri, tarixən cıdır yarışlarının və Qarabağ xanlığı dövründən yerli əhalinin Novruz bayramını və digər el şənliklərini keçirdiyi ərazidir.

İyulun 5-də Şuşada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin və Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarovun qeyri-rəsmi naharı olub.

İyulun 6-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Şuşada Türk Dövlətləri Təşkilatının Dövlət başçılarının qeyri-rəsmi Zirvə görüşündə iştirak edən dövlət və hökumət başçılarını qarşılayıb.

İyulun 6-da Şuşada Türk Dövlətləri Təşkilatının Dövlət başçılarının qeyri-rəsmi Zirvə görüşü keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev, Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev, Macarıstanın Baş naziri Viktor Orban, Türkiyə Respublikasının vitse-prezidenti Cevdet Yılmaz, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatar, Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi Kubanıçbek Ömüralıyev Zirvə görüşündə iştirak ediblər.

Prezident İlham Əliyev Zirvə görüşündə iştirak edən dövlət və hökumət başçılarını qarşıladı.

Dövlətimizin başçısı tədbirdə çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Hörmətli dövlət və hökumət başçıları.

Əziz dostlar.

Mən sizin hamınızı ürəkdən salamlayıram, Azərbaycana, Qarabağa "Xoş gəlmisiniz!".

Türk Dövlətləri Təşkilatının ildə bir dəfə qeyri-rəsmi Zirvə görüşünün keçirilməsi ilə bağlı təşəbbüsümü dəstəklədiyiniz və dəvətimizi qəbul edərək Şuşa şəhərinə gəldiyiniz üçün təşəkkür edirəm.

Türk ölkələri ilə əlaqələrin genişləndirilməsi, Türk dünyasının və Türk Dövlətləri Təşkilatının gücləndirilməsi Azərbaycanın xarici siyasətinin prioritet istiqamətidir. Azərbaycan həmişə Türk dünyasının sıx birləşməsi, onun siyasi, iqtisadi və hərbi qüdrətinin artması, qlobal arenada güc mərkəzinə çevrilməsi naminə səylər göstərmişdir.

Türk Dövlətləri Təşkilatı dünya miqyasında güc mərkəzlərinin birinə çevrilməlidir. Biz böyük coğrafi məkanı əhatə edirik, üzv ölkələrdə müsbət demoqrafik dinamika müşahidə olunur, hərbi potensialımız döyüş meydanlarında özünü dəfələrlə göstərmişdir. Zəngin təbii resurslarımız, onların nəqli üçün müasir infrastruktur, Mərkəzi Asiyanı, Qafqazı Aralıq və Qara dəniz limanları ilə birləşdirən nəqliyyat dəhlizləri, zəngin və qədim tariximiz, mədəniyyətimiz bizim böyük sərvətimizdir. Xalqlarımızın ənənəvi dəyərlərə sadiqliyi və eyni etnik köklərə malik olmaları ölkələrimizi sıx birləşdirir. XXI əsr Türk dünyasının inkişafı əsri olmalıdır.

Keçən il sentyabrın 20-də Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü və suverenliyini tam bərpa edəndən sonra Şuşada keçirilən bu Zirvə görüşü rəmzi məna daşıyır.

Qarabağın tacı Şuşa şəhəri həmişə Azərbaycanın və regionun mədəni, ictimai-siyasi həyatının mühüm mərkəzlərindən biri olmuşdur.

Şuşanın 1992-ci ilin mayında Ermənistan tərəfindən işğal edilməsi Azərbaycan xalqının böyük faciəsi idi. Azərbaycan xalqı bu işğalla heç vaxt barışmamış, həmişə Şuşaya və işğal altında olan digər ərazilərimizə qayıtmaq arzusu ilə yaşamış və buna nail olmuşdur.

2020-ci ildə 44 günlük Vətən müharibəsi zamanı Azərbaycan Ordusu döyüş meydanında 300-dən çox

şəhər və kəndi Ermənistanın təxminən 30 il davam edən işğalından azad etmişdir. 2020-ci il noyabrın 8-də Şuşanın işğaldan azad edilməsindən sonra Ermənistan kapitulyasiya aktına imza atmağa məcbur olmuş və beləliklə, İkinci Qarabağ müharibəsi başa çatmışdır. Hər il noyabrın 8-i Azərbaycanda Zəfər Günü kimi qeyd edilir.

Sərəncamımla 2021-ci ildə Şuşa şəhəri "Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı" elan olundu. Qarabağ xanı Pənahəli xan tərəfindən Şuşanın təməlinin qoyulmasının 270-ci ildönümü ilə əlaqədar 2022-ci il Azərbaycanda "Şuşa İli" elan edilmişdir. TÜRKSOY tərəfindən Şuşa şəhəri 2023-cü il üçün "Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı", ICESCO tərəfindən isə 2024-cü il üçün "İslam dünyasının mədəniyyət paytaxtı" elan olunmuşdur.

Qardaşım Rəcəb Tayyib Ərdoğan ilə Azərbaycan və Türkiyənin rəsmi müttəfiqliyinin əsasını qoyan Şuşa Bəyannaməsi də 2021-ci ildə məhz Şuşada imzalanmışdır.

Bu gün Qarabağ Bəyannaməsi də Şuşada imzalanacaq.

Hörmətli həmkarlar, bu gün Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda "Böyük Qayıdış" Proqramı icra olunur. Ermənistan işğal dövründə bu ərazilərdə bütün şəhər və kəndləri yerlə-yeksan etmişdir. İndi isə bu torpaqlara həyat qayıdır.

"Böyük Qayıdış" Proqramının icrası çərçivəsində bu günə qədər 8 minə yaxın keçmiş məcburi köçkün Laçın, Füzuli, Şuşa, Xocalı şəhərlərinə və dörd kəndə qayıdıb. Bu ilin sonuna qədər 20 min insan azad edilmiş torpaqlara qayıdacaq.

Türk dövlətlərinin rəhbərlərinin azad edilmiş torpaqlara səfərləri qardaşlıq həmrəyliyinin təzahürüdür. Türkiyə Prezidenti Şuşa, Füzuli, Zəngilan və Cəbrayıla, Özbəkistan və Qazaxıstan prezidentləri Şuşa və Füzuliyə, Qırğızıstan Prezidenti Füzuli və Ağdama səfərlər etmişlər.

Fürsətdən istifadə edərək, qardaşlığımızın rəmzi olan məktəb və yaradıcılıq mərkəzinə və eləcə də tikiləcək məktəblərə görə qardaş ölkələrin dövlət və hökumət başçılarına bir daha təşəkkürümü bildirirəm.

Əziz dostlar, hesab edirəm ki, Türk Dövlətləri Təşkilatının cari büdcəsi və strukturu bizim birlikdə nəzərdə tutduğumuz hədəflərin reallaşdırılması üçün yetərli deyil. Buna görə, Azərbaycan bu günlərdə Katibliyin hesabına 2 milyon ABŞ dolları məbləğində vəsait köçürmüşdür.

Şərq-Qərb nəqliyyat dəhlizinin genişləndirilməsi qarşımızda duran prioritet məsələlərdən biridir.

Orta Dəhlizin ayrılmaz bir hissəsi olan Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun illik yükaşırma qabiliyyəti Azərbaycanın əlavə sərmayəsi nəticəsində 1 milyondan 5 milyon tona çatdırılıb.

Xəzər dənizində 50-dən çox ticarət gəmisi olan Azərbaycan Türk dövlətləri üçün önəmli tranzit xidmətləri göstərir. Artan yükdaşımalarını nəzərə alaraq, hazırda Bakı gəmiqayırma zavodunda 6 gəmi inşa edilir. Gələn il ölkəmizin 9-cu Beynəlxalq Hava Limanı Laçında istismara veriləcək. Ələt Beynəlxalq Ticarət Limanının yükötürmə qabiliyyəti 15 milyon tondan 25 milyon tona qədər genişləndiriləcək.

Bu ilin may ayında İstanbulda Türk İnvestisiya Fondunun təsis iclasının keçirilməsi iqtisadi əlaqələrimizin daha da dərinləşməsinə xidmət edən növbəti uğurlu addımdır. İnanıram ki, Fond vasitəsilə bir çox sahələrdə birgə layihələrə sərmayə qoyulacaqdır.

Enerji sahəsində strateji tərəfdaşlığımız, o cümlədən bərpaolunan enerji və enerji səmərəliliyi sahəsində əməkdaşlığımız çox əhəmiyyətlidir.

Xəzər dənizi vasitəsilə Azərbaycan ərazisindən Avropa və Asiya arasında fiber-optik telekommunikasiya marşrutu yaratmaq məqsədi daşıyan "Rəqəmsal İpək Yolu" layihəsi də mühüm təşəbbüslərdən biridir.

Bildiyiniz kimi, bu il Azərbaycan COP29 konfransına ev sahibliyi edəcək. Fürsətdən istifadə edərək sizin hər birinizi bir daha COP29-a dəvət edirəm. COP29-a sədrlik və bu tədbirin Bakıda keçirilməsi beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən ölkəmizə olan böyük etimadın bariz nümunəsidir. 200-ə yaxın ölkə bizim namizədliyimizi yekdilliklə dəstəkləmişdir. Azərbaycan Qoşulmama Hərəkatında 4 il sədrliyi dövründə əldə etdiyi təcrübədən istifadə edərək inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında həmrəyliyin gücləndirilməsi, konsensusa nail olunması üçün səylərini əsirgəməyəcək.

Əminəm ki, bu gün imzalayacağımız Qarabağ Bəyannaməsi, qəbul etdiyimiz qərarlar Türk dünyasının həmrəyliyini və eyni zamanda, Türk Dövlətləri Təşkilatının beynəlxalq nüfuzunu daha da gücləndirəcəkdir.

Sonra digər dövlət və hökumət başçıları çıxış etdilər.

Türk Dövlətləri Təşkilatının hazırkı sədri, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülhün bərqərar olması istiqamətində atılan addımları xüsusi vurğulayaraq dedi: "Ümumiyyətlə, istənilən münaqişə və qarşıdurmanı həll etməyin bir yolu var. Bu, konstruktiv dialoqdur. Bu mənada, sədrliyimiz çərçivəsində biz vasitəçiliyə xüsusi diqqət yetiririk. Mən Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülhün bərqərar olması istiqamətində müsbət tendensiyanı vurğulamaq istərdim. Biz barışığa yönəlmiş addımları alqışlamalıyıq. Biz Bakı və İrəvan arasında sülh danışıqları üçün platformamızı təklif etməyə hər zaman hazırıq".

Trans-Xəzər beynəlxalq nəqliyyat marşrutunun əhəmiyyətini vurğulayan Qazaxıstan Prezidenti bildirdi: "Trans-Xəzər beynəlxalq nəqliyyat marşrutunun bütün potensialı istifadə olunmalıdır. Bu gün bu istiqamətdə konteyner daşımalarının həcmi kəskin şəkildə artıb. Biz nəqliyyat daşımalarının vaxtını azaltmaq üçün multimodal rəqəmsal platforma, rəqəmsal ticarət dəhlizi yaratmışıq. Bu istiqamətdə Azərbaycanla sıx əməkdaşlıq edirik".

Prezident Kasım-Jomart Tokayev COP29-da fəal iştirak edəcəklərini diqqətə çatdıraraq vurğuladı: "Biz iqlim məsələləri ilə bağlı Türk dünyası ilə əməkdaşlığı gücləndirməyə hazırıq. Bununla əlaqədar biz bu il Azərbaycanda keçiriləcək COP29 iqlim konfransının işində fəal iştirak etməyi planlaşdırırıq".

Sonra Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov çıxış edərək dedi: "Hörmətli cənab Prezident. Hörmətli dövlət başçıları. Hörmətli Baş katib. Hörmətli tədbir iştirakçıları və qonaqlar. Türkdilli dövlətlərin qeyri-rəsmi Zirvə görüşündə sizi görməkdən məmnunam. Görüşümüz Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinin rəmzi və incisi olan, türk xalqlarının birliyinin və həmrəyliyinin yeni rəmzi olan tarixi Şuşa şəhərində keçirilir. İlk növbədə, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, hörmətli İlham Heydər oğlu Əliyevə ənənəvi qonaqpərvərliyə və yüksək səviyyəli hazırlığa görə dərin minnətdarlığımı ifadə etmək istəyirəm".

Azərbaycanın noyabrda COP29-a uğurla sədrlik edəcəyinə əminliyini ifadə edən Qırğızıstan Prezidenti bildirdi: "Sevindirici haldır ki, bu ilin noyabr ayında qardaş Azərbaycan ən vacib qlobal forumlardan birinə – BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasına – COP29-a ev sahibliyi edəcək. Əminəm ki, Azərbaycanın COP29-a sədrliyi qarşıdan gələn konfransın gündəliyində duran məsələlərin, o cümlədən iqlim maliyyələşməsini əhəmiyyətli dərəcədə irəliyə apara biləcək".

Qırğızıstan Prezidenti Azərbaycanla və təşkilata üzv olan digər ölkələrlə bərpaolunan enerji sahəsində əməkdaşlıqda maraqlı olduqlarını vurğulayaraq qeyd etdi: "Azərbaycanın bərpaolunan enerji mənbələrini, o cümlədən COP29-a sədrliyi çərçivəsində fəal inkişaf etdirdiyini və təşviq etdiyini nəzərə alaraq, biz Azərbaycan tərəfinə və ümumilikdə üzv dövlətlərə bərpaolunan enerji mənbələri ilə bağlı birgə layihələri həyata keçirmək üçün çağırış edirik".

Tədbirin yüksək səviyyədə təşkilinə görə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevə ünvanlanan təşəkkürlərə səmimi-qəlbdən qoşulduğunu bildirən Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev dedi: "Sizinlə Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtlarından biri olan Şuşa şəhərində görüşməyimizin dərin mənası var. Gözəl Qarabağın incisi sayılan bu müqəddəs şəhər Azərbaycan xalqının cəsarətini, bənzərsiz mətanətini, əsl igidliyini və birliyini açıq şəkildə göstərən tarixi Zəfərin parlaq rəmzidir. XX əsrin böyük siyasi və dövlət xadimi, müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu möhtərəm Heydər Əliyevin sözləri ilə desək, Şuşasız Qarabağ, Qarabağsız Azərbaycan yoxdur. Beləliklə, bu unikal şəhər təkcə Azərbaycan xalqının deyil, bütün türk xalqlarının qəlbində xüsusi ehtiram və qürur, iftixar duyğularını oyadır. Hazırda tarixi ədalətin bərpa olunduğu bir zamanda və Azərbaycanın azad etdiyi Qarabağda hörmətli İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan nəhəng quruculuq işlərinin, memarlıq və mədəni abidələrin bərpası istiqamətində genişmiqyaslı tədbirlərin əyani şahidi oluruq. Sizin kimi dəyərli qardaşımızın belə möhtəşəm işləri yaxın dostlarınız olaraq bizləri sonsuz dərəcə sevindirir və qürurlandırır. Birgə səylərimiz və xüsusi marağımızla bu bənzərsiz şəhərin nümunəsində bütün Qarabağın gələcəkdə əbədi dostluğumuzun həqiqi rəmzinə çevriləcəyinə inanıram".

Beş il əvvəl məhz Azərbaycanda Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv olduqlarını xatırladan Özbəkistan Prezidenti bildirdi ki, ötən qısa dövrdə üzv ölkələrlə 30-dan çox önəmli sahədə qarşılıqlı faydalı və çoxşaxəli əməkdaşlıq qurulub. Bu Zirvə görüşünün qlobal risk və təhdidlərin artdığı, qarşılıqlı inam böhranının daha da dərinləşdiyi bir vaxtda reallaşdığını söyləyən Şavkat Mirziyoyev qeyd etdi: "Belə bir qarışıq vəziyyətdə əbədi qardaşlıq ruhundan güc alan əlaqələrimizi keyfiyyətcə yeni səviyyəyə yüksəltməyi, birgə yanaşmalarla inkişaf etdirməyi zaman tələb edir. Bu baxımdan, bugünkü görüşün nəqliyyat, qarşılıqlı əlaqələr və iqlim fəaliyyəti vasitəsilə davamlı bir gələcək inşa etmək mövzusunda keçirilməsi böyük önəm daşıyır".

Özbəkistan Prezidenti bu ilin noyabrında Bakıda keçiriləcək BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasına (COP29) da toxundu, bu tədbirin bütün ölkələrimiz üçün böyük tarixi hadisə olduğunu vurğuladı. "İqlim dəyişikliyi məsələsində dünya liderlərinin uğurlu bir görüş keçirmələrini səmimi-qəlbdən diləyirik. Biz bu nüfuzlu tədbirə fəal şəkildə qatılmağa və bu məsələdə Azərbaycana mümkün olan hər cür yardımı göstərməyə hazırıq", - deyə Şavkat Mirziyoyev əlavə edib.

Türkiyə Respublikasının vitse-prezidenti Cevdet Yılmaz Zirvə görüşünün iştirakçılarına müraciətlə dedi: "Sizləri cənab Prezidentimiz Rəcəb Tayyib Ərdoğanın adından ehtiramla salamlayıram. Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtlarından biri – Qarabağın incisi azad Şuşada olmaqdan böyük məmnunluq duyuram. Can Azərbaycana və hörmətli cənab Prezident İlham Əliyevə ev sahibliyinə görə təşəkkürümü bildirirəm".

Azərbaycanın 44 günlük Vətən müharibəsində qazandığı şanlı Qələbə sayəsində doğma torpaqlarını işğaldan azad etməsindən sonra bölgədə sülhün, əmin-amanlığın və əməkdaşlığın inkişafı üçün fürsət yarandığını vurğulayan Cevdet Yılmaz qeyd etdi: "Üç il əvvəl – 2021-ci il iyunun 15-də bu qədim şəhərdə Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı bənzərsiz əlaqələri taclandıran Şuşa Bəyannaməsi imzalandı. 2020-ci il noyabrın 8-də Şuşanın işğaldan azad edilməsi ilə Azərbaycanın 44 günlük Vətən müharibəsindəki Zəfəri də rəsmi olaraq elan edildi. Azad edilmiş bütün bölgələrdə olduğu kimi, Şuşadakı inkişaf və tərəqqini qürurla müşahidə edirik. Bir daha "Qarabağ Azərbaycandır!" və həmişə də Azərbaycanın olaraq qalacaqdır.

Biz lap əvvəldən bu Zəfəri təkcə işğalın sonu deyil, Cənubi Qafqazda sülh, sabitlik və rifah yolunda tarixi bir fürsət pəncərəsinin açılması olaraq gördük. Bu

çərçivədə müzakirə prosesi böyük səy və həssaslıqla aparılan Azərbaycan və Ermənistan arasındakı sülh müqaviləsinin ən qısa müddətdə imzalanması ilə Cənubi Qafqazda genişmiqyaslı regional həllin qarşımızdakı ən böyük əngəli ortadan qaldıracağına inanıram. Cənubi Qafqazda davamlı sülhün və sabitliyin bərqərar olması təkcə bölgə ölkələri üçün deyil, regional nəqliyyat xətlərinin açılacağı səbəbindən qlobal təhlükəsizlik və kommunikasiyalar baxımından da böyük önəm daşıyır. Bu xətlərin açılması regional əməkdaşlığı gücləndirərək Orta Asiya, Qara dəniz və Xəzər dənizi hövzələri də daxil olmaqla, bütün Türk dünyası üçün böyük imkanlar yaradacaq, yeni fürsətlər doğuracaq.

Beynəlxalq təşkilatların onilliklər ərzində Azərbaycana qarşı ədalətsizliyə göz yummasına baxmayaraq, Azərbaycan xalqı cənab Prezident İlham Əliyevin qətiyyətli liderliyi ilə öz qəhrəmanlığı sayəsində haqqını bərpa etdi. Birinci Qarabağ müharibəsi nəticəsində öz yurdlarından didərgin salınan bir milyon azərbaycanlı qardaşımız üçün səsini çıxarmayan dövlətlərin bu gün haqsız və əsassız ittihamlarla qardaş Azərbaycanı hədəfə alması əsla qəbul edilə bilməz. Türk dünyası olaraq bu əsassız ittihamlara qarşı Azərbaycana güclü dəstək verməyimiz qardaşlığımızın olduğu kimi, ədalətin də zərurətidir.

Türk dünyasının hörmətli liderləri, qlobal səviyyədə yaşanan proseslər enerji təhlükəsizliyinin və enerji sahəsində əməkdaşlığın önəmini bir daha ortaya qoyub. Resurslarla zəngin və əlverişli coğrafi mövqedə yerləşən türk dövlətlərinin rolu bu baxımdan mühüm önəm daşımaqdadır. Şərq ilə Qərbi bir-biri ilə birləşdirən genişmiqyaslı enerji infrastrukturu layihələrini birlikdə uğurla həyata keçiririk. Azərbaycan ilə bu sahədə həyata keçirdiyimiz layihələr həqiqətən nümunədir. Başda türkmən təbii qazı olmaqla, Xəzərin digər tərəfindəki resursların Türkiyəyə və Avropaya daşınması həm bizlərin milli rifahına, həm də Avropanın enerji təhlükəsizliyinə töhfə verəcək. Türk Dövlətləri Təşkilatının nəzdində enerji mexanizminin qurulmasından məmnunluq duyuruq. Bu çərçivədə ortaq layihələrin inkişaf etdirilməsini dəstəkləməkdəyik".

Çıxışında Azərbaycanın bu ilin noyabrında COP29-a ev sahibliyi etməsinin əhəmiyyətini xüsusi vurğulayan Türkiyənin vitse-prezidenti bildirdi: "Azərbaycanın Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasına – COP29-a ev sahibliyi etməsindən böyük məmnunluq duyuruq. Xüsusilə iqlim maliyyələşməsi mövzusunda mühüm qərarların qəbul ediləcəyi bu konfransa hazırlıq prosesində bir çox mövzularda sıx əməkdaşlığımızı və dəstəyimizi davam etdirəcəyik. Azərbaycanın COP29-a ev sahibliyi regional əməkdaşlıq baxımından da böyük önəm daşıyır. Bu baxımdan, Azərbaycanın konfransda Türk Dövlətləri Təşkilatının bir təşəbbüsünə yer verilməsi və ya ortaq bir tədbirin keçirilməsi ilə bağlı təklifini məmnunluqla qarşılayırıq".

Şuşadakı Zirvə görüşündə Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin də təmsil olunmasının önəmini qeyd edən Cevdet Yılmaz dedi: "Bu gün Şuşada Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti hörmətli Ersin Tatarı aramızda görməkdən böyük məmnunluq duyuruq. Cənab Prezident İlham Əliyevə göstərdiyi həssaslığa görə təşəkkürümüzü ifadə edirik. Cənab Tatarın qarşıdakı Bişkek Zirvə görüşünə də qatılmasını arzu edirik və bu məsələdə Sizlərin dəstəyini gözləyirik".

Türkiyənin vitse-prezidenti tədbirin yüksək səviyyədə təşkilinə görə Prezident İlham Əliyevə minnətdarlığını ifadə edərək vurğuladı: "Bu gün imzalanacaq Qarabağ Bəyannaməsinin də xeyirli olmasını arzu edirəm. Sizi ehtiramla salamlayır, ev sahibi Can Azərbaycana, çox hörmətli cənab Prezident İlham Əliyevə təşəkkürlərimi bildirirəm. Təşkilatın üzvləri olan dost və qardaş ölkələrin xalqlarına sevgilərimi çatdırıram".

Zirvə görüşündə çıxış edən Macarıstanın Baş naziri Viktor Orban Şuşada keçirilən bu mötəbər tədbirə dəvətə görə Prezident İlham Əliyevə minnətdarlığını bildirərək dedi: "İlk növbədə, icazə verin, Prezident Əliyevə Şuşada, bu şəhərdə bizi qəbul etdiyinə və sizi burada görmək imkanı yaratdığına görə minnətdarlığımı bildirim. Hazırda regionda minlərlə insana sülh şəraitində yaşamaq imkanı verdiyinə görə Prezident Əliyevə dərin ehtiramımızı bildiririk. Arzu edirik ki, bu fürsət ən qısa zamanda Avropada da əldə edilsin.

Hazırda müharibələr nəticəsində dünyanın müxtəlif bloklara bölünməsi risklərinin olduğunu vurğulayan Viktor Orban bildirdi: "Kədərli tarixi təcrübələrimizə əsaslanaraq, sülhə hörmət naminə qlobal əməkdaşlığı bərpa etmək üçün ünsiyyət və qarşılıqlı fəaliyyət dövrünə üstünlük verərdik. Bu mübarizədə sizə güvənirik. Biz Türk Dövlətləri Təşkilatına Qərb ilə Şərq arasında əməkdaşlıq üçün çox vacib bir təşkilat kimi baxırıq".

Baş nazir Viktor Orban çıxışında Macarıstanın Avropa İttifaqına sədrliyinin prioritetlərindən danışdı, yüksək qonaqpərvərliyə görə Prezident İlham Əliyevə bir daha təşəkkürünü bildirdi.

Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatar Şuşadakı tarixi Zirvə görüşünə dəvətə görə Prezident İlham Əliyevə minnətdarlığını bildirərək dedi: "Türk Dövlətləri Təşkilatının Dövlət başçılarının Şuşa Zirvə görüşündə çıxış etməkdən duyduğum böyük xoşbəxtliyi və məmnunluğu sizinlə bölüşmək istəyirəm. Türk dünyasının mənəvi paytaxtı Şuşada, azad olunmuş bu gözəl torpaqlarda Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin ev sahibliyi ilə bu Zirvə görüşündə aranızda olmaqdan duyduğum böyük məmnuniyyəti təkrar bildirmək istəyirəm. Əvvəlcə, bu günə qədər Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinə verdiyi böyük dəstəyə və bizi Şuşa Zirvəsinə dəvət etdiyinə görə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevə çox təşəkkür edirəm".

Şuşanın tarixi əhəmiyyətini vurğulayan Ersin Tatar bildirdi: "Azərbaycan xalqının ənənələrinin bir rəmzi olan, zəngin və görkəmli tarixə sahib Şuşa dünya mədə-

niyyət xəzinəsinə böyük töhfələr vermiş, bir çox məşhur sənətkar, musiqiçi, memar, rəssam və yazıçının yetişdiyi qədim şəhərdir. Uzun illər erməni işğalı altında qalan Şuşa 2020-ci il sentyabrın 27-də başlayan 44 günlük Vətən müharibəsində Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə qəhrəman Azərbaycan Ordusu tərəfindən həmin il noyabrın 8-də azad edilib. Qarabağda 30 il davam edən işğal Can Azərbaycanın Vətən müharibəsindəki Qələbəsindən sonra başa çatmışdır. Bu tarixi Zəfərdən böyük qürur və sevinc duyuruq. Qarabağ, o cümlədən Şuşa 44 günlük Vətən müharibəsində və sonra yaşanan hadisələr baxımından Türk dünyasında birlik və bərabərliyin rəmzinə çevrilib".

"Ən böyük gücümüz Türk dünyasının birlik, bərabərlik və həmrəyliyidir", - söyləyən Ersin Tatar vurğuladı: "Bir araya gələndə, həmrəy olanda nələr edə biləcəyimizi göstərmişik. Bu baxımdan, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Türk dünyasının ayrılmaz hissəsi olaraq bu gün qədim Şuşada təmsil olunması son dərəcə önəmli və tarixi hadisədir".

Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi Kubanıçbek Ömüralıyev Azərbaycanın təşkilatın inkişafına verdiyi töhfəni vurğuladı və COP29-un ölkəmizdə keçirilməsi münasibətilə təbriklərini çatdıraraq dedi: "Mən, ilk növbədə, Naxçıvan Sazişinin 15 illiyi ilə əlaqədar İlham Heydər oğlu Əliyevə dərin minnətdarlığımı bildirmək istərdim. Təsadüf elə gətirib ki, Şuşa "Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı" elan edilib və bu görüşü burada keçirməyimiz rəmzi məna kəsb edir".

Təşkilata üzv ölkələr arasında əməkdaşlığın inkişafında beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin əhəmiyyətinə toxunan Baş katib qeyd etdi: "Orta Dəhliz qlobal ticarətdə həyati əhəmiyyət kəsb edən arteriya rolunu oynayır. İki ölkə arasında ən təhlükəsiz və ən qısa marşrut vəd edən bu dəhliz, sadəcə, yüklərin daşınması üçün yol deyil. Bu, iqtisadi artım, innovasiyalar və əməkdaşlıq üçün xilas kəməridir. Zəngəzur dəhlizi Şərq-Qərb və Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizləri arasında mühüm bağlantı olacaq".

Azərbaycanın COP29-a ev sahibliyi etməsinin önəmini vurğulayan Kubanıçbek Ömüralıyev dedi: "Mən qabaqcıl təşəbbüs olan və ən aktual məsələlərdən birinin müzakirəsi üçün bütün dünyadan minlərlə insanı bir araya gətirəcək COP29-a ev sahibliyi edəcəyi münasibətilə qardaş Azərbaycanı təbrik etmək istərdim".

Şuşa Zirvə görüşündə Türk Dövlətləri Təşkilatının fəaliyyətinin inkişafı üçün mühüm qərarın qəbul olunduğunu qeyd edən Baş katib vurğuladı: "Türk Dövlətləri Təşkilatının 10-cu Sammitində dövlət başçıları heyətin və büdcəmizin artırılması təklifini dəstəklədilər. Sizin bu gün qeyd olunan məsələlərlə bağlı qəbul etdiyiniz qərar, sözsüz ki, təşkilatımızı daha da gücləndirəcək. Bu mənada biz Azərbaycan Prezidenti Zati-aliləri cənab Əliyevin qeyd etdiyi kimi, Azərbaycanın verdiyi töhfəni - büdcəmizə 2 milyon ABŞ dollarının ayrılmasını yüksək qiymətləndiririk".

Zirvə görüşü çərçivəsində Qarabağ Bəyannaməsinin imzalanmasının önəminə toxunan Kubanıçbek Ömüralıyev bildirdi: "Hesab edirəm ki, Zati-aliləriniz tərəfindən bu gün imzalanacaq Qarabağ Bəyannaməsi qardaşlıq əlaqələrinin daha da dərinləşməsi istiqamətində növbəti mühüm addım olacaq".

Türk Dövlətləri Təşkilatının Ağsaqqallar Şurasının sədri Binəli Yıldırım çıxış edərək dedi: "Bu gün Şuşada - tarixi şəhərdə, mədəniyyət paytaxtında Türk Dövlətləri Təşkilatının Zirvə görüşünün keçirilməsinin ayrı bir tarixi önəmi var. Şuşanın işğaldan azad edilməsindən sonra - 2021-ci ilin iyununda cənab Prezidentimizlə birlikdə burada idik və Şuşa Bəyannaməsinin imzalanmasında iştirak etdik. Həmin gündən indiyədək Şuşadakı dəyişiklikləri böyük heyranlıq və diqqətlə izləyirəm. O vaxt gördüyüm yerlə-yeksan olunmuş bir şəhər yenidən dirçəlir. Bunun üçün çox hörmətli cənab Prezident İlham Əliyevə təşəkkür edirəm".

Qardaş ölkələrimizin birlikdə mühüm layihələr həyata keçirməsindən danışan Binəli Yıldırım bildirdi: "Bu məsələdə bir daha möhtərəm cənab Prezidentə təşəkkür edirəm, 2004-cü ildə birlikdə fikir olaraq planlaşdırdığımız Bakı–Tbilisi–Qars dəmir yolunun tikintisinin reallaşdırılmasında hörmətli Prezidentimiz böyük bir liderlik etdi. Gürcüstanın layihə ilə bağlı tərəddüdlərinin aradan qaldırılmasında hörmətli Prezidentimizin mühüm töhfələri oldu. Bakı–Tbilisi–Qarsın reallaşması bu gün Orta Dəhlizin çatışmayan halqasının tamamlanması deməkdir və bu dəhlizdən artıq daha səmərəli istifadə olunmasına imkan yaradıb. 2030-cu ilə qədər bu marşrutla yükdaşımalarının həcmini 11 milyon tona çatdırmağımız mümkündür. Bunun üçün bəzi addımlar atılmalıdır".

Binəli Yıldırım Zirvə görüşünün çox mühüm mövzuya həsr olunduğunu vurğulayaraq dedi: "Şuşa Zirvə görüşündə göstərdiyiniz mehriban qarşılanma və ev sahibliyi üçün Zati-alinizə, heyətinizə bir daha təşəkkür edirəm. Bu tədbirdə Orta Dəhlizin əsas mövzu olaraq seçilməsi təşkilatımızın gələcəyinə və ortaq hədəflərimizə – "Türk dünyasına baxış-2040" sənədində qarşıya qoyulan məqsədə çatmaqla bağlı strateji planımız baxımından çox uyğun işdir. Bunu burada sizlərlə bölüşmək və bu dəhlizin daha da inkişafını təmin etmək üçün həyata keçiriləcək işləri ifadə etməkdən böyük məmnunluq duydum. Bu fürsəti mənə verdiyiniz üçün bir daha təşəkkür edir, hamınıza ehtiramımı bildirirəm".

Sonra Şuşa Zirvə görüşündə "Türk Dövlətləri Təşkilatının Katibliyinin heyətinin və büdcəsinin artırılmasına dair qərar" imzalandı.

Zirvə görüşünə yekun vuran Prezident İlham Əliyev dedi:

– Əziz dostlar.

Bu gün biz Türk dünyasının birliyini bir daha təsdiqlədik. Birgə həyata keçirdiyimiz layihələrin icrasına yeni təkan verdik.

Noyabrda Bakıda keçiriləcək COP29 ilə əlaqədar iqlim dəyişikliyinin mənfi fəsadları ilə mübarizədə birgə fəaliyyət göstərməyin vacibliyini vurğuladıq.

Tarixən dünya sivilizasiyasına böyük töhfələr vermiş türk sivilizasiyasının tədqiq və təşviq edilməsi, Türk Dövlətləri Təşkilatının digər beynəlxalq təsisatlarla əlaqələrinin genişləndirilməsinin əhəmiyyətini bir daha qeyd etdik.

Əminəm ki, bugünkü müzakirələr, qəbul etdiyimiz qərarlar Türk Dövlətləri Təşkilatının gücləndirilməsi işinə öz töhfəsini verəcəkdir.

Fürsətdən istifadə edərək, hazırda Türk Dövlətləri Təşkilatına sədrlik edən Qazaxıstan Prezidenti hörmətli Kasım-Jomart Tokayevə təşəkkürümü bildirirəm. Əminəm ki, qarşıdan gələn Bişkek Zirvə görüşündə səmərəli və nəticəyönümlü müzakirələrimizi davam etdirəcəyik.

İndi isə sizi Qarabağ Bəyannaməsini imzalamağa dəvət edirəm.

* * *

Daha sonra Türk Dövlətləri Təşkilatının qeyri-rəsmi Zirvə görüşünün Qarabağ Bəyannaməsinin imzalanması mərasimi oldu.

Sonda birgə foto çəkdirildi.

Xəbər verdiyimiz kimi, iyulun 6-da Şuşada "Türk Dövlətləri Təşkilatının qeyri-rəsmi Zirvə görüşünün Qarabağ Bəyannaməsi" imzalanıb.

"Türk Dövlətləri Təşkilatının qeyri-rəsmi Zirvə görüşünün Qarabağ Bəyannaməsi

Türk Dövlətləri Təşkilatının (bundan sonra TDT adlandırılacaq) "Nəqliyyat, bağlantı və iqlim fəaliyyəti vasitəsilə dayanıqlı gələcəyin qurulması" mövzusunda qeyri-rəsmi Zirvə görüşü Azərbaycan Respublikasının təşəbbüsü ilə 2024-cü il iyulun 6-da Şuşada keçirilmişdir.

Görüşə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri İlham Əliyev ev sahibliyi etmişdir. Görüşdə Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri Kasım-Jomart Tokayev, Qırğız Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri Sadır Japarov, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri Şavkat Mirziyoyev, Türkiyə Respublikasının Vitse-prezidenti Zati-aliləri Cevdet Yılmaz, Macarıstanın Baş naziri Zati-aliləri Viktor Orban, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Zati-aliləri Ersin Tatar, eləcə də Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi Zati-aliləri Kubanıçbek Ömüralıyev iştirak etmişlər.

Türk Dövlətləri Təşkilatının dövlət başçıları,

Türk dünyasını regionda və dünyada sülh, təhlükəsizlik, sabitlik, inkişaf və tərəqqi ideyalarına sadiq olan türk xalqlarının ortaq etnik köklər, tarix, dil, mədəniyyət, ənənələr və dəyərlərinə söykənən ailə olduğunu hesab edərək;

Türk xalqlarının qitə miqyasında töhfələrini, qlobal siyasət, iqtisadiyyat və sivilizasiyaların inkişafında tarix boyu oynadığı rolunun ən yüksək dəyərini vurğulayaraq;

Bəşəriyyət tarixində Türk xalqlarının siyasi, iqtisadi və bəşəri nailiyyətlərinə əsaslanaraq;

2023-cü il noyabrın 3-də "TÜRKTIME" şüarı altında keçirilmiş, TDT-nin gələcək transformasiyasında və Türk dünyasının inteqrasiyası səylərində, eləcə də onların xalqlarının birlik və rifahının gücləndirilməsində növbəti mühüm mərhələ olan TDT-nin yubiley - Astana Zirvə görüşünün uğurlu təşkilinə görə Qazaxıstan Respublikasının sədrliyini dəyərləndirərək;

TDT-nin yaradılmasına dair Naxçıvan Sazişinə uyğun olaraq, Dövlət Başçıları Şurasının (DBŞ) müntəzəm görüşləri ilə yanaşı, ildə bir dəfə DBŞ-nin qeyri-rəsmi görüşlərinin keçirilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri İlham Əliyevin təklifini alqışlayaraq;

Geniş Türk dünyasından olan xalqların bir araya gətirilməsində Şuşa şəhərinin mənəvi əhəmiyyətini qəbul edərək, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin tam bərpasından sonra Şuşada keçirilən görüşün Türk xalqlarının birliyinin, onların sülhə və ədalətə sadiqliyinin bariz təzahürü olduğunu bəyan edərək;

Yüz minlərlə azərbaycanlı keçmiş məcburi köçkünün öz ata-baba yurdlarına qayıdışı üçün şərait yaradacaq genişmiqyaslı minatəmizləmə fəaliyyəti və humanitar minasızlaşdırma səyləri də daxil olmaqla, işğaldan azad edilmiş torpaqların yenidən qurulması və bərpası səylərində Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə həmrəyliklərini ifadə edərək;

Türk dövlətləri arasında sabit və çoxşaxəli əlaqələrin inkişafına, o cümlədən iqlim fəaliyyəti vasitəsilə sağlam planetin qorunmasına yönəlmiş birgə səylərlə davamlı gələcəyin mümkün olduğunu təsdiq edərək;

Dünyanın üzləşdiyi hazırkı geosiyasi və təhlükəsizlik çağırışlarının türk dövlətlərinin vahid güc kimi çıxış etməsini tələb etdiyini və qarşılıqlı maraq kəsb edən regional və beynəlxalq məsələlərlə bağlı mütəmadi məsləhətləşmələrin aparılmasının zəruriliyini etiraf edərək,

Bəyan etdilər ki, onlar:

1. TDT-nin qeyri-rəsmi Zirvə görüşünün 2023-cü ildə "Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı" olmuş Şuşa şəhərində keçirilməsinin tarixi dəyərini vurğulayırlar;

2. Strateji tərəfdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsi və dərinləşdirilməsi, TDT-nin kollektiv strategiyasının formalaşdırılması üçün siyasi, iqtisadi, nəqliyyat, müdafiə sənayesi, humanitar, təhsil və mədəniyyət sahələrində türk dövlətlərinin tam potensialından və imkanlarından istifadə edilməsinin vacibliyini bir daha vurğulayırlar;

3. Türk dövlətlərinin qlobal miqyasda potensialı nəzərə alınmaqla daha iddialı məqsədlərin qarşıya qoyulmasının, birgə səylərin artırılması və strateji əhəmiyyətli

regional layihələrin həyata keçirilməsi yolu ilə dayanıqlı gələcəyin qurulması baxımından TDT-nin vəzifə və məqsədlərinin səmərəli həyata keçirilməsi üçün müvafiq mexanizm və qaydaların tətbiqinin zəruriliyini qeyd edirlər;

4. Türk dövlətlərinin regionda və dünyada qlobal ticarətin və iqtisadiyyatın inkişafında əvəzsiz rolu nəzərə alınmaqla, müvafiq nəqliyyat infrastrukturunun və səmərəli transregional dəhlizlərin yaradılması yolu ilə türk dövlətləri arasında bağlılığın daha da inkişaf etdirilməsinin vacibliyini vurğulayırlar;

5. Ticarət həcmlərini artırmaq, limanlara, dəmir yollarına, avtomobil yollarına və logistika qovşaqlarına infrastruktur investisiyalarını cəlb etməklə dayanıqlı inkişaf, iqtisadi rifah və beynəlxalq ticarət üçün təməl daşı kimi Avropa-Türkiyə-Cənubi Qafqaz-Mərkəzi Asiya-Çini birləşdirən Trans-Xəzər Beynəlxalq Şərq-Qərb Orta Dəhlizi vasitəsilə üzvlər arasında regional əlaqəni və inteqrasiyanı gücləndirmək, nəqliyyat əməliyyatlarını, gömrük prosedurlarını optimallaşdırmaq və rəqəmsallaşmanı əhatə etmək üçün üzv dövlətlər arasında sıx əməkdaşlığa çağırırlar;

Bu məqsədlə nəqliyyata məsul olan nazirlərə nəqliyyat və tranzit prosedurlarının optimallaşdırılması və rəqəmsallaşdırılması, daha çox yükdaşıma həcminin artırılması məqsədilə özəl sektor üçün stimullaşdırıcı mexanizmlərin təqdim edilməsi və dəhliz boyu müntəzəm nəqliyyat xidmətlərinin yaradılması istiqamətində gələcək addımların atılmasını tapşırırlar;

6. Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xəttinin modernləşdirilməsini, bu yolboyu mal və nəqliyyat vasitələrinə gömrük nəzarətinin sürətləndirilməsi ilə bağlı Azərbaycanın, Gürcüstanın və Türkiyənin üçtərəfli səylərini qiymətləndirirlər;

7. Bütün TDT regionunda beynəlxalq ticarətin, investisiya və tranzit potensialının artırılmasına da töhfə verəcək Qırğız Respublikasının Nazirlər Kabineti, Çin Xalq Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında 2024-cü il iyunun 6-da imzalanmış Çin-Qırğızıstan-Özbəkistan dəmir yolu layihəsinin təşviqi istiqamətində birgə əməkdaşlıq üzrə tarixi Sazişi alqışlayırlar;

8. Regional ticarət həcminin davamlı artdığını məmnunluq hissi ilə qeyd edirlər, qarşıdan gələn illərdə ticarət həcminin həqiqi potensialına çatdırılması üçün konkret tədbirlərin görülməsi barədə razılığa gəlirlər, beynəlxalq öhdəliklərə riayət etməklə ticarətdə texniki maneələrin aradan qaldırılmasının və DEPA (Rəqəmsal İqtisadiyyat üzrə Tərəfdaşlıq Sazişi) mətni üzrə müzakirələrin tamamlanmasının sürətləndirilməsinin vacibliyini vurğulayırlar;

9. İqlim dəyişikliyi və onun türk dövlətlərinin dayanıqlı inkişafına təsirlərinə birgə iqlim fəaliyyəti yolu ilə cavab verilməsində daha sıx əməkdaşlığın zəruriliyini vurğulayırlar;

10. Günəş, külək və su elektrik enerjisi kimi təmiz enerji mənbələrinin inteqrasiyasına diqqət yetirməklə dayanıqlı inkişafın təşviq edilməsi və rəqəmsal infrastruktur, ictimai xidmətlər və dayanıqlı təcrübələrin təkmilləşdirilməsi yolu ilə həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq, iqtisadi artımı gücləndirmək, iqlim fəaliyyətini dəstəkləmək üçün türk dövlətləri çərçivəsində "ağıllı şəhər və kəndlər" konsepsiyasının iqlimə davamlılığının inkişafını təşviq edir və bu xüsusda TDT-nin İqlim və Yaşıl Rəqəmsal Platformasının və TDT-nin İqlimə Davamlı Kəndlər Forumunun yaradılması üzrə müzakirələrin aparılması təşəbbüsünü irəli sürürlər;

11. Bərpaolunan enerji və enerji səmərəliliyi sahələrində əməkdaşlığın inkişafı da daxil olmaqla türk dövlətləri arasında enerji sahəsində strateji tərəfdaşlığın əhəmiyyətini vurğulayır və Azərbaycan-Qazaxıstan-Özbəkistan enerji sistemlərinin qarşılıqlı əlaqələndirilməsi layihəsində (Yaşıl dəhliz) son inkişafları alqışlayırlar;

12. Türk dövlətlərində bərpaolunan geniş enerji potensialından, üzv dövlətlər arasında və üçüncü ölkələrə bərpaolunan mənbələrdən də daxil olmaqla elektrik enerjisinin ixracı və ticarəti üçün geniş enerji sistemlərinin inkişafı imkanlarının istifadəsi məqsədilə onların enerji sistemləri arasında enerji inteqrasiyası və qarşılıqlı əlaqəsi üzrə sıx əməkdaşlığa çağırırlar;

13. Təcrübələrin ötürülməsi məqsədilə TDT üzvlərinin aidiyyəti qurumları arasında ticarət, enerji, nəqliyyat kimi ümumi maraq doğuran sahələrdə institusional quruculuq mexanizminin (Tvinninq) inkişafını təşviq edirlər;

14. TDT ölkələrinin mövcud imkanlarından və infrastrukturundan istifadə etməklə Avropa ilə Asiya arasında yeni telekommunikasiya magistral marşrutu yaratmaq məqsədi daşıyan "Rəqəmsal İpək Yolu" layihəsinin fəal yerinə yetirilməsini alqışlayırlar;

15. Rəqəmsal hökumət (e-Hökumət) infrastrukturlarının daha da inkişaf etdirilməsi üzrə türk dövlətləri arasında əməkdaşlıq və mübadilələri; elektron sənəd mübadiləsi üçün e-imza/rəqəmsal imza mexanizmlərinin uyğunlaşdırılmasını və onlayn dövlət xidmətlərinin inteqrasiyasını; kiberinsidentlərə və kiberhücumlara qarşı ümumi kibertəhlükəsizliyin qorunması tədbirlərini; süni intellekt üzrə siyasətlərin, təlimatların və tərəfdaşlıqların qurulmasını; məlumat mərkəzlərinin və bulud infrastrukturlarının yaradılması üzrə siyasət və ən yaxşı təcrübələrin inkişaf etdirilməsini təşviq edirlər;

16. Süni intellekt layihələrinin uğurlu inkişafı üçün üzv dövlətlərin böyük dil modelinin yaradılmasının və mədəniyyətlərarası ünsiyyəti asanlaşdırmaq, təhsil platformalarını inkişaf etdirmək, səhiyyə texnologiyalarını təkmilləşdirmək və iqtisadi inteqrasiyanı təşviq etmək üçün böyük dil modeli formasında ümumi platformadan istifadənin vacibliyini qeyd edirlər;

17. Milli kosmik proqramların potensialının və rəqabət qabiliyyətinin artırılması məqsədilə kosmik

layihələrin birgə inkişafı üçün səylərin birləşdirilməsinin, texnoloji inkişaf səviyyəsinin və birgə layihələrin rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün kosmik texnologiyalar sahəsində kompleks inkişafın vacibliyini qeyd edirlər;

18. İqlim dəyişikliyi çağırışlarına regional və qlobal reaksiyanın gücləndirilməsi üçün ətraf mühitin mühafizəsi və iqlim gündəliyi sahəsində əməkdaşlıq etmək məqsədilə üzv və müşahidəçi dövlətlərin müvafiq orqanlarının əməkdaşlıq mexanizminin yaradılması ilə bağlı Katibliyə tapşırıq verirlər;

19. 2023-cü ildə Astana Zirvə görüşündə bəyan edilmiş, nazirlər səviyyəsində daimi Türk Ekoloji Forumunun yaradılması ilə bağlı Özbəkistan Respublikasının təşəbbüsünü və onun Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının (UNFCCC) Tərəflər Konfransının 2024-cü il noyabrın 11-22-də Bakının ev sahibliyi edəcəyi 29-cu sessiyası (COP29) çərçivəsində keçirilməsi nəzərdə tutulan ilk iclasını alqışlayırlar;

20. 2024-cü il noyabrın 11-22-də Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının (UNFCCC) Tərəflər Konfransının (COP29) 29-cu sessiyasına ev sahibliyi etməkdə Azərbaycan Respublikası Hökumətinə uğurlar arzulayır və Konvensiyanın tərəflərinin gözləntiləri əsasında COP29-un konkret nəticələrinin əldə edilməsində Azərbaycanın ardıcıl səylərini dəstəkləyirlər;

21. BMT-nin İqlim Dəyişmələri Konfransının illik təqvimində “Dağlar və İqlim” adlı yeni qlobal dialoqun yaradılması təşəbbüsünün təşviqində iştirak etməyə hazır olduqlarını bildirir və “Dağ gündəliyinin irəlilədilməsi üçün fəaliyyətə çağırış: UNFCCC çərçivəsində əsas dağlar” sənəd layihəsinə qoşulmağı nəzərdən keçirirlər;

22. Qazaxıstanın 2026-cı ildə BMT və beynəlxalq təşkilatların himayəsi altında Regional İqlim Sammitinə ev sahibliyi etmək təşəbbüsünü alqışlayırlar;

23. 2024-cü il avqustun 9-da Astanada Mərkəzi Asiya ölkələrinin Dövlət Başçılarının 6-cı Məşvərət Görüşünün keçirilməsində Qazaxıstan Respublikası Hökumətinə uğurlar arzulayırlar;

24. Üzv dövlətlərin milli qanunvericiliyinə uyğun olaraq müdafiə sənayesi sahəsində birgə fəaliyyətin davam etdirilməsi niyyətlərini bir daha vurğulayır və bu xüsusda lazımi tədbirlərin görülməsi üçün üzv dövlətlərin aidiyyəti qurumlarına tapşırıq verirlər;

25. Qəzzada baş vermiş humanitar fəlakət vəziyyətinə görə dərin narahatlığını ifadə edir və mülki əhalinin seçimsiz hədəfə alınmasını qınayır; dərhal və daimi atəşkəsin təmin edilməsinə, Qəzzaya maneəsiz humanitar yardımın göstərilməsinə, eləcə də beynəlxalq hüquqa, o cümlədən BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinə tam riayət edilməsinə; daha sonra İsrail-Fələstin münaqişəsinin iki dövlətli həll əsasında ədalətli və uzunmüddətli həllinə çağırırlar;

Paytaxtı Şərqi Qüds olmaqla 1967-ci il sərhədlərinə əsaslanan, müstəqil, suveren və vahid Fələstin Dövlətinin beynəlxalq səviyyədə tanınmasını dəstəkləyir, Fələstin Dövlətinin BMT-yə üzvlüyə yararlı olduğunu və buna görə də onun BMT-yə üzvlüyə qəbul edilməli olduğunu müəyyən edən BMT Baş Assambleyasının 2024-cü il 10 may tarixli qətnaməsinin qəbul olunmasını məmnuniyyətlə alqışlayır; habelə bunu etməyən bütün ölkələri Fələstin Dövlətini tanımağa çağırırlar;

26. Macarıstan, Türkmənistan və Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin müşahidəçi qismində TDT-yə dəyərli töhfələrini alqışlayırlar;

27. Türk Dövlətlərinin Parlament Assambleyası (TÜRKPA), Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatı (TÜRKSOY), Türk Akademiyası, Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondu (TMİF) və Türk İnvestisiya Fondu (TİF) kimi türk əməkdaşlıq təşkilatları arasında davamlı əməkdaşlığı və artan sinerjini təqdir edirlər;

28. Qırğız Respublikası 2024-cü il oktyabrın 24-də Bişkekdə TDT-nin 11-ci Zirvə görüşünə ev sahibliyi etməyə hazır olduğunu bir daha təsdiq etdi;

29. Hökumət Başçıları/Vitse-Prezidentlər Şurasına dair Qırğız Respublikasının təklifini nəzərə alırlar;

30. Türk dünyasının nizamnaməsi ilə bağlı Özbəkistan Respublikasının təşəbbüsünü dəstəkləyir və Katibliyə Bişkekdə keçiriləcək növbəti Zirvə görüşündə qəbul edilməsi üçün sənəd layihəsinin yekunlaşdırılması tapşırığını verirlər;

31. TDT çərçivəsində iqtisadi əlaqələrin möhkəmləndirilməsinin əhəmiyyətli mərhələsi kimi Macarıstanın Türk İnvestisiya Fondunun yaradılması haqqında Sazişə qoşulmasını alqışlayırlar;

TDT-nin Dövlət başçıları Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri İlham Əliyevə Türk dünyasının birliyi, həmrəyliyi, təhlükəsizliyi və rifahına verdiyi böyük və davamlı töhfəsinə, TDT-nin vahid ruhunun gücləndirilməsində qətiyyətli liderliyinə və Şuşada qeyri-rəsmi Zirvə görüşündə uğurla yekunlaşan müzakirələrə sədrlik etdiyinə görə dərin təşəkkür bildirir, Azərbaycan Hökumətinin və xalqının səmimi qonaqpərvərliyini yüksək qiymətləndirirlər.

TDT-nin Baş katibinə bu Bəyannamədə nəzərdə tutulan qarşılıqlı fəaliyyəti və birgə səyləri əlaqələndirmək tapşırığı verilir.

2024-cü il iyulun 6-da Şuşa şəhərində Azərbaycan, qazax, qırğız, türk və özbək dillərində imzalanmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev

Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev

Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov

Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev

Türkiyə Respublikasının Vitse-prezidenti Cevdet Yılmaz”.

İyulun 6-da Şuşada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin adından Türk Dövlətləri Təşkilatı dövlət və hökumət başçılarının şərəfinə nahar verilib.

Pakistan İslam Respublikasına dövlət səfəri

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 11-də Pakistan İslam Respublikasına dövlət səfərinə gəlib.

Azərbaycan Prezidentinə xüsusi hörmət əlaməti olaraq dövlətimizin başçısının təyyarəsini Pakistanın hava məkanında bu ölkənin Hərbi Hava Qüvvələrinin qırıcı təyyarələri qarşılayıb və enənədək müşayiət edib.

Hər iki ölkənin Dövlət bayraqlarının dalğalandığı Pakistan Hərbi Hava Qüvvələrinin Nur Xan bazasında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycan Prezidentinin şərəfinə toplardan yaylım atəşi açıldı.

Prezident İlham Əliyevi Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif qarşıladı.

Sonra Azərbaycan Prezidenti və Pakistanın Baş naziri görüşdülər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 11-də İslamabadda milli abidəni ziyarət edib.

Azərbaycanın və Pakistanın Dövlət bayraqlarının dalğalandığı meydanda Prezident İlham Əliyevin şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Dövlətimizin başçısı milli abidənin önünə əklil qoydu.

Sonra "Fatihə" surəsi oxundu.

Qeyd edək ki, Pakistan xalqının milli birliyini təcəssüm etdirən bu abidənin inşasına 2004-cü ildə başlanılıb. Zəngin Moğol memarlıq üslubunda yaradılan abidənin 2007-ci il martın 23-də açılışı olub.

Pakistan İslam Respublikasında dövlət səfərində olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin iyulun 11-də İslamabadda rəsmi qarşılanma mərasimi keçirilib.

Hər iki ölkənin Dövlət bayraqlarının dalğalandığı meydanda Azərbaycan Prezidentinin şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevi qarşıladı.

Əvvəlcə rəsmi foto çəkdirildi.

Azərbaycan Respublikasının və Pakistan İslam Respublikasının Dövlət himnləri səsləndirildi.

Fəxri qarovul dəstəsinin rəisi dövlətimizin başçısına raport verdi.

Azərbaycan Prezidenti fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçdi.

Pakistan nümayəndə heyəti Prezident İlham Əliyevə, Azərbaycan nümayəndə heyəti isə Baş nazir Məhəmməd Şahbaz Şərifə təqdim olundu.

İyulun 11-də İslamabadda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif ilə məhdud tərkibdə görüşü olub.

İyulun 11-də İslamabadda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif ilə geniş tərkibdə görüşü keçirilib.

Pakistanın Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif görüşdə çıxış edərək dedi:

-Mənim çox əziz qardaşım Prezident Əliyev və nümayəndə heyətinizin hörmətli üzvləri. İcazə verin, Sizi və nümayəndə heyətinizi Pakistan hökuməti və xalqı adından bir daha səmimi-qəlbdən salamlayım. Astanadakı görüşümüzdən sonra Sizinlə bir daha görüşməkdən böyük şərəf və iftixar hissi duyuruq.

Telefon söhbəti zamanı ölkəmizə səfərə dəvətimi qəbul etdiyinizə görə Sizə olduqca minnətdaram. Siz dəvəti qəbul edərək, tez bir zamanda səfərin tarixini müəyyənləşdirdiniz. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, Pakistan xalqı Sizi televiziyada və sosial mediada gördüyü üçün bu gün çox məmnundur. Onlar bilirlər ki, mənim əziz qardaşım Prezident Əliyev Pakistanı və Pakistan xalqını güclü dəstəkləyən şəxsdir. Azərbaycan xalqı Pakistan xalqını sevir. Qarşılıqlı olaraq Pakistan xalqı da Azərbaycan xalqına çox minnətdardır və onu sevir. Bu, sanki bir qəlbdə döyünən iki ürəkdir. Bu dostluq, qardaşlıq yeni deyil. O, onillikləri əhatə edir. Pakistan həmişə hər məsələdə Azərbaycanın yanında olub və Azərbaycan da hər zaman bütün hallarda Pakistanın yanında olub. İstər söhbət BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrində təsbit edilmiş hüquqları ilə bağlı Kəşmir əhalisinə dəstəkdən və əlbəttə ki, istərsə də bir çoxlarının dəstəklədiyi referendum keçirmək hüququndan getsin. Pakistan Qarabağ məsələsində həmişə Azərbaycanın mövqeyini dəstəkləmişdir və heç vaxt dəstəyini dayandırmamışdır. Hesab edirəm ki, bu, bizim dostluq və qardaşlıq münasibətlərimizin gücüdür. Bu gün Sizin səfəriniz vəziyyəti dəyişdirəcək, münasibətlərimizi transformasiya edəcək.

Bizdə imzalanmalı müvafiq anlaşma memorandumları və sazişlər var. Elə indicə Siz mənə İslamabadın gözəlləşdirilməsi ilə bağlı tövsiyənizi verdiniz. Bu, Sizin Pakistana olan maraq və sadiqliyinizi nümayiş etdirir. Təşəkkür edirəm. Biz əlimizdən gələni edəcəyik. Sizin mütəxəssisləriniz əllərindən gələni edəcəklər. Lakin hesab etmirəm ki, biz şəhərimizi Sizin müdrik rəhbərliyinizlə olduğu kimi Bakı qədər gözəl edə bilərik.

Zati-aliləri, düşünürəm ki, mümkün və mənfəətli olan sahələrdə əməkdaşlıq və birgə investisiyalar istiqamətində irəliləməyin vaxtı çatıb. Mənim komandam hazırdır. Neft naziri doktor Musadik Malik haradadır? Mən təfərrüatı ilə hazırlaşmaq, həmkarlarına ən mən-

fəətli və hər iki ölkəyə, xalqa dividendlər gətirən təkliflər irəli sürməsi üçün onunla iki görüş keçirdim. Bu kontekstdə mən bir qədər əvvəl Azərbaycandan bu sahələrə müəyyən investisiyalar yatırılmasını təklif etdim. Bir şərtlə ki, Siz və komandanız onları ilkin olaraq 2 milyard dollardan başlayaraq təsdiqləyəsiniz və sonra biz həqiqətən də irəli gedə bilək.

Bundan əlavə, əlbəttə ki, Pakistanın xeyrinə böyük lütfünüzə - düyü ixracına görə mən necə təşəkkür etməyə bilərəm. Heç bir gömrük rüsumu yoxdur, düyü ixracı rüsumdan tamamilə azad olunub. Azərbaycandan başqa heç bir ölkə bunu etməyib. Məhz buna görə biz bu unikal əlaqələrdən bu qədər məmnunuq.

Zati-aliləri, mən daha bir neçə məqamı qeyd edərdim, lakin indi sözü Sizə verirəm.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev çıxış edərək dedi:

-Əziz qardaşım Baş nazir. İlk növbədə, dəvətə görə təşəkkür edirəm. Yenidən qardaş ölkə Pakistanda olmağa və Sizinlə fəal dialoqumuzu davam etdirməyə çox şadam. Biz beynəlxalq tədbirlər çərçivəsində, həmçinin ötən ilin iyununda Sizin Azərbaycana rəsmi səfəriniz zamanı dəfələrlə görüşmüşük. Sizin doğru olaraq qeyd etdiyiniz kimi, biz bir aydan az vaxt bundan əvvəl bir-birimizi Qurban bayramı münasibətilə təbrik edərkən bu səfərlə bağlı razılığa gəldik. Komandalarımız görüşə hazırlıq üçün gərgin və fəal şəkildə çalışdılar. O, yaxşı təşkil olunub. Biz əməkdaşlığımızın bir çox sahələrini əhatə edən 15 sənəd imzalayacağıq. Lakin Siz tamamilə haqlısınız, tərəfdaşlığımızın təməlini bizim qardaşlığımız, Pakistan və Azərbaycan xalqlarının bir-birinə münasibətdə qardaşlıq hissləri təşkil edir. Biz həmişə çətin zamanlarda bir-birimizin yanında olmuşuq. Biz əlbəttə, xatırlayırıq ki, 2020-ci ildə Vətən müharibəsi zamanı Pakistan öz bəyanatları ilə Azərbaycana açıq şəkildə siyasi dəstək verən ölkələrdən biri idi və Azərbaycanın ərazi bütövlüyü ilə bağlı mövqeyini birmənalı şəkildə ifadə edirdi. Bizim Cəmmu və Kəşmirlə bağlı mövqeyimiz yaxşı məlumdur. Biz İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının Təmas Qrupunun üzvləriyik. Biz Cəmmu və Kəşmir əhalisinin hüquqlarını qətiyyətlə dəstəkləyirik və əlbəttə ki, BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin yerinə yetirilməsini dəstəkləyirik. Beləliklə, haqq Sizin tərəfinizdədir, ədalət, beynəlxalq hüquq Sizin tərəfinizdədir. Azərbaycan öz mövqeyini birmənalı şəkildə ifadə edən və öz mövqeyini müdafiə edən ölkələrdən biridir. Biz ikitərəfli formatın geniş gündəliyini hazırladıq. Sahələrdən biri investisiya imkanlarıdır. Bu gün bir qədər əvvəl görüşümüz zamanı müzakirə etdiyimiz kimi, biz Pakistanda investisiya layihələri ilə bağlı praktiki təklif görmək istəyirik. Komandalarımız əlbəttə ki, bu gün bununla məşğul olacaqlar.

İyulun 11-də İslamabadda Azərbaycan ilə Pakistan arasında imzalanmış sənədlərin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərifin iştirakı ilə mübadiləsi mərasimi olub.

"Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə Pakistan İslam Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi arasında konsulluq sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu"nu Pakistanın Baş nazirinin müavini, xarici işlər naziri Mohammad İşaq Dar və Azərbaycanın xarici işlər nazirinin müavini Samir Şərifov mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Pakistan İslam Respublikası Hökuməti arasında tranzit ticarət haqqında Saziş"i Pakistanın kommersiya naziri Cam Kamal Xan və Azərbaycanın rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat naziri Rəşad Nəbiyev mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Pakistan İslam Respublikası Hökuməti arasında preferensial ticarət Sazişi"ni Pakistanın kommersiya naziri Cam Kamal Xan və Azərbaycanın iqtisadiyyat nazirinin müavini Sahib Məmmədov mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi ilə Pakistan İslam Respublikasının Kommunikasiyalar və Özəlləşdirmə Nazirliyi arasında dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu"nu Pakistanın kommunikasiyalar və özəlləşdirmə naziri Abdul Alim Xan və Azərbaycanın iqtisadiyyat nazirinin müavini Sahib Məmmədov mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi ilə Pakistan İslam Respublikasının Hüquq və Ədliyyə Nazirliyi arasında Əməkdaşlıq Memorandumu"nu Pakistanın hüquq və ədliyyə naziri Azam Nazir Tarar və Azərbaycanın müdafiə sənayesi naziri Vüqar Mustafayev mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Pakistan İslam Respublikası Hökuməti arasında mineral ehtiyatlar və geologiya sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu"nu Pakistanın energetika naziri Musadik Masud Malik və Azərbaycanın energetika naziri Pərviz Şahbazov mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi ilə Pakistan İslam Respublikasının Milli İrs və Mədəniyyət İdarəsi arasında 2024-2029-cu illər üzrə mədəni mübadilə Proqramı"nı Pakistanın milli irs və mədəniyyət naziri Ataullah Tarar və Azərbaycanın xarici işlər nazirinin müavini Samir Şərifov mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi ilə Pakistan İslam Respublikasının İnformasiya Texnologiyaları və Telekommunikasiya Nazirliyi arasında informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu"nu Pakistanın informasiya texnologiyaları və telekommunikasiya naziri xanım Şaza Fatima Xavaca və Azərbaycanın rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat naziri Rəşad Nəbiyev mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Televiziya və Radio Verilişləri" Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti ilə Pakistan İslam

Respublikasının “Pakistan Televiziya Korporasiyası” MMC arasında əməkdaşlığa dair Anlaşma Memorandumu”nu “Pakistan Televiziya Korporasiyası” MMC-nin sədri xanım Şahera Şahid və Azərbaycanın Pakistandakı səfiri Xəzər Fərhadov mübadilə etdilər.

“Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Pakistan İslam Respublikası Hökuməti arasında elmi və texnoloji əməkdaşlıq haqqında Saziş”i Pakistanın Elm və Texnologiya Nazirliyinin katibi Ali Tahir və Azərbaycanın rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat naziri Rəşad Nəbiyev mübadilə etdilər.

“Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Pakistan İslam Respublikası Hökuməti arasında turizm sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş”i Pakistanın Əyalətlərarası Əlaqələndirmə Nazirliyinin katibi Nadim İrşad Kayani və Azərbaycanın müdafiə sənayesi naziri Vüqar Mustafayev mübadilə etdilər.

“Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Pakistan İslam Respublikası Hökuməti arasında hava əlaqəsi haqqında Saziş”i Pakistanın Aviasiya Nazirliyinin katibi Saif Ancum və Azərbaycanın rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat naziri Rəşad Nəbiyev mübadilə etdilər.

“Bakı şəhəri (Azərbaycan Respublikası) ilə İslamabad şəhəri (Pakistan İslam Respublikası) arasında qardaşlaşma əlaqələrinin qurulması haqqında Anlaşma Memorandumu”nu İslamabad Paytaxt Korporasiyasının rəhbəri Muhammad Ali Randhava və Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Eldar Əzizov mübadilə etdilər.

“Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi ilə Pakistan İslam Respublikasının Kiçik və Orta Sahibkarlığın İnkişafı İdarəsi arasında Anlaşma Memorandumu”nu Pakistanın Kiçik və Orta Sahibkarlığın İnkişafı İdarəsinin baş icraçı direktoru Sokrat Aman Rana və Azərbaycanın iqtisadiyyat nazirinin müavini Sahib Məmmədov mübadilə etdilər.

“Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu ilə Pakistan Ədəbiyyat Akademiyası arasında Anlaşma Memorandumu”nu Pakistanın Ədəbiyyat Akademiyasının sədri xanım Naciba Arif və Azərbaycanın Pakistandakı səfiri Xəzər Fərhadov mübadilə etdilər.

İyulun 11-də İslamabadda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif mətbuata bəyanatlarla çıxış ediblər.

Əvvəlcə Pakistanın Baş naziri çıxış etdi.

Baş nazir Məhəmməd Şahbaz Şərifin bəyanatı

– Mənim əziz qardaşım Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev. Azərbaycan nümayəndə heyətinin hörmətli üzvləri, Pakistan nümayəndə heyətinin hörmətli üzvləri, xanımlar və cənablar. Əssalamualeykum.

Əziz qardaşım, Sizi Pakistanda salamlamaq məndə böyük məmnunluq və şərəf hissi oyadır. Siz öz dəyərli vaxtınızı sərf edərək qardaş ölkəyə səfər edirsiniz. Buraya eniş etdikdən bəri Pakistan xalqı Sizi televiziya ekranlarında və sosial mediada görməkdən çox məmnundur. Ona görə məmnundur ki, səmimi dost və həqiqi qardaş öz qardaş ölkəsini ziyarət edir. Cənab Prezident, 2023-cü ildə məni Azərbaycana dəvət etdiyiniz çox yaxşı xatirimdədir. Səxavətiniz və çox səmimi qonaqpərvərliyinizlə bağlı o xoş anları hələ də xatırlayıram. Nahar zamanı ləziz yeməyiniz hələ də xatirimdədir. Kaş onun dadına bir də baxa bilərdim. Lakin bunun üçün Sizin möhtəşəm ölkənizi yenə də ziyarət etməliyəm. İnşallah, noyabr ayında gələcəyəm.

Zati-aliləri, bu gün çox məhsuldar təkbətək görüşümüz və sonra geniş tərkibdə görüşümüz oldu. Bu müzakirələrin qarşılıqlı inam və etimad, hər iki ölkənin irəli getməli olduğuna və hələ də kiçik olan, təqribən yüz milyon dollardan az olan və dostluğumuzu, qardaşlığımızı əks etdirməyən ticarət, birgə investisiyalar, birgə əməkdaşlıq sahələrində, qarşılıqlı fayda verən sahələrdə daha yüksək nailiyyətlər qazanmalı olduğuna dair təcililik və sarsılmaz dəstək əsasında aparıldığından çox məmnunam. Əlbəttə ki, münasibətlərimiz onilliklər ərzində davam edir və hər iki ölkə arasında bayaq qeyd olunduğu kimi bu münasibətlər səmimi xarakter daşıyır. Biz fərqli dillərdə danışırıq, biz urdu dilində, siz Azərbaycan və ya türk dilində danışırsınız. Biz bir-birimizdən uzaqda yaşayırıq, lakin inanın mənə, bizim qəlblərimiz bir yerdə döyünür, fərqli dillərimizin olmasına baxmayaraq biz birlikdə danışırıq, biz bir yerdə düşünürük, biz ikitərəfli və çoxtərəfli münasibətlərimizə aid bütün məsələlərdə bir-birimizin yanındayıq.

Pakistan həmişə sizin Qarabağla bağlı mövqeyinizi dəstəkləmişdir və sizin Qələbəniz ədalətin hərtərəfli təntənəsinin nümunəsidir. Pakistan bu onilliklər ərzində həmişə sizin haqq işinizi dəstəkləyib. Eynilə mənim əziz qardaşım, Siz həmişə kəşmirlilərin haqq işini dəstəkləmisiniz. Mən BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinə müvafiq olaraq öz müqəddəratını təyin etmək hüququna nail olmaq üçün yetmiş ildən artıq böyük qurbanlar vermiş milyonlarla insanı nəzərdə tuturam. Yaxın Şərqdə digər ölkələrlə yanaşı, Azərbaycan və Türkiyə Kəşmirin haqq işini dəstəkləyən dost və qardaş ölkələrdən olmuşdur. Mənim əziz qardaşım, böyük məmnunluqla böyük qardaşım Baş nazir Nəvaz Şərifin hakimiyyətdə olduğu dövrdə – 2017-ci ildə Pakistana səfərinizi xatırlayıram. Tarix yenidən təkrarlanır. Bu gün Siz Pakistanı ziyarət edirsiniz. Mən Nəvaz Şərifin kiçik qardaşı olaraq Pakistan hökuməti və xalqı adından Sizi qəbul edirəm.

Bugünkü ətraflı söhbət zamanı biz ikitərəfli ticarətimizi genişləndirməklə bağlı razılığa gəldik. Biz, həmçinin birgə əməkdaşlıq və birgə investisiya sahələrini müzakirə etdik. Qardaşım Prezident, icazənizlə

deyim ki, biz qarşılıqlı mənfəətli layihələrə ilkin olaraq 2 milyard dollar dəyərində investisiyalarla bağlı müzakirə apardıq. Bu gün biz bununla bağlı ilkin müzakirələr apardıq. Sabah isə iki ölkənin nümayəndə heyətləri ilə rəsmi müzakirələr aparılacaq və sonra ümidvaram ki, mən noyabrda sizin möhtəşəm ölkənizə səfər edəndə, o vaxta qədər hər iki tərəf ilkin olaraq 2 milyard dollar dəyərində razılaşmaları imzalamağa hazır olacaq. İnşallah, bu göstəriciləri qarşıdakı illərdə milyardlarla dollarıdək artırmaq üçün hər iki tərəfin böyük potensialı var. Əminəm, hər iki tərəf, xüsusilə Pakistan tərəfi qardaş ölkəmiz olan Azərbaycanın bu sürətinə çatmaq üçün gərgin işləyəcək ki, biz bu müzakirəni həqiqi fəaliyyətə çevirə bilək.

Əziz qardaşım, son olaraq Bakıda COP29-a ev sahibliyi etməyə hazırlaşdığınız bir vaxtda mən Sizə və hökumətinizə ən xoş arzularımı çatdırmaq istərdim. COP29 inkişaf etməkdə olan bütün ölkələr, o cümlədən Pakistan üçün mühüm beynəlxalq tədbir olacaq. Biz əminik ki, Sizin müdrik və uzaqgörən rəhbərliyinizlə, İnşallah, COP29 Pakistan kimi inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqlim dəyişikliyi məsələləri ilə bağlı nəticələrə nail olacaq.

Əziz qardaşım, Pakistana səfərinizə görə Sizə bir daha minnətdarlığımı bildirmək və təkrarlamaq istərdim ki, Zati-alinizin səfəri qardaşlıq əlaqələrimizdə həlledici məqam olacaq. Bu səfər, həqiqətən də iki ölkə arasında yüksək səviyyəli əməkdaşlığın tamamilə yeni dövrünü açacaq. Mən qeyd etmək istərdim ki, bir qədər əvvəl sizin burada əyləşən ekspertlərinizdən biri tərəfindən hazırlanmış İslamabadın abadlaşdırılması planı təqdim olundu. Üzünüzü göstərmək istərdinizmi? O, özünün abadlaşdırma planını təqdim etdi. Biz bu cür planları bəzən İstanbuldan nümunə götürürdük, indi isə Bakıdan nümunə götürürük. Onun komandası bu yaxınlarda İslamabada səfər edəcək. Daxili işlər naziri də buradadır. Heyətin rəhbəri bu fürsətdən istifadə edib İslamabadı Bakıya oxşadacaq. Bu, İnşallah, sizə məşhurluq gətirəcək. Mən bir daha Sizə təşəkkürümü bildirmək və fikirlərinizi ifadə etmək üçün söz vermək istərdim. Təşəkkür edirəm.

Sonra dövlətimizin başçısı bəyanatla çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin bəyanatı

– Hörmətli Baş nazir, əziz qardaşım. İlk növbədə, dəvətə görə bir daha minnətdaram. Sizin gözəl ölkənizdə yenidən səfərdə olmaq böyük şərəfdir. Biz görüşəndə əziz qardaşımdan xahiş etdiyim ilk məsələlərdən biri salamlarımı və hörmətimi mənim çox hörmət etdiyim və 7 il əvvəl burada – bu binada görüşdüyüm qardaşım, Baş nazir Nəvaz Şərifə çatdırmaq oldu. İndi isə mən böyük qardaşımıza hörmətimi kameralar qarşısında ifadə etmək istəyirəm. Mənim Pakistana 7 ildən sonra qardaşımın qardaşı Baş nazir olduğu zaman səfər etməyim rəmzi məna kəsb edir.

Bizim qardaşlığımız xalqlarımızın əsrlərlə bundan əvvələ təsadüf edən, bir-birinə olan dərin hisslərinə əsaslanır. Azərbaycana gələn pakistanlıların sayı son illər ərzində daha da artıb və biz Bakı-İslamabad, Bakı-Kəraçi, Bakı-Lahor arasında birbaşa uçuşları artıq müzakirə etdik. Bir sözlə, Pakistandan gələn insanlar İçərişəhəri ziyarət edəndə və Karvansaranı görəndə onu “Multan” adlandırırlar. Beləliklə, onlar bizim əsrlər boyu bir-birimizə necə bağlı olduğumuzu anlayırlar. Həqiqətən, bu bağlantı böyük sərvətdir.

Bu gün Pakistan ilə Azərbaycan arasında qardaşlıq münasibətləri həmin bünövrəyə əsaslanır. Biz qardaşıq və dostuq. Biz hər işdə, istənilən beynəlxalq təsisat daxilində, hər beynəlxalq məsələdə bir-birimizi dəstəkləyirik. Məsələn, irəli sürdüyümüz təşəbbüsdə qardaşlarımız bizi dəstəkləyir və eyni dəstək qarşılıqlı olur. Cəmmu və Kəşmir məsələsində bizim birmənalı dəstəyimiz qardaşlığımıza, eləcə də beynəlxalq hüquqa olan sadiqliyimizdir. Kəşmirlilərin hüquqları onilliklər boyu diqqətdən kənarda qalmış, pozulmuşdur. BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri məsələnin necə həll olunmasını aydın şəkildə təsvir edir. Lakin, əfsuslar olsun ki, BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin icra mexanizmləri yoxdur. Ancaq qardaş və dost kimi biz Sizinlə, Kəşmirdəki qardaşlarımızla hər zaman yan-yana olacağıq, beynəlxalq hüququn və ədalətin tərəfində dayanacağıq. Mən əminəm ki, ədalət zəfər çalacaq.

Biz, bütün Azərbaycan xalqı yaxşı bilir ki, işğal dövründə Pakistan hər zaman yanımızda olan bir sıra ölkələrdən biri olmuşdur. İkinci Qarabağ müharibəsi – Vətən müharibəsi zamanı siyasi dəstək və Azərbaycanın haqlı mövqeyini dəstəkləyən Pakistanın yüksəkrütbəli rəsmilərinin birmənalı bəyanatları bizə əlavə güc-qüvvət verdi. Pakistan məhz işğala görə Ermənistanla diplomatik münasibətləri qurmayan ölkədir. 2020-ci ilin noyabrında Qələbəmizi qeyd etdiyimiz zaman xalqımızın əllərində Azərbaycan, Pakistan və Türkiyənin bayraqları var idi. Bu, bizim münasibətlərimizi unikal edir. Bu gün praktiki layihələrlə bağlı bu münasibətləri hiss etmək üçün müzakirə etdiklərimiz bu bünövrəyə əsaslanır.

Biz Nazirlər Kabinetinin üzvlərinə bütün lazımi təlimatları vermişik. Onlar artıq təmas qurublar. Sabah səhər əziz qardaşımla növbəti görüşdən öncə onlar layihələri nəzərdən keçirmək və təhlil etmək məqsədilə yenidən görüşəcəklər. Yatıracağımız sərmayələrin ilkin həcmi, əziz qardaşımın qeyd etdiyi kimi, təxminən iki milyard dollardır. Biz energetika, infrastruktur, daşımalar və bir sıra digər sahələrdə, o cümlədən çox uğurla əməkdaşlıq etdiyimiz müdafiə sənayesində bir sıra layihələri artıq nəzərdən keçirdik. Beləliklə, biz güclü tərəfdaşlığı nəinki siyasi səviyyədə, o cümlədən iqtisadiyyat, ticarət və sərmayələr sahələrində də quracağıq. Baxın, bu gün nə qədər sənəd imzalandı. Biz həmin sənədlərin mübadiləsinin şahidi olduq. Onları mübadilə etmək çox vaxt apardı və təsəvvür edin ki, onların

hazırlanması nə qədər vaxt tələb edib. Bu əsasla biz qarşılıqlı ticarətin həcmini birmənalı olaraq artıracağıq. Onlardan birini mən xüsusilə qeyd etmək istərdim. Bu, güzəştli ticarətlə bağlı sənəddir. Biz ilkin mərhələdə güzəştli ticarət formatına aid 9 maddəni müəyyən etdik. Lakin bu, yalnız başlanğıcdır. Əlbəttə ki, həmin şəxsin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Qardaşım ondan ayağa qalxmağı xahiş etdi ki, İslamabadda hər kəs onu tanısın. Bu abadlıq işlərində iştirak etmək böyük məsuliyyət və şərəfdir. Buyurun, əyləşin. Sizə deyə bilərəm ki, mən artıq qardaşımın xahişi ilə onu və onun heyətini ezam etdim və onlar müəyyən vaxt ərzində burada olublar. Onlar hörmətli Baş nazirə təqdim etdiyimiz layihənin ilk variantını hazırlayıblar. Onlar baxacaqlar, nəzərdən keçirəcəklər və əgər layihə təsdiqlənərsə, o, öz heyəti ilə dərhal buraya gələcək və gözəl şəhəri daha da gözəlləşdirmək üçün hər şeyi edəcəklər.

Qardaşlığa görə sağ olun, qardaşım. Dəstəyinizə görə sağ olun. Bir il öncə - iyun ayında Azərbaycana etdiyiniz səfər, deyərdim ki, bir növ sıçrayış oldu. Biz hər zaman bir-birimizi dəstəkləmişik. Biz hər zaman əməkdaşlıq etmişik. Lakin hazırda biz ticarət, sərmayələr, sənaye, energetika, daşımalar, nəqliyyat dəhlizləri kimi sahələrin praktiki elementlərinə qədəm qoyuruq. Bütün bunlar bizim planlarımızdır və bütün planlarımız icra olunacaq.

Dəvətə, qonaqpərvərliyə görə bir daha minnətdaram və qardaş Pakistan xalqına ən xoş arzularımı çatdırıram.

İyulun 11-də İslamabadda Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərifin adından Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin şərəfinə rəsmi nahar verilib.

İyulun 12-də İslamabadda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Pakistan İslam Respublikasının Prezidenti Asif Əli Zərdari ilə geniş tərkibdə görüşü olub.

Görüşdə ölkələrimiz arasında siyasi əlaqələrin yüksək səviyyədə olmasından məmnunluq ifadə edildi. Pakistanın və Azərbaycanın daim bir-birini dəstəkləməsi, xüsusilə torpaqlarımız otuz il ərzində işğal altında olduğu dövrdə Pakistanın ölkəmizə siyasi dəstəyi, Azərbaycanın haqlı və ədalətli mövqeyini müdafiə etməsi, beynəlxalq hüququn prinsiplərini rəhbər tutması yüksək qiymətləndirildi.

Hazırda ölkələrimiz arasında iqtisadi-ticari əlaqələrin daha da genişləndirilməsi üçün yaxşı potensialın olduğu vurğulandı.

Prezident Asif Əli Zərdari Azərbaycanın COP29-a ev sahibliyi etməsi münasibətilə Prezident İlham Əliyevi təbrik etdi.

Dövlətimizin başçısı Pakistan Prezidentini COP29-a dəvət etdi.

Söhbət zamanı ölkələrimiz arasında iqtisadi-ticari əlaqələrin, investisiya sahəsində əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsi məsələləri müzakirə olundu.

Görüşdə qarşılıqlı maraq doğuran digər məsələlər ətrafında da fikir mübadiləsi aparıldı.

İyulun 12-də İslamabadda Pakistan İslam Respublikasının Prezidenti Asif Əli Zərdarinin adından Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin şərəfinə dövlət ziyafəti verilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 12-də İslamabadda Pakistan Hərbi Hava Qüvvələrinin Nur Xan bazasının ərazisindəki "Milli Aerokosmik Elm və Texnologiya Parkı"nda (NASTP) hərbi sərgi ilə tanış olub.

Dövlətimizin başçısına sərgi haqqında məlumat verildi.

Bildirildi ki, müxtəlif bölmələrdən ibarət sərginin "NASTP Alpha" hissəsində Pakistan Hərbi Hava Qüvvələrinin aviasiya vasitələri, kosmos, radar, simsiz rabitə sistemləri, simulyatorlar, kibertexnologiyalar, informasiya texnologiyaları, proqram təminatı və süni intellekt sahələrində məhsullar nümayiş etdirilir. Bu bölmədə, həmçinin "NASTP PSDP", Təlim, Sertifikatlaşdırma və Aviasiya Xidmətləri bölmələri yerləşir. NASTP özündə İnkişaf etməkdə olan Sistemlər və Texnologiyalar İnstitutu (NIEST) bir neçə imza təlim mərkəzini, eyni zamanda, İnkişaf Edən Texnologiyalar və Sistemlər Məktəbini birləşdirir. Sərginin "NASTP Alpha" hissəsində Aviasiya Universitetinin Milli Kibertəhlükəsizlik Mərkəzi yerləşir.

NASTP Aviasiya Akademiyası "Milli Aerokosmik Elm və Texnologiya Parkı"nın qabaqcıl layihəsi olmaqla dünya səviyyəli təlim institutu və uçuş, təhlükəsizlik və texniki xidmət üzrə təlimlər üçün regional mərkəzə çevrilmək niyyətindədir.

Sərginin "Alpha Techno" guşəsində isə istər startap, istərsə də yaradılmış biznes və ya müəssisələrlə bağlı maneəsiz və sərfəli iş sahəsi həlləri təqdim olunur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Pakistan İslam Respublikasına dövlət səfəri iyulun 12-də başa çatıb.

Hər iki ölkənin Dövlət bayraqlarının dalğalandığı Pakistan Hərbi Hava Qüvvələrinin Nur Xan bazasında Azərbaycan Prezidentinin şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi Pakistanın daxili işlər naziri Syed Mohsin Raza Naqvi və digər rəsmi şəxslər yola saldılar.

Böyük Britaniyaya işgüzar səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Baş naziri Kir Starmerin dəvəti ilə "Avropa Siyasi Birliyi" 4-cü Zirvə toplantısında iştirak etmək üçün İngiltərədə işgüzar səfərdədir.

Azərbaycan Prezidenti Oksforddakı Blenheim sarayına gəldi.

Dövlətimizin başçısını Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Baş naziri Kir Starmer qarşıladı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 18-də Oksfordda qarşı tərəfin müraciətinə əsasən Lüksemburq Böyük Hersoqluğunun Baş naziri Lyuk Friden ilə görüşüb.

Görüşdə ölkələrimiz arasında ikitərəfli əlaqələr müzakirə olundu.

Lüksemburqun Baş naziri Azərbaycan və region haqqında daha çox məlumatın əldə edilməsinin və regionun sabitliyinin ölkəsi üçün vacibliyini bir daha vurğuladı. O, Lüksemburqun regional siyasətinin balanslı xarakter daşıdığını diqqətə çatdırdı.

Dövlətimizin başçısı regional proseslər barədə məlumat verərək bölgəyə münasibətdə balanslı siyasətin və bütün tərəflərin mövqeyinə hörmətlə yanaşılmasının önəmini qeyd etdi.

Görüşdə ölkələrimiz arasında ikitərəfli münasibətlərə toxunularaq, qarşılıqlı hörmət və etimad əsasında əlaqələrimizin inkişaf etdirilməsi üçün böyük perspektivlərin olduğu vurğulandı.

Azərbaycan ilə Lüksemburq arasında yüksək texnologiyalar, səhiyyə, investisiyalar, nəqliyyat daşımaları və digər sahələrdə əməkdaşlıq məsələləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Söhbət zamanı Azərbaycanın Avropa İttifaqı və İttifaqa üzv ölkələr ilə çox yaxın əlaqələrə malik olduğu qeyd edildi. Avropa Siyasi Birliyi platformasının müzakirələrin aparılması üçün vacib məkan olduğu bildirildi.

Görüşdə Azərbaycanın COP29-a ev sahibliyi etməsinin əhəmiyyəti vurğulandı.

Lüksemburqun Baş naziri bu tədbirdə iştirak etmək niyyətində olduğunu diqqətə çatdırdı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 18-də "Avropa Siyasi Birliyi" 4-cü Zirvə toplantısı çərçivəsində İsveçrə Konfederasiyasının Prezidenti Viola Amherd ilə söhbət edib.

Söhbət zamanı Azərbaycan ilə İsveçrə arasında ikitərəfli münasibətlər və regional sülh gündəliyinin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

İsveçrə şirkətlərinin Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərində bərpa-quruculuq işlərinə töhfəsi müzakirə olundu.

Söhbət zamanı COP29 və iqlim dəyişmələri ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 18-də "Avropa Siyasi Birliyi" 4-cü Zirvə toplantısı çərçivəsində Macarıstanın Baş naziri Viktor Orban ilə söhbət edib.

Dostluq şəraitində keçən söhbət zamanı ölkələrimiz arasında ikitərəfli münasibətlər və əməkdaşlıqla bağlı məsələlər müzakirə olundu.

Macarıstanın Baş nazirinin Türk Dövlətləri Təşkilatının Dövlət başçılarının qeyri-rəsmi Zirvə görüşündə iştirak etmək üçün Şuşaya səfəri və bu çərçivədə keçirilən görüşlər məmnunluqla xatırlandı.

Azərbaycan Prezidenti digər dövlət başçıları və Sammit iştirakçıları ilə də söhbət etdi.

İyulun 18-də Oksfordda "Avropa Siyasi Birliyi" 4-cü Zirvə toplantısının açılış plenar sessiyası keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib.

Plenar sessiya başa çatandan sonra iştirakçılar birgə foto çəkdiriblər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 18-də Oksfordda "Avropa Siyasi Birliyi"nin 4-cü Zirvə toplantısı çərçivəsində "Enerji və bağlantı" mövzusunda dəyirmi masada iştirak edib.

Dövlətimizin başçısı tədbirdə çıxış edib.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Enerji sahəsində Bakıda müəyyənləşdirdiyimiz strateji tərəfdaşlıq bizim Avropaya qaz təchizatımızın 2027-ci ilin sonuna qədər ikiqat artırılmasını nəzərdə tutur. Biz bu hədəfə doğru irəliləyirik. 2021-ci ildə Avropa qitəsinə bizim qaz təchizatımız ildə 8 milyard kubmetr təşkil edirdisə, bu il bu göstərici 13 milyard kubmetrə yaxın olacaq. 2021-ci ildə ümumi ixrac 18 milyard kubmetr təşkil edirdisə, bu il bu göstərici 25 milyard kubmetr olacaq. İxracın yarıdan çoxu Avropaya gedir.

Azərbaycanın təbii qazını səkkiz ölkə alır, onlardan beşi – Bolqarıstan, Yunanıstan, İtaliya, Macarıstan və Rumıniya Avropa İttifaqının üzvüdür. İkisi İttifaqa daxil olmaq üçün namizəd ölkədir – Gürcüstan və Serbiya, eləcə də Türkiyə. Sessiyadan əvvəl cənab Baş nazirlə müzakirə etdik ki, dünən Sloveniya-Azərbaycan qaz əməkdaşlığı istiqamətində mühüm hadisə baş verdi. Ümid edirik ki, biz bir neçə aya Sloveniya bazarına daxil ola biləcəyik. İndi Avropa interkonnektor layihələri icra olunduqca Azərbaycan qazının daha çox Avropa ölkəsinə ixrac edilməsi üçün əlavə imkanlar olacaq.

Avropa Komissiyası Azərbaycanı enerji üzrə etibarlı tərəfdaş və ümum-Avropa qaz təchizatçısı adlandırmışdır. Bu, çox böyük məsuliyyətdir və əlbəttə ki, biz yalnız Avropaya 2027-ci ilə qədər ildə 20 milyard kubmetr qazla təchiz etmək üzrə öz öhdəliyimizi yerinə yetirmək üçün əlimizdən gələni etməyə çalışırıq. Bu,

bizim hədəfimizdir. Bizim resurslarımız və infrastrukturumuz var. Yeni tərəfdaşlarla, əsasən Sloveniya və Slovakiya ilə danışıqlar prosesini sürətləndirməliyik, həmçinin mövcud bazarlara qaz təchizatımızın artırılması üzərində çalışmalıyıq. Çünki bizim İtaliyaya təchizatımız 9 milyard kubmetrdirsə, İtaliyaya bizdən 20 milyard kubmetr qaz lazımdır. Bu, sadəcə, qazımıza olan tələbatın bir nümunəsidir. Digər bir məqam isə qazıntı yanacağı və onun müəyyən demonizasiyası ilə bağlıdır. Mən bu məsələ ilə bağlı şərhlərimi daha sonra bildirərəm.

Bizim enerji layihələrinə gəlincə, Azərbaycan etibarlı təchizatçı olub. Demək olar ki, 20 il ərzində biz tarixdə ilk dəfə olaraq Xəzər dənizini Aralıq dənizi ilə birləşdirən kəmər təşəbbüsü ilə çıxış etdik və qonşularımızla birlikdə onu istismara verdik. İndi biz Aralıq dənizində Türkiyənin Ceyhan limanından neftimizi müxtəlif təyinat nöqtələrinə, o cümlədən Azərbaycanın xam neftindən əhəmiyyətli dərəcədə asılı olan çox həssas nöqtələrə nəql edirik. Bəzi ölkələrdə Azərbaycan xam neftinin istehlakı onların tələbatının 50 və ya daha çox faizini təşkil edir. Üç ildən artıqdır ki, biz mühüm qaz təchizatçısına çevrilmişik. Bizim qaz kəmərimiz - Cənub Qaz Dəhlizi 2020-ci il dekabrın 31-də istismara verilib. Sözsüz ki, müqavilələr bundan əvvəl imzalanmışdı və biz avropalı tərəfdaşlarımızı dərhal təchiz etməyə başladıq. Bundan əvvəl bizim tərəfdaşlarımız yalnız Gürcüstan və Türkiyə idi. Beləliklə, qismən Adriatik dənizinin dibi ilə uzanan 3500 kilometrlik inteqrasiya edilmiş boru kəməri sistemi – Cənub Qaz Dəhlizi istismara verildikdən sonra biz dərhal Avropaya təchizata başladıq.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 18-də Oksfordda qarşı tərəfin müraciətinə əsasən Litva Respublikasının Prezidenti Gitanas Nauseda ilə görüşüb.

Görüşdə ölkələrimiz arasında ikitərəfli münasibətlərin inkişaf perspektivləri müzakirə olundu.

COP29-un keçirilməsi münasibətilə Prezident İlham Əliyevi təbrik edən Litva Prezidenti bu tədbirə dəvətə görə təşəkkürünü bildirdi və Bakıda COP29 çərçivəsində dövlətimizin başçısı ilə görüşəcəklərini vurğuladı.

Gitanas Nauseda Azərbaycana rəsmi səfərini və səfər zamanı müzakirə olunmuş məsələləri məmnunluqla xatırladı.

Söhbət zamanı regional sülh gündəliyi və Azərbaycan–Avropa İttifaqı əlaqələri barədə fikir mübadiləsi aparıldı.

Dövlətimizin başçısı Böyük Britaniya tərəfinin Münxen Təhlükəsizlik Konfransı formatında olduğu kimi, Ermənistanla Azərbaycan arasında görüşün keçirilməsi barədə təklifinin Ermənistan tərəfindən müsbət cavablandırılmamasını təəssüflə vurğuladı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 18-də Oksfordda qarşı tərəfin müraciətinə əsasən Finlandiya Respublikasının Prezidenti Aleksandr Stubb ilə görüşüb.

Görüşdə Finlandiya Prezidenti ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində regiona səfərini və bu yaxınlarda dövlətimizin başçısı ilə telefon danışığını məmnunluqla xatırladı, bu telefon danışığı əsnasında müzakirə olunan məsələləri qeyd etdi.

Söhbət zamanı Azərbaycanla Finlandiya arasında ikitərəfli münasibətlərin perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh gündəliyi ilə əlaqədar məsələlərə toxunuldu.

Dövlətimizin başçısı sülh gündəliyinin irəli aparılması və sülh müqaviləsinin imzalanması üçün Ermənistanın Konstitusiyasında müvafiq dəyişikliklərin edilməsinin vacibliyini bir daha vurğuladı.

Görüşdə Avropanın enerji təhlükəsizliyi məsələləri müzakirə olundu.

Finlandiya Prezidenti böyükmiqyaslı tədbir olan COP29-un ölkəmizdə keçirilməsi münasibətilə dövlətimizin başçısını təbrik etdi. Aleksandr Stubb bu tədbirdə məmnuniyyətlə iştirak edəcəyini deyərək, onun təşkilində Azərbaycana uğurlar arzuladı.

Prezident İlham Əliyev Münxen Təhlükəsizlik Konfransı formatında olduğu kimi, Ermənistanla Azərbaycan arasında görüşün keçirilməsi barədə Böyük Britaniyanın təklifinin Ermənistan tərəfindən müsbət cavablandırılmamasının təəccüb doğurduğunu bildirdi, bunun başadüşülən olmadığını təəssüflə qeyd etdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 18-də Oksfordda qarşı tərəfin müraciətinə əsasən Çex Respublikasının Baş naziri Petr Fiala ilə görüşüb.

Görüşdə ölkələrimiz arasında siyasi dialoqdan məmnunluq ifadə olundu.

Petr Fiala Azərbaycan ilə Çexiya arasında münasibətlərin strateji xarakteri daşıdığını, əlaqələrimizin çox möhkəm təməllər əsasında qurulduğunu bildirdi. Qeyd etdi ki, Çexiya Azərbaycan ilə münasibətləri bundan sonra da inkişaf etdirmək niyyətindədir.

Azərbaycan-Çexiya əlaqələrinin dinamik surətdə inkişaf etdiyini deyən dövlətimizin başçısı münasibətlərimizin strateji tərəfdaşlıq xarakteri daşımasından məmnunluğunu bildirdi.

Görüşdə Azərbaycan ilə Çexiya arasında enerji, o cümlədən neft-qaz sahəsində əməkdaşlığın inkişaf perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı. Hazırda Azərbaycan neftinin Çexiyaya ixrac edildiyi, həmçinin qaz sahəsində əməkdaşlıq üçün böyük perspektivlərin olduğu vurğulandı. Azərbaycan qazının artıq Çexiyanın qonşu ölkələrinə ixracının təmin edildiyi bildirilərək, Çexiyaya ixrac üçün də yaxşı imkanların olduğu qeyd edildi.

Söhbət zamanı iqtisadi-ticari əlaqələrin daha da genişləndirilməsi ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı, Çexiya şirkətlərinin Azərbaycandakı fəaliyyətinə

toxunuldu, siyasi, iqtisadi, ticarət, investisiyalar sahələrində əməkdaşlıq məsələləri müzakirə olundu.

COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi münasibətilə dövlətimizin başçısını təbrik edən Petr Fiala dəvətə görə təşəkkürünü bildirdi və bu tədbirdə məmnunluqla iştirak edəcəyini vurğuladı.

İyulun 18-də Oksfordda "Avropa Siyasi Birliyi" 4-cü Zirvə toplantısının bağlanış plenar sessiyası keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sessiyada iştirak edib.

İyulun 18-də Oksfordda "Avropa Siyasi Birliyi" 4-cü Zirvə toplantısının iştirakçılarının şərəfinə rəsmi ziyafət verilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 18-də Oksfordda qarşı tərəfin müraciətinə əsasən Almaniya Federativ Respublikasının Kansleri Olaf Şolts ilə görüşüb.

Söhbət zamanı Prezident İlham Əliyevin bu ilin aprelində Almaniyanın paytaxtı Berlində keçirilən "15-ci Petersberq İqlim Dialoqu"nun Yüksək Səviyyəli Seqmentində iştirakı məmnunluqla xatırlandı, bu çərçivədə Olaf Şolts ilə keçirilmiş görüş və müzakirə olunan məsələlər bir daha vurğulandı.

Almaniya Kansleri Ermənistan ilə Azərbaycan arasında sülh gündəliyini dəstəklədiyini diqqətə çatdırdı. Münxen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində Almaniya Kanslerinin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Prezidentinin Kansler Olaf Şolts və Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyan ilə keçirilmiş birgə görüşünün vacibliyi bildirildi.

Bunun ardınca Almaniya tərəfinin dəstəyi və ev sahibliyi ilə Azərbaycanın və Ermənistanın xarici işlər nazirlərinin görüşünün keçirildiyi qeyd olundu.

Dövlətimizin başçısı Ermənistan ilə Azərbaycan arasında danışıqlar prosesinin tərkib hissəsi kimi sərhədlərin delimitasiyası və demarkasiyası istiqamətində əldə olunmuş uğurları xüsusi qeyd etdi, delimitasiya prosesi ilə əlaqədar sənədlərin razılaşdırıldığını və prosesin bu xətt üzrə davam edəcəyini bildirdi.

Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, Azərbaycan sülh gündəliyini, sülh müqaviləsinin tezliklə imzalanmasını və sülh prosesini dəstəkləyir. Amma bunun üçün, ilk növbədə, Ermənistanın konstitusiyasında Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı iddialar və Azərbaycanın Qarabağ regionunun Ermənistanla birləşməsini nəzərdə tutan müddəalar dəyişdirilməli, konstitusional əsasda Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddialarına son qoyulmalıdır.

Azərbaycan və Ermənistan xarici işlər nazirlərinin Vaşinqtonda ABŞ Dövlət katibi Antoni Blinkenin dəstəyi ilə keçirilmiş görüşündə də bu məsələlərin müzakirə olunduğu vurğulandı.

Görüşdə COP29-la əlaqədar hazırlıq prosesi müzakirə olundu. Azərbaycan ilə Almaniyanın bu sahədəki əməkdaşlığı təqdir edildi və yüksək qiymətləndirildi.

Dövlətimizin başçısı vurğuladı ki, Azərbaycan COP29-la əlaqədar dünya ölkələri, xüsusilə Qlobal Cənub və Qlobal Şimal arasında konsensusun qurulması, həmrəyliyin artırılması istiqamətində səylərini bundan sonra da davam etdirəcək.

Söhbət zamanı Azərbaycanın Avropanın enerji təhlükəsizliyinə verdiyi töhfə yüksək qiymətləndirildi.

Almaniya ilə Azərbaycan arasında ikitərəfli əlaqələrin müxtəlif aspektlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı və qarşılıqlı maraq doğuran məsələlər müzakirə olundu.

Şuşa şəhərinə səfər

İyulun 20-də "Yalan məlumatların ifşası: Dezinformasiyaya qarşı mübarizə" mövzusunda 2-ci Şuşa Qlobal Media Forumunun açılış mərasimi keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Forumda iştirak edib və sualları cavablandırıb.

Moderator - "Euronews" televiziyasının aparıcısı və prodüseri xanım Rebekka Maklaflin-İstham: Sizi görməyə çox şadam, cənab Prezident. Tədbirimizə qatıldığınıza görə Sizə dərin təşəkkürümüzü bildiririk.

Xanımlar və cənablar, mənim üçün böyük şərəfdir ki, bu cür çox mötəbər 2-ci Şuşa Qlobal Media Forumunda iştirak edirəm. Biz buraya səyahət edərkən çox gözəl, səfalı təbiətin, möhtəşəm tunellərin şahidi olduq və möhtərəm cənab Prezident, Sizə bu işdə uğurlar arzu edirəm. Mən şadam ki, bugünkü tədbirimiz Zati-aliləri, cənab İlham Əliyevin himayəsi altında keçirilir.

Mənim adım Rebekka Maklaflin-İsthamdır, mən "Euronews" televiziya kanalının aparıcısı və prodüseriyəm. Şadam ki, bu gün mən bu tədbirin moderatoru olacağam.

Bu gün çox maraqlı gündəliyimiz var. Bilirəm ki, hər biriniz Zati-aliləri İlham Əliyevlə sual-cavab hissəsini səbirsizliklə gözləyirsiniz. Bizim böyük iştirakçı siyahımız var və cənab Prezidentə təşəkkür edirik ki, o, bizə kifayət qədər vaxt ayırıbdır. Mən çox xahiş edirəm suallar qısa olsun ki, biz vaxtımıza qənaət edə bilək. Xahiş edirəm ki, özünüzü təqdim edəsiniz və təmsil etdiyiniz təşkilatın da adını çəkəsiniz.

Bu gün burada əllidən artıq ölkəni təmsil edən nümayəndələr var. Biz Şuşada yalan məlumatların ifşasına həsr edilmiş bir tədbirdə iştirak edirik. Bu, dezinformasiya ilə mübarizə baxımından çox vacib bir vəzifədir. Bu gün, əlbəttə ki, informasiyanın inkişafı

bizim sahə üçün çox əhəmiyyətlidir. Amma burada, əlbəttə ki, mənfi hallar da var. Burada media sektorunu təmsil edən nümayəndələrimiz var, onlar da öz əllərindən gələni edirlər ki, cəmiyyəti məlumatlandırsınlar. Əlbəttə ki, bu baxımdan bu gün burada oturan hər bir şəxs öz peşəsinə böyük sədaqətlə yanaşır.

Mövzuya gəldikdə, biz dörd əsas məqamı qeyd etməliyik: burada dezinformasiyanın təsiri, digər tərəfdən siyasət və təşəbbüslər və əlbəttə ki, Zati-alilərinin tövsiyəsi olacaqdır. Bu baxımdan əlbəttə ki, müsbət və mənfi təsirlərdən danışacağıq. Süni intellektin, eyni zamanda, media sahəsində məlumatlandırma və iqlim fəaliyyəti, - əlbəttə ki, COP29-la bağlı da biz səbirsizliklə gözləyirik bu tədbiri -, iqlim dəyişikliyi və ya keçid məsələsi də müzakirə mövzusu olacaqdır. Tədbirimizin üçüncü günündə də Frank Keyn tərəfindən "Yaşıl dünya naminə həmrəylik" mövzusunda təqdimat olacaqdır. O, sırf COP29 mövzusuna həsr ediləcəkdir və orada Elnur Soltanov tərəfindən də təqdimat keçiriləcək.

Sual-cavab hissəsinə başlamazdan əvvəl qeyd etməliyəm ki, burada maraqlı film təqdimatları olacaq və əlbəttə ki, biz şəhərlə də tanış olacağıq. Bu tədbirin çox səmimi və şəffaf olmasını arzu edirəm və buna əminəm.

Cənab Prezident, bir daha Sizə təşəkkür edirəm. İlk olaraq, cənab Prezidentə keçənilki forumla bağlı sual vermək istərdim. Ölkənizdə o tədbirdən bu günədək media sahəsində hansı dəyişikliklər baş veribdir?

Prezident İlham Əliyev: Əvvəlcə məni bu tədbirə dəvət etdiyinizə görə təşəkkür edirəm. Bu, böyük şərəfdir. Mənə məlumat verildi ki, burada 49 ölkədən və ev sahibi ölkədən nümayəndələr var, jurnalistlər var. Yəni, bu gün Qarabağda ikinci dəfə əllidən artıq ölkənin nümayəndəsi bir araya gəlibdir.

Mən xatırlayıram ki, ötən il məhz bu auditoriyada, məhz bu tarixdə mənim iştirakçılarla çox maraqlı söhbətim oldu və o vaxt mən arzumu bildirdim ki, bu forum bir ənənəyə çevrilsin və gördüyünüz kimi, bu tədbir artıq bir ənənəyə çevrilibdir. Deyərdim ki, mən ötən forumdan bəri regionda və ölkədə baş verən hadisələrlə bağlı geniş danışmağa başlasam, bizim vaxtımız qalmaz. Bu, təkcə media sahəsində deyil, ümumiyyətlə, ölkədə və regionda baş verən hadisələrdir. Cənubi Qafqaz regionuna gəldikdə deyə bilərəm ki, biz tarixi transformasiyanın şahidiyik, tarixi, geosiyasi dəyişikliklər baş verir. Ənənəvi ittifaqlar bir qədər zəifləyib və yeni əməkdaşlıq formatları meydana gəlib. Əlbəttə, ərazi bütövlüyümüzün və suverenliyimizin tam bərpası, – bu, ötən ilin sentyabrında baş verdi, – ən mühüm hadisədir. Təkcə bu, birinci və ikinci forum arasında deyil, ümumiyyətlə, müasir tariximizdə mühüm hadisə oldu. Bundan əlavə bir çox hadisələr baş verdi və ümid edirəm ki, bütün bu hadisələr regionu daha proqnozlaşdırılabilən edəcəkdir.

Yəni, biz – bu regionun xalqları özümüzü təhlükəsiz hiss edəcəyik. Buna əminəm, münaqişələr və qarşıdurmalar keçmişdə qalıb. Füzuli hava limanından buraya səfər edərkən siz gördünüz ki, biz nəhəng yenidənqurma proqramı həyata keçiririk və sizin gördükləriniz, bəlkə bu işlərin heç beş faizi deyil. Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda aparılan bərpa işləri ilə bağlı biz çox nikbinik və Azərbaycan cəmiyyəti də olduqca nikbindir və bu işlərə çox həvəslə yanaşır. Bu, hər bir ölkənin müvəffəqiyyətə nail olması üçün əsas amildir. Burada rahatlıq və təhlükəsizlik vacib amildir. Eyni zamanda, gözləntilər vacibdir. Cəmiyyət görür ki, uzun illər can atdığı məqsədlər artıq reallığa çevrilibdir.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Cənab Prezident, daha bir sualım yalan məlumatların ifşası və dezinformasiyaya qarşı mübarizə mövzusundadır. Sizcə, biz nə dərəcədə çətin vəziyyətdəyik, böhran nə dərəcədə ağırdır?

Prezident İlham Əliyev: Təəssüflər olsun ki, bu gün dünyada baş verənlər məhz bu mövzunun bir növ qurbanına çevrilibdir. Təəssüf ki, bu, bizim artıq həyat tərzimizin bir hissəsinə çevrilibdir. Bəzən biz təəccüblənirik ki, Azərbaycan haqqında beynəlxalq mediada yayılan məlumatlar həqiqətə uyğun olmur – yəni, faktların manipulyasiyası, yanlış narrativlər. Biz uzun illər ərzində bunun qurbanı olmuşuq, əlbəttə ki, onlardan biri Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münaqişə idi və bütün erməni diasporunun səfərbər olması idi. Ermənipərəst siyasətçilər, media nümayəndələri Azərbaycana qarşı hücum edirdilər, Azərbaycan haqqında yanlış narrativlər yayırdılar və Azərbaycanı reallıqdan çox uzaq olan bir şəkildə təqdim edirdilər. Mən xatırlayıram ki, müxtəlif xarici qonaqlarla görüşlərimdə, səmimi söhbətlərdə, mütləq hallarda mənə ötürülən mesaj olur ki, biz Azərbaycanın bu dərəcədə inkişaf etmiş ölkə olduğunu gözləmirdik və ona görə də bu narrativlər çox zərərvericidir. Bu, təkcə ölkənin nüfuzunu ləkələmir. Bu, ölkənin biznes potensialını, sərmayə imkanlarını azaldır. Bu, beynəlxalq ictimaiyyətin əsas məsələlərdən diqqətini yayındırır və tamamilə qeyri-realist ssenarilər üzərinə yönəldir.

Biz etnik təmizləmənin qurbanı olmuşuq, işğalın qurbanı olmuşuq. Bu hal 30 il davam edib. Ancaq bizi dünyada təcavüzkar kimi təqdim edirdilər və medianın bu məsələni işıqlandırması, siyasi motivlərə söykənən mesajlar və qərarlar nəticəsində biz beynəlxalq sanksiyalara məruz qaldıq. ABŞ 1992-ci ildə Azərbaycana qarşı sanksiyalar tətbiq edibdir. Biz işğalın və təcavüzün qurbanı olmuşuq və o zaman konqresin ermənipərəst nümayəndələrinin səyləri nəticəsində bizə qarşı sanksiyalar tətbiq edildi. Yəni, bu, absurd bir vəziyyətdir ki, humanitar böhrana məruz qalan, bir milyon qaçqını olan, işğal edilmiş əraziləri tamamilə dağıdılan bir ölkə sanksiyalara məruz qalmışdır. O zaman bizim beynəlxalq media şəbəkələrinə o qədər də çıxış imkanımız yox idi. Biz müstəqilliyini yeni bərpa etmiş ölkə idik və biz ciddi səylər göstərməli idik. Bizə elə gəlirdi ki, mesajımızı çatdıra bilmirik. Biz özümüzü günahlandırırdıq,

resurslarımızı səfərbər edirdik, beynəlxalq ictimaiyyəti maarifləndirirdik. Daha sonra biz dərk etdik ki, bir çox insanlar, müxtəlif fərdlər bizim mesajları eşitmək istəmir, onlar vəziyyəti tamamilə fərqli şəkildə təqdim etmək istəyir. Ona görə də bu məsələyə yanaşmanın ən yaxşı yolu budur: 30 il müstəqil olan ölkə nə edə bilər? Sizin kimi şəxsləri Bakıya və bölgələrimizə dəvət etmək və bizim nə işlər gördüyümüzü, planlarımızı təqdim etmək, gözləntilərimizi sizə çatdırmaqdır ki, biz dövlət quruculuğunda nələrə nail olmuşuq. Məhz bu, ən səmərəli üsuldur. Biz uzun illərdir üzləşdiyimizi bu gün görürük ki, Amerika Prezidenti də buna məruz qalıbdır. Prezident Tramp "Vaşinqton Post"u və "Nyu-York Tayms"ı feyknyus, yəni yalan xəbər mənbəyi adlandırıb. Mən tamamilə onunla razıyam. Mən təkcə bu məsələdə deyil, onun bir çox bəyanatları ilə razıyam. Bu gün ABŞ Prezidenti məhz media tərəfindən hücumların qurbanıdır, ictimai rəyin manipulyasiyasının qurbanıdır. Elə, sadəcə, bunu görəndə biz özümüzü bir az rahat hesab edə bilərik. Yəni, bu gün diqqət Azərbaycandan yayınıbdır. Əlbəttə, biz çox arzu edirik ki, media obyektiv olsun, hər kəs obyektiv olsun. Ancaq medianın xüsusi məsuliyyəti var. Çünki medianın mesajları, məsələni işıqlandırması bir çox insanların həyatına təsir edir.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Cənab Prezident, təşəkkür edirəm. Bu səmimiyyətə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm. İndi isə auditoriyaya müraciət edəcəyəm. Birinci, TASS xəbər agentliyindən Mixail Qusmana sözü vermək istəyirəm.

Prezident İlham Əliyev: Hər zamankı kimi...

Mixail Qusman: Cənab Prezident, bir il bundan əvvəl mən I Şuşa Forumunda iştirak edirdim və orada sualımı Azərbaycan dilində verdim, bu gün sualımı rus dilində səsləndirəcəyəm. Siz Prezident Trampı qeyd etdiniz, mən də uzun səyahət etmişəm. Açığı, mən dörd gün həmin tədbirdə olmuşam, agentliyi təmsil etmişəm. Respublikaçılar Partiyasının bir çox rəhbəri ilə görüşmüşəm və çox maraqlı bir toplantı idi. Qeyd edim ki, orada mövzular maraqlı idi və bu, rəhbərin müəyyənləşdirilməsi tədbiri idi, əvvəlki toplantıdan kifayət qədər fərqlənirdi və çox maraqlı idi. Sualım odur ki, - bəlkə də sual verməzdim, əgər orada olmasaydım, - Prezident Putinə və digər rəhbərlərə bu suallar verilir və bir sıra rəhbərlər özləri bu sualları verir. Amerikada vəziyyət heç də birmənalı deyil. Bir ay əvvəl fərqli idi və Demokratlar Partiyasının vəziyyəti fərqli idi. Beləliklə, Siz Azərbaycan Prezidenti olaraq, – bildiyiniz kimi, Amerika konstitusiyasına əsasən seçkilər keçirilir, – kimin adının yanvarın 20-si səsləndirilməsini istərdiniz. Noyabrın 6-sı bu, yuxarı-aşağı bəlli olacaq. Düzdür, biri ilə əlaqədar məsələ aydındır, ikinci ilə əlaqədar şayiələr var, Prezident Baydenin qalıb-qalmaması.

Prezident İlham Əliyev: Təşəkkür edirəm sualınıza görə. Tərəfimdən bəlkə də tam birmənalı cavab vermək düzgün olmazdı. Mən çalışıram, əlimdən gələni edirəm ki, maksimum dərəcədə fikirlərimi səmimi ifadə edim. İstənilən auditoriya qarşısında, istər mətbuat qarşısında və yaxud da Azərbaycan ictimaiyyəti qarşısında keçirilən tədbirlərdə mən heç bir halda yanlış məlumat paylaşmıram. Lakin siyasi mədəniyyət anlayışı var və bu anlayış sizin sualınıza birbaşa cavab verməyə imkan yaratmır. Ancaq sizin sualınız başa düşürəm ki, tamamilə ritorikdir. Biz bir-birimizi onilliklərdir tanıyırıq və tamamilə əminəm, siz də yaxşı bilirsiniz ki, mən kimə üstünlük verərdim. Düşünürəm ki, Azərbaycanda mən bu məsələdə, bu mövqedə yeganə deyiləm. Bizə gəldikdə, bu məsələyə öz nöqteyi-nəzərimizdən yanaşırıq. Qərarı Amerika xalqı verəcək. Bu, onların prezidentidir. Lakin, eyni zamanda, bu, bütün dünya üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Çünki bir çox xalqların və ölkələrin taleyi böyük dərəcədə Birləşmiş Ştatların birinci şəxsinin verəcəyi qərarlardan asılı olacaq. Mənim fikrimcə, Prezident Trampın hələ də davam edən kampaniya zamanı səsləndirdiyi mühüm tezislərdən biri də odur ki, onun vaxtında heç bir müharibə olmayacaq. Onun hakimiyyəti dövründə Amerika müharibələrə başlamadı, Vyetnam, Koreya, Yuqoslaviya, Əfqanıstan, Liviya, İraq, Suriya və necə deyərlər, onların davamı olmadı. Bax, bu müddət ərzində onların heç biri baş vermədi. Ancaq buna, yəqin ki, böyük hörmətlə yanaşmağa dəyər.

İkinci tezis də çox əhəmiyyətlidir. Bu mövzuya, necə deyərlər, uzun-uzadı və dərindən toxunmaq istəmirəm, amma indiki halda, ilk növbədə, ABŞ-ın özü və onun bilavasitə təsiri altında olan ölkələr üçün ikinci tezis də vacibdir. Bu, təbii ki, ənənəvi dəyərlərdən gələn məsələ ilə bağlı aydın mövqedir. Zənnimcə, Azərbaycan xalqının mütləq əksəriyyəti nəinki bu mövqeyi bölüşür, həm də onu fəal şəkildə təbliğ edir və əməldə həyata keçirir. Odur ki, mən daha dərinə getsəm, hər şey çox aydın olacaq. Ona görə də bununla fikrimi yekunlaşdırıram.

Mixail Qusman: Təşəkkür edirəm, İlham Heydəroğlu. Birinci Forumda iki sual vermək imkanı yaradılmışdı.

Prezident İlham Əliyev: İstənilən halda moderatora müraciət etməli olacaqsınız.

Mixail Qusman: Odur ki, birinci forumun ənənəsinə sadiq olaraq ikinci sualım çox qısa olacaq. Siz qeyd etdiniz ki, Azərbaycanda ənənəvi dəyərlərə sadiqdirlər. Bu məsələdə Azərbaycanla birbaşa həmrəy olan digər bir ölkə var – Rusiya. Forumda 2022-ci il fevralın 22-dəki görüşdən irəli gələrək, ölkələr arasında Bəyannamənin imzalanması tarixinə qayıtmaq istəyirəm və həmin tarixdən bu günədək münasibətlər sürətli şəkildə artmaqdadır. Bununla bağlı Prezident Putinlə görüşdə, həmçinin Prezident Putin Sankt-Peterburqda AZƏRTAC-ın İdarə Heyətinin sədrinin sualına cavabında fikir bildirmişdi və düşünürdü ki, daha da davam etdirilməlidir. Elə mövzular varmı hansı ki, həll olunmur. Belə deyək, Rusiya ilə Azərbaycan arasında

yalnız iqtisadiyyat deyil. Nəzərə alsaq ki, mən hər şeyi bilmək haqqında maraqlı olan TASS informasiya agentliyini təmsil edirəm və Rusiya Prezidentini Azərbaycana dəvət etmisiniz və bizdə deyirlər ki, bu, yaxın zamanda baş verəcək. Belə deyək, Rusiya Prezidenti ilə müzakirə olunacaq hansı məsələ ən açıqdır?

Prezident İlham Əliyev: Qeyd edim ki, ikitərəfli münasibətlərdə həll oluna bilməyən məsələ mövcud deyil və uzun müddətdir ki, belədir. Düşünürəm ki, hətta müttəfiqlik qarşılıqlı fəaliyyəti haqqında Bəyannamədən əvvəl də belə idi. Prinsip etibarilə biz bütün məsələləri qarşılıqlı anlaşma, qarşılıqlı hörmət, qarşılıqlı maraqlar və xalqlarımızın münasibətlərinin çoxəsrlik tarixi nəzərə alınmaqla nizamlamışıq. Siz tamamilə haqlısınız, son vaxtlar Zirvə görüşlərinin intensivliyi artıb və buna böyük ehtiyac var. Biz apreldə Moskvada, bu ayın əvvəlində Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində görüşmüşük və güman ki, ilin sonuna qədər yenə görüşlər olacaq, mövzular çox genişdir. Ancaq onu da deməliyəm ki, indi əsasən, gündəlik çox geniş olsa da, – siz, əlbəttə, gündəliyə hamıdan daha yaxşı bələdsiniz, – düşünürəm ki, yenə də ön plana çoxtərəfli əməkdaşlıq məsələləri çıxır. Çünki prinsip etibarilə, ikitərəfli əməkdaşlıqda artıq hər şey nizamlanıb.

Siyasi qarşılıqlı fəaliyyət uğurla davam etdirilir. Ticarət dövriyyəsi artır. Rusiya ilə Ermənistan arasında olduğu kimi deyil. Bildiyiniz kimi, Rusiya ilə Ermənistan arasında ticarət dövriyyəsi son iki ildə 5 dəfə artıb, 1,5 milyard dollardan 7,3 milyard dollara çatıb. Bu, bizə çox maraqlıdır. Maraqlıdır ki, Ermənistan nəyin hesabına öz ixracını bu qədər artıra bilib. Bu, necə deyərlər, ritorik sualdır. Ancaq bizim ticarət dövriyyəmiz son bir ildə təxminən 17 faiz artıb – 4 milyard 300 və ya 4 milyard 400-ə bərabər olub. Bu, sabit artımdır.

Ancaq çoxtərəfli əməkdaşlıqla bağlı məsələlərə gəldikdə, bu sahədə əlbəttə ki, həm tərəfdaşların, həm də başqa ölkələrin iştirakı ilə müzakirə etdiyimiz, həll etdiyimiz mövzular çoxdur. Bu, ilk növbədə, geosiyasi vəziyyət və Azərbaycan ərazisində bu layihənin bütün seqmentlərinin artıq yaradıldığı nəzərə alınarsa, bu gün Rusiya yükgöndərənləri üçün həmişəkindən daha vacib olan Şimal-Cənub Nəqliyyat Dəhlizidir. Biz bu dəhlizin buraxılış imkanlarının genişləndirilməsi barədə danışıqlar aparırıq. Lakin bir çox başqa mövzular da var.

Əlbəttə ki, bizə xüsusilə yaxın olan məsələlər müzakirə olunmadan heç bir Zirvə görüşü keçirilmir. Bu, humanitar əməkdaşlıqdır, insanlar arasında təmasdır, mədəni əməkdaşlıqdır, təhsildir. Yəni bu, hamımızın yaxşı bildiyimiz böyük bir sahəni əhatə edir. Əminəm ki, münasibətlərimizin belə intensiv inkişafı davam edəcək. Bu, həm ölkələrimiz, həm də bütövlükdə region üçün son dərəcə zəruridir.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Təşəkkür edirəm, cənab Prezident. İndi sual Holqer Fridrixdəndir. Buyurun, sualınızı verin.

Holqer Fridrix: Mən "Berliner Zeitung" qəzetinin nümayəndəsiyəm. Mənim sualım belədir: Sizin məhz ölkənizlə və prezidentliyinizlə bağlı natamam, qeyri-dəqiq və manipulyasiya edilmiş hesabatlara münasibətiniz necədir? Fərq etməz, bu məlumatlar haradan qaynaqlanır?

Prezident İlham Əliyev: Təəssüf ki, bu, Qərbdən qaynaqlanır və dediyim kimi, bu, bizim gündəlik həyatımızın bir hissəsinə çevrilib. Əvvəllər biz təəccüblənirdik, sonra məyus olurduq, indi isə buna çox biganə yanaşırıq. Bizim üçün fərq etməz, çünki burada əsas qərar sahibi Azərbaycan xalqıdır və hökumətin fəaliyyəti məhz xalqın mənafeyi naminədir.

Əlbəttə, biz istərdik ki, Azərbaycanda və regionda baş verən hadisələr obyektiv şəkildə işıqlandırılsın. Bu, müəyyən dezinformasiya sayəsində obyektiv deyilsə, eybi yoxdur. Ancaq bu, məqsədyönlü şəkildə edilirsə, bu, Azərbaycanı nüfuzdan salmağa yönəlibsə, əlbəttə, biz sual veririk ki, bu, nədən baş verir, bu, niyə belə olmalıdır? Dediyim kimi, bizim bununla bağlı edə biləcəyimiz o qədər də çox deyil. Bu gün Qarabağda apardığımız işlər, ola bilsin ki, bu vəziyyəti dəyişə bilər. Ancaq vaxt keçdikcə siyasi dairələrdə - Qərbdə reallıq daha çox üzə çıxır və Azərbaycana bərabər tərəfdaş kimi yanaşılır.

Bilirsiniz ki, Sovet İttifaqının süqutundan sonra Qərbdə və keçmiş sovet respublikalarının çoxunda belə bir fikir var idi ki, irəli getməyin və mövcudluğunu təmin etməyin yeganə yolu böyük ölkələrin diktəsi altında yaşamaqdır. Biz fərqli yol seçdik. Bu, asan deyildi. Bizim ölkədə sabitliyi pozmaq səyləri oldu. 2000-ci illərin əvvəllərində narıncı inqilablar, rəngli inqilablar cəhdləri olurdu. Eyni zamanda, bizim seçimimiz Azərbaycanın satellit ölkəyə, "proksi" ölkəyə, vassal, qul ölkəyə çevrilməsinin qarşısını aldı və bu da əlbəttə ki, bizim xalqımızın çox dəhşətli dərəcədə əziyyət çəkməsinə imkan vermədi. Biz de-fakto və de-yure müstəqilliyi seçdik. Müstəqil xarici siyasət, özünü təmin edən iqtisadiyyat, tərəfdaşlarımızla, – o ölkələrlə ki, onlar bizimlə əməkdaşlığa can atırdı, – səmərəli əməkdaşlıq. Əlbəttə ki, daxili potensialımıza söykənirdik. Eyni zamanda, biz region ölkələri ilə də sıx əlaqələr qurduq. Bu, bizə imkan verdi ki, iqtisadi problemlərin böyük əksəriyyətini həll edək və biz öz üzərimizdə çalışdıq, diqqətimizi xalqımıza, ölkəmizə yönəltdik və dedi-qodulara, Avropa Parlamentində və ya Avropa Şurasında kiminsə hansısa bəyanatına məhəl qoymadıq, fikir vermədik. Biz onlara tamamilə biganə yanaşırıq.

Yəni, sizin regionunuzda olan ölkələrdən nə qədər çox insan buralara gəlsə, ölkəmizlə bağlı anlayış daha dəqiq olar. Əlbəttə ki, Azərbaycanın sizin Qərb ölkələri ilə əlaqələri də daha yaxşı olacaq. Çünki təəssüratlar, media və ictimai həyatın digər elementləri qərar qəbul edənlərin mövqeyinə təsir edir və onlar ictimai rəyi nəzərə almaya bilməzlər. Çünki bəzən biz demoniza-

siyaya məruz qalırıq. Bəzən elə siyasətçilər var ki, onların səyləri nəticəsində biz onların ölkələrinin xeyrinə müsbət qərar qəbul edə bilmirik. Ona görə də biz daha da yaxınlaşmalıyıq və yaxınlaşdıqca daha az yanlış məlumatlar olacaqdır.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Növbəti sual Gela Vasadzedəndir. O, müstəqil jurnalistdir.

Gürcüstanlı müstəqil jurnalist və siyasi analitik Gela Vasadze: Cənab Prezident, Sizi salamlayıram. Belə bir tədbirdə Sizi görmək çox xoşdur. Səmimi desəm, çox düşündüm və sualı daha dəqiq belə formalaşdırardım. Mən sual vermək istərdim ki, Siz Azərbaycan Respublikasının milli inkişaf konsepsiyası haqqında danışırdınız. Nəyə nail olmusunuz və bugünkü vəziyyət necədir? Sualım belədir: Bu gün Sizin arzuladığınız Azərbaycan və Cənubi Qafqaz nədən ibarətdir?

Prezident İlham Əliyev: Təşəkkür edirəm. Sizi görməyə çox şadam. Keçən il siz iştirak etmişdiniz, təşəkkür edirəm ki, bir daha təşrif buyurmusunuz.

Mən bu haqda fevralda inauqurasiya mərasimindəki çıxışımda danışmışam. Qeyd etmişəm ki, biz hamımız bir yerdə cəmiyyət, bütün insanlar - hansılar ki, gələcək inkişafa töhfə vermək istəyən insanlar gərək yeni milli ideyanı formalaşdıraq. Bizim belə bir ideyamız var idi. Yəni, siyasi üstünlükdən asılı olmayaraq belə bir ideyamız var idi. Bu da ərazi bütövlüyümüzün bərpası və öz ərazilərimizin qaytarılması idi. Biz buna nail olduq, keçən ilin sentyabrında biz buna tamamilə nail olduq.

Lakin biz dincəlməməliyik, biz bu mövzunu uzun-uzadı müzakirə etməməliyik. Çünki bu mövzunu çox uzun müddət istismar etmək olar, lakin bu, bizə bir nəticə verməyəcək. Sözsüz ki, biz heç bir zaman nə işğalı, nə fəsadları, nə verdiyimiz qurbanları, nə böyük Qələbəmizi unutmayacağıq. Biz və bizim gələcək nəsillərimiz bu Qələbə ilə fəxr edəcək. Lakin biz buna fokuslanmamalıyıq, biz bu mövzunu daimi istismar etməməliyik və onu daimi bir rəmzə çevirməməliyik, biz irəli getməliyik. Ona görə Prezident olaraq mən cəmiyyətə üz tutub dedim ki, gəlin, birgə düşünək. Mən bunu təkbaşına düşünə bilmərəm. Hətta mən nəyi isə düşünsəm, bu, sözsüz ki, ictimai müzakirələrin, ictimai düşüncələrin, fikirlərin əsasında, yaxud da Azərbaycanda baş verən hadisələr əsasında formalaşacaq. Eyni zamanda, bildirim ki, tərəfimdən bu məsələ fevral ayında qeyd olunmuşdur, lakin hələ də bu proseslər davam edir.

Həmçinin əminəm ki, yeni milli ideyanın, yaxud da ideyaların necə olmasından asılı olmayaraq, onlar geosiyasi konteksti nəzərə almadan mövcud ola bilməz. Bölgədə geosiyasi kontekst dramatik şəkildə dəyişmişdir. Hətta kiminsə təsəvvür etdiyindən daha kəskin dəyişmişdir. Hazırda Azərbaycanın Qarabağda Qələbəsi yeganə geosiyasi dəyişiklik deyil. Mən bunu artıq dəfələrlə demişəm və çıxışımın əvvəlində demişəm ki, köhnə alyanslar artıq eroziyaya məruz qalır, yeni əməkdaşlıq formatları isə üzə çıxmaqdadır. Mən bu məsələyə daha dərindən vara bilərəm, lakin bu, hamıya kifayət qədər məlumdur.

Biz Cənubi Qafqaz ölkələrindən bəhs ediriksə, bu ölkələrin hər birində çox ciddi siyasi və xarici siyasi transformasiyalar baş vermişdir və baş verməkdədir. Hətta deyərdim ki, kəskin dəyişikliklərə yaxın transformasiyalar baş vermişdir və bu da Cənubi Qafqazda yeni vəziyyətin üzə çıxması deməkdir və biz bunu dərindən başa düşməliyik. Bundan irəli gələrək Gürcüstanın, Ermənistanın, Azərbaycanın xarici siyasət vektorlarının necə inkişaf etməsindən asılı olaraq, biz sizin sualınıza cavab verə bilərik ki, hansı Cənubi Qafqazda yaşamaq istəyirik. Hamı deyəcək ki, biz sülh içində yaşayan, münaqişəsiz, müharibəsiz, ərazi iddiası olmayan, hamının bir-birini sevdiyi, əməkdaşlıq etdiyi Cənubi Qafqaz istəyirik. Lakin bu, badə qaldıranda gözəl kəlamlardır, real siyasət üçün belə deyil. Odur ki, həm Gürcüstanda, həm də Ermənistanda yeni xarici siyasət gündəliyi formalaşan dövrdə onu dərindən düşünməli, təhlil etməli və bundan sonra, – Azərbaycanda bu dəyişməyib və əminəm ki, dəyişməyəcək, – biz müəyyən tədbirlər görməliyik ki, inteqrasiya olmasa da, ən azından müəyyən əməkdaşlıq mövcud olsun.

Mən dəfələrlə söyləmişəm və dərindən təəssüf edirəm ki, Cənubi Qafqaz ölkələri – hansılar ki, müharibə vəziyyətinə düşmüşdü, Baltikyanı ölkələrin yolunu təkrarlaya bilməyiblər. Bildiyiniz kimi, həmin ölkələr açıq şəkildə münaqişələrdə olmayıb. Əgər bölgəmizdə də belə olsaydı, Cənubi Qafqaz iqtisadi inkişaf və siyasi əməkdaşlıq baxımından nümunə ola bilərdi. Çünki əsrlər boyu bizim ölkələrdə xalqlar bərabər yaşamışlar. Lakin bu, baş vermədi. İndi bu barədə nə demək olar. Ancaq indi bir şans var. Bunun üçün yenə də həm Gürcüstanda, həm də Ermənistanda həmin xarici siyasət modifikasiyalarının nə ilə yekunlaşacağını Azərbaycan düzgün təhlil etməli və sonunu görməliyik. Bundan sonra müəyyən mənada daha ciddi addımlar atmalıyıq. Hər halda biz hesab edirik ki, uzunmüddətli sülh mümkündür və təbii ki, ona üstünlük veririk.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Frans Keyn, buyurun, sualınızı verin.

Frans Keyn: Təşəkkür edirəm, Zati-aliləri, cənab Prezident. Əvvəlcə minnətdarlığımı bildirmək istərdim ki, bu gün Şuşada, azad olunmuş Qarabağda tədbirdə iştirak edirəm. Bu fürsətə görə dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Təşəkkür edirəm ki, Siz media ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini ifadə edirsiniz. Noyabrdakı tədbir həqiqətən Sizin üçün çox böyük hadisə olacaqdır. Mən Birləşmiş Ərəb Əmirliklərində, Dubay şəhərində yaşayıram və işləyirəm. Bilirəm ki, Siz COP28-də Dubayda səfərdə idiniz. O, çox uğurlu bir tədbir idi. Baxmayaraq ki, Qərb mediası bu tədbiri çox mənfi işıqlandırırdı. Çünki onlar bu tədbiri görməzdən

gəldilər. Ona görə də Sizə sualım belədir: COP29-la bağlı tədbirlərin mediada işıqlandırılmasını necə görürsünüz və Sizin yanaşmanız necə olacaqdır? Çünki böyük ehtimalla bu tədbir Qərb mediası tərəfindən qərəzli şəkildə işıqlandırılacaqdır.

Prezident İlham Əliyev: Təşəkkür edirəm. Bizim namizədliyimiz və ev sahibliyimizlə bağlı qərar verildikdən sonra – növbəti həftə Qərb mediasında bizə qarşı hücumlar başladı. Bu, gözlənilən bir hal idi və bunu müzakirə etdiyim bir çox şəxslərlə danışıqlarımda, – həmkarlarımı, dövlət və hökumət başçılarını nəzərdə tuturam, – onlar mənə deyirdilər ki, bu, Azərbaycan üçün böyük başağrısı olacaq. Əlbəttə, biz dərk etdik ki, hücumlara məruz qalacağıq. Biz əlbəttə, bunu proqnozlaşdıra bilmərik ki, ittihamların mövzusu necə olacaqdır? Amma əminəm ki, kifayət qədər ittihamlar olacaqdır. Biz nədə ittiham olunurduq? Neft və qazla zəngin olan ölkə olduğumuz üçün. Bu, çox təəccüblü bir haldır. Yeri gəlmişkən, COP28-in ev sahibi olan Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri də eyni mövzuda ittihamlarla üzləşdi. Təəssüf ki, bizə qarşı çox geniş və koordinasiya edilmiş media prosesi başladı, biz ilk vaxtlar buna hazır deyildik. Biz izah etməyə çalışırdıq, bu, bizim günahımız deyil ki, biz neft və qazla zənginik. Bizim fəaliyyətimiz onun əsasında qiymətləndirilməməlidir. Biz iqtisadiyyatımızı necə şaxələndirmişik, işsizliyin öhdəsindən necə gəlmişik, yoxsulluğu necə azaltmışıq, mövzular bunlar olmalıdır. Bu gün bu göstəricilər inkişaf edən ölkələrin səviyyəsindədir, bəzən ondan daha aşağı, daha azdır, yoxsulluq beş faiz səviyyəsindədir və bəzi ölkələr bunu heç yuxusunda görə bilməz. Qazıntı yanacaq növlərindən əldə etdiyimiz gəlirlərin ədalətli paylanılması çox şəffaf şəkildə, məsuliyyətli şəkildə həyata keçirilir. Buna baxmayaraq, ittihamlar davam edir. Ancaq deyə bilərəm ki, vaxt keçdikcə bizə qarşı hücumların sayı azalır, bizim COP heyətimiz çox səmərəli işləyir, öz vaxtının böyük hissəsini xaricdə keçirir, müxtəlif görüşlər keçirir. Bizim COP-la bağlı gündəliyimiz proqnozlaşdırılabilən, aydın hədəflərə, məqsədlərə, nəticələrə köklənmiş gündəlikdir. Deyə bilərəm ki, qərardan altı ay keçdikdən sonra biz daha az hücuma məruz qalırıq. Ancaq onu bilirik ki, tədbir yaxınlaşdıqca bu ittihamların və hücumların sayı artacaqdır.

Ədalətsiz və ikili standartlara əsaslanan işıqlandırmaya gəlsək, biz bilirik ki, COP tədbirinin biri Qlazqoda - Böyük Britaniyanın neft hasil etdiyi bir bölgəsində keçirilirdi və heç kəs o zaman Böyük Britaniyanı ittiham etmirdi ki, onların neft və qazı var. Bu, məhz bizim dediklərimizin həqiqi olduğunu sübut edir. Bu tədbirin əhəmiyyəti əlbəttə ki, bütün bu mənfi hallardan qat-qat çoxdur. Çünki bu, qlobal miqyasda ən mühüm hadisələrdən biridir. Bu, dünyada beynəlxalq arenada bir nömrəli konfransdır və ilk dəfədir ki, postsovet məkanında keçirilir. Bizim üçün bu, misilsiz bir şansdır ki, ən yüksək liqaya daxil oluruq. Biz təkcə təşkilati baxımdan işlər görmürük, mahiyyət baxımından da təşəbbüslər irəli sürürük. Biz inkişaf etmiş ölkələrlə fəal şəkildə işləyirik. Biz Qlobal Cənub və Qlobal Şimal arasında körpülər qururuq. Bizim üstünlüyümüz ondan ibarətdir ki, dörd il ərzində Qoşulmama Hərəkatına sədrlik etmişik. 120 ölkənin iştirakı ilə orada yekdil şəkildə sədr seçilmişdik və sədrlik müddətimiz də uzadıldı. Sədrliyimiz dövründə biz böyük nüfuz qazandıq.

Eyni zamanda, Azərbaycan bəlkə yeganə ölkədir ki, bizim regionumuzda və postsovet məkanında Avropa İttifaqı dövlətləri ilə, Avropa İttifaqının 10 üzvü ilə strateji tərəfdaşlıq haqqında bəyannamələr qəbul edib və imzalayıb. Yəni, Avropa İttifaqının 10 üzvü Azərbaycanın strateji tərəfdaşıdır. Biz İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının üzvüyük. Biz “OPEC Plus” formatının üzvüyük. Biz neft hasil edən ölkələrlə fəal şəkildə işləyirik. Biz müəyyən təkliflər irəli sürmüşük ki, neftlə zəngin ölkələr maliyyə mənbələrinin toplanılmasında, səfərbər edilməsində necə daha vacib rol oynaya bilər.

Mən dünən Londondan, “Avropa Siyasi Birliyi”nin Zirvə toplantısından qayıtmışam. Mən artıq 3-cü dəfədir o tədbirdə iştirak edirəm. Yəni, budur bizim üstünlüyümüz. Biz körpülər qura bilirik. Mən səmimi desəm, bundan əvvəl iqlim məsələləri ilə o qədər də dərindən məşğul olmurdum. Ancaq indi mən anladım ki, inkişaf edən və inkişaf etmiş ölkələr arasında çox böyük qeyri-səmimiyyət, qarşılıqlı ittiham var. Hansı ölkə planetimizə daha çox ziyan vurubdur, məsuliyyətli ölkə kimdir və onları bir növ məsuliyyətə cəlb etmək və cəzalandırmaq cəhdləri var. Biz bunu geridə qoymalıyıq. Bu, bizə heç bir nəticə verməyəcəkdir. Biz inkişafda olan kiçik ada ölkələri ilə əməkdaşlıq edirik. Bizim COP29 çərçivəsində bununla bağlı tədbirimiz olacaqdır və orada ittifaq ölkələri də iştirak edəcək. Biz ittifaq ölkələri ilə birgə fond yaradacağıq ki, inkişafda olan həmin kiçik ada ölkələrinə kömək edək. Çünki bu vəziyyət onların mövcudluğuna təhlükədir. Yəni, biz müxtəlif istiqamətdə irəliləyirik. Hesab edirəm ki, biz Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin COP28-in ev sahibi kimi təcrübəsindən istifadə edəcəyik və onun üzərindən işimizi aparacağıq. Ancaq ondan qabaq COP-a Misir ev sahibliyi edibdir. Onların da neft və qazı var. Bizdən sonra da Braziliya ev sahibliyi edəcək. Yenə də neft və qaz ölkəsidir. Bu, onu göstərir ki, bu ölkələr enerji təhlükəsizliyi baxımından özlərini çox rahat hiss edən ölkələrdir. Onlar məsuliyyət nümayiş etdirirlər. Onlar yaşıl texnologiyaya, yaşıl keçidə sərmayə qoyur, töhfə verirlər. Xanım Rebekka qeyd etdiyi kimi, yaşıl həmrəylik mövzusu müzakirə ediləcəkdir. Bu il Azərbaycanda “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan edilib. Ümid edirəm ki, uğurlu tədbir kimi onun yaxşı nəticələri olacaq. Bütün dostlarımızı noyabrda bizimlə birlikdə olmağa dəvət edirəm.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Biz böyük məmnuniyyətlə orada iştirak edəcəyik. Növbəti sual Karlayl Korbindəndir. O, BMT-də Fransa Polineziyasının nümayəndəsidir.

Karlayl Korbin: Cənab Prezident, yanlış narrativlərdən biri odur ki, guya kolonializmə son qoyulmuşdur. Siz bu sahədə ən fəal liderlərdən birisiniz, bəlkə də ən fəal Lidersiniz. Əlbəttə, Siz Qoşulmama Hərəkatına sədrlik dövründə də buna diqqət yetirdiniz. Bakı Təşəbbüs Qrupu çox fəaldır, koloniya kimi, müstəmləkə kimi yaşayan ölkələri bir araya gətirir. Biz Fransa müstəmləkə əraziləri ilə bağlı mühüm bir tədqiqatı başa çatdırmışıq və onu təqdim edəcəyik. Siz inkişafda olan kiçik ada ölkələrini qeyd etdiniz. Çox şadıq ki, Siz Karib hövzəsində iqlim dəyişikliyi ilə bağlı bizi dəstəkləyirsiniz. Çünki bu, bizim mövcudluğumuza təhlükədir. Eyni zamanda, kolonializmə dair gələcək təşəbbüsləriniz barədə nə deyərdiniz?

Prezident İlham Əliyev: Təşəkkür edirəm. Tamamilə haqlısınız ki, biz Qoşulmama Hərəkatına sədrliyimizə başlayandan bu məsələ ilə yaxından məşğul olmağa çalışdıq. Çünki Qoşulmama Hərəkatının bir çox üzvü keçmişdə kolonializmin qurbanı olmuşdur. Milyonlarla insan bunun qurbanı olmuşdur və bəzi ölkələr hələ də bundan əziyyət çəkir. Məsələn, Qəmər adaları, Mayot adası. Hələ də onlar kolonial idarəçilik altındadır. Biz bu ölkələrə kömək etmək istəyirik ki, keçmişin bu iyrənc qalığından özlərini azad edə bilsinlər. Təəssüflər olsun ki, Fransa hökuməti yenə də mediadan istifadə edərək bizi ittiham edir ki, guya biz onların daxili işlərinə qarışırıq. Ancaq bu, qətiyyən belə deyil. Biz bunu Avropa İttifaqında, BMT-də anti-Azərbaycan mövqeyi ilə əlaqələndiririk. Onlar Azərbaycana qarşı soyuq müharibəyə başlayıblar. Biz bunu ona görə edirik və əminik ki, Fransanın etdikləri iyrəncdir, qəbuledilməzdir və buna son qoyulmalıdır. Onların həmin insanların taleyinə bu dərəcədə təsir etməyə ixtiyarları yoxdur. O ölkələr Fransadan minlərlə kilometr uzaqda yerləşir, onları assimilyasiya etməyə çalışırlar, onları təhqir edirlər. Sonuncu hadisələrdə Yeni Kaledoniyada yeddi insan həlak olub. Bu, Fransanın və onun prezidentinin əməli nəticəsində baş verib.

Biz kolonializmdən əziyyət çəkən bütün xalqları dəstəkləməyə davam edəcəyik, əlimizdən gələni edəcəyik. Əlbəttə ki, siz Bakı Təşəbbüs Qrupunu qeyd etdiniz. Bu, bir qeyri-hökumət təşkilatıdır. Ancaq bu qeyri-hökumət təşkilatı birgə səylər nəticəsində Azərbaycanda yaradılıb və onlar, məncə, çox yaxşı işləyirlər. Çünki kolonializmdən əziyyət çəkən həmin xalqların səsini heç kəs eşitmir. Çünki az sayda ölkə var ki, Fransanı əməllərinə görə ittiham etsin. Bir çox ölkələr buna göz yummağa çalışırlar, başqa tərəfə baxmağa çalışırlar. Özlərinə başağrısı axtarmırlar. Onlar qorxurlar ki, "Fiqaro" və ya "Le Monde" qəzetlərində demonizasiyaya məruz qalarlar. Həmin qəzetlər bu gün Fransa prezidentinin rejiminin təsiri altındadır. Mən sizə tam əminliklə deyə bilərəm, biz çox gözəl bilirik ki, həmin o media şirkətlərinə Yelisey sarayından hansı mesajlar ötürülür. Biz buna məhəl qoymuruq. Biz sizi hər zaman dəstəkləyəcəyik. Əlimizdən gələni edəcəyik ki, siz və sizin kimi milyonlarla insan öz torpağında azad yaşaya bilsin. Siz öz gələcəyinizi planlaşdırmalısınız. Siz öz irsinizi və ləyaqətinizi, dilinizi qorumalısınız, hansı ki, bu gün sizi ondan məhrum etməyə çalışırlar. Biz sizin yanınızda olacağıq.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Təşəkkür edirəm, Zati-aliləri. Növbəti sual Maksim Şevçenkodandır.

Maksim Şevçenko: Cənab Prezident, gözəl Şuşaya dəvətə görə təşəkkür edirəm. Mən onu xarabalıq vəziyyətində görmüşəm. Mən onu Vətəni ilə əlaqədən məhrum olanda, qəm-qüssə içində görmüşəm. Mən 2000-ci illərin əvvəllərində Azərbaycan ilə Ermənistan arasında humanitar danışıqlar üzrə bir cəhddə iştirak etmişəm və sairə. Ona görə də indi işğaldan azad edilmiş ərazilərin belə dirçəlişini görəndə Azərbaycan üçün şad oldum. Gördüyünüz işlərə görə Sizə və Sizin şəxsinizdə bütün Azərbaycan xalqına dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Maksim Şevçenko: Mən bu fikri davam etdirəcəyəm. Yalan məlumatlar çox vacib bir mövzudur. Rus dilində daha sərt səslənir - uydurulmuş hekayələr. Bu yalanlar nədən ibarətdir? Onlar bu gün Sizin haqqında danışdığınız kimi, Qərbin dünya xalqları üzərində hökmranlığını davam etdirməsinə, müxtəlif ərazilərə işarə edərək, öz siyasi və tarixi hekayələrini dünya xalqlarının üzərinə sırımağa davam etməyə imkan verən yalanlardır. Nədənsə, bu rəvayətlər orada formalaşır. Kim harada yaşayıb, qədim tarixçilər kimə harada yaşamağa icazə veriblər, harada kimin nə haqqı var, çünki min il əvvəl haradasa filan yerdə filankəs nəsə yazıb, bu gün etnik təmizləmə aparmaq və ya öz dövlətlərini yaratmaqla bağlı. Ona görə də Azərbaycan xalqı Sizin rəhbərliyinizlə bu yalana zərbə vuranda, bu, əslində, bütün bu sistemin, XX əsrdə Osmanlı İmperiyasının xarabalıqları üzərində formalaşan aldatma sisteminin məhv edilməsinin başlanğıcı idi. Xalqları öz Qərb ağalarına tabe etmək cəhdləri ilə Rusiya İmperiyasını məhv etdilər.

Cənubi Qafqazın taleyi ilə bağlı sualım var. Mənim çoxlu sayda azərbaycanlı dostlarım var, onların əksəriyyəti əslən Qərbi Azərbaycandandır. Orada əcdadlarının qəbirləri var, onlar bu gün öz tarixi Vətənlərini, azərbaycanlıların yaşadığı yerləri ziyarət etmək imkanından məhrumdurlar. Müxtəlif xalqlara mənsub fərqli dinlərin nümayəndələri min illər boyu orada yaşayıblar, yəqin ki, müəyyən müharibələr və münaqişələr olub, lakin bu ərazilər heç vaxt etnik təmizləməyə şahidlik etməyib. Sovet İttifaqının süqutundan sonra 300 minə yaxın azərbaycanlı Qərbi Azərbaycandan, indiki Ermənistan ərazisindən qovulub. Deyirlər ki, bu proses hələ 1980-ci illərdə başlayıb. Bu barədə mənə müxtəlif versiyalar söylədilər. Amma indi burada, Siz dediyiniz kimi, keçmişin davamı olaraq hər hansı əlavə fikirlər söyləmək istəmirəm. Gələcək – humanitar

əməkdaşlıqdır. Sualım belədir, biz azərbaycanlıların öz Vətənlərinə heç olmasa, qonaq kimi gələ bildiyi günü görə biləcəyik? Bəlkə də kimsə orada yaşamaq istəyəcək. Dostlarım var, onlar orada, Göyçə gölünün, ermənicə Sevan gölünün sahillərində necə yaşadıqlarını hələ də xatırlayan yaşlı insanlardır, – yeri gəlmişkən, onların çoxu ermənicə bilir, – bu gün onlar bu imkandan məhrumdurlar. Mənim tanıdığım ermənilər var ki, onların bir çoxu eynilə Azərbaycana gəlmək istərdilər, hansı ki, nəsilləri üçün vətən olub. Ona görə də bu humanitar mübadilə, ədalətin, Qafqazın öz ənənələri ilə əsl bütövlüyünün bərpası, etnik təmizləmənin olmaması prosesi haqqında nə düşünürsünüz? Bu, zənnimcə, Gürcüstana da aiddir. Burada mənim mövqeyim dəyişməz olaraq qalır. Hər bir gürcü qovulduğu torpaqlara qayıtmalıdır. Mən bunu bir Rusiya vətəndaşı kimi cəsarətlə deyirəm. Bu prosesdə hər hansı irəliləyiş olacaqmı? Azərbaycanlılar öz Vətənlərini – Qərbi Azərbaycanı görəcəklərmi?

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun, sualınıza görə təşəkkür edirəm. Bu məsələ ilə bağlı nə düşündüyüm barədə cavab verməzdən əvvəl demək istərdim ki, azərbaycanlılar hələ XX əsrin əvvəllərində - 1918-ci ildə və müharibədən dərhal sonra, - mən İkinci Dünya müharibəsini nəzərdə tuturam, - Qərb ölkələrində yaşayan ermənilərin Ermənistana köçürülməsi və onların yerləşdirilməsi kimi tam düşünülmüş bir bəhanə ilə indiki Ermənistan ərazisindən deportasiyaya məruz qalıblar. O vaxt, 1940-1950-ci illərdə sovet hökuməti tərəfindən bir neçə qərar qəbul edildi və yüz minlərlə insan Qərbi Azərbaycanda yaşadıqları, məskunlaşdıqları ərazilərdən sürgün olundu. Yaşayış üçün yararsız, Zəngəzur, Göyçə və digər yerlərdəki təbii-iqlim şəraitindən tamamilə fərqli olan Kür-Araz ovalığına deportasiya edildi. Onların çoxu, sadəcə, dözə bilməyib və vəfat edib. Həm də, prinsipcə hər şey, əlbəttə, 1980-ci illərin sonlarında baş verən etnik təmizləmədən başladı. Çünki yenə də sualınızın əvvəlində yalan rəvayətlərlə bağlı dediyiniz o şərhlərə qayıdaraq, bütün bunlar barədə Qərbin, o cümlədən Rusiyanın, 1990-cı illərin Rusiyasının media məkanında danışılmayıb. Onlar bu barədə susublar. Qafan bölgəsində və başqa rayonlarda azərbaycanlıların Ermənistan ərazisindən vəhşicəsinə deportasiyası haqqında tamamilə susarkən, Ermənistanın yalan hekayəsinə dair yüz faizli birtərəfli meyil var idi. Prinsipcə, elə hər şey də buradan başladı. Bu, sonradan böyük yanğına çevrilən qığılcım idi. Beləliklə, xalqımız deportasiyanın bütün əzablarını yaşadı.

Konkret suala gəldikdə isə, mən əminəm ki, həmin gün mütləq gələcək. Burada biz, əlbəttə ki, Ermənistan rəhbərliyinin siyasi iradəsinə, bəyan etdiyi demokratiya və qanunun aliliyi prinsiplərinə sadiqliyinə ümid bəsləyirik. Bilirsiniz, hələ ötən ilin sentyabrında antiterror əməliyyatı keçirilməmişdən əvvəl, biz Qarabağın erməni əhalisinin nümayəndələrini dəfələrlə görüşlərə, söhbətlərə dəvət etmişdik. Mən parlamentin üzvləri arasından Prezidentin xüsusi nümayəndəsini təyin etdim, o, Qarabağın erməni əhalisi ilə təmasların qurulması və onların sonrakı yaşayışının və həyat fəaliyyətinin müəyyən edilməsi üçün xüsusi olaraq təlimatlandırıldı. O vaxt Qarabağ ermənilərinin nümayəndələri ilə hətta ilk görüş hələ nəzarətimiz altında olmayan ərazidə, Xocalıda, Rusiya sülhməramlı kontingentinin bazasında baş tutdu. Ancaq biz həm də o vaxt təklif etdik ki, növbəti görüş artıq nəzarətimiz altında olan ərazidə baş tutsun. Lakin ovaxtkı separatçı rejim bundan imtina etdi. Bir neçə ay ərzində biz onları iki dəfə görüşə dəvət etdik və iki dəfə imtina edildi, bundan sonra isə prosesdə iştirak etməyə çalışan bir çox beynəlxalq oyunçular bizə sual ilə müraciət etdilər: bəs onların həyat fəaliyyəti necə təmin ediləcək? Ona görə də biz reinteqrasiya layihəsini sadəcə olaraq internetdə yerləşdirməyə məcbur olduq. Layihəyə giriş açıqdır. Düşünürəm ki, bu problemlə maraqlananların çoxu onun məzmunu ilə tanış olub. Orada hər şey aydın şəkildə qeyd edilib. Onların orada, Azərbaycan ərazisində hansı şərtlər daxilində – vətəndaşlığı qəbul edəcəkləri təqdirdə qala biləcəkləri qeyd olunmuşdu və bunun necə etməyin qaydası, iş və yaşayış icazəsinin alınması şərtləri göstərilmişdir. Yəni, başqa ölkənin vətəndaşının digər ölkədə daimi yaşaya bilməsinin hər hansı başqa forması, sadəcə olaraq, mövcud deyil. Bundan da imtina edildi. Yəni, o vaxt bizim nəzarətimizdə olmayan Qarabağda yaşayan erməni millətindən olan vətəndaşların təhlükəsiz həyatını təmin etmək baxımından biz mümkün qədər konstruktiv idik. Sentyabrın 20-də biz nəzarəti bərpa edərək separatizmə son qoyanda yenə erməni əhalisinin nümayəndələri ilə bir neçə görüş keçirildi, amma yenə də nəticə əldə olunmadı. Bu dediklərim bizim məsələyə olan yanaşmamız haqqındadır. Təbii ki, biz Ermənistan hökuməti tərəfindən də eyni yanaşmanı gözləyirik. Biz onlardan açıq-aydın bəyanat gözləyirik ki, bugünkü Ermənistan ərazisindən, Qərbi Azərbaycandan qovulmuş azərbaycanlılar, yaxud oradan didərgin salınanların övladları və nəsilləri öz tarixi torpaqlarına necə qayıda və həmin yerlərə gedə bilərlər, yaxud həmin torpaqlarda necə yaşaya bilərlər. Üstəlik, bizdə olan kifayət qədər mötəbər məlumatlara görə, azərbaycanlıların yaşadığı kəndlərin 90 faizində indi həyat yoxdur, yəni həmin yerlər boşdur, oralar Füzuli, Ağdam və digər yerlər, habelə bütün digər Azərbaycan kəndləri 30 il ərzində dağıdıldığı kimi yerlə-yeksan edilib. Orada bəzi kəndlərdə isə erməni əhalisi məskunlaşıb. Ona görə də mən çox inanıram ki, həmin gün mütləq gələcək. Mən bu barədə dəfələrlə danışanda, təbii ki, erməni diasporunun nəzarətində olan beynəlxalq müstəvilərdə məni az qala işğalçı fikirlərə düşməkdə ittiham etməyə başladılar. Mən dedim ki, biz oraya tanklarla yox, avtomobillərlə gələcəyik. Mən bunu indi də deyirəm. Düşünürəm ki, bu mesaj, bugünkü erməni rejiminin

sponsorlarının, xüsusən Parisdə və digər Qərb paytaxtlarındakıların onlara çox aydın şəkildə çatdırmalı olduğu ismarışlardan biridir. Axı, indi onlar özlərini ən qabaqcıl avropalılar kimi qələmə verirlər. Qoy onlar Avropa İttifaqına xas olanı – milli azlıqların, onların dilinin, tarixinin, mədəniyyətinin necə qorunmalı olduğunu nümayiş etdirsinlər. Bunu sözdə deyil, əməldə nümayiş etdirsinlər. Düşünürəm ki, burada təkcə Azərbaycanın istəyi, yaxud Azərbaycanın fəaliyyəti kifayət etməyəcək. Zənnimcə, bu məsələyə beynəlxalq media qurumları və beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları qoşulsaydı, çox yaxşı olardı. Çünki Qərbi Azərbaycandan qovulmuş azərbaycanlıların və onların nəsillərinin sayı bu gün Azərbaycanda milyonlarladır. Əgər buna Azərbaycanın region kontekstindən yanaşsaq, bu, əhalisinin sayına görə ölkəmizin ən böyük regionudur.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Təşəkkür edirəm. “Haber Global”dan olan nümayəndənin sual verməsini istərdim.

Türkiyənin “Haber Global” televiziyasının aparıcısı Saynur Tezen: Cənab Prezident, dəvətə görə təşəkkür edirəm. Bu gün Qarabağda, Şuşada olmağımdan şərəf hissi keçirirəm, xüsusilə də nəzərə alsaq ki, bu ərazilər 30 il ərzində işğala və dağıntıya məruz qalıb. Fantastik dəyişikliklərin şahidi oldum.

Mən “Haber Global”dan, İstanbuldan olan jurnalistəm. Hazırkı vəziyyət, sülh sazişi ilə bağlı vəziyyət nədən ibarətdir? Noyabrın 8-i Qarabağda Qələbə əldə edildi. 2023-cü ilin sentyabrında antiterror əməliyyatı keçirildi və bununla da Qarabağın erməni işğalına son qoyuldu. Bu da Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tam bərpası ilə nəticələndi. Sülh sazişi hələ də imzalanmayıb. Siz bəyan etmisiniz ki, Ermənistan konstitusiyasında dəyişiklik edilməsi sülh müqaviləsinin imzalanması üçün başlıca şərtdir. Son zamanlar Ermənistanın baş naziri Paşinyan tərəfindən bəyanatlar verilib ki, o, sülh tərəfdarıdır. O, parlamentdə çıxışında da qeyd edib ki, sülh tərəfdarıdır. Ancaq revanşist abhavanı nəzərə alsaq, Prezident Ərdoğana da bu sual veriləndə, o dedi ki, yanlış tarixi narrativlərdən uzaqlaşmaq lazımdır və realist yanaşma nümayiş etdirilməlidir. Prezident Ərdoğan qeyd etdi ki, Paşinyan artıq bunu başa düşüb. Ermənistan, erməni diasporu və revanşist qüvvələr də bunu dərk etməlidir. Ümid edirəm ki, Ermənistan düzgün qərar qəbul edəcək. Çünki imkanlar hər zaman olmur və bu fürsətdən istifadə etmək lazımdır. Bu, Prezident Ərdoğanın sözləridir. Yəni, bu imkandan yararlanmağın şərtləri hansılardır və Sizcə sülh sazişi nə zaman imzalanacaq?

Prezident İlham Əliyev: İcazənizlə, mən əvvələ qayıdım, İkinci Qarabağ müharibəsinin sonuna. O zaman ATƏT-in keçmiş Minsk qrupu fəaliyyətdə idi və onların nümayəndələri, bilirsiniz ki, orada üç həmsədr var idi, onlar Azərbaycana gəldilər, səfərdə oldular və mən anladım ki, onlar nə edəcəklərini bilmirlər. Yəni, gələcək addımları nədən ibarətdir onu bilmirdilər. Çünki münaqişəyə və işğala Azərbaycan özü son qoydu və 20 il ərzində razılaşdırılmış bütün prinsiplər tərəfimizdən təmin edildi. Yəni, biz bunu etdik.

Bizim ölkə və şəxsən mən sülh sazişi üzərində işləməyi təklif etdim. Mənim fikrim ondan ibarət idi ki, Qarabağ münaqişəsi həll edilib. Biz nə etməliyik ki, iki ölkə münasibətləri normallaşsın. Bu, açıq şəkildə Azərbaycan tərəfindən bəyan edildi. Ancaq Ermənistandan bir cavab gəlmədi. Bir müddətdən sonra biz prinsiplərimizi elan etdik. Bu, beş prinsipdir, təməl prinsipləridir, beynəlxalq hüququn prinsipləridir. Əminəm ki, bu işlərlə məşğul olanlar bilir mən nədən danışıram. Yenə də Ermənistana çox uzun müddət lazım oldu ki, buna razı olsunlar. Yəni, o zamandan etibarən danışıqlar bizim təşəbbüsümüzlə başladı. Həmin danışıqlar bir müddət davam etdi və burada heç bir ciddi irəliləyiş olmadı. Bunun bir xüsusi səbəbi var idi, çünki Ermənistan həmin sülh sazişinə dırnaqarası “Dağlıq Qarabağ” məsələsini daxil etmək istəyirdi. Biz bunun qəti əleyhinə idik. Çünki bu, bizim daxili məsələmizdir. Daxili məsələlər müzakirə mövzusu ola və təbii ki, sazişə də daxil edilə bilməz. Bu məsələ açıq qaldıqca digər məsələlər haqqında, o qədər də əhəmiyyətli olmayan məsələlər haqqında danışmağın mənası yox idi. Azərbaycan öz suverenliyini ötən ilin sentyabrında bərpa etdikdən sonra biz daha üç ay gözlədik ki, Ermənistan nəhayət, danışıqlara yenidən başlasın. Yəni, praktiki baxımdan mahiyyət etibarilə real danışıqlar altı aydır – dekabr ayından başlayaraq gedir və o, xarici işlər nazirləri səviyyəsində həyata keçirilir. Müxtəlif ölkələrdə bir neçə görüş keçirilibdir.

Sülh sazişinin mətninə gəldikdə, mənə xarici işlər naziri tərəfindən verilən məlumata görə, mətnin 80-90 faizi razılaşdırılıb. Ona görə də Ermənistan həmin o müddəanı və terminologiyanı oradan götürməyə razı oldu və beləliklə, normallaşma prosesində irəliləyiş baş verdi. Ancaq burada yenə də hazırda iki məsələ var. Birincisi, Ermənistan bizim təkliflərə müsbət cavab verməlidir ki, həm Ermənistan, həm Azərbaycan birgə ATƏT-ə müraciət etsin ki, Minsk qrupu ləğv edilsin. Çünki artıq uzun müddətdir bu qrup fəaliyyətsizdir, bəlkə də bir-iki ildir. Minsk qrupunun fəaliyyətdə olması üçün heç bir səbəb yoxdur. Çünki həmsədrlər de-fakto bir-biri ilə müharibədədir, yəni onların ikisi digərinə qarşı bir yerdədirlər. Fransa burada bütün imkanlardan məhrum edilib. Onlar nəinki vasitəçi, heç bu regionda ola bilməzlər. Onlar Cənubi Qafqaz regionunda bizim razılığımız olmadan mövcud ola bilməzlər. Bizsiz onu etmək istəyirlərsə, onlar uğursuzluğa düçar olacaqlar və bu, bir daha onlar üçün çox acınacaqlı və ağrılı bir məsələ olacaq. Yəni, Minsk qrupunun burada bir növ “canlı” saxlanılmasında nə fayda var, nə məqsəd var?! ATƏT daxilində konsensus şəklində qərarlar qəbul edilir. Ermənistan Minsk qrupunu hələ də fəaliyyətdə saxlamaq istəyirsə, bu o deməkdir ki, Ermənistanın hələ

də Azərbaycana qarşı ərazi iddiası var və bu, çox ciddi bir faktordur. Bu, bir testdir, bu, bir göstəricidir. Onlar bəyanatlarında bəzən bir şey deyirlər, əməldə isə tam fərqli hərəkət edirlər. Onlar bu gün ən yüksək səviyyədə deyirlər ki, "Qarabağ Azərbaycandır!". Halbuki 2019-cu ildə bir neçə kilometr buradan uzaqda həmin şəxs çox emosional şəkildə bəyan edirdi ki, "Qarabağ Ermənistandır!". Bu gün həmin adam deyir ki, "Qarabağ Azərbaycandır!". Bu, çox gözəl transformasiyadır və mən bunu təqdir edirəm. Ancaq indi bunu əməli addımlarla sübut etmək lazımdır. Minsk qrupunun ləğvi ilə bağlı ATƏT-ə birgə müraciət edilməlidir.

Növbəti şərt odur ki, Ermənistan konstitusiyasında dəyişikliklər edilməlidir. Bizim onların daxili işlərinə hər hansı bir müdaxilə etmək niyyətimiz yoxdur. Ermənistan konstitusiyasında müstəqillik barədə müddəa var və orada Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı təhlükə var, təhdid var. Orada Ermənistanın və dırnaqarası "Dağlıq Qarabağ"ın birləşməsindən söhbət gedir. Yəni, bu müddəa o konstitusiyada olduğu müddətdə sülh sazişi mümkün deyil. Bir daha demək istəyirəm ki, məni hər kəs yaxşı başa düşsün. Ermənistanın daxili işlərinə bizim hər hansı müdaxiləmizdən söhbət gedə bilməz. Ancaq konstitusiyada belə bir maddənin olması sülh sazişini mümkünsüz edir. Çünki konstitusiya hər hansı bir beynəlxalq müqavilədən üstün sənəddir. Ona görə biz o vəziyyətdə olmaq istəmirik ki, bir gün onlar yenə də öz fikirlərini dəyişəcəklər və biz sentyabrda atdığımız addımları təkrar etməyə məcbur qalacağıq.

Bununla yanaşı, mətn üzərində danışıqlar davam edir. Deyə bilmərəm ki, xarici işlər nazirləri növbəti görüşü nə zaman keçirəcək? Bu gün mən daha az nikbinəm. Çünki bildiyiniz kimi, baş nazir Paşinyan mənimlə Britaniyada görüşməkdən imtina etdi. Bu, Britaniya Hökumətinin təşəbbüsü idi. Təklif o idi ki, bizim aramızda belə bir görüş keçirilsin, həmin Oksford tədbiri çərçivəsində. Ermənistan tərəfi bu təklifi rədd etdi. Biz buna çox təəccübləndik, çünki dörd ay bundan əvvəl Kansler Şolts Münxen şəhərində bənzər bir görüş təşkil etdi. O, görüşdə iştirak edirdi, 5-6 dəqiqə ərzində bizimlə bir yerdə oldu, sonra otağı tərk etdi. Detallar bu idi. Belə bir format düşünülmüşdü ki, o, giriş sözündən sonra otağı tərk etsin. Beləliklə, görüşümüz ikitərəfli qaydada davam etdi. Britaniya Hökuməti də eyni təklifi verdi. Görüşdə Britaniyanın Baş naziri iştirak edəcəkdi və sonra çıxacaqdı. Baş nazir Paşinyan bundan imtina etdi. Yəni, o, mənimlə danışmaq istəmirsə, hansı sülh sazişindən söhbət gedə bilər. O, Britaniyanın Baş naziri ilə danışmaq istəmirsə, Londona və Oksforda niyə səfər edirdi? Yəni, bir sıra məsələlərdə çox ciddi ziddiyyət var. Ancaq biz baxacağıq, dediyim kimi, mən Londondan dünən qayıtmışam. Bir istiqamət mətndir – sülh sazişinin mətni, digəri isə, əlbəttə ki, dediyim kimi, Ermənistan konstitusiyasıdır.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Çox təşəkkür edirəm. Professor Paulo Liebl Fon Şirak, söz sizindir. O, Vaşinqtonun Bey Atlantik Universitetini təmsil edir.

Paulo Liebl Fon Şirak: Təşəkkür edirəm, cənab Prezident. Mən ötən il də bu tədbirdə iştirak etmişəm. Bir daha təşəkkür edirəm ki, məni dəvət etmisiniz. İcazənizlə, Qərbi Azərbaycan məsələsinə toxunmaq istəyirəm. Biz Vaşinqtonda bir neçə gün öncə Qərbi Azərbaycan İcmasının nümayəndəsi ilə də görüşdük, bunu ətraflı müzakirə etdik. Biz bilirik ki, bu məsələ ilə bağlı necə qərəzli işıqlandırma var. Üç yüz min azərbaycanlının oradan didərgin salınması ilə bağlı heç kəsdə məlumat yoxdur. Burada hər hansı kompensasiya edilməyib, bunun hər hansı bir əsaslandırılması olmayıb, təqdim edilməyib. Mən şadam ki, belə bir görüş keçirildi və biz məlumatlandırıldıq.

Mənim sualım COP29-la bağlıdır. Bildiyiniz kimi, Qərbin dünyanın həyatına təsir və dekarbonizasiya ilə bağlı öz iddiaları var. Ola bilər, bu, bu gün baş verməyəcək, yaxşı fikirdir. Ancaq bu, nə qədər realdır? Mən səmimi şəkildə deyə bilərəm ki, neft-qaz aktuallığını saxlayacaqdır. Mən ABŞ-ı təmsil edirəm və orada biz bu məsələyə 100 milyardlarla dollar xərcləmişik. Ancaq ötən il ABŞ tarixində neft-qaz sahəsində ən böyük hasilata nail olundu. Bu, Bayden Administrasiyası dövründə baş verdi. O Administrasiya ki, yaşıl enerji məsələsinə sadiqdir və mənim sualım bundan ibarətdir. Siz tezliklə COP29-a ev sahibliyi edəcəksiniz. Siz neft-qaz hasil edən ölkəsiniz. Siz ötən il dediniz ki, biz bərpaolunan enerji sahəsində irəliləyəcəyik. Siz hər iki istiqamətdə irəliləyə bilirsiniz. Burada Siz bu narrativləri bir növ idarə edə bilirsiniz. Yəni, Sizin dünyaya mesajınız nədən ibarətdir? Bəli, biz yaşıl enerjiyə sadiqik, ancaq bu texnologiya hələ tam hazır deyil. Bunlar çox bahalı təşəbbüslərdir. Dünya buna hələ hazır deyil və Siz qeyd etdiyiniz kimi, ölkəniz Qlobal Cənub və Qlobal Şimalla körpü ola bilər. Siz neft hasilatçısısınız, Sizin ölkədən İtaliyaya qədər uzanan boru kəmərləriniz var. Sizin bu baxımdan - hibrid atmosferdə yaşamaqla bağlı, yəni, həm faydalı qazıntı növlərindən istifadə edərək, həm də yeni bərpaolunan enerjiyə diqqətin təmin edilməsi ilə bağlı mesajınız nədən ibarətdir? Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Mənim mesajım qısa şəkildə ola bilər. Mən deyərdim ki, riyakarlığa son qoyulmalıdır. Mən deyə bilərəm ki, ötən görüşümüzdən bu günədək Azərbaycan bərpaolunan enerji sahəsində böyük nailiyyətlərə imza atıb. Biz ən böyük Günəş Elektrik Stansiyasını - 230 meqavat gücündə stansiyanı istifadəyə verdik. İndi isə 240 meqavatlıq külək elektrik enerjisi stansiyası ilə bağlı işlər yekunlaşır və tezliklə biz 240 meqavatlıq Günəş Elektrik Stansiyasının açılışını edəcəyik. Birinci layihə "Masdar" şirkəti, ikinci layihə isə "Acwa Power" şirkəti tərəfindən həyata keçirilir. Üçüncüsü isə BP tərəfindən inşa ediləcək. Yəni, bunlar dünyanın aparıcı enerji şirkətləridir. Bununla yanaşı, ötən ay Bakıda biz üç Günəş və külək

elektrik stansiyasının təməlini qoyduq, ümumi həcm bir qiqavatdır. Biz bu sahədə çox böyük işlər görürük. Böyük potensialımız var, həm texniki, həm də iqtisadi potensialımız. Texniki baxımdan dənizdə külək enerjisi potensialı 157 qiqavatdır. Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının hesablamalarına görə, iqtisadi baxımdan quruda Günəş və külək stansiyalarının potensialı, göstərir ki, biz 27 qiqavat həcm istehsal edə bilərik, yəni, həcm böyükdür.

Bununla yanaşı, biz texniki əsaslandırma işləri həyata keçiririk. Söhbət Xəzər dənizindəki külək enerji stansiyalarından Rumıniyaya Qara dənizin dibi ilə uzanacaq elektrik kabel layihəsindən gedir. Orada da potensial dörd qiqavatdır. Biz "Acwa Power" şirkəti ilə saziş imzalamışıq ki, istehsal edilən bərpaolunan enerjinin saxlanma şəraiti olmalıdır, imkanlar olmalıdır. Çünki bu, ən böyük problemdir. Siz bunu istehsal edə bilərsiniz, ancaq bir növ nəhəng bir batareya şəklində inşa ediləcək bu layihə. Ona görə də biz oraya həm sərmayə cəlb edirik və bu işə öz sərmayəmizi də yatırırıq. Bununla yanaşı, bu, bizə imkan verəcək ki, təbii qaza qənaət edək. Bu gün Avropanın bizim qaza böyük ehtiyacı var. Mən nəyə görə dedim ki, gəlin riyakarlığa son qoyaq?! Bir tərəfdən Avropa bizdən xahiş edir ki, hasilatı artıraq və onu Avropaya nəql edək. Çünki onların buna ciddi ehtiyacı var. Digər tərəfdən, onlar bunu maliyyələşdirmirlər və bu, mənim avropalı həmkarlarımla müzakirələrimdə mövzudur. Avropa İnvestisiya Bankı faydalı qazıntı yanacağı ilə bağlı layihələri maliyyələşdirməyi tamamilə dayandırıb. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı demək olar ki, bu sahəyə maliyyə ayırmır. Cənub Qaz Dəhlizi - bu, 3500 kilometr uzunluğunda olan inteqrasiya edilmiş boru kəməridir, tam həcmdə, 100 faiz həcmlə işləyir. Bu gün Avropa ölkələrinin əlavə qaza böyük ehtiyacı var. Biz Sloveniyadan olan bir şirkətlə saziş imzaladıq və bu da Azərbaycanın doqquzuncu tərəfdaşıdır ki, bizim qazın istehlakçısı olacaqdır. Ancaq Avropanın maliyyə institutları bunu maliyyələşdirmir. Onlar istəyirlər ki, biz Cənub Qaz Dəhlizini 16 milyard kubmetrdən 32 milyard kubmetrə qədər genişləndirək. Söhbət TANAP-dan gedir və TAP-ı 10 milyarddan 20 milyard kubmetrə çatdıraq. Biz oraya milyardlarla pul yatırmalıyıq. Deyə bilərəm ki, Cənub Qaz Dəhlizinə yatırdığımız sərmayənin hələ də tam mənfəətini götürməmişik və bizim neft-qaz sahəsindən əldə etdiyimiz gəlir hələ də bu borcun ödənilməsinə yönəlib. Onlar gözləyirlər ki, biz oraya milyardlarla vəsait yatıraq və eyni zamanda, deyirlər ki, 10 ildən sonra Avropa İttifaqının qaza ehtiyacı yoxdur. Yəni, biz ağılsızıq ki, onların ehtiyacı olmadığı qaza 10 milyardlarla vəsait qoyaq? Yəni, sonra da deyək ki, bizim qazımız haradadır. Yəni, mənim mesajım o oldu ki, gəlin, bu oyuna son qoyaq, faydalı qazıntı yanacağı olmadan yaşamaq mümkün deyil. Bu, birincisi.

İkincisi, mən bilirəm ki, Avropa şirkətləri bərpaolunan enerjiyə nə qədər yatırım edirlər. Mən bunu təqdir edirəm. Ancaq beynəlxalq ekspertlərin hesabatına görə, nə qədər etsələr də, bu, dünyanın və Avropanın ehtiyacını tam ödəyə bilməyəcək və ona görə də biz həmin kabel üzərində işləyirik. Layihə təkcə bu deyil. Biz Özbəkistan və Qazaxıstanla bir neçə ay bundan əvvəl Xəzər dənizinin dibi ilə gedəcək elektrik kabeli haqqında saziş imzalamışıq və bunun texniki əsaslandırılması olacaq. Onların da bu sahədə təcrübəsi var. Bizim planlarımız istədiyimiz kimi həyata keçsə, Özbəkistan və Qazaxıstandan Xəzər dənizindən keçərək Azərbaycana, Gürcüstana, Türkiyə və Rumıniyaya uzanacaq kabel xətti inşa edə bilərik. Yəni, bu layihə Cənub Qaz Dəhlizindən də daha böyük layihə olacaq. Amma bizim əməkdaşlığa, eyni zamanda, koordinasiyaya ehtiyacımız var.

Bu günə qədər doqquz və ya on dəfə, hər ilin fevral ayında Cənub Qaz Dəhlizinin Məşvərət Şurasının iclası keçirilib. İclasda onlarla ölkədən nümayəndələr iştirak edir. Buna sədrliyi Azərbaycan və Avropa İttifaqı edir və bu mövzulardan biri də məhz yaşıl enerjidir. Biz sinerjinin tərəfdarıyıq. Yəni, bir işi görüb, digərini görməsək, bu, mümkün olmayacaq. Burada şüurlu yanaşma və həm istehsalçı, həm tranzit, həm istehlakçı ölkələr arasında maraqların balansı olmalıdır.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Çox sağ olun, cənab Prezident. Bu, COP29-un da əsas mövzularından biridir. Növbəti sual Ramis Yunisdəndir.

Ramis Yunis: Hörmətli cənab Prezident, Sizi Qarabağın tacı olan müqəddəs Şuşa şəhərində salamlamaq mənim üçün böyük şərəfdir. Bu fürsətə görə mən şəxsən Sizə öz dərin təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Allah Sizdən razı olsun, Allah Azərbaycan xalqını qorusun!

Prezident İlham Əliyev: Vətənə xoş gəlmisiniz.

Ramis Yunis: Təşəkkür edirəm. Cənab Prezident, nəzərə alsaq ki, bu gün bu möhtəşəm tədbirdə çoxlu sayda hörmətli qonaqlar iştirak edir, icazənizlə, mən öz sualımı ingilis dilində Sizə ünvanlayım.

Prezident İlham Əliyev: Buyurun.

Ramis Yunis: Təşəkkür edirəm. Hörmətli cənab Prezident, mənim üçün burada - müqəddəs Qarabağın müqəddəs Şuşa şəhərində olmaq böyük şərəfdir. Bu imkana görə təşəkkür edirəm. Mənim sualım ABŞ-Azərbaycan əlaqələri barədədir. Bildiyiniz kimi, noyabrda ABŞ-da seçkilər olacaq. Siz seçkilər haqqında cənab Qusmanın sualına çox gözəl diplomatik cavab verdiniz. Mənim sualım seçkilər barədə deyil. Eyni zamanda, Sizin hər iki – həm Respublikaçılar, həm Demokratlarla əlaqələrdə yaxşı təcrübəniz var. Cənab Prezident, Sizcə, Demokratlar və ya Respublikaçılar administrasiyalarından hansı ilə daha yaxşı, necə deyərlər, dil tapmaq olur. Sizcə, Ağ evdə dəyişikliyin regionumuzla bağlı hansı nəticələri olacaq, hansı dəyişikliklər olacaq?

Prezident İlham Əliyev: Bir daha sizi bu uzun illərdən sonra Vətəndə salamlamaq xoşdur. Əlbəttə ki,

Azərbaycan-ABŞ əlaqələri, onun görünən tərəfi haqqında danışdıqda, bizim Respublikaçılar hakimiyyəti ilə daha nəzərəçarpacaq dərəcədə uğurlu və nəticəyönümlü əlaqələrimiz olubdur. Siz mənim Amerika liderləri ilə əlaqələrimə, təmaslarıma nəzər salsanız, bu, aydın olar. Eyni zamanda, Prezident Trampın prezidentliyi dövründə bizim çox səmərəli əməkdaşlığımız olub. Bu əməkdaşlıq qarşılıqlı hörmət üzərində qurulmuşdur və qarşılıqlı dəstəyin yüksək qiymətləndirilməsindən ibarət idi.

Bizim ABŞ-la münasibətlərimiz demək olar ki, hər zaman sabit olub. Əlbəttə ki, müəyyən enişli-yoxuşlu dövrlər olub və o da bizim günahımız deyildi. Çünki bəzən Azərbaycanla bağlı müəyyən şişirdilmiş gözləntilər olub. Digər tərəfdən, onlar bizim siyasi həyatımıza müdaxilə etməyə çalışıblar, siyasi müxalifəti maliyyələşdirmək cəhdləri ediblər. Bu cəhdlər birbaşa və ya müəyyən QHT-lər vasitəsilə olub. Bildiyiniz kimi, Azərbaycan balaca ölkədir və Bakıda hər kəs hər şeyi bilir. Ona görə bunu gizlətmək çətin olardı. Bütün bu enişli-yoxuşlu dövrlərə baxmayaraq, biz münasibətlərə strateji, vacib mövqedən yanaşmışıq və biz burada mümkün qədər əlimizdən gələni etməyə çalışmışıq. Xüsusilə də bizim praktiki baxımdan sülhməramlı əməliyyatlarda iştirakımızı nəzərdə tuturam.

Bildiyiniz kimi, bu əməliyyatlar başlayanda Azərbaycan ilk qeyri-NATO ölkəsi idi ki, Əfqanıstanda həmin əməliyyatlara qoşuldu və oradan sonuncu çıxdı. ABŞ qoşunları ölkəni tərk etdi və daha dəqiq desək, oranı qoyub qaçdılar. Biz hələ də orada idik. Biz Türkiyənin Silahlı Qüvvələri ilə birlikdə hava limanını tərk edən sonuncu ölkələr olduq. Bu idi bizim tərəfdaşlığımız. Əfqanıstanla bağlı onların bizə ehtiyacı var idi. Mən xatırlayıram ki, ABŞ-ın yüksəkrütbəli məmurları və nəqliyyat komandanlığı, Müdafiə Nazirliyinin nəqliyyat komandanı Azərbaycana dəfələrlə gəlirdilər və bizə minnətdarlıq bildirirdilər ki, Azərbaycan "Şimal şəbəkə" adlandırılan bir dəhliz idi və biz onun tərkib hissəsi idik. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Əfqanıstana gedən əsas marşrut çox çətin marşrut idi. Ancaq Əfqanıstanda missiya başa çatdıqdan sonra onların etdikləri nə oldu? Onlar yenidən bizə qarşı sanksiyanı bərpa etdilər. Mən 907-ci düzəlişdən danışıram. Buna heç bir məntiqi əsaslandırma və izah təqdim etmədən, bu da onların bizə təşəkkürü. Uzun illər ərzində biz onlara qarşı etdiyimizin və yaxşı tərəfdaş olduğumuzun müqabilində Azərbaycan xalqı nə düşünə bilər bu Administrasiya haqqında? Yəni, deməli, siz onlara lazım olanda olursunuz yaxşı bir adam, yaxşı bir ölkə, sizin haqqınızda təriflər yağdırırlar. Onların sizə ehtiyacı olmayanda nəinki sizə biganə yanaşırlar, hətta sanksiyalar tətbiq edirlər. Nəyə görə? Çünki biz suverenliyimizi və ərazi bütövlüyümüzü bərpa etmişik. Mən bunu demək olar ki, bütün liderlərə demişəm bir neçə gün öncə Oksfordda – Britaniyada. Çünki onlar hamısı mənə Ermənistan haqqında, sülh sazişi haqqında suallar verirlər. Sanki Avropada bütün məsələlər həll edilib və Ermənistan-Azərbaycan məsələsi yerdə qalan yeganə problemdir. Mən təəccüb edirdim ki, onlar hər zaman bütün söhbətlərdə bu məsələni qaldırırlar. Mən heç vaxt Avropa liderləri və ya digər liderlərlə danışığımda bizə, mənə şəxsən aid olmayan heç bir məsələni müzakirə etmirəm. Mən bu görüşlərdə onlara izah etməyə çalışırdım ki, bizim etdiyimiz sizin dəstəklədiyiniz tərəfin hərəkətlərindən heç nə ilə fərqlənmir. Fərq ondan ibarətdir ki, bütün milyardlarına rəğmən, onlar uğursuz oldular, biz isə bunu bacardıq. Biz Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə tanınmış ərazilərini geri qaytardıq. Bunu hərbi və siyasi yolla etdik və dərhal bizə qarşı sanksiya tətbiq edildi. Yəni, bu, çox məyusedici bir haldır. Həmin o müxtəlif bəyanatlarda bizə qarşı istifadə edilən terminlər, yəni, "Azərbaycanla bundan sonra əlaqələr əvvəlki kimi ola bilməz", belə bir bəyanat verdilər, amma nə oldu? Yenidən adi qaydada əlaqələrə qayıtdıq. Yəni, biz həmin o şişirdilmiş gözləntiləri təmin etmək üçün heç bir şey etmədik, heç bir addım atmadıq. Ona görə mən bir daha təkrar etmək istəyirəm və cənab Qusman da sualını verəndə artıq cavabı bilirdi. Sizə də təşəkkür edirəm ki, mənə bu barədə sual verdiniz.

Biz hazırkı ABŞ Administrasiyasının fəaliyyətindən, hərəkətlərindən dərindən məyus olmuşuq. Bu, birtərəfli yanaşmadır. Qafqazda ayırıcı xətlərin çəkilməsi olduqca təəccüblüdür. Bildiyiniz kimi, ABŞ Dövlət katibi, Avropa Komissiyasının prezidenti və onların bir növ xarici işlər naziri hesab edilən ali komissarı Brüsseldə görüşdülər. Bu görüşdə onlar Ermənistanın hərbi baxımdan maliyyələşdirilməsi məsələsini müzakirə etdilər. Onlar hərbi sahədə maliyyə ayırmaq məqsədini güdürlər və bu, bizim üçün tamamilə qəbuledilməzdir. Biz bəzən açıq, ictimai şəkildə, bəzən də pərdəarxası mesajlarımızı veririk ki, Azərbaycanın maraqları Cənubi Qafqazda təmin edilməlidir. Kimsə bizim maraqlarımızı görməzdən gəlməyə çalışsa, əlbəttə ki, onlar yanılacaqlar və uğursuzluğa düçar olacaqlar. Biz əlbəttə ki, ABŞ-da prezident seçkilərinin nəticələrindən asılı olmayaraq, mən səmimi deyirəm ki, anti-Azərbaycan fəaliyyətin bir hissəsi prezident seçkiləri ilə bağlıdır. Onlar ermənilərin səslərini qazanmaq istəyirlər. Ona görə də zənnimcə, məqsəd məhz elə bundan ibarət idi. Mən tamamilə obyektiv olmağa çalışıram. Ümid edirəm ki, seçkidən sonra ABŞ-da və Avropada Azərbaycan haqqında, bizim potensialımız, rolumuz haqqında daha yaxşı anlayış olsun. Yəni, biz şou qurmuruq, öyünmürük. Biz bilirik potensialımız nədən ibarətdir və bunu bizimlə əməkdaşlıq edən hər kəs bilir. Bu potensialdan xoş niyyət, xoş məram, konsolidasiya, tərəfdaşlıq üçün istifadə edilməlidir və biz demonizasiya qurbanı olmamalıyıq. Mən cənab Prezident Trampı "Vaşinqton Post" və "Nyu-York Tayms"ı "feyk nyus" adlandırmasını artıq qeyd etdim. Yəni, "Vaşinqton Post" təsəvvür edin ki, redaktorlar səviyyəsində onlarla

məqalə dərc edir. Məni diktator, satrap adlandırırlar. Hikmət Hacıyev bunu bilir. Yəni, bir daha Ramis, sizi görməyə şadam. Vətənə xoş gəlmisiniz.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Zatialiləri, bizim yenə də müəyyən suallarımız var.

Prezident İlham Əliyev: Buyurun, davam edək.

Rebekka Maklaflin-İstham: Cordan Morqan, buyurun, xahiş edirəm, ayağa qalxasınız.

Cordan Morqan: Cənab Prezident, bir daha Şuşada olmağımdan məmnunam və təşkilatçılara təşəkkür edirəm. Mən Londonda fəaliyyət göstərən QHT-də çalışıram. Bizim əsas istiqamətimiz Fələstin-İsrail münaqişəsidir. Azərbaycanın mövqeyi nədən ibarətdir ki, Qəzza bölgəsində sülh təmin edilsin, ən azı atəşkəs təmin edilsin?

Prezident İlham Əliyev: Mən bir neçə dəfə öz mövqeyimi bildirmişəm ki, bu münaqişə ən qısa zamanda dayandırılmalıdır, ona son qoyulmalıdır. Biz uzun illər ərzində siyasi və iqtisadi baxımdan Fələstinə dəstək göstərmişik. Biz onların müstəqil dövlət qurmaq arzusunu hər zaman dəstəkləmişik. Yaxın Şərqdə sülhün təmin edilməsi baxımından iki dövlətli həll yolu yeganə çıxış yoludur: Fələstin dövlət qurmalıdır və Şərqi Qüds onun paytaxtı olmalıdır. Yəni, bu mövqe dəfələrlə tərəfimizdən vurğulanıb. Biz BMT-də seçkilər zamanı da mövqeyimizi bildirmişik, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatında və digər beynəlxalq təsisatlarda bununla bağlı mövqeyimizi açıq şəkildə ifadə etmişik. Bu mövqe dəyişməz və aydın olaraq qalır. Bu münaqişə dərhal dayandırılmalıdır. Biz bilirik ki, hazırda müxtəlif vasitəçilik səyləri var. Biz heç bir zaman heç bir yerdə vasitəçi olmağa çalışmamışıq, o yerlərdə ki, bizi heç kəs dəvət etməyib. Əlbəttə, bizə belə bir dəvət daxil olsa, biz öz rolumuzu oynayıb töhfə verə bilərik. Ancaq Ərəb Liqası daha fəal olmalıdır və münaqişəyə dair daha açıq mövqe ifadə etməlidir. Bu, mənim Prezident olaraq mövqeyimdir ki, Ərəb Liqası bir təşkilat olaraq burada daha çox iştirak etməlidir. Bunun obyektiv səbəbləri var.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Təşəkkür edirəm, cənab Prezident. Mariana Qonçaruk ukraynalı jurnalistdir. Buyurun, söz sizindir.

Mariana Qonçaruk: Hörmətli cənab Prezident, mən Ukraynanı təmsil edirəm. Əvvəlcə, mən ölkəmə – Ukraynaya humanitar dəstək göstərdiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm. Ermənistanın hərbi təcavüzü ilə yanaşı, Azərbaycan beynəlxalq mediada dezinformasiyanın da qurbanı olmuşdur. Bizim üçün Azərbaycanın bu dezinformasiya ilə mübarizə sahəsində təcrübəsi çox vacibdir. Çünki bu gün Ukrayna, bildiyiniz kimi, Rusiyanın həm hərbi, həm də informasiya təcavüzünün qurbanıdır. Bizim kimi ölkələrə Sizin tövsiyəniz nədən ibarət olar ki, biz həqiqətləri necə çatdırmalıyıq və bizim nümayəndələrimiz bu sahədə necə əməkdaşlıq edə bilər?

Prezident İlham Əliyev: Humanitar dəstəyimizi qeyd etdiyinizə görə təşəkkür edirəm. Bu günədək biz Ukrayna xalqına humanitar və maliyyə dəstəyi göstərmişik. Qırx milyon avroya yaxın yardım edilibdir və bu yardım davam edir, tamamilə şəffaf yardımdır. O, humanitar xarakterlidir. Biz Ukraynada bir neçə, xüsusilə İrpen şəhərində sosial infrastrukturun bərpasını həyata keçirmişik. Bu dəstək davam edəcəkdir. Ukraynalı uşaqlar Azərbaycana gəlir, burada reabilitasiya keçirlər. Biz kömək üçün əlimizdən gələni edəcəyik. Çünki bilirik ki, sizin bu sahədə böyük probleminiz var.

Mediaya gəldikdə, hazırda Ukrayna daha yaxşı vəziyyətdədir. Çünki Qərb mediası sizin tərəfinizdədir. Yəni, bu gün CNN, BBC, “France24”, hətta yapon mediası, Koreya mediası, bütün Qərb və digər media kanalları sizi dəstəkləyir. Bu, bizim vəziyyətdən tamamilə fərqlidir. Ona görə mən burada məsləhətçi olmaq istəməzdim. Əlbəttə, iki ölkə arasında müharibə davam etdiyi vaxtda siz onu gözləyə bilməzsiniz ki, qarşı tərəf sizin haqqınızda nəsə bir müsbət məqalə dərc etsin və ya material yayımlasın. Ona görə münaqişə - Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi bitəndən sonra, yəni artıq bundan xeyli vaxt keçib, hələ də baxırsınız ki, Ermənistan və Azərbaycan mediasında müsbət bir məqalə belə dərc edilsə, o adam xain adlandırılır. Ona görə də siz gözləyə bilməzsiniz ki, Rusiya mediasında və ya onlara yaxın olan mediada ölkəniz haqqında müsbət bir məqalə və ya material dərc edilsin. Yenə də deyirəm, bu gün bütün dünya mediası sizin tərəfinizdədir. Ancaq görürsünüz ki, bu, heç də müharibənin dayandırılması üçün kifayət etmir.

Oksforddakı tədbirlərdə Ukrayna mövzusuna böyük vaxt ayrılmışdı. Mən deyə bilərəm ki, həm açılışda və həm bağlanış sessiyasında, həm plenar sessiyada liderlərin çıxışlarının 90 faizi Ukraynaya həsr edilmişdi. Ona görə bu gün sizin çox güclü dəstəyiniz var. Ancaq yenə də bu, müharibənin dayandırılması üçün kifayət deyil.

Eyni zamanda, mənim müşahidələrimə görə, müəyyən vasitəçilik göstərmək səyləri var. Ancaq bu, əlbəttə, hər iki tərəfdən asılı olan məsələdir, hər iki tərəf danışıqlar aparmağa hazırdırmı. Zənnimcə, danışmaq lazımdır. Sizə bir analogiya gətirə bilərəm: bizim münaqişə davam etdiyi dövrdə Ermənistanla daimi prosesimiz var idi. Əlbəttə, onun heç bir nəticəsi olmadı, ancaq bu proses davam edirdi. ATƏT-in keçmiş Minsk qrupu, – biz onların fəaliyyətindən narazı idik və buna haqqımız da var idi, ancaq buna baxmayaraq, bu proses davam edirdi, danışıqlar var idi. Mən Ermənistanın liderləri ilə dəfələrlə görüşmüşəm, indiki hakimiyyət və ondan əvvəlki prezidentlərlə də danışıqlar aparmışam. Ona baxmayaraq ki, əvvəlki iki prezident Azərbaycana qarşı soyqırımı törədənlər, xüsusilə də Xocalıdakı soyqırımını törədənlərdən idi. Bu, mənim üçün heç də xoşagələn hal deyildi ki, mən məcbur onlarla əl ilə görüşürdüm. Ancaq mən bunu sülh naminə və ərazilərimizin azad edilməsi naminə edirdim və Prezident olaraq bütün hisslərimi, bütün emosiyalarımı kənara qoymalı

idim. Yəni, sən bu vəzifəni daşıyırsansa, emosiyalarını kənara qoyacaqsan. Həmin görüşlər bizə kömək etdimi ərazilərimizi bərpa edək? Məncə bəli, onların xeyri oldu. Detallara varmaq istəmirəm, ancaq bir çoxları anlayır, mən nə haqda danışıram və bütün o illər ərzində biz bunu edirdik. Elə bir dövr var idi ki, biz atəşkəsə razı olmalı olduq. Bu, 1994-cü ildə baş verdi. Bu, çox çətin qərar idi, sizi əmin edirəm və dəfələrlə Qərb ölkələrindən gələn qonaqlar mənə sual verirdilər, bu məsələ necə həll edilə bilər? Mən onlara deyirdim: mənim atam Azərbaycanı məndən az sevmirdi və ya hər hansı bir azərbaycanlıdan az sevmirdi. Ancaq o, məcburən 1994-cü ildə bu atəşkəsə razı oldu, çünki ölkəni xilas etməli idi. O zaman Azərbaycanın faktiki olaraq ordusu yox idi. Biz ordumuzu hələ yeni qururduq və bu proses sonra davam etdi və bu gün biz qürur duya biləcəyimiz ordu qurmuşuq.

Əlbəttə, insan bəzən çətin qərarlar verməli olur və şəxsən mən 17 il idi ki, Prezident idim Qarabağı azad edərkən. Lazım olsaydı, biz daha 17 il gözləyərdik ki, torpaqlarımızı azad edək. O zaman fərqi yoxdur kim prezident olacaqdı. Yəni, bunun heç bir fərqi yoxdur. Bu hadisə bəlkə də bundan 50 il sonra baş verəcəkdi. Yəni burada insan eqoist olmalı deyil. Bu, mənimlə bağlı deyil, fərq etməz lider və prezident kimdir, bu, ləyaqət məsələsi idi və bizim tarixdən dərslərimiz olub. Təkrar edirəm, bəzən biz çətin qərarlar verməli idik ki, əsas məqsədimizə çataq.

Yəni bu, uzun bir hekayədir. Ancaq bu baxımdan Azərbaycanın təcrübəsi maraqlı ola bilər. Yenə də deyirəm, media baxımından bütün dünya mediası sizin arxanızda dayanıbdır. Sizin məsələ beynəlxalq mediada çox gözəl işıqlandırılır və bir daha təşəkkür edirəm ki, bizim Ukrayna ilə bağlı humanitar dəstəyimizi qeyd edirsiniz.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Təşəkkür edirəm, cənab Prezident. "Radio Latviya"nın nümayəndəsi Ansis Boqustovs buyurun.

Ansis Boqustovs: Cənab Prezident, bizi buraya dəvət etdiyinizə görə təşəkkür edirik. Mən Avropa İttifaqının və bu regionun müəyyən ambisiyaları və iddiaları ilə bağlı sualıma cavab almaq istəyəcəyəm. Siz ərazi bütövlüyünüzü bərpa etmisiniz. Bununla bağlı Sizi təbrik edirəm. Ancaq bu ərazilər mina ilə doludur və Siz bu işi necə görürsünüz və nə qədər ailə, keçmiş məcburi köçkünlər artıq qayıdıb? Rəqəmlər nədən ibarətdir? Daha nə qədər ailə qayıdacaq? Bu karbon neytrallığı məsələsinə gəldikdə, o əraziləri bildiyimə görə yaşıl enerji zonası elan etmisiniz. Halbuki Avropa İttifaqı hələ 2050-ci ilə qədər bu məsələni həll edə bilməyəcəkdi. Bunu necə edirsiniz? Hansı vəsait yatırılır? Bu maliyyə mənbəyi nədən ibarətdir? Neft-qaz pullarıdır? Eyni zamanda, minaların təmizlənməsi prosesi necə davam edəcək? Həmin məsələni Ukraynaya da şamil etmək olar.

Prezident İlham Əliyev: Təəssüf ki, dünən insident baş verdi, üç nəfər mina partlayışı nəticəsində yaralandı. 2020-ci ildən bu yana 300-dən çox insan ya həlak olub, ya da yaralanıb. Təəssüf ki, nəhayət, Ermənistanın bizə verdiyi mina xəritələri tamamilə yararsızdır, onlar dəqiq deyil. Əvvəl biz onlardan xahiş edəndə deyirdilər ki, – onların baş nazirləri mənə deyirdi ki, – bizdə xəritələr yoxdur. Ancaq sonra etiraf etməli oldular ki, xəritələr var, amma onlar tamamilə yararsız xəritələrdir.

Burada, əlbəttə ki, ən böyük maneə məhz minalardır. Bizim həmin ərazilərin reabilitasiyasının daha sürətli aparılması üçün infrastruktur layihələrinin və yaşayış binalarının inşasına başlamamışdan əvvəl o ərazilər minalardan təmizlənir. Təəssüflər olsun ki, bizim kifayət qədər resursumuz, təcrübəli heyətimiz yoxdur. Beynəlxalq təşkilatlar və şirkətlər bizə elə qiymətlər təklif edirlər ki, hər bir kvadratmetrə təklif edilən qiymət 5-10 dəfə artıqdır. Çünki bizim də özümüzün Minatəmizləmə Agentliyimiz və şirkətlərimiz var. Bu, nə qədər davam edəcək, bunu demək çox çətindir. Bu yaxınlarda Balkanlardan olan bəzi həmkarlarım mənə dedilər ki, hələ də onlarda mina partlayışı olur. Yəni, Balkanlarda münaqişə illərdir sona çatmasına baxmayaraq, hələ də bu hallar baş verir. Təəssüflər olsun ki, biz də onilliklər ərzində bununla üzləşəcəyik. Bu gün bizdə olan məlumata görə, orada bir milyondan artıq mina basdırılıb. Ən qorxulusu o idi ki, 2020-ci ilin 10 noyabr tarixli üçtərəfli Bəyanatından sonra - bizim Laçın dəhlizi üzərində nəzarətimiz olmadığı dövrdə Ermənistandan mina daşınırdı və onlar orada basdırılırdı. Biz bunu necə bilirik? Çünki o minaların üzərində "İstehsal tarixi 2021-ci il, Ermənistanda istehsal edilmişdir" yazıları var. Yəni, təsəvvür edin ki, İkinci Qarabağ müharibəsi başa çatdıqdan sonra belə onlar bizə qarşı mina terroru həyata keçirirdilər.

Qayıdış məsələsinə gəldikdə, dörd şəhərə və dörd kəndə vətəndaşlar artıq qayıdıblar. Azad edilmiş ərazilərdə artıq 8 minə yaxın əhali yaşayır. İlin sonuna qədər bu rəqəm 20 minə çatacaq. Bir neçə ay əvvəl biz 23 binadan ibarət yaşayış kompleksini istifadəyə verdik, üç, dörd, beşmərtəbəli binalardır. Buraya yaxındır, oranı gedib görə bilərsiniz. Artıq orada sakinlər yaşayırlar. Yəni, Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda geniş reabilitasiya proqramı həyata keçirilir.

Bəli, siz düzgün qeyd etdiniz ki, Qarabağ, Şərqi Zəngəzur və Naxçıvan coğrafi baxımdan da eyni regiondur. Onlar yaşıl enerji zonaları elan edilib. Burada çox böyük potensial var, həm də Günəş elektrik enerjisi baxımından. Mənim bayaq qeyd etdiyim, BP tərəfindən inşa olunan Günəş Elektrik Stansiyası buraya yaxın yerləşən Cəbrayıl rayonunda tikiləcək. Naxçıvanda 500 meqavat gücündə Günəş Elektrik Stansiyası ilə bağlı böyük planımız var. İkinci Qarabağ müharibəsi bitdikdən sonra biz hidroelektrik enerjisi sahəsinə vəsait yatırmışıq. Bu üç il ərzində 270 meqavat həcmində su elektrik stansiyaları artıq fəaliyyətdədir. Zənnimcə, bu rəqəm 500 meqavata çatdırılacaq. Bu, bizə regionu tam

əhatə etməyə kifayət edəcəkdir. Tam inteqrasiya olunmuş elektrik kabeli layihəsi həyata keçirildikdən sonra Qarabağda istehsal edilən elektrik enerjisi Azərbaycanın digər bölgələrinə nəql olunacaqdır.

Bizim əsas investorlarımız xarici şirkətlərdir. Azərbaycan burada kiçik pay sahibi kimi çıxış edir. Bu, o deməkdir ki, bizim ölkədə biznes mühitimiz və sərmayə imkanlarımız, sərmayə qarşılığında gəlir əldə edilməsi baxımından çox uğurlu bir mövqedəyik. Əks təqdirdə, heç kəs bura bir dollar belə vəsait qoymazdı. Dediyim kimi, artıq iki qiqavata yaxın həcmlə bağlı qərarlar verilib və ümumilikdə, 10 meqavat həcmində saziş və memorandumlar imzalanıb. Gələn il buraya gələndə görəcəksiniz ki, bu region tamamilə yaşıl enerji regionuna çevrilib.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Nailə Balayevaya söz vermək istərdim.

Nailə Balayeva: Təşəkkür edirəm. Mən “Reuters” xəbər agentliyini təmsil edirəm. Cənab Prezident, Rusiya Ukrayna ərazisindən Avropaya qazın nəqlini 2025-ci ildə dayandıracaq. Azərbaycan Avropaya qaz nəqlinin həcmini necə artıra bilər? Buna Ukrayna vasitəsilə Avropaya svop əməliyyatı çərçivəsində Slovakiyanı misal göstərmək olar. Bu, necə baş verə bilər? Bu, mümkündürmü? Avropaya 2027-ci il üçün həcmin iki dəfə artırılması mümkündürmü? Bu, Azərbaycan qazı olacaqdır və ya digər ölkələrdən də qaz həcmləri cəlb edilə bilər?

Prezident İlham Əliyev: Təşəkkür edirəm. Biz 2022-ci ilin iyul ayında Avropa Komissiyasının Prezidenti ilə enerji sahəsində strateji tərəfdaşlıq haqqında saziş imzalayanda qarşıya konkret hədəf qoyduq. Azərbaycan qazının Avropaya nəqlini iki dəfə artırmaq öhdəlik deyil, bu, bizim hədəfimizdir. Biz bu hədəfə doğru irəliləyirik. 2021-ci ildə biz Avropaya 8 milyard kubmetr qaz nəql edirdik. Bu il təkcə Avropaya 13 milyard kubmetrə yaxın həcmdə nəql ediləcək. Ümumi həcm isə 25 milyard kubmetr olacaqdır. 2027-ci il haqqında danışırıqsa, biz Avropaya ixracı 16 milyard kubmetrə çatdırmalıyıq. Bu resursların Avropaya mövcud şəbəkə – Cənub Qaz Dəhlizi, həm də onun interkonnektorları vasitəsilə çatdırılması planlaşdırılır.

Ukrayna ilə Rusiya arasında müqaviləyə xitam verilməsi məsələsinə gəldikdə, Ukrayna və Avropa İttifaqı bizə müraciət edib ki, biz bu müqavilənin uzadılmasında yardımçı olaq. Hesab edirəm və mənə elə gəlir ki, hər iki tərəf bunda maraqlıdır. Çünki Ukraynanın özünün bu qaza ehtiyacı var. Düzgün qeyd etdiniz, Avstriya, Slovakiya kimi ölkələr də çox ciddi çətinliklə üzləşəcəklər. Onlar ya, - dəqiq rəqəm demək istəmirəm, - digər mənbələrdən qaz almaq üçün yüzlərlə milyon dollar və ya avro həcmində əlavə pul verməli olacaqlar və fiziki olaraq da onların əlavə qaz həcmlərinə çıxışı olmayacaq. Çünki digər Avropa ölkələri kimi, bu iki ölkə də ən çətin vəziyyətdədir. Yəqin ki, məlumatınız var, Azərbaycan, - yenə də mövzuya qayıdırıq, – Rusiya qazını satmaqda ittiham edilirdi. Bu, tamamilə “feyknyus”, yalan xəbərdir. Sizin üçün bir misal çəkim: bəli, biz Rusiya ilə 1 milyard kubmetr həcmində qazla bağlı müqavilə imzaladıq. Bazarlarda qiymət çox yüksək olanda Rusiya qazının qiyməti daha münasib idi və bu, tamamilə kommersiya prinsipli bir biznes sazişi idi. Dediyim kimi, biz 25 milyard kubmetr ixrac edirik, yalnız 1 milyardı idxal etmişik. Yəni, burada Rusiya qazının ixracı üçün hər hansı bir kanal olmaqda ittiham edilməmiz çox yanlış və necə deyərlər “feyk” xəbərdir.

Biz çox diqqətli olmalıyıq. Çünki hər bir şey bizi qane edir. Dediyim kimi, səkkiz və bu yaxınlarda daha bir Avropa ölkəsi bizim müştərimizdir. Bizim “Abşeron” adlanan nəhəng qaz yatağımız var. Bu il biz 1,5 milyard kubmetr qaz hasil edəcəyik, qarşıdan gələn illərdə bu rəqəm 5 milyard kubmetrə çatacaq. Gələn il biz “Azəri-Çıraq-Günəşli” yatağından əlavə qaz alacağıq. Yəni, bizim heç bir ölkənin qazına ehtiyacımız yoxdur. Yəqin, bilirsiniz, Türkmənistan qazının İran ərazisindən Azərbaycan vasitəsilə nəql edilməsi də müəyyən səbəblərdən dayandı. Yəni, bizim buna ehtiyacımız yoxdur. Ukrayna tərəfi və Avropa Komissiyası bizə müraciət edib. Biz Rusiya ilə bu baxımdan danışıqlar aparırıq. Biz burada yardımçı ola bilsək, bunu edəcəyik. Amma yenə də təkrar edirəm, bu sualınıza görə də təşəkkür edirəm ki, hər hansı bir ittihamlardan uzaq olmaq üçün biz hər hansı möhtəkirliyə yol vermirik. Hesab edirəm ki, bu müqavilənin uzadılması mümkündür. Bu, Rusiya üçün də faydalı olacaq, çünki o istiqamətdə 50 milyard kubmetrdən artıq premium bazarında satılacaq qazı var. Biz bilirik ki, bu gün Rusiya digər bazarları da nəzərdən keçirir. Bunu da anlamaq olar. Onlar qazı Qazaxıstana nəql etməyə başlayıblar, artıq Özbəkistana da qaz nəql edilir. Çünki bu iki ölkənin ənənəvi təchizatçılarla bağlı problemləri var. Digər müəyyən fikirlər də var. Hər bir ölkə şaxələndirmə üzərində işləyir. Bizim Rusiyaya, İrana, Gürcüstana, Türkiyəyə, İtaliyaya – hər yerə uzanan boru kəmərlərimiz var. Biz bu baxımdan özümüzü rahat və təhlükəsiz hiss edirik. Sizin sualınıza uzun cavab verdim, çünki bu, çoxtərəfli sual və məsələdir. Bir daha qeyd edirəm ki, biz kömək etməyə hazırıq. Ancaq biz yalnız vasitəçiyik. Bundan başqa hər hansı digər mövzudan söhbət gedə bilməz.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Cənab Prezident, Siz geniş cavab verirsiniz. Biz bunun yalnız tərəfdarıyıq. Cənab Prezident, icazənizlə, növbəti suala keçək. Sual verən xanım Özbəkistanı təmsil edir.

Özbəkistanın Milli İnformasiya Agentliyinin (UZA) baş redaktoru Durdona Salixova: Təşəkkür edirəm. Əvvəlcə, istərdim dəvətə və bu Forumda iştiraka imkan yaratdığınıza görə təşəkkürümü bildirim. Sualım belədir ki, Siz media sənayesinin gələcəyini və süni intellektin bu prosesdə rolunu necə görürsünüz?

Prezident İlham Əliyev: Burada mənə məşhur media sənayesinin nümayəndələri ilə rəqabətə girmək çətin olacaq. Onların bilmədiklərini deyə bilmərəm. O ki qaldı, süni intellektə, doğrudan da bu mövzu hazırda tamamilə yeni müstəviyə çıxmaqdadır. Vaxtaşırı rəsmi məlumatlar, Azərbaycanın səlahiyyətli qurumlarının rəsmi məlumatları onu göstərir ki, mənim adımdan fərqli biznes layihələrinin elan olunması haqqında məlumatlar daxil olur və bunların heç birinin nə mənə, nə də Azərbaycana aidiyyəti yoxdur. Təəssüf ki, bəzi insanlar, böyük sayda insanlar buna inanır. Sən bunun öhdəsindən necə gəlməlisən? Cavab çox çətindir. Çünki kimsə etirazı, təkzibi oxuyacaq, ya oxumayacaq, yaxud da çox gec olacaq. Bu feyki dərhal tapmaq çox çətin olur. Sən bir müddət sonra onu aşkarlayırsan. Həmin müddət ərzində insanlar artıq buna inanır. Bu, müəyyən mənada çox kəskin mahiyyət daşımır. Kimsə bunun üzərindən pul qazanmaq istəyir və mənim adımdan süni intellektdən istifadə edərək elanlar dərc olunur ki, məsələn, buraya pul yatırın, oraya pul yatırın. Lakin bu yolla getsələr fərqli elanlar olacaq: mənim adımdan bəlkə də müharibə elan edərlər və kimsə buna inana bilər və hansısa digər müəyyən tədbirlər həyata keçirə bilər.

Məsələ yalnız Azərbaycandan getmir. Nüvə silahına malik ölkələr var. Bu ölkələr, eyni zamanda, süni intellekt tərəfindən manipulyasiyaya məruz qala bilər. Hətta məişət səviyyəsində bir çox hadisələr var ki, bir çoxlarına - insanların münasibətlərinə, ləyaqətinə, nüfuzuna bərpa olunmayan xələl yetirilə bilər. İctimai şəxslərin fərqli feyk video, vizual və audioməlumatlarla tamamilə yamsılanması gedir. Düşünürəm ki, siz də, ümumiyyətlə media ictimaiyyəti siyasətçilərə yol göstərməlidir. Siyasətçilər çox ciddi qərarlar qəbul etməlidirlər ki, müəyyən mənada bunu məhdudlaşdırsınlar. Çünki bu, yalnız feyk xəbər deyil. Bu, insanların təhlükəsizliyinə, həyatına, cəmiyyətə, ölkələrə, fərdlərə kifayət qədər ciddi təhlükədir, təhdiddir, onların şəxsi həyatına, fəaliyyətinə ciddi təhdiddir. Düşünürəm ki, bu mövzu bu gün, sabah və birisi gün sizin tərəfinizdən müzakirə olunacaq mövzulardan biridir.

Zənnimcə, beynəlxalq səviyyədə belə bir mexanizm işlənib hazırlana bilər. Bu, heç bir halda söz azadlığının məhdudlaşdırılması kimi qəbul olunmayacaq. Beynəlxalq səviyyədə, BMT səviyyəsində, yaxud da "Böyük 20"lik tərəfindən təşəbbüslər irəli sürülə bilər ki, buna son qoyulsun. Bu, çox ciddi bir təhdiddir və təşəkkür edirəm ki, siz bu mövzuya toxunursunuz.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Təşəkkür edirəm, cənab Prezident. Növbəti sual Mirşahin Ağayevindir.

"Real" televiziyası, Azərbaycan, Mirşahin: Cənab Prezident, bir neçə dəfə Siz bu mövzuya toxunmusunuz ki, Azərbaycana karbohidrogen ehtiyatlarının hasil edilməsini irad tutublar və bu gün də bu mövzuya toxundunuz. Bu gün mən Sizin yadınıza 30 il bundan əvvəli salmaq istəyirəm. 1994-cü il sentyabrın 20-də "Əsrin müqaviləsi" imzalanmışdı və o müqavilə imzalanandan təxminən 10 dəqiqə sonra mən Sizdən müsahibə götürmüşdüm. Siz o müqavilə haqqında danışarkən onun nəticələrinin Azərbaycan xalqının gələcəyinə işlədiyini bildirmişdiniz. Çox maraqlıdır mənə, Ulu Öndərlə müsahibələrimizdə, söhbətlərimizdə də bu barədə danışmışdıq ki, müqavilənin hazırlanması ilə bağlı şərtlərin demək olar, hamısında Siz iştirak etmisiniz, hazırlanma prosesi Sizin rəhbərliyiniz altında keçib. Rəhmətlik Xoşbəxt Yusifzadə bu barədə geniş danışmışdı. Mənə çox maraqlıdır, indi Azərbaycana irad tutan dövlətlər ki var, axı, onlar "Əsrin müqaviləsi"nin hazırlanmasında cidd-cəhdlə iştirak edirdilər. Onlar özlərini onda necə aparırdılar. Onda deyirlər yox, lazım deyil, müqaviləni imzalamayaq. Yox, gəlin bunu saxlayaq, ekoloji filan, filan, filan, yoxsa onlar çalışırdılar, axı mən bilirəm, o layihələrə düşmək o qədər asan deyildi. Onlar böyük rəqabətdən sonra seçilmişdilər. Xatırlayıram, "Amoco"nu xatırlayıram, "Penzoil"i xatırlayıram, BP-ni. Mənə bu, maraqlıdır və bir də ümumiyyətlə, nə qədər inanmaq olar bu müəyyən dövlətlərin səmimiyyətinə ki, onlar COP29-la guya dünyanın xilasına çalışacaqlar. Mən Azərbaycanın bu barədə səmimiyyətinə Sizin çıxışlarınızdan özüm qədər əminəm. Amma haradan bilə bilərik ki, 30 il bundan sonra onlar yaşıl enerjini də Azərbaycana irad tutmayacaqlar ki. Axı bu gün o dövlətlər bir yandan kəpənək effektindən qorxurlar ki, ay aman, çiçəyin üstünə ehmalca qonsun ki, dünya dağılar, o tərəfdən də dünyanın bütün pulunu, dollarlarını, avrolarını sərf edirlər Rusiya-Ukrayna müharibəsinə, az qala nüvə başlıqlarını hərəkətə keçirmək haqqında düşünürlər. Nə qədər çətindir Sizə belə qeyri-səmimi tərəfdaşlarla iş aparmaq və COP29-dan Siz nə gözləyirsiniz? Doğrudanmı, onlar öz sözlərinin sahibi olacaqlar? Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Bilirsiniz, siz yaxşı bilirsiniz, bizim sizinlə dəfələrlə söhbətlərimiz olub. Biz bu qeyri-səmimi münasibətlərə bir növ öyrəşmişik, əfsuslar olsun. Bəzi hallarda ikili standartları görməyəndə özümüz-özümüzə sual veririk, görəsən, nələr baş verir? Biz buna o qədər öyrəşmişik ki, yəni, ağa qara, qaraya ağ demək adi hala çevrilib. Burada bunun yeganə yolu buna məhəl qoymamaq, fikir verməmək, öz yolundan dönməmək və ölkə üçün, xalq üçün lazım olan bütün addımları vaxtında atmaqdır. Necə ki, 1994-cü ildə, siz də bunu qeyd edirsiniz, Ulu Öndər tərəfindən tarixi qərar qəbul edildi. O, tarixi qərar idi və o vaxt mən də xatırlayıram, bu müqavilə ilə əlaqədar bir çox mülahizələr, bir çox fikirlər var idi. Bunu qəbul etməyənlər var idi. Siz də yaxşı xatırlayırsınız və o hadisələri işıqlandırmısınız. O müqavilə imzalanandan iki həftə keçməmiş dövlət çevrilişinə cəhd edildi və bunun səbəblərindən biri məhz bu müqavilə idi. Ondan sonrakı geosiyasi gedişatların da təməlində məhz bu dayanırdı. Bu müqavilə Azərbaycana əsl müstəqillik

gətirə biləcək bir müqavilə idi və onu o vaxt biz də bilirdik, dostlarımız da bilirdi, bizi istəməyənlər də bilirdi. Bu, bizim üçün bir nəfəs borusu, bir oksigen borusu idi. Xatırlayıram, mənim atam o müqavilə imzalanandan sonra tez-tez məndən soruşurdu, nə vaxt biz artıq onu görəcəyik, nə vaxt görəcəyik və biz əlimizdən gələni, yəni, bütün bizim komandamız, rəhmətlik Xoşbəxt müəllim, rəhmətlik Natiq Əliyev, Valeh Ələsgərov, Allah canını sağ eləsin və digər yoldaşlar, mən daxil olmaq şərtilə, – əlimizdən gələni edirdik ki, biz maksimum qısa müddət ərzində ilk nefti hasil edək. Əgər dünya neft kontraktlarının tarixçəsinə nəzər yetirsəniz görərsiniz ki, belə qısa müddət ərzində bu cür nəhəng neft yatağından neft çıxarmaq cəmi üç il ərzində tarixdə olmayıb. 1994-cü ilin sentyabr ayında müqavilə imzalandı, 3–4 aydan sonra parlamentdə ratifikasiya edildi, qanun kimi qüvvəyə mindi və 1997-ci ilin noyabr ayında “Çıraq-1” platformasından ilk neft çıxarıldı. Ondan iki il sonra Bakı-Supsa kəməri tikildi, daha sonra Ulu Öndər öz əlləri ilə Bakı-Tbilisi-Ceyhanın təməlini qoydu. Yəni, bütün bunlar o vaxt da, bu gün də bizim gördüyümüz işlərin nə qədər uzunmüddətli olduğunu bir daha göstərir. Təsəvvür edin, əgər o vaxt bu müqavilə imzalanmasaydı, yaxud ondan iki il keçməmiş “Şahdəniz” üzrə müqavilə imzalanmasaydı, bu gün həm biz, həm də bizim qazımızdan bəhrələnən, ondan öz enerji təhlükəsizliyində istifadə edən ölkələr hansı çətinliklərlə üzləşəcəkdilər? Yəni, o, qlobal təfəkkürün və müdrikliyin təzahürü idi.

O ki qaldı iradlara, bilirsiniz, o vaxt da bizə başqa iradlar tuturdular. Bəlkə də siz də yəqin ki, xatırlayırsınız. Deyirdilər ki, Azərbaycanda neft yoxdur, neft kəmərləri tikilməməlidir, Azərbaycan blef edir, nefti yoxdur, nə bilim yalan məlumatlar ötürür. Bu günə qədər “Azəri-Çıraq”dan hasilatımız davam edir. “Şahdəniz” müqaviləsi bağlananda sonra da ortalığa bir uydurma atmışdılar ki, Azərbaycanda qaz yoxdur. Azərbaycan özü filan yerdən qaz alır və heç vaxt, heç bir ölkəyə qaz nəql edə bilməz. Artıq səkkiz ölkəyə qaz nəql edirik, bu il bizdə 50 milyard kubmetr hasilat gözlənilir. Onun bir hissəsi yenidən neft laylarına vurulacaq ki, oradan neft hasilatı daha da artsın, bir hissəsi daxili istehlaka yönəldiləcək, 25 milyard kubmetri isə dünya bazarlarına nəql olunacaq. Bu, təkcə mənfəət deyil. Bu, geosiyasi əhəmiyyətdir, bu sahə ilə yaxından tanış olanların hamısı yaxşı bilirlər ki, bu gün qaz amili enerji təhlükəsizliyinin bir nömrəli amilidir. Mən istisna etmirəm, bəlkə də siz haqlısınız, gün gələcək bizə yaşıl enerjini də irad tutacaqlar. Çünki yaşıl enerji ilə bağlı indi üzə çıxan bir çox məqamlar var ki, insanları və qərar qəbul edənləri düşünməyə vadar edir. Yəni, orada o materialların utilizasiyası necə olacaq? Batareyaların, akkumulyatorların taleyi necə olacaq? Yəni, indidən artıq bunun altına da bir mina qoyulur ki, lazım olan vaxtda o, kiminsə başında çatlasın. Amma yenə də deyirəm, bizim atdığımız bütün addımlar və təşəbbüslərimiz əsas məqsədi güdür – ölkəmizi gücləndirmək, iqtisadi gücümüzü artırmaq, iqtisadi və siyasi müstəqilliyimizi daha da gücləndirmək və Azərbaycanı yüksək liqaya daxil etdirmək.

COP29 bu istiqamətdə çox önəmli bir addım olacaq. Biz bu istəkdə olanda bəziləri bəlkə də bunu anlamırdı. Bu gün də buna ağızlarını büzənlər var ki, nəyə lazımdı, qoyun rahat yaşayaq. Yenə tədbir olacaq, yenə qonaq gələcək. Biz artıq bunun bəhrəsini görürük. Azərbaycanın geosiyasi önəmi əhəmiyyətli dərəcədə artıb. Bizim beynəlxalq müstəvidə təmasda olduğumuz ölkələrlə ikitərəfli əlaqələr tamamilə başqa məcrada inkişaf edir. Ənənəvi mövzulardan başqa, bu mövzu və buna paralel olan mövzular da daxil edilir.

Mən artıq qeyd etdim, inkişafda olan 50-dən çox kiçik ada dövlətləri var. Onlar üçün biz xüsusi fond təsis edirik və o fonda əhəmiyyətli dərəcədə vəsait də qoyacağıq. Onlara kömək göstərəcəyik. Əlbəttə, onlar bizim təbii müttəfiqlərimizə çevriləcək və mən digər ölkələri sadalamıram. Biz bu addımları atmaqla ölkəmizi böyük dərəcədə gücləndiririk və bu gün burada bizim COP nümayəndələri, komandamız iştirak edir. Onlar da çox fəal işləyir və mən demişəm, siz xarici ölkələrdə işləməlisiniz, bütün dünyanı dolaşmalısınız ki, Azərbaycanın mövqeyini, Azərbaycanın gündəliyini bütün tərəf-müqabillərinə çatdırasınız.

Təşkilati nöqteyi-nəzərdən mən sözün düzü, hər hansı bir çətinlik görmürəm. Çünki bizim təcrübəmiz kifayət qədər böyükdür. Nəticə etibarilə nə hasil ediləcək, bunu bəri başdan demək çətindir. Bir də ki, bu, artıq bizdən asılı deyil. Biz maksimum edə biləcəyimizi edəcəyik, körpülər quracağıq, Qlobal Cənubla Qlobal Şimal arasında təmasları gücləndirəcəyik. Ancaq əlbəttə, bu iqlim məsələsində əsas söz sahibləri təbii ki, Azərbaycan boyda ölkələr deyil. O böyük ölkələrdir ki, onları da bir araya gətirmək üçün biz indi səylər göstəririk.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Zatialiləri, Siz kifayət qədər vaxt ayırmısınız.

Prezident İlham Əliyev: Mən qorxuram ki, bizim auditoriyamız artıq yorulubdur. Əgər yorulmamısınızsa, biz davam edə bilərik. Yəni, çox uzun çəkdikdə müzakirələr bir növ darıxdırıcı ola bilər. Auditoriyamız hələ də fəaldırsa, biz davam edə bilərik.

Rebekka Maklaflin-İstham: Gəlin razılaşaq ki, əlavə dörd sual veriləcək. Bizim Nigeriyadan olan iştirakçımız var, müstəqil jurnalistdir.

Müstəqil jurnalist Con Ayomide: Cənab Prezident, təşəkkür edirəm. Burada olmaq mənim üçün böyük şərəfdir. Mən ikinci dəfədir Şuşaya səfər edirəm və çox böyük işlərin şahidi olmuşam. Beynəlxalq səviyyədə əməkdaşlıq haqqında sual vermək istərdim. Sizə Türk Dövlətləri Təşkilatı və Afrika İttifaqı arasında əlaqələr haqqında sual vermək istərdim. Sizin fikrinizcə, hansı təşəbbüslər irəli sürülə bilər ki, belə bir əməkdaşlıq gücləndirilsin? Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: İki həftə bundan əvvəl məhz burada Türk Dövlətləri Təşkilatının qeyri-formal Zirvə toplantısı keçirildi və mövzulardan biri bağlılıq və nəqliyyat idi. Digəri isə təşkilatımızın potensialının gücləndirilməsi idi və biz bəyan etdik ki, Azərbaycan təşkilatın katibliyinə iki milyon dollar məbləğində ianə ayırdı. Ona görə ki, təşkilatımız beynəlxalq müstəvidə daha fəal olsun. Biz beynəlxalq təşkilatlarla praktiki və möhkəm əlaqələr qurmaq istəyirik, o cümlədən Afrika İttifaqı ilə. Bildiyimə görə, bizim təşkilatımızın Afrika İttifaqı ilə rəsmi təmasları olmamışdır. Ancaq biz bunu ciddi şəkildə nəzərdən keçirməliyik.

Azərbaycana gəldikdə, biz Afrika İttifaqının üzv ölkələri ilə əməkdaşlığı gücləndirməyə çalışmışıq və Afrika İttifaqında - Efiopiyada öz səfirliyimizi təsis etmişik ki, orada əməkdaşlıq üçün zəmin yarada biləк. Həmin qitədə Afrika İttifaqının bir çox üzvləri ilə bizim fəal təmaslarımız var. Əlbəttə ki, Qoşulmama Hərəkatına sədrliyimiz bizə Afrika qitəsindən olan ölkələrlə praktiki təmaslar qurmağa kömək etmişdir. Bu gün artıq oradan rəsmilər Azərbaycana səfər edir və mən COP29-la bağlı dəvətlər göndərmişəm. Bir çox Afrika ölkələrinin prezidentləri öz iştiraklarını təsdiq ediblər. Bu da yaxşı fürsət olacaq ki, təmaslar qurulsun. Yəni, hazırda deyə biləcəyim odur ki, Türk Dövlətləri Təşkilatı və Afrika İttifaqı arasında rəsmi əməkdaşlıq kanalları yoxdur. Mən şübhə etmirəm, bu, olacaqdır. Ancaq milli səviyyədə Azərbaycan və Afrikanın müxtəlif ölkələri arasında yaxşı əməkdaşlıq var. Hər hansı fikir ayrılığı yoxdur. Əksinə, biz Afrika İttifaqından olan bir çox ölkələri COVID dövründə dəstəkləmişik. Biz 80-dən artıq ölkəyə COVID dövründə humanitar və maliyyə yardımı göstərmişik və onların bir çoxu Afrika İttifaqının üzvləridir.

Biz Afrika İttifaqı ölkələrindən olan tələbələr üçün hazırda təqaüd mexanizmi üzərində işləyirik. Çalışacağıq fəal olaq və sağ olun ki, bu forumda iştirakla bağlı bizim ölkəyə bir daha səfər edirsiniz.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Növbəti sual İsraildən gələn müstəqil jurnalistdəndir.

Müstəqil jurnalist Roman Qureviç: Cənab Prezident, dəvətə görə təşəkkür edirəm. Qeyd etmək istərdim ki, 2021-ci ildə mən Şuşada olmuşam, dağıntılar, hər şey çox pis vəziyyətdə idi, minalar. Mehmanxanaların heç biri yox idi. Bu gün gözümüzün qarşısında xarıbülbülün çiçək açması, Şuşanın gözəl çiçəyinin açılmasını görmək doğrudan da unudulmaz bir xatirədir. Çağdaş dünyada ksenofobiya, yadlara nifrət, insanların bir-birini qəbul etməməsi ən ciddi problemdir. Azərbaycanda, eyni zamanda, müxtəlif dinlərə mənsub insanlar yaşayırlar: müsəlmanlar, xristianlar, yəhudilər və bir çox digərləri. Onlar hər zaman bir-biri ilə mehriban, qarşılıqlı hörmət şəraitində yaşayıblar. Novruz bayramında bir-birinə səməni bağışlayır, xanuka zamanı xanuka gelt keçirirlər. Xristianların pasxası zamanı bir-birinə qonaq gedib kuliç yeyirlər və bu, hər zaman yaxşı olub və bir-birinə mane olmayıb. Bu, hər zaman, əsrlərlə belə olub və indi də belə olmaqdadır. Beləliklə, Azərbaycan insanların bir-biri ilə necə yaşamasının, qarşılıqlı hörmət, dözümlülük, tolerantlıq nümunəsidir. Sualım belədir, Azərbaycan torpağında, Azərbaycan xalqında hansı xüsusiyyət bunu mümkün edir, buna imkan yaradır? Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Əvvəlcə evinizə xoş gəlmisiniz. Sizi yenidən görməyə çox şadam. İkincisi, azad olunmuş ərazilərin bərpası ilə əlaqədar gördüyümüz işlərə dair xoş sözlərə görə təşəkkürümü bildirirəm. Düşünürəm ki, sualınızın cavabı sizə də məlumdur. Lakin sual verdiyinizə görə sizə təşəkkür edirəm. Düşünürəm ki, burada bir sintez var, fərqli amillərin vəhdəti var. Burada bu amillərdən biri olmasaydı, qarşılıqlı hörmət, məhəbbət mühiti mümkün olmazdı. Qeyd etmək istədiyim digər məsələ odur ki, bu mühiti süni yaratmaq mümkün deyil. Əsas odur ki, bunu qoruyasan, gücləndirəsən və özündən sonra növbəti nəsillərə ötürəsən.

Bəhs etdiyiniz məsələlər bizə yüzilliklərlə, minilliklərlə xas olan bir xüsusiyyətdir və birgə yaşam, müxtəlif dini etiqadların, müxtəlif etnik qrupların birgə yaşamı, bunların hər biri Azərbaycan dövlətçiliyinin qurulmasında, müasir Azərbaycanın qurulmasında rol oynayıb və həmin o töhfəni verməkdə davam edirlər. Bu, böyük bir fəaliyyətdir. Ərazilərimiz işğaldan azad olunandan sonra mən təklif etdim ki, ilk Xarıbülbül festivalını Azərbaycanda yaşayan bütün xalqların mədəniyyətinə həsr edək. Bu, mənim ideyamdır və düşünürəm, çox düzgün bir ideyadır ki, Azərbaycanda yaşayan bütün xalqlar, bilirsiniz ki, azadlıq naminə mübarizədə iştirak ediblər. Dinindən, etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər biri, hər bir nümayəndəsi öz həyatını qurban verib, sağlamlığından məhrum olub. 2021-ci ildə keçirilən Xarıbülbül festivalında biz bunun hər birini nümayiş etdirdik. Şəxsən bundan daha emosional, daha mədəni tədbir xatırlamıram və bəlkə də heç olmayacaq. Cəmiyyət və hökumət, əsasən də hökumət bu məsələyə gündəlik əsasda diqqət yetirməlidir. Bu, elə bir mövzu deyil ki, onu kənara qoyub sonradan məşğul olasan, ikinci dərəcəli hesab edəsən və ya da iqtisadiyyat deyil, büdcə deyil. Bu, maddi bir aktiv deyil. Çünki bu, hər bir şeyin təməlidir.

Çoxmillətli cəmiyyət Azərbaycanın fəxr etdiyi amildir – düzgün siyasət, təhsil, tərbiyə, nümunə, davranış nümunəsi. Biz bərpa prosesində bir çox məscidləri bərpa etməli idik. Son illərdə açılışlar zamanı kimlər çıxış edirdi, şeyxülislam, arxiyepiskop Aleksandr ata və yəhudi icmasının rəhbəri cənab Milix və yaxud da ondan sonrakı icma rəhbəri. Mən adətən Azərbaycanın bütün bölgələrindən dini icmaların rəhbərlərini toplayırdım. Onların hamısı gəlirdi, Gəncədən İmamzadənin, yaxud da Şamaxı məscidinin nümayəndəsi, Azərbaycanın müxtəlif bölgələrindən, onlar gəlib müsəlmanların, katoliklərin, pravoslavların və yəhudilərin rəhbərlərinin

məsciddə çıxış etməsinin şahidi olurlar. Onlar bu ismarışları özləri ilə öz ərazilərinə, öz yerlərinə aparır və bunu paylaşırlar. Bu, yalnız bir epizoddur, lakin bunların sayı çoxdur. Hər şeyin təməlində cəmiyyətin öz məfkurəsi dayanır, bu, çox böyük dəyərdir. Elə bir dəyərdir ki, onu qucaqlamaq istəyirsən, öpmək istəyirsən və Tanrıya təşəkkürünü ifadə etmək istəyirsən ki, bunu sənə nəsib edib və biz bunu qorumalıyıq. Bizim hüququmuz yoxdur ki, bunu qorumayaq və biz cəmiyyət olaraq, hökumət olaraq bunu qoruyuruq, yaşadırıq. Sözsüz ki, dini liderlər, onların sözləri, onların kəlamları çox vacibdir və konkret bu halda biz deyirik, din dövlətdən ayrıdır. Lakin ölkə üçün, onun inkişafı və gələcəyi üçün fövqəlhəmiyyətli məsələlərdə dövlət və dini rəhbərlər vahid mövqedən çıxış edirlər. Təşəkkür edirəm və evinizə tez-tez gəlin.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: İndi isə Yaxın Şərq Xəbər Agentliyindən (MENA) Tarek Abdel Qaffar, buyurun, sualınızı verə bilərsiniz.

Tarek Abdel Qaffar: Mən Misirin MENA agentliyini təmsil edirəm. Cənab Prezident, Sizin inkişaf etməkdə olan və inkişaf edən ölkələr arasında “uçurumu” aradan qaldırmaq baxımından, xüsusilə də zəngin ölkələrin fəaliyyəti nəticəsində ətraf mühitə vurulan zərər, müəyyən kompensasiyalar haqda nə düşünürsünüz, bu istiqamətdə hansı addımlar atılmalıdır? Çünki bir çox ölkələr bu baxımdan heç bir təzminat almayıb. COP29-un ev sahibi olaraq Sizin ölkənizlə Misir və Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri arasında məhz bu istiqamətdə əməkdaşlıq varmı?

Prezident İlham Əliyev: Biz “Troyka”nın təsis edilməsinin təşəbbüskarı olduq. Bu, ötən, hazırkı və gələcək sədrlərin – Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin, Azərbaycanın və Braziliyanın “Troykası”dır. Bu, bir mexanizmdir. Buna qədər bu, mövcud deyildi. Bizim bu təklifimiz Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri və Braziliya tərəfindən dəstəkləndi. COP, sadəcə, bir və ya iki həftə davam edən tədbir deyil. Bu, davamlı bir prosesdir. Əgər bir ölkə hər hansı miras qoymaq istəyirsə, bu, tutarlı və konkret töhfə olmalıdır. Sözlər, bəyanatlar kifayət deyil. Burada real addımlar atılmalıdır və koordinasiya həyata keçirilməlidir. “Troyka” mexanizmini biz yaratmışıq və əminəm ki, bu mexanizm gələcəkdə də davam edəcək.

O ki qaldı, hansı ölkə planetin məhv edilməsinə daha çox dırnaqarası “töhfə” verib, bu barədə danışmaq səmərəsiz olar. Çünki biz çox gözəl bilirik ki, ən böyük karbon tullantılarını istehsal edən və ətraf mühiti çirkləndirən böyük ölkələr hansılardır. Ancaq elə bir platforma yaradılmalıdır ki, daha geniş maliyyə imkanlarına malik olan ölkələr digərlərinə kömək etsin. Mən mütəxəssis deyiləm. Dediyim kimi, altı aydır ki, mən bu məsələ ilə dərindən məşğulam. Səmimi desəm, bu, mənim üçün o qədər də aydın deyil. Çünki eşitdiklərimiz həqiqətə o qədər də uyğun deyil və ona görə də mən tam əmin deyiləm. Bəli, yəni, bizə deyilir ki, temperatur 1,5 dərəcə artsa, faciə olacaq. Ancaq biz başa düşürük ki, müəyyən təhlükə var. Dediyim kimi, “OPEC+” formatının üzvü olaraq biz neft istehsalçısı olan ölkələrlə bu sahədə öz işimizi gördük. Əlbəttə, daha çox gəlir əldə edən ölkələr daha çox maliyyə töhfəsi verməlidir. O ölkələr ki, atmosferə daha çox tullantı buraxır və pulları var, onlar da maliyyə baxımından töhfə verməlidir. Ancaq beynəlxalq səviyyədə qiymətləndirmə odur ki, buna trilyonlarla dollar vəsait lazımdır və bu vəsait haradan gələcək? Bu, çox açıq bir sualdır. Yəni, inkişaf edən ölkələrə dəstək göstərilməlidir və dediyim kimi, biz inkişafda olan kiçik ada ölkələri üçün fond yaratdıq. Ancaq biz inkişaf etməkdə olan hər bir ölkə ilə bağlı fond yarada bilmərik. Bizim o qədər pulumuz yoxdur. Əlbəttə, bu işdə həmrəylik olmalıdır və digərlərini təşviq etməliyik ki, bizim nümunəmizə uyğun olaraq hərəkət etsinlər. Biz istəyirik ki, Azərbaycanda keçiriləcək COP29 məhz həmrəylik tədbiri olsun. Biz ona görə də bu ili “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan etmişik. Demirəm ki, biz bütün hədəflərimizə tam şəkildə nail olacağıq, ancaq bu işə öz töhfəmizi verməyə hazırıq.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: “The Pakistan Daily” qəzetindən jurnalist buradadır, sual verəcək.

“The Pakistan Daily” qəzetinin redaktoru Hamza Azhar Salam: Cənab Prezident, təşəkkür edirəm. Şuşada olmaqdan çox məmnunam. Pakistan və Azərbaycan strateji tərəfdaşdırlar və hər iki ölkə dezinformasiya kampaniyalarından əziyyət çəkmişdir. İslamabada sonuncu səfəriniz zamanı Siz Pakistanın Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şəriflə ticarət dövriyyəsinin artırılması haqqında razılıq əldə etdiniz. İki qardaş ölkə arasında media sahəsində hansı şəkildə əməkdaşlıq edilə bilər?

Prezident İlham Əliyev: Siz düzgün bir məsələyə toxundunuz. Pakistan mediasında biz hər zaman qardaş dəstəyi görmüşük. Mən Azərbaycanla bağlı beynəlxalq medianı izləyirəm və ölkəmizlə bağlı hansısa beynəlxalq təşkilatlarda hər hansı bir material dərc edilibsə, hər səhər mənə məlumat verilir. Pakistana gəldikdə, biz hər zaman qardaş dəstəyini hiss etmişik. Biz buna görə olduqca minnətdarıq.

Bu sahədə səylərimizin birləşdirilməsi çox yaxşı fikirdir. Hesab edirəm, biz birgə media işçi qrupu da yarada bilərik ki, bir-birimizi müxtəlif istiqamətlərdə dəstəkləyək. Bəzi beynəlxalq media təşkilatlarına bizim çıxışımız var, bəzilərinə sizin çıxışınız var və bunu təkcə Pakistan deyil, digər dost ölkələrlə də edə bilərik. Siz tamamilə düzgün qeyd etdiniz ki, ölkələrimiz haqqında faktların təhrif edilməsi onun nüfuzunu ciddi şəkildə zədələyə biləcək nəticə verir.

Qeyd etdiyiniz kimi, mənim Pakistana çox gözəl səfərim oldu. Mənə həm Baş nazir, həm Prezident tərəfindən çox yüksək qonaqpərvərlik göstərildi. Mən o səfərin nəticələrinə görə çox şadam. Biz səfər çərçivəsində 17-yə yaxın sənəd imzaladıq. Onların bir çoxu artıq icra

olunur. Eyni zamanda, biz Azərbaycan üçün Pakistanda sərmayə imkanlarını nəzərdən keçirdik və mənim qardaşım, Baş nazir Məhəmməd Şahbaz Şəriflə razılaşdıq ki, Azərbaycana konkret sərmayə layihələri təqdim ediləcək. Müvafiq nazirlər təlimatlandırılıb və o layihələr nəzərdən keçiriləcək və əminəm ki, icra olunacaq. Çünki bu, əlbəttə, kommersiya baxımından nəzərdən keçiriləcək. Hesab edirəm ki, burada nəhəng potensial var. İkitərəfli ticarət və sərmayə, həmçinin müdafiə sənayesi məsələsini də geniş müzakirə etdik, hər iki ölkənin potensialını müzakirə etdik. Əminəm ki, biz əməkdaşlığımızı gələcəkdə də gücləndirəcəyik.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Son iki sual. Sizi əmin edirəm ki, suallar qısa olacaq. “Al Jazeera English” kanalının nümayəndəsinə söz vermək istəyirəm.

“Al Jazeera English” kanalının nümayəndəsi: Dəvətə görə çox sağ olun. Burada biz yalan məlumatların ifşası haqqında danışırıq. Mən qorxuram ki, yalan məlumatlar bir ölkə üçün yalan, digəri üçün isə doğru ola bilər. Ona görə də burada çox çətin bir seçim qarşısındayıq.

Prezident İlham Əliyev: Ən vacibi odur ki, məlumat və narrativ həqiqi olsun, həqiqətə söykənsin. Bu, birtərəfli, qərəzli olmasın. Çünki qərəzli olsa və koordinasiya şəklində aparılmış kampaniyanın media hücumunun bir nəticəsidirsə, əlbəttə ki, bu, qəbuledilməzdir. Bu, məlumat qıtlığından qaynaqlanırsa, o hissəni bəlkə də başa düşmək olar. Ancaq Azərbaycana gəldikdə, bu, koordinasiya edilmiş media hücumlarıdır. Bunlar adətən mühüm geosiyasi hadisələrə təsadüf edir. O, idarəedilən bir media hücumu olanda onlar istəklərinə nail olmurlar. Çünki onların istəkləri, hədəfləri bizim maraqlarımıza ziddir. Bir çox digər mexanizmlər var. Təsir mexanizmlərindən söhbət gedir. Burada QHT-ləri deyə bilərəm, maliyyələşmə ola bilər. Digər müxtəlif müdaxilələrdən, suveren ölkələrin daxili işlərinə müdaxilələrdən söhbət gedir. Əlbəttə, media ən çox görünən, ən həssas bir sahədir. Xüsusilə də bu, böyük və məşhur media şirkətlərindən gələn hücumdursa.

Artıq üç saatdır ki, biz bunu müzakirə edirik. Ümid edirəm, biz bu vasitə ilə öz fikrimizi o ölkələrə və dairələrə çatdırırıq ki, mediadan silah kimi istifadə edir. Əlbəttə, burada fikir müxtəlifliyi olmalıdır. Bu gün biz görürük ki, bir çox ölkələrdə media yalnız bir dairənin müəyyən mövzu ilə bağlı rəyini əks etdirir. Avropaya gedəndə bir narrativ görürük, Asiyaya getdikdə fərqli bir mənzərənin şahidi oluruq. Rusiyaya gedəndə artıq digər bir mənzərədir, Azərbaycana gələndə başqa bir mənzərənin şahidi olursunuz. Yəni, media sahəsi kəskin şəkildə siyasiləşdirilib. Bir daha deyirəm ki, biz siyasətçilərə tövsiyələr vermək sizin vəzifənizdir.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Sonuncu sualımız. Cənab Yusuf Özkır, Anadolu Agentliyinin İdarə Heyətinin üzvü.

Yusuf Özkır: Cənab Prezident, çox təşəkkür edirəm. İlk növbədə qeyd etmək istəyirəm ki, Şuşada olmaq çox gözəldir. Həmçinin yol boyunca tikilən tunellər, yollar, bu qədər qısa müddətdə belə inşaat işlərinin görülməsindən heyranlığımı açıq şəkildə söyləməliyəm.

Sualım Türk Dövlətləri Təşkilatı ilə bağlıdır. Gördüyümüz kimi, Qarabağ Zəfəri Türk Dövlətləri Təşkilatı mövzusuna da ciddi mənada təsir göstərib. Çünki Zəfərdən sonrakı prosesə baxdıqda nəzərəçarpacaq irəliləyiş var. Həm adı dəyişdi, həm toplantıları artdı. Sonuncu toplantı da iyulda burada keçirildi.

Bu gün Prezident Ərdoğan Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətindədir. Bunu da bildirməliyəm ki, bu gün Türkiyə Respublikasının Kipr adasındakı türkləri oradakı yunan hakimiyyətinin işğalından azad etməsinin 50-ci ildönümüdür. Bu gün Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətində tədbirlər keçirilir. Cənab Prezident Ərdoğan da geniş nümayəndə heyəti ilə oradadır. O, Sizin də adınızı qeyd edərək, bu ev sahibliyinizi də vurğulayaraq, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatarın buradakı Zirvə toplantısında iştirakına da toxundu və çıxışında təşəkkürlərini ifadə etdi.

Sualım belədir: bundan sonrakı dövrdə həm qlobal miqyasda hücumların çox artdığı, tez-tez III Dünya müharibəsindən bəhs olunduğu bir dövrdə, bir sıra ittifaqların sarsıldığı bir şəraitdə Türk Dövlətləri Təşkilatı müsbət mənada dəyişməkdədir. Bundan sonrakı dövrdə bu təşkilatın siyasi, iqtisadi, ticari baxımdan, eyni zamanda, hərbi sahədə uzunmüddətli perspektivdə necə bir gələcəyi var? Siz bunu necə dəyərləndirirsiniz? Bu prosesdə Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin beynəlxalq səviyyəyə çıxması və tanınması istiqamətində də fikirlərinizi öyrənə bilsəm çox məmnun olaram. Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Təşəkkür edirəm. İlk növbədə, kiprli qardaşlarımızı bu bayram münasibətilə təbrik edirəm və onlara yeni uğurlar və xoşbəxtlik arzulayıram. Hörmətli Ersin Tatarı mən Azərbaycana dəvət etmişdim. Bir neçə ay öncə mənim qonağım olmuşdu və onu xüsusilə qeyri-rəsmi Zirvə görüşünə də dəvət etdim. Bildiyiniz kimi, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyəti Türk Dövlətləri Təşkilatında artıq müşahidəçi üzv statusuna malikdir və Zirvə görüşlərində bu statusla iştirak edib. Ancaq ilk dəfə olaraq bu tədbirdə öz bayrağı ilə iştirak etmişdi. Burada biz qardaşlıq borcumuz nədirsə, onu da etdik.

Hesab edirəm ki, hörmətli Ersin bəyin bu toplantıda iştirakı Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin müstəqilliyinə doğru atılan önəmli bir addımdır. Biz hər zaman kiprli qardaşlarımızla birlikdə olacağıq. Azərbaycandan böyük heyət gedib. Bugünkü bayramları birlikdə qeyd etdilər. Həm dövlət məmurları, eyni zamanda, millət vəkilləri də bu gün Kiprdədirlər.

O ki qaldı, Türk Dövlətləri Təşkilatının gələcək inkişafına, mənim baxışlarım burada tamamilə aydındır. Əminəm ki, bu təşkilatın çox böyük gələcəyi var. Təşkilatı daha yüksək pilləyə qaldırmaq üçün ortaq səylər lazımdır. Coğrafiyamız çox böyükdür, təbii

sərvətlər, nəqliyyat yolları, gənc və artan əhali - bütün bunları mən öz çıxışımda söylədim. Yəni, bütün bu amillər təşkilatımızın potensialını əyani şəkildə göstərir. Biz birliyi daha da gücləndirməklə Türk Dövlətləri Təşkilatını dünya miqyasında güc mərkəzinə çevirməliyik. Çünki bu gün bir neçə beynəlxalq təşkilat var. Bəziləri böhran içində, bəziləri tənəzzüldədir, Türk Dövlətləri Təşkilatı isə yüksəlişdədir. Bu yüksəliş rahat olmalıdır və buna ortaq səylərlə nail olacağıq.

O ki qaldı, hərbi sahədə işbirliyinə, buradan bir neçə yüz metr məsafədə əziz qardaşım Tayyib bəylə biz 2021-ci il iyunun 15-də Şuşa Bəyannaməsini imzaladıq. Türkiyə və Azərbaycan rəsmən müttəfiqlər oldu, o cümlədən hərbi sahədə.

Yəni, hesab edirəm ki, bu, bütün türk cümhuriyyətləri üçün gözəl bir örnəkdir. Təbii ki, hər cümhuriyyətin öz siyasəti, öz baxışları var və biz təşkilat olaraq hər bir ölkənin müstəqilliyini dəstəkləyirik, qoruyuruq və hər şeydən üstün tuturuq. Ancaq sizin də qeyd etdiyiniz kimi, Qarabağ Zəfəri bir çox ünvanlara gözəl mesaj oldu. Gücümüz bir olanda dəmir yumruğumuz da ağır olur, daha möhkəm olur. İnşallah, belə də olacaq.

Moderator Rebekka Maklaflin-İstham: Xanımlar və cənablar, bu çox gözəl məqamda cənab Prezident İlham Əliyevə təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Mixail Qusman: Mən başa düşürəm ki, protokolu pozuram. İştirak edənlər adından, İlham Heydər oğlu, Sizə təşəkkür etmək istəyirəm. Bir məsələyə şərh bildirmək istərdim.

Siz İsraildən olan dostumun sualına cavab verdiniz. İki mühüm komponenti qeyd etdiniz. Bildirdiniz ki, onlar tarixən Azərbaycanda nadir bir mühit yaradır – cəmiyyət və hökumət. Azərbaycanlı olaraq və azərbaycanlıların Prezidenti olaraq Siz təvazökarlıqdan üçüncü amili demədiniz, bu da nadir, fantastik tolerantlıqdır. Bu, Azərbaycan xalqının nadir, fantastik tolerantlığıdır. Azərbaycan xalqı öz tolerantlığı, açıqlığı ilə imkan verib ki, Azərbaycanda əzəldən, qədimdən belə bir mühit yaransın.

Mən həyatımın böyük hissəsini Azərbaycanda yaşamışam və özüm şahidəm. Bizim təşəkkürümüz yalnız hökumətə deyil, yalnız cəmiyyətə deyil, bütün xalqadır. Təşəkkür edirəm.

Moderator: Çox təşəkkür edirəm. Xanımlar və cənablar, təşəkkürlər.

Qeyd edək ki, 50-yə yaxın ölkədən 150-dən çox xarici qonağın, o cümlədən 30-a yaxın ölkənin informasiya agentliyi, 3 beynəlxalq təşkilat və 82 media qurumunun qatıldığı Forum iştirakçılar üçün birgə müzakirə və hərəkət platforması rolunu oynayır.

Forum çərçivəsində "Təsirin qiymətləndirilməsi: Dezinformasiyanın əhatə dairəsini müəyyənləşdirmək", "Dezinformasiyaya qarşı daha davamlı cəmiyyət qurmaq üçün siyasət və təşəbbüslər", "Süni intellektin reallığa, mediaya və dezinformasiyaya təsiri: Media savadlılığının təşviqi" və "İqlim hərəkatı və media" mövzularında dörd panel sessiya təşkil olunacaq. Panel sessiyalarda müxtəlif ölkələrdən olan rəsmilər, media və vətəndaş cəmiyyəti, dövlət və biznes nümayəndələri, beynəlxalq təşkilatların təmsilçiləri və media ekspertləri ətraflı fikir və təcrübə mübadiləsi aparacaqlar.

Bununla yanaşı, BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası (COP29) ilə əlaqədar həyata keçirilən tədbirlər və hazırlıq işləri, ölkə səviyyəsində iqlim dəyişikliyinin təsirləri ilə aparılan mübarizə, azad edilmiş ərazilərdə bərpa və yenidənqurma prosesində sərgilənən dayanıqlı yanaşma barədə məlumat veriləcək.

Xatırladaq ki, "4-cü Sənaye inqilabı dövründə yeni media" mövzusunda I Şuşa Qlobal Media Forumu ötən il iyulun 21-23-də keçirilib.

Qazaxıstan Respublikasına səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin dəvəti ilə Mərkəzi Asiya və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Başçılarının görüşündə iştirak etmək üçün avqustun 8-də Qazaxıstana səfərə gəlib.

Astana şəhərinin Nursultan Nazarbayev Beynəlxalq Aeroportunda dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycan Prezidentini Qazaxıstanın Baş naziri Oljas Bektenov və digər rəsmi şəxslər qarşıladılar.

Avqustun 8-də Qazaxıstanın paytaxtı Astana şəhərində "Вечер дружбы" adlı qala konsert keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib.

Avqustun 8-də Qazaxıstanın paytaxtı Astanada dövlət başçılarının qeyri-rəsmi şam yeməyi olub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib.

Avqustun 9-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Qazaxıstanın paytaxtı Astanada Mərkəzi Asiya və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Başçılarının görüşündə iştirak edib.

Azərbaycan Prezidenti tədbirdə çıxış edib.

Qazaxıstan Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevi və digər dövlət başçılarını qarşıladı.

Sonra birgə foto çəkdirildi.

Dövlətimizin başçısı tədbirdə çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Hörmətli Kasım-Jomart Kemeleviç.

Hörmətli dövlət başçıları.

Əziz dostlar.

İlk növbədə, Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının görüşündə fəxri qonaq qismində iştirak üçün dəvətə görə Qazaxıstan Prezidentinə təşəkkür etmək istərdim.

Ötən il mən Tacikistan Prezidenti Emoməli Şaripoviç Rəhmonun dəvəti ilə Düşənbədə keçirilən Sammitdə iştirak etmişəm.

Azərbaycanın bu görüşlərə dəvət olunması ölkələrimiz arasında mövcud dostluq, qardaşlıq münasibətlərindən və inkişaf etməkdə olan əməkdaşlıqdan xəbər verir.

Bu, son iki ildə mənim Mərkəzi Asiya ölkələrinə 16-cı səfərimdir. Həmin müddətdə Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan və Özbəkistandan olan həmkarlarım Azərbaycanı ümumilikdə 15 dəfə ziyarət ediblər.

Azərbaycan və Mərkəzi Asiya ölkələri artan strateji əhəmiyyətə malik olan vahid tarixi-mədəni coğrafi regiondur. Xalqlarımızı çoxəsrlik tarix, mədəniyyət, din və ortaq dəyərlər birləşdirir.

Ermənistanın işğalından azad edilmiş Qarabağın bərpasına dəstək qardaşlıq münasibətlərimizin təzahürlərindən biridir.

Ermənistan tərəfindən təxminən 30 illik işğal dövründə bu ərazilərdə 9 şəhər və yüzlərlə yaşayış məntəqəsi məhv edilib. İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə hazırda genişmiqyaslı bərpa işləri aparılır və keçmiş məcburi köçkünlərin öz doğma yurdlarına qayıdışı davam edir.

Ötən il Füzuli şəhərində Özbəkistanın hədiyyəsi olan Mirzə Uluqbəy adına orta məktəbin, bu il isə Qazaxıstanın hədiyyəsi olan Kurmanqazı adına Uşaq Yaradıcılıq Mərkəzinin açılışı olub. Həmçinin bu il Ağdam rayonunda Qırğızıstanın hədiyyəsi olan orta məktəb binasının təməlqoyma mərasimi keçirilib. Bu qardaşlıq dəstəyinə görə Özbəkistan, Qazaxıstan və Qırğızıstan prezidentlərinə təşəkkürümü bildirirəm.

Dünyada artan təhdid və çağırışlar ölkələrimiz arasında müdafiə və təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığın daha da gücləndirilməsini tələb edir. Bu xüsusda, ötən ay Qazaxıstanda keçirilmiş və Azərbaycanın da iştirak etdiyi “Birləşdik-2024” beynəlxalq əməliyyat-taktiki komanda-qərargah təlimini xüsusilə vurğulamaq istərdim. Həmçinin Azərbaycanın hərbi təhsil müəssisələrində Mərkəzi Asiya ölkələrindən olan müdavimlərin təhsil almaları bu sahədə münasibətlərin inkişafının göstəricisidir.

Azərbaycan bərpaolunan enerji sahəsində Mərkəzi Asiya ölkələri ilə sıx əməkdaşlıqda maraqlıdır. Bu ilin may ayında imzalanmış “Azərbaycan, Qazaxıstan və Özbəkistanın enerji sistemlərinin birləşdirilməsi üzrə Əməkdaşlıq Memorandumu” yaşıl enerji sahəsində əməkdaşlığımızda ilk addımdır.

Qarşılıqlı fəaliyyətimizin mühüm istiqamətlərindən biri də nəqliyyat-tranzit sahəsində əməkdaşlıqdır. Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun yükaşırma qabiliyyətinin 1 milyon tondan 5 milyon tonadək artırılması, Ələt Beynəlxalq Ticarət Limanının illik ötürücülük qabiliyyətinin 15 milyon tondan 25 milyon tonadək artırılması istiqamətində görülmüş işlər, Xəzər dənizində Azərbaycanın ticarət donanması üçün yeni gəmilərin sifariş edilməsi, eləcə də Mərkəzi Asiya ölkələrində infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsi Orta Dəhlizin praktiki cəhətdən önəmini daha da artırır.

Qazaxıstan, Qırğızıstan və Özbəkistan ilə fəal şəkildə investisiya layihələri həyata keçirilir. Artıq Azərbaycan-Qazaxıstan, Azərbaycan-Qırğızıstan və Azərbaycan-Özbəkistan birgə investisiya fondları yaradılıb.

Həyata keçirilən “Rəqəmsal İpək Yolu” layihəsi rəqəmsal infrastrukturun inkişafına və rəqəmsal təhlükəsizliyə töhfə verəcəkdir.

Azərbaycan və Mərkəzi Asiya ölkələri beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində uğurla əməkdaşlıq edirlər. Bu xüsusda, BMT-nin Mərkəzi Asiya Ölkələrinin İqtisadiyyatları üçün Xüsusi Proqramı – SPECA-nı qeyd etmək istərdim. Ötən ilin noyabr ayında Bakıda keçirilmiş, SPECA-nın 25 illiyinə həsr olunmuş Zirvə görüşünün nəticələri əməkdaşlığımızın praktiki inkişafı baxımından əhəmiyyət kəsb edir. SPECA-nın Bakıda keçirilən Sammitində iştirak etdiklərinə görə Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan və Özbəkistan prezidentlərinə bir daha təşəkkür edirəm.

Azərbaycan beynəlxalq ictimaiyyətin yekdil dəstəyini qazanaraq bu ilin noyabr ayında COP29 iqlim konfransına ev sahibliyi edəcəkdir.

Azərbaycan COP29-a sədrliyi çərçivəsində regionumuzda iqlim dəyişmələri ilə bağlı problemlərin həlli üçün Mərkəzi Asiya ölkələri ilə birgə təşəbbüsləri dəstəkləməyə hazırdır.

Mən artıq Mərkəzi Asiya ölkələrinin prezidentlərinə rəsmi dəvət məktubları göndərmişəm və noyabrda Bakıda yenidən görüşməyimizə şad olaram.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Avqustun 9-da Astanada Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevə "Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının Fəxri nişanı"nın təntənəli təqdim edilməsi mərasimi keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və digər dövlət başçıları tədbirdə iştirak ediblər.

Avqustun 9-da Astanada Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin adından dövlət başçılarının şərəfinə rəsmi qəbul verilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Qazaxıstan Respublikasına səfəri avqustun 9-da başa çatıb.

Astana şəhərinin Nursultan Nazarbayev Beynəlxalq Aeroportunda dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycan Prezidentini Qazaxıstanın Baş naziri Oljas Bektenov və digər rəsmi şəxslər yola saldılar.

Özbəkistan Respublikasına dövlət səfəri

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 22-də Özbəkistan Respublikasına dövlət səfərinə gəlib.

Hər iki ölkənin Dövlət bayraqlarının dalğalandığı İslam Kərimov adına Daşkənd Beynəlxalq Hava Limanında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi və birinci xanım Mehriban Əliyevanı Özbəkistanın Baş naziri Abdulla Aripov və digər rəsmi şəxslər qarşıladılar.

Avqustun 22-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları Leyla Əliyeva Daşkənddəki Heydər Əliyev Meydanında Ümummilli Liderin barelyefi önünə gül dəstələri qoyublar.

Daşkəndin Mirabad rayonunda yaradılan Heydər Əliyev Meydanının və Ulu Öndərin burada ucaldılmış barelyefinin 2022-ci il iyunun 21-də açılışı olub. Ərazisi tamamilə yenidən qurulan meydanda yaşıllıq salınıb, sakinlərin istirahəti üçün hər cür şərait yaradılıb.

Həmin il Özbəkistanda dövlət səfərində olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev Ulu Öndərin barelyefinin açılışında iştirak ediblər

Avqustun 22-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları Leyla Əliyeva Daşkənddə Müstəqillik abidəsini ziyarət ediblər.

Dövlətimizin başçısının şərəfinə burada fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyev abidənin önünə əklil qoydu.

Məlumat verildi ki, Özbəkistanın müstəqilliyinin 30 illiyi münasibətilə ucaldılan abidə özbək xalqının üç min illik tarixini əks etdirir. Yeni abidə paytaxt yaxınlığında yerləşən, ölkənin müstəqilliyinin ildönümünə həsr olunan "Yangi Uzbekiston" ("Yeni Özbəkistan") kompleksinin mərkəzində yerləşir. Altmış metr hündürlüyündə abidə görkəmli şəxsiyyətlərin həyat və fəaliyyəti ilə əlamətdar olan dövrü əks etdirir.

Abidənin üzərində Özbəkistan tarixində qədim vaxtlardan müasir dövrədək baş verən mühüm hadisələr təsvir edilib. Kompleksdə əsasən sərkərdə və döyüşçülərin, alim və mütəfəkkirlərin, maarifçilərin obrazları əks olunub. Müstəqillik abidəsini sülhü, azadlığı, xeyirxahlığı və xoşbəxtliyi tərənnüm edən, qanadları geniş açılmış Humay quşunun obrazı tamamlayır.

Sonra Prezident İlham Əliyev, birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları Leyla Əliyeva burada xatirə şəkli çəkdirdilər.

Avqustun 23-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Özbəkistana dövlət səfəri çərçivəsində Daşkənddəki "Kuksaroy" dövlət iqamətgahında rəsmi qarşılanma mərasimi olub.

Azərbaycanın və Özbəkistanın Dövlət bayraqlarının dalğalandığı meydanda Prezident İlham Əliyevin şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi və birinci xanım Mehriban Əliyevanı Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyev və xanımı Ziroatxon Mirziyoyeva qarşıladılar.

Sonra birgə foto çəkdirildi.

Azərbaycanın və Özbəkistanın Dövlət himnləri səsləndi.

Fəxri qarovul dəstəsinin rəisi Azərbaycan Prezidentinə raport verdi.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Özbəkistan əsgərlərini salamladı.

Prezidentlər fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçdilər.

Özbəkistanın dövlət və hökumət nümayəndələri Prezident İlham Əliyevə, Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvləri isə Prezident Şavkat Mirziyoyevə təqdim edildi.

Fəxri qarovul dəstəsi hərbi marşın sədaları altında prezidentlərin qarşısından keçdi.

Dövlət başçıları birgə foto çəkdirdilər.

Avqustun 23-də Daşkənddə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevlə məhdud tərkibdə görüşü olub.

Görüşdə Azərbaycan ilə Özbəkistan arasında münasibətlərin strateji müttəfiqlik xarakteri daşıması məmnunluqla vurğulandı, enerji, nəqliyyat, turizm sahələrində əməkdaşlıq müzakirə olundu, beynəlxalq və regional məsələlər ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Avqustun 23-də Daşkənddə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin iştirakı ilə Azərbaycan-Özbəkistan Ali Dövlətlərarası Şuranın birinci iclası keçirilib.

İclasda əvvəlcə Özbəkistan Prezidenti çıxış etdi.

Prezident Şavkat Mirziyoyevin çıxışı

– Hörmətli İlham Heydər oğlu.

Bugünkü iclasımızın iştirakçıları.

Hörmətli İlham Heydər oğlu, Sizi və Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvlərini, qardaşlarımızı Özbəkistanda salamlayıram. Sizi bir daha salamlamağa şadam. Özbəkistana xoş gəlmisiniz.

Vurğulayım ki, Sizin indiki dövlət səfəriniz həqiqətən də tarixidir. Birincisi, bu gün məhdud tərkibdə görüşdə danışdığımız kimi, müttəfiqlik münasibətlərinə dair müqavilə imzalayacağıq. Ən əsası, bir neçə il ərzində Sizinlə birgə Özbəkistan-Azərbaycan münasibətlərini ən yüksək dövlətlərarası qarşılıqlı fəaliyyət səviyyəsinə qaldıra bildik. Bu, bizim real uğurumuzdur. Zənnimcə, bu gün xalqlar, insanlar eşidəcəklər ki, biz müttəfiqlik münasibətlərinə dair müqavilə imzalaya-

cağıq. Bu, xalqlarımızın daha da yaxınlaşmasına xidmət edəcək. Başlıcası, biz ölkələrimizi yaxınlaşdırdıq, artıq dediyim kimi, xalqlarımız həqiqətən də bir-birinə qardaşcasına münasibət göstərirlər. Bizim hər görüşümüz xalqlarımızı yaxınlaşdırır və məmnuniyyətlə demək istəyirəm ki, bu gün Sizin sözün həqiqi mənasında Özbəkistana tarixi səfəriniz həyata keçirilir.

İkincisi, bu gün Ali Dövlətlərarası Şuranın birinci iclasını keçiririk. Dövlət başçılarının sədrliyi ilə bu Şuranı çoxplanlı əməkdaşlığımızın inkişafının konkret məzmunla zənginləşdirilməsini daha səmərəli mexanizm hesab edirəm. Çünki bizim hər görüşümüzdə konkret tapşırıqlar veririk və indi də bu, istisna olmadı. Biz məhdud tərkibdə görüşdə geniş müzakirə apardıq. Bu gün bu barədə geniş tərkibdə də danışacağıq və növbəti görüşümüzə qədər birgə qərarlar qəbul edəcəyik. Qeyd edim ki, müasir dünyada böyük nəticələr o zaman əldə olunur ki, siyasi iradə və qarşılıqlı dəstək olsun. Bizdə iki prezidentin siyasi iradəsi də, hər iki tərəfdən dəstək də var. Fikrimcə, komandalarımız artıq bunu görür və dərindən hiss edirlər.

Hörmətli İlham Heydər oğlu, əvvəlcə Sizi Azərbaycanda islahatların uğurla keçirilməsi münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik etmək istəyirəm. Yaxın qonşular və qardaşlar olaraq, biz uğurlarınıza sevinirik. Ölkənizin necə dinamik inkişaf etdiyini görür və buna ürəkdən sevinirik. Siz iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi strategiyasını həyata keçirə bildiniz, Azərbaycanda davamlı inkişaf yeni sahələrin və infrastrukturların hesabına təmin edilir. Bütün bunlar əhalinin rifah halının durmadan yüksəlməsinə gətirib çıxarır. Ölkənin beynəlxalq nüfuzu artır. Bu il Azərbaycan dünyanın ən böyük tədbirlərindən birinə - Qlobal İqlim Sammitinə ev sahibliyi edəcək. Belə bir sammit bizim geniş regionumuzda ilk dəfədir ki, keçirilir. Bu, heç vaxt olmayıb. Bu, Sizin xarici siyasət kursunun səmərəliliyinin etiraf olunmasını bir daha təsdiq edir. Sizə böyük uğurlar arzulayıram. Biz bu barədə danışdıq, həmişə Sizinlə birlikdə olacağıq, həmçinin biz də bu sammitə ciddi hazırlıq görürük.

Hörmətli İlham Heydər oğlu, nümayəndə heyətlərinin qarşısında ölkənizin ərazi bütövlüyünün bərpa olunmasında və Azərbaycanın əzəli torpaqlarının qaytarılmasında Sizin tarixi rolunuzu bir daha qeyd etmək istəyirəm. Siz öz atanızın və xalqınızın ən böyük arzusunu yerinə yetirdiniz. Bu gün Qarabağ gözlərimizin qarşısında dirçəlir, çiçəklənən diyara çevrilir. Mən özüm həm Füzulidə, həm də Şuşada bunları öz gözlərimlə gördüm və sevindim.

İrimiqyaslı sosial-infrastruktur və sənaye layihələri həyata keçirilir. Biz məhdud tərkibdə görüşdə ərazilərimizin inkişafı üzrə əməkdaşlığın genişləndirilməsi imkanlarını ətraflı müzakirə etdik, ayrıca proqramın - yol xəritəsinin qəbul edilməsi, regionların üçüncü Forumunun keçirilməsi, həmçinin turistik komplekslərin paytaxtda yaradılması üzrə razılığa gəldik. Biz artıq bu barədə danışmışıq.

Hörmətli nümayəndə heyətlərinin üzvləri, son bir neçə il ərzində Özbəkistan-Azərbaycan əməkdaşlığı xeyli genişlənib. Parlamentlər, hökumətlər, nazirliklər və idarələr arasında sıx təmaslar var. Mütəmadi olaraq, Hökumətlərarası Komissiyanın iclasları, Biznes Şurası, forumlar, sərgilər və mədəniyyət tədbirləri keçirilir. Biznes dairələri arasında tərəfdaşlıq genişlənir.

Hörmətli İlham Heydər oğlunun bizim görüşümüzə Azərbaycanın biznes liderlərini dəvət etməsinə ürəkdən şadam, onlar sanballı iş adamlarıdır. Zənnimcə, tezliklə nəticələri görə biləcəyik. Ciddi nəticə əldə ediləcək. Əminəm ki, bu dialoq çox məhsuldar olacaq.

Ümumilikdə, ikitərəfli münasibətlərin hazırkı səviyyəsinə qiymət verərkən vurğulamaq istəyirəm ki, birgə səylərlə çox böyük işlər görülüb. Amma görüləsi daha çox iş var, çünki biz prezidentlər artıq bir-birimizi və iş adamlarını, şirkətləri, nazirlikləri və idarələri rəsmi hissədə olarkən dediyimiz kimi, əzbərdən bilirik. Bu da onu göstərir ki, tez-tez görüşdüyümüzə görə real nəticələr əldə olunur.

Növbəti ildə diplomatik münasibətlərin 30 illiyini qeyd edəcəyik. Biz bu yubileyə ciddi nəticələrlə gəlməliyik. Bununla bağlı əsas vəzifələr üzərində dayanacağam. Birincisi, intensiv siyasi təmaslar və bütün il ərzində gündəlikdəki məsələlər üzrə ahəngdar fəaliyyətin mübadiləsi üçün cədvəl hazırlamağı təklif edirəm. Bundan başqa, xarici işlər nazirliklərimiz qarşıdakı əlamətdar hadisə ilə əlaqədar tədbirlər proqramı hazırlayırlar. İkincisi, İlham Heydər oğlu, əgər Siz dəstəkləyirsinizsə, biz razılaşdıq ki, – mən artıq bunu məhdud tərkibdə görüşdə də dedim, – növbəti ili “Özbəkistan-Azərbaycan iqtisadi kooperasiyası ili” elan edək və məhdud tərkibdəki görüşdə üzərində dayandığımız 20 prioritet istiqaməti əhatə edən kompleks proqram qəbul edək. Qarşıda əmtəə dövriyyəsinin həcmini dəfələrlə artırmaq və sənaye kooperasiyasını yeni fazaya keçirmək, o cümlədən üçüncü ölkələrdə layihələri reallaşdırmaq vəzifələri durur. Biz bu barədə də çox ciddi danışdıq. Görüşümüz üçün 2 milyard dollardan artıq məbləğdə perspektivli layihələr portfeli hazırlanıb. Onların reallaşdırılmasını bu gün biznes nümayəndələri ilə ətraflı müzakirə edəcəyik.

Bundan başqa, Birgə İnvestisiya Fondu da səmərəli fəaliyyətə başladı. Siz də dediyiniz kimi, layihələr olarsa, biz hər iki tərəfdən Fondu genişləndirəcəyik. Çünki bu, biznes və real layihələrin həyata keçirilməsi üçün çox yaxşı dəstəkdir. Hesab edirəm ki, layihələrin dəstəklənməsinin bu aləti saat kimi işləməlidir. Çünki onlar işləyirlər, amma bu gün biz iş adamlarını da eşidəcəyik, onları bu məsələdə də dəstəkləyəcəyik. Üçüncüsü, nəqliyyat-kommunikasiya, energetika və digər infrastruktur layihələri vasitəsilə ölkələrimizin qarşılıqlı əlaqələrini gücləndirmək vacibdir. Artıq çoxtərəfli formatda fəal iş aparırıq. Bu əməkdaşlığı tam şəkildə dəstəkləyirəm. Aviareyslərin sayının artırılmasını, yerüstü, hava daşımalarının maksimum dərəcədə

yüngülləşdirilməsini, rəqəmsal həllərin tətbiqini də vacib hesab edirəm. Biz artıq bu barədə məhdud tərkibdəki görüşdə danışmışıq.

Dördüncüsü, mədəniyyət və incəsənət, təhsil, səhiyyə, gənclər və informasiya siyasəti, idman sahələrində fəal mübadiləni davam etdirmək lazımdır. Bu sahələrə cavabdeh olan nazirlərimiz müntəzəm görüşlər keçirməlidirlər.

Bu gün incəsənət ustalarının, o cümlədən əfsanəvi mədəniyyət xadimləri Fərrux Zakirov və Polad Bülbüloğlunun iştirakı ilə birgə konsert olacaq. Bu yaxınlarda hörmətli İlham Heydər oğlu ilə onlara ölkələrimizin Xalq artistləri adı vermişik.

Bundan başqa, Özbəkistan və Azərbaycan universitetlərinin rektorlarının müntəzəm görüşləri mexanizmini yaratmağı təklif edirik.

Hörmətli İlham Heydər oğlu, Bakıdakı görüşlərimizin birində, həm də məhdud tərkibdə görüşdə demişdim ki, biz ikitərəfli münasibətlərimizin inkişafının mühüm informasiya-analitik kontekstindən, əməkdaşlığımızın yeni imkanlarının dərin təhlili və üzə çıxarılması potensialı ilə bağlı birgə layihələrdən danışmışıq. Bugünkü iclasımızda iqtisadi təhlil mərkəzlərindən birinin rəhbəri iştirak edir. Əgər Siz razılıq verərsinizsə, o, öz komandası ilə bayramlardan sonra, növbəti həftədə yəqin ki, - bizim Müstəqillik Günündən sonra birbaşa Azərbaycana yollanacaq. Etiraz etmirsinizsə, bayramlardan sonra birhəftəlik deyil, ongünlük gələcək, iyirmi sahə istisna olmaqla, bizim gələcəkdə inkişaf etdirəcəyimiz sahələrin yaxşı iqtisadi təhlilini aparacaq, həm də biz bununla başqa resursları və ehtiyatları üzə çıxara bilərik. O, öz komandası ilə birlikdə yaxın vaxtlarda azərbaycanlı tərəfdaşlarla bu tədqiqata hazırlıq məqsədilə Bakıda olacaq. Ümidvaram ki, bu, gələcək üçün yaxşı kömək olacaq.

Beləliklə, hörmətli İlham Heydər oğlu, bunlar mənim demək istədiklərimin hamısıdır. Biz məhdud tərkibdə görüşdə çox ətraflı danışdıq. Məmnuniyyətlə sözü Sizə verirəm.

Sonra Azərbaycan Prezidenti çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Əziz qardaşım, hörmətli Şavkat Miromonoviç, sağ olun. İlk növbədə, dəvətə görə bir daha minnətdarlığımı bildirmək istərdim. Qardaş Özbəkistana yenidən böyük məmnuniyyətlə səfər edirəm. Yeni görüşümüzə şadam.

Siz də qeyd etdiyiniz kimi, məhdud tərkibdə görüşdə münasibətlərimizin geniş gündəliyini artıq nəzərdən keçirdik, əməkdaşlığın yeni istiqamətlərini müəyyən etdik. Əlbəttə, bu gün geniş tərkibdə – Dövlətlərarası Şuranın birinci iclası çərçivəsində qarşı-lıqlı münasibətlərimizin mühüm məsələlərini müzakirə edəcəyik.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması ilə bağlı sözlərinizə görə xüsusi təşəkkürümü bildirmək istəyirəm, həmçinin azad edilmiş ərazilərə bir neçə dəfə səfər etdiyiniz üçün Sizə xüsusi minnətdarlığımı ifadə edirəm. Əlbəttə, azad olunmuş ərazilərin bərpasında köməyə görə Füzuli şəhərinin sakinləri və Azərbaycanın bütün əhalisi adından xüsusi təşəkkürümü bildirirəm. Bu, xarici dövlətin infrastrukturun bərpası üzrə Azərbaycana ilk hədiyyəsi idi. Mirzə Uluqbəyin adını daşıyan məktəb düz bir il əvvəl açılıb. Elə bu gün, avqustun 23-də biz Sizinlə Füzulidə və Şuşada olduq. Orada artıq 500 şagird təhsil alır. Sakinlərin qayıdacağını nəzərə alsaq, onların sayı artacaq.

Ölkələrimiz arasında möhkəm münasibətlər artıq bütün sınaqlardan çıxıb və bu gün ən yüksək səviyyəyə çatıb. Siz də qeyd etdiyiniz kimi bu müttəfiqlik münasibətləridir və bundan yüksəyi yoxdur. Biz buna nisbətən qısa zaman ərzində nail olduq, məhz hər iki tərəfdən siyasi iradə nümayiş etdirdik, həmçinin ölkələrimizi və xalqlarımızı maksimum yaxınlaşdırdıq. Əminəm ki, həm Özbəkistanda, həm də Azərbaycanda ictimaiyyət bizim qazandığımız nailiyyətləri diqqətlə izləyir və bizimlə birlikdə sevinir.

Heydər Əlirza oğlu Əliyevin xatirəsinə göstərilən ehtirama görə təşəkkürümü bildirmək istərdim. İki il əvvəl Daşkəndə səfərim zamanı biz Sizinlə birlikdə onun adını daşıyan parkın və barelyefinin açılışını etdik. Dünən bu məkanı ziyarət edərkən qəlbimdə bir daha Sizə təşəkkür etdim.

Əlbəttə, Özbəkistanın inkişafı ilə bağlı heyranlıq sözlərimi ifadə etmək istəyirəm. Mən həm Xivəyə, həm Səmərqəndə səfər etdim. Uzun illər əvvəl Səmərqənddə olmuşam. Bu yaxınlarda etdiyim səfər bir daha ölkənin inkişafı sahəsində Sizin həyata keçirdiyiniz müdrik siyasətdən xəbər verir. Bu, şəhərin görkəminin necə dəyişməsində, paytaxtın və Özbəkistanın regionlarının simasının gözəlləşməsində özünü göstərir. Beynəlxalq icmanın mühüm üzvünə çevrilən Özbəkistan bu gün təkcə öz regionunda deyil, həm də dünya məkanında geniş nüfuz qazanıb. Əlbəttə, bütün bunların arxasında iqtisadi inkişaf durur. Siz ölkədə iqtisadi münasibətləri tamamilə yenidən qurmağı və bu sahəni, eyni zamanda, bütün digər sahələri modernləşdirməyi bacardınız.

Qardaş Özbəkistanın idmançılarının tarixi qələbəsi ilə bağlı xüsusi təbriklərimi çatdırıram. Biz onların qələbəsinə özümüzünkü kimi sevinirdik. Səkkiz qızıl medal, müsəlman ölkələri arasında birinci yer və bütün ölkələr üzrə 13-cü yer – bu tarixi nailiyyət Sizin idmanın inkişafına göstərdiyiniz böyük diqqətin təzahürüdür.

Bugünkü iclas çərçivəsində biz, əlbəttə, nümayəndə heyətlərimizin üzvlərini də dinləyəcəyik. Siz də qeyd etdiyiniz kimi, iqlim konfransının keçirilməsinin əhəmiyyətini xüsusi vurğulamaq istərdim. Təbii ki, Sizi səbirsizliklə gözləyirik və həmçinin ikitərəfli formatda işləyirik. Çünki konfransın keçirilməsi mühüm hadisədir. Amma növbəti ildə də böyük iş aparılacaq, biz mahiyyət etibarilə bu prosesə sədrlik edəcəyik. Əlbəttə, bizim regionumuzda da, Mərkəzi Asiya regionunda da iqlimlə bağlı çoxlu məsələlər var və ikitərəfli formatda

fəal əməkdaşlıq etməyə hazırıq. Prinsipcə, bu əməkdaşlıq artıq başlayıb.

Beləliklə, dəvətə, diqqətə görə bir daha təşəkkür edirəm və fürsətdən istifadə edərək, Sizi növbəti ildə yenidən Azərbaycana dövlət səfərinə dəvət edirəm. Amma biz hələ noyabrda COP konfransında görüşəcəyik, lakin növbəti ildə Sizi dövlət səfəri ilə gözləyirik. Sağ olun.

Avqustun 23-də Daşkənddə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin iştirakı ilə Azərbaycan-Özbəkistan sənədlərinin imzalanması mərasimi olub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev "Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Müqavilə"ni imzaladılar.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev "Azərbaycan Respublikasının və Özbəkistan Respublikasının Ali Dövlətlərarası Şurasının birinci iclasının Qərarı"nı qəbul etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının Dövlət Turizm Agentliyi ilə Özbəkistan Respublikasının Ekologiya, Ətraf Mühitin Mühafizəsi və İqlim Dəyişikliyi Nazirliyi yanında Turizm Komitəsi arasında 2024-2026-cı illər üzrə turizm sahəsində Fəaliyyət Planı"nı Azərbaycan Respublikasının Dövlət Turizm Agentliyinin sədri Fuad Nağıyev və Özbəkistan Respublikasının Turizm Komitəsinin sədri Umid Şadiyev imzaladılar.

"Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi ilə Özbəkistan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi arasında 2024-2026-cı illər üçün mədəni-humanitar əməkdaşlıq üzrə Yol xəritəsi"ni Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət naziri Adil Kərimli və Özbəkistan Respublikasının mədəniyyət naziri Ozodbek Nazarbekov imzaladılar.

"Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi ilə Özbəkistan Respublikasının Məktəbəqədər və Ümumi Təhsil Nazirliyi arasında məktəbəqədər və ümumi təhsil sahəsində əməkdaşlıq haqqında Protokol"u Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və Özbəkistan Respublikasının məktəbəqədər və ümumi təhsil naziri xanım Xilola Umarova imzaladılar.

"Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi ilə Özbəkistan Respublikasının Ali təhsil, Elm və İnnovasiyalar Nazirliyi arasında peşə təhsili, orta ixtisas, ali təhsil və elm sahəsində əməkdaşlıq haqqında Protokol"u Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və Özbəkistan Respublikasının ali təhsil, elm və innovasiyalar naziri Konqratbay Şaripov imzaladılar.

"Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi ilə Özbəkistan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi arasında 2024-2026-cı illər üzrə Əməkdaşlıq Proqramı"nı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin sədri Ülvi Mehdiyev və Özbəkistan Respublikasının ədliyyə naziri Akbar Taşkulov imzaladılar.

"Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Ədliyyə Akademiyası ilə Özbəkistan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyinin yanında Hüquqşünasların İxtisasının Artırılması Mərkəzi arasında əməkdaşlıq haqqında Protokol"u Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və Özbəkistan Respublikasının ədliyyə naziri Akbar Taşkulov imzaladılar.

"Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzi ilə Özbəkistan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi yanında H.Sulaymanova adına Respublika Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzi arasında əməkdaşlıq haqqında Protokol"u Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və Özbəkistan Respublikasının ədliyyə naziri Akbar Taşkulov imzaladılar.

"Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi ilə Özbəkistan Respublikasının Milli Qvardiyası arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş"i Azərbaycan Respublikasının Özbəkistan Respublikasındakı fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Hüseyn Quliyev və Özbəkistan Respublikasının Milli Qvardiyasının komandanı Rustam Curayev imzaladılar.

"Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında Özbəkistan Respublikası ərazisində müvəqqəti işləyən Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının və Azərbaycan Respublikası ərazisində müvəqqəti işləyən Özbəkistan Respublikası vətəndaşlarının əmək fəaliyyəti və hüquqlarının müdafiəsi haqqında Saziş"i Azərbaycan Respublikasının əmək və əhalinin sosial müdafiəsi naziri Sahil Babayev və Özbəkistan Respublikasının məşğulluq və yoxsulluğun azaldılması naziri Bexzod Musayev imzaladılar.

"Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi ilə Özbəkistan Respublikasının İnvestisiyalar, Sənaye və Ticarət Nazirliyi arasında ticarət-iqtisadi və investisiya əməkdaşlığının daha da genişləndirilməsi üzrə 2024-2025-ci illər üçün Praktiki Fəaliyyət Planı"nı ("Yol xəritəsi") Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyat naziri Mikayıl Cabbarov və Özbəkistan Respublikasının investisiya, sənaye və ticarət naziri Laziz Kudratov imzaladılar.

"Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə Özbəkistan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi arasında 2025-2026-cı illər üzrə Əməkdaşlıq Proqramı"nı Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və Özbəkistan Respublikasının xarici işlər naziri Baxtiyor Saidov imzaladılar.

Səfər çərçivəsində, həmçinin Bakı (Azərbaycan) ilə Daşkənd (Özbəkistan), Beyləqan (Azərbaycan) ilə Şəhrisəbz (Özbəkistan), Quba (Azərbaycan) ilə Cizak

(Özbəkistan) şəhərləri arasında regionlararası əməkdaşlıq haqqında sənədlər və "Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti ilə "Uzbekneftegaz" SC arasında Əsas Şərtlər Sazişi" imzalanıb.

Avqustun 23-də Daşkənddə sənədlərin imzalanması mərasimi başa çatdıqdan sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev mətbuata bəyanatlarla çıxış ediblər.

Əvvəlcə Özbəkistan Prezidenti bəyanatla çıxış etdi.

President Şavkat Mirziyoyevin bəyanatı

– Hörmətli kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri. Sizin iştirakınıza şadam. Azərbaycan Respublikasının Prezidentini, əziz qardaşım, hörmətli İlham Heydər oğlu Əliyevi və Azərbaycan nümayəndə heyətinin bütün üzvlərini qonaqpərvər özbək torpağında səmimiyyətlə salamlayıram. Sizi görməyimizə çox şadıq. Özbəkistana xoş gəlmisiniz.

Böyük məmnuniyyətlə qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycan Prezidentinin Özbəkistana dövlət səfəri çoxəsrlik dostluq münasibətlərimizin inkişafında tarixi hadisədir. Bu gün hörmətli İlham Heydər oğlu ilə müttəfiqlik münasibətləri haqqında Müqavilə imzaladıq. Bu sənəd dövlətlərarası qarşılıqlı fəaliyyətin möhkəmləndirilməsində yeni fəslin başlanması ilə əlamətdardır. Biz bununla çoxplanlı tərəfdaşlığın hərtərəfli inkişafı kursuna möhkəm sadiqliyimizi təsdiq etdik.

Hörmətli iştirakçılar, siz yəqin ki, bu gün bizim, əslində, nə etdiyimizi sonuna qədər təsəvvür etmirsiniz... Zənnimcə, bu il 33 iliyimizin tamam olduğu qısa bir müddətdə bu sənədlərin imzalanması heç bir ölkə ilə olmayıb, birincisi, Özbəkistanın çox az ölkə ilə müttəfiqlik münasibətləri var. Sizin qarşınızda bir daha demək istəyirəm, bu gün biz tarix yazdıq. Bu tarix iki yaxın xalqın – Azərbaycan və Özbəkistan xalqlarının rifahında öz əksini tapacaq. Bu münasibətlə Sizi bir daha təbrik edirəm.

Özbəkistanın kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələrinə müraciət edirəm: siz bu barədə daha çox, daha ucadan danışmalı və onu əhalimizə çatdırmalısınız. Fikrimcə, sizin azərbaycanlı həmkarlarınız da çatdıracaq, çünki xalqlar bunu gözləyirlər. Zənnimcə, bu, müttəfiqlik münasibətləri haqqında çoxdan gözlənilən ən vacib müqavilədir.

Biz, həmçinin müttəfiqlik münasibətlərimizin dərinləşməsi üzrə yeni təkliflərin hazırlanması və həyata keçirilməsinin səmərəli mexanizmi olan Ali Dövlətlərarası Şuranın birinci iclasını keçirdik. Bilirsiniz, biz İlham Heydər oğlu ilə həmişə razılığa gəlirik, tapşırıq veririk, həm də nəzarət edirik. Azərbaycandakı birinci görüşümüzdə əməkdaşlığın on istiqaməti müəyyən edildi. Məmnunluqla və əminliklə demək istəyirəm ki, razılaşmaların heç biri kağız üzərində qalmayıb. Bizim real nəticələrimiz var. Bu gün 20 yeni istiqamət götürmək üzrə razılıq əldə etmişik, bu, əməkdaşlığımızın real istiqamətləridir və İlham Heydər oğlu məmnuniyyətlə qəbul etdi. Zənnimcə, indi dərindən məşğul olacağımız sahələr, istiqamətlər var.

Ümumilikdə, danışıqlar ənənəvi olaraq, açıq və konstruktiv ab-havada keçdi. Hesab edirəm ki, görüşümüzün uğurunun əsasını böyük hazırlıq işi təşkil edir. Biz, sadəcə, danışmırıq, hər istiqamət üzrə çox diqqətlə işləyirik, nazirliklərimizin və idarələrimizin nümayəndələri artıq öyrəşiblər ki, Azərbaycanla nəzərdə tutduqlarımızı mütləq yerinə yetirməliyik. İlin əvvəlindən hökumətlərarası komissiyanın iclasları, siyasət və təhlükəsizlik sahələrində məsləhətləşmələr, parlamentarilərin görüşləri, regionların forumu və bir sıra mədəni və işgüzar tədbirlər keçirilib.

Hörmətli jurnalistlər, biz Özbəkistanda qardaş Azərbaycanın böyük uğurlarına və nailiyyətlərinə ürəkdən sevinirik. Bu gün sizin ölkənizdə iqtisadiyyatın, sənayenin, əhalinin həyat səviyyəsinin dinamik artımı təmin edilir, böyük sənaye və infrastruktur layihələri həyata keçirilir. Hörmətli İlham Heydər oğlu, böyük tarixi Qələbə, ölkənin ərazi bütövlüyünün bərpa olunması və əzəli Azərbaycan torpaqlarının qaytarılması münasibətilə bir daha səmimi-qəlbdən təbrik edirəm. Qədim Qarabağ torpağı Sizin səylərinizlə inkişaf və tərəqqi diyarına çevrilir. Burada sosial infrastruktur və istehsalat obyektləri fəal şəkildə tikilir, yeni iş yerləri yaradılır, insanların dinc, əmin-aman və xoşbəxt həyata qayıtması üçün bütün tədbirlər görülür. Mən özüm Füzulidə, Şuşada olarkən insanların baxışlarını, tikilmiş infrastrukturu, tunelləri, körpüləri gördüm. Evlər, məktəblər, xəstəxanalar inşa edilir. Yəni, demək istəyirəm ki, insanların rahatlığı və xoşbəxt həyatı üçün hər şey edilir. Qayıdan hər bir insanın, – onlar bu günü illərlə, on illərlə gözləyiblər, – biz İlham Heydər oğlu ilə onlarla görüşərkən, mən bu sakinlərin gözlərində evlərinə qayıtmağın sevincini gördüm. Bir daha əmin etmək istəyirəm ki, Özbəkistan gələcəkdə də bu nəcib işdə Sizi dəstəkləməyə hazırdır. Məhdud tərkibdə görüşdə razılığa gəldik ki, bu gün irimiqyaslı quruculuq işlərinin getdiyi Qarabağda əgər özbək inşaatçıları üçün də hər hansı sahə və ya rayon ayrılarsa, biz də çiçəklənən yeni Qarabağın inşaat işlərində iştirak edərik. İlham Heydər oğlu nəzərdə tutduğumuz işlərdə mənə çox ciddi dəstək verdi. Zənnimcə, biz də sözdə deyil, əməldə bunları reallığa çevirmək üçün dostlarımızın yanında olacağıq.

Daha bir vacib məqam – düz bir həftə sonra, sentyabrın 1-də Azərbaycanda böyük daxili siyasi hadisə – parlament seçkiləri olacaq. Noyabrda Bakı Qlobal İqlim Sammitinə ev sahibliyi edəcək. Biz onların uğurla keçirilməsini arzu edirik və qardaşlarımıza hərtərəfli dəstək göstərəcəyik.

Hörmətli jurnalistlər, Azərbaycan bizim mühüm strateji tərəfdaşımız və bu gündən etibarən artıq həm də müttəfiqimizdir. Bizi ortaq tarixi köklər, çoxəsrlik dostluq birləşdirir, biz bir dinə və oxşar mədəniyyətə,

ənənələrə malikik. Bütün bunlar hərtərəfli əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi üçün möhkəm zəmindir.

Bu gün çoxtərəfli münasibətlərimizin bütün spektrini ətraflı müzakirə etdik, əsas istiqamətlər üzrə məruzələri dinlədik. Bu, hər şeydən əvvəl ticarət, sənaye kooperasiyası, energetika, nəqliyyat, böyük imkanlarımızın olduğu kənd təsərrüfatı, təhlükəsizlik, mədəniyyət və digər sahələrdir. Siyasi dialoqu möhkəmləndirmək, çoxtərəfli platformalarda qarşılıqlı dəstək göstərmək, parlamentlər, hökumətlər, sahələr, nazirliklər səviyyəsində və ən başlıcası həm də regionlararası fəal təmasları davam etdirməklə bağlı razılığa gəldik. Qarşılıqlı fəaliyyətin artırılmasına xüsusi diqqət yetiririk. Əmtəə dövriyyəsi həcmlərinin artırılmasının zəruriliyini vurğuladıq. Bugünkü əmtəə dövriyyəsini iki dəfə artırmaq üçün bütün əsaslar mövcuddur. Obrazlı desək, biz sıfırdan başlamışıq və indi bu səviyyəyə çatmışıq. Göstəriciləri dəfələrlə artırmaq üçün bütün əsaslar var. Razılığa gəldik ki, növbəti ili "Özbəkistan-Azərbaycan iqtisadi kooperasiyası ili" elan edək və bununla yanaşı, artıq dediyim kimi, 20 əsas istiqamət üzrə proqram qəbul olunsun. Danışıqlar əsnasında konkret kooperasiya layihələrinin üzərində dayandıq. Bu ərəfədə biznes-forum məhsuldar şəkildə keçirildi, onlarla müqavilə və saziş imzalandı. Bu gün bizim biznes nümayəndələri ilə ayrıca görüşümüz olacaq. Bu da ilk dəfədir. Birlikdə mühüm layihələrə start verəcəyik – bu, mehmanxanaların, tekstil klasterlərinin, tikiş fabriklərinin tikintisi, inşaat materiallarının istehsalı və digərləridir. Bildiyiniz kimi, belə layihələrin həyata keçirilməsi üçün 500 milyon dollar kapitalı olan birgə investisiya şirkəti fəaliyyət göstərir. Üçüncü ölkələrdə perspektivli layihələrdə iştirakı nəzərdən keçirmək üzrə razılığa gəldik.

Biz, həmçinin nəqliyyat əlaqələrinin möhkəmləndirilməsi, o cümlədən Trans-Xəzər dəhlizinin inkişafı vasitəsilə birgə səyləri davam etdirəcəyik. Regionlararası əlaqələrin potensialından maksimum istifadə edəcəyik. May ayında Quba şəhərində regionların forumu uğurla keçirildi. Regionlararası kooperasiya üzrə yol xəritəsini qəbul etmək, növbəti forumun gələn il Kokand şəhərində keçirilməsi, paytaxtlarda turistik komplekslərin yaradılması qərara alındı. Mədəniyyət, gənclər, informasiya siyasəti, elm, təhsil və idman sahələrində fəal mübadiləni davam etdirəcəyik. Hər il ölkələrimizdə qarşılıqlı mədəniyyət və kino günlərinin, sərgilərin, yaradıcı kollektivlərin qastrollarının keçirilməsi xoş ənənəyə çevrilib. Belə tədbirlərin tez-tez bizim əhalinin böyük hissəsinin yaşadığı regionlarda keçirilməsi çox vacibdir. Bu gün, həmçinin bizim əfsanəvi ulduzlarımız Fərrux Zakirov və Polad Bülbüloğlunun çıxış edəcəkləri birgə konsert olacaq. Onların geniş şəkildə tanınması və yüksək qiymətlərinin əlaməti olaraq biz hörmətli İlham Heydər oğlu ilə bu yaxınlarda onlara Xalq artistləri fəxri adının verilməsinə dair qərar qəbul etdik.

Ümumiyyətlə demək istəyirəm ki, etimada əsaslanan danışıqların nəticəsindən çox məmnunam, çünki bu gün də, dünən də bir çox beynəlxalq, regional, ikitərəfli məsələləri çox ciddi müzakirə etdik. Demək istəyirəm ki, bizim mövqelərimiz üst-üstə düşür. Bütün məsələlər üzrə razılığa gəldik. Bizim mövqelərimiz eynilə ondan ibarətdir ki, bütün platformalarda əməkdaşlıq edəcəyik, qarşılıqlı münasibətlərimizi birlikdə inkişaf etdirəcəyik. Yekunda biz mühüm, konkret razılaşmalar əldə etdik, qarşılıqlı fəaliyyətin əsas sahələrində sanballı sazişlər paketi imzaladıq. Bizim bütün təkliflərimizi dəstəklədiyinə görə hörmətli İlham Heydər oğluna səmimi-qəlbdən təşəkkür etmək istəyirəm. Əminəm ki, Sizin tarixi səfərinizin məhsuldar nəticələri Özbəkistan-Azərbaycan əlaqələrinin gələcək inkişafına güclü təkan verəcək, dostluq və müttəfiqlik münasibətlərinin möhkəmləndirilməsinə xidmət edəcək.

İndi məmnuniyyətlə sözü İlham Heydər oğluna vermək istəyirəm.

Sonra Azərbaycan Prezidenti bəyanatla çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin bəyanatı

– Hörmətli Şavkat Miromonoviç, əziz qardaş, sağ olun. İlk növbədə, dəvətə görə təşəkkür etmək istəyirəm. Qardaş Özbəkistana yenidən səfər etmək və qardaş ölkənin sürətli inkişafını bir daha görmək böyük sevincdir.

Müxtəlif dövrlərdə, xüsusən son illərdə Özbəkistana dəfələrlə səfər etmişəm. Şavkat Miromonoviçin rəhbərliyi ilə özbək xalqının həyata keçirdiyi möhtəşəm dəyişiklikləri əyani şəkildə görürəm və buna şadam. Şəhərlər gözəlləşir, sənaye fəal inkişaf edir. Keçən səfərimdə biz Daşkənddə birlikdə böyük sənaye kompleksində olduq. Bütün bunlar müdrik siyasətin, xarici investisiyaların cəlb edilməsinin, əlverişli biznes mühitinin yaradılmasının nəticəsidir. Bugünkü Özbəkistan sosial-iqtisadi inkişaf üzrə aparılan gündəlik iş, çoxlu sayda sosial layihələrlə səciyyələnir. Həmçinin bütün bunlara ölkənin beynəlxalq arenada nüfuzunun artmasını da əlavə etmək olar. Bu gün Özbəkistan təkcə regionda deyil, həm də dünya miqyasında sanballı siyasi nüfuza malik ölkəyə çevrilib. Biz buna səmimi-qəlbdən sevinirik. Şavkat Miromonoviçin müdrik siyasətinin son təzahürü özbək idmançılarının Yay Olimpiadasında tarixi uğuru oldu, onlar çoxlu medal qazandılar, onlardan 8-i qızıldır, həm də müsəlman ölkələri arasında birinci və dünyada 13-cü yeri tutdular. Bu, tarixi nailiyyətdir. Sizi bu münasibətlə Azərbaycan xalqı adından bir daha təbrik etmək istərdim.

Artıq qeyd etdiyim kimi, mən qardaş ölkədə tez-tez oluram. Səfərə hazırlaşarkən, onların cədvəlinə və Şavkat Miromonoviçin səfərlərinin cədvəlinə nəzər saldım və gördüm ki, bu, mənim son iki ildə beşinci səfərimdir. Şavkat Miromonoviç isə son il yarımda dörd dəfə Azərbaycanda olub. Əgər buna noyabrda COP konfransında görüşməyimizi də əlavə etsək, onda hesabı bərabərləşdiririk. Bu, ən yaxşı göstəricidir. Hələ mən başqa ölkələrdə beynəlxalq tədbirlər çərçivəsində görüşlərimizi demirəm. Bütün bunlar bu gün haqqında

danışdığımız və Ali Dövlətlərarası Şuranın birinci iclası çərçivəsində məruzələrdə dinlədiyimiz uğurların rəhnidir. Konkret layihələrin iyirmiyə çatdırılması onun nəticəsidir ki, bizim keçmişdə razılığa gəldiklərimizin hamısı yerinə yetirilib. Belə deyək ki, nümayəndə heyətlərinin üzvlərinə razılaşdırdığımız məsələlərlə bağlı irad tutduğumuz bir bənd də yoxdur. Bu, əlbəttə, onlarda arxayınlıq yaratmamalıdır, amma hər zaman obyektiv və ədalətli olmaq lazımdır. Ona görə də biz, əslində, Azərbaycan və Özbəkistan nümayəndə heyətlərinin kollektivi arasında da eynilə bu cür münasibət görürük.

Şavkat Miromonoviçin qeyd etdiyi kimi, bu gün biz rəsmən müttəfiq olduq. Bu, razıyam ki, əslində, tarixi məqamdır. Müttəfiqlik münasibətləri haqqında müqavilə iki ölkənin imzalaya biləcəyi ən yüksək beynəlxalq sənəddir. Biz bu gün Daşkənddə həqiqətən də münasibətlərimizin yeni fəslini deyil, kitabını yazırıq. Zənnimcə, əminəm ki, üzərimizdə dolaşan və bununla bağlı bizə xeyir-dua verən əcdadlarımızın ruhları şad olacaq. Bu gün iki qardaş xalq, iki müstəqil, güclü, suveren, nüfuzlu dövlət rəsmi müttəfiq oldular. Bu, çox mühüm xarici siyasət addımıdır və gələcək illərdə bizim münasibətlərimizi, həmçinin bir çox hallarda regional siyasəti müəyyən edəcək. Çünki biz fəal işləyirik və Şavkat Miromonoviçin dediyi kimi, ən müxtəlif – regional və beynəlxalq siyasət məsələləri müzakirə olundu. Bu gün Mərkəzi Asiya, Cənubi Qafqaz, Xəzər regionları vahid geosiyasi regiona çevrilir və regionlarımızda müsbət proseslər Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında səmərəli əməkdaşlıqdan asılıdır.

Ona görə də bu hadisə ölkələrimizin ictimaiyyəti tərəfindən çox düzgün qiymətləndirilməlidir fikrinə mən də qoşuluram. Əminəm ki, onlar bizim danışdığımız məsələləri biləndə, bu səviyyəyə çıxdığımızı görəndə bu cür sevinc hissləri keçirirlər. Şavkat Miromonoviç deyəndə ki, bütün bunlar rekord qısa müddətdə edilib, o, tamamilə haqlıdır. Yəni, biz xalqlarımızın yaxınlaşması üzrə işlərimizi o qədər intensiv həyata keçirdik ki, bu səviyyəyə çatmaq üçün cəmi bir neçə il lazım oldu.

Şavkat Miromonoviç də artıq bu barədə danışdı, bizim bu gün müzakirə etdiyimiz məsələlər arasında yalnız bir layihəni ayrıca qeyd etmək istərdim, çünki o, əlamətdardır – bu, işğaldan azad olunmuş Xankəndi şəhərində yeni yüngül sənaye müəssisəsinin yaradılmasıdır. Bu, xalqlarımızın qardaşlığının və dostluğunun daha bir rəmzidir. Biz həmişə - istər işğal, istərsə də İkinci Qarabağ müharibəsi illərində və sonra da özbək xalqının qardaş dəstəyini hiss etmişik. Mən bu gün bu barədə danışmışam, Özbəkistan ilk ölkədir ki, Prezidentin təşəbbüsü ilə bizə mənəvi dəstək olmaqla yanaşı, həm də azad olunmuş ərazilərin bərpasında kömək edib. Bir il əvvəl, avqustun 23-də biz Füzulidə Mirzə Uluqbəy adına 960 şagird üçün nəzərdə tutulan və münasibətlərimizin rəmzi olan, özbək qardaşlarımızın gözəl münasibətlərinin simvoluna çevrilən, həmçinin Şavkat Miromonoviçin Özbəkistanda həyata keçirdiyi standartlara uyğun məktəbin açılışında olduq. O, artıq Özbəkistanda çoxlu sayda belə məktəblər tikib və eynisini bizdə də inşa etdi. Artıq mənə məlumat veriblər ki, orada 500 şagird təhsil alır, amma tezliklə bu məktəbdə nəzərdə tutulduğu qədər şagird olacaq. Çünki keçmiş məcburi köçkünlərin qayıdışı prosesi uğurla davam edir.

Qarabağ haqqında söylədiyiniz sözlərə görə sağ olun. Hamınız bilirsiniz ki, bu, təxminən 30 il ərzində bizim üçün bir nömrəli məsələ idi. Ərazi bütövlüyünün bərpası və sonra ötən ilin sentyabrında suverenliyin tam təmin edilməsi tarixi ədalətin və beynəlxalq hüququn bərqərar olmasıdır. Belə münasibətə görə səmimi-qəlbdən minnətdaram.

Bu gün biz, həmçinin iş adamlarından ibarət qrupla görüşəcəyik. Hərçənd biznes-forum artıq işini yekunlaşdırsa da, hələ hazırda yerinə yetirilmə mərhələsində olan konkret layihələr var. Bu səbəbdən biz onları dinləmək və yeni təlimatlar vermək istəyirik. Həmçinin bugünkü diskussiyalar çərçivəsində çoxlu yeni mövzuları, ilk növbədə, əmtəə dövriyyəsinin artırılması, iqtisadi-ticari əlaqələrimizin konkret məzmunla zənginləşdirilməsi, həmçinin üçüncü ölkələrdə birgə işimizi müzakirə etdik. Yəqin ki, bunun üçün bizə Birgə İnvestisiya Fondunun kapitalını artırmaq lazım gələcək, artıq eşitdiyimiz kimi, layihələrə 500 milyon ayrılıb. Odur ki, bu kapitalı həm ikitərəfli gündəlik, həm də üçüncü ölkələrə investisiyalar ilə çıxış üçün artıracağıq.

Qardaş ölkələr, müttəfiqlər kimi inamla, layiqincə, çiyin-çiyinə addımlayırıq və irəliləməyə davam edəcəyik. Qonaqpərvərliyə və dəvətə görə bir daha təşəkkür edirəm. Sağ olun.

Avqustun 23-də Daşkənddə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin hər iki ölkənin işgüzar dairələrinin nümayəndələri ilə görüşü keçirilib.

Avqustun 23-də Daşkənddə Azərbaycan və Özbəkistan incəsənət ustalarının birgə qala konserti olub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, birinci xanım Mehriban Əliyeva, qızları Leyla Əliyeva və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev, xanımı Ziroatxon Mirziyoyeva, qızları Saida Mirziyoyeva konsertdə iştirak ediblər.

Avqustun 23-də Daşkənddə Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin və xanımı Ziroatxon Mirziyoyevanın adından Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və birinci xanım Mehriban Əliyevanın şərəfinə dövlət ziyafəti verilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Özbəkistan Respublikasına dövlət səfəri başa çatıb.

Hər iki ölkənin Dövlət bayraqlarının dalğalandığı İslam Kərimov adına Daşkənd Beynəlxalq Hava Limanında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi və birinci xanım Mehriban Əliyevanı Özbəkistanın Baş naziri Abdulla Aripov və digər rəsmi şəxslər yola saldılar.

Kəlbəcər rayonuna səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva sentyabrın 2-də Kəlbəcər rayonuna səfər ediblər.

Dövlətimizin başçısı və birinci xanım Kəlbəcər rayonunda Tərtər çayı üzərində yerləşən "AzərEnerji" ASC-nin 22,5 MVt gücündə "Yuxarı Vəng" Su Elektrik Stansiyasının açılışında iştirak ediblər.

"AzərEnerji" ASC-nin prezidenti Baba Rzayev Prezident İlham Əliyevə və birinci xanım Mehriban Əliyevaya görülən işlər barədə məlumat verdi.

Prezident İlham Əliyevin işğaldan azad edilən ərazilərin yaşıl enerji zonasına çevrilməsi istiqamətində strategiyasına uyğun olaraq "AzərEnerji" ASC tərəfindən Kəlbəcərdə yeni tikilən "Yuxarı Vəng" Su Elektrik Stansiyası Vətən müharibəsində Qələbəmizdən sonra regionda yaradılan ən böyük yaşıl enerji mənbəyidir. Belə ki, təkcə bu SES-də istehsal edilən yaşıl enerji növbəti 5 il ərzində Kəlbəcər rayonunun elektrik enerjisi tələbatını tam ödəyə bilər.

Ümumi gücü 40 meqavat olan "Kəlbəcər" SES silsiləsi azad edilən ərazilərdə 42 meqavatlıq "Zəngilan" SES silsiləsindən sonra tikilən ikinci böyük silsilədir.

Bildirildi ki, "Yuxarı Vəng" SES-ə su iki mənbədən - "Nadirxanlı" SES-in çıxışı və Tutqu çayı üzərində inşa edilən baş suqəbuledici qurğudan daxil olur. Müasir avadanlıqla təchiz edilən stansiyada 110 kilovoltluq Açıq Paylayıcı Qurğu tikilib və 24 damarlı optik kabel xətti çəkilib. Bununla da stansiya mərkəzləşmiş SCADA sisteminə inteqrasiya olunmaqla yanaşı, ən müasir rəqəmsal idarəetmə sistemləri ilə təchiz olunub və burada lazımi kibertəhlükəsizlik tədbirləri görülüb.

Layihə çərçivəsində həyata keçirilən tikinti-quraşdırma işlərində ətraf mühit amilləri nəzərə alınıb. Belə ki, çay balıqlarının derivasiya borusuna daxil olmasının qarşısının alınması və onların çay ekosistemində saxlanılması üçün xüsusi hidrotexniki qurğular layihələndirilərək tikilib.

Bu stansiyanın layihəsi "AzərEnerji" ASC-nin Energetika İnstitutu tərəfindən hazırlanıb. Aparılan işlərdə yerli mütəxəssislərlə yanaşı, Avstriya və İtaliya şirkətlərinin mütəxəssisləri də iştirak ediblər.

Prezident İlham Əliyev "Yuxarı Vəng" Su Elektrik Stansiyasını işə saldı.

Bildirildi ki, "Yuxarı Vəng" SES-də il ərzində 66 milyon kilovat-saatadək yaşıl enerjinin istehsal olunması nəzərdə tutulur. Bu da 15 milyon kubmetr təbii qaza qənaət edilməsi, 27 min tondan çox karbon emissiyasının qarşısının alınması deməkdir.

Bu layihə BMT-nin iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə və yaşıl enerjiyə keçidin sürətləndirilməsi baxımından əhəmiyyətlidir. "Yuxarı Vəng" SES "Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili" çərçivəsində həyata keçirilən əhəmiyyətli təşəbbüslərdən biri olmaqla, Azərbaycanın enerji sektoru ilə bağlı beynəlxalq səviyyədə qəbul edilən ekoloji standartlara uyğun icra edilib və ölkəmizin yaşıl enerji inkişafına sadiqliyini göstərən bir nümunədir.

Stansiya əhalinin məşğulluğu baxımından da mühüm rol oynayır və burada məhz Kəlbəcər rayonunun sakinlərinin işlə təmin olunması nəzərdə tutulur.

Dövlətimizin başçısına və birinci xanıma, həmçinin "Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili" və COP29-a hazırlıq çərçivəsində "AzərEnerji" ASC-nin dekarbonizasiya tədbirləri, o cümlədən 2003-2023-cü illərdə ənənəvi generasiya sahəsində əldə edilən səmərəlilik barədə hesabat, "Ansaldo Energia" və "General Elektrik" şirkətləri ilə birgə layihələrin COP29-da təqdimatı, İran İslam Respublikası ilə ortaq layihə olan "Xudafərin", "Qız Qalası" SES layihələri, Şimal-Cənub dəhlizi layihəsinin statusu haqqında məlumat verildi.

Qeyd edək ki, ölkəmizdə ilk dəfə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur ilin bütün fəsillərində xalis sıfır karbon emissiyalı regiona çevrilib və elektrik enerjisi tələbatı tam həcmdə yaşıl enerji hesabına təmin edilir. Artıq qalan enerji ölkə enerjisisteminə ötürülür, bu da regional enerji müstəqilliyini artırır və ətraf mühitin qorunmasına töhfə verir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva sentyabrın 2-də Kəlbəcər rayonunda Xudavəng monastır kompleksində olublar.

Mədəniyyət naziri Adil Kərimli dövlətimizin başçısına və birinci xanıma abidə haqqında məlumat verdi.

Bildirildi ki, dünya əhəmiyyətli memarlıq abidəsi olan Xudavəng məbədi 1992-2020-ci illərdə ermənilərin təcavüzünə məruz qalıb. İşğal dövründə erməni apostol kilsəsinin dəstəyi və Ermənistan dövlətinin vəsaiti hesabına monastırda "bərpa" adı altında qanunsuz işlər görülüb. Arzu xatun, Böyük Həsən kilsələri və kompleksə daxil olan digər tikililər üzərində saxtalaşdırma əlamətləri olan əlavələr edib, abidələrin bir çox hissələrini vandalizmə məruz qoyublar. Torpaqlarımız işğaldan azad edildəndən sonra monastırda qalan erməni keşiş və rahiblər abidələrdəki qədim freskaları xarici mütəxəssislərin iştirakı ilə xüsusi üsulla kəsib götürüb, qanunsuz olaraq Azərbaycan Respublikasının ərazisindən çıxarıblar.

Xudavəng monastır kompleksinin zəng qülləsində yanaşı qoyulmuş, bir-birinin üstündə iki dairəvi xonça və həyat ağacı şəklində xaç kompozisiyalı xaçdaşlar və kitabələr də işğal dövründə sökülərək talan edilib.

Qeyd olundu ki, 2020-ci ilin dekabr ayında İrəvanda keçirilən sərgidə Xudavəng monastır kompleksindən oğurlanmış zəng, daş kitabələr, freskalar, xalçalar və Azərbaycan Respublikasına məxsus digər mədəni irs nümunələri qanunsuz olaraq nümayiş etdirilib. Daha sonra qanunsuz olaraq "VII-XIII əsrlərdə erməni xristian kilsələrində freskalar" adı altında İtaliyanın Padua şəhərində açılmış sərgidə Xudavəng monastırının freskaları

"erməni ənənəvi incəsənət nümunələri" kimi təqdim olunub. Həmin sərgi İtaliyanın bir neçə şəhərində də təşkil edilib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva sentyabrın 2-də Kəlbəcər rayonunun Toğanalı-Kəlbəcər-İstisu avtomobil yolu layihəsi çərçivəsində inşa olunan 4-cü tuneldə və bu yolun 15,2 kilometrlik hissəsində görülən işlərlə tanış olublar.

Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri Saleh Məmmədov dövlətimizin başçısına və birinci xanıma görülən işlər barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərin yenidən qurulması və bərpası layihəsi çərçivəsində Toğanalı-Kəlbəcər-İstisu avtomobil yolunun tikintisi sürətlə davam etdirilir. Mövcud yolun uzunluğu 100, yeni yolun uzunluğu isə 82 kilometrdir. Yolda artıq bir sıra işlər tamamlanıb.

Məlumat verildi ki, yolun 34,9-35,4 kilometrliyindəki tunelin uzunluğu 500, hərəkət hissəsinin eni isə 8 metrdir.

Layihə üzrə yolboyu ümumi uzunluğu 2968 metr olan 6 qovşaq yenidən qurulub. Ümumi uzunluğu 5600 metr olan 36 bağlantı yolunun tikintisi də icra edilməkdədir.

Prezident İlham Əliyevə və birinci xanım Mehriban Əliyevaya Toğanalı-Kəlbəcər-İstisu avtomobil yolunun hazır olan 15,2 kilometrlik hissəsində görülən işlərlə bağlı da məlumat verildi.

Diqqətə çatdırıldı ki, Göygöl və Kəlbəcər rayonlarını birləşdirən avtomobil yolunun uzunluğu Toğanalı-Kəlbəcər hissəsində 56 kilometr, Kəlbəcər-İstisu hissəsində isə 26 kilometr təşkil edir.

Toğanalı-Kəlbəcər yolunun 13-cü kilometrliyindən Murovdağ silsiləsi başlanır və yüksəklik 1700 metrdən 3260 metrə qədər artır. Bu hissədə dünyanın əz uzun avtomobil tunellərindən biri olacaq Murovdağ tunelinin inşası davam etdirilir. Tunel bir istiqamət üzrə 2 hərəkət zolaqlı və 10 metr enində olacaq. Bundan əlavə 561,2 metr, 626,9 metr, 500 metr və 947,9 metr uzunluğunda 4 tunelin tikintisi də həyata keçirilir. Uzunluğu 23,4 kilometr olacaq Murovdağ tunelinin daxilində sağ və sol hissələri birləşdirən bağlantı yolların inşası istiqamətində işlər davam etdirilir.

Ümumilikdə Toğanalı-Kəlbəcər-İstisu avtomobil yolunun tikintisinin 67,5 faizi tamamlanıb.

Qeyd edək ki, Toğanalı-Kəlbəcər-İstisu avtomobil yolu başlanğıcını Göygöl rayonunun Toğanalı kəndindən götürməklə işğaldan azad edilmiş Kəlbəcər rayonunun ərazisindən keçir. Beləliklə, bu yol bir çox yaşayış məntəqələri ilə yanaşı, rayon mərkəzinə və məşhur İstisu ərazisinə qədər rahat gediş-gəlişi təmin edəcək.

Sonra dövlətimizin başçısına və xanımına Kəlbəcər şəhərində daxili yolların tikintisi layihəsi də təqdim edildi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 2-də Kəlbəcər şəhərində ikinci yaşayış kompleksinin təməlini qoyub.

Kəlbəcər rayonunda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi Bəşir Hacıyev dövlətimizin başçısına yaşayış kompleksi barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, kompleks 1,76 hektar ərazidə layihələndirilib. Kəlbəcər şəhərində salınacaq ikinci yaşayış kompleksi şəhərin Baş planına əsasən çoxfunksiyalı zonada yerləşir.

Kompleksdə 3 və 5 mərtəbəli 8 yaşayış binasının inşası nəzərdə tutulur. Mənzillərin 56-sı ikiotaqlı, 56-sı üçotaqlı, 48-i isə dördotaqlı olacaq. Burada ümumilikdə 160 ailənin yaşaması planlaşdırılır.

Qeyd olundu ki, bu yaşayış kompleksində əhalinin məşğulluğunun və istirahətinin təmin edilməsi üçün hər cür şərait yaradılacaq, geniş abadlıq və yaşıllaşdırma işləri görüləcək. Burada evlərin və küçələrin işıqlandırılmasında yaşıl enerjidən istifadə olunacaq.

Prezident İlham Əliyev yaşayış kompleksinin təməlini qoydu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva sentyabrın 2-də Kəlbəcər Şəhər Təhsil Kompleksində aparılan işlər və bu il açılması planlaşdırılan modul tipli məktəbin layihəsi ilə tanış olublar.

Dövlətimizin başçısına və birinci xanıma görülən işlərlə bağlı məlumat verildi.

Bildirildi ki, ümumi sahəsi 2,2 hektardan çox olan kompleksin ərazisində 80 yerlik uşaq bağçası, peşə emalatxanaları yaradılacaq, STEAM zona, məktəbdənkənar hazırlıq məkanı və digər zəruri obyektlər təşkil ediləcək.

Kompleksin ərazisində, həmçinin 528 şagird yerlik məktəb inşa olunur. Məktəbdə kitabxana, yeməkxana, akt zalı, yataqxana, idman zalı və digər zəruri otaqlar yaradılacaq.

Modul tipli məktəbin layihəsi ilə tanışlıq zamanı qeyd edildi ki, ümumi sahəsi 420 kvadratmetr olacaq binada 2 inzibati otaq və 9 sinif otağı yerləşəcək.

Qeyd edək ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə təhsilin inkişafı ilə bağlı tədbirlər xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Əlbəttə, Kəlbəcərdə ən müasir standartlara uyğun inşa olunan bu təhsil kompleksi də işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası prosesində təhsil infrastrukturunun qurulmasına xüsusi diqqət yetirildiyinin əyani təzahürüdür. Xatırladaq ki, Kəlbəcər rayonunda ilk məktəb 1924-cü ildə fəaliyyətə başlayıb.

Kəlbəcər işğal edilməzdən əvvəl rayonda 96 ümumtəhsil məktəbi, o cümlədən 46 tam orta, 42 ümumi orta, 8 ibtidai məktəb fəaliyyət göstərirdi. Bunlardan əlavə rayonda bir texniki peşə məktəbi, iki əyani-qiyabi məktəb, səkkiz məktəbdənkənar və dörd məktəbəqədər təhsil müəssisəsi də var idi. Rayonun təhsil infrastrukturunun qurulması istiqamətində işlər yüksək keyfiyyətlə davam etdirilir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 2-də Kəlbəcər şəhərində inzibati binanın təməlini qoyub.

Dövlətimizin başçısına görüləcək işlər barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, inzibati binanın inşası üçün 2,4 hektardan çox ərazi nəzərdə tutulub. Bu ərazi Kəlbəcərin ictimai mərkəzi ilə şəhər parkının arasında yerləşir. İnzibati binanın yerləşdiyi ərazinin şimal hissəsi pilləli landşaft elementləri və şəhər parkının relyefi ilə birləşir. Ümumilikdə Baş plan üzrə şəhərin inzibati mərkəzində 2 inzibati binanın inşası nəzərdə tutulub. Hər iki bina müasir üslubda layihələndirilib. Tikinti işlərinə 2025-ci ildə başlanılması planlaşdırılır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva sentyabrın 2-də Kəlbəcər şəhərində 524 ailəlik yaşayış kompleksinin tikintisi ilə tanış olublar.

Dövlətimizin başçısına və birinci xanıma görülən işlərlə bağlı ətraflı məlumat verildi.

Bildirildi ki, bu yaşayış kompleksinin ümumi sahəsi 19,5 hektardır.

Birinci mərhələdə buraya 201 ailə köçürüləcək. Bunun üçün kompleksdə dördmərtəbəli 6 bina tikilib. Binaların hər birində 27 mənzil mövcuddur. Mənzillərin 54-ü ikiotaqlı, 72-si üçotaqlı və 36-sı dördotaqlıdır. Dövlətimizin başçısı və birinci xanım yaşayış kompleksində hazır mənzillərə baxdılar. Kompleksdə, həmçinin "townhouse" tipli ikimərtəbəli 39 ev də inşa olunub. Bu evlərin hər biri üçotaqlıdır. Diqqətə çatdırıldı ki, ikinci mərhələdə bu kompleksə 323 ailənin köçürülməsi planlaşdırılır. Bunun üçün isə müxtəlif tipli dördmərtəbəli 16 çoxmənzilli yaşayış binası, "townhouse" tipli ikimərtəbəli 57 ev inşa olunacaq. Kompleksdə sakinlərin rahat yaşayışı üçün hər cür şərait yaradılır. Ərazidə park, istirahət guşələri, sosial-məişət obyektləri, avtodayanacaqlar, velosiped yolları, uşaq oyun və idman meydançaları istifadəyə veriləcək, geniş abadlıq və yaşıllaşdırma işləri görüləcək.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva sentyabrın 2-də Kəlbəcər rayonunda "İstisu" mineral su zavodunun açılışında iştirak ediblər. Prezidentin İşlər müdiri Ramin Quluzadə dövlətimizin başçısına və birinci xanıma zavod barədə məlumat verdi.Bildirildi ki, "İstisu" mineral su zavodu uzun illər Kəlbəcərin müstəsna keyfiyyəti və sağlamlığa faydaları ilə tanınan termal su yatağından çıxan eyniadlı suyunu 30 illik müddətdən sonra yenidən istehlakçılara təqdim edir. Qeyd edək ki, 1976-cı ildən etibarən Kəlbəcər rayonunda "İstisu" mineral suyunun istehsalına başlanılıb. Bununla da nadir və faydalı mineral tərkibə malik "İstisu" təbii mineral suyu geniş coğrafiyada şöhrət tapıb. Prezident İlham Əliyev zavodu işə saldı. Mənbəyini Azərbaycanın Kəlbəcər rayonunun mənzərəli dağlıq bölgəsində, dəniz səviyyəsindən 1600 metrdən çox yüksəklikdə yerləşən termal su yataqlarından götürən və təbii halda 60°C-dən yuxarı temperaturda çıxan "İstisu" mineral suyu regionun minerallarla zəngin nadir suyu kimi xarakterizə olunur. Lakin torpaqlarımızın Ermənistan tərəfindən işğalı ilə əlaqədar 30 il ərzində "İstisu" təbii mineral suyunun istehsalı dayanıb. Təməli 2022-ci il iyunun 26-da Prezident İlham Əliyev tərəfindən qoyulan "İstisu" mineral su zavodunda işlər 2024-cü ildə tam başa çatdırılıb. Dövlətimizin başçısı və birinci xanım zavodda istehsal prosesi ilə tanış oldular. Bildirilib ki, "İstisu" mineral su zavodu müasir avtomatlaşdırılmış sudoldurma xətləri və robotlaşdırılmış anbar idarəetmə sistemləri ilə təchiz edilib. İstehsal xətləri Almaniyanın "Krones" şirkəti tərəfindən təchiz edilib və quraşdırılıb. Ən son texnologiyaların tətbiqi nəticəsində zavodda yüksəkkeyfiyyətli mineral su istehsal edilməklə yanaşı, suyun təbii xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamaq da mümkün olub. "İstisu" zavodunun illik istehsal gücü 100 milyon şüşə butulkadan artıqdır.

Zavodda istehsal olunan su həm keyfiyyəti, həm də müasir standartlara cavab verməsi ilə seçilir. Beynəlxalq təsnifat meyarlarına görə, Kəlbəcər rayonunda yerləşən təbii mineral su "İstisu" - natrium bikarbonat və sulfatla zəngin mineral su kimi təsnif edilir. Tərkibində olan kalsium, maqnezium, bikarbonat, sulfat və digər faydalı elementlər orqanizmə müsbət təsir göstərir.

"İstisu" təbii mineral suyu, eyni zamanda, yerli və beynəlxalq keyfiyyət və təhlükəsizlik standartlarına cavab verir. Belə ki, mineral su AZS 216–2006, İSO 9001:2015 və İSO 22000:2018 standartlarına uyğun olaraq sertifikatlaşdırılıb.

İkinövbəli iş rejimində fəaliyyət göstərəcək müəssisədə təxminən 100 nəfər işlə təmin ediləcək. İşçilərin əksəriyyəti Kəlbəcər və Laçın rayonlarının sakinləridir.

Qeyd edək ki, "İstisu" mineral su zavodu ətraf mühitin qorunmasına da töhfə verir. Mineral su istehsalında əsas səylər uzunmüddətli uğur və rifahın əsasını təşkil edən resurslardan davamlı istifadəyə, ekoloji cəhətdən təmiz istehsal prosesinə və təbiətin mühafizəsinə yönəlib. Bu gün zavodun əsas məqsədi ətraf mühitə zərər vermədən yüksəkkeyfiyyətli məhsullar istehsal etməkdir. Bu məqsədlə zavodda tullantıların miqdarını minimuma endirməyə, həmçinin elektrik enerjisi resurslarından səmərəli istifadə etməyə imkan verən müasir texnologiyalar tətbiq olunur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 2-də Kəlbəcər rayonunda "AzərEnerji" ASC-nin 4,3 MVt gücündə "Zar" Kiçik Su Elektrik Stansiyasının (KSES-in) açılışında iştirak edib və SCADA sistemi vasitəsilə Göygöl rayonunda yeni tikilən 4,1 MVt gücündə "Toğanalı" KSES-in açılışını edib.

Dövlətimizin başçısına görülən işlər barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, Kiçik Qafqaz dağ silsiləsindəki bulaqlar, ərinti suları da daxil olmaqla mənbəyi Azərbaycan ərazisində formalaşan çaylar üzərində yaşıl enerji

istehsal edəcək su elektrik stansiyalarının yaradılması prosesi sistemli şəkildə davam edir.

Cari ilin "Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili" elan olunduğu və COP29-a ev sahibliyi edəcək Azərbaycanın Kəlbəcər rayonunda "AzərEnerji" ASC tərəfindən 4,3 meqavat gücündə "Zar", Göygöl rayonunda isə 4,1 meqavat gücündə "Toğanalı" Kiçik Su Elektrik stansiyaları cəmi bir il ərzində tikilib. İnnovativ mühəndislik işi sayılan bu stansiyaların maşın zallarında Avropa istehsalı olan turbin, generator və məsafədən idarəetmə üçün rəqəmsal avadanlıqlar quraşdırılıb. Stansiyalar 24 damarlı fiber-optik kabel xətləri ilə ölkənin mərkəzləşmiş optik kabel şəbəkəsinə və SCADA sisteminə inteqrasiya olunub.

Bu elektrik stansiyalarını su ilə təchiz etmək üçün "AzərEnerji" tərəfindən Zar və Kürəkçay çaylarının üzərində ekoloji normalar daxilində baş suqəbuledici qurğular inşa edilib. Bu məqsədlə çaylarda yaşayan canlıların, ümumilikdə flora və faunanın qorunmasını təmin etmək üçün xüsusi hidrotexniki qurğular tikilib. Ümumilikdə hər iki stansiya üçün çətin relyefdə 14 min metr derivasiya boruları çəkilib və çay ekosisteminin qorunmasına xüsusi önəm verilib.

"Zar" və "Toğanalı" KSES-lərdə ümumilikdə 25 milyon kilovat-saatadək yaşıl enerjinin istehsal olunması nəzərdə tutulur ki, bu da 5,5 milyon kubmetr təbii qaza qənaət edilməsi, 10 min tondan çox karbon emissiyasının qarşısının alınması deməkdir.

Sonra "Zar" və "Toğanalı" KSES-lərin tikintisindən və yaradılan şəraitdən bəhs edən videoçarx nümayiş olundu.

Prezident İlham Əliyev stansiyaları işə saldı.

Qeyd edək ki, "Zar" və "Toğanalı" stansiyalarının istismara verilməsi enerjisistemdə yaşıl enerjinin davamlı artırılması missiyasına töhfə olmaqla yanaşı, ekoloji davamlılıq məqsədinə çatma yolunda mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur bölgələrinin ilin bütün fəsillərində xalis sıfır karbon emissiyalı regionlara çevrilməsi, yaşıl enerji istehsalının tam şəkildə təmin edilməsi və artıq qalan enerjinin ölkə enerjisisteminə ötürülməsi Azərbaycanın regional enerji müstəqilliyini gücləndirir və ətraf mühitin qorunmasına müsbət təsir göstərir. Bu, həm də ölkənin enerji istehsalında dayanıqlılıq və ekoloji davamlılıq məqsədinə çatma yolunda mühüm bir addımdır.

Eyni zamanda, diqqətə çatdırıldı ki, Prezident İlham Əliyevin işğaldan azad edilən əraziləri yaşıl enerji zonasına çevirmək, regionun hidroenerji potensialından səmərəli istifadə etmək barədə tapşırıqlarına əsasən "AzərEnerji" ASC tərəfindən ümumi gücü 37,5 MVt olan 6 kiçik su elektrik stansiyasının tikintisi üzrə işlərə başlanılıb. Bu su elektrik stansiyalarının 2025-ci ilin birinci yarısında istismara verilməsi nəzərdə tutulur.

Həmin stansiyalarda ümumilikdə 110 milyon kVts-dan çox elektrik enerjisi istehsal ediləcək ki, nəticədə 24 milyon kubmetrdən çox təbii qaza qənaət olunacaq, həmçinin 44 min tondan çox karbon qazının atmosferə atılmasının qarşısı alınacaq.

Bildirildi ki, Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda indiyədək ümumi gücü 270 MVt olan 32 su elektrik stansiyası istismara verilib və bu günədək 492 milyon kilovat-saat sıfır emissiyalı elektrik enerjisi istehsal edilib. Bununla da 110 milyon kubmetr təbii qaza qənaət olunub, 200 min ton karbon emissiyasının atmosferə atılmasının qarşısı alınıb.

Qeyd edək ki, regiondakı SES-lərin qoyuluş gücü 500 MVt-a, illik istehsal həcmi isə 1,5-1,8 milyard kilovat-saata çatacağı, bununla da 350-400 milyon kubmetr təbii qaza qənaət edilməsi, 650-750 min ton həcmində karbon dioksid emissiyasının azalması proqnozlaşdırılır. Müqayisə üçün bildirək ki, Azərbaycanın digər regionlarında SES-lərin illik istehsalı ortalama 1,2 milyard kilovat-saat təşkil edirsə, Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda bu həcm 50 faiz daha çoxdur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 2-də Kəlbəcər rayonunun İstisu qəsəbəsində "Azərişıq" ASC-nin 110/35/10 kV-luq "İstisu" yarımstansiyasının açılışında iştirak edib.

"Azərişıq" Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin sədri Vüqar Əhmədov dövlətimizin başçısına görülən işlər barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, Kəlbəcər rayonunda təməli Prezident İlham Əliyev tərəfindən qoyulan "İstisu" sanatoriyasının və "İstisu" mineral su zavodunun elektrik təchizatı məqsədilə 110/35 kV-luq iki ədəd 40 MVA gücündə "İstisu" yarımstansiyası inşa edilib. Bu yarımstansiya 110/35/10 kV-luq "Kəlbəcər" yarımstansiyasından çəkilən 110 kV-luq ikidövrəli hava xətti vasitəsilə elektrik enerjisi ilə təmin edilir. Yeni inşa edilən yarımstansiyanın 110/35/10 kV-luq "Qorçu" və "Laçın" yarımstansiyaları ilə əlaqələndirilməsi nəticəsində 110 kV-luq dairəvi elektrik təchizatı sxeminin yaradılmasına nail olunacaq.

Yarımstansiyada 110 kV-luq 40 MVA gücündə iki transformator, müasir standartlara cavab verən 110 və 35 kV-luq eleqaz açarlı yuvalar quraşdırılıb. Yarımstansiya avtomatlaşdırılmış SCADA dispetçer sisteminə qoşularaq, məsafədən idarəolunma telekommunikasiya qurğuları, müasir elektron tipli rele mühafizəsi və avtomatika sistemi ilə təchiz edilib.

Prezident İlham Əliyev yarımstansiyanı işə saldı.

Qeyd edək ki, gələcəkdə yarımstansiyadan 35 kV-luq özüdaşıyan izolyasiyalı naqillərdən ibarət xətlərin çəkilməsi ilə İstisu, Alagöllər, Zəylik, Zar və s. yaşayış məntəqələrinin elektrik təchizatının dayanıqlılığı təmin olunacaq. Yarımstansiya bərpaolunan enerji mənbələrinin inteqrasiyası üçün müasir cihaz və avadanlıqlarla təchiz edilib. Burada növbətçi heyət üçün müvafiq otaqlar, idarəetmə və mühafizə otaqları inşa edilib, lazımi iş şəraiti yaradılıb. Yarımstansiyanın ətrafı abadlaşdırılıb, ərazidə ağaclar əkilib, suvarma sistemi quraşdırılıb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva sentyabrın 2-də Kəlbəcər rayonunda "İstisu" Müalicə-İstirahət Kompleksində aparılan tikinti işləri ilə tanış olublar.

Dövlətimizin başçısına və birinci xanıma görülən işlər barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, yenidən inşa edilən "İstisu" Müalicə-İstirahət Kompleksinin ümumi sahəsi 80 min kvadratmetr təşkil edəcək. Hazırda Kompleksin ərazisində 145 nömrədən ibarət olan hotel binasının, 10 kottecin və 5 inzibati binanın tikinti işləri aparılır.

Kompleksin hotel binasında restoranlar, kafelər, konfrans zalı, boulinq mərkəzi, uşaq əyləncə mərkəzi və müxtəlif əyləncə zonalarının fəaliyyət göstərməsi planlaşdırılır.

Hotel binasının daxilində yerləşən və sahəsi 10 min kvadratmetr təşkil edəcək SPA Mərkəzində 16 müxtəlif təyinatlı açıq və qapalı hovuz, termal hamamlar, müalicəvi termal su vannaları, isti və soyuq su ilə kontrast terapiya hovuzu, termal hidrohovuzlar, təzyiqli su terapiya otağı, buxar otaqları, duz otağı, müalicəvi palçıq ilə prosedur otaqları, masaj otaqları, digər prosedur otaqları və istirahət zonaları nəzərdə tutulur.

Kompleksin SPA Mərkəzinin mineral sularla müalicə, pelioidterapiya (palçıqla müalicə) və klimatoterapiya (iqlim müalicəsi) istiqamətləri üzrə fəaliyyət göstərməsi nəzərdə tutulur.

Belə ki, "Yuxarı İstisu" yatağında yerləşən termal mənbələrdən Almaniyanın aparıcı laboratoriyalarından olan "SGS Institut Fresenius GmbH"ın mütəxəssisləri tərəfindən nümunələr götürülüb və suyun mineral analizi həyata keçirilib. Aparılan analizlərin nəticələrinə və balneoloji rəylərə əsasən İstisu termal mineral suyu fizioloji, metabolik, müalicəvi təsirlərə malikdir və dayaq-hərəkət sistemi, sinir sistemi, ürək-damar sistemi, tənəffüs orqanları, mədə-bağırsaq sistemi, endokrin, immun sistemi, həzm sistemi, böyrək sistemlərinin fəaliyyətinin bərpasına və dermatoloji xəstəliklərin müalicəsinə effektiv təsir göstərir.

Eyni zamanda, pelioidterapiya birləşdirici toxuma sisteminin, onurğa sisteminin, böyrəklərin fəaliyyətini bərpa edir və nevroloji pozuntular, otorinolarinqoloji və dəri xəstəliklərinin müalicəsinə müsbət təsir göstərir.

Digər fəaliyyət istiqaməti olan klimatoterapiyada isə aerofitoterapiya, aeroterapiya, qelioterapiya və landşaftoterapiya metodlarından istifadə edilir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 2-də Kəlbəcər rayonunun İstisu qəsəbəsinin təməlini qoyub.

Dövlətimizin başçısına qəsəbə barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, İstisu qəsəbəsi Kəlbəcərin qərb hissəsində yerləşir. Ümumi sahəsi 63,1 hektar olan qəsəbənin layihələndirilmə işləri mərhələli şəkildə aparılacaq. Baş plana əsasən, gələcəkdə burada 159 fərdi ev, "townhouse" tipli 71 ev (142 mənzil) və 180 mənzildən ibarət 10 bina tikiləcək.

Birinci mərhələdə salınacaq ərazinin sahəsi 39,2 hektar təşkil edir. Bu mərhələdə 159 fərdi evin inşası nəzərdə tutulur. Burada iki, üç, dörd və beşotaqlı fərdi evlər tikiləcək. Qəsəbəyə birinci növbədə 159 ailə köçürüləcək.

İstisu qəsəbəsində 352 şagird yerlik məktəb, 100 yerlik uşaq bağçası, inzibati bina, klub-icma mərkəzi, idman sağlamlıq mərkəzi, tibb məntəqəsi, bayraq meydanı, idman meydançası və digər zəruri obyektlər yaradılacaq.

Qeyd edək ki, tarixən İstisu qəsəbəsində əhalinin əsas məşğuliyyəti üzümçülük, taxılçılıq, heyvandarlıq və baramaçılıq olub. Müasir səviyyədə qurulacaq qəsəbənin perspektivdə rayonun yerli əhəmiyyətli mərkəzlərindən biri kimi inkişafı əsas məqsədlərdəndir.

Sonra Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Kəlbəcər rayon sakinləri ilə görüşdülər.

İtaliya Respublikasına işgüzar səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev İtaliya Respublikasının Prezidenti Sercio Mattarellanın dəvəti ilə sentyabrın 4-də Romaya işgüzar səfərə gəlib.

Roma şəhərinin "Leonardo da Vinci Rome Fiumicino" hava limanında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi və birinci xanım Mehriban Əliyevanı İtaliyanın rəsmi şəxsləri qarşıladılar.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 5-də Romada İtaliyanın "Eni S.P.A" şirkətinin baş icraçı direktoru Klaudio Deskalzi ilə görüşüb.

Görüşdə SOCAR ilə "Eni S.P.A" şirkəti arasında imzalanacaq sənədlərin əhəmiyyətinə toxunuldu, neft-qaz, bərpaolunan enerji və iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində yeni texnologiyaların tətbiqi istiqamətində əməkdaşlığın genişləndirilməsi və şaxələndirilməsi ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Qeyd olundu ki, sənədlərin imzalanmasından sonra "Eni S.P.A" şirkəti daha qısa müddət ərzində konkret nəticələrin əldə edilməsi üçün işçi plan və strategiya hazırlayacaq.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sentyabrın 5-də İtaliya Respublikasının Prezidenti Sercio Mattarella ilə birgə işçi naharı olub.

Romanın "Quirinale" Sarayında Prezident İlham Əliyevin şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

İtaliya Prezidenti Sercio Mattarella dövlətimizin başçısını qarşıladı.

Azərbaycan nümayəndə heyəti İtaliya Prezidentinə, İtaliya nümayəndə heyəti isə Azərbaycan Prezidentinə təqdim edildi.

Sonra birgə foto çəkdirildi.

Sercio Mattarella dövlətimizin başçısına prezident seçkilərində qələbəsi münasibətilə bir daha təbriklərini çatdırdı.

O, Azərbaycanla İtaliya arasında münasibətlərin strateji tərəfdaşlıq xarakteri daşıdığını, ölkəmizin İtaliyanın yaxın tərəfdaşı olduğunu deyərək, 2020-ci ildə Prezident İlham Əliyevin İtaliyaya dövlət səfəri zamanı imzalanmış strateji tərəfdaşlığa dair Birgə Bəyannamənin önəmini vurğuladı.

Sercio Mattarella özünün Azərbaycana səfərini məmnunluqla xatırladı.

Son dörd ildə İtaliyaya üç dəfə səfər etdiyini deyən dövlətimizin başçısı münasibətlərimizin strateji tərəfdaşlıq xarakteri daşıdığını, İtaliya-Azərbaycan əlaqələrinin özündə çoxşaxəli əməkdaşlığı ehtiva etdiyini vurğuladı, İtaliyanın Avropada Azərbaycanın əsas ticarət tərəfdaşı olduğunu qeyd etdi. Bu xüsusda, ölkələrimiz arasında enerji sahəsində əməkdaşlığın vacibliyi, o cümlədən TAP layihəsinin əhəmiyyəti vurğulandı. Bu gün TAP layihəsinin həm İtaliyanın, həm də Avropa İttifaqının enerji təhlükəsizliyində oynadığı mühüm rola toxunularaq, hazırda bu layihənin Avropanın 10 ölkəsinin enerji təchizatındakı vacib rolu qeyd olundu.

Söhbət zamanı humanitar və mədəni əlaqələrin önəminə toxunuldu, ADA Universiteti ilə İtaliyanın beş universiteti arasında birgə layihə çərçivəsində yaradılan İtaliya-Azərbaycan Universitetinin fəaliyyəti qeyd edildi. Burada təhsil alan tələbələrin gələcəkdə ölkələrimiz arasında dostluğun elçiləri olacaqlarına və münasibətlərimizin inkişafına töhfə verəcəklərinə əminlik bildirildi.

İtaliya-Azərbaycan Universitetinin yaradılmasının böyük əhəmiyyət daşıdığını deyən Sercio Mattarella bunun ölkələrimiz arasında humanitar və insanlararası əlaqələrin inkişafında mühüm rol oynadığını vurğuladı.

İtaliya Prezidenti COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi münasibətilə təbriklərini çatdıraraq, bunun çox əhəmiyyətli tədbir olduğunu dedi və ölkəsinin COP29-da yüksək səviyyəli nümayəndə heyəti ilə təmsil olunacağını bildirdi. İtaliyanın COP29-un Azərbaycanda uğurla keçirilməsi üçün bütün lazımi dəstəyi göstərməyə hazır olduğunu qeyd edən Sercio Mattarella COP29-la əlaqədar İtaliyanın iqlim dəyişikliyi üzrə nümayəndəsinin Azərbaycanla yaxından əməkdaşlıq etdiyini vurğuladı.

Təbriklərə görə minnətdarlığını bildirən Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi beynəlxalq ictimaiyyətin ölkəmizə olan yekdil dəstəyinin ifadəsi, eyni zamanda, ölkəmizə olan etimadın göstəricisidir. Dövlətimizin başçısı COP29 - beynəlxalq iqlim dəyişikliyi məsələlərində Azərbaycanın İtaliya ilə birgə əməkdaşlığa hazır olduğunu bildirdi.

Prezident İlham Əliyev vurğuladı ki, Azərbaycan 2019-2023-cü illərdə Qoşulmama Hərəkatının sədri, hazırda isə üzvü kimi Qlobal Cənubun bir hissəsidir, Qərb, o cümlədən Avropa ilə sıx əlaqələri mövcuddur. Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın COP çərçivəsində də iqlim məsələləri üzrə həmrəyliyin təşviq edilməsi istiqamətində səy göstərəcəyini vurğuladı.

Prezident Sercio Mattarella ölkəsinin Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə əlaqələrinin genişlənməsinə və inkişafına daim dəstək göstərdiyini deyərək, İtaliyanın regionda sülh gündəliyini dəstəklədiyini qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı Avropa İttifaqının Azərbaycanla əsas ticarət tərəfdaşlarından biri olduğunu vurğuladı və Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında yaxşı əlaqələrin mövcud olduğunu dedi. Bununla belə, dövlətimizin başçısı təəssüflə qeyd etdi ki, bəzi Avropa ölkələri bu əlaqələrin inkişafına maneə yaradırlar. Regionda sülh gündəliyinə toxunan Prezident İlham Əliyev Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh müqaviləsinin imzalanması təşəbbüsünün, bu müqavilənin əsasını təşkil edən prinsiplərin, eyni zamanda, Cənubi Qafqazda regional əməkdaşlıq layihələrinin təşəbbüskarının da məhz ölkəmiz olduğunu vurğuladı.

Dövlətimizin başçısı sərhədlərin delimitasiyası və demarkasiyası prosesində ciddi nailiyyətlərin əldə edildiyini, ikitərəfli xarakter daşıyan bu proses çərçivəsində artıq 12 kilometrdən çox sərhədyanı ərazinin həm də demarkasiya olunduğunu, 1990-cı illərin əvvəllərindən işğal altında olan 4 Azərbaycan kəndinin də ölkəmizin nəzarətinə qaytarıldığını bildirdi. Dövlətimizin başçısı buna baxmayaraq Ermənistanın konstitusiyasında Azərbaycana qarşı ərazi iddialarının hələ də mövcud olduğunu qeyd edərək, Ermənistanda müvafiq konstitusiya dəyişdirilməsi prosesi vasitəsilə bunun aradan qaldırılmasının önəmini vurğuladı və bundan sonra iki ölkə arasında sülh müqaviləsinin imzalanması üçün yaxşı zəmin yaranacağını bildirdi.

Görüşdə çoxsaylı İtaliya şirkətlərinin Azərbaycanda fəaliyyəti, xüsusilə Qarabağda bir sıra sahələrdə, o cümlədən bərpa-quruculuq işlərində, muzeylərin tikilməsində və digər müxtəlif layihələrin icrasında iştirak etdikləri vurğulandı.

Sonda Prezident İlham Əliyev İtaliya Prezidentini Azərbaycana dövlət səfərinə dəvət etdi. Sercio Mattarella dəvəti məmnunluqla qəbul etdi.

Sentyabrın 5-də Romada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin İtaliya Respublikası Nazirlər Şurasının sədri Ciorcia Meloni ilə görüşü keçirilib.

Romanın “Chigi” Sarayında Prezident İlham Əliyevin şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

İtaliya Nazirlər Şurasının sədri Ciorcia Meloni Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevi qarşıladı.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və İtaliya Nazirlər Şurasının sədri Ciorcia Meloni fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçdilər.

İtaliya nümayəndə heyətinin üzvləri Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevə, Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvləri isə İtaliya Nazirlər Şurasının sədri Ciorcia Meloniyə təqdim olundu.

Sonra dövlətimizin başçısı İlham Əliyev və İtaliya Nazirlər Şurasının sədri Ciorcia Meloni birgə foto çəkdirdilər.

Əvvəlcə Prezident İlham Əliyev ilə İtaliya Nazirlər Şurasının sədri Ciorcia Meloninin təkbətək görüşü oldu.

Sonra görüş nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə davam etdi.

Ciorcia Meloni dövlətimizin başçısının İtaliyaya bu səfərinin çox səmərəli olduğunu vurğulayaraq, Prezident İlham Əliyevlə İtaliya-Azərbaycan ikitərəfli münasibətlərinin gündəliyində olan məsələlərə dair ətraflı müzakirələr aparıldığını qeyd etdi, iki ölkə arasında yeni əməkdaşlıq istiqamətlərinin müəyyənləşdirildiyini bildirdi. Bu xüsusda, ölkələrimiz arasında ikitərəfli iqtisadi-ticari əlaqələrin, xüsusilə sənaye, energetika sahələrində əməkdaşlığın genişləndirilməsi, humanitar, mədəni istiqamətlərdə əlaqələrin inkişafı barədə ətraflı fikir mübadiləsi aparıldı. Humanitar-mədəni əlaqələrin inkişafında ADA Universiteti ilə İtaliya universitetləri arasında İtaliya–Azərbaycan Universiteti layihəsinin önəmi xüsusi qeyd olundu.

Enerji sahəsində ikitərəfli əməkdaşlıqdan məmnunluq ifadə edildi. Bu xüsusda TAP layihəsinin əhəmiyyətinə, onun bu gün İtaliyanın və Avropa ölkələrinin enerji təhlükəsizliyində roluna toxunuldu, TAP-ın ötürücülük qabiliyyətinin artırılması barədə fikir mübadiləsi aparıldı.

İtaliya Nazirlər Şurasının sədri Azərbaycanın Ukraynaya göstərdiyi humanitar yardımlara görə minnətdarlığını bildirdi və bu xüsusda, ölkəmizin rolunu qeyd etdi. O, COP29-a dəvətə görə Prezident İlham Əliyevə təşəkkürünü bildirdi və bu tədbirdə məmnuniyyətlə iştirak edəcəyini vurğuladı. İtaliya Nazirlər Şurasının sədri COP29-un uğurla keçirilməsi üçün ölkəsinin Azərbaycana bütün lazımi dəstəyi göstərməyə hazır olduğunu dedi. Bu xüsusda, İtaliyanın iqlim dəyişikliyi üzrə nümayəndəsinin Azərbaycanın COP nümayəndə heyəti ilə yaxından əməkdaşlığı və Azərbaycanın COP Prezidentinin G20 çərçivəsində İtaliyada keçirilən ekologiya nazirlərinin toplantısında iştirakı qeyd olundu.

Söhbət zamanı İtaliyanın "Eni S.P.A" şirkəti ilə SOCAR arasında yeni əməkdaşlıq sahələrinin müəyyən olunması məmnunluqla qeyd edildi, bu şirkətlərin üçüncü ölkələrdə birgə layihələrdə iştirakı məsələsi barədə fikir mübadiləsi aparıldı.

Görüşdə Azərbaycanın və İtaliyanın üçüncü ölkələrdə birgə investisiya layihələrində iştirakı məsələsinə toxunuldu. Orta Dəhlizin əhəmiyyəti vurğulandı və İtaliya şirkətlərinin də bu dəhlizin imkanlarından istifadə etməsi perspektivləri müzakirə olundu.

İtaliya-Azərbaycan iqtisadi əməkdaşlıq məsələləri üzrə komissiyanın roluna toxunuldu, gələn il komissiyanın iclasının keçirilməsi razılaşdırıldı.

Prezident İlham Əliyev İtaliya Nazirlər Şurasının sədrini Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət etdi. Ciorcia Meloni dəvəti məmnunluqla qəbul etdi.

Sentyabrın 5-də Romada Azərbaycan ilə İtaliya arasında imzalanmış sənədlərin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və İtaliya Respublikasının Nazirlər Şurasının sədri Ciorcia Meloninin iştirakı ilə mübadiləsi mərasimi olub.

"Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti ilə İtaliya Respublikasının "Eni S.P.A" şirkəti arasında bioyanacaq və bioxammal sahəsində Anlaşma Memorandumu"nu Azərbaycanın xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və İtaliyanın "Eni S.P.A" şirkətinin baş icraçı direktoru Klaudio Deskalzi mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti ilə İtaliya Respublikasının "Eni S.P.A" şirkəti arasında enerji təchizatı təhlükəsizliyi məqsədilə hasilat və midstrim sahəsində neft-qaz layihələri üzrə əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu"nu Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin prezidenti Rövşən Nəcəf və İtaliyanın "Eni S.P.A" şirkətinin baş icraçı direktoru Klaudio Deskalzi mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti ilə İtaliya Respublikasının "Eni S.P.A" şirkəti arasında enerji keçidi və istixana qazlarının azaldılması sahəsində Anlaşma Memorandumu"nu Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin prezidenti Rövşən Nəcəf və İtaliyanın "Eni S.P.A" şirkətinin baş icraçı direktoru Klaudio Deskalzi mübadilə etdilər.

Sentyabrın 5-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva İtaliyanın paytaxtından Milan şəhərinə gəliblər.

Milanın Malpensa hava limanında dövlətimizin başçısını və birinci xanımı İtaliyanın rəsmi şəxsləri qarşılayıblar.

Sentyabrın 6-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev "Dünya, Avropa və İtaliya haqqında bilgilər" mövzusuna həsr olunmuş Beynəlxalq Çernobbio Forumunda "Yeni geosiyasi şəraitdə Azərbaycanın rolu" adlı sessiyada çıxış edib.

Tədbirin iştirakçılarını salamlayan moderator dedi:

– Hər kəsi bu mötəbər forumda salamlayıram. Prezident Mattarella çıxışında Avropanın rolu və onun qlobal kontekstdə əhəmiyyətindən danışdı. İcazənizlə, bizim hörmətli ilk çıxışçımıza söz verim. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev ölkəsinin bu ssenariyə uyğun olaraq hansı mövqedə olduğu barədə danışacaq. Zati-aliləri, söz Sizindir.

Dövlətimizin başçısı sessiyada çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Hörmətli xanımlar və cənablar.

Əvvəlcə dəvətə görə təşkilatçılara təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Mən ikinci dəfədir ki, Çernobbio Forumunda iştirak edirəm və iki il əvvəl buradakı iştirakımla bağlı xoş təəssüratlarım var. Bir daha dəvətə görə təşəkkür edirəm.

Mən buraya Romadan gəldim. Dünən mənim Prezident Mattarella ilə görüşüm oldu. O, bu səhər burada da gözəl nitqlə çıxış etdi. Dünən, həmçinin mənim Baş nazir Meloni ilə də görüşüm oldu. Görüşlər və müzakirələr zamanı biz bir daha ikitərəfli münasibətlərimizin strateji xarakterini təsdiq etdik. Uzun illər ərzində Azərbaycan və İtaliya strateji tərəfdaşlar kimi fəaliyyət göstərirlər. Müvafiq bəyannamə təqribən 10 il əvvəl qəbul edilib. Bizim əməkdaşlığımız bir çox sahəni əhatə edir. Bizim müntəzəm siyasi təmaslarımız var. Bu, 2020-ci ildən bəri mənim İtaliyaya 3-cü səfərimdir. Prezident Mattarella 2018-ci ildə Azərbaycana səfər etmişdir. Yüksək səviyyəli siyasi təmaslarımız bizim yaxın siyasi tərəfdaş olduğumuzu nümayiş etdirir.

Bizim ticarət əməkdaşlığımız olduqca fəaldır. İtaliya Azərbaycanın dünyada bir nömrəli ticarət tərəfdaşıdır. Ötən il bizim ticarət dövriyyəmiz 16 milyard ABŞ dollarına yaxın olub. Biz artım üçün potensialı yalnız enerji sektorunda deyil, digər sahələrdə də görürük. Azərbaycan İtaliyanın bir nömrəli neft və ikinci ən böyük qaz təchizatçısıdır. Bu da bizim əməkdaşlığımızın vacib hissəsidir.

Bu gün enerji təchizatı onu aydın şəkildə nümayiş etdirir ki, enerji təhlükəsizliyi milli təhlükəsizliyin ayrılmaz parçasıdır. Azərbaycandan İtaliyayadək uzanan, Cənub Qaz Dəhlizi adlanan 3500 kilometrlik inteqrasiya edilmiş boru kəməri sistemi bu gün 10 ölkənin enerji təhlükəsizliyini təmin edir. Hazırda 10 ölkə Azərbaycandan qaz alır və onlardan 7-si Avropa İttifaqının üzvüdür. Bu səbəbdən Avropa Komissiyası Azərbaycanı ümum-Avropa qaz təchizatçısı və etibarlı tərəfdaş adlandırır.

Qeyd etdiyim kimi, boru kəmərinin başlanğıcı Azərbaycandadır və İtaliyaya qədər uzanır. Ancaq marşrut boyu mövcud olan əlavələr və interkonnektorlar sayəsində bu kəmər geniş Avropa və Avrasiya coğrafiyasını əhatə edir. Burada da artım üçün güclü potensial var. Bu gün biz ən azı üç Avropa ölkəsi ilə qaz təchizatına dair danışıqlar aparırıq.

Bizim ikitərəfli əlaqələrimiz əlbəttə ki, enerji və ticarətlə məhdudlaşmır. Biz hazırda humanitar məsələlər üzərində fəal şəkildə işləyirik. Artıq İtaliya-Azərbaycan Universiteti fəaliyyətə başlayıb və bu, bizim əməkdaşlığımızın şaxələndirilməsinin gözəl nümunəsidir. İtaliyanın beş aparıcı universiteti – Luiss, Sapienza, Bolonya, Milan və Turin universitetləri və onların Azərbaycandan olan tərəf-müqabilləri bu müştərək təsisatı yaradıb. Bu, bizim gələcək əməkdaşlığımız üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edəcək. Çünki orada bu gün təhsil alan və gələcəkdə təhsil alacaq tələbələr İtaliya ilə təbii bağlantı rolunda çıxış edəcəklər. Onlar italyan dilində səlis danışacaq, italyan mədəniyyətini və italyan xalqının geniş tarixi irsini daha yaxından tanıyacaqlar.

Mən giriş sözümü ikitərəfli münasibətlərimizin əhəmiyyətinin vurğulanması ilə başladım. Çünki bu onun göstəricisidir ki, münasibətlər qarşılıqlı etimad və hörmət, qarşılıqlı maraqların nəzərə alınması üzərində qurulursa, o zaman tərəqqinin şahidi oluruq. Bu, bir-birindən uzaqda, fərqli qitələrdə yerləşən ölkələr arasında münasibətlərin necə qurulmalı olduğunun nümunəsidir.

Geosiyasi vəziyyətə gəldikdə, – bir halda ki, mənim çıxışım “Yeni geosiyasi şəraitdə Azərbaycanın rolu” mövzusuna həsr edilib, – əvvəlcə qeyd etmək istəyirəm ki, təkcə Qafqazda deyil, daha geniş regionda baş vermiş ən böyük geosiyasi dəyişiklik Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin bərpası oldu. Bu, həqiqətən onu nümayiş etdirdi ki, beynəlxalq hüququn aliliyi o zaman təmin edilə bilər ki, burada hüquqi çərçivə ilə yanaşı, həmçinin cəsarət və real güc də var.

Bizim beynəlxalq səviyyədə tanınmış ərazilərimiz 30 il ərzində Ermənistanın işğalı altında idi. Beynəlxalq təşkilatların çoxsaylı qərar və qətnamələrinə, o cümlədən Ermənistan qoşunlarının bizim torpaqlarımızdan dərhal çıxarılmasını tələb edən və hüquqi öhdəlik yaradan BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsinə baxmayaraq, işğal davam etmişdir. ATƏT bu məsələ ilə məşğul olacaq xüsusi bir qrup da yaratmışdır və həmin qrup 28 il ərzində sıfır nəticə hasil etmişdir. Bu, onu nümayiş etdirir ki, ədaləti və sülhü təmin etmək üçün təkcə beynəlxalq hüquq kifayət deyil. Masa üzərində digər amillər də olmalıdır.

O zaman işğal altında olan ərazilərimizin böyük hissəsi 2020-ci ildə 44 günlük Vətən müharibəsi nəticəsində azad edildi. Lakin məsələ bununla bitmədi, çünki separatçılar Azərbaycanın suverenliyinə xələl gətirməyə davam edirdilər. Bu məsələdə sonuncu nöqtə ötən ilin sentyabrında qoyuldu və Azərbaycanın suverenliyi tam şəkildə bərpa edildi. Münaqişəyə nəhayət son qoyuldu və bu, məhz belə də olmalı idi.

Bu, bu gün ərazi bütövlüyünü və suverenliyini bərpa etmək istiqamətində uğura nail olmaqda çətinlik çəkən bir çox ölkə üçün yaxşı nümunədir. Azərbaycan öz nümunəsi ilə onu nümayiş etdirdi ki, beynəlxalq hüquq, güclü siyasi iradə, cəmiyyətin səfərbər olması və fiziki güc ciddi siyasi dəyişikliklə nəticələnə bilər. Beləliklə, Sovet İttifaqının süqutundan sonra ilk dəfədir ki, biz Cənubi Qafqazda sülhə nail ola bilərik. Bu, mümkündür - Azərbaycan və Ermənistan arasında sülh danışıqları çərçivəsində baş verən hadisələr, sülh müqaviləsinin bəndlərinin təqribən 80 faizinin razılaşdırılması, sərhədin delimitasiyası prosesinin başlanması və hətta kiçik addım hesab oluna bilən 13 kilometrlik hissəsinin demarkasiyasının, – halbuki sərhədin uzunluğu 1000 kilometrdən artıqdır, – özü belə düzgün istiqamətdə atılan addımdır.

Beləliklə, biz ümid edirik ki, sülh danışıqlarının başlanmasına dair Azərbaycanın təşəbbüsü sülh sazişinin imzalanması ilə nəticələnəcək. Bu isə təkcə Cənubi Qafqaz deyil, dünyanın bütün regionları üçün əhəmiyyətli olacaqdır. Bu, 30 il ərzində münaqişədə olmuş iki

ölkənin birgə çalışaraq sülhə nail olmasının nümunəsi ola bilər. Baxmayaraq ki, burada işğaldan əziyyət çəkmiş və ərazisinin təqribən 20 faizinin tamamilə dağıdıldığı ölkə məhz Azərbaycandır.

Burada giriş sözümdə qeyd etmək istədiyim sonuncu məqam ondan ibarətdir ki, iki aydan sonra biz ən böyük iqlim konfransına – COP29-a ev sahibliyi edəcəyik. Bununla bağlı qərar ötən ilin dekabrında verildi və bizim hazırlıq üçün bir ildən az vaxtımız var idi. Burada ən vacib məqam ondan ibarətdir ki, bu qərar 200-ə yaxın ölkə arasında konsensusa əsaslanırdı. Biz bunu Azərbaycana olan ehtiramın təzahürü hesab edirik. Tarixdə ilk dəfə COP bizim regionumuzda keçiriləcək.

Biz qlobal arenada müxtəlif aktorlar arasında körpülərin qurulması üzərində fəal çalışırıq. Hər kəsə məlumdur ki, iqlim mövzusu ölkələri və xalqları ayıran bir mövzudur. Qarşılıqlı iddialar və ittihamlar var – kim planetimizə xələl gətirməkdə daha çox günahkardır, kim daha çox ödəməlidir və sair. Yəni, beynəlxalq arenada qlobal aktor olmasaq belə, zənnimcə qlobal Cənub və qlobal Şimal arasında körpülərin qurulması mümkündür.

Bununla yanaşı, onu da vurğulamaq istərdim ki, bir çox Avropa ölkəsi ilə fəal əməkdaşlığa malik olmağımız, – yeri gəlmişkən Avropa İttifaqının 10 üzvü rəsmi olaraq Azərbaycanın strateji tərəfdaşıdır, – 120 ölkəni birləşdirən Qoşulmama Hərəkatına 4 il sədrliyimiz onu nümayiş etdirir ki, biz yaxşı nəticə hasil edə biləcək ölkəyik.

Bunlar mənim giriş sözümdə toxunmaq istədiyim mövzular idi. Bir daha bu auditoriya qarşısında çıxış etmək imkanına görə təşəkkürümü bildirirəm.

Moderator: Siz körpülərin qurulması haqqında danışdınız. Rusiya-Ukrayna münaqişəsinə son qoyulması kontekstində müzakirələrdə ölkənizi necə görürsünüz? Hər hansı rolunuz və ya təklifləriniz ola bilərmi? Çünki hazırda bir sıra təkliflər və platformalar mövcuddur.

Prezident İlham Əliyev: Nəzəri cəhətdən bu mümkündür. Çünki Rusiya və Ukrayna ilə yanaşı, biz 70 il ərzində Sovet İttifaqının tərkib hissəsi olmuşuq. Bizim xalqlararası və siyasi səviyyədə şaxələndirilmiş münasibətlərimiz var. Bu gün bizim Rusiya və Ukrayna ilə çox yaxşı münasibətlərimiz var. Biz Ukrayna da daxil olmaqla, bütün ölkələrin ərazi bütövlüyünü və suverenliyini güclü şəkildə dəstəkləyirik.

Bununla yanaşı, biz Rusiyaya qarşı sanksiyalar kampaniyasına qoşulmamışıq və belə bir niyyətimiz yoxdur. Beləliklə, biz praqmatik münasibətlərin mövcudluğu fonunda rol oynaya bilərik. Biz heç vaxt bunun təşəbbüskarı olmamışıq, çünki bu işdə yaxından iştirak etmək istəyənlər kifayət qədərdir. Ancaq bizim iştirakımıza zərurət yaranarsa, buna hazırıq.

Burada deyə bilərəm ki, Ukrayna ərazisində qazın tranzitinin davam etdirilməsi ilə bağlı Rusiya, Ukrayna və Avropa təsisatları tərəfindən bizə müraciət edildi. Bir neçə aydır ki, biz ümumi məxrəcə gəlmək üçün böyük səylər göstəririk. Məlumdur ki, bu tranzit dayanarsa, - bu isə dekabr ayına təsadüf edəcək, - bir neçə Avropa İttifaqı ölkəsi təbii qazın fiziki əlçatanlığı ilə bağlı ciddi çətinliklərlə üzləşəcək. Biz, sadəcə, həmin ölkələri və Ukraynanı dəstəkləmək istəyirik. Çünki qazın tranziti dayandığı halda Ukraynanın qazpaylayıcı sistemi tamamilə iflic olacaqdır.

Bizdə müəyyən nikbinlik var. Çünki biz bu kontekstdə hər iki ölkə ilə təmasdayıq və görürük ki, ciddi irəliləyiş üçün zəmin var. Ancaq tərəfimdən təfərrüatların açıqlanması erkən olar. Burada uğura nail ola bilsək, zənnimcə biz bütün regionu viran edən bu müharibəyə son qoymaq üçün əlavə addımlar ata bilərik.

Moderator: Yəni, burada müəyyən imkanlar var?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, hazırda hər iki ölkə Rusiya qazının tranziti müqaviləsinin uzadılması və Azərbaycan qazının Rusiya və Ukrayna ərazisindən Avropaya nəqli ilə bağlı müzakirələri Azərbaycan vasitəsilə aparır.

Moderator: Prezident Əliyev, bizimlə birlikdə olduğunuza görə Sizə təşəkkür edirəm. Ancaq Sizə bu sualı mütləq verməliyəm. Bu günlərdə ölkəniz Avropa Şurasının Parlament Assambleyasının bir sıra üzvlərini arzuolunmaz şəxs elan edib. Onların sırasında 5 italyan deputat da var. Bu, körpülərin qurulması, diplomatiyanın əhəmiyyəti və təmasların genişləndirilməsi ruhuna bir qədər ziddir.

Prezident İlham Əliyev: Bu suala görə təşəkkür edirəm, çünki bu məsələ ilə bağlı müəyyən anlaşılmazlıq var. Bu suala ətraflı cavab vermək üçün mən 20 il keçmişə qayıtmaq istəyirəm. Azərbaycan o zaman, 2001-ci ildə Avropa Şurasına üzv olub. O zaman parlamentin üzvü idim və Azərbaycanın Avropa Şurasının Parlament Assambleyasındakı nümayəndə heyətinin ilk rəhbəri idim. Yəni, biz 2001-ci ildən etibarən orada idik. Bu illər enişli-yoxuşlu olub, əməkdaşlığımızın fəal mərhələsi də, Avropa Şurasının Parlament Assambleyası tərəfindən tənqid olduğumuz dövrlər də olub. Biz Avropa konvensiyalarının əksəriyyətinə qoşulmuşuq. Biz Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarlarını icra edirik və sair.

Lakin bu ilin yanvar ayında baş vermiş hadisə qırmızı xəttin keçilməsi olub. Bu, nədən baş verdi? Giriş sözümdə qeyd etdiyim kimi, ötən il suverenliyimizi tam şəkildə bərpa etdik. Ötən ilin sentyabrında Azərbaycan torpağında separatçılığın kökü kəsildi. Biz bu gün Ukraynanın etməyə çalışdığından fərqli heç bir şey etməmişik. Ukrayna bu gün Qərbin çox geniş dəstəyinə rəğmən uğursuz şəkildə ərazi bütövlüyünü bərpa etməyə çalışır. Biz özümüz isə heç bir dəstək olmadan ərazi bütövlüyümüzü bərpa etdik.

Bundan sadəcə bir neçə ay sonra Avropa Şurasının Parlament Assambleyası bizim nümayəndə heyətini səsvermə hüququndan məhrum etdi. Bu, suverenliyimizi bərpa etdiyimiz üçün bizə qarşı tətbiq edilən

sanksiya idi. Biz öz torpağımızda döyüşdük və hər hansı təcavüzə əl atmadıq.

Buna səs verənlər bizi Avropa Şurasında görmək istəməyənlərdir. Yəni, Azərbaycanın qərarı adekvat idi. Bizim qərarımız buna cavab idi. Onlar tərəfindən qərarın dəyişdiriləcəyi və bizim hüquqlarımızı bərpa etdikləri təqdirdə, gələn ilin yanvar ayında belə bir fürsət olacaqdır, bizim tətbiq etdiyimiz qadağa aradan qaldırılacaq. Mən təəssüf edirəm ki, İtaliya parlamentinin üzvləri bu qərarın lehinə səs veriblər. Səmimi desəm mən 70-dən artıq şəxsdən ibarət bu siyahıda olanların adlarını bilmirəm. Ancaq vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün imkan var. Bizim nümayəndə heyətimizin fəaliyyəti bərpa edilməlidir və o zaman bu qadağa aradan qaldırılacaq.

Moderator: Cavabınıza görə təşəkkür edirəm. İstənilən halda körpülərin qurulması qarşılıqlı tədbirlərin tətbiqindən daha münasib yoldur. Prezident Əliyev, bizimlə birlikdə olduğunuza görə bir daha təşəkkür edirəm.

* * *

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 6-da Çernobbio şəhərində İtaliyanın “Ansaldo Energia” şirkətinin baş icraçı direktoru Fabrizio Fabbri ilə görüşüb.

Söhbət zamanı “Ansaldo Energia” şirkətinin hazırda Mingəçevirdə Azərbaycanın ən böyük İstilik Elektrik Stansiyasının yenidən qurulmasında iştirakı məmnunluqla qeyd olundu. Orada 1280 meqavat gücündə yeni tikilən stansiya üçün “Ansaldo Energia” şirkəti tərəfindən istehsal olunan dörd ədəd qaz turbininin Azərbaycana gətirilərək quraşdırılmaqda olduğu vurğulandı. Bildirildi ki, layihənin bu ilin sonunda və ya gələn ilin əvvəlində yekunlaşdırılması nəzərdə tutulur.

Görüşdə “Ansaldo Energia” şirkəti ilə, o cümlədən “yaşıl enerji” sahəsində fəaliyyətin həyata keçirilməsi ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı. Qeyd olundu ki, bu şirkət Azərbaycanın enerji sisteminin təkmilləşdirilməsində iştirakda çox maraqlıdır. Bu xüsusda, şirkətin “AzərEnerji” ASC ilə əməkdaşlıq etmək niyyətində olduğu vurğulandı.

Azərbaycanın Energetika Nazirliyi və “AzərEnerji” ASC ilə “Ansaldo Energia” şirkəti arasında əməkdaşlıq haqqında müqavilələrin imzalandığı xatırlandı, birgə fəaliyyətin gələcəkdə də davam etdiriləcəyinə əminlik bildirildi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 6-da İtaliyanın Çernobbio şəhərində Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının investisiya naziri, Azərbaycan Respublikası ilə Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı arasında Hökumətlərarası Müştərək Komissiyanın həmsədri Xalid bin Əbdüləziz Əl-Falih ilə görüşüb.

Xalid bin Əbdüləziz Əl-Falih Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının Ali rəhbərliyinin salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının Ali rəhbərliyinə çatdırmağı xahiş etdi.

Xalid bin Əbdüləziz Əl-Falih Azərbaycana səfərlərini və dövlətimizin başçısı ilə görüşlərini məmnunluqla xatırladı.

Söhbət zamanı iki ölkə arasında xüsusilə enerji sektorunda əməkdaşlıq məsələləri, o cümlədən Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının “Acwa Power” şirkətinin fəaliyyəti müzakirə olundu. Hazırda Azərbaycanda və regionda ən böyük külək enerjisi stansiyasının tikintisinin davam etdirildiyi qeyd olundu, gələn ilin sonunda həmin stansiyanın istifadəyə veriləcəyi bildirildi. “Acwa Power” şirkəti ilə Azərbaycanın Energetika Nazirliyi arasında ölkəmizdə ilk dəfə 200 MVa saxlama güclərinin yaradılması ilə bağlı razılaşmaya uyğun olaraq birgə fəaliyyətin həyata keçirildiyi vurğulandı, bu işlərin COP29-dək başa çatdırılmasının nəzərdə tutulduğu qeyd edildi.

Görüşdə “Acwa Power” şirkətinin Azərbaycandan Avropaya yaşıl enerjinin ixracı sahəsində əməkdaşlıqda maraqlı olduğu diqqətə çatdırıldı. Bununla bağlı Azərbaycanın Energetika Nazirliyi və “Acwa Power”in Xəzər dənizində külək enerjisi layihələri üzərində iş apardıqları qeyd edildi, bunun da növbəti mərhələdə yaşıl enerjinin ixracı üçün mənbə kimi rol oynayacağı vurğulandı.

Sentyabrın 6-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin İtaliyaya işgüzar səfəri başa çatıb.

Milanın Malpensa hava limanında Prezident İlham Əliyevi və birinci xanım Mehriban Əliyevanı İtaliyanın rəsmi şəxsləri yola saldılar.

Ağdam, Xankəndi və Şuşaya səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və oğlu Heydər Əliyev sentyabrın 19-da Ağdam rayonunun Eyvazxanbəyli kəndinin təməlqoyma mərasimində iştirak ediblər.

Ağdam, Füzuli və Xocavənd rayonlarında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi Emin Hüseynov dövlətimizin başçısına kənddə görüləcək işlər barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, kəndin layihələndirilən ümumi ərazisi 300 hektara yaxındır. Baş plana əsasən, bu kənd ərazi vahidinə görə bir-birinə yaxın olan Şişpapaqlar, Kosalar və Eyvazxanbəyli kəndləri ilə birlikdə layihələndirilib.

Eyvazxanbəyli kəndində 4038 nəfərin məskunlaşdırılması planlaşdırılıb. Bu məqsədlə 1091 fərdi evin tikilməsi nəzərdə tutulub.

Burada məskunlaşacaq əhalinin sayı nəzərə alınaraq, yaşayış məhəllələrinin salınmasının birinci mərhələsi üçün 88,3 hektar torpaq sahəsi ayrılıb. Birinci mərhələdə 1563 nəfərin köçürülməsi üçün 427 fərdi evin inşası planlaşdırılır. İnşa ediləcək evlər iki, üç, dörd və beşotaqlı olacaq.

Diqqətə çatdırıldı ki, kənddə məktəb binası, uşaq bağçası, inzibati bina, bayraq meydanı, tibb məntəqəsi, digər xidməti obyektlərin tikintisi və istirahət parkının salınması planlaşdırılıb. Əhalinin məşğulluğunun təmin edilməsi üçün zəruri tədbirlər də görüləcək.

Prezident İlham Əliyev Eyvazxanbəyli kəndinin təməlini qoydu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 19-da Ağdam rayonunun Kəngərli kəndində aparılan bərpa işləri ilə tanış olub.

Dövlətimizin başçısına kənddə görülən işlər barədə məlumat verildi.

İşğaldan azad olunan digər ərazilərdə olduğu kimi, Ağdam rayonunda da quruculuq işləri geniş vüsət alıb. Quruculuq işlərinin davam etdiyi yerlərdən biri də rayonun Kəngərli kəndidir. Kəndin təməli 2022-ci il oktyabrın 4-də Prezident İlham Əliyev tərəfindən qoyulub.

Qeyd edildi ki, Ağdam şəhərindən 6 kilometr məsafədə yerləşən Kəngərli kəndində 2544 nəfərin (632 ailə) məskunlaşdırılması planlaşdırılıb. Layihələndirilən ümumi ərazi 177,2 hektardır. Burada məskunlaşdırılacaq əhalinin sayı nəzərə alınaraq, yaşayış məhəllələrinin salınmasının birinci mərhələsi üçün 72,5 hektar torpaq sahəsi ayrılıb. Birinci mərhələdə 1279 nəfərin köçürülməsi üçün 292 fərdi ev inşa edilir.

Bildirildi ki, kəndin ərazisində söküntü və şaquli planlaşdırma işləri artıq tamamlanıb. Bundan başqa, 292 fərdi evin torpaq, bünövrə, hörgü işləri və 278 fərdi evin isə xarici tamamlama işləri başa çatdırılıb.

Hazırda 94 fərdi ev üzrə daxili bəzək işləri görülür və mebel avadanlığı quraşdırılır. Həmçinin kəndin mərkəzi kommunikasiya sisteminin və yol infrastrukturunun da inşası davam etdirilir.

Diqqətə çatdırıldı ki, kənddə əhalinin məşğulluğunun təmin edilməsi üçün hər cür şərait yaradılacaq. Burada mədəniyyət və əyləncə mərkəzləri, müxtəlif təyinatlı müəssisələr, iqtisadi inkişaf obyektləri, təhsil, idarəetmə və kənd təsərrüfatı sahələri üzrə sakinlərin işlə təmin olunması nəzərdə tutulur.

Prezident İlham Əliyev kənddə hazır evlərə baxdı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 19-da Ağdam Sənaye Parkında görülən işlərlə tanış olub, yeni zavodların açılış mərasimlərində iştirak edib.

İqtisadiyyat naziri Mikayıl Cabbarov dövlətimizin başçısına sənaye parkında görülən işlər barədə məlumat verdi.

Qeyd edək ki, Prezident İlham Əliyev tərəfindən ölkəmizdə həyata keçirilən iqtisadi siyasətin ən vacib istiqamətlərindən biri sənaye sektorunun, xüsusilə də qeyri-neft sənayesinin sürətli inkişafıdır. İqtisadiyyatımızın inkişaf vektorlarının dayanıqlı mənbələr hesabına qlobal çağırışlara uyğunlaşdırılması qeyri-neft sənayesinin gücləndirilməsinin önəmini artırır.

Buna görə də mövcud təbii və iqtisadi resurslardan səmərəli istifadə olunması, innovativ metodların cəlb edilməsi ilə sənaye istehsalının artırılması, yeni sənaye sahələrinin yaradılması, yüksək əlavə dəyər yaradan rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalı, qabaqcıl texnologiyaların daha geniş tətbiqi istiqamətində sistemli tədbirlər görülür.

Azərbaycanda iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi məqsədilə uğurlu sənayeləşmə siyasəti həyata keçirilir. Bu məqsədlə ölkənin müxtəlif bölgələrində sənaye parkları və məhəllələri yaradılır. Sənaye zonaları sahibkarlıq fəaliyyətinin genişləndirilməsində, biznesin innovativliyinin və səmərəliliyinin artırılmasında, yüksək texnologiyalara əsaslanan rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalında, qeyri-neft sektorunun inkişafında və əhalinin məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsində mühüm amilə çevrilir.

Hazırda ölkədə 8 sənaye parkı fəaliyyət göstərir. Bunlar Sumqayıt kimya, Qaradağ, Pirallahı, Mingəçevir, Balaxanı, Hacıqabul, Ağdam və Cəbrayıl rayonunda yerləşən "Araz Vadisi İqtisadi Zonası" sənaye parklarıdır.

Bunlarla yanaşı, Masallı, Neftçala, Sabirabad və Şərurda 4 sənaye məhəlləsi də fəaliyyət göstərir.

Sənaye zonalarında sahibkarlığın inkişafına əlverişli şərait yaradılıb və rezidentlər üçün stimullaşdırıcı tədbirlər tətbiq olunur. Belə ki, sənaye parklarının rezidentləri dövlət vəsaiti hesabına hazır infrastrukturla - qaz, işıq, su, kanalizasiya, fiber-optik, daxili avtomobil və dəmir yolları xətləri ilə təmin edilirlər. Onlar qeydiyyata alındıqları tarixdən etibarən 10 il müddətinə əmlak, torpaq, gəlir vergilərindən, həmçinin istehsal məqsədilə texnikanın, texnoloji avadanlıqların və qurğuların idxalı zamanı ƏDV-dən və gömrük rüsumlarından azad olunurlar.

Bundan başqa, işğaldan azad olunmuş ərazilərdəki mövcud sənaye parklarında əlavə güzəştlər də tətbiq edilir. Bunlara xüsusi güzəştli bank kreditləri, sosial sığorta ödənişlərinin subsidiyalaşdırılması, kommunal xidmətlərə 20 faiz endirim, idxal olunan xammal və materiallar üzrə gömrük rüsumları və ƏDV-dən tam azadolma (müəyyən edilmiş siyahısıya əsasən) aiddir.

Hazırda ölkəmizdə mövcud sənaye zonalarında 73 müəssisə istehsal fəaliyyətinə başlayıb. İndiyədək sənaye zonalarına 6,8 milyard manat investisiya yatırılıb və 10 min 500-dən çox daimi iş yeri yaradılıb.

Növbəti mərhələdə sənaye zonalarına mövcud layihələr üzrə 1 milyard manata yaxın investisiyanın yatırılması, 7100-dən çox daimi iş yerinin yaradılması nəzərdə tutulur.

Sənaye zonalarında indiyədək ümumilikdə 13,5 milyard manatlıq məhsul istehsal edilib ki, bunun 4,3 milyard manatlıq hissəsi ixrac olunub. 2024-cü ilin birinci yarısında sənaye zonalarının rezidentləri tərəfindən 1,4 milyard manat dəyərində məhsul satışı həyata keçirilib ki, bunun da 476,6 milyon manatı ixracın payına düşür.

Xüsusi qeyd olunmalıdır ki, sənaye zonalarında istehsal olunan məhsullar dünyanın 70-dək ölkəsinə ixrac edilir.

Xatırladaq ki, İqtisadi Zonaların İnkişafı Agentliyinin idarəçiliyində Ağdam Sənaye Parkı dövlətimizin başçısının 2021-ci il 28 may tarixli Fərmanına əsasən yaradılıb. Sənaye parkı 190 hektar ərazini əhatə edir. Parkın yaradılmasında məqsəd işğaldan azad edilən ərazilərin dirçəldilməsi, Qarabağın sənaye potensialının reallaşdırılması, sahibkarlığın dəstəklənməsi, əhalinin istehsal sahəsində məşğulluğunun artırılmasıdır.

Bölgənin coğrafi mövqeyi, insan resursları və infrastruktura çıxış imkanları rayonun gələcəkdə Qarabağın sənaye mərkəzinə çevrilməsi imkanlarını genişləndirəcək. Sənaye parkının prioritet istiqamətləri kimi tikinti materiallarının istehsalı, kənd təsərrüfatı məhsullarının qablaşdırılması, meyvə-tərəvəz konservləri, ət və süd məhsulları, yem, gübrə istehsalı və emalı, eyni zamanda, xidmət sahələrinin, soyuducu kameraların və s. təşkili müəyyənləşdirilib.

Ağdam Sənaye Parkında sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı üçün dövlət tərəfindən əlverişli investisiya mühiti yaradılır. Bunun nəticəsidir ki, artıq İqtisadi Zonaların İnkişafı Agentliyinin idarəçiliyində olan sənaye parkları arasında Ağdam Sənaye Parkı rezident sayına görə Sumqayıt Kimya Sənaye Parkından sonra ikinci yerdədir. Parkda ümumi investisiyalarının məbləği 238 milyon manatdan çox olan 27 sahibkarlıq subyektinə rezidentlik, 6 sahibkara isə qeyri-rezidentlik statusu verilib. Bu 33 sahibkarlıq subyekti tərəfindən sənaye parkında ümumilikdə 2090 iş yerinin yaradılması nəzərdə tutulur. Artıq bu günədək rezidentlər tərəfindən sənaye parkına 72 milyon manatdan çox investisiya yatırılıb, 300-dək daimi iş yeri yaradılıb.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev sənaye parkında əvvəlcə “BAFCO İnvest” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) müxtəlif təyinatlı ayaqqabıların istehsalı zavodunun açılışında iştirak etdi.

Dövlətimizin başçısına məlumat verildi ki, “BAFCO İnvest” MMC 2023-cü ilin mart ayında Ağdam Sənaye Parkının rezidenti kimi qeydiyyata alınıb. Sənaye parkının 2,5 hektar ərazisində Almaniyanın qabaqcıl texnologiyalarının tətbiqi ilə müxtəlif təyinatlı çəkmə, tikintidə istifadə üçün nəzərdə tutulan, dəmir ucluqlu və altlıqlı təhlükəsizlik ayaqqabılarının istehsalı həyata keçirilir. İnvestisiya dəyəri 10 milyon manatdan çox olan müəssisədə ümumilikdə 120 nəfər işlə təmin ediləcək. İşçilərin Ağdamdan və ətraf rayonlardan cəlb edilməsi nəzərdə tutulur.

Zavod ildə 510 min cüt ayaqqabı istehsalı gücünə malikdir ki, bunun da 350 min cütü təhlükəsizlik ayaqqabıları, 160 min cütünü isə poliuretan çəkmələr təşkil edəcək. İstehsal olunan məhsulların 65 faizinin yerli, 35 faizinin isə xarici bazarlarda satışı planlaşdırılır.

“BAFCO İnvest” MMC sənaye parklarında tətbiq olunmuş idxal, ƏDV və gömrük güzəştləri nəticəsində bu günə qədər bir milyon manatdan çox vəsaitə qənaət edib.

Dövlətimizin başçısı zavodu işə saldı.

Sonra Prezident İlham Əliyev “Eel Electric” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) elektrik paylayıcı avadanlıqların, elektrik yuvalarının və beton yarımstansiyalarının istehsalı zavodunun açılışında iştirak etdi.

Dövlətimizin başçısı zavodun fəaliyyəti ilə tanış oldu.

Bildirildi ki, sənaye parkının 1,7 hektar ərazisində “Eel Electric” MMC tərəfindən Avropa və Türkiyənin qabaqcıl texnologiyasının tətbiqi ilə 35 kV, 10 Kv və 0.4 kV-luq elektrik paylayıcı qurğularının istehsalı üzrə müəssisə fəaliyyət göstərəcək.

“Eel Electric” MMC 2022-ci ilin noyabr ayında Ağdam Sənaye Parkının rezidenti kimi qeydiyyata alınıb. İnvestisiya dəyəri 3 milyon manatdan çox olan müəssisədə 70 nəfər işlə təmin ediləcək. Burada da işçilərin əsasən Ağdamdan və ətraf rayonlardan cəlb edilməsi nəzərdə tutulur.

Müəssisədə ildə 600 ədəd ortagərginlikli qurğu, 600 ədəd aşağıgərginlikli qurğu, 150 ədəd monoblok beton yarımstansiya və elektrik avtomobilləri üçün 140 ədəd şarjdoldurma avadanlığı istehsal ediləcək. İstehsal olunan məhsulların 60 faizinin yerli, 40 faizinin isə xarici bazarlarda satışı planlaşdırılır.

“Eel Electric” MMC sənaye parklarında tətbiq edilmiş idxal, ƏDV və gömrük güzəştləri nəticəsində bu günə qədər 73 min manatdan çox vəsaitə qənaət edib.

Prezident İlham Əliyev Ağdam Sənaye Parkının rezidentlərindən biri olan “Rail Trans Service” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin avtomatlaşdırma və telemexanika sistemlərinin istehsalı zavodunun açılışında da iştirak etdi.

Məlumat verildi ki, “Rail Trans Service” MMC 2022-ci ilin oktyabrında Ağdam Sənaye Parkının rezidenti kimi qeydiyyata alınıb. “Rail Trans Service” MMC sənaye parkının 1,6 hektar ərazisində “Avtomatlaşdırma və telemexanika sistemlərinin istehsalı” layihəsini həyata keçirəcək.

İnvestisiya dəyəri 8,92 milyon manat olan müəssisədə 60 nəfər işlə təmin ediləcək. İşçilərin əsasən Ağdamdan və ətraf rayonlardan cəlb edilməsi nəzərdə tutulur.

Zavodun illik istehsalı gücü 5 min ədəd rabitə və işarəvermə, 250 ədəd mikroprosessor mərkəzləşmə sistemi avadanlığı həcmindədir. İstehsal olunan mallar daxili və xarici bazarlar üçün nəzərdə tutulub.

"Rail Trans Service" MMC sənaye parklarında tətbiq edilmiş idxal, ƏDV və gömrük güzəştləri nəticəsində bu günə qədər 70 min manata yaxın vəsaitə qənaət edib.

Daha sonra dövlətimizin başçısı "Mister Decor" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) divar kağızları istehsalı zavodunun açılışında iştirak etdi.

Bildirildi ki, "Mister Decor" MMC-yə 2022-ci ilin oktyabrında Ağdam Sənaye Parkının rezidenti statusu verilib.

Ərazisi 1,6 hektar olan müəssisədə divar kağızlarının istehsalı həyata keçiriləcək. İnvestisiya həcmi 8 milyon manat olan müəssisə Cənubi Qafqazda divar kağızlarının istehsalı üzrə ixtisaslaşmış ilk zavoddur. İllik gücü 2,1 milyon ədəd rulon divar kağızının istehsalı olan müəssisədə 76 nəfərin işlə təmin edilməsi nəzərdə tutulur.

Alman texnologiyasından istifadə edilən müəssisədə istehsal olunan məhsulların daxili bazarda satılması ilə yanaşı, xarici ölkələrə ixracı da planlaşdırılır.

"Mister Decor" MMC sənaye parklarında tətbiq edilmiş idxal, ƏDV və gömrük güzəştləri nəticəsində bu günə qədər 400 min manatdan çox vəsaitə qənaət edib.

Dövlətimizin başçısı zavodu işə saldı.

Prezident İlham Əliyev Ağdam Sənaye Parkında, həmçinin "Metkons" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) havalandırma, yanğınsöndürmə avadanlıqları və metal məmulatları istehsalı zavodunun açılışında iştirak etdi.

Zavodun fəaliyyəti ilə tanış olan dövlətimizin başçısına məlumat verildi ki, layihə çərçivəsində havalandırma, yanğınsöndürmə avadanlıqları və müxtəlif metal məmulatları istehsal ediləcək.

MMC 2022-ci ilin aprelində Ağdam Sənaye Parkının rezidenti kimi qeydiyyatdan keçib. Müəssisə üçün sənaye parkında bir hektar ərazi ayrılıb.

Türkiyə, İtaliya, Rusiya və Çin texnologiyalarının tətbiq olunduğu müəssisənin illik gücü 33 min ədəd müxtəlif avadanlıq istehsalıdır. Ümumi investisiya dəyəri 3,9 milyon manat olan müəssisədə 90 nəfərin daimi işlə təmin edilməsi nəzərdə tutulur.

Zavodda istehsal olunan məhsullar daxili bazarın tələbatının ödənilməsinə yönəldiləcək.

Digər istehsal müəssisləri kimi, "Metkons" MMC də sənaye parkında tətbiq edilmiş idxal ƏDV və gömrük güzəştləri nəticəsində bu günə qədər 91 min manatdan çox vəsaitə qənaət edib.

Dövlətimizin başçısı, eyni zamanda, parkın rezidenti "Prof-Dam" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) dam örtükləri istehsalı zavodunun açılışında iştirak etdi.

Bildirildi ki, layihə çərçivəsində dam və fasad örtülməsi üçün nəzərdə tutulmuş profilli təbəqələrin, metalkirəmit plitələrin, sendviç panellərin və müxtəlif dam örtüyü aksessuarlarının istehsalı təşkil ediləcək.

Qeyd olundu ki, "Prof-Dam" MMC 2022-ci ilin aprelində Ağdam Sənaye Parkının rezidenti kimi qeydiyyata alınıb. İki hektar ərazidə yaradılan müəssisədə məhsul buraxılışı İtaliya, Finlandiya, Türkiyə, Rusiya və Çin istehsalı olan soyuq metalşəkilləmə texnologiyalarının tətbiqi ilə həyata keçiriləcək .

İnvestisiya dəyəri 8,5 milyon manat olan müəssisədə 40-dək iş yeri yaradılacaq. Bu müəssisədə də işçilərin Ağdamdan və ətraf rayonlardan cəlb edilməsi nəzərdə tutulur.

Zavod ildə 1.4 milyon kvadratmetr profilli təbəqələrin, 1 milyon kvadratmetr metalkirəmit lövhələrin, 1 milyon kvadratmetr sendviç panellərin, habelə 2 min ton dam aksessuarı istehsalı gücünə malikdir. İstehsal olunan məhsulların 90 faizi yerli bazar, 10 faizi isə xarici bazar üçün nəzərdə tutulub.

Prezident İlham Əliyev zavodu işə saldı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 19-da Ağdam şəhərində İmarət Kompleksinin bərpadan sonra açılışında iştirak edib.

Mədəniyyət naziri Adil Kərimli dövlətimizin başçısına görülən işlər barədə məlumat verdi.

Qeyd edək ki, Ağdam rayonunda erməni vandalizmi nəticəsində dağıdılıb talan edilmiş tarixi-memarlıq tikililərdən biri də Qarabağ xanlığının banisi Pənahəli xanın sarayıdır. XVIII əsrə aid bu tarix-memarlıq abidəsi xan nəslinin ilk mülklərindəndir. Saray Azərbaycan ərazisində inşa edilmiş digər xan saraylarından fərqli olaraq dəbdəbəli yaşayış evi xüsusiyyəti daşıyıb. İşğalda olmuş ərazilərdəki digər tarixi-mədəni və dini abidələr kimi Pənahəli xanın imarəti də ermənilər tərəfindən təhqir edilib, vandalizmə məruz qalıb.

Qarabağ xanlığının əsasını qoymuş Pənahəli xanın və xanlıqda müxtəlif illərdə hakimiyyətdə olmuş İbrahimxəlil xanın, onun oğlu, Qarabağın sonuncu hakimi Mehdiqulu xanın qəbirüstü türbələri, həmçinin Mehdiqulu xanın qızı, görkəmli şair, rəssam Xurşidbanu Natəvanın məzarları İmarət kompleksində yerləşib. Qarabağ xanlarının nəslindən olmuş digər görkəmli şəxslər buradakı qəbiristanlıqda dəfn ediliblər. Ağdam şəhəri işğal edildikdən sonra qəbiristanlıq erməni vandalizminin qurbanı olub. İbrahimxəlil xanın türbəsi və Xurşidbanu Natəvanın qəbirüstü abidəsi də bədnam qonşularımız tərəfindən dağıdılıb.

Prezident İlham Əliyevin tapşırığına uyğun olaraq, 2023-cü ildə Ağdam İmarət Kompleksində yerli və xarici mütəxəssislərin iştirakı ilə restavrasiya və arxeoloji tədqiqat işlərinə başlanılıb. Ərazisi 3,3 hektar olan kompleks mərasimlərin keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş tikililər, türbələr, tarixi qəbiristanlıq, Qarabağ atlarının təqdimatı üçün atçılıq kompleksi və ziyarətçi mərkəzindən ibarətdir.

Kompleksdə yaradılan Qarabağ atları parkında qədim dövrlərdən şöhrəti dünyanı dolaşan Azərbaycanın Qarabağ atlarının auksionunun keçirilməsi, eyni zamanda, parkda müxtəlif vaxtlarda bu atların iştirakı ilə təlim və şou-proqramların təşkili nəzərdə tutulur.

Dövlətimizin başçısı Qarabağ atlarına baxdı.

Bildirildi ki, hazırda kompleksin ərazisindəki 6 min kvadratmetrlik sahədə yerləşən tarixi qəbiristanlıqda arxeoloji tədqiqat işləri ikinci mərhələdə davam etdirilir. Aparılan araşdırmalar nəticəsində yeni tarixi faktlar üzə çıxarılıb.

Qeyd olundu ki, Ağdam İmarət Kompleksi artıq ziyarətçilər üçün açıqdır. Kompleksə gələn qonaqlar, turistlər burada yaradılmış park, ziyarətçi mərkəzi, muzey və kafenin xidmətlərindən istifadə edə bilərlər.

Prezident İlham Əliyev kompleksin ərazisində ağac əkdi.

Sonda xatirə şəkli çəkdirildi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 19-da Ağdam şəhərində "Aghdam City Hotel"in açılışında iştirak edib.

"Oskad" şirkətinin İdarə Heyətinin sədri Oğuz Kadıoğlu dövlətimizin başçısına hoteldə yaradılan şərait barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, "City Hotel" Ağdam şəhər mərkəzinə yaxın ərazidə inşa olunub. Hotelin binası 5 mərtəbədən ibarətdir. Ən müasir standartlara cavab verən hotelin binasında 130 otaq vardır. Burada qonaqların zövqünü oxşayan interyer işləri görülüb. Birinci mərtəbədə qonaqları foye və rahat gözləmə zonası qarşılayır. Burada müxtəlif tədbirlərin keçirilməsi üçün konfrans və iclas zalları yaradılıb. Hoteldəki restoran və barlar qonaqların həm yüksək səviyyədə qidalanmalarına, həm də asudə vaxtlarını daha maraqlı keçirmələrinə geniş imkanlar açır.

Diqqətə çatdırıldı ki, hoteldə fiziki məhdudiyyətli qonaqlar üçün xüsusi dizayn edilmiş 4 otaq da mövcuddur. "City Hotel"də qonaqların sağlamlıq və istirahətini təmin etmək məqsədilə fitnes və SPA mərkəzləri də yaradılıb.

Qeyd edək ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərimiz tarixi-mədəni dəyərləri ilə yanaşı, füsunkar təbiətə, yeraltı və yerüstü sərvətlərə, geniş turizm imkanlarına malikdir. Bölgədə müalicəvi turizm, istirahət turizmi, ekoturizm və turizmin digər növlərinin inkişaf etdirilməsi üçün böyük imkanlar var. Bu ərazilərin turizm potensialının səmərəli istifadəsi, regionun rəqabətqabiliyyətli turizm məkanına çevrilməsi üçün geniş tədbirlər həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 19-da Ağdam şəhərində "İmarət" stadionunun təməlini qoyub.

Gənclər və idman naziri Fərid Qayıbov dövlətimizin başçısına stadionda yaradılacaq şərait barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"na uyğun olaraq inşa ediləcək stadion üçün 19,2 hektar torpaq sahəsi ayrılıb.

"İmarət" stadionunun UEFA-nın 4-cü kateqoriya tələblərinə uyğun inşa edilməsi nəzərdə tutulub. 11 min 700 nəfərlik tamaşaçı tutumuna malik stadionun oyun meydançası təbii ot örtüyünə malik olacaq.

Stadionda UEFA tələblərinə uyğun VVIP, VIP lounge, konfrans zalı, iclas otaqları, hakim otaqları, komandalar üçün soyunma-geyinmə sahələri, media otaqları, muzey, şərhçi otaqları və digər inzibati, köməkçi sahələr olacaq. Stadionun ərazisində əlavə məşq meydançası, qaçış zolağı, avtodayanacaqlar, nəzarət-buraxılış məntəqələri, texniki bina və qurğular inşa ediləcək.

Şəhər əhalisi stadionun ərazisindən park, əyləncə zonası kimi də istifadə edə biləcək. Bu məqsədlə stadionda fitnes zalı, kafe, restoran, idman malları mağazaları və digər ictimai xidmət sahələrinin yaradılması nəzərdə tutulur.

Stadionda müasir monitorlar, nəzarət, giriş-çıxış, səs, işıqlandırma və digər kommunikasiya sistemləri quraşdırılacaq. Bir sözlə, stadionun istifadəyə verilməsi istər yerli, istərsə də beynəlxalq yarışların keçirilməsinə hərtərəfli şərait yaradacaq.

Dövlətimizin başçısı stadionun təməlini qoydu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 19-da Ağdam rayonunun Xıdırlı kəndində görülən bərpa işləri ilə tanış olub.

Dövlətimizin başçısına görülən işlər barədə məlumat verildi.

Qeyd edək ki, Ağdam rayonunda quruculuq işlərinin geniş vüsət aldığı yaşayış məskənlərindən biri də Xıdırlı kəndidir. Kəndin təməli 2022-ci il oktyabrın 4-də Prezident İlham Əliyev tərəfindən qoyulub.

Bildirildi ki, Ağdam şəhərinin mərkəzindən 3 kilometr məsafədə yerləşən Xıdırlı kəndində 5093 nəfərin məskunlaşdırılması planlaşdırılıb. Layihələndirilən ümumi ərazi 418 hektardır. Burada məskunlaşdırılacaq əhalinin yaşayış yükünü nəzərə alaraq, məhəllələrin salınmasının birinci mərhələsi üçün 170 hektar torpaq sahəsi ayrılıb. Birinci mərhələdə kəndə 2951 nəfərin köçürülməsi üçün 719 fərdi evin tikilməsi planlaşdırılır.

Qeyd olundu ki, kəndin ərazisində söküntü və şaquli planlaşdırma işləri artıq tamamlanıb.

Kənddə 719 fərdi evin torpaq və bünövrə işləri, 643 fərdi evin isə hörgü işləri tamamlanıb, hazırda xarici və daxili bəzək işləri görülür. Həmçinin kənddə mərkəzi kommunikasiya sisteminin və yol infrastrukturunun da inşası davam etdirilir.

Eyni zamanda, 10 qeyri-yaşayış binası üzrə torpaq və bünövrə işləri tamamlanıb. Həmçinin bu binalarda dəmir-beton və hörgü işləri aparılmaqdadır.

Diqqətə çatdırıldı ki, kənddə əhalinin məşğulluğunun təmin edilməsi üçün hər cür şərait yaradılacaq. Burada mədəniyyət və əyləncə mərkəzləri, müxtəlif təyinatlı müəssisələr, iqtisadi inkişaf obyektləri, təhsil, idarəetmə və kənd təsərrüfatı sahələri üzrə sakinlərin işlə təmin olunması nəzərdə tutulur.

Dövlətimizin başçısı kənddə hazır evlərə baxdı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 19-da Ağdam-Əsgəran-Xocalı-Xankəndi avtomobil yolunda görülən işlərlə tanış olub.

Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri Saleh Məmmədov dövlətimizin başçısına görülən işlər barədə məlumat verdi.

Qeyd edək ki, Prezident İlham Əliyevin 2024-cü il 13 yanvar tarixli Sərəncamı ilə Ağdam-Əsgəran-Xocalı-Xankəndi avtomobil yolunun yenidən qurulması işləri sürətlə davam etdirilir.

Bildirildi ki, uzunluğu 33,6 kilometr olan yolda 5 körpünün, 2 keçidin, suötürücü boruların tikintisi və digər infrastruktur işləri görülür. Yol bölgədə gediş-gəlişi asanlaşdıracaq, kənd təsərrüfatının, turizmin inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərəcək.

Avtomobil yolu Bərdə istiqamətindən Xankəndi, Şuşa və Laçın şəhərlərinə getmək istəyən sürücü və sərnişinlərin Ağdam şəhərinə daxil olmadan bu dairəvi yoldan istifadə edərək sürətlə və təhlükəsiz hərəkətlərini davam etdirmələrinə imkan verəcək.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 19-da Xankəndi şəhərində "Bulud" hotelində aparılan təmir-bərpa işləri ilə tanış olub.

Prezidentin İşlər müdiri Ramin Quluzadə dövlətimizin başçısına hoteldə yaradılacaq şərait barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, ümumi sahəsi 5 min kvadratmetrə yaxın olan hotel beş mərtəbə və zirzəmi qatından ibarətdir. Hoteldə müxtəlif tipli 44 otaq olacaq. Burada ən müasir iaşə məkanları - "lobby lounge", kafe, açıq və qapalı restoranlar da fəaliyyət göstərəcək.

"Xankəndi" Mehmanxana Kompleksinə aid olan "Bulud" hotelində 50 nəfərdən çox işçinin fəaliyyət göstərməsi nəzərdə tutulub.

Xankəndinin mərkəzində yerləşən "Bulud" hotelindən açılan gözəl mənzərə qonaqların zövqünü oxşayacaq.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 19-da Xankəndi şəhərində Nizami Gəncəvi adına 4 nömrəli tam orta məktəbin təmirdən sonra açılışında iştirak edib.

Elm və təhsil naziri Emin Əmrullayev dövlətimizin başçısına məktəbdə yaradılan şərait barədə məlumat verdi.

Qeyd edək ki, Azərbaycan Prezidentinin 2022-ci il 16 noyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"nın icrası çərçivəsində Nizami Gəncəvi adına Xankəndi şəhəri 4 nömrəli 624 şagird yerlik tam orta məktəbin əsaslı təmiri nəzərdə tutulub.

Bu təhsil ocağı böyük tarixə malikdir və 1945-ci ildən Azərbaycan məktəbi kimi fəaliyyət göstərib. Məktəbin səmərəli fəaliyyətinin təmin edilməsinin zəruriliyi nəzərə alınaraq Xankəndi sakinlərinin böyük bir qisminin müvəqqəti məskunlaşdığı Bakı şəhərinin Sabunçu rayonunun Ramana qəsəbəsində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 30 dekabr tarixli Sərəncamına əsasən 300 şagird yerlik yeni bina tikilib.

Bildirildi ki, Xankəndidə 4 nömrəli 624 şagird yerlik tam orta məktəbin əsaslı təmirinə Elm və Təhsil Nazirliyinin sifarişi ilə bu ilin mayında başlanılıb. Məktəbin layihəsi 0,67 hektar ərazini, 3760 kvadratmetr ümumi sahəni əhatə edir. Məktəbdə 11 sinif otağı, kimya, fizika, biologiya laboratoriyaları, texnologiya və informatika otaqları, 2 STEAM otağı, çağırışaqədərki hazırlıq kabineti, kitabxana, akt və idman zalları, həmçinin yeməkxana yaradılıb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 19-da Xankəndi Dövlət Dram Teatrının binasında görüləcək işlərlə tanış olub.

Dövlətimizin başçısına görüləcək işlər barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, Xankəndi Dövlət Dram Teatrının binası 1932-ci ildə Azərbaycan Hökuməti tərəfindən tikilib istifadəyə verilib. 1949-cu ildə binanın konstruksiyasına müəyyən əlavələr olunub. Bina sovet dövrü memarlığının əsas elementlərini özündə əks etdirir.

Teatrın binası XX əsr abidəsi kimi Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2001-ci il 2 avqust tarixli 132 nömrəli Qərarı ilə "Yerli əhəmiyyətli daşınmaz tarix və mədəniyyət abidələrinin siyahısı"na daxil edilib.

Mədəniyyət Nazirliyinin və digər qurumların mütəxəssisləri tərəfindən 2023-cü ilin noyabrında Xankəndi şəhərində yerləşən mədəniyyət müəssisələrinin monitorinqi aparılan zaman teatrın binasına da baxış keçirilib. Məlum olub ki, işğal dövründə bina istismar üçün yararsız vəziyyətə salındığına görə əsaslı təmirə ehtiyacı var.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 19-da Xankəndi şəhərində 1 nömrəli körpələr evi-uşaq bağçasının təmirdən sonra açılışında iştirak edib.

Dövlətimizin başçısına körpələr evi-uşaq bağçasında yaradılan şərait barədə məlumat verildi.

Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2022-ci il 16 noyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"na uyğun olaraq, Xankəndi şəhəri körpələr evi-uşaq bağçasının əsaslı təmiri nəzərdə tutulub.

Bildirildi ki, Elm və Təhsil Nazirliyinin sifarişi ilə bu ilin mayında Xankəndi şəhəri körpələr evi-uşaq bağçasının əsaslı təmirinə başlanılıb. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin layihəsi 80 yerlik olmaqla 0,21 hektar ərazini, 1340 kvadratmetr ümumi sahəni əhatə edir. Burada 4 qrup otağı, tibb otağı, metodiki kabinet, mətbəx, akt və idman zalları və camaşırxana yaradılıb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 19-da Xankəndi şəhərinin Zəfər meydanında Konqres Mərkəzinin tikintisi ilə tanış olub.

Dövlətimizin başçısına görüləcək işlərlə bağlı məlumat verildi.

Bildirildi ki, mərkəzin binası dörd mərtəbədən və bir zirzəmi qatından ibarət olacaq. Buradakı hoteldə, ümumilikdə, 102 otaq inşa ediləcək. Otaqlardan 91-i standart, 4-ü suit, 4-ü isə "executive" qonaq otaqlarıdır. Digər 3 otaq isə sağlamlığı məhdud insanlar üçün nəzərdə tutulub.

Bundan başqa, mərkəzdə restoranlar, ölkə və beynəlxalq əhəmiyyətli tədbirlərin keçirilməsi üçün ən müasir tələblərə uyğun şərait yaradılacaq.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 19-da Şuşada Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinin bərpadan sonra açılışında iştirak edib.

Prezidentin köməkçisi Anar Ələkbərov dövlətimizin başçısına ev-muzeyində yaradılan şərait barədə məlumat verdi.

Qeyd edək ki, Üzeyir Hacıbəylinin evi XIX əsrdə inşa olunub. 1959-cu ildə bina ev-muzeyi kimi fəaliyyətə başlayıb. Görkəmli bəstəkar, peşəkar musiqi sənətimizin və milli operamızın banisi Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyi Şuşa şəhəri işğal edilən tarixədək fəaliyyət göstərib. Muzeydə Hacıbəylilər ailəsinə məxsus ev əşyaları, həmçinin bəstəkarın şəxsi əşyaları, fotomateriallar, kitablar - ümumilikdə 1700 eksponat qorunub saxlanılırdı. Şuşa şəhəri ermənilər tərəfindən işğal edildikdən sonra muzey fəaliyyətini dayandırmış, eksponatları talanmış, binası isə dağıdılmışdı. Muzeyin mövcud 1700 eksponatından yalnız 136-sını qorumaq mümkün olmuşdu.

Bildirildi ki, Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyində Heydər Əliyev Fondu tərəfindən aparılan bərpa işlərinə 2022-ci ilin aprel ayından başlanılıb. Bərpa prosesi evin ilkin görünüşünə uyğun olaraq analizlərin hazırlanması, bünövrələrin möhkəmləndirilməsi, döşəmənin, fasadların və dam örtüyünün bərpası, daxili və xarici bəzək işləri, qapıların, pəncərələrin, mühəndis-kommunikasiya sistemlərinin quraşdırılmasını, həmçinin həyətyanı sahənin yaşıllaşdırılmasını əhatə edib. Ərazidə mövcud divar daşlarının sökülərək ölçülərinə görə inventarlaşdırılması, dağılmış hissələrdə bünövrələrin qazılması və sahənin ümumi təmizlənməsi işləri aparılıb. Həmçinin material analizi üzrə nümunələr götürülərək Türkiyədəki laboratoriyada tədqiq edilib, konservasiya və restavrasiya hesabatları yerinə yetirilib. Ev-muzeyinin daxilində divarlar və arakəsmələr hörülüb, döşəmənin bərpası və yenidən qurulması işləri görülüb. Həyətin daş divarının bərpası üzrə bünövrənin qazılıb betonlanması, tarixi görkəminə uyğun hörgüsü və dekorativ elementlərin qoyulması işləri həyata keçirilib.

Muzey binasında aparılan bərpa işlərinin yekununda yeni ekspozisiya yaradılıb. Burada muzeyin konsepsiyası üzrə Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinin xilas edilən eksponatları nümayiş olunur.

Mədəniyyət ocağının birinci mərtəbəsində Üzeyir Hacıbəylinin ailəsi, uşaqlıq illəri, təhsili haqqında sənədlər, məlumat və digər müxtəlif eksponatlar yer alıb. Bu mərtəbədəki ikinci otaqda Ü.Hacıbəylinin Qori Müəllimlər Seminariyasında təhsili, pedaqoji fəaliyyəti, müəllifi olduğu əsərlər və məqalələri nümayiş olunur. Burada divarboyu "Sənsiz" romansından notların əks olunduğu fraqment də yer alıb.

İkinci mərtəbədə bəstəkarın tamaşaya qoyulan əsərlərinin ilk premyeralarının afişa və proqramları, eləcə də tələbələrini, səfərlərini əks etdirən fotoşəkillər nümayiş olunur. Burada divarboyu "Koroğlu" operasından notların əks olunduğu fraqment yer alıb.

Ev-muzeyində Üzeyir Hacıbəylinin səhnələşdirilən əsərlərindəki obrazlar üçün çəkilən eskizlər, əsərlərinin proqram və afişalarının kollajından ibarət divar da dizayn edilib. Həmin bölmədə bəstəkarın həyatı, fəaliyyəti, onun əsərləri əsasında lentə alınan filmlərdən kadrlar nümayiş olunur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 19-da Şuşada Bayraq Meydanının açılışında iştirak edib.

Şuşa rayonunda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi Aydın Kərimov dövlətimizin başçısına Bayraq Meydanında görülən işlər barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, Bayraq Meydanının yenidən qurulması işlərinə 2024-cü ilin may ayında başlanılıb. Meydanın layihəsi "Chapman Taylor" şirkətinin konsepsiyası əsasında Bakı Dövlət Layihə İnstitutu tərəfindən hazırlanıb.

Bayraq Meydanı amfiteatr ilə əhatələnib. Ərazinin ümumi sahəsi 9190 kvadratmetr, yaşıllıqların sahəsi 3693 kvadratmetr, bayraq dirəyinin hündürlüyü isə 11,7 metrdir. Ərazidəki çoxillik bitkilərin mütləq əksəriyyəti saxlanılaraq layihəyə inteqrasiya olunub. Yaşıllaşdırma işlərində yerli bitkilərdən, o cümlədən çinar ağaclarından istifadə edilib. Burada müasir oturacaqlar və işıqlandırma sistemi quraşdırılıb.

Qeyd edək ki, Bayraq Meydanının ətrafında Şuşa şəhərinin Baş Planına uyğun olaraq Zəfər muzeyinin, çoxfunksiyalı konsert-tamaşa zalının və alış-veriş mərkəzinin inşa edilməsi nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 20-də Xankəndi şəhərində Qarabağ Universitetinin tələbə yataqxanasının təmirdən sonra açılışında iştirak edib.

Elm və təhsil naziri Emin Əmrullayev və Qarabağ Universitetinin rektoru Şahin Bayramov dövlətimizin başçısına görülən işlərlə bağlı ətraflı məlumat verdilər.

Bildirildi ki, universitet şəhərciyində tələbələrin və əməkdaşların yaşaması üçün müvafiq binalar ayrılıb.

Prezident İlham Əliyev tələbə yataqxanasında yaradılan şəraitlə tanış oldu. Tələbələrin yaşaması üçün nəzərdə tutulan yataqxana mənzil tipli 5 binadan ibarətdir. Binaların hamısı müasir standartlar səviyyəsində əsaslı təmir olunub. Bütün mənzillər müvafiq avadanlıqlarla təchiz edilib, yaşayış şərtləri müasir kampus konseptinə uyğunlaşdırılıb. Yataqxanada istirahət guşələri, yeməkxana və idman sahəsi də fəaliyyət göstərə-

cək. Ümumilikdə, 1154 tələbənin yataqxanada ödənişsiz əsaslarla məskunlaşması təmin edilib.

Qeyd olundu ki, universitet şəhərciyində əməkdaşların və onların ailələrinin yaşaması üçün nəzərdə tutulan 4 binada isə ümumilikdə 186 mənzil mövcuddur. Bütün mənzillər əsaslı təmir olunub və müvafiq avadanlıqlarla təchiz edilib. Hazırda 140-a qədər əməkdaşın və onların ailə üzvlərinin məskunlaşması təmin olunub. Əməkdaşların universitetdə çalışdıqları müddətdə həmin mənzillərdə ödənişsiz əsaslarla yaşaması nəzərdə tutulub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 20-də Xankəndi şəhərində Qarabağ Universitetinin təmirdən sonra açılışında iştirak edib.

Dövlətimizin başçısına ali təhsil ocağında yaradılan şəraitlə bağlı məlumat verildi.

Qeyd edək ki, Prezident İlham Əliyev 2023-cü il noyabrın 28-də "Qarabağ Universitetinin yaradılması haqqında" Sərəncam imzalayıb. Sərəncama əsasən, regionun sosial-iqtisadi ehtiyaclarına uyğun yüksəkixtisaslı kadr tələbatının ödənilməsi və tarixən mövcud olmuş təhsil ənənələrinin yaşadılması məqsədilə Xankəndi şəhərində yerləşən ali təhsil müəssisəsinin əsasında Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin tabeliyində "Qarabağ Universiteti" publik hüquqi şəxs yaradılıb.

Dövlətimizin başçısının birbaşa diqqət və qayğısı nəticəsində qısa müddət ərzində Universitetdə müasir tədris infrastrukturu yaradılıb. Ali təhsil ocağının bütün ərazisində genişmiqyaslı abadlıq işləri həyata keçirilib. Əsas tədris binasının qarşısındakı park sökülüb, onun yerində 2,3 hektar ərazidə müasir tələblərə uyğun yeni park salınıb.

Prezident İlham Əliyev Qarabağ Universitetində yaradılan şəraitlə tanış oldu.

Bildirildi ki, bütün tədris binaları əsaslı təmir olunub. Əsas tədris binasının fasadı yenilənib, kommunikasiya xətləri quraşdırılıb, tədris və inzibati otaqlar müasir tələblərə cavab verən müvafiq avadanlıqlarla təchiz edilib.

Qarabağ Universiteti hazırda 3 tədris binasında yerləşir. Əsas tədris binasında Pedaqoji, Mühəndislik, Humanitar və sosial elmlər, İqtisadiyyat və Turizm fakültələri, 2-ci tədris binasında İncəsənət fakültəsi, 3-cü tədris binasında isə Beynəlxalq dil mərkəzi fəaliyyət göstərir.

Tələbələrin nəzəri biliklərinin praktiki bacarıqlarla möhkəmləndirilməsi üçün ilk tədris ilinin müvafiq ehtiyacları nəzərə alınmaqla universitetdə 6 (Fizika, Kimya, Mexatronika, Robototexnika, Kompüter və qrafiki dizayn, Kompüter və proqramlaşdırma) laboratoriya yaradılıb.

Müasir standartlara uyğun şəkildə dizayn edilmiş universitet kitabxanasının xidmətlərindən eyni vaxtda 200 tələbə istifadə edə bilər. Kitabxananın fondunda Azərbaycan, ingilis və rus dillərində 6 mindən çox dərslik və digər ədəbiyyat mövcuddur. Burada tələbələr "Elektron kitabxana" sisteminin geniş imkanlarından faydalana bilərlər.

Qeyd edildi ki, bu tədris ilində ölkənin və regionun ehtiyacları, həmçinin beynəlxalq əmək bazarının müasir trendləri nəzərə alınmaqla, ilkin mərhələdə Qarabağ Universitetində kadr hazırlığı 6 fakültədə - Pedaqoji, İncəsənət, Humanitar və sosial elmlər, İqtisadiyyat, Mühəndislik və Turizm fakültələrində aparılacaq.

Hazırda universitetin 160 əməkdaşı var. Onlardan 60 nəfəri akademik heyətin üzvü, 100 nəfəri isə inzibati və texniki heyətin üzvüdür.

Kadr heyətinin seçimi zamanı Qarabağ Universitetinin fəaliyyətinin beynəlxalq standartlara uyğun təşkili üçün vacib olan bilik və bacarıqlara sahib peşəkar mütəxəssislərə üstünlük verilib. Müvafiq vəzifələrin tutulması üzrə vakansiya elanları Elm və Təhsil Nazirliyinin rəsmi saytında və universitetin sosial şəbəkə hesablarında geniş ictimaiyyətin diqqətinə çatdırılıb.

Hazırda peşəkar və təcrübəli yerli və xarici professor-müəllim heyətinin akademik fəaliyyətə cəlb olunması istiqamətində işlər davam etdirilir. Bu prosesdə xaricdə yaşayan azərbaycanlı alimlər və müvafiq dövlət proqramları ilə nüfuzlu xarici ali təhsil müəssisələrində təhsil alan gənclər diqqət mərkəzində saxlanılır.

Bildirildi ki, 2024/2025-ci tədris ili üzrə universitetin bakalavriat səviyyəsinə tələbə qəbulu planında ümumilikdə 1120 yer nəzərdə tutulub. Dövlət İmtahan Mərkəzi tərəfindən keçirilən imtahanların nəticələrinə əsasən 1104 tələbə qəbul olub və qəbul planı 98,5 faiz yerinə yetirilib.

Qarabağ Universitetinə qəbul olan tələbələrdən 101 nəfəri 600-dən, 385 nəfəri isə 500-dən çox bal toplayıb. Ən yüksək nəticə 683,8 balla Hüquqşünaslıq ixtisası üzrə qeydə alınıb. Olimpiada qalibi olan bir abituriyent universitetin Elektrik və elektronika mühəndisliyi ixtisasına müsabiqədənkənar qəbul edilib. Ümumilikdə, Qarabağ Universitetinə I-IV ixtisas qrupları üzrə orta qəbul balı 467,6 təşkil edib.

Bundan əlavə, ilk tədris ilində Qarabağ Universitetində Hüquqşünaslıq, Xarici dil müəllimliyi (ingilis dili), Maliyyə və Mühasibat ixtisasları üzrə SABAH qrupları təşkil olunub. Müxtəlif ali təhsil müəssisələrinin birinci tədris ilini (kursunu) bitirmiş tələbələri arasında keçirilən müsabiqədə uğur qazanan 60 tələbə sözügedən 4 ixtisas üzrə Qarabağ Universitetinin SABAH qruplarında ikinci tədris ilində təhsil alacaq.

Dövlətimizin başçısı Qarabağ Universitetinin müəllim və tələbə heyəti ilə görüşüb və çıxış edib.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

-Sabahınız xeyir olsun. İlk növbədə, sizi və bütün Azərbaycan xalqını Dövlət Suverenliyi Günü münasibətilə ürəkdən təbrik etmək istəyirəm. Bu günü biz

birlikdə Xankəndidə qeyd edirik və əminəm ki, 20 Sentyabr bundan sonra Azərbaycanda geniş qeyd ediləcək.

Düz bir il bundan əvvəl qəhrəman Azərbaycan Ordusu dövlət suverenliyini tam bərpa etmişdir. Bir gündən az davam edən antiterror əməliyyatı nəticəsində separatçıların kökü kəsildi, Azərbaycan öz dövlət suverenliyini tam təmin etdi, beynəlxalq hüquq zəfər çaldı və Azərbaycan öz gücünü bir daha göstərdi. Bu günü bizə bəxş edən qəhrəman hərbçilərimizi hər zaman böyük minnətdarlıqla yad edirik. Vətən uğrunda canlarından keçən şəhidlərimizin əziz xatirəsini daim qəlbimizdə saxlayırıq və saxlayacağıq. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Vətən müharibəsi və antiterror əməliyyatı keçirilərkən bizim 3200-dən çox qəhrəman şəhidimiz şəhadət zirvəsinə ucalmışdır. Onların və digər qəhrəman hərbçilərimizin rəşadəti və vətənpərvərliyi Qələbənin əsas amilləridir. Vətən uğrunda İkinci Qarabağ müharibəsində 90 mindən çox gənc azərbaycanlı iştirak etmişdir.

Bildiyiniz kimi, 44 gün ərzində şanlı Ordumuz hər gün irəli gedirdi, hər gün yaşayış məntəqələri işğalçılardan azad edilirdi və bildiyimə görə, dünya hərb tarixində buna oxşar hərbi əməliyyatlar olmamışdır. Bir gün belə geriyə addım atmamışıq, hər gün bir neçə kənd, bir neçə qəsəbə, şəhər azad edilirdi. Bir nəfər olsun döyüş meydanını tərk etməmişdir. Amma Ermənistanın rəsmi nümayəndələrinin özlərinin etirafına görə, Ermənistan ordusunda 12 mindən çox fərari olmuşdur. Bu, nəyi göstərir? Əlbəttə ki, xalqımızın yüksək mənəvi keyfiyyətlərini göstərir. Bununla bərabər, onu göstərir ki, sinəsini qabağa verən gənclər o qədər vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunmuşdur ki, onlar üçün Vətən torpaqlarını azad etmək ən şərəfli missiya olmuşdur. Sinəsini qabağa verən, ölümə gedən gənclər bir amalla yaşayırdılar ki, milli ləyaqətimizi bərpa edək və bunu etdik. Ona görə mənəvi-psixoloji üstünlük bir daha bizim ümumi üstünlüyümüzü göstərir. Müharibədən keçmiş ölkə kimi və Ali Baş Komandan kimi müharibənin nəticələrini şərtləndirən amillərə nəzər salaraq, təhlil edərək tam əminliklə deyə bilərəm ki, birinci yerdə, birinci növbədə milli ruh məsələləridir, mənəvi hazırlıqdır. Təbii ki, peşəkarlıq, qəhrəmanlıq, texniki təchizat – bütün bunlar da vacib amillərdir. Ancaq mənəvi üstünlük olmasa, milli düşüncə olmasa, heç bir ən güclü ordu heç vaxt heç bir qələbə qazana bilməz.

Bildiyiniz kimi, bu gün dünyada bir çox yerlərdə müharibələr, hərbi münaqişələr, toqquşmalar gedir, onların sayı azalmır, artır və indi hər şey göz qabağındadır. Müqayisə etmək üçün də kifayət qədər imkanlarımız var, məlumatlarımız var. 44 gün ərzində bu çətin coğrafiyada düşmənin 5-6, bəzi yerlərdə 7 müdafiə xəttini yararaq hər gün irəliyə getmək, itkilər verərək aşağıdan yuxarıya qalxmaq, Şuşa kimi alınmaz qalanı sıldırım qayalara dırmaşaraq ancaq yüngül silahlarla azad etmək, - müasir tarixdə hansı ordu buna bənzər qəhrəmanlıq, peşəkarlıq göstərmişdir! Bu, həqiqətdir.

Təbii ki, biz bu Qələbə ilə, haqlı olaraq hərbçilərimizlə fəxr edirik və əbədi fəxr edəcəyik. Ancaq əminəm ki, hər bir qərəzsiz təhlilçi, hərbi ekspert və obyektiv insan bizim bütün bu 44 günlük qəhrəmanlıq salnaməsini təhlil edərək eyni nəticəyə gəlməlidir.

O ki qaldı, antiterror əməliyyatının keçirilməsinə, burada da cəmi bir neçə saat davam edən əməliyyat Azərbaycan Ordusunun tam zəfəri ilə başa çatmışdır. Ermənistan ordusunun 15 mindən çox hərbi kontingenti tamamilə iflic vəziyyətinə düşmüşdür və bir neçə saatdan sonra kapitulyasiya şərtlərini artıq biz onlarla müzakirə etməyə başlamışdıq. İndi deyilir ki, 23 saat davam etdi, bəli ümumi proses 23 saat davam etdi. Ancaq bu prosesin hərbi hissəsi bir neçə saat davam etmişdir. Bütün bunlar bir daha dövlətimizin gücünü, xalqımızın iradəsini, gənc nəslin tərbiyəsini, bacarığını göstərir. İkinci Qarabağ müharibəsi və antiterror əməliyyatı imkan verdi ki, Azərbaycan nəinki beynəlxalq hüququ bərpa etdi, nəinki öz milli qürurunu bərpa etdi, bütün dünyaya nümayiş etdirdi ki, ədalətsizlik əbədi davam edə bilməz.

İşğal dövründə keçmiş köçkünlərlə mənim çoxsaylı görüşlərim olmuşdur. Bildiyiniz kimi, onların yaşayış şəraitini yaxşılaşdırmaq üçün dövlət bir çox önəmli layihələr icra etmişdir. Biz demək olar ki, hər il 15-20 min keçmiş köçkünü yeni qəsəbələrə, evlərə, mənzillərə köçürürdük və beləliklə, onların yaşayış səviyyəsi yaxşılaşırdı. Təqribən 300 mindən çox keçmiş köçkün artıq o yataqxanalardan, o yararsız yerlərdən, uşaq bağçalarından köçürülmüşdü. Ancaq, eyni zamanda, onlarla hər dəfə görüşəndə deyirdim ki, bu, müvəqqəti yaşayış yerinizdir, gün gələcək və azad edilmiş torpaqlarda sizin üçün daha gözəl şərait yaradılacaq. Mən buna inanırdım, onlar da inanırdılar, bütün xalqımız buna inanırdı, bu fikirlə yaşayırdı. Amma, eyni zamanda, illər keçdikcə mən görürdüm ki, onların ümidləri yavaş-yavaş azalır. Bu da təbiidir, çünki işğal təxminən 30 il davam etdi.

Minlərlə, on minlərlə keçmiş köçkün bu Qələbə gününü görə bilmədi, həyatdan getdi. Təbii olaraq dünyada gedən prosesləri təhlil edərək mövcud ədalətsizliyi, beynəlxalq hüququn işləməməsini, böyük dövlətlərin Ermənistanın arxasında dayanmasını, bütün bunları – geosiyasi vəziyyəti təhlil edərək ola bilər kimsə belə fikrə gələ bilərdi ki, bu işğalla biz əbədi yaşamalıyıq. Biz bütün bu tezisləri, bütün bu paradiqmaları darmadağın etdik. Biz göstərdik ki, güclü iradə, peşəkarlıq, vətənpərvərlik, milli ruhda tərbiyə olunan gənc nəsil olarsa, heç bir qüvvə o xalqın qabağında dura bilməz – nə 6, 7, 8, 9, 10 müdafiə xətti, nə Ermənistan ordusunun coğrafi üstünlüyü, – çünki bütün təpələrdə onlar yerləşmişdi, – nə böyük dövlətlər, nə də Ermənistanı silahlandıran və onlara mənəvi və fiziki yardım göstərən dövlətlər. Bax, bütün bu amillər bir yerdə olanda, o xalqın qabağında heç kim dura bilməz. Biz bütün dünyaya və bu gün işğaldan əziyyət çəkən, hətta

müstəmləkəçilikdən əziyyət çəkən xalqlara göstərdik ki, inamla yaşamaq lazımdır. İnam heç vaxt qırılmamalıdır. Əgər inam qırılsa, onda heç vaxt ədalət zəfər çala bilməz. Amma dünyada ədalət var. Prezident kimi müəyyən dövrlərdə mənim də ağlıma belə fikirlər gəlirdi ki, yəqin dünyada ədalət yoxdur. Amma bilirdim ki, bu ədalətə çatmaq üçün sən gərək onu əldə edəsən, o, göydən düşməz. Sən haqlısan, bütün dünya da sənin haqlı olduğunu etiraf edir, bilir, ancaq nəticə yoxdur. Ona görə gələcək fəaliyyətimiz üçün də bu, əsas olmalıdır. Əlbəttə ki, bu gün işğaldan əziyyət çəkən və ədalətsizliklərlə üzləşən bir çox xalqlar üçün bizim nümunəmiz bir ümid işığıdır. Bu, önəmlidir. Amma bizim xalqımız üçün gələcəkdə öz gücünə güvənmək, güclü olmaq, güclü dövlət qurmaq, heç kimdən asılı olmamaq, heç kimin qarşısında baş əyməmək - bax, bu, əsas hədəflərimizdir. Bunu təmin etmək üçün əlbəttə ki, dövlət siyasəti olmalıdır və var. Cəmiyyətdə birlik olmalıdır, bu da var. 44 günlük Vətən müharibəsi onu göstərdi ki, bəlkə də heç bir ölkədə bizim cəmiyyətimiz qədər birlik nümayiş etdirən cəmiyyət yoxdur. Bizdən sonra gələn nəsil, gənclər də bu yolla getməlidirlər. Onlar, ilk növbədə, milli ruhda tərbiyə almalıdırlar, öz mədəniyyətinə, ənənələrinə, mənəvi dəyərlərinə sadiq olmalıdırlar. Heç kimin təsiri altına düşməməlidirlər, müxtəlif vədlərə aldanmamalıdırlar. Bizim bu 30 illik işğal dövrümüz onu göstərdi. Demək olar ki, bütün böyük güclər, onların hamısı bu işğalı əbədi etmək istəyirdi. Heç biri istəmirdi ki, xalqımız bu işğaldan yaxasını qurtarsın. Yəni, daim bizi təzyiq altında saxlamaq, daim bu işğaldan bir təsir amili kimi istifadə etmək, öz maraqlarını təmin etmək və nəticə etibarilə bizi bu vəziyyətlə barışdırmaq istəyirdilər. İşğal dövründə müxtəlif paytaxtlardan gələn qonaqlar dəfələrlə deyirdilər ki, bu məsələnin, bu münaqişənin hərbi həlli yoxdur. Bəlkə sizin də yadınızdadır ki, belə bir tezis var idi – bunun hərbi həlli yoxdur, sülh yolu ilə həll olunmalıdır. Eyni zamanda, o vaxt "Birinci Qarabağ" deyilmirdi, amma Qarabağ müharibəsinin nəticələri də nəzərə alınmalıdır. Yəni, bizi nə ilə barışdırmaq istəyirdilər?! Məğlubiyyətlə. İstəyirdilər ki, xalqımız bu məğlubiyyətlə razılaşsın.

Digər tezis ondan ibarət idi ki, Ermənistanla əməkdaşlığa başlamaq lazımdır. Deməli, qeyri-hökumət təşkilatlarının xətti ilə müxtəlif seminarlar keçirilirdi. Bizdən olan xarici dairələrə satılmışlar da gedib o treninqlərdə ermənilərlə cici-bacılıq edirdilər, sövdələşirdilər, birləşirdilər, birgə məclislər təşkil edirdilər. Qaniçən, Xocalı soyqırımını törədən, Qarabağ bölgəsində bütün şəhər və kəndlərimizi viran qoyan düşmənlə hansı təmaslardan söhbət gedə bilərdi? Amma bu işğalı əbədi etmək istəyənlərin də məqsədi o idi ki, gələcək nəsil, gənc nəsil artıq müharibə istəməyəcək, biz Ermənistanla barışaq, işğal da yerində qalsın. Bax, bütün bu planları biz Azərbaycan xalqı darmadağın etdik, alt-üst etdik. Ona görə bu günə qədər bizə qarşı əsassız ittihamlar, təzyiqlər edilir. Mən hər səhər mətbuatla, o cümlədən Azərbaycan haqqında dünyanın müxtəlif yerlərində gedən yazılarla tanış oluram. Bu gün səhər tezdən baxıram, bizə qarşı nə qədər əsassız ittihamlar işlədilir. Özü də müxtəlif Qərb ölkələrinin siyasətçiləri və yüksək vəzifə tutanlar, bəzi ölkələrin rəsmi nümayəndələri belə bir qəbuledilməz ifadələr işlədirlər ki, Azərbaycan Qarabağı zəbt edib. Yəni, bu, ikiüzlülüyün, riyakarlığın zirvəsidir. Ölkə öz torpağını necə zəbt edə bilər?! Bizim müharibəmiz azadlıq müharibəsi idi. Yəni, bunu deyənlər, bizə qarşı ittihamlar irəli sürənlər də bunu yaxşı bilirlər. Sadəcə olaraq, ikili standartlar, ikiüzlülük, riyakarlıq, islamofobiya və xalqımıza olan düşmənçilik – biz bunu heç vaxt unutmamalıyıq və gənc nəsil bunu bilməlidir. Çünki təbii olaraq siz o illəri yaşamamısınız və tarixi kitablardan oxuyursunuz. Ona görə həm orta məktəblərdə, həm də ali məktəblərdə müəllimlərin üzərinə çox böyük vəzifə düşür. Mən bu gün bizim müəllimlərimizi, onların işini xüsusilə qeyd etmək istəyirəm. Çünki bizim gənclərimizin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunmasında onların çox böyük rolu olmuşdur, bu gün də var. İki tərbiyə mənbəyi var – ailə və müəllim. Xoşbəxtlikdən Azərbaycanda ailə dəyərləri üstün tutulur və həmişə belə olmalıdır. Bizim ənənələrimiz bunu diktə edir və eyni zamanda, bəzi Qərb ölkələrində ailə dəyərlərinin tamamilə eybəcər formasına düşməsi hər birimizdə haqlı olaraq ikrah hissi doğurur. Ona görə ailə dəyərləri, ailə tərbiyəsi birinci növbədə qorunmalıdır. Yenə də deyirəm, müəllimlər uşaqların, gənclərin biliklərini artırmaq, eyni zamanda, onların vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsi üçün fəal və səmərəli işləyirlər. İkinci Qarabağ müharibəsi bunu göstərdi. Heç vaxt Qarabağı görməyən gənclər Qarabağ uğrunda ölümə gedirdilər, ölümə getməyə hazır idilər, şəhid oldular, yaralandılar. Ancaq yenə də bu Zəfəri təmin etmək üçün dayanmadılar. Hərbi hospitallara yerləşdirilmiş hərbçilərimizin bir çoxu həkimlərə müraciət edərək deyirdi ki, tezliklə məni sağaldın, ayağa qaldırın, yenə də gedim döyüşüm, belələrinin sayı çox idi. Yüngül yaralanmış hərbçilər müalicədən sonra yenə də könüllü olaraq döyüş bölgələrinə gedirdilər.

Bu gün, eyni zamanda, Qarabağ Universitetinin açılışıdır. Bu açılış istənilən gündə ola bilərdi. Amma hesab etdim ki, 20 sentyabrda olsa, daha düzgün olar. Çünki bu, artıq şanlı tariximizdir. Hesab edirəm ki, Qarabağ Universitetinin yaradılması tarixi hadisədir və keçən ilin noyabrında müvafiq Sərəncam imzalandı. Sonra mən buraya baş çəkdim. Artıq mənim buraya üçüncü gəlişimdir və bütün göstərişlər verildi, Elm və Təhsil Nazirliyi tezliklə bütün lazımi tədbirləri gördü. Demək olar ki, bina yenidən quruldu. Bu bina sovet dövründə Azərbaycan memarları, inşaatçıları tərəfindən inşa edilmişdi. İşğal dövründə bunu erməniləşdirmək üçün müəyyən işlər görülmüşdü. O əlamətlər də tamamilə silindi. Binanın önü açıldı, gözəl bir park

yaradıldı. Master-plan hazırlandı, yəni gələcək illərdə, yəqin ki, növbəti üç ildə yeni tədris korpusları inşa ediləcək. Gözəl yataqxana yaradıldı, bu gün tanış olmuşam. Ən önəmlisi gənclər, yəni tələbələr buraya böyük həvəslə gəlməyə başladılar. İndi mənə məlumat verildi ki, 1200 tələbə var. Ölkəmizin hər bir bölgəsindən tələbə var. Yüksək bal toplayan, o cümlədən 600-dən çox bal toplayan tələbələr bizimlə görüşdə iştirak edirlər və buraya böyük həvəslə gəlmişlər. Müəllim heyəti də formalaşdı. Bilirəm ki, müəllimlər də böyük həvəslə bu işə başlayırlar və ümid edirəm ki, Qarabağ Universiteti bizim aparıcı ali məktəblərdən birinə çevriləcəkdir. Bunu etmək üçün bütün imkanlar var. İndi verilən məlumata görə, artıq altı fakültə yaradılıb. Növbəti illərdə Tibb fakültəsi də yaradılacaq. Xocalıda Aqrar elmlər fakültəsi, Şuşada Turizm fakültəsi fəaliyyət göstərəcək. Yəni, bu, bir neçə şəhəri birləşdirən universitet olacaq. Əlbəttə ki, Qarabağa qayıdacaq keçmiş köçkünlər, onların uşaqları burada oxuyacaq və ölkəmizin hər bir yerindən gənclər buraya gələcəklər.

Bura bizim tarixi torpağımızdır və əminəm ki, bunu Azərbaycanda bilməyən yoxdur, dünyada da bunu bilirlər ki, Xankəndi şəhəri qədim Azərbaycan yaşayış yeri olubdur, onun adı onu göstərir – Xanın kəndi. Sadəcə olaraq, yenə də Azərbaycana, xalqımıza qarşı düşmənçilik siyasəti nəticəsində uzun illər ərzində bizim nəzarətimiz burada ya zəif idi, ya da ümumiyyətlə, yox idi. Çünki XIX əsrin əvvəlində bağlanmış üç müqavilə - “Kürəkçay”, “Gülüstan”, “Türkmənçay” müqavilələri faktiki olaraq sonrakı işğalı da şərtləndirdi. Məhz bu müqavilələrdən sonra heç vaxt Qarabağ torpağında yaşamayan ermənilər kütləvi surətdə İrandan və Şərqi Anadoludan buraya köçürülmüşdür və bu, həqiqətdir, bu, dəqiq tarixdir. Sadəcə olaraq, Ermənistan və erməni alimləri hər zaman olduğu kimi, tarixi təhrif edərək yeni uydurma tarix yaratmağa çalışırdılar və öz lobbi şəbəkələri vasitəsilə müəyyən dərəcədə beynəlxalq ictimaiyyəti də çaşdırmağa nail olmuşdur.

XX əsrin əvvəlində isə xalqımıza qarşı növbəti düşmənçilik addımları atılmışdır. 1923-cü ildə heç bir əsas olmadan Azərbaycanda, Qarabağda “Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti” yaradılmışdı, sovet Azərbaycanı Respublikasının tərkibində. Bu vilayətin tabeçiliyi Sovet İttifaqının mərkəzinə bağlanmışdı. Beləliklə, bu bölgəni Azərbaycandan ayırmaq üçün növbəti addım atıldı. Ondan üç il əvvəl Zəngəzuru bizdən aldılar, yəni Qərbi Zəngəzuru, tamamilə əsassız. Bunu 1920-ci ilin noyabr ayında, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti süqut edəndən bir neçə ay keçəndən sonra etdilər. 1923-cü ildə isə bizim canımıza növbəti saat bombasını saldılar və ondan sonra burada kütləvi erməniləşmə siyasəti aparılırdı. Müxtəlif yerlərdən, o cümlədən Ermənistandan sovet hökuməti erməniləri buraya şüurlu olaraq doldururdu ki, burada ermənilərin sayı, yəni ovaxtkı muxtar vilayət çərçivəsində daha çox olsun. Eyni zamanda, burada mövcud olan separatizm meyillərinə də düzgün reaksiya verilmirdi. Ancaq Ulu Öndər Heydər Əliyev 1969-cu ildə hakimiyyətə gələndən sonra burada bütün separatçıların yuvaları dağıdıldı və sabitlik yaradıldı. Keçmiş “Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti”ndə azərbaycanlıların sayı 9 faizdən, təqribən 30 faizə qədər artdı. Dəmir yolu çəkildi ki, azərbaycanlılar müxtəlif bölgələrdən buraya daha tez gələ bilsinlər. Xankəndidə dəmir yolu vağzalı tikildi, böyük infrastruktur layihələri yaradıldı – Sərsəng, Suqovuşan su anbarları. Hansılar ki, ermənilər işğal dövründə bizi sudan da məhrum etmişdilər. Bir neçə müəssisə yaradıldı və bu müəssisələrdə çalışan azərbaycanlılar müxtəlif bölgələrdən, o cümlədən Qarabağ bölgəsindən gəldilər. Bütün bunlar davam edirdi. Ancaq 1987-ci ildə Heydər Əliyev istefaya göndəriləndən sonra yenə də separatçılar baş qaldırdılar və bu dəfə bu, xalqımıza çox baha başa gəldi. Bəlkə gənclər onu da bilmirlər, Heydər Əliyevin istefasından iki həftə sonra bir sovet erməni alimi Fransanın “Humanite” qəzetində məqalə dərc etmişdi ki, “Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti” Azərbaycandan çıxarılıb Ermənistana birləşməlidir. Cəmi iki həftədən sonra, – artıq Heydər Əliyev iqtidarda yox idi, – dərhal burada – Xankəndidə və Ermənistanda hərəkət başlamışdı, müxtəlif təşkilatlar yaradılmışdı. Mərkəzi hökumət, yəni Sovet İttifaqı rəhbərliyi buna laqeyd yanaşırdı. Hətta o, separatçıları, erməni millətçilərini, necə deyərlər, stimullaşdırırdı, onları daha da fəal olmağa təhrik edirdi. Qarşıya vəzifə qoyuldu ki, Dağlıq Qarabağ Azərbaycandan ayrılsın. Əfsuslar olsun ki, ovaxtkı Azərbaycan rəhbərliyi zəiflik, qorxaqlıq, bəzi hallarda xəyanət göstərmişdir. Həm 1980-ci illərin sonlarında, həm 1990-cı illərin əvvəllərində, həm kommunist, həm də Xalq Cəbhəsi hakimiyyətinin satqınlığı, qorxaqlığı, xəyanəti nəticəsində biz torpaqları itirdik.

Xankəndidən azərbaycanlılar qovuldu, ondan sonra – müstəqillik elan olunandan dörd ay sonra 1992-ci ilin fevralında Xocalı soyqırımı törədildi, 1992-ci ilin may ayında Şuşa, Laçın işğal olundu, 1993-cü ilin aprelində isə Kəlbəcər. Beləliklə, xəritəyə baxsanız görərsiniz ki, bütün böyük bir bölgə nəzarətdən çıxdı və faktiki olaraq Ermənistanla Qarabağ bölgəsi arasında coğrafi əlaqə yaradıldı. Bax, bu idi bizim tariximiz.

Yenə də bu gün Ulu Öndərin xatirəsinə hörmət ifadə edərək bir daha deyirik və görürük ki, əgər 1993-cü ildə xalqın tələbi ilə o, Azərbaycana gəlməsəydi, Azərbaycan, ümumiyyətlə, dünya xəritəsindən silinə bilərdi. Sabitlik yaradıldı, inkişafa qədəm qoyuldu və quruculuq işlərinə başlandı. Quruculuq və inkişaf işlərinin məntiqi nəticəsi 8 Noyabr - Zəfər Günümüzdür, Şuşanın azad olunması, Ermənistanın kapitulyasiyası və ondan sonrakı tarix artıq göz qabağındadır. Əgər 2020-ci ilin noyabrından 2023-cü ilin sentyabrına qədər bizim bütün addımlarımızı və gördüyümüz işləri təhlil etsəniz görərsiniz ki, hər bir addım əvvəlki addımın məntiqi davamı idi və hər bir addımın son məqsədi 20 Sentyabr – Dövlət Suverenliyi Günü idi.

Mən bir daha sizi ürəkdən salamlayıram. Mən Azərbaycan tarixi haqqında çox danışa bilərəm. Çünki mən bu tarixi yaşamışam, son 30 ilin tarixini və bu gün Qarabağda, azad Qarabağda olmaq, sizi görmək, yataqxanada, o balkonda tələbələrin gülər üzlərini görmək doğrudan da böyük xoşbəxtlikdir. Bəlkə də bundan böyük xoşbəxtlik ola bilməz. Müəllimlərə, tələbələrə uğurlar arzulayıram. Yaxşı işləyin, yaxşı oxuyun ki, hər zaman Azərbaycan zəfər çalsın, hər zaman – əgər lazım olarsa, həm döyüş meydanında, həm iqtisadi sahədə, həm siyasi müstəvidə, hər bir yerdə Azərbaycan həmişə zirvələrdə olsun! Sizi təbrik edirəm.

Qarabağ Universitetinin rektoru Şahin Bayramov çıxış edərək dedi:

– Möhtərəm cənab Prezident, Sizi Qarabağ Universiteti ailəsi adından böyük şərəflə və sonsuz qürur hissləri ilə salamlayırıq. Biz də fürsətdən istifadə edərək, ilk növbədə, Sizi 20 Sentyabr - Azərbaycan Respublikasının Dövlət Suverenliyi Günü münasibətilə bütün kollektivimiz adından təbrik edirik.

Təbii ki, bu gün Qarabağ Universitetinin açılışını Sizin iştirakınızla etməyimiz Ali Baş Komandanlığınızla qazanılmış tarixi Zəfərin növbəti təntənəsidir. Buna görə Sizə dərin təşəkkürümüzü bildiririk. İlk növbədə, xüsusi vurğulamaq istəyirəm ki, Qarabağ Universitetini yaratdığınıza və onun qısa bir zamanda fəaliyyətə başlamasına çox böyük dəstək göstərdiyinizə, davamlı qayğınıza görə bütün heyətimiz adından Sizə təşəkkür edirik.

Sizin müvafiq tapşırıq və göstərişləriniz əsasında Qarabağ Universitetinin qurulması yolunda işlərimiz sürətlə davam edir. Çox qısa olaraq məlumat vermək istəyirəm ki, bütün heyətimiz çox peşəkar insanlardan formalaşdırılıb. Bizi çox sevindirir və qürurlandırır ki, Qarabağ Universitetinin ilk tələbələri üçün elan etdiyimiz qəbul planı tam dolub və xüsusi vurğulayaq ki, tələbə qəbulu çox keyfiyyətli olub. Universitetimizə qəbul olan tələbələr arasında imtahanlarda yüksək bal toplayan gənclərimizin sayı çoxdur. Bu, bizi qürurlandırır və keyfiyyətli universitet quruculuğu yolunda daha da ruhlandırır.

Təbii ki, tələbələrimizin Azərbaycanımıza layiqli vətəndaş, yüksəkixtisaslı mütəxəssis olmaları ilə bağlı vacib tapşırığınız var. Buna görə də universitetimizi yeni dövrün çağırışlarına uyğun, məhz müasir Azərbaycan gəncinin arzu və istəklərinə uyğun formalaşdırmağa çalışırıq. Universitetimizdə məhz buna uyğun akademik məzmun yaradılıb və yeni dövrə uyğun universitet idarəetmə modeli formalaşdırırıq. Əmin edirik ki, Qarabağ Universiteti Sizin böyük dəstəyinizlə çox qısa bir zamanda Azərbaycanımızın əsas elm, təhsil və innovasiya mərkəzlərindən birinə çevrilə biləcək. İstəyimiz ondan ibarətdir ki, tələbələrimizi Ulu Öndərimizin ideyalarına sadiq, vətənpərvər ruhlu, müasir dünyagörüşlü, milli-mənəvi dəyərlərimizə sadiq gənclər olaraq yetişdirə bilək ki, bütün gənclərimiz qarşıdakı dövrdə Azərbaycanımızın inkişafına öz layiqli töhfələrini verə bilsinlər.

Sizin tapşırığınızla Qarabağ Universitetinin qarşısına qoyulan əsas hədəf keyfiyyətli ali təhsil xidmətləri göstərmək, nəticəyönümlü tədqiqatlar həyata keçirmək və cəmiyyətimizə faydalı ola biləcək innovativ həllər tətbiq etməkdir. Təbii ki, işğaldan azad olunmuş torpaqlarımızda fəaliyyətə başlayan ilk universitetin və ya adı Qarabağla bağlı olan bir universitetin heyətində təmsil olunmaq hər birimiz üçün sonsuz şərəfdir və həm də çox böyük məsuliyyətdir. Bu məsuliyyəti aydınlığı ilə dərk edirik. Siz çox doğru vurğuladınız ki, bu universiteti tarixi Zəfəri yaşamış gənclər üçün yaratmısınız və məhz tarixi Zəfərin qazanıldığı torpaqda yaratmısınız. Bu, bizim məsuliyyətimizi daha da artırır.

Sizi əmin edirik ki, qarşımıza qoyduğunuz bütün tapşırıqları yerinə yetirmək üçün bütün heyətimiz formalaşıb. 1200 tələbəmizin gəlişi ilə gücümüz əhəmiyyətli şəkildə artıb, müasir gəclərimiz komandamızda formalaşıb. Əmin ola bilərsiniz ki, qarşımıza qoyulan bütün tapşırıqları yerinə yetirmək üçün var qüvvəmizlə çalışacağıq. Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol. Təşəkkür edirəm.

Sonra çıxış edən tələbə Fənarə Məmmədzadə dedi:

-Hörmətli cənab Prezident, mən Bərdə şəhərində fəaliyyət göstərən Ağdam rayon 9 nömrəli tam orta məktəbin məzunuyam. Laçın rayonundan keçmiş məcburi köçkünəm. Doğma torpaqlarımızı heç vaxt görməsəm də, bu sevgimi qəlbimdə daşımışam. Bu gün çox xoşbəxtəm. Qəbul imtahanında 642 bal toplayaraq Qarabağ Universitetinin maliyyə ixtisasını seçmişəm və doğma yurduma tələbə statusunda qayıtmışam. İnanıram ki, tələbələrimiz Qarabağ Universitetinin bizə verdiyi imkanlardan ən doğru şəkildə istifadə edərək gələcəyin parlaq mütəxəssisləri olacaqlar və Qarabağımızın dirçəlməsində birlikdə iştirak edəcəklər.

Son olaraq doğma torpaqlarımızı işğaldan azad etdiyiniz və biz gənclərə burada təhsil almaq şansı yaratdığınız üçün Sizə minnətdarlığımı bildirirəm.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol, təşəkkür edirəm.

Tələbə Rauf Penceyev dedi:

– Möhtərəm Prezident, mən Bakı şəhəri 85 nömrəli tam orta məktəbin məzunuyam. Ötən ilin qəbul imtahanlarında 600 bal toplayaraq Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinə qəbul olmuşam. Birinci kursda oxuduğum zaman Sizin Qarabağ Universitetinin yaradılması ilə bağlı Sərəncam imzaladığınız barədə xəbəri eşitdim. Bu xəbəri eşitdikdən sonra Qarabağ Universitetinin ilk tələbələrindən olmaq sevincini yaşamaq üçün əlimdən gələni etmək istədim və bunun üçün respublikamızda keçirilən "SABAH" qrupu imtahanlarında yüksək nəticə toplayaraq təhsilimi Qarabağ Universitetində davam etdirmək hüququ qazandım. Həm Qarabağ Universitetinin ilk tələbələrindən biri olmaq və həm də ilk məzunlarından biri olacağım üçün çox xoşbəxtəm və qürurluyam. Bu gün bu möhtəşəm tədbirdə – Qarabağ Universitetinin açılışında Sizin qarşınızda "SABAH" qrupunun tələbələrindən biri

olaraq çıxış etməkdən fərəh hissi duyuram. Qarabağa ilk gəlişim Xankəndi şəhərinə təsadüf etdi və buraya tələbə statusunda gəlmək daha böyük qürurverici hissdir. Xankəndi şəhərində yaradılan şərait və infrastrukturla tanış olmuşam. Burada yaradılan şəraitə, ən əsası isə biz tələbələr üçün müasir tipli yataqxananı və qısa müddətdə Qarabağ Universitetini hazır vəziyyətə gətirdiyinizə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol.

Tələbə Zenfira Nəsirova dedi:

– Möhtərəm cənab Prezident, mən Salyan şəhər, Aşıq Pənah adına 1 saylı məktəbin məzunuyam. Builki qəbul imtahanında 684 bal toplayaraq Qarabağ Universitetinin hüquqşünaslıq ixtisasına qəbul olmuşam. Doğrusu, topladığım bal mənə respublikamızın digər ali məktəblərini seçmək imkanını yaradırdı. Lakin məhz seçimim Qarabağ Universiteti oldu və sevinirəm ki, ailəm də bu seçimimi dəstəklədi. Çünki burada təhsil almaq hər bir azərbaycanlı gənc üçün böyük fəxarətdir. Bu gün bu tədbirdə iştirak edirəm və çox xoşbəxtəm ki, həm Qarabağ Universitetinin ilk tələbələrindənəm, həm də tələbələr arasında ən yüksək nəticəni mən göstərmişəm və Sizin qarşınızda çıxış etmək imkanı qazanmışam.

Biz tələbələr olaraq Sizi tam əmin edə bilərik ki, yüksək təhsil alıb peşəkar mütəxəssis kimi yetişərək ölkəmizə, Vətənimizə daim fayda verəcəyik. Yaradılan bütün şəraitə və ümumi olaraq Azərbaycan gəncinə göstərdiyiniz dəstəyə görə Sizə və Mehriban xanıma xüsusi təşəkkürümüzü bildiririk.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol. Təşəkkür edirəm.

Sağ olun, əziz dostlar, uşaqlar. Bir daha sizi həm Dövlət Suverenliyi Günü münasibətilə, həm də Qarabağ Universitetinin fəaliyyətə başlaması münasibətilə ürəkdən təbrik etmək istəyirəm. Sizə cansağlığı, uğurlar, yeni zəfərlər arzulayıram. Qarabağ Azərbaycandır!

Sonra Prezident İlham Əliyev universitetin həyətindəki parkda yaradılan şəraitlə tanış oldu. Bildirildi ki, burada 1,1 hektar sahədə yaşıllaşdırma işləri həyata keçirilib, müəllim və tələbələrin istirahəti üçün hər cür şərait yaradılıb.

Sonda Qarabağ Universitetinin müəllim və tələbə heyəti ilə xatirə şəkli çəkdirildi.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN NİTQLƏRİ, ÇIXIŞLARI VƏ MÜSAHİBƏLƏRİ

Yeddinci çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin ilk iclasında İlham Əliyevin çıxışı

– Hörmətli deputatlar, xanımlar və cənablar.

Yeddinci çağırış Milli Məclis bu gün öz işinə başlayır. Bu münasibətlə bütün deputatları ürəkdən təbrik etmək istəyirəm, Milli Məclisə uğurlar arzulayıram.

Əminəm ki, Milli Məclis və onun deputatları öz işi ilə ölkəmizin hərtərəfli inkişafına öz töhfəsini bundan sonra da verəcək və Azərbaycanın dayanıqlı inkişafı təmin ediləcəkdir.

Builki prezident və parlament seçkiləri müstəqil ölkəmizin tarixində ilk dəfə idi ki, ölkəmizin bütün ərazisində keçirilmişdir. Bu, tarixi hadisədir. İkinci Qarabağ müharibəsi və suverenliyimizin tam bərpa edilməsi dünya miqyasında tarixi hadisədir. Azərbaycan xalqı güclü iradə, birlik göstərərək 30 il davam edən işğala son qoydu. Azərbaycan dövləti öz gücünü göstərdi, xalqımız isə bütün dünyaya öz əyilməz ruhunu göstərmişdir. Ona görə əminəm ki, 2024-cü il bu baxımdan tarixdə qalan il olacaq. Çünki prezident və parlament seçkiləri bütün ərazilərdə keçirilərək bir daha Azərbaycan xalqı öz iradəsini ortaya qoydu.

İkinci Qarabağ müharibəsi və antiterror əməliyyatı nəticəsində suverenliyimizin tam bərpa edilməsi ölkə qarşısında yeni imkanlar, yeni üfüqlər açır. 30 ilin işğalı arxada qaldı. İndi ölkəmiz genişmiqyaslı quruculuq, inkişaf işinə qədəm qoymuşdur və nəticələr də göz qabağındadır. Son 3-4 il ərzində ölkəmizin beynəlxalq mövqeləri daha da möhkəmləndi. İkinci Qarabağ müharibəsinin və antiterror əməliyyatının nəticələrini biz bütün dünyaya qəbul etdirə bildik. Halbuki bunu qəbul etmək istəməyən ölkələr və dairələr var idi, bu gün də var. Biz hamımız bunu yaxşı görürük ki, bizə qarşı əsassız ittihamlar, ikili standartlar əsasında qurulmuş ittihamlar davam edir. Ancaq bu, nə bizim iradəmizə, nə xalqımızın iradəsinə heç cür təsir edə bilməz.

Dövlət suverenliyinin bərpa edilməsindən cəmi bir il keçir. Üç gün bundan əvvəl biz artıq bu günü bayram günü kimi qeyd etmişik. Bununla bərabər, demək istərdim ki, arxayınlaşmaq üçün heç bir əsas yoxdur. Biz bu şanlı tarixi qəlbimizdə əbədi yaşadacağıq. Azərbaycan xalqı, bütün gələcək nəsillər bu şanlı Qələbə ilə haqlı olaraq fəxr edəcəklər. Ancaq ölkə qarşısında duran vəzifələr icra edilməlidir ki, biz daim inkişafda olaq, öz gücümüzü artıraq və Azərbaycan xalqının bundan sonra da təhlükəsiz həyatını təmin edək.

Ona görə bu gün bu fürsətdən istifadə edərək ölkə qarşısında duran bəzi vəzifələr haqqında öz fikirlərimi sizinlə və Azərbaycan xalqı ilə bölüşmək istərdim.

Birinci nömrəli vəzifə hərbi gücümüzün artırılmasıdır. Baxmayaraq ki, İkinci Qarabağ müharibəsi və antiterror əməliyyatı arxada qaldı, həm dünyada gedən proseslər, yeni münaqişə, müharibə ocaqlarının yaradılması və ətrafımızda gərginliyin artması, eyni zamanda, Ermənistanda revanşizm meyilləri bizi bu sahəyə daim diqqət göstərməyə vadar edir. Hərbi gücümüz olmasa, biz heç bir müstəvidə – nə iqtisadi, nə siyasi müstəvidə uğur qazana bilmərik. Hesab edirəm ki, müstəqil Azərbaycanın tarixi, o cümlədən 30 illik işğal bunu əyani şəkildə göstərir. Bizim hərbi imkanımız, gücümüz olmasaydı, heç vaxt torpaqlarımızı işğalçılardan azad edə bilməzdik. İndi dünyada nəinki siyasətlə məşğul olanlar, hesab edirəm ki, bütün insanlar görürlər ki, beynəlxalq hüquq anlayışı tamamilə sarsılıb. İkinci Dünya müharibəsindən sonra formalaşmış təhlükəsizlik arxitekturası artıq mövcud deyil, “Kim güclüdür, o da haqlıdır” prinsipi üstünlük təşkil edir və artıq bəzi böyük dövlətlər bunu heç gizlətmirlər. Bizim isə siyasətimiz, əslində, uzun illər ərzində bu istiqamətdə aparılırdı. İşğal dövründə, ilk növbədə, hərbi gücümüzün artırılması daim bizim əsas vəzifəmiz idi və hər il Milli Məclisdə dövlət büdcəmiz təsdiq olunanda artıq hər kəs görürdü ki, birinci xərclər hərbi xərclərdir. Bu gün də belə olmalıdır.

Bəli, ölkə qarşısında böyük vəzifələr durur, ilk növbədə, Qarabağı və Şərqi Zəngəzuru bərpa etmək vəzifəsi. Ancaq əgər biz hərbi sahəyə diqqətimizi azaltsaq və oraya ayrılan vəsaiti lazımi səviyyədə təmin etməsək, gələcəkdə bizi problemlər gözləyə bilər.

Ermənistanda revanşist qüvvələr baş qaldırır. Bu, təkcə marginal siyasi ünsürlər deyil, eyni zamanda, bugünkü Ermənistan hakimiyyəti bu fikirlərlə, bu xülyalarla yaşayır. Onlar İkinci Qarabağ müharibəsinin və antiterror əməliyyatının nəticələri ilə barışmaq istəmirlər. Üzdə bunu desələr də, onların işləri, siyasətləri,

addımları tam əks mənzərə yaradır. Bu günə qədər heç bir funksional mahiyyət daşımayan Minsk qrupunun formal olaraq saxlanması da məhz buna dəlalət edir. Hər kəs yaxşı bilir Minsk qrupu nə üçün yaradılmışdır – Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün. Qarabağ münaqişəsi həll olunub, tam və birdəfəlik. Ermənistanın rəsmi dairələri də öz bəyanatları ilə sanki bunu etiraf edirlər. Amma bununla paralel olaraq, bizim bütün təkidlərimizə rəğmən, Minsk qrupunu yenə də formal olaraq saxlamaq ancaq bir məqsədi güdə bilər ki, yenidən bizə qarşı ərazi iddiaları baş qaldırsın. Ermənistanın arxasında dayanan ölkələr, onların fəaliyyəti, onların qəbul etdikləri qərarlar, qətnamələr, açıqlamalar - bütün bunlar onu göstərir ki, bizə qarşı bu çirkin oyun hələ bitməyib. Bizim Qələbəmizi həzm edə bilməyən xarici dairələr bizə qarşı yeni planlar hazırlayır. Bu barədə geniş danışmağa ehtiyac yoxdur. Ancaq əldə edilmiş məlumatlar bunu göstərir. Media kampaniyasının, qarayaxma, iftira, böhtan kampaniyalarının da məqsədi məhz budur - bu mövzunu daim gündəlikdə saxlamaq və ümidlə yaşamaq ki, nə vaxtsa Azərbaycan büdrəsə, zəifləsə, yenidən bizə qarşı bu çirkin hərəkətlər başlasın. Yəni, biz bunu bilməliyik. Azərbaycan iqtidarı bunu bilir, ictimaiyyət də bunu bilməlidir. Ona görə bizim arxayınlaşmağa heç cür haqqımız yoxdur.

Ona görə bir daha deyirəm: vəzifə nömrə bir – hərbi gücümüzün artırılması və biz bunu edirik. İkinci Qarabağ müharibəsindən keçən dövr ərzində öz hərbi gücümüzü böyük dərəcədə artırmışıq, yeni silahlı birləşmələr yaradıldı, Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrin say tərkibi bir neçə dəfə artırıldı. Yeni Xüsusi Təyinatlı Qüvvələr, Komando qüvvələri yaradıldı və onların da say tərkibi ildən-ilə artır və artacaq. Digər xüsusi təyinatlı silahlı birləşmələr yaradılmışdır və gecə-gündüz təlim işləri aparılır. Ordumuzun döyüş qabiliyyəti artır, texnika ilə təchizat lazımi səviyyədə təmin edilir və təmin ediləcəkdir. Ermənistan və onun arxasında duran istənilən ölkə bilməlidir ki, bizimlə şantaj və ultimatum dili ilə danışmaq mümkün olmayacaq. İstənilən cavabı verməyə hazırıq, buna qadirik və hər zaman buna hazır olmalıyıq.

Bununla paralel olaraq, biz yerli hərbi sənaye kompleksimizi də daha sürətlə inkişaf etdirməliyik. Bu il bu məqsədlə böyük vəsait ayrılmışdır və gələn il də ayrılacaq. Bizim bütün hərbi zavodlarımızda genişmiqyaslı modernləşmə işləri aparılır. Deməli, yeni avadanlıq, texnika, silah-sursat istehsal olunur. Bir neçə xarici tərəfdaşla yeni istehsalat sahələrinin yaradılması artıq praktik müstəviyə keçibdir. Yəqin ki, növbəti bir-iki il ərzində bizim hərbi sənaye kompleksimiz daha böyük olacaqdır, həm çeşidlərin sayına, həm də ki, istehsal olunacaq məhsulların keyfiyyətinə görə. Burada bir neçə məqsəd güdülür. İlk növbədə, yerli hərbi sənaye kompleksinin yaradılması hər bir ölkənin ümumi gücünü və inkişafını göstərir. İkincisi, biz xarici mənbələrdən daha az asılı olmalıyıq. Təbii ki, bu asılılığı tam aradan qaldırmaq mümkün olmayacaq. Bunu da biz bilməliyik. Amma maksimum dərəcədə özümüzü yerli istehsalla təmin etməliyik. Bu sahədə, xüsusilə müasir dövrdə tətbiq olunan texnoloji yeniliklər bizim ümumi intellektual potensialımızı gücləndirəcək. Çünki bu sahədə çalışan kadrlar, öz işlərini tamamilə yeni, texnoloji və metodoloji əsaslar üzərində qururlar və quracaqlar. Minlərlə yeni iş yeri yaradılacaq. Artıq bütün bunlar bizim təkcə planlarımız deyil, həyata keçirilən layihələrdir. Təbii olaraq, bu layihələr haqqında geniş danışmağa ehtiyac yoxdur. Sadəcə olaraq bildirməliyəm ki, bu da bizim növbəti illər üçün əsas vəzifələrimizdən biri olacaqdır.

Digər amil ondan ibarətdir ki, bu gün dünya silah bazarında aparıcı rol oynayan ölkələrin başı öz işlərinə qarışıb. Onlar daha çox öz daxili tələbatını ödəmək üçün çalışırlar. Ona görə dünya silah bazarında təbii olaraq qıtlıq yaranıbdır. Biz bunu da nəzərə almalıyıq. Eyni zamanda, bu sahə bizə imkan verəcək ki, hərbi-texniki məhsullarımızın ixrac coğrafiyasını genişləndirək. Onsuz da bu gün Azərbaycan onlarla ölkəyə hərbi sənaye kompleksinin məhsullarını ixrac edir və ildən-ilə bu coğrafiya genişlənir. Bu, bizim bir çox ölkələrlə apardığımız danışıqların, o cümlədən iqtisadi və sərmayə qoyuluşu sahəsində aparılan danışıqların tərkib hissəsidir - biz yaxın gələcəkdə dünya silah bazarında önəmli oyunçuya çevrilək və bu imkanlar var.

Siz onu da yaxşı bilirsiniz ki, artıq bu yaxınlarda biz bu sahəni özəl sektor üçün də açıq elan etmişik və şadam ki, mənim çağırışıma özəl sektor da müsbət reaksiya vermişdir. Artıq bir neçə yerli Azərbaycan şirkəti, özəl şirkət hərbi sənaye kompleksinin inkişafında iştirak edir, təbii olaraq, müvafiq dövlət qurumlarından lisenziyalar almaq şərti ilə. Beləliklə, bu, bizə imkan verəcək ki, bir neçə ildən sonra bu sahədə istehsal olunan məhsul milyardla dollarla ölçülsün.

Növbəti önəmli vəzifə sərhədlərimizin qorunması ilə bağlıdır. Mən bu haqda artıq bir neçə dəfə öz fikirlərimi ictimaiyyətə çatdırmışam. Hazırda həm Ermənistanla şərti sərhədimizdə mühəndis işləri aparılır, eyni zamanda, digər qonşularla sərhədimiz müasir infrastrukturla təchiz edilməlidir.

İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra Ermənistanla vaxtilə işğal altında olan şərti sərhədimizin uzunluğu 500 kilometrdən çoxdur. Özü də bu şərti sərhədin relyefi, coğrafiyası çox ağır, həm də ki, iqlim

nöqteyi-nəzərdən çox çətin yerlərdə yerləşir və orada xidmət aparmaq o qədər də asan deyil. Bizim bəzi xidmət yerlərimizin hündürlüyü 3 min metrdən çoxdur. Amma buna baxmayaraq, bizim sərhədboyu yerləşən hərbi mövqelərimiz möhkəmlənir. Biz şərti sərhəddə möhkəmlənirik, çünki hər an Ermənistandan istənilən təxribat gözləmək olar və Ermənistan tərəfi həm kütləvi surətdə silahlanır, eyni zamanda, xarici ölkələrlə, özü də böyük dövlətlərlə hərbi təlimlər keçirir. Ermənistana Qərb ölkələrindən silah, sursat göndərilir. Bəzi hallarda açıq - necə ki, Fransa-Ermənistan hərbi əməkdaşlığı açıq-aşkar aparılır - bəzi hallarda isə məxfi formada. Ancaq biz indi hər şeyi bilməliyik və bilirik, kimlər nəyi Ermənistana nə vaxt ötürür, hansı hərbi yük təyyarələri Ermənistan hava limanlarına enir və o yük təyyarələrində hansı hərbi məhsullar Ermənistana daşınır. Yəni, Ermənistanı bizə qarşı yönəltmək üçün bəzi Qərb dövlətlərinin planları göz qabağındadır. Təbii ki, onları erməni xalqı maraqlandırmır. Erməni xalqı, sadəcə, onlar üçün bir alətdir, bir vasitədir ki, Azərbaycanı daim təzyiq altında saxlasın, Ermənistan ərazisindən istifadə edərək Azərbaycan üçün və Ermənistanın digər qonşuları üçün təhdid mənbələri yaratsın və beləliklə, öz maraqlarını təmin etsin. Yəni, bu metodologiya kifayət qədər bəsitdir. Ancaq onu da bilməlidirlər ki, biz buna imkan verməyəcəyik. Mən artıq demişəm ki, əgər biz real təhdid görsək, o təhdidi istənilən ərazidə məhv etmək bizim üçün böyük çətinlik yaratmayacaq. Onu hər kəs bilsin. Sərhədlərin mühafizəsi isə həm vizual, həm infrastruktur, həm texnoloji vasitələrlə təşkil edilir və edilməlidir. Ancaq biz hamımız bilməliyik ki, bu, çox böyük, genişmiqyaslı bir işdir.

Digər qonşularımızla da sərhədlərimizin möhkəmləndirilməsi vacib şərtlərdən biridir və əminəm ki, Azərbaycan vətəndaşları da bu məsələyə anlayışla yanaşırlar. Bizim quru sərhədlərimiz hələ də bağlıdır, yəni, vətəndaşların gəliş-gedişləri üçün. Başa düşürük ki, bu, müəyyən çətinliklər yaradır. Ancaq bugünkü geosiyasi vəziyyət də hamının gözü qarşısındadır, daxili təhlükəsizliyi təmin etmək üçün bu, yeganə düzgün addımdır. Daxili təhlükəsizlik ilə bağlı bütün lazımi tədbirlər görülür. Təhdidlər də var – real və potensial. O təhdidlərin aradan qaldırılması üçün müvafiq qurumlar fəal işləyirlər. İctimaiyyət də lazım olan həcmdə bu məsələ ilə tanış olur, məlumatlar verilir. Ancaq bu sahə çox həssas olduğu üçün hesab edirəm Azərbaycan vətəndaşları başa düşürlər ki, bu barədə çox şey danışmaq yersiz və zərərli olar. Amma mən tam əminliklə deyə bilərəm ki, son illər ərzində quru sərhədlərimizin bağlı olması bizi çox böyük fəlakətlərdən xilas etdi. Hətta bu gün – sərhədlər bağlı olan vaxtda təhlükəli hərəkətlər olur və bu hərəkətlərin qarşısı alınır. Ona görə sərhədlərimizin qorunması bizi xarici risklərdən qoruyacaq, daxili risklər Azərbaycanda yoxdur. Azərbaycanda təhlükəsizlik, əmin-amanlıq uzun illərdir təmin edilir, sabitlik bütün dünya üçün nümunə ola bilər. Hər kəs bilir ki, əgər sabitlik olmasa, heç bir ölkə inkişaf edə bilməz. Bu gün sabitliyi pozulan ölkələrin vəziyyətini və aqibətini hər kəs yaxşı görür. Bu, təhlükəsizliyin, inkişafın, xarici sərmayənin cəlb edilməsi üçün başlıca şərtdir. Bizim təhlükəsizliklə bağlı bütün digər tədbirlər lazımi səviyyədə təmin edilir. Azərbaycan güclü dövlətdir və ildən-ilə bizim gücümüz artmaqdadır.

Digər vacib vəzifələr ideoloji təhlükəsizliklə bağlıdır və burada da biz daim diqqətli olmalıyıq. Çünki bizə qarşı ideoloji təxribatlar davam edir. Düzdür, onların bu günə qədər heç bir nəticəsi olmayıb, çünki bunların qarşısında xalqımızın güclü iradəsi və milli ruhumuz dayanır. İstənilən ideoloji təxribatın burada kök salması qeyri-mümkündür. Ancaq bununla bərabər, bu, bizi sakitləşdirməməlidir. Ona görə biz buna daim hazır olmalıyıq və bizə qarşı aparılan çirkin oyunları ifşa etməliyik, necə ki, edirik, həm rəsmi surətdə, həm ictimai məkanda, həm də media məkanında. Hesab edirəm ki, Azərbaycan xalqı bu gün hər şeyi yaxşı görür, hər şeyi yaxşı bilir - bizim dostumuz kimdir, düşmənimiz kimdir. Əsas meyar ölkələrin bizim suverenliyimizin bərpasına olan münasibətidir, daha başqa uzağa getmək lazım deyil. Bizi kim dəstəkləyib, suverenliyimizin bərpa edilməsində kim təbrik edib? Bu, bizim dostlarımızdır. Buna qarşı kim çıxıb və kim çıxır? Bunlar bizə dost ola bilməzlər. İşğal dövründə bu, o qədər də aydın deyildi. Yəni, bizim üçün aydın olsa da, geniş ictimaiyyət üçün aydın deyildi. Çünki vaxtilə xarici təbliğat Azərbaycanda o qədər kök salmışdı, özü də bir mənbədən yox, bir neçə mənbədən. Bir-biri ilə rəqabət aparan xarici qüvvələr və ölkələr çalışırdılar ki, Azərbaycanda ictimai fikirdə söz sahibi olsunlar. İstəyirdilər ki, onların əlaltıları vasitəsilə bizim media məkanında istənilən təxribatı ortaya ataraq, vəziyyəti öz xeyrinə dəyişdirsinlər. Yəni, belə cəhdlər çox olub, amma güclü iradə və xalqımızın birliyi buna imkan verməyib. Bu gün də bu davam edir. Ona görə yenə də deyirəm, çox sadə meyarlar var. Kim bizimlə Qarabağın Azərbaycana qaytarılmasına sevinirsə, o, bizim dostumuzdur, qardaşımızdır. Kim bundan məyus olub və kim bu gün yenidən separatçılara ürək-dirək vermək istəyir, kim onları xarici ölkələrə dəvət edir, kim onlara vizalar verir, kim bizə qarşı müxtəlif alətlər vasitəsilə qarayaxma kampaniyası aparır, o, necə bizim dostumuz ola bilər? Ona görə hər şeyin, necə deyərlər, açıq-aydın görünməsi bu gün daha aydındır. Çünki yenə də deyirəm, işğal dövründə bizə

qarşı bu qədər açıq, təxribat xarakterli addımlar olmamışdı. Çünki o işğal bizə qarşı olan qüvvələri tam qane edirdi - Azərbaycan dövləti daim təzyiq altında olsun, daim hansısa vasitəçilərə möhtac olsun, daim xalqımız mənəvi əzab çəksin, qaçqınlıq əzabı. Torpaqlarını itirmiş xalqın duyğularını başa düşmək üçün böyük ağıla malik olmaq lazım deyil. Yəni, biz bu bəladan canımızı qurtardıq və bizə qarşı olan anti-Azərbaycan qüvvələrin maskaları dərhal yırtıldı və bu gün də biz bunu görürük. Mən hesab edirəm ki, ad çəkməyə ehtiyac yoxdur, hər kəs hər şeyi görür. Ona görə ideoloji təhlükəsizlik məsələləri də daim diqqət mərkəzində olmalıdır, həm dövlət qurumlarının, həm qanunvericilik orqanının, həm də ictimai fəalların. Biz bu məsələ ilə əlaqədar əlbəttə ki, öz addımlarımızı atırıq və atacağıq.

Bir məsələyə də toxunmaq istərdim. Mən üç gün bundan əvvəl Xankəndidə Qarabağ Universitetinin açılışında bunu demişəm, bir də demək istəyirəm. Məsələnin vacibliyi bunu diktə edir ki, gənc nəslin milli ruhda böyüməsi sadəcə olaraq sözlər deyil. Bu, Azərbaycanın gələcək inkişafının əsas təminatçısıdır, çünki ölkələri insanlar idarə edir. İnsanların fikirləri, düşüncələri, cəsarəti, yaxud da ki, tam fərqli mənfi xüsusiyyətləri və ölkələrin düşdükləri vəziyyət də böyük dərəcədə bundan asılıdır. Ona görə elə gənc nəsil yetişdirilməlidir ki, həm bilikli, savadlı olmalıdır, həm də Vətənə bağlı olmalıdır. Xarici təsirə boyun əyməməlidir, qürurlu olmalıdır. Zatən qürurlu olmaq üçün bizim şanlı müharibələrimizdən sonra, İkinci Qarabağ müharibəsindən və antiterror əməliyyatından sonra əgər biz qürurlu olmasaq, onda hansı xalq olmalıdır?! Bu parlaq Qələbəni cəmi 44 gün ərzində, şəhidlər verərək, – Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin, – kim qazana bilib?! Bir neçə saat böyük xarici təzyiq altında davam edən antiterror əməliyyatı, – mən heç başqa amilləri demirəm, – separatçılığın kökü kəsildi Azərbaycanda – kim edə bilərdi?! Yəni, öz ölkəmizlə, xalqımızla fəxr etmək üçün ən çox haqlı olan xalq Azərbaycan xalqıdır.

Yenə də deyirəm, ona görə biz – bütün cəmiyyət daim diqqətli olmalıyıq. Mən Xankəndidə də bunu dedim: Tərbiyənin əsas mənbəyi ailə və məktəbdir. Bu, əsasdır. Təbii ki, cəmiyyət, cəmiyyətdə hökm sürən ümumi ab-hava, necə deyərlər, iqlim – bütün bunlar gənc nəslin şüuruna, gələcəyinə ciddi təsir göstərir. Ona görə bu məsələ daim diqqət mərkəzində olmalıdır. Əminəm ki, belə də olacaq. O cümlədən bizim deputatlar da, təbii olaraq öz seçiciləri ilə görüşlər əsnasında bu məsələni daim diqqətdə saxlasınlar.

Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun bərpası təbii olaraq bizim hər birimizin önəmli vəzifəsidir.

Əgər mən İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra görülmüş işləri sadalamağa başlasam, onda gərək bir neçə saat sizin qarşınızda çıxış edim. Sadəcə olaraq, bir neçə rəqəmi sizin və ictimaiyyətin diqqətinə çatdırmaq istərdim. Müharibədən sonra bu ilin sonuna qədər xərclənməyə nəzərdə tutulan vəsait 19 milyard manatdır. Vəsaitin mütləq əksəriyyəti infrastruktur layihələrinə xərclənib. Eyni zamanda, keçmiş köçkünlərin qaytarılması üçün də işlər görülür və səkkiz mindən çox keçmiş köçkün artıq Qarabağa və Şərqi Zəngəzura yerləşib və hər ay, hər il onların sayı artacaqdır.

İnfrastruktur layihələri çox geniş miqyas alıb, 3 min kilometr avtomobil yolu inşa edilib. Ümumi layihələrin içində 45 tunel nəzərdə tutulur və bu tunellərin uzunluğu 70 kilometrdir, – yəni, o dağlarda tunel açmaq, yol salmaq asan məsələ deyil, – 450 körpünün inşası nəzərdə tutulur. Dəmir yolları, iki beynəlxalq hava limanı istifadəyə verilmişdir. Enerji potensialı gücləndirilir və üç il ərzində 270 meqavat gücündə su elektrik stansiyaları istismara verilmişdir və bu proses davam etdirilir. Məktəblər, xəstəxanalar, sosial obyektlər, kəndlər salınır. Yəni, bir sözlə, Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun dirçəldilməsi üçün genişmiqyaslı işlər aparılır. Bilmirəm, tarixdə buna oxşar bərpa işləri hansısa ölkədə aparılmışdır, ya yox. Ancaq bu fakt bir də onu göstərir ki, bu, bizim üçün həmişə ən vacib məsələ olub, – həm işğal dövründə məcburi köçkünlər üçün yeni qəsəbələr salınırdı və xüsusilə indiki şəraitdə.

Bizim mədəni, tarixi irsimizin qorunması üçün praktiki işlər görülür, tarixi abidələr bərpa edilir. Ermənilər tərəfindən dağılmış yeddi məscid yenidən qurulmuşdur. Səkkiz məscidin inşası davam edir. Zəfər muzeyləri, işğal muzeyləri, zəfər parkları, – yəni bu coğrafiyada belə genişmiqyaslı işləri aparmaq, bir daha deyirəm, doğrudan da xalqımızın böyük imkanlarını göstərir və burada söhbət təkcə maliyyə vəsaitindən getmir. Bizim qurduğumuz dövlət, eyni zamanda, texniki imkanlara malikdir. Kadr hazırlığı da yerindədir. Çünki bu işləri görmək – üç min metrdən yuxarı hündürlüyü olan dağlarda qış vaxtında elektrik xətləri çəkmək, doğrudan da böyük peşəkarlıq tələb edir. Yəni, ölkəmizin potensialı budur. Biz buna hazırıq. Biz torpaqları azad edən kimi dərhal buna başlamışıq. Hətta onu da deyim ki, hələ 44 günlük İkinci Qarabağ müharibəsi bitməmişdi, biz Ağdərə rayonunda artıq yol infrastrukturunu inşa etməyə başlamışdıq. Əlbəttə ki, gələcək illərdə işlər daha sürətlə gedəcək. Yaxın vaxtlarda gələn ilin büdcəsi məclisdə müzakirə ediləcək. Əminəm ki, deputatlar hökumətin Qarabağ və Şərqi Zəngəzur üçün nəzərdə tutulan planlarını təsdiq edəcəklər və biz bunu təmin edəcəyik. Təbii ki, bütün bu işləri görmək üçün iqtisadi imkanımız olmalıdır.

Çünki mən onu da bildirməliyəm ki, bütün bu işləri biz öz hesabımıza edirik. Bu günə qədər bizə bərpa işlərində köməklik edən Özbəkistan və Qazaxıstan qardaş dövlətlər olub. Füzuli şəhərində məktəb və uşaqların yaradıcılıq mərkəzi inşa edilibdir və hazırda Qırğızıstan Respublikası da Ağdam rayonunda məktəb inşası ilə məşğuldur. Vəssalam. Bundan başqa necə deyərlər, bizə bir daş da müftə verilməmişdir. Biz bütün bu işləri öz hesabımıza edirik. Dünyanın bir çox donor təşkilatları var, onlar, necə deyərlər, bu məsələyə biganədirlər. Halbuki bu böyük ərazini bu vəziyyətdə görən minlərlə xarici nümayəndə olub. Bunu görüb və heç bir praktiki iş görməmək bir daha onu göstərir ki, bizə olan münasibət nəzərə alınmalıdır. Bu, bir daha bizə göstərməlidir ki, biz ancaq öz gücümüzə arxalanmalıyıq, biz öz potensialımıza güvənməliyik.

Bu ilin iqtisadi sahədə göstəriciləri, hesab edirəm ki, müsbətdir. Səkkiz ayda iqtisadiyyat dörd faizdən çox artıb, qeyri-neft sektorunda yeddi faiz olub. Biz son illər ərzində mənim tapşırığımla xarici borcumuzu ildən-ilə aşağı salırdıq və bu gün ümumi daxili məhsula nisbətdə bu, cəmi 7,5 faiz təşkil edir. Demək olar ki, biz bütün əsas kreditləri qaytarmışıq və yəni, əgər borcumuzu mütləq rəqəmlərlə götürsək, təqribən 5,3 milyard dollardır, – biz bir gündə qaytara bilərik. Daha heç bir ölkə ilə özümüzü müqayisə etmək istəmirəm. Amma bir rəqəmi deyim ki, inkişaf etmiş ölkələrin bəzilərində, o cümlədən bizə mühazirə oxumaq istəyən bəzi ölkələrdə xarici borc ümumi daxili məhsulun 100 faizini, ondan da yüksək rəqəmi təşkil edir. Yəni, bu, sadəcə olaraq kiçik bir arayışdır.

Əlbəttə, bizim gələcək planlarımızı həll etmək, o cümlədən vətəndaşların sosial rifahını yaxşılaşdırmaq üçün iqtisadiyyat daim inkişaf etməlidir. Çünki biz 2018-ci ildən bu yana dörd sosial islahatlar paketi həyata keçirmişik. Bu sosial islahatlar paketinin məbləği 7 milyard manatdır və bu, 4 milyon insanı əhatə edir. Son beş il ərzində Azərbaycanda minimum əməkhaqqı 2,7 dəfə, minimum pensiya 2,5 dəfə artmışdır. Onu da bildirməliyəm, artıq göstəriş verildi ki, gələn ildən minimum əməkhaqqı və minimum pensiya yenə də artırılacaqdır.

Yəni, bu sosialyönümlü siyasət bir daha bizim ümumi siyasətimizi, niyyətimizi göstərir. Əlbəttə ki, gələcəkdə bu istiqamətdə siyasəti aparmaq üçün iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, qeyri-neft sektorunun inkişafı, yerli istehsalın genişləndirilməsi əsas şərtdir. Bu gün ölkəmizin bütün bölgələrində, həmçinin Qarabağda yeni istehsalat sahələri açılır. O cümlədən böyük rəmzi məna daşıyan "İstisu" su zavodunun açılışı olmuşdur və artıq istisu yenə də bizim süfrəmizdədir. Bu, doğrudan da həm böyük rəmzi məna daşıyır, həm də ki, tarixi ədalətin bərpasıdır. Çünki vaxtilə – sovet dövründə fəaliyyət göstərən həm zavod, həm də sanatoriya ermənilər tərəfindən dağıdılmışdır.

Ermənistanla münasibətlərin normallaşması məsələsinə də toxunmaq istərdim. Yenə də bildirmək istəyirəm ki, İkinci Qarabağ müharibəsində məhz Azərbaycanın təşəbbüsü ilə sülh danışıqları başlamışdır. O vaxt nə Ermənistan, nə başqa ölkələr, ümumiyyətlə, gələcək nədən ibarət olacaq, bu haqda heç öz fikirlərini formalaşdırmamışdılar. Bizim təşəbbüsümüz idi. Bir müddət sonra görəndə ki, bu, cavabsız qalır, biz artıq əsas baza prinsiplərini ortaya qoyduq, onları ictimailəşdirdik və artıq proses başlamışdır. Ancaq nəyi görürük? Görürük ki, Ermənistan bu məsələni süni şəkildə uzadır. Çünki bu günə qədər – bizim birinci layihəmiz Ermənistana göndəriləndən bu günə qədər 10 şərhlər mübadiləsi olmuşdur və hər dəfə müəyyən müddəalar razılaşdırılırdı, yəni, bu işdə tərəqqi var idi. Bunu biz necə var, elə də deməliyik. Amma bununla yanaşı, aylar keçdikcə, təbii olaraq biz gözləyirdik ki, Ermənistan öz şərhlərini bizə daha operativ və çevik verəcək. Ancaq biz bunun tam əksini gördük. Son variantın onlardan alınmasını biz 70 gün gözləməli olduq. İyunun 24-də bizim şərhlərimiz onlara göndərildi və avqustun sonunda, ya da ki, sentyabrın əvvəlində onlar bizə cavab göndərmişdilər. Bu cavab nədən ibarət idi? Bütün razılaşdırılmamış müddəalar onların variantında sülh müqaviləsindən çıxarıldı. Yəni, bu dərəcədə primitiv və qeyri-adekvat addım, sözün düzü, gözlənilən deyildi. Mətndən çıxarılmış, yəni, onların istəyi ilə çıxarılması nəzərdə tutulan müddəalar vacibdir. Onlarsız sülh müqaviləsi natamam olacaq. Ona görə bu qədər qeyri-səmimi münasibət bizi təbii olaraq düşündürür. Bayaq dediyim amillərlə yanaşı, əgər biz bütün bu amilləri necə deyərlər, bir çərçivəyə salsaq, görərik ki, həm sürətli silahlanma, revanşizm meylləri, həm də Ermənistanın himayədarlarının bizə qarşı yenidən Qarabağ mövzusunu ortaya atması, sülh müqaviləsinin gedişatında qeyri-adekvat və qeyri-səmimi münasibət, vaxt uzatma taktikası və digər məqamlar deməyə əsas verir ki, Ermənistan, əslində, sülh istəmir, vaxt uzatmaq, bu vaxtdan istifadə edərək, xarici himayədarların dəstəyi ilə hərbi potensial qurmaq istəyir. Artıq bəzi Avropa ölkələrinin və təkcə Avropa deyil, digər Qərb ölkələrinin nümayəndələri Ermənistan ordusunda işə başlayıblar. Bizim sərhədimizdə qanunsuz olaraq dırnaqarası "Avropa sülh", ya bilmirəm "müşahidəçi" missiyası yaradılıb, halbuki bu, əldə edilmiş razılaşmanın pozulmasıdır. Mən həm Avropa İttifaqına, həm Ermənistana onu da xatırlatmaq istəyirəm ki, 2022-ci ilin Praqa görüşündə razılıq əldə edilmişdir ki, – bəli, biz də razılıq vermişdik, – Ermənistan

tərəfində şərti sərhəd istiqamətində kiçik sayda müşahidəçi missiya yerləşsin, cəmi iki, ya üç aya. Yəni, bizimlə bu razılaşdırıldı. Amma ondan sonra bizsiz bunu uzatdılar, onların sayını artırdılar, oraya Kanadadan nümayəndələr daxil edildi və faktiki olaraq bu missiya NATO missiyasıdır. Ondan sonra bizə qarşı "Binokl diplomatiyası", deməli, siyasəti aparılırdı. Gecə-gündüz xarici nümayəndələr gəlirdi, binoklla bizə baxırdı. Nə göstərmək istəyirdilər bizə?! Bu, nə demonstrasiyadır, nə ucuz şoudur?! Bütün bu amillər bizi ciddi düşündürməlidir və təbii ki, düşündürür. Ona görə Ermənistanla normallaşma əgər onlara lazım deyilsə, deməli, bu olmayacaq. Biz hər halda öz mövqeyimizdən bir addım geri atmayacağıq. Kim nə istəyir desin, vasitəçilər də bizə lazım deyil. Düzdür, indi bəzi vasitəçilik təkliflərinə biz etiraz etmirik, sadəcə olaraq, siyasi nəzakət naminə. Ancaq, əslində, bizə vasitəçi lazım deyil. Biz Ermənistanla dövlət sərhədinin delimitasiyasını vasitəçilərsiz etdik. Sadəcə olaraq, onlara bildirdik ki, Qazax rayonunun dörd kəndi bizə qeyd-şərtsiz qaytarılmalıdır və bunu son dəfə mən bu ilin fevral ayında demişəm. Hesab edirəm ki, bu sözlər çox tutarlı oldu və ondan sonra heç bir vasitəçisiz, heç bir qeyd-şərtsiz Qazaxın dörd kəndi, – hansı ki, işğal altında idi, – bizə qaytarıldı. Beləliklə, biz nəinki delimitasiyanı, hətta demarkasiyanı da başlamışıq. Ona görə danışıqlarda da bizə heç bir vasitəçi lazım deyil. Ermənistan da buna bel bağlamasın. Ümumiyyətlə, heç kimə bel bağlamasın. Onlar əgər bu coğrafiyada yaşamaq istəyirlərsə və təhlükəsizlik şəraitində yaşamaq istəyirlərsə, öz qonşularına qarşı siyasətlərində ciddi düzəlişlər etməlidirlər. Bu birincisi. İkincisi, nə onlar, nə onların arxasında duranlar 30 illik işğalı heç vaxt unutmamalıdırlar. Amma bunu unutmaq istəyirlər və unutdurmaq istəyirlər. Sanki bu işğal olmayıb. İkinci Qarabağ müharibəsinin nəticələrini unutmamalıdırlar, Ermənistan ordusu darmadağın edilmişdir. Ermənistan kapitulyasiya aktını imzalamışdır. Ondan sonra mən əmr verdim və Azərbaycan Ordusunun şanlı Zəfər yürüşü dayandırıldı. Bugünkü reallıq bir daha göstərir ki, bu nə qədər düzgün addım idi, ondan sonrakı hadisələr də göz qabağındadır və nəticə etibarilə 20 Sentyabr – suverenliyimizin tam bərpa edilməsi günü unudulmamalıdır və bu tarixi həqiqət danışıqlar masasında da daim olmalıdır.

İkinci Dünya müharibəsindən sonra faşist Almaniyasına heç kim sülh müqaviləsi təklif etməmişdir. Faşist Almaniyası bir neçə yerə bölünmüşdü, kapitulyasiyaya uğrayan faşist dövlət cəzalandırıldı. Burada isə kapitulyasiyaya uğrayan faşist dövlət nəinki cəzalandırılmadı, hətta onlara bütün preferensiyalar verilir. Onlara Amerikadan indi 250 milyon dollar pul verilir. O puldan onlar öz daxili məqsədlərinə istifadə edəcəklər, qənaət olunan pula isə silah alacaqlar, bizi öldürməyə. Bu məsuliyyəti kim daşıyır və kim daşıyacaq? O pulu onlara verən. O cümlədən dırnaqarası "Avropa Sülh Fondu". Görün, bu riyakarlığın səviyyəsinə baxın. Silah üçün nəzərdə tutulan fond, ona Sülh Fondu deyirlər, Ermənistan ondan istifadə edir, Fransadan pulsuz silah alır. O vəsait də ödənilmir, başqa yerlərdən. Ona görə bu, ciddi məsələdir və bu barədə çox da danışmaq istəməzdim. Sadəcə olaraq, bizim şərtlərimiz yerində qalır. Ermənistanı silahlandıranlar bilməlidirlər ki, bütün gələcək hadisələrə birbaşa onlar cavabdehlik daşıyacaqlar və təbii olaraq, bizə qarşı rəsmi ərazi iddialarına son qoyulmalıdır. Onların konstitusiyasına dəyişiklik edilməlidir, Minsk qrupu da ləğv olunmalıdır.

Bilirsiniz, işğal dövründə bizim təbii olaraq xarici siyasətimizin böyük hissəsi bu istiqamətə yönəlirdi. İndi isə – tarixi Zəfərimizdən sonra biz xarici siyasətimizdə daha sərbəstik və bu münasibətlə bir neçə kəlmə demək istərdim: müstəqil, prinsipial xarici siyasət bizim əsas istiqamətimizdir. Biz heç kimə qarşı heç vaxt heç bir iş görməmişdik, heç kimin işinə qarışmamışdıq. Amma bizim işimizə qarışmaq istəyənlərə də hər dəfə dərs vermişik ki, bunu etməsinlər. Belə cəhdlər var, olacaq. Düzdür, onların heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Ancaq bizim xarici siyasət istiqamətində bu amil təbii olaraq həmişə nəzərə alınacaq. Kim bizimlə ikitərəfli formatda, qarşılıqlı hörmət əsasında əməkdaşlıq etmək istəyirsə, biz ikiqat əməkdaşlıq edəcəyik. Amma əgər kimsə hesab edir ki, bizə gəlib nəsə diktə edəcək, yaxud da ki, bizi əsassız olaraq ittiham edəcək, ya da ki, hansısa vasitələrlə bizi qaralayacaq və sanki heç nə olmamış kimi bu ölkələrlə biz dostluq edəcəyik, bu, səhv təsəvvürdür, bu, olmayacaq! Azərbaycan çoxdan özünü ləyaqətli və qürurlu dövlət kimi təsdiqləyib. Xüsusilə, tarixi Zəfərimizdən sonra bizim beynəlxalq nüfuzumuz bir neçə dəfə artıb. Beynəlxalq mövqelərimiz möhkəmlənib, beynəlxalq ictimaiyyət bizimlədir. Çünki bəzi Qərb ölkələri hesab edirlər ki, beynəlxalq ictimaiyyət ancaq onlardır və onların əli altında olan demək istəmirəm yəni, asılı dövlətlər. Yox, beynəlxalq ictimaiyyət bütün dünya ölkələridir və bu dünya ölkələri bizə yekdilliklə səs verib. COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi 200-ə yaxın ölkə tərəfindən yekdilliklə qəbul edilmiş qərardır və bizim beynəlxalq nüfuzumuzu, hörmətimizi göstərən vacib amildir. Bundan sonra da xarici siyasətdə geriyə heç bir addım olmayacaq. Dostlarımızın bütün qitələrdə sayı artır. Biz indi – İkinci Qarabağ müharibəsindən və suverenliyimizi bərpa edəndən sonra daha fəal xarici siyasət aparacağıq. Vaxtilə mövcud olmadığımız bölgələrlə indi çox ciddi

təmaslar qurulur, həm sərmayə qoyuluşu layihələri nəzərdən keçirilir, eyni zamanda, müxtəlif sahələrdə əməkdaşlıq üçün yeni imkanlar yaranır. Təbii olaraq, ənənəvi tərəfdaşlarımızla, dostlarımızla münasibətlərimiz yerindədir və daha da inkişaf edir və edəcək.

Təbii ki, ölkə qarşısında bir çox digər vəzifələr var. Bir daha məclis üzvlərini yeddinci çağırış parlamentin fəaliyyətə başlaması münasibətilə təbrik etmək istəyirəm. Hər birinizə uğurlar, cansağlığı arzulayıram. Sağ olun.

İqtisadi məsələlərə həsr olunmuş müşavirədə İlham Əliyevin çıxışı

– Bugünkü müşavirədə biz iqtisadi məsələləri müzakirə edəcəyik. İlin sonuna cəmi üç ay vaxt qalır. İlin sonuna qədər görüləcək işlər haqqında da fikir mübadiləsi aparılacaq.

Bütövlükdə deməliyəm ki, ilin əvvəlindən iqtisadi inkişaf gözlənilən səviyyədədir. İlin əvvəlində mən bu ilin iqtisadi sahədə uğurlu olub-olmaması haqqında danışanda qeyd etmişdim ki, tam əminəm, bu il iqtisadiyyatımız üçün uğurlu olacaq. İlin əvvəlindən əldə edilmiş nəticələr və iqtisadi göstəricilər mənim sözlərimi təsdiqləyir. İqtisadi artım 4,3 faiz təşkil edib. Bugünkü dünyada gedən prosesləri təhlil edərkən və ümumiyyətlə, geosiyasi vəziyyətə nəzər saldıqda deyə bilərəm ki, bu, çox müsbət göstəricidir. İqtisadi inkişaf templəri inkişaf etmiş bir çox ölkələrdə olan iqtisadi inkişaf templərini üstələyir. Xüsusi əhəmiyyət daşıyan məqam ondan ibarətdir ki, qeyri-neft sektorumuz 7 faiz artmışdır. Bu da onu göstərir ki, ölkə iqtisadiyyatının şaxələndirilməsi istiqamətində atılmış addımlar və düşünülmüş islahatlar siyasəti öz bəhrəsini verməkdədir.

Onu da bildirməliyəm ki, son illər ərzində xarici neft şirkətləri tərəfindən həyata keçirilən layihələrdə neftin hasilatı ildən-ilə azalırdı və bu da təbii olaraq bizim ümumi iqtisadi inkişaf templərimizə mənfi təsir göstərirdi və biz bu tənəzzülü qeyri-neft sektorunun inkişafı ilə tənzimləyirdik. Ancaq neft hasilatında buraxılmış nöqsanlar xarici neft şirkətləri ilə aparılan danışıqlar nəticəsində onların diqqətinə çatdırılmış və onlardan tələb edilmişdir ki, bu nöqsanlar aradan qaldırılsın, neft hasilatının sabitliyi təmin edilsin. Son aylar ərzində bu istiqamətdə çox fəal iş aparılırdı. Bu işin nəticəsi olaraq əsaslı ümidlər yaranmışdır ki, daha bundan sonra heç bir əsası olmadan neft hasilatında tənəzzül olmayacaq. Təbii olaraq hökumət qurumları və Dövlət Neft Şirkəti bu işlərin gələcək gedişatına da daim diqqət yetirəcək. Beləliklə, bizim iqtisadi inkişaf templərimizi geriyə çəkən əsas amil ümid edirəm ki, aradan qaldırılacaq və gələn il sabit neft hasilatı təmin edilməlidir. Nəzərə alsaq ki, hazırda biz neft-qaz sektorunda bir neçə yeni layihə üzərində işləyirik və o layihələrin işlənməsi nəticəsində yeni hasilat proqnozlarımız var. Yəqin gələn il biz hamımız onu görəcəyik ki, yeni layihələrdən, yeni yataqlardan daha böyük həcmdə təbii qaz və neft kondensatı hasil edilir. Hesab edirəm ki, neft-qaz sahəsində templər müsbət olacaqdır.

Ancaq təbii olaraq, bizim əsas hədəfimiz iqtisadiyyatımızı bundan sonra daha da şaxələndirmək və dayanıqlı inkişaf modelini təkmilləşdirməkdir. İnflyasiya ilin əvvəlindən cəmi 1 faizdən bir qədər çox olmuşdur. Bu da çox müsbət göstəricidir. Mən artıq bəyan etdim ki, gələn il minimum əməkhaqqı və minimum pensiya artırılacaq, baxmayaraq ki, inflyasiya çox aşağı səviyyədədir, baxmayaraq ki, ölkə qarşısında duran vəzifələr böyük maliyyə vəsaiti tələb edir, ilk növbədə, hərbi, hərbi sənaye kompleksinin inkişafı, Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun bərpası ilə bağlı. Bütün bunlara baxmayaraq, biz həssas təbəqə sayılan vətəndaşlarımızın da rifah halının yaxşılaşdırılması üçün əlimizdən gələni edirik. Bu yaxınlarda Azərbaycan Milli Məclisində etdiyim çıxışda bütün o rəqəmlər diqqətə çatdırılmışdır. Təkrar etmək istəmirəm, son beş il ərzində Azərbaycanda nə qədər böyük sosial islahatlar paketi reallaşdırıldı.

Yəni, bütün bu məsələlər tam əminliklə deməyə əsas yaradır ki, iqtisadi inkişaf templəri həm bu ilin sonuna qədər saxlanılacaq, həm də, – nəzərə alsaq ki, indi gələn ilin büdcəsi müzakirə olunur və büdcənin parametrləri də daha genişmiqyaslı olacaq, – gələn il də iqtisadi inkişaf templəri lazımi səviyyədə olacaq.

Xarici sərmayələrin cəlb olunması üçün, xüsusilə qeyri-neft sektoruna cəlb edilməsi üçün bir çox təşviq layihələri həyata keçirilir. Azərbaycanda hökm sürən

sabitlik və proqnozlaşdırılan vəziyyət, eyni zamanda, Azərbaycan dövlətinin güclənməsi, ərazi bütövlüyümüzün, suverenliyimizin tam bərpa edilməsi xarici investorların bizə olan münasibətini təbii olaraq daha da yaxşılaşdırıb. Baxmayaraq ki, Azərbaycanda çox müsbət sərmayə iqlimi uzun illərdir davam edir, hökm sürür. İnvestisiyaların adambaşına düşən həcminə görə Azərbaycan qabaqcıl ölkələr sırasındadır. Son illər ərzində və xüsusilə antiterror əməliyyatından sonra dövlət suverenliyimizin tam bərpa edilməsi təbii olaraq bütün investorlara ciddi müsbət siqnal göndərmişdir və biz bunun bəhrəsini indi görürük. Bizim ənənəvi sənaye məntəqələrimizdə, – Bakı şəhəri, Sumqayıt şəhəri, sənaye parkları, – yeni müəssisələr açılır. Eyni zamanda, azad edilmiş torpaqlarda, Ağdam və Cəbrayıl rayonlarında yeni sənaye parklarının yaradılması çox müsbət hal kimi qiymətləndirilməlidir.

Qeyd etdiyim kimi, indi gələn ilin büdcəsinin müzakirəsi gedir, yaxın vaxtlarda mənə təqdim ediləcək. Təbii olaraq, büdcə bizim imkanlarımızı əks etdirir. Biz, necə deyərlər, ayaqlarımızı yorğanımıza görə uzadırıq və uzatmalıyıq. Heç bir yerdən heç bir yardım almırıq, əksinə, xarici borcu azaldırıq və bir neçə il bundan əvvəl qarşıya qoyduğum vəzifə artıq uğurla yerinə yetirilir. Xarici borcun ümumi daxili məhsula nisbətdə Azərbaycan dünya miqyasında qabaqcıl ölkələr sırasındadır. Bu, cəmi 7,5 faizdir və bu, bizə imkan verir ki, gələcəkdə daha az vəsaiti xarici borcun qaytarılmasına sərf edək. Bu gün onu da biz müzakirə edəcəyik, baxarıq, bəlkə də bəzi borcları vaxtından əvvəl ödəmək də faydalı ola bilər. Halbuki mən bunu artıq bir neçə dəfə demişəm ki, istəsək, biz bir gün ərzində bütün borcu sıfırlaya bilərik. Hər halda, bu məsələni müzakirə etmək üçün bu gün, əlbəttə ki, fikir mübadiləsi aparılacaqdır.

Gələn ilin əsas xərcləri artıq müəyyən edilib. Mənim Milli Məclisdəki çıxışımda əsas prioritetlər açıq-aydın göstərilib. İlk növbədə, ölkəmizin hərbi potensialının gücləndirilməsi, təhlükəsizliyin təmin edilməsi, dövlət sərhədlərinin qorunması, hərbi sənaye kompleksinin inkişafı, təhsil xərcləri, Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun bərpası və digər layihələr. Həm sosialyönümlü layihələr, sosial infrastrukturla bağlı olan layihələr, həm də ümumi infrastrukturla bağlı olan layihələr - bütün bunlar bizim Dövlət İnvestisiya Proqramında öz əksini tapacaq. Bu barədə də danışacağıq. Elə etməliyik ki, biz gələn il imkan daxilində bütün əsas vəzifələri icra edək. Şübhə etmirəm ki, belə də olacaq. Artıq Azərbaycanın iqtisadi inkişaf modeli dünyada özünü təsdiqləyib. Biz öz resurslarımıza arxalanaraq güclü iqtisadiyyat qurmuşuq, müstəqil iqtisadiyyat qurmuşuq, heç kimdən asılı deyilik. İqtisadi müstəqillik təbii olaraq bizə beynəlxalq müstəvidə böyük imkanlar qazandırır ki, Azərbaycan uğurla, inamla, şərəflə, ləyaqətlə müstəqil xarici siyasət apara bilsin. Necə ki, aparmışıq və aparacağıq.

Bu gün biz bir çox digər məsələləri müzakirə edəcəyik. Əminəm ki, müzakirə və əldə edilmiş nəticələr, qəbul ediləcək qərarlar bizim iqtisadi inkişafımızı daha da sürətləndirəcəkdir.

Aşıq Ələsgərin abidəsinin açılışında İlham Əliyevin nitqi

-Əziz dostlar, bu gün şəhərimizdə çox əlamətdar bir gündür. Deyə bilərəm ki, ölkə üzrə çox əlamətdar bir gündür. Bakının mərkəzində Azərbaycan aşıq sənətinin görkəmli nümayəndəsi Aşıq Ələsgərin abidəsi açılır. Bu münasibətlə sizi və bütün Azərbaycan xalqını ürəkdən təbrik etmək istəyirəm. Bu, doğrudan da çox gözəl hadisədir.

Bildiyiniz kimi, üç il əvvəl Aşıq Ələsgərin adının əbədiləşdirilməsi üçün mən iki Sərəncam imzalamışam. Bir Sərəncam əsasında Aşıq Ələsgərin 200 illik yubileyi dövlət səviyyəsində qeyd edildi. İkinci Sərəncam əsasında onun abidəsinin ucaldılması məsələsi nəzərdə tutulurdu. Bu gün şəhərimizin bu gözəl yerində, deyə bilərəm ki, şəhərimizin mərkəzində, gözəl parkda Aşıq Ələsgərin abidəsi ucaldılıb.

Bildiyiniz kimi, Aşıq Ələsgər ömür boyu Azərbaycanın qədim torpağı olan Göyçə mahalında yaşamış, yaratmışdır, uzun ömür yaşamışdır və ömrünün son illərində öz doğma torpaqlarını tərk etməyə məcbur olmuşdur. O vaxt onun 97 yaşı var idi, 1918-ci ildə erməni vəhşiləri azərbaycanlıları etnik təmizləməyə məruz qoymuşdular. Bu, XX əsrdə azərbaycanlıların öz qədim torpaqlarından – Qərbi Azərbaycandan birinci deportasiyası idi. Əfsuslar olsun, ondan sonra da bizim xalqımız iki deportasiyaya məruz qalmışdır. Aşıq Ələsgər ailəsi ilə birlikdə qonşu Kəlbəcər rayonuna köçmüşdür. Ancaq doğma Vətən, doğma torpaq onu yenə də Göyçə mahalına çəkirdi, baxmayaraq ki, iqlim, təbiət, gözəllik baxımından Kəlbəcər və Göyçə mahalı çox da fərqlənmir. Amma onun Vətən sevgisi, torpaq sevgisi o qədər güclü idi ki, bütün təhlükələrə baxmayaraq, o, təqribən üç ildən sonra öz doğma Ağkilsə kəndinə qayıtmış və bir neçə ildən sonra orada vəfat etmişdir.

Hamımız yaxşı bilirik ki, 1970-ci illərdə Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə Aşıq Ələsgərin 150 illik yubileyi qeyd edilmişdir, özü də Sovet İttifaqı miqyasında və bu yubiley münasibətilə doğma Ağkilsə kəndində onun abidəsi ucaldılmışdır. Xalqımız deportasiyanın üçüncü dalğasına məruz qalanda erməni vandalları onun abidəsini dağıtmışdılar. Necə ki, indi biz hamımız bunu görürük. Qarabağda, Şərqi Zəngəzurda bizim tarixi abidələrimiz, görkəmli şəxsiyyətlərin abidələri, məscidlərimiz, saraylarımız, qəbiristanlıqlarımız erməni vandalları tərəfindən dağıdılmışdı. Bu praktika yeni deyil, əsrlər boyu bütün dünyanın gözü qarşısında bizə qarşı bu ədalətsizlik, bu vəhşilik törədilirdi.

Bu gün bu tədbirdə iştirak edən yoldaşlar Aşıq Ələsgərin fəaliyyəti və yaradıcılığı ilə bağlı danışacaqlar. Sadəcə olaraq, onu demək istəyirəm ki, onun yaradıcılığı Azərbaycan xalqının ürəyində böyük bir iz buraxmışdır ki, 200 il keçəndən sonra yenə də o, görkəmli şəxsiyyət, vətənpərvər insan, öz xalqını, Vətənini sevən insan kimi xalqımızın yaddaşında yer tutub. Əlbəttə ki, biz onun timsalında xalqımızın yüksək ruhunu görürük. Çünki yenə də deyirəm, 97 yaşında öz torpağından köçməyə məcbur olmuş insan 100 yaşında yenə də bütün təhlükələrə baxmayaraq, – o vaxt hələ o təhlükələr tam sovuşmamışdı, – yenə də öz Vətəninə qayıtmışdır.

Qeyd etdiyim kimi, xalqımız XX əsrdə üç deportasiya dalğasına məruz qalmışdır – 1918-ci ildə birinci, 1940-50-ci illərdə ikinci və 1980-ci illərin sonları-1990-cı illərin əvvəllərində üçüncü deportasiya baş vermişdir. İki deportasiyadan müəyyən müddətdən sonra Azərbaycan xalqı öz dədə-baba torpaqlarına qayıtmış, yəni, hamısı olmasa da, böyük bir qisim qayıtmışdır. Bu, bizdə haqlı olaraq əminlik yaradır ki, üçüncü etnik təmizləmə dalğasına məruz qalmış Qərbi azərbaycanlılar öz dədə-baba torpaqlarına qayıdacaqlar. Bunu deməyə əsas verən bir çox amillər var. Əlbəttə ki, Vətən sevgisi, o torpaqlar unudulmayıb və unudulmayacaq, o torpaqları görməyən Qərbi azərbaycanlıların sonrakı nəsilləri Vətən həsrəti ilə yaşayırlar.

Bu gün biz Azərbaycan xalqının əyilməz ruhunu Qarabağa və Şərqi Zəngəzura qayıdan soydaşlarımızın timsalında görürük. O torpaqları heç vaxt görməyən Qarabağdan, Şərqi Zəngəzurdan olan soydaşlarımız həvəslə, səbirsizliklə o qayıdış gününü gözləyirlər, Böyük Qayıdış proqramının icrasını səbirsizliklə gözləyirlər. Əslində, bu proqram artıq icra edilir. Heç vaxt o torpaqlarda yaşamamış, amma o torpaqlara qayıtmaq eşqi ilə yaşamış qarabağlılar bu gün Qarabağa qayıdırlar. Mən əminəm ki, biz eyni mənzərəni Qərbi Azərbaycana qayıdış dövründə də görəcəyik. Çünki bu gün Şuşada, Laçında, Xankəndidə, Xocalıda, Füzulidə uşaqlar, məktəblilər məktəbə gedirlər. Birinci dərs günü bunu göstərdi. Yəni, sözün əsl mənasında, bütün bu bölgələrdə və bütün Azərbaycanda bayram ab-havası idi. Qərbi Azərbaycandan olan soydaşlarımız da əminəm ki, eyni hissləri yaşayacaqlar. Hər şey bizim əlimizdədir. Qarabağın işğalı dövründə də bəzi hallarda hər birimiz məyusluq və inamsızlıq hissləri yaşamışıq. Hər birimizin qəlbini incidən bu ədalətsizlik bizə sanki əbədi olacaq kimi gəlirdi. Amma o fikirləri biz özümüzdən hər zaman uzaqlaşdırırdıq, inamla yaşayırdıq və onu da bilirdik ki, ədaləti bərpa etmək bizim öz işimiz olmalıdır, heç kim bizim əvəzimizə bu ədaləti bərpa etməyəcək, heç kimin belə niyyəti də, istəyi də olmamışdır.

İşğal dövründə çoxsaylı xarici nümayəndələrlə görüşlər əsnasında mən bu barədə artıq bir neçə dəfə demişəm. Belə fikirlər eşidirdim ki, reallıqlarla barışmaq lazımdır, Qarabağ artıq əldən gedib, Ermənistanla barışmaq lazımdır, gənc nəsli sülhə hazırlamaq lazımdır. Bu münaqişənin hərbi həlli yoxdur və digər fikirlər səsləndirilirdi. Bəzi hallarda bu fikirləri səsləndirənlər bəlkə də səmimi idilər, bəzi hallarda bizi yolumuzdan döndərmək, bizə bədbinlik duyğuları aşılamaq üçün edirdilər. Həyat və reallıq onu göstərir ki, hər şey bizim əlimizdədir. Həm İkinci Qarabağ müharibəsi, həm antiterror əməliyyatı və ondan sonrakı dövr, yəni, bir il göstərdi ki, güclü iradə olan yerdə, xalq-iqtidar birliyi olan yerdə, xalqımızın əyilməz ruhu olan yerdə heç bir qüvvə, heç bir təşkilat bu iradənin qabağında dura bilməz. Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun azad edilməsi, suverenliyimizin tam bərpa olunması, - mən bunu bilirəm, - Qərbi azərbaycanlılarda da bu nikbinlik hisslərini, fikirlərini, ümidlərini daha da artırmışdır. Hətta işğal dövründə, 10 il, bəlkə də ondan da qabaq mən bəzi çıxışlarımda Qərbi Azərbaycanla bağlı fikirlərimi səsləndirirdim. Biz hər dəfə qarşıya hədəflər qoymalıyıq. Bu hədəflər həm strategidir, həm taktikidir, həm qısamüddətlidir, həm uzunmüddətlidir. Amma hədəflər düzgün seçilməsə, heç bir nəticəyə nail olmaq mümkün olmayacaq. Hədəflər həm həqiqəti, ədaləti və həm də real vəziyyəti, real gücümüzü əks etdirməlidir. Nə qədər güclü olsaq, o qədər də bizim səsimiz eşidiləcək. Bu gün antiterror əməliyyatından keçən il ərzində biz bunu görürük. Əslində, birinci həftələr, birinci aylar ərzində bizə qarşı nə qədər əsassız ittihamlar irəli sürülürdü, bizə sanksiyalar tətbiq edildi. Daha böyük sanksiyaların tətbiq edilməsi üçün böyük dövlətlər, – hər halda, özlərini belə sayanlar, - bizə qarşı müxtəlif beynəlxalq platformalarda açıq hücuma keçmişdilər, soyuq müharibə başlamışdır. Bu gün də bu, davam edir. Antiterror əməliyyatının ildönümü ərəfəsində biz yenə də nə qədər genişmiqyaslı şər,

böhtan kampaniyası ilə üzləşdik. Bu, bizim iradəmizə təsir edə bilər? Heç vaxt! Çünki bizim işimiz haqq işidir və bizim işimizi Azərbaycan xalqı dəstəkləyir. Əslində, bu, Azərbaycan xalqının işidir. Qarabağı, Şərqi Zəngəzuru azad etmək, suverenliyi tam bərpa etmək Azərbaycan xalqının iradəsi hesabına, qəhrəman övladlarımızın qəhrəmanlığı, şücaəti hesabına mümkün olmuşdur.

Biz üç gün bundan əvvəl Anım Gününü qeyd etmişik. Bir daha bütün şəhidlərimizə Allahdan rəhmət diləyirik, onların qəhrəmanlığı heç vaxt unudulmayacaq. Amma bizim təqvimimizə bu kədərli 27 Sentyabr günü ilə bərabər, iki bayram günü də əlavə edildi – 8 Noyabr və 20 Sentyabr günləri. Bunlar bayram və Zəfər günləridir. Bu Zəfər bizimlə əbədi yaşayacaq.

Bu gün Qərbi azərbaycanlıların görkəmli nümayəndəsinin abidəsinin ucaldılması təbii olaraq, ilk növbədə, Aşıq Ələsgərin xatirəsinə Azərbaycan xalqının hörmətinin əlamətidir. Ancaq, eyni zamanda, bu abidə bütün Qərbi azərbaycanlıları və bütün Azərbaycan xalqını yenə də bir amal uğrunda birləşməyə dəvət edən hadisədir. Biz o günü səbirsizliklə gözləyirik, inanırıq, mən də inanıram, siz də inanırsınız. Gün gələcək biz Aşıq Ələsgərin ermənilər tərəfindən dağıdılmış abidəsini bərpa edəcəyik və Ağkilsə kəndində buna oxşar mərasim keçirəcəyik.

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.201

S İ Y A S Ə T
P O L I T I C S

UOT 321.01

ELMAN NƏSİROV

**Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı,
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Siyasi Araşdırmalar İnstitutunun direktoru,
siyasi elmlər doktoru, professor**

e-mail: elmannasirov@yahoo.co.uk

PREZİDENT İLHAM ƏLİYEV DÖVLƏTİMİZİN QARŞISINDA DURAN YENİ STRATEJİ VƏZİFƏLƏRİ MÜƏYYƏN ETMİŞDİR

Prezidenti İlham Əliyev ümummilli lider Heydər Əliyevin müəllifi olduğu coxvektorlu, müstəqil və milli maraqlara əsaslanan xarici siyasət kursunu sürətlə dəyişən dünyanın geosiyasi reallıqlarına adekvat olaraq cevik, innovativ və hücum taktikasına əsaslanmaqla davam etdirir. Milli dövlətçilik maraqlarının müdafiəsi həm ikitərəfli, həm də çoxtərəfli formatda həyata keçirilən bu siyasətin başlıca məzmununu təşkil edir. Həmin siyasətin uğurunu təmin edən çoxsaylı parametrlər sırasında birinci mövqedə dayanan amil Prezident İlham Əliyevin beynəlxalq siyasətin aktoru statusuna yüksəlməsi reallığı ilə bağlıdır. Bu statusuna tam adekvat olaraq İlham Əliyev həm daxili, həm də xarici siyasət kursunun həyata keçirilməsi prosesində dərin zəka, iti fəhm, analitik və innovativ düşüncə tərzi, sistemli analiz qabiliyyəti, prinsipiallıq və qətiyyət nümayiş etdirir. Hər dövlət başçısına nəsib olmayan bu unikal şəxsi keyfiyyətlərin daşıyıcı olan Prezident İlham Əliyev harada çıxış etməsindən və mövqe bildirməsindən asılı olmayaraq, şahmat dili ilə desək, həmişə ağ fiqurlarla oynayır və artıq start vəziyyətində qarşı tərəf və ya tərəflər üzərində ilkin üstünlüyünü təmin etmiş olur. Həmin “siyasi şahmat lövhəsi”ndə siyasət qrossmeysterinin-Prezident İlham Əliyevin rəqibinə “mat” elan etməsi labüddür. Bu zaman problemə sistemli və ardıcıl yanaşma tərzi, səlis və məntiqli ifadə üslubu, auditoriya ilə işləmək və onu ələ almaq qabiliyyəti, səs diapazonundan düzgün istifadə məharəti və nəhayət ecazkar cəzbetmə potensialı və bənzərsiz xarizması ilə dövlət başçısı ən qatı siyasi opponentlərini də “tərksilah” etməyə və onları “siyasi hipnoz” vəziyyətinə salmağa müyəssər ola bilir. Əsl siyasət və xarizmalı lider belə olur.

Həmin siyasətin təntənəsi Azərbaycanın siyasi sabitliyində, iqtisadi gücündə, sosial rifahında, uğurlu xarici siyasətində, xüsusilə də tarix yazaraq ərazi bütövlüyü və suverenliyimizi tam təmin edən güclü ordusunda öz təsdiqini tapır. Məhz həmin siyasətin təntənəsi olaraq 2024-cü ildə həm prezident, həm də parlament seçkiləri suveren ölkəmizin bütün ərazisində keçirilmişdir. Miqyas və əhəmiyyətini nəzərə alaraq Prezident İlham Əliyev sentyabrın 23-də VII çağırış Milli Məclisin ilk iclasında çıxışı zamanı bu reallığı “Tarixi hadisə” kimi xarakterizə etmişdir. Həmin iclasda dövlətimizin başçısı proqram xarakterli nitq söyləyərək, ölkəmizin ərazi bütövlüyü və

suverenliyinin tam bərpa olunmasından sonra yaranan yeni reallıqda qarşıda duran strateji əhəmiyyətli vəzifələri müəyyən etmiş, mövcud təhlükə, təhdid və çağırışların mahiyyətini açmış və onların aradan qaldırılması düsturunu göstərmiş, xarici siyasət kursunun çevikliyi və dəyişən dünya reallıqlarına adekvat reaksiya qabiliyyəti ilə bağlı strateji yönümlü baxışlarını ifadə etmişdir. Bəs konkret olaraq dövlətimizin başçısı hansı strateji vəzifələri ön plana çəkmişdir? Həmin vəzifələri şərti olaraq 6 istiqamət üzrə təsnifatlandırmaq olar:

Birincisi, hərbi gücümüz artırılmalıdır. Bu məsələni prioritet istiqamət kimi irəli sürən cənab İlham Əliyev vurğulamışdır ki, "İşğal dövründə, ilk növbədə, hərbi gücümüzün artırılması daim bizim əsas vəzifəmiz idi və hər il Milli Məclisdə dövlət büdcəmiz təsdiq olunanda artıq hər kəs görürdü ki, birinci xərclər hərbi xərclərdir. Bu gün də belə olmalıdır." (1)

Həqiqətən də, Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyev prezidentliyinin ilk ilindən başlayaraq müəyyən etdiyi strateji niyyətin – torpaqlarımızın işğaldan azad olunması vəzifəsinin icrası naminə ölkəmizin hərbi və təhlükəsizlik potensialının artırılmasına xüsusi diqqət ayırdı. Əgər 2003-cü ildə dövlətimizin müdafiə və təhlükəsizlik büdcəsi 135 milyon dollar təşkil edirdisə, yenilməz ordumuzun tarixə zəfərə imza atdığı 2020-ci ildə bu göstərici 1,9 milyard dollara, 2021-ci ildə isə 2.7 milyard dollara yüksəlmişdir. Cari ildə-2024-cü ilin may ayında büdcə dürüstləşmədən sonra isə müvafiq xərclər 414 milyon dollar artırılmaqla 3,8 milyard dollardan 4,2 milyard dollara qaldırılmışdır (2). Müqayisə üçün qeyd edək ki, revanşizmin tüğyan etdiyi məğlub Ermənistanda müvafiq göstərici hal-hazırda 1,4 milyard dollara bərabərdir. "İkinci Dünya müharibəsindən sonra formalaşmış təhlükəsizlik arxitekturası artıq mövcud deyil, "Kim güclüdür, o da haqlıdır" prinsipi üstünlük təşkil edir və artıq bəzi böyük dövlətlər bunu heç gizlətmirlər.", – dövlətimizin rəhbərinin səsləndirdiyi bu acı reallıq fonunda hərbi güc və təhlükəsizlik məsələlərinin hələ uzun müddət beynəlxalq gündəliyin əsas prioritetlərdən biri olacağı şübhə doğurmur.

Beynəlxalq gündəliyin bu reallığı fonunda qətiyyən arxayınlaşmaq olmaz. Qeyd edilən istiqamət üzrə ardıcıl və sistemli addımlar atılmaqdadır. Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin təbirincə desək, "İkinci Qarabağ müharibəsindən keçən dövr ərzində öz hərbi gücümüzü böyük dərəcədə artırmışıq, yeni silahlı birləşmələr yaradıldı, Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrin say tərkibi bir neçə dəfə artırıldı. Yeni Xüsusi Təyinatlı Qüvvələr, Komando qüvvələri yaradıldı və onların da say tərkibi ildən-ilə artır və artacaq. Digər xüsusi təyinatlı silahlı birləşmələr yaradılmışdır və gecə-gündüz təlim işləri aparılır. Ordumuzun döyüş qabiliyyəti artır, texnika ilə təchizat lazımi səviyyədə təmin edilir və təmin ediləcəkdir. Ermənistan və onun arxasında duran istənilən ölkə bilməlidir ki, bizimlə şantaj və ultimatum dili ilə danışmaq mümkün olmayacaq. İstənilən cavabı verməyə hazırıq, buna qadirik və hər zaman buna hazır olmalıyıq."

İkinci strateji vəzifə-ölkəmizin hərbi-sənaye kompleksinin daha da möhkəmləndirilməsi və sürətli inkişafı mənafeyini özündə ehtiva edir. Bu ilk növbədə yerli həbi təyinatlı məhsulların istehsalı, xarici tərəfdaşlarla yeni istehsalat sahələrinin yaradılması, istehlakı və ixracı ilə bağlı məsələlərdir. Bu sahəyə böyük həcmdə maliyyə vəsaitlərin qoyulması və real nəticələrin hasil olunması əsas hədəfdir. Bəs məqsəd nədir? Prezident İlham Əliyev bu suala cavab verərək bildirdi ki, "İlk növbədə, yerli hərbi sənaye kompleksinin yaradılması hər bir ölkənin ümumi gücünü və inkişafını göstərir. İkincisi, biz xarici mənbələrdən daha az asılı olmalıyıq" (1). Qeyd edilən istiqamətdə atılan addımların dinamikası göstərir ki, artıq ciddi uğurlar əldə edilmişdir. Müdafiə Sənayesi Nazirliyinin verdiyi məlumata əsasən, 2007-2023-cü ilin 9 ayı ərzində ümumilikdə 4 milyard 7 milyon manatlıq hərbi

təyinatlı məhsul istehsal edilmişdir. Müqayisə üçün qeyd edək ki, 2007-ci ildə bu göstərici cəmisi 40,8 milyon manata bərabər olmuşdur. 2023-cü ilin 9 ayı ərzində isə 386,2 milyon manatlıq hərbi məhsul istehsal olunmuşdur. Onların çeşid sayı isə 1000 addan çoxdur. 2015-2023-cü ilin 9 ayı ərzində 1 milyard 508 milyon manat məbləğində hərbi təyinatlı məhsul ixrac edilmişdir (2). Qeyd olunan reallıq fonunda Prezident İlham Əliyev onu da xüsusi olaraq vurğulamışdır ki, "...bu gün dünya silah bazarında aparıcı rol oynayan ölkələrin başı öz işlərinə qarışıb. Onlar daha çox öz daxili tələbatını ödəmək üçün çalışırlar. Ona görə dünya silah bazarında təbii olaraq qıtlıq yaranıbdır. Biz bunu da nəzərə almalıyıq. Eyni zamanda, bu sahə bizə imkan verəcək ki, hərbi-texniki məhsullarımızın ixrac coğrafiyasını genişləndirək. Onsuz da bu gün Azərbaycan onlarla ölkəyə hərbi sənaye kompleksinin məhsullarını ixrac edir və ildən-ilə bu coğrafiya genişlənir" (1).

Üçüncüsü, sərhədlərimizn etibarlı qorunması məsələsidir. Dövlətimizin başçısı bu vəzifəni yeni geosiyasi reallıqda əsas istiqamətlərdən biri kimi müəyyən edərək bildirmişdir ki, "Hazırda həm Ermənistanla şərti sərhədimizdə mühəndis işləri aparılır, eyni zamanda, digər qonşularla sərhədimiz müasir infrastrukturla təchiz edilməlidir" (1). Sərhədlərin mühafizəsi həm vizual, həm infrastruktur, həm texnoloji vasitələrlə təşkil edilir.

Bu vəzifənin strateji mahiyyət kəsb etməsini şərtləndirən bir sıra amillər mövcuddur. Bu, ilk növbədə 500 km-lik şərti sərhədlərimizin olduğu Ermənistanın kütləvi şəkildə müasir hücum silahları ilə təmin edilməsi, bəzi böyük dövlətlərlə birgə hərbi təlimlərin keçirilməsi reallığı ilə bağlıdır. Faktiki olaraq Fransa kimi dövlətlər Ermənistanı yeni müharibəyə sürükləyirlər. Onlar üçün əsas olan öz çirkin niyyətlərinin reallaşdırılmasıdır və erməni xalqının taleyi onlar üçün heç bir əhəmiyyət kəsb etmir. Erməni xalqından bir alət və vasitə kimi istifadə edirlər. Ermənistan ərazisindən isə Azərbaycana və digər qonşu dövlətlərə təzyiq göstərmək üçün faydalanmaq niyyətindədirlər.

Bu reallıq fonunda Prezident İlham Əliyev parlament kürsüsündən bir daha Ermənistanın siyasi-hərbi rəhbərliyinə və onların miskin havadarlarına xəbərdarlıq etdi: "Mən artıq demişəm ki, əgər biz real təhdid görsək, o təhdidi istənilən ərazidə məhv etmək bizim üçün böyük çətinlik yaratmayacaq. Onu hər kəs bilsin" (1).

Növbəti strateji vəzifə-ideoloji təhlükəsizlik ilə bağlıdır. Səbəb də bəllidir. Ölkəmizə qarşı permanent ideoloji təxribatlar davam etməkdədir. Cənab İlham Əliyev bu təxribatların heç bir nəticə verməməsinin və gələcəkdə də perspektivsiz olmasının motivləri sırasında iki amilə xüsusi önəm verir: xalqımızın güclü iradəsi və əyilməz milli ruhumuz. Eyni məntiqlə də ölkəmizdə istənilən ideoloji təxribatın kök ataraq real qüvvəyə çevrilməsini mümkünsüz hesab edir. Eyni zamanda arxayınlaşmaq da qəbuledilməzdir.

Cənab Prezident xüsusi olaraq vurğuladı ki, torpaqlarımız işğal altında olanda ölkəmizə qarşı ideoloji təxribatların miqyası indiki kimi böyük deyildi, çünki ilhaq faktı onları qane edirdi. Bu vəziyyəti davamlı olaraq qoruyub saxlamağa çalışardılar. Vasitəçilərə möhtac olmağımız üçün dəridən-qabıqdan çıxırdılar. Vəziyyət torpaqlarımız azad olunduqdan və suverenliyimiz bərpa edildikdən sonra tam dəyişdi. Maskalar yırtıldı. Eybəcər sifətlər üzə çıxdı. Kimin dostumuz və ya düşmənimiz olduğu məchul qalmadı. Bu reallıqda ideoloji təxribatların miqyası və çeşidləri də kəskin artdı. Eyni səbəbdən də Prezident İlham Əliyevin xüsusi olaraq vurğuladığı kimi, "Ona görə ideoloji təhlükəsizlik məsələləri də daim diqqət mərkəzində olmalıdır, həm dövlət qurumlarının, həm qanunvericilik orqanının, həm də ictimai fəalların. Biz bu məsələ ilə əlaqədar əlbəttə ki, öz addımlarımızı atırıq və atacağıq" (1).

Bu addımlar içərisində gənc nəslin milli ruhda böyüməsi məsələsi xüsusi məna və

əhəmiyyət kəsb edir, çünki beynəlxalq anti Azərbaycan siyasi dairələr ilk növbədə yetişən gənc nəslin şüuruna müdaxilə edib, onlardan öz çirkin niyyətlərinin həyata keçirilməsi üçün bir alət kimi istifadə etmək istəyirlər. Bu gerçəkliyi nəzərə alaraq Prezident İlham Əliyev xarici ideoloji təxribatlar fonunda bilikli, savadlı və vətənpərvər gənclərin yetişdirilməsi vəzifəsinə diqqəti cəlb etdi: ”Gənclərimiz xarici təsirə boyun əyməməlidir, qürurlu olmalıdır. Zatən qürurlu olmaq üçün bizim şanlı müharibələrimizdən sonra, İkinci Qarabağ müharibəsindən və antiterror əməliyyatından sonra əgər biz qürurlu olmasaq, onda hansı xalq olmalıdır?!” (1) Bu prosesdə dövlətimizin başçısı ailə və məktəbin üzərinə xüsusi məsuliyyətin düşdüyünü dilə gətirdi. Eyni zamanda cəmiyyətdə hökm sürən ab-havanın da gənc nəslin şüuruna, gələcəyinə ciddi təsir etdiyini qeyd etdi. Cənab Prezident eyni zamanda deputatlara da xitabən söylədi ki, “...öz seçiciləri ilə görüşlər əsnasında bu məsələni daim diqqətdə saxlasınlar”.

Nəhayət, Prezident İlham Əliyev parlamentdə çıxışında Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun bərpası və yenidənqurulması məsələsini mühüm strateji vəzifə olaraq bir daha müəyyən etdi. Bu da səbəbsiz deyil, çünki əsas strateji vəzifə həll olunduqdan sonra, yəni ərazi bütövlüyü və suverenliyimizin tam bərpa edilməsi reallığında Ermənistandakı xunta rejiminin xarabalığa çevirdiyi torpaqlarımızda bərpa işlərinə dərhal start verildi. 2021-ci ildə bu məqsəd üçün dövlət büdcəsindən 2,2 milyard manat, 2022 və 2023-cü illərdə isə müvafiq olaraq 4,3 və 5,6 milyard manat maliyyə vəsaiti ayrıldı. Cari ildə isə bu göstərici 4,9 milyard manata bərabərdir. 2021-2024-cü ilin sonunadək eyni məqsəd üçün bütövlükdə 19 milyard manat vəsaitin xərclənməsi nəzərdə tutulur (3). Qarabağa və Şərqi Zəngəzura “Böyük qayıdış” proqramı da uğurla icra olunur. Artıq 8 mindən çox keçmiş köçkün ata-baba yurduna qayıtmışdır. Eyni zamanda infrastruktur layihələrinin də uğurla icra olunduğuna diqqəti cəlb edən dövlətimizin başçısı qeyd etdi ki, “3 min kilometr avtomobil yolu inşa edilib. Ümumi layihələrin içində 45 tunel nəzərdə tutulur və bu tunellərin uzunluğu 70 kilometrdir, – yəni, o dağlarda tunel açmaq, yol salmaq asan məsələ deyil, – 450 körpünün inşası nəzərdə tutulur. Dəmir yolları, iki beynəlxalq hava limanı istifadəyə verilmişdir. Enerji potensialı gücləndirilir və üç il ərzində 270 meqavat gücündə su elektrik stansiyaları istismara verilmişdir və bu proses davam etdirilir. Məktəblər, xəstəxanalar, sosial obyektlər, kəndlər salınır. Yəni, bir sözlə, Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun dirçəldilməsi üçün genişmiqyaslı işlər aparılır” (1).

Bütün bu iri miqyaslı tədbirləri ölkəmiz öz gücünə edir. İstisna hal 3 qardaş dövlətlə bağlıdır. Özbəkistan və Qazaxıstan Füzuli şəhərində müvafiq olaraq məktəb və uşaqların yaradıcılıq mərkəzini inşa etmişdir. Qırğızıstan da Ağdamda məktəb tikintisini icra edir. Digər heç bir dövlət və donar təşkilatı bu prosesə konkret töhfə verməmişdir.

Prezident İlham Əliyev VII çağırış Milli Məclisin ilk iclasında çıxışında ölkəmizin qarşısında duran sadalanan strateji əhəmiyyətli vəzifələrin icrası üçün mühüm şərt- iqtisadi güc fenomeninə də xüsusi olaraq toxundu. Doğrudan belə iri miqyaslı vəzifələrin icrası ilk növbədə dövlətin iqtisadi qüdrəti ilə bağlı məsələdir. Cənab Prezident konkret faktlara və arqumentlərə istinad edərək əsaslandırdı ki, irəli sürülən strateji hədəflərə çatmaq üçün iqtisadi imkanlarımız tam adekvatdır: “Səkkiz ayda iqtisadiyyat dörd faizdən çox artıb, qeyri-neft sektorunda yeddi faiz olub. Biz son illər ərzində mənim tapşırığımla xarici borcumuzu ildən-ilə aşağı salırdıq və bu gün ümumi daxili məhsula nisbətdə bu, cəmi 7,5 faiz təşkil edir. Deməк olar ki, biz bütün əsas kreditləri qaytarmışıq və yəni, əgər borcumuzu mütləq rəqəmlərlə götürsək, təqribən 5,3 milyard dollardır, – biz bir gündə qaytara bilərik” (1).

Bu, bir həqiqətdir ki, ölkəmizin iqtisadi potensialı 2003-cü ildə bəri dinamik inkişaf

tempinə malikdir. Təsadüfi deyildir ki, cənab İlham Əliyevin Prezident seçildikdən sonra 2003-cü il noyabrın 24-də imzaladığı ilk hüquqi sənədlərdən biri "Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında" Fərmandır (4). Əslində bu Fərmanı imzalamaqla dövlətimizin başçısı tarixi torpaqlarımızın azad olunması üçün mühüm iqtisadi bazanın formalaşması missiyasına start vermiş oldu. Bu Fərmanın davamı olaraq 2004-cü ildə bəri Prezidentin imzaladığı Azərbaycan Respublikasında regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair 4 dövlət proqramı qəbul edilmişdir. Bu proqramlar çərçivəsində 100 milyard manatdan çox investisiyalar qoyulmuşdur ki, nəticədə regionlarımızın siması başdan-başa dəyişmişdir. "Güclü iqtisadiyyat ən önəmli şərtdir" deyən Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında ölkəmizdə son 21 il ərzində Ümumi Daxil Məhsul (ÜDM) 3, 6 dəfə artmışdır (4). Bu müddətdə qeyri-neft sektoru üzrə ÜDM 3,4 dəfə yüksəlmişdir. Bu dövr ərzində iqtisadiyyata qoyulmuş sərmayelərin həcmi 300 milyard dollardan çoxdur və onların 190 milyard dolları qeyri-enerji sektoruna yönəlmişdir. Strateji valyuta ehtiyatlarımız 1,6 milyard dollardan (2003-cü il) 73 milyard dollara qalxmışdır. 2003-cü ildə ölkəmizdə 7,1 milyard manatlıq ÜDM istehsal olunmuşdursa, hal-hazırda bu göstərici təxminən 123 milyard manata çatmışdır (4).

Prezident İlham Əliyev parlamentdə çıxışında bir daha vurğulamışdır ki, güclü iqtisadi potensiala söykənərək uğurlu sosial siyasəti həyata keçiririk: "2018-ci ildən bu yana dörd sosial islahatlar paketi həyata keçirmişik. Bu sosial islahatlar paketinin məbləği 7 milyard manatdır və bu, 4 milyon insanı əhatə edir. Son beş il ərzində Azərbaycanda minimum əməkhaqqı 2,7 dəfə, minimum pensiya 2,5 dəfə artmışdır. Onu da bildirməliyəm, artıq göstəriş verildi ki, gələn ildən minimum əməkhaqqı və minimum pensiya yenə də artırılacaqdır" (1).

Həqiqətən də, Prezident İlham Əliyevin müəyyən etdiyi siyasətin mərkəzində Azərbaycan vətəndaşı və onun sosial rifahı dayanır. Bu baxımdan faktlar özü danışır. Belə ki, 2003-cü ildə ölkəmizdə minimum aylıq əmək haqqı cəmisi 9 manat təşkil edirdisə, hal-hazırda bu rəqəm 345 manata bərabərdir. Başqa sözlə, 38 dəfə artım qeydə alınmışdır. Minimum aylıq pensiya 2003-cü ildə 20 manat təşkil edirdisə, indi 280 manatdır, yəni 14 dəfə artım. Orta aylıq pensiya isə 24 manatdan 436 manata yüksəlmişdir, yəni 18,2 dəfə artım baş vermişdir (5).

Şəhid ailələri, müharibə əlilləri və müharibə veteranlarına dövlət qayğısı ən yüksək səviyyədə təmin olunmuşdur. 2007-ci ildə şəhid ailələri, 2008-ci ildə isə müharibə əlilləri üçün Prezidentin aylıq təqaüdü təyin edilmişdir (5).

Bu müddət ərzində paytaxtda və regionlarda 3630 məktəb, 760-dək səhiyyə müəssisəsi tikilmiş və ya əsaslı təmir olunmuşdur (5).

Yuxarıda qeyd olunan iqtisadi və sosial yönümlü uğurların natamam siyahısı belə təsdiqləyir ki, Prezident İlham Əliyevin post-müharibə dövrünün yeni reallıqları fonunda irəli sürdüyü mühüm strateji vəzifələrin icrası üçün kifayət qədər münbit şərait formalaşmışdır. Ən əsası xalq olaraq yumruq kimi birləşmişik, güclü siyasi iradə və maliyyə resurslarına sahibik.

Bu reallıqda Ermənistan rəhbərliyin siyasi hoqqabazlığı və onun xarici havadarlarının siyasi avantürası da haqq işimizə mane ola bilməz. Bir qədər də açıq desək, nə ABŞ Konqresi və Dövlət Departamentinin "sanksiyalar diplomatiyası", nə Avropa İttifaqının "binokl diplomatiyası", nə Fransa dövlətinin "qırğı diplomatiyası", nə də Ermənistanın "80%-lik sülh diplomatiyası" yenilməz ruhumuzu sarsıda bilməz. Qarşı tərəf və tərəflər ağıllarını başlarına yığıb dərindən düşünməli, xüsusən də yenilməz ordumuzun öz müzəffər Ali Baş Komandanı İlham Əlievin rəhbərliyi altında İkinci Qarabağ müharibəsi və antiterror əməliyyatlarda qazandığı tarixi qələbələrdən və özlərinin biabırçı məğlubiyyətlərdən ibrət

dərsi almalıdırlar. Ermənsitanın və onun havadarlarının son davranışları əsrlərin süzgəcindən süzülərək gəlmiş bir həqiqəti təsdiqləyir: "Tarixin ən böyük dərsi odur ki, ondan heç kim dərs almır." Ermənistan və onun himayədarları da eyni yolu seçməkdə davam edərlərsə, bu halda Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin 23 sentyabr 2024-cü il tarixdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin VII çağırış ilk iclasında səsləndirdiyi sərt xəbərdarlığı dinləyib, ciddi nəticə çıxarsınlar: "Sadəcə olaraq, bizim şərtlərimiz yerində qalır. Ermənistanı silahlandıranlar bilməlidirlər ki, bütün gələcək hadisələrə birbaşa onlar cavabdehlik daşıyacaqlar və təbii olaraq, bizə qarşı rəsmi ərazi iddialarına son qoyulmalıdır. Onların konstitusiyasına dəyişiklik edilməlidir, Minsk qrupu da ləğv olunmalıdır" (1).

Ədəbiyyat:

1. Yeddinci çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin ilk iclasında İlham Əliyevin çıxışı / https://president.az/az/articles/view/66924
2. Nəsirov E.X. Tarixi Zəfərin simvolları: Müzəffər Prezident, yenilməz ordu və dəmir yumruğa çevrilmiş / xalq/https://www.yap.org.az/az/view/news/89636/tarixi-zeferin-simvollari-muzeffer-prezident-yenilmez-ordu-ve-demir-yumruga-chevrilmish-xalq
3. Zəfər büdcəsi/https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/zefer-budcesi-1668460352
4. "Vətənə, xalqa, dövlətçiliyə misilsiz xidmətin 20 ili" mövzusunda konfrans keçirilir. Baş nazir Əli Əsədovun çıxışı/https://nk.gov.az/az/xeberler/matbuat-xidmatinin-malumati/vetene-xalqa-ve-dovletciliye-misilsiz-xidmetin-20-2981
5. Azərbaycan 2003-2023: sosial-iqtisadi nailiyyətlər/ereforms.gov.az

Açar sözlər: *İlham Əliyev, ərazi bütövlüyü, xarici siyasət kursu, strateji vəzifələr*

Elman Nasirov

*Member of the Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan,
Director of the Institute of Political Research
of the Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Azerbaijan
Professor, Doctor of Political Sciences*

PRESIDENT ILHAM ALIYEV HAS IDENTIFIED NEW STRATEGIC TASKS FACING OUR STATE

ABSTRACT

The article analyzes the strategically important ideas expressed by President Ilham Aliyev during his speech at the first session of the Milli Majlis of the seventh convocation. In his speech, the head of state outlined the key tasks ahead in the new reality that has emerged after the full restoration of the territorial integrity and sovereignty of our country. He explained the nature of the existing dangers, threats, and challenges, presented the formula for their elimination, and shared his strategically oriented views on the flexibility of the foreign policy course and the ability to adequately respond to changing global realities.

Scientific-theoretical and empirical approaches are introduced to address these issues, supported by facts and arguments

Keywords: *Ilham Aliyev, territorial integrity, foreign policy course, strategic tasks*

Эльман Насиров

Депутат Милли Меджлиса Азербайджанской Республики,
директор Института политических исследований
Академии Государственного управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор политических наук, профессор

ПРЕЗИДЕНТ ИЛЬХАМ АЛИЕВ ОПРЕДЕЛИЛ НОВЫЕ СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ЗАДАЧИ, СТОЯЩИЕ ПЕРЕД НАШИМ ГОСУДАРСТВОМ

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются стратегически значимые мысли (высказывания) Президента Ильхама Алиева, озвученные им в выступлении на первом заседании Национального Собрания. Глава государства в своем выступлении определил стратегические задачи, стоящие перед страной в условиях новых реалий, возникших после полного восстановления территориальной целостности и суверенности страны. Президент раскрыл сущность имеющихся опасностей, угроз и вызовов, показал формулу их устранения, выразил стратегические взгляды по поводу способности гибкости и адекватной реакции внешнеполитического курса на изменяющиеся реалии современного мира.

Были выдвинуты научно-теоретический и эмпирический подходы со ссылкой на факты и аргументы по упомянутым вопросам в статье.

Ключевые слова: *Ильхам Алиев, территориальная целостность, внешнеполитический курс, стратегические задачи*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.205

S İ Y A S Ə T
P O L I T I C S

UOT 321.01

NİGAR ƏLƏKBƏROVA

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Politologiya və siyasi idarəetmə kafedrasının müdiri, fəlsəfə elmləri doktoru, professor

e-mail: nigaralakbar@mail.ru

DÖVLƏT SİYASƏTİNİN EKSPERT MÜŞAHİDƏSİ NƏZƏRİ VƏ TƏCRÜBİ FENOMEN KİMİ

Siyasi əhəmiyyətli ekspert fəaliyyətinin formalaşma və təkamül prosesi

Qədim zamanlardan hökmdarlar qəbul etdikləri qərarlar, yeni qanunlar, idarəetmənin təşkili və digər dövlət əhəmiyyətli məsələlərlə bağlı etibarlı məsləhət almaq üçün ekspert biliyinin daşıyıcılarına müraciət edirdilər. Bu mənada dövlət siyasətinin ekspert müşahidəsi bəşər sivilizasiyası qədər qədimdir və siyasi əhəmiyyətli biliyin mistisizmdən tutmuş müasir elmə qədər müxtəlif istehsal formalarını özündə ehtiva edir. Ekspertlərə (orakullara, astroloqlara, bəsirətli adamlara) məsləhət üçün belə növ müraciət təcrübəsini siyasi məsləhətləşmənin ən erkən forması kimi şərh etmək olar.

Artıq e.ə. ikinci minillikdə Mesopatamiya, Hindistan və Misirin qədim dövlətlərində həyatın yeni gerçəklikləri siyasi əhəmiyyətli biliyin istehsalı sferasında ixtisaslaşan və siyasi qərarların (məsələn hərbi fəaliyyət, yaxud kənd təsərrüfatı işlərinin planlaşdırılması sahəsinə aid qərarların) nəticələrinin proqnozlaşdırılmasına cavab verə biləcək təhsilli sosial stratanın mövcudluğunu zəruri etmişdi.

Orta əsr Avropasından başlayaraq publik siyasət üzrə mütəxəssislərin peşəkar sinfinin tarixi təkamülünü M.Veber "Siyasət istedad və peşə kimi" əsərində nümunəvi surətdə təsvir etmişdi. Tədricən dövlət maliyyəsinin idarə edilməsi, hərbi iş və məhkəmə icraatı elə üç əsas sahəni təşkil etdi ki, burada peşəkar ekspert biliyi "knyaz istibdadı" üzərində qələbə çaldı. Müasir analoqu spiçrayter olan humanitar təhsilli saray katibləri (mirzələri) də siyasi qərarların qəbul edilməsinə məhdud, lakin kifayət qədər əhəmiyyətli təsir göstərirdilər.

Lakin Avropada yalnız sənaye inqilabı və maarifçilik dövründən başlayaraq siyasi əhəmiyyətli ekspert biliyi özünün xüsusi prosedurları olan nisbətən müstəqil fəaliyyət növünə çevrilir. Maarifçilik ideyalarının təsiri ilə bu fəaliyyət empirizm və elmi metod kanonlarına tabe olur.

Dövlətin idarə edilməsi və dövlət qulluqçularının hazırlanması məqsədi ilə hələ XVIII əsrin birinci yarısında kontinental Avropada, xüsusən Almaniyada, maarifçi mütləqiyyət o zamanki müasir biliyin nailiyyətlərinin istifadəsinə dair sosial sifariş irəli sürür.

Dövlət tərəfindən ekspert komissiyaları və şuralarının yaradılması praktikasına ən azı

XIX əsrin əvvəllərindən rast gəlinir. Məhz o zaman dövlət idarəçiliyinin tanınmış islahatçıları Karl fon Şteyn və Karl-Avqust fon Qardenberq nazirliklər yanında elmi və praktiki fəaliyyət təcrübəsi olan ekspertlərin texniki və elmi komissiyalarının yaradılması təklifi ilə çıxış edirlər. Ölkənin sənayeləşmə dövrünə qədəm qoyması ilə "Qaynar qazan komitələri" geniş yayılır. Bu komitələr fəhlələr arasında sosial partlayışın qarşısını almaq, dövlət idarəçiliyinin ən aktual sosial problemlərinin həllinə texniki yardım göstərmək məqsədi ilə yaradılırdılar. Beləliklə, Almaniyada ekspert məsləhətləşməsinin kökləri aşkar sənaye-texnoloji xarakterə malikdir. Amma sonradan belə növ məsləhətləşmə iqtisadi və sosial siyasət sahələrində də çox müsbət nəticələr verir. Məsələn, 1880-ci ildə İqtisadiyyat məsələləri üzrə ekspert Şurası, 1897-ci ildə Mühacirət məsələləri üzrə Şura və 1890-cı ildə Səhiyyə məsələləri üzrə Şura yaradılmışdı.

Bununla eyni vaxtda Böyük Britaniyada empirik verilənlərin mütəmadi yığımı və analizinə əsaslanan siyasi əhəmiyyətli bilik istehsalçılarının yeni nəsli formalaşır. 1830-cu illərdə alim, bankir və sənayeçilərin birgə səyləri ilə yaradılan London və Mançester statistik cəmiyyətləri sosial problemlərə dair ənənəvi (fəlsəfi-etik, normativ) təfəkkür üsullarını urbanizasiya və sənayeləşmə proseslərini və onların ziddiyyətli sosial nəticələrini xarakterizə edən verilənlərin mütəmadi öyrənilməsi ilə əvəz etməyə can atırdılar.

Burjua cəmiyyətinin yeni sosial çağırışları qarşısında tərəqqipərvər islahatçılar (siyasətçi, alim, sənayeçi və maliyyəçilər) "sosial məsələnin" empirik tədqiqinin yerinə yetirilməsi, sosial islahatların həyata keçirilməsinin labüdlüyünə hökumətin, qanunvericilərin və bütövlükdə cəmiyyətin inandırılması məqsədi ilə elmi biliyin cəlb edilməsinin vacibliyini başa düşdülər. Böyük Britaniyada bu hərəkat özəl klub və cəmiyyətlər formasını aldı. Bunların arasında ən məşhur olanlar Fabian Society və Reform Club-dır.

Ekspert mərkəzlərinin formalaşması dövrü məsələsinə gəldikdə qeyd edilməlidir ki, problemə kifayət qədər geniş yanaşsaq, onda sosialist hərəkatının ideya platformasını möhkəm elmi əsaslara qoymağa çalışan Fabian cəmiyyətini müasir siyasi ekspertiza mərkəzinin örnəyi kimi dəyərləndirə bilərik. Əgər formal təşkilati strukturu önə çəksək, onda siyasi ekspertizanın ilk tam mükəmməl mərkəzi qismində ABŞ-da 1907-ci ildə yaradılan Rassel Seyc Fondu göstərilməlidir.

Almaniyada praktik və sosial istiqamətli iqtisadçılar 1873-cü ildə Sosial Siyasət Assosiasiyasını (Verein fur Socialpolitik) təsis etdilər. Həmin Assosiasiya hökuməti aktiv sosial siyasətin həyata keçirilməsinə vadar etmək məqsədi ilə mühüm əhəmiyyətli sosial problemlər sahəsində tətbiqi tədqiqatların aparılmasına təşəbbüs göstərməyi tələb edirdi. XIX əsrdə ixtisaslaşdırılmış siyasi əhəmiyyətli biliyin istehsalı həlledici dərəcədə yeni və getgedə daha da mürəkkəbləşən sənaye cəmiyyətinin hakim elitaları qarşısında duran praktik və aktual problemlərin həllinə yönəldilmişdi. ABŞ-da bu biliyin istehsalı 1865-ci ildə yaradılan Amerika İctimai Elmlər Assosiasiyasının (American Social Science Association-ASSA) təbliğ etdiyi islahatçı və maarifçi ideyalarla şərtləndirilmişdi. Bu Assosiasiyanın ideyasına uyğun olaraq sosial tədqiqatçı ilk növbədə öz cəmiyyətinin yaxşılaşdırılmasına çalışan nümunəvi vətəndaş kimi çıxış etməli idi.

XX əsrin əvvəlində mütərəqqi islahatçılar belə qənaətə gəlmişdilər ki, müvafiq universitet təhsili almış siyasi ekspertlərin yeni nəsli eqoist maraqlar siyasətinə meydan oxuyaraq sənaye inqilabının həyata gətirdiyi sosial və iqtisadi problemlərin real həllini təklif edə bilər. Həmin ekspertlərin səyləri nəticəsində siyasi proses təkmilləşəcək, cəmiyyət isə daha yaxşı məlumatlandırılacaq. Bu inam həm çoxsaylı ictimai elmlər fakültələri və publik siyasət ali məktəblərinin (Public Policy School) yaradılması və inkişafına, həm də eyni zamanda, dövlət qərarları qəbul edən şəxslər üçün siyasi əhəmiyyətli tədqiqatlar hazırlayan bir çox müstəqil ekspert strukturlarının formalaşmasına səbəb oldu. Belə praktikanın

elmi əsaslandırılması XX əsrin birinci qərinəsində siyasi-idarəçilik elmlərinin klassikləri (Ç.Merriamdan tutmuş Q.Lassvel və C.Kinqdona qədər) tərəfindən qoyulmuşdu. Bu və bir çox digər alimlər hesab edirdilər ki, ardıcıl elmi axtarışlar ümumi ideya iqliminə fundamental təsir göstərə bilər. Sonuncu isə, öz növbəsində, uzunmüddətli perspektivdə qərar qəbul edən şəxslərin şüuruna nüfuz edir.

Amerika siyasi tədqiqatlar məktəbinin klassiki C.Kinqdon siyasi-idarəçi (policy community) və siyasətçilər (political people) birliklərini bir-birindən ayırır və siyasi ekspertləri birinci birlik sırasına aid edirdi.

XX əsrin birinci yarısında alimlərin əksəriyyəti Kinqdon kimi inanırdılar ki, ictimai problemlərin həlli üçün hazırlanan, elmi baxımdan əsaslandırılmış, metodiki nöqteyi-nəzərdən dəqiq və dürüst, möhkəm, hətta inkaredilməz sübutlarla gücləndirilmiş göstərişlər (tövsiyələr) siyasi debatların keyfiyyətini qat-qat yüksəltmək iqtidarındadır. Bununla yanaşı belə növ bilik daşıyıcıları “çirkli” və münaqişəli siyasi proseslərə bulaşmamalı, qərəzsiz olmalıdırlar. XX əsr boyu siyasi ekspertlər həqiqətən də bu gözləntilərə cavab verərək neytral və tərəfsiz mövqe tutmağa çalışırdılar. Bütövlükdə siyasi ekspertiza qərarlar qəbul edən şəxslər üçün ən azı uzunmüddətli perspektivdə elmi baxımdan əsaslandırılmış, etibarlı və rasional tövsiyələr stilistikasını tətbiq edirdi.

Halbuki XX əsrin sonunda əks tendensiya özünü büruzə verir: siyasi-ekspert birliyinin əhəmiyyətli bir hissəsi elmi obyektivlik, ciddi rasionallıq və qərəzsizlik meyarlarına artıq cavab vermir. Uzunmüddətli perspektivə hesablanmış ənənəvi, dərin və hərtərəfli analitik tədqiqatların yerinə ekspertlərdən tez-tez günün gündəliyinin ən aktual məsələlərinə dair aqressiv, böyük əks-sədaya hesablanmış proqnostik rəylər eşidilir. Ekspert kommunikasiyasının forma və metodlar arsenalı mətbuat konfransları, publik parlament dinləmələri və kəskin televiziya müzakirələri hesabına genişlənir. Belə növ aktivliyin əsas hissəsi sayı ciddi surətdə artan və “beyin mərkəzləri” kimi tanınan ekspert strukturları əməkdaşlarının payına düşür. Bu təcrübə həmin ekspert strukturlarının müasir siyasi diskussiyaların məzmununa güclənən təsirini sübuta yetirir.

Klassik mövqeyə əks olaraq hazırda siyasi ekspertlər cari siyasi debatlarda aktiv iştiraka meyillidirlər. Neytrallıq və obyektivlik prinsiplərini kənara ataraq onlar müəyyən ideya və ideologiyaların aqressiv vəkilləri, hərdən isə hətta siyasi kompromis axtarışında broker rolunda da çıxış edirlər.

Dövlət siyasətinin ekspert müşahidəsinin mahiyyəti və spesifik cəhətləri

1960-ci illərə qədər əksər ölkələrdə (ABŞ istisna idi, çünki bu ölkədə müvafiq proseslər iki onillik ötüb keçmə ilə inkişaf edirdi) hökumət öz dövlət qulluqçularının səriştəliyi və bacarıqlılığına tam arxayınlıqla yanaşırdı. Həmin illərdə tədqiqatçılar siyasətlə elmin qarşılıqlı əlaqəsini əsasən nəzəri baxımdan təhlil edirdilər. 1970-1980-ci illərdə isə bunu artıq təcrübədə görmək mümkün oldu. Bütövlükdə siyasi prosesin və dövlət idarəçiliyinin ayrı-ayrı hissələrinin mürəkkəbləşməsi boyunca siyasi məsləhətçilərə müraciətlər geniş vüsat aldı. Nəhayət, 1990-cı illərdə belə kompleks qarşılıqlı münasibətləri açıqlayan nəzəri modellərin qısa və dürüst izahının vaxtı yetişdi. “Siyasi məsləhətləşmə” termini geniş yayılmağa başladı.

Xüsusi vurğulanmalıdır ki, siyasi məsləhətləşmənin bir fenomen kimi (iştirak edən aktorların – ekspertlərin və sifarişçilərin – rol mövqeyindən asılı olaraq) mövcudluğunun müxtəlif formaları vardır. Yurgen Habermasın ardınca adətən üç mümkün model qeyd olunur:

1. desizionist model nəzərdə tutur ki, dövlət qərarlarını qəbul edən şəxslər dövlət siyasətinin məqsədlərini qısaca və dürüst ifadə edir, ekspertlər isə bunlara nail olmaq üsullarını açıqlayırlar;
2. texnokratik model ona əsaslanır ki, ekspertlər həm məqsədləri, həm də uyğun vasitələri təklif edir, qərarları qəbul edən

şəxslər isə bunların implementasiyasını yerinə yetirirlər;

3. praqmatik modelin mahiyyətinə görə məqsəd və vasitələr demokratik müzakirələr zamanı aydınlaşır, sonra isə qərarlar qəbul edən şəxslər bunların implementasiyasını həyata keçirirlər.

Son onilliklər boyu qərarların işlənib hazırlanması və qəbul edilməsi prosesində ekspertlərin (məsləhətçilərin) rolu ciddi müzakirə və mübahisə predmetinə çevrilmişdir ki, bu da bir sıra ölkələrdə onların fəaliyyətinin formatında müəyyən dəyişikliklərə gətirib çıxarmışdır. Bir çox tənqidi rəylərdə məsləhətçilərin xidmətlərinin yüksək qiyməti və işlərinin keyfiyyəti arasında uyğunsuzluq, məsləhətçi və siyasətçilərin qarşılıqlı əlaqəsində korrupsiya sxemlərinin mövcudluğu, həm də bu fəaliyyətin məsuliyyəti və hesabatlılığının aşağı səviyyəsi vurğulanır. Səslənən tənqidə reaksiya birmənalı olmamışdır. Məsələn, Niderlandda həmin sahədə dövlət tənzimlənməsi tədbirləri tətbiq edilmiş, Almaniya və Danimarkada özünüməhdudlaşdırma yolu seçilmişdir.

Müasir inkişaf etmiş parlament demokratiyalarında ekspert-məsləhətçi sisteminin mürəkkəb strukturu haqqında ümumi təsəvvürü alman mütəxəssisləri S.T.Siefken və M.Şults tərəfindən hazırlanan və aşağıda diqqətinizə təqdim edilən sxem verir.

Formalizasiya				
Müştərilər	İnstitusionallaşdırılmış	Tənzimlənən		Qeyri-formal
		kənardan	daxildən	
İcra hakimiyyəti	-Hakimiyyət departamentləri -Departamentlərin analitik xidmətləri -İxtisaslaşdırılmış dövlət şuraları	-Məsləhətləşmə şuraları, ictimai şuralar	-Məsləhətləşmə şuraları -Komissiyalar -Məsləhətləşmə kompaniyaları	-Müşavirlər -Sifarişli tədqiqatlar -Sammitlər
Qanunverici hakimiyyət	-Parlament aparatı -İxtisaslaşdırılmış parlament komissiyaları -Parlament yoxlamaları komissiyaları -Auditor (hesablama) palatası -Texniki qiymətləndirmə xidməti	-Parlament dinləmələri		-Lobbiçilər -Maraq qrupları -Seçicilərlə görüşlər
Cəmiyyət	-Beyin mərkəzləri -Partiya fondları -Qeyri-partiya fondları		-Xəbər mediaları -Akademik tədqiqatlar -Konfranslar, dəyirmi masalar	-Televiziya tok-şouları -İntellektuallar, ictimai rəy liderləri

Sxem. Qərb parlament demokratiyalarında ekspert-məsləhətləşmə sistemi [11]

Qeyd edək ki, əsas funksiyasından, yəni siyasi administrativ qərarların işlənib hazırlanması və qəbul edilməsi prosesinin informasiya-analitik təminatından başqa siyasi məsləhətləşmənin digər latent funksiyaları da ola bilər. Bunlardan ən əsasları aşağıdakılardır:

– kommunikativ və simvolik funksiyalar (publik gündəliyin formalaşdırılması);
– legitimləşmə funksiyası (qəbul edilən qərarın müstəqil, yaxud elmi nüfuzlu rəylə möhkəmləndirilməsi);
– təmsiletmə funksiyası (müvafiq siyasi altsistem iştirakçılarının özünütənzimlənməsinə kömək).

Məsləhətləşmə strukturlarının fəaliyyəti ilə bağlı funksiyaların geniş dairəsinin anlaşılması siyasi qərarların işlənib hazırlanması və qəbul edilməsi prosesində onların yeri və rolunu daha dəqiq mövqeləndirməyə imkan verir. Bu ekspert-məsləhətləşmə sisteminin statistik (struktur) xarakteristikalarından dinamik (prosessual) xüsusiyyətlərinə keçərkən ilk olaraq ondan başlanılmalıdır ki, inkişaf etmiş qərb demokratiyalarında dövlət siyasətinin işlənib hazırlanması prosesi yuxarıdan aşağıya istiqamətlənmiş vektora malikdir: təşəbbüs institusional liderlərdən, ilk növbədə biznes, maliyyə və media sahəsindəki liderlərdən gəlir, həm də o zaman ki, öz maraq və dəyərlərinə hədə kimi qəbul edilən bəzi sosial təzahürlərlə bağlı onlar narahatlıq keçirməyə başlayırlar. Elitaların maraqlarına birbaşa toxunmayan bir vəziyyətdə ictimai təzahürlərin problem kimi eyniləşdirilməsinə, həm də diskussiya predmetinə çevrilməsinə çox az şans vardır. Lakin bu heç də o demək deyil ki, vaxtaşırı bilikli, mədəni elitalar kütlələrin maraqlarına toxunan problemlərdən irəli gələn ictimai narazılığın güclənməsini önləməyə qadir deyillər.

Dövlət idarəçiliyi üzrə tanınmış mütəxəssis U.Domhoff yazır: "Dövlət siyasətinin formalaşması prosesi korporativ məsləhətləşmə otaqları, klublar və müzakirə qruplarında qeyri-formal şəkildə başlanır. Burada siyasi həllini gözləyən bu, yaxud digər situasiyalar "problem" kimi eyniləşdirilir. Həmin prosesin son nöqtəsi bu siyasi qərarları təsdiq və realizə edən dövlət orqanlarıdır. Hər iki vəziyyət (mövqe) arasında kompleks şəbəkə mövcuddur, belə ki, problemlərin müəyyənləşdirilməsi və dəqiqləşdirilməsində, onların həllinin müxtəlif alternativ variantlarının ölçülüb-biçilməsində öz rolunu oynayır" [8]. Bütövlükdə siyasi qərarların qısa və dürüst ifadə edilməsi prosesi hakim elitalardan başlayaraq aşağı enir və administrativ strukturları, özəl fondları, beyin mərkəzlərini, siyasi planlaşdırma və layihələşdirmə institutlarını, həm də KİV-i əhatə edir.

Bundan başqa, daimi əsaslarla işləyən və ən vacib siyasi məsələlər üzrə elit konsensus əldə etmək məqsədi ilə xüsusən yaradılan institutları, məsələn ABŞ-da İqtisadi İnkişaf Şurasını (Council of Economic Development) və Dəyirmi Biznes Masasını (The Bizness Roundtable) qeyd etmək olar. Şura həm siyasi qərarları qısa və dürüst ifadə edir, həm də Vaşinqtonda biznesin təşkilatlanmış maraq qrupu rolunu oynayır.

Dəyirmi Biznes Masası elitaların koordinasiyasının olduqca nüfuzlu institutudur və ABŞ-ın 200 ən böyük korporasiyalarının top-menecerlərini birləşdirir. Dəyirmi Masanın yüksək statusu qismən onun çox ciddi qaydaları sayəsində saxlanılır. Həmin qaydalara görə korporasiya rəhbərinin müşavirəyə hətta vitse-prezident səviyyəsində belə öz nümayəndəsini göndərmək ixtiyarı yoxdur.

Dəyirmi Masanın gündəlik işi "işçi qrupları" formasında təşkil olunmuşdur. Bu qrupların tərkibinə korporasiyaların yalnız birinci şəxsləri daxildir. Hər "işçi qrupu" konkret problem sahə ilə məşğul olur, analitik tədqiqatlar təşkil edir, əsas prioritet və istiqamətlər üzrə konsensus işləyib hazırlayır, üstəlik tərtib etdiyi siyasi tövsiyələrin gerçəkləşdirilməsi üzrə planlar tutur. Gerçəkləşdirilmə tədbirləri parlament dinləmələrində çıxışları, həm də dövlət qərarlarını qəbul edən əsas şəxslərlə xüsusi əlaqələri daxil edə bilər.

Korporativ və özəl kapitallar özəl fondlarda - siyasi planlaşdırma və layihələşdirmə institutları ("fikir fabrikləri", "beyin mərkəzləri"), universitet və kolleclər, mədəniyyət və

incəsənət təşkilatları və s. adətən vergilərdən azad edilən təsisatlarda-akkumulyasiya olunur. Ən böyük ABŞ fondları sırasında ilk növbədə Ford, Rokfeller, Karnegi, Mellon, Pyu, Dyük, Lilli, Kelloq, Yetti, Pakkard fondları yer alır. ABŞ-da kapitalı 2 milyon dollar və daha çox olan 10 mindən artıq fond fəaliyyət göstərərək cəm halında 300 milyard dollardan artıq aktivləri nəzarətdə saxlayır və hər il 15 milyarda yaxın dollar qrant bölüşdürürlər. Bunlardan 38-i bütün Amerika fondlarının 50% aktivlərini kontrol edir.

Siyasi qərarların işlənib hazırlanması prosesini nisbətən azsaylı ən iri fondlar maliyyələşdirirlər. Belə növ təşkilatların əksəriyyəti öz vəsaitlərini muzey, teatr və digər incəsənət növlərinə xərcləyir, publik siyasətin problem sahələrinin geniş dairəsinin isə, məsələn Ford, Karnegi və Rokfeller fondları maliyyələşdirirlər.

Fondlar lazımi dərəcədə siyasi planlaşdırma və layihələşdirmə institutlarının gündəliyini formalaşdırır. Yardım göstərərək bunlar sosial problemləri eyniləşdirir, milli prioritetləri müəyyən edir, siyasi müdaxilə istiqamətlərini göstərirlər.

Öz növbəsində siyasi planlaşdırma və layihələşdirmə institutları (“fikir fabrikləri”, “beyin mərkəzləri”) siyasi qərarların dürüst ifadə edilməsi prosesinin koordinasiyasının əsas mexanizmi kimi çıxış edirlər. Məhz institutlarda dövlət siyasətinin müxtəlif sahələrində ən vacib təşəbbüs və prioritet istiqamətlərin dəstəklənməsini təmin edən konkret siyasi tövsiyələr və tədqiqatlar hazırlanır. Yenə də burada əvvəlki mərhələdə üzə çıxarılan problemlərin dəqiqləşdirilməsi və hərtərəfli müəyyənləşdirilməsi, onların konkret həllinin tapılması baş verir.

Bir qayda olaraq, belə təşkilatların fəaliyyətini arzu olunan sosial-iqtisadi və siyasi nəticələr barədə müəyyən təsəvvürlərə əsaslanan strateji məqsədə yönümlülük fərqləndirir. Bu isə siyasətçilərə və cəmiyyətə həmin institutlar tərəfindən təqdim edilən informasiya əsasında qərarlar qəbul etməyə imkan verir. Bu da “beyin mərkəzlərinin” məhsullarının akademik tədqiqatlardan fərqləndirən başlıca xüsusiyyətidir.

“Beyin mərkəzləri” siyasi qərarların işlənib hazırlanması prosesində müəyyənləşdirici yer tutur. Onlar özəl fondların və dövlət qrantlarının pullarını siyasi alternativlərə konvertasiya edir. İlk dəfə XX əsrin əvvəllərində ABŞ-da hökumət proqramlarını işləyib hazırlayan universitet strukturları kimi meydana gələrək hazırda beyin mərkəzləri analitik mərkəz, seçki texnologiyaları mərkəzi, publik siyasət mərkəzi və digər nəhəng sayda növ və formaya malikdirlər. Belə təşkilatlardan bəziləri, məsələn Brookings İnstitute, American Enterprise İnstitute, yaxud Heritage Foundation siyasi sahələrin geniş spektrini əhatə edərək öz təsirlərini həyata keçirirlər. Digərləri, məsələn Council on Foreign Relations və onun çoxmilli qolları, Üçtərəfli Komissiya bütün qərb ölkələrinin siyasətinə təsir göstərərək özünəxas qlobal beyin mərkəzlərinə çevrilmişlər. Belə növ strukturların əksəriyyəti isə dövlət siyasətinin müəyyən sahəsi, məsələn Urban İnstitute şəhər planlaşdırılması məsələləri, Population Council dünyada doğum sayının kontrolu məsələləri üzrə ixtisaslaşırlar.

Bir daha vurğulanmalıdır ki, bu gün dünyada ən tanınmış ekspert mərkəzi “Rend” korporasiyadır. Bu təşkilat, məlum olduğu kimi, 1946-cı ildə ABŞ-ın Hərbi hava qüvvələrinin sifarişlərini yerinə yetirmək üçün yaradılmışdır. İlkin olaraq həmin korporasiyanın mütəxəssisləri sırf texniki məsələlərin işlənib hazırlanmasına diqqət yetirirdilər. 60-cı illərdən başlayaraq onların prioritetləri sırasına ictimai siyasətin mülki məsələləri də daxil edildi. Çünki aydın oldu ki, milli təhlükəsizlik məsələlərinin obyektiv baxılması və tədqiqi təkcə hərbi-texniki aspektlə məhdudlaşdırıla bilməz. Hazırda özünün əsas məqsədi kimi “Rend” obyektiv informasiyanın və elmi tövsiyələrin təqdimatının köməkliyi ilə publik siyasətin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasını bəyan edir. Korporasiya 80% doktorluq dərəcəsi almış 500-dən artıq yüksək səviyyəli peşəkar tədqiqatçı xidmətindən yararlanır. Əsas tədqiqat sahələri iqtisadiyyat, təhsil, səhiyyə, informasiya texnologiyaları, beynəlxalq siyasət, idarəçilik, milli təhlükəsizlik və hərbi tədqiqatlardır.

Əgər ekspert mərkəzlərinin ilk dalğası XX əsrin birinci yarısında yaranırdısa, məsələn Karnegi Fondu (ABŞ, 1914), Dünya iqtisadiyyatı institutu (Almaniya, 1914), Brukinqs institutu (ABŞ, 1916), Kral beynəlxalq münasibətlər institutu (Böyük Britaniya, 1920) və burada əsasən iki dünya müharibəsinin kataklizmlərindən şıxış yolunu tapmaq cəhdləri ilə bağlı müxtəlif, o cümlədən iqtisadi, humanitar, hüquqi problemlər işlənib hazırlanırdısa, ekspert mərkəzlərinin yeni (ikinci) dalğası keçən əsrin 60-cı illərinə aiddir. Bu zaman meydana çıxan "fikir fabriklərinin" ən məşhurları Roma klubu (1968), Siyasi tədqiqatlar bürosu D-66 (Niderland, 1966) və İnkişaf edən iqtisadiyyatlar institutu (Yaponiya, 1960) hesab edilir. Bu analitik mərkəzlər Rend korporasiyası kimi müasir dünyanın bütün problemlərini əhatə etməyi qarşılarına məqsəd qoymur. Onlar daha dar tədqiqat sahələrində (ekologiya, inkişaf edən ölkələrin iqtisadiyyatı və s.) ixtisaslaşırlar.

XX əsrin 70-ci illərində fikir fabriklərinin ideologizasiyası prosesi güclənir. Bu illərdə baş verən iqtisadi böhran iqtisadiyyatın keynsian idarəetmə metodlarına dair keçmiş konsensusa son qoyur. "İrs" fondu (ABŞ, 1973) və Adam Smit institutu (Böyük Britaniya, 1977) kimi fikir fabrikləri həmin böhranın aradan qaldırılmasının neoklassik monetarist reseptlərini işləyib hazırlamağa başlayırlar. Sosialist istiqamətli analoji təsisatlar da yaradılır. Əgər ABŞ-da 70-ci illərdə ekspert mərkəzlərinin təxminən dörddə biri ideoloji istiqaməti ilə seçilirdisə, artıq 90-cı illərdə onların əksəriyyəti müəyyən ideoloji paradiqma çərçivəsində fəaliyyət göstərirdi. Hərdən belə növ analitik mərkəzlərə dair "advokat fikir fabrikləri" termini işlədilir. Lakin XX əsrin sonlarında "advokat" analitik mərkəzlərinin yeni növü əmələ gəlir. Bunlar iri korporasiya, yaxud sənaye birlikləri tərəfindən yaradılaraq yalnız onların sifarişlərini yerinə yetirir və lobbist xarakterli təşkilatlara daha çox yaxınlaşırlar.

Öz fəaliyyətlərində fikir mərkəzləri iki sahədə: maliyyə mənbələri bazarında və publik siyasətə öz işləmələrini irəli çəkmə sferasında rəqabət aparırlar. Hərdən bu sahələr bir-birinə qarışır. Məsələn, milli hökumətlər ya beynəlxalq təşkilatlar bu fikir fabriklərini hansısa konkret sosial, yaxud iqtisadi sferada tövsiyələri və fəaliyyət proqramlarını işləyib hazırlamaq üçün dəvət edəndə belə vəziyyət yaranır.

Elmi ədəbiyyatda ekspert mərkəzləri olan "fikir fabrikləri" kateqoriyası müxtəlif cür başa düşülür. Bəzi müəlliflər onları dövlət analitik xidmətləri kimi dəyərləndirir. Başqaları universitetlərlə affilyasiya olunan tədqiqat mərkəzləri və institutları ilə eyniləşdirir. Üçüncülər bu kateqoriyaya təşkilatlanmış maraq qrupları və lobbist təsisatları nəzdində analitik strukturları aid edir.

Nəhayət tədqiqatçıların böyük bir hissəsi bu kateqoriya kimi yalnız təşkilatlanmış maraqlar ilə əlaqəli olmayan, siyasi qərarların qəbulu prosesinə təsir göstərmək məqsədi ilə öz fəaliyyətində ekspert biliyinə və ideyalarına arxalanan müstəqil, qeyri-kommersiya təsisatlarını qəbul edir.

"Fikir fabriklərinin" əsas funksiyalarını səciyyələndirərək ayrı-ayrı müəlliflər siyasi alternativlərin istehsalını (Kingdon), partiyaların siyasətinin dəstəklənməsini (Gellner), siyasi debatların həddinin müəyyənləşdirilməsini (Smit), həm də dövlət siyasətinin işlənib hazırlanması və qərarların qəbul edilməsi proseslərində bir çox mümkün mövqedən hər hansının aydınlaşdırılmasını (Polsbi) seçirlər. Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq belə nəticəyə gəlmək olar ki, beyin mərkəzlərinin differensiasiyasının meyarı kimi onların istehsal etdiyi məhsul və qarşılarında qoyduqları məqsəd qəbul edilməlidir.

Keçən əsrin sonunda "fikir fabriklərinin" şaxələnməsi prosesi nəzərə çarpan dərəcə sürətlənir. Belə ki, Ceyms MakQann müasir ekspert mərkəzlərinin aşağıdakı təsnifatını təklif edir:

1. Bir qayda olaraq, böyük universitetlərlə affilyasiya olunmuş akademik ekspert mərkəzləri. Bunların əksəriyyəti öz bitərəfliyini vurğulayaraq siyasi diskussiyalarda dəqiq mövqe nümayiş etdirmirlər.

2. Dövlət orqanlarının sifarişlərinin həyata keçirilməsi üzrə ixtisaslaşan ekspert mərkəzləri, tez-tez hərbi sahə, yaxud dövlətin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə bağlı "strateji tədqiqatlar" sahəsində çalışırlar.
3. Əsasən tədqiqatlarla deyil, bu, yaxud digər sahədə konkret qərarların qəbuluna kömək edən informasiyanın yayılması ilə məşğul olan "advokat" ekspert mərkəzləri. Onlar analoji baxışları bölüşən siyasi partiyalar, yaxud ictimai təşkilatlarla sıx əlaqədə çalışırlar [10].

Dünyada inkişafın əsas trendi olan qloballaşma fikir fabriklərinin fəaliyyətinə ciddi surətdə təsir edir. Hazırda analitik siyasi məsləhətləşmənin bu proseslə bağlı bəzi aparıcı tendensiyaları formalaşır. Belə ki:

1. Ekspert mərkəzlərinin sayı əvvəllər görünməyən templə artır.
2. Maliyyə mənbələri uğrunda gedən rəqabət ciddi surətdə kəskinləşir.
3. Müasir ekspert mərkəzləri yarım əsr bundan əvvəl yaranan sələflərindən fərqli olaraq daha az sayda problem üzrə ixtisaslaşır.
4. "Advokat" ekspert mərkəzləri ideyalar bazarında sırf elm istiqamətli təşkilatları sıxışdırır.

Maraqlıdır ki, ABŞ-da və Avropa Birliyində siyasi ekspertiza mərkəzləri bilavasitə elektoral menecmentlə məşğul olmurlar. Bu ilk növbədə oradakı qanunvericiliklə bağlıdır. Latın Amerikasında və bir sıra postkommunist ölkəsində, o cümlədən Rusiyada siyasi ekspertiza və elektoral siyasi menecment funksiyalarının birləşdirilməsi adi haldır. Amma nəzərə alınmalıdır ki, Rusiyada 2004-cü ildə aparılan siyasi reformalar siyasi məsləhətləşmənin bir fəaliyyət növü kimi cəlbediciliyini kifayət qədər azaltmışdır.

Normativ-hüquqi cəhətdən beyin mərkəzləri əsasən dövlət siyasətinin aktual problemləri üzrə analitik tədqiqatların və ideyaların istehsalı və yayılması ilə məşğul olan qeyri-kommersiya təşkilatlarıdır. Siyasi cəhətdən isə onlar ekspert biliyi və ideyaları vasitəsi ilə öz publik reputasiyasını və dövlət qərarlarının qəbul edilməsi prosesinə dair çıxış imkanlarını artırmağa can atan institutlardır. Klassik beyin mərkəzləri-hətta onların ideoloji inam və dəyərlərini bölüşən vətəndaşlar tərəfindən dəstəklənən beyin mərkəzləri-həlledici dərəcə öz reputasiyası və istehsal etdikləri analitik məhsullara inam səviyyəsindən asılıdırlar.

Publik reputasiyalarını yüksəldərək beyin mərkəzləri öz müstəqilliklərini də maksimallaşdırmağa çalışırlar. Eyni zamanda onlar siyasi prosesə dair çıxışı da maksimallaşdırmağa səy göstərirlər. Siyasi qərarların dürüst ifadə edilməsi prosesində qlobal beyin mərkəzləri xüsusi rol oynayırlar. Beynəlxalq münasibətlər üzrə Amerika Şurası-BMŞ (Council on Foreign Relaitons) və onun multimilli qolu – Üçtərəfli Komissiya (Trilateral Commision) əsl "qlobal beyin mərkəzlərinə" çevrilərək qlobal siyasi qərarlar işləyib hazırlayır və qlobal siyasi elitaların qarşılıqlı əlaqəsinə imkan yaradırlar. Beynəlxalq Münasibətlər üzrə Şura (BMŞ) uzun müddət ABŞ-ın xarici siyasi kursunun işlənib hazırlanması mexanizmində aparıcı mövqe tutur. Öz növbəsində, Üçtərəfli Komissiya Şimali Amerika, Avropa və Asiya-Sakit okean regionu elitalarının nümayəndələrini özünə daxil edən dünyada ilk qlobal siyasi planlaşdırma təşkilatıdır.

BMŞ-ın missiyası xarici siyasətlə bağlı tövsiyələrin işlənib hazırlanması və siyasi elitalar arasında konsensusun formalaşdırılmasıdır. Onun fəaliyyətinin alqoritmi fondların maddi dəstəyi ilə xarici siyasət məsələləri üzrə dərinləşdirilmiş tədqiqatların aparılmasını nəzərdə tutur. Tədqiqatların başa çatdırılmasından sonra BMŞ öz üzvləri üçün dövlətin yüksək vəzifəli şəxslərinin iştirakı ilə seminar və diskussiyalar keçirir. Bu qlobal beyin mərkəzi dünyada Amerika xarici siyasətinin qeyri-rəsmi carçısı kimi qəbul olunan Foreign Affairs jurnalını dərc edir. Çox önəmlidir ki, əvvəlcə həmin jurnalın məqalələrində şərh edilməyən ABŞ xarici siyasi təşəbbüslərini göstərmək belə olduqca çətindir.

Həmin Şuranın fəaliyyətində bugünkü üstünlüklər kimi ilk növbədə ABŞ-ın dünyada qlobal liderlik strategiyasını, dəyişən dünyada

ABŞ milli təhlükəsizlik konsepsiyasının yenidən qiymətləndirilməsini, qlobal dünya ticarətinin stimullaşdırılmasını qeyd etmək lazımdır.

Üçtərəfli Komissiya sənaye baxımdan inkişaf etmiş demokratik dünyanın əsas mərkəzləri (Şimali Amerika, Qərbi Avropa və Yaponiya) arasında daha sıx əməkdaşlığa kömək etmək məqsədi ilə 1973-cü ildə yaradılmışdır. Üçtərəfli Komissiya qeyri-hökumət təşkilatı sayılır, onun tərkibində üç dünya mərkəzinin 390-dan artıq görkəmli şəxsi fəaliyyət göstərir. Hazırda Komissiyanın üç həmsədri Şimali Amerikadan kiçik C.Nay, Avropa Birliyindən Jan-Klod Trişe və Asiya-Sakit Okean regionundan Y.Xaşeqavadır. Tədqiqatların əsas istiqamətlərini enerji təhlükəsizliyi, iqlim dəyişiklikləri, nüvə silahının yayılmasına əks-təsir, səhhətin qorunması sahəsində qlobal çağırışlar, Rusiya ilə münasibətlərin yeni vəziyyəti təşkil edir.

Siyasi planlaşdırma və layihələşdirmə institutları yalnız ölkənin ən əsas problemləri və onların həlli yollarının tapılması ilə məşğul olmur, eyni zamanda hakim elitalar, KİV, maraq qrupları, dövlət xadimləri və siyasi liderlər arasında konsensusun əldə edilməsi sahəsində də böyük uğurlar qazanırlar. Onlar öz təkliflərinin prezentasiyasını keçirərək KİV, icra və qanunverici orqanlarının nümayəndələri ilə görüşür, parlament komitələri tərəfindən təşkil olunan publik və qapalı dinləmələrdə və dəyirmi masalarda iştirak edir, maraq qruplarını toplayır və hökumət həmfikirləri ilə birbaşa əlaqələr qururlar. Beyin mərkəzlərinin tövsiyələri press-reliz vasitəsi ilə KİV-də, həm də icra və qanunverici orqan strukturlarına birbaşa göndəriş formasında yayılır.

Yuxarıda deyilənlərdən aydın olur ki, Qərb dövlətləri öz siyasətlərini əksərən beyin mərkəzlərinin araşdırmaları əsasında qurur. Bu isə o deməkdir ki, dövlət siyasətinin ekspert müşahidəsində aparıcı rolu beyin mərkəzləri oynayır. Mərkəzlər siyasi məsələlərdə dövlətin inkişafına dəstək olan xüsusi sifarişlər əsasında analiz aparır və hesabatlar hazırlayır. Dövlət isə bu hesabatlara müvafiq olaraq, müəyyən məsələlər üzrə atacağı addımları müəyyənləşdirir. Beyin mərkəzləri akademik dairələr və hakimiyyət, vətəndaş cəmiyyəti və hökumət arasında vasitəçi rolunu oynayır. Bu isə dövlət orqanları və elmin sıx əməkdaşlığına, dövlət siyasətinin elmi əsaslarının möhkəmlənməsinə və nəticə etibarı ilə milli maraqların təmin olunmasına söykənən daha səmərəli, düşünülmüş siyasi qərarların qəbul edilməsinə gətirib çıxarır. Qərb ölkələrində dövlət siyasətinin ekspert müşahidəsi problemini tamamlayaraq qeyd edək ki, ABŞ-ın Pensilvaniya Universitetinin 2020-ci ildə hazırladığı Global go to think tank hesabatına əsasən dünyada 11 min 175 beyin mərkəzi fəaliyyət göstərir. Dünya üzrə siyahıya ABŞ başçılıq edir. Burada 2 minə yaxın beyin mərkəzi gərgin iş aparır.

Azərbaycanda araşdırma və beyin mərkəzləri

Azərbaycanda araşdırma və beyin mərkəzlərinin (ABM) yaranması və inkişafı məsələlərinin tədqiqi bu sahənin böyük perspektivləri barədə danışmağa imkan verir. Elmi və ekspert biliklərinin bu növ mərkəzlər formasında institusionallaşması onların siyasətin subyekti kimi formalaşması və biliyə əsaslanan cəmiyyətin qurulması və təkamülü prosesində getdikcə rolunun artmasına gətirib çıxarır.

Retrospektiv təhlil göstərir ki, əgər bu sahənin öncülü olan ABŞ-da ilk beyin mərkəzləri (BM-lər) bu dövlətin yaranmasından 3-4 əsr sonra təşəkkül tapmışdırsa, ilk dövlətyönlü beyin mərkəzinin əsası prezident Franklin Ruzvelt tərəfindən qoyulmuşdursa və bu hadisə yeni ənənənin başlanğıcı kimi müvafiq qurumların inkişafında təkanverici amil qismində çıxış etmişdirsə, Azərbaycanda analoji strukturlar müstəqil dövlətin yaranmasının ilk onilliyində peyda olmuşdur. “Tarixi paralel aparılarsa, Azərbaycanda da ABM-lərin yaranmasına ölkədə ilk belə mərkəzin (Strateji Araşdırmalar Mərkəzinin (SAM)) dövlətimizin siyasi lideri, Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə yaradılmasının həlledici təsir göstərdiyi obyektiv reallıqdır. Bununla da “beyin mərkəzi” anlayışının rəsmi dövlət dilinə və milli leksikona daxil edilməsi, eləcə

də ümumişlək söz kimi geniş tətbiq edilməsi başlanğıcını götürmüş, özlərini ABM kimi identikləşdirən qurumların sayı artmağa, ölkəmizdə "analitik düşüncə mədəniyyəti" formalaşmağa başlamışdır.

Dövlətin ictimai siyasi institutların inkişafına himayəsi xüsusilə "Azərbaycan Respublikasının qeyri-hökumət təşkilatlarına dövlət dəstəyi Konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında" 2007-ci il 27 iyul tarixli Prezident Sərəncamı ilə keyfiyyət mərhələsinə keçmişdir. Növbəti addım Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurasının yaradılması olmuşdur.

Bu proseslərə paralel olaraq, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev elmi cəmiyyətin formalaşması, təhsilin modernləşməsi, milli potensialın və insan kapitalının reallaşmasına yönələn tarixi əhəmiyyətli sənədlər: 4 may 2009-cu il tarixli "2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya"nın və həmin Strategiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı Dövlət Proqramının, 22 may 2009-cu il tarixli "2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı"nın təsdiqi haqqında, 21 oktyabr 2009-cu il tarixli "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun yaradılması haqqında" sərəncamlar imzalanmışdır. Bütün bunlar intellektual mərkəzlərin inkişafı və təkmilləşdirilməsinə təkan verməyə bilməzdi.

Müstəqilliyin ilk illərində ölkədə əsasən xarici mənbələrdən maliyyələşən və yad dövlətlərin strategiyasının və beynəlxalq qruplaşmaların maraqlarının reallaşmasına xidmət edən, BM statusuna tam uyğun olmasa da, onun müəyyən funksiyalarını yerinə yetirən araşdırma mərkəzlərinin yaranması üstünlük təşkil etmişdir. Xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, bu cəhət dünyada "beyin mərkəzi" fenomeninin və missiyasının mahiyyətinə adekvat olmamışdır. Çünki BM institutu təmsil etdiyi ölkənin milli maraqlarının və dövlətçiliyinin möhkəmlənməsinə yönələn fəaliyyətlə məşğul olur. Bunun əksi olan nümunə mövcud deyil.

İnkişafın yeni mərhələsindən başlayaraq dövlətin elmi və intellektual potensialının insan kapitalının inkişafına göstərdiyi diqqət sayəsində bu meyil əks istiqamətdə dəyişməyə başlamışdır və bu özü mühüm nailiyyət hesab edilməlidir.

Yaranmasının ilk dövründə, 1993-2003-cü illərdə yerli ABM-lərin təşəkkülündə xarici amillər – donor təşkilatların geosiyasi rəqabət və mübarizə amilinin təsir etdiyi qrant vəsaitləri (siyasəti) üstünlük təşkil etmişdir. Bu illərdə ABM-lər akademik elmlə cəmiyyət arasında formalaşan boşluğu dolduran ilk qurumlar kimi çıxış etmiş, bir çox mövzu və problemləri ictimai müzakirəyə çıxarmış, təhlil etmişdir. Eyni zamanda, yarandıqları ilk dövrlərdə bəzi ABM-lər Azərbaycan dövlətçiliyinin təməl dəyərlərinə və milli maraqlarına zidd olan neoliberal ideoloji mövqelərində durmuş, xarici maliyyə mənbələrini məmnun salmaq üçün "qrantdan qranta" prinsipi ilə işləmişdir. Hazırda bu cür mərkəzlər cüzi saydadır və onları özlərindən başqa "BM kimi" tanıyan yoxdur.

İnkişafın yeni mərhələsindən, 2003-cü ildən sonra ABM-lərin yaranmasına daxili amillər, dövlət siyasəti təkan verməyə başladı. Azərbaycanda iqtisadiyyatda keçid dövrü başa çatdıqdan bəzi ABM-lərin fəaliyyəti növbəti intensiv inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur" [2].

Araşdırma və beyin mərkəzləri ilə vətəndaş cəmiyyətinin oxşar və fərqli cəhətləri məsələsinə gəldikdə aşağıdakılar qeyd olunmalıdır:

1. Vətəndaş cəmiyyəti yalnız qeyri-dövlət təşkilatı (QHT) ola bilərsə, ABM-lər həm qeyri-dövlət, həm də dövlət təşkilatları ola bilər. Dövlət QHT-lərə vəsait ayırsa da, onlar fəaliyyətlərində siyasi funksiyalara malik deyillər. ABM-lər isə bu funksiyaya malikdirlər.
2. Vətəndaş cəmiyyəti institutu həm yerli, həm də xarici donordan qrant ala bildiyi halda, ABM-lər yalnız milli maraqlara cavab verdiyi halda özəl və ya xarici mənbələrdən maliyyə dəstəyi ala bilirlər. Hər halda dünya təcrübəsi bunu sübut edir. Dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsinin optimal və strateji yollarına dair ideyalar yalnız milli maraqlar baxımından, milli

məkan və milli siyasi subyektlər üçün prioritet ola bilər. Xarici ölkədən autsorsinqin (kənardan ekspert və mütəxəssis cəlb edilməklə layihələrin həyata keçirilməsi) tətbiqinin qeyri-mümkünlüyü də bununla bağlıdır. ABM-lər xarici ölkələrdə yalnız dövlətin maraqları çərçivəsində birgə layihələr icra edə və bu layihələr çərçivəsində qismən maliyyələşə bilərlər.

3. Vətəndaş cəmiyyəti institutunun fəaliyyəti bütün istiqamətlərdə açıq, şəffaf olduğu halda ABM-lərin qapalı olan, ictimai rəyə açıqlanmayan analitik fəaliyyəti də olur. Hətta fəaliyyətinin əhəmiyyətli qismi tamamilə qapalı olan BM-lər də var.
4. Vətəndaş cəmiyyəti qurumlarının sosial funksiyası onların məhsulunun əsasən sosial təbəqələrə ünvanlanmasını şərtləndirirsə, BM-lərin analitik məhsulu bütövlükdə milli elitalara, xüsusilə də siyasi elitaya hesablanmışdır [2].

Bundan başqa, analitik mərkəzlər açıq şəkildə olmasa da, müxtəlif siyasi, ideoloji, yaxud metodoloji yönlü ola bilər və bu xüsusiyyət onları vətəndaş cəmiyyəti qurumlarından fərqləndirir.

Azərbaycanda Araşdırma və Beyin Mərkəzlərinin tipologiyası və təsnifatı məsələsi ilə bağlı qeyd edilməlidir ki, "milli məkanda ABM-ləri klassik (Amerikada tətbiq edilən) təsnifatla aşağıdakı kimi sistemləşdirmək olar:

1. dövlət strukturlarında fəaliyyət göstərən analitik qurumlar;
2. qeyri-dövlət ictimai siyasət institutları;
3. akademik və universitet əsaslı tədqiqat institutları.

Bir neçə azsaylı partiyayönlü mərkəzin analitik qurumları özlərini bu mərkəzlərlə identikləşdirmədiyi və fəallığı hiss olunmadığı üçün təsnifatda yer almamışdır.

Eyni zamanda bu mərkəzlərin özlərini də:

1. məqsədyönlü (özlərini BM adlandıran və BM ilə identikləşdirən) strateji mərkəzlər;
2. araşdırma layihələrini həyata keçirən BM-lər;
3. intellektual birliklər kimi qruplaşdırmaq olar.

Xarici təcrübədən (məsələn ABŞ) fərqli olaraq, Azərbaycanda hələlik ABM-lər və hakimiyyət institutları arasında "fırlanan qapılar" ("revolving doors") adlanan mexanizm yoxdur. "Fırlanan qapı"– unikal bir təcrübə olub, bilavasitə ABŞ-da inkişaf etmişdir. Burada dövlət orqanları və strukturlarında çalışan yüksək vəzifəli şəxslər vəzifələrindən getdikdən sonra ABM-lərdə çalışmağa üstünlük verirlər. Bu, bir ənənəyə çevrilmişdir və həmin ənənə "beyin mərkəzləri"nə idarəçilik orqanlarından və Konqresdən sabiq peşəkar siyasətçilərin, ekspertlərin davamlı axınını təmin edir. Onlar mütəxəssis və məmur kimi topladıqları təcrübə və ideyaları bölüşə, aktual daxili və xarici siyasi müzakirələrdə iştirak edə, beynəlxalq işlərlə bağlı qeyri-formal münasibətlərin yaradılmasına töhfə verə bilərlər.

Dünyanın digər ölkələrində də dövlət məmurları olmuş kadrlarla qeyri-dövlət strukturuna aid olan BM-lər arasında sıx əməkdaşlıq müşahidə olunur. Xarici təcrübəni öyrənməklə bu ənənənin tətbiqinin mühüm olduğuna diqqətin cəlb edilməsi öz növbəsində yeni imkanların reallaşmasına şərait yarada bilər" [2].

Beləliklə, bir daha qeyd edək ki, digər postsovet ölkələrində olduğu kimi vətən analitik, yaxud araşdırma və beyin mərkəzləri Sovet İttifaqının dağılmasından sonra formalaşmağa başlamışlar. 2020-ci ilin Global go to think tank hesabatına əsasən ölkəmizdə 20 beyin mərkəzi statusunda təşkilat mövcuddur. Xatırlatmaq yerinə düşər ki, 2008-ci ilin hesabatında 13 beyin mərkəzi qeyd olunurdu. Deməli bu müddət ərzində onların sayı artmışdır. Hazırda Azərbaycanda fəaliyyət göstərən beyin mərkəzlərinin sırasında Beynəlxalq Münasibətlərin Təhlili Mərkəzi (BMTM), Sosial Tədqiqatlar Mərkəzi, İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi, Strateji və Beynəlxalq Tədqiqatlar Mərkəzi, Qafqaz Beynəlxalq Münasibətlər və Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi, Topçubaşov Mərkəzi, STEM Mərkəzi və başqaları öz

güclü potensialı ilə seçilir. Eyni zamanda beyin mərkəzləri qismində fəaliyyət göstərməyə can atan QHT-lərin də sayı artmaqdadır və hazırda 30-a yaxındır. Bunlardan 20-si dövlətlə sıx əməkdaşlıq edir, qalanları tam müstəqildir, yaxud siyasi qüvvələrlə bağlıdırlar. Onları daxili və xarici siyasətlə məşğul olmaqla iki yerə bölmək olar. Amma bu, şərtidir. Çünki müasir dünyada xarici və daxili siyasət bir-biri ilə sıx bağlıdır. Bütövlükdə beyin mərkəzlərinin sayına görə Azərbaycan Asiya regionu üzrə 15-ci pillədə qərarlaşır.

Son illər ölkəmizdə beyin mərkəzlərinin inkişafına xüsusi diqqət göstərilir. 2022-ci ilin 28 sentyabr tarixində Beynəlxalq Münasibətlərin Təhlili Mərkəzinin (BMTM) təşkilatçılığı ilə baş tutan Azərbaycan Beyin Mərkəzlərinin Birinci Forumu bu sahədə əldə olunan inkişaf nümunələrindən biri kimi dəyərləndirilə bilər [4].

Forumun keçirilməsində əsas məqsəd ölkə beyin mərkəzlərinin fəaliyyətinin stimullaşdırılması və dövrün tələblərinə uyğun təşkil edilməsi, dövlət qurumları və beyin mərkəzləri arasında mütəmadi kommunikasiyanın və əməkdaşlığın qurulmasının təmin edilməsi idi. Forum, eyni zamanda, beyin mərkəzlərinin cəmiyyətdə təbliği baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyırdı.

Burada dövlət siyasətinin ekspert müşahidəsi məsələlərinə geniş yer ayrılmışdı. Bildirilmişdir ki, beyin mərkəzləri dövlətin gələcəkdə idarə edilməsi strategiyasının olduqca vacib tərkib hissəsidir. Onlar proqnozlar verir, gələcəyin mümkün ssenarilərini ayırır. Analitik mərkəzlərin ölkəmizdə həm sayının, həm də rolunun artması dövlət siyasətinin müxtəlif istiqamətləri ilə bağlı müstəqil ekspertizaya, obyektiv qiymətləndirməyə, proqnozlaşdırmaya və müvafiq qərarların təklif olunmasına tələbatın güclənməsindən xəbər verir. Beyin mərkəzləri üçün yeni çağırışlar sırasında, əvvəla ayrı-ayrı regionlarda xəritələrin yenidən cızılması xüsusi vurğulanmış və belə nəticəyə gəlinmişdir ki, analitik mərkəzlər mütləq qeyri-müəyyən gələcəyə hazır olmalıdırlar.

Daha bir mühüm əhəmiyyətli çağırış kimi informasiyanın hazırki olduqca yüksək sürəti göstərilmiş və bu sürətə uyğunlaşmaq tələbatının təmin edilməsi məsələsi önə çəkilmişdir. Bütövlükdə vətən ekspert-analitik strukturlarının fəaliyyətinin təhlili belə nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, Azərbaycan elmi, iqtisadi və siyasi fikrin ən vacib sahələrində peşəkar biliklərin aparıcı tədarükçüsü qismində çıxış edən elmi-ekspert mərkəzlərinin təşkilinin dünya təcrübəsini diqqətlə izləyir və ondan müəyyən dərəcə səmərəli şəkildə faydalanır. Ümumiyyətlə, Azərbaycanda son zamanlar baş verən əsl texnoloji inqilab və informasiya təhlükəsizliyinin aktuallığının möhkəmlənməsi şəraitində müasir tendensiyalara uyğun olaraq beyin mərkəzlərinin sayı və keyfiyyətinin artması çox sevindirici haldır.

Xüsusi vurğulanmalıdır ki, vətən ekspert-analitik fikrinin yeni səhifəsi ölkəmizdə bu yaxınlarda keçirilən üç möhtəşəm tədbir: "COP 29 və Azərbaycan üçün Yaşıl baxış" Beynəlxalq forum, "Cənubi Qafqaza yeni baxış: postmünaqişə inkişafı və əməkdaşlıq" və "Cənubi Qafqaz: inkişaf və əməkdaşlıq" Beynəlxalq konfranslar çərçivəsində açılmışdır. Həmin tədbirlərin hər biri müxtəlif ölkələrin sanballı beyin mərkəzləri və akademik təşkilatlarının çoxsaylı ekspertlərini respublikamızda bir araya gətirmiş və dayanıqlı inkişaf sahəsində beynəlxalq təcrübənin Azərbaycanın tələbatlarına adaptasiyası məsələsinin elmi-praktiki müzakirəsinin platforması olmuşdur. Eyni zamanda bu tədbirlər cari ilin noyabr ayında Azərbaycanda keçirilməsi nəzərdə tutulmuş qlobal əhəmiyyətli COP 29-da müzakirə predmeti olunacaq iqlim dəyişmələri, bərpa olunan energetika, rəqəmsallaşma, kibertəhlükəsizlik problemləri, həm də süni intellekt sahəsində Azərbaycanın Milli strategiyasının "yol xəritəsinin" gerçəkləşməsi nöqteyi-nəzərindən son dərəcə vacibdir.

Çox önəmlidir ki, Azərbaycan müsbət nümunəsi və "yaşıl gündəliyi" ilə iqlim dəyişmələri proseslərinə və iqlim fəaliyyətinə öz töhfəsini verir. Burada "yaşıl keçid" qarşıya hədəf kimi qoyulub və ölkəmizdə beynəlxalq tərəfdaşlar da cəlb olunmaqla ciddi "yaşıl enerji" ixrac potensialı yaradılır.

İqlim dəyişmələri, "yaşıl enerji" və "yaşıl keçid" problemlərinin qoyulması və uğurlu həlli istiqamətində aparılan işlərdə Azərbaycanın "beyin mərkəzləri" də fəal iştirak etməkdədir.

Beləliklə, qeyd olunan əsas gündəliyin genişlənməsi ilə birgə ölkə beyin mərkəzlərinin sayı, keyfiyyəti və aparılan işlərin həcmi artmaqda davam edir ki, bu da onların müasir qlobal, regional və yerli çağırışlara uyğunluğu məsələsini bir qədər də aktuallaşdırır.

Lakin "beyin mərkəzləri" və peşəkar siyasi ekspertiza, o cümlədən dövlət siyasətinin ekspert müşahidəsi sahəsində nailiyyətlərlə yanaşı müəyyən çatışmazlıqlar da mövcuddur. Əvvəla, dövlət siyasətinin işlənib hazırlanması sahəsində ekspert müşahidəçisi qismində çıxış edən (yaxud bu statusa iddialı olan) beyin mərkəzləri ilə hakimiyyət arasında Qərbdə olduğu kimi möhkəm qarşılıqlı əlaqə ənənəsi, dayanıqlı sistem hələ tam formalaşmayıb. Bu istiqamətdə işlər başlayıb və get-gedə qaydaya salınmaqdadır. İkincisi, dövlət tərəfindən strateji qərarların hazırlanması zamanı ekspert strukturlarından (xüsusən "beyin mərkəzlərindən") seçim etmək üçün elmi baxımdan əsaslandırılmış ciddi intellektual məhsul, orijinal və effektiv təklif, yüksək keyfiyyətli analitika qıtlığı aradan qaldırılmayıb. Ümid edirik ki, qərb ölkələrində müstəqil siyasi mərkəzlər, elm aləmi və hakimiyyət arasında mövcud olan həmahəng ideya və kadr arxitekturası burada da tezliklə qurulacaqdır. Azərbaycanda siyasi sistemin demokratikləşməsi və optimallaşması vektorunun saxlanılması, demokratik prosedur və praktikaların təkmilləşməsi, demokratik institutların (parlament, qeyri-hökumət təşkilatları, siyasi partiyalar, biznesin təzyiq qrupları, həmkarlar təşkilatları və s.) get-gedə daha da güclənməsi ölkə beyin mərkəzlərinin tədricən müstəqilliyinin artmasına, onların siyasi və intellektual təsirinin möhkəmlənməsinə, bütövlükdə dövlət siyasətinin ekspert müşahidəsinin müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşdırılmasına səbəb olacaq deməyə imkan verir.

Ədəbiyyat:

1. Ələkbərova Nigar. Siyasi konsaltinq. Bakı, "Elm və təhsil", 2024.
2. Məmmədov Fərhad, Allahyarova Tahirə. Azərbaycanda araşdırma və beyin mərkəzləri (yaranması, inkişafı və perspektivləri). Bakı, 2013, s.109-111
3. Березной А. Мировая индустрия управленческого консалтинга на пороге XXI века.// Мировая экономика и международные отношения, 2001, №9, с.3-17.
4. Ведущий компонент системы управления. Бакинский рабочий. 29 сентября 2022 года
5. Горный М.Б. Фабрики мысли и центры публичной политики в конце XX–начале XXI веков./ Публичная политика–2005. Сборник статей./ Под ред. М.Б. Горного и А.Ю. Сунгурова. СПБ.: Норма, 2006, с.62-75.
6. Рич Э., Уивер К. Пропагандисты и аналитики: "мозговые центры" и политизация экспертов // Pro et Contra, Весна, 2003, с.64-89.
7. Association of Professional Political Consultants. URL: http://www.appc.org.uk
8. Domhoff W.G. Who rules America? Power and politics in the year 2000. Mountain Wiew, Calif: Mayfield, 1998, p.127
9. European association of political consultants. URL: http://www.eaps.eu
10. McGann J. How think tanks are coping with the future.// Futurist, Nov /dec 2000, vol 34, issue 6, p. 16-24
11. Siefken S.T. Shulz M. The governance of policy advice: Regulation of advisory commissions and councils in Germany and the Netherlands // Paper for the İst İnternational Confrerence on public policy. Grenoble, France 2013. June 26-28

Açar sözlər: *dövlət siyasətinin ekspert müşahidəsi, konsaltinq, araşdırma və beyin mərkəzləri, peşəkar siyasi ekspertiza*

Nigar Alakbarova

The Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Azerbaijan
Head of the Department of Political Science and Political Management
Professor, Doctor of Philosophy

EXPERT SUPPORT OF STATE POLICY AS A THEORETICAL AND PRACTICAL PHENOMENON

ABSTRACT

The article considers the history of the formation and evolution of politically significant expert activity. The significance and specific features of expert support of state policy are revealed. The activity of "think tanks," which have a huge influence on making both strategic and tactical political decisions, is analyzed. The process of formation of scientific and expert knowledge in the form of analytical and brain centers in the Republic of Azerbaijan is shown. Their current status and prospects for further development are clarified.

Keywords: *expert support of state policy, consulting, analytical and think tanks, professional political expertise*

Нигяр Алекперова

Заведующая кафедрой «Политологии и политического управления»
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор философских наук, профессор

ЭКСПЕРТНОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ КАК ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ И ПРАКТИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается история формирования и эволюции политически значимой экспертной деятельности. Выявляются значение и специфические особенности экспертного сопровождения государственной политики. Анализируется деятельность «мозговых» центров, оказывающих огромное влияние на принятие как стратегических, так и тактических политических решений. Показывается процесс становления научного и экспертного знания в форме аналитических и мозговых центров в Азербайджанской Республике. Уясняется их нынешнее состояние и перспективы дальнейшего развития.

Ключевые слова: *экспертное сопровождение государственной политики, консалтинг, аналитические и мозговые центры, профессиональная политическая экспертиза*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.207

S İ Y A S Ə T
P O L I T I C S

UOT 327 140.8;
UOT 327 5, 56

ELÇİN ƏHMƏDOV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət kafedrasının professoru, siyasi elmlər doktoru, "Qarabağ İrsini Araşdırma Mərkəzi"nin rəhbəri

e-mail: elchin_ahmedov@yahoo.com

İKİNCİ QARABAĞ MÜHARİBƏSİ: AZƏRBAYCANIN ƏRAZİ BÜTÖVLÜYÜ VƏ SUVERENLİYİNİN BƏRPASI

Giriş

2003-cü ildən keçən 20 ildən artıq müddət ərzində Ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi kursunu dinamik şəkildə və uğurla inkişaf etdirən Prezident İlham Əliyev tərəfindən milli maraqlara əsaslanaraq həyata keçirilən xarici siyasət nəticəsində Azərbaycanın çox böyük uğurlara imza atması ölkəmizin dünya birliyində mövqelərinin yüksəlməsini təmin etmişdir.

Hazırda Azərbaycan Cənubi Qafqaz regionunda əsas söz sahibi olan dövlət kimi çətin geosiyasi şəraitdə müstəqil xarici siyasət həyata keçirir. Artıq ölkəmiz bütün regional məsələlərdə əsas iştirakçıdır və dövlətimizin başçısının qeyd etdiyi kimi, regiondakı strateji əhəmiyyətli heç bir layihə Azərbaycanın razılığı olmadan reallaşa bilməz. Eləcə də ölkəmiz Avropa təhlükəsizlik arxitekturasının etibarlı tərəfdaşı kimi qitənin enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Azərbaycanın təşəbbüsü ilə reallaşan Bakı-Tbilisi-Ceyhan, Bakı-Tbilisi-Ərzurum, Bakı-Tbilisi-Qars, TANAP, TAP və digər layihələr Azərbaycanı qlobal iqtisadiyyatda özünəməxsus iqtisadi modelə malik ölkə kimi səciyyələndirir. Bu layihələr Azərbaycanın, Türkiyənin, eləcə də digər ölkələrin enerji təhlükəsizliyi üçün böyük təminat verməklə yanaşı, iki qardaş dövlətin birliyi və strateji tərəfdaşlığı regional təhlükəsizlik baxımından da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanın enerji diplomatiyası regional təhlükəsizliyə, beynəlxalq əməkdaşlığa və milli maraqlara xidmət edir.

Nəticədə, Azərbaycan yalnız beynəlxalq regionda gedən proseslərdə deyil, eyni zamanda, beynəlxalq aləmdə cərəyan edən proseslərə də təsir göstərmək imkanı qazanmışdır. Ona görə də bu gün dünyanı narahat edən və həyati əhəmiyyətli bir sıra problemlərdə aparıcı dövlətlərin başçıları Azərbaycan rəhbərinin mövqeyi ilə hesablaşırlar.

Azərbaycanın milli maraqlara əsaslanan xarici siyasəti

Qeyd etmək lazımdır ki, 2020-ci ilin yanvar ayında 14-cü dəfə Dünya İqtisadi Forumu çərçivəsində “Strateji baxış: Avrasiya” mövzusunda keçirilən panel iclasında moderatorun “Avrasiyada indi böyük qüvvələr yerləşib, bir tərəfdən Rusiya, o biri tərəfdən Çin. Azərbaycanın Prezidenti kimi Siz birinci növbədə kimə zəng edərsiniz – Moskvaya, yoxsa Pekinə?” sualına cavab olaraq Prezident İlham Əliyevin “Bakıya” cavabı böyük önəm kəsb edir. Dövlət başçısının bu cavabı Azərbaycanın müstəqil, heç kimdən asılı olmayan, milli maraqların hər zaman uca tutulduğu siyasət yürütdüyünün bariz nümunəsidir. Prezident İlham Əliyev bildirdi ki, Azərbaycanın qonşu ölkələrlə münasibətləri dostluq, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq, mehriban qonşuluq prinsiplərinə əsaslanır. Eyni zamanda, dövlət başçısı vurğuladı ki, Azərbaycan üçün onun milli maraqları həmişə birinci yerdədir və buna görə də müstəqillik illəri ərzində qazandığımız bütün nailiyyətlər xalqımızın müstəqilliyimizə sadiq olmasına, siyasi və iqtisadi sahələrdə çox ciddi islahatlar həyata keçirdiyimizə görə əldə olunub.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin yüksək diplomatik istedadı sayəsində son 20 il ərzində ölkəmizin dünyanın siyasi-iqtisadi mənzərəsini müəyyən edən aparıcı dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla münasibətləri keyfiyyətcə yeni müstəvidə daha da inkişaf etdirilmişdir. Azərbaycan 2011-ci il oktyabrın 24-də 2012-2013-cü illər üzrə BMT Təhlükəsizlik Şurasının qeyri-daimi üzvlüyünə keçirilən seçkilərdə BMT-yə üzv olan 193 dövlətdən 155-nin dəstəyi ilə inamlı qələbə qazanmışdır (1). BMT Təhlükəsizlik Şurasına qeyri-daimi üzv qəbul olunması müstəqillik tarixində əldə edilmiş ən böyük nailiyyətlərdən biri olmaqla, Azərbaycanın son illər dünya miqyasında artan siyasi nüfuzunun bariz sübutu kimi qəbul edilir.

Bu illərdə Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı daha da genişlənmişdir. 2018-ci ilin iyul ayında Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında qəbul olunmuş “Tərəfdaşlıq prioritetləri” adlı mühüm sənəddə bir çox məsələlər öz əksini tapmaqla yanaşı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə, suverenliyinə, sərhədlərimizin toxunulmazlığına dəstək və hörmət ifadə olunmuşdu. Həmçinin 2018-ci il iyulun 11-12-də Brüsseldə keçirilmiş NATO Zirvə görüşünün Yekun Bəyannaməsində də Alyans üzvlərinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə və suverenliyinə dəstək və hörməti öz əksini tapmışdır (52). Onlar regiondakı mövcud münaqişələrin məhz bu prinsiplər əsasında həll olunmasının zəruriliyini bildirmişdilər.

Bununla yanaşı, Türk Dövlətləri Təşkilatının güclənməsi və nüfuzunun artmasında da Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin böyük rolu olmuşdur. 2019-cu il oktyabrın 15-də Bakıda Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının VII Zirvə görüşü keçirildi və Azərbaycan bu təşkilatda sədrliyə başladı (2). Bunun davamı olaraq, oktyabrın 25-26-da Qoşulmama Hərəkatına üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Bakıda keçirilən XVIII Zirvə görüşündə 60-a yaxın ölkənin dövlət və hökumət başçısı, həmçinin beynəlxalq təşkilatların rəhbərləri, ümumilikdə isə 160-a yaxın ölkə və beynəlxalq təşkilatın nümayəndələri iştirak etdilər (3). Zirvə görüşü iki gün ərzində beynəlxalq münasibətlər sistemində ən mühüm hadisə idi.

Ümumilikdə, özündə 120 ölkəni birləşdirən və BMT-dən sonra dünyada ən böyük siyasi təsisat olan Qoşulmama Hərəkatının XVIII Zirvə görüşünün Prezident İlham Əliyevin sədrliyi ilə Bakıda keçirilməsi və 2019-2022-ci illər üzrə sədrliyin Azərbaycana həvalə edilməsi ölkəmizin böyük diplomatik uğuru oldu. Bununla yanaşı, son illərdə Azərbaycanın ev sahibliyi etdiyi, eləcə də Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə

keçirilən bir sıra mühüm əhəmiyyət kəsb edən qlobal tədbirlər Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə nüfuzunu xeyli yüksəltdi.

Aprel döyüşləri – böyük hərbi Qələbənin başlanğıcı

Son 20 il ərzində Ali Baş Komandanın rəhbərliyi ilə Azərbaycan Silahlı Qüvvələrində aparılan islahatlar ordumuzun istər döyüş, istərsə də mənəvi-psixoloji hazırlığının güclənməsinə zəmin yaratdı. Azərbaycan ordusu ən müasir silahlar və texnika ilə təchiz olundu. Qeyd etmək lazımdır ki, 2003-cü ildən keçən dövr ərzində hərbi xərclər 15 dəfədən çox artırılmışdır.

2016-cı ilin Aprel döyüşləri – Azərbaycanın Vətən müharibəsindəki böyük hərbi Qələbəsinin başlanğıcı və Ermənistanın "qüdrətli ordusu"nun yalnız mif olduğunun təsdiqi kimi tarixə düşdü. 2016-cı il aprelin 2-dən 5-dək davam edən Azərbaycan Ordusunun uğurlu əks-hücum əməliyyatları ölkəmizə hərbi-strateji nöqteyi-nəzərindən çox böyük üstünlüklər verdi. İlk növbədə, Azərbaycan çox mühüm psixoloji qələbə qazandı. Azərbaycan Ordusu Qarabağın şimal və cənub hissələrində çox böyük strateji əhəmiyyətə malik yüksəklikləri azad etdi. Bununla da Azərbaycan öz torpaqlarını azad etmək bacarığını, potensialını, döyüş əzmini nümayiş etdirdi. Nəticədə 4 günlük döyüşlərin beynəlxalq əks-sədası da dərhal eşidildi və Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarının 20%-ni işğal altında saxlaması bir daha bütün dünyaya xatırladıldı.

2003-cü ildən Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanı, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Silahlı Qüvvələrin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi istiqamətində atılan addımlar bu gün Azərbaycan Ordusunun dünyanın ən qüdrətli orduları sırasına daxil olmasına imkan yaratdı.

Qeyd etmək vacibdir ki, 2016-cı il aprel ayının əvvəlində cəbhə xəttində Ermənistanın növbəti hərbi təxribatı ilə üzləşən ordumuz əks-hücuma keçərək işğalçılara güclü zərbələr endirmiş və qısa müddətdə Ağdərə, Cəbrayıl, Füzuli rayonlarında 2 min hektar ərazini düşməndən azad etmiş, işğal altında qalan torpaqlara nəzarət etmək imkanını artırdı. Bunun davamı olaraq, 2018-ci ilin may ayının 20-dən 27-dək Naxçıvan Muxtar Respublikasının 11 min hektardan çox ərazisi, o cümlədən Şərur rayonunun Günnüt kəndi düşməndən azad edilmiş, dövlət sərhədi boyunca əlverişli yüksəkliklər ələ keçirildi, Yerevan–Gorus–Laçın yolu nəzarətə götürüldü. Nəticədə minlərlə hektar torpaq işğalçılardan azad edildi, on minlərlə hektar ərazi Azərbaycanın nəzarətinə keçdi (4, s.132). Qeyd etmək vacibdir ki, 2016-cı ilin Aprel döyüşləri Azərbaycanın Vətən müharibəsindəki böyük hərbi Qələbəsinin başlanğıcı və Ermənistanın "qüdrətli ordusu"nun yalnız mif olduğunun təsdiqi kimi tarixə düşdü.

İkinci Qarabağ müharibəsini şərtləndirən tarixi, siyasi və hüquqi amillər

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev mühüm beynəlxalq tədbirlərdə dəfələrlə Ermənistanın işğalçılıq siyasətini ifşa edərək təcavüzkarın faşist ideologiyası yürütdüyünü və terrorizmin dövlət səviyyəsində dəstəkləndiyini bütün dünyaya bəyan etmiş, xüsusilə, son 17 ildə Azərbaycan diplomatiyasının səyləri nəticəsində münaqişənin həlli ilə bağlı BMT Baş Assambleyası, Qoşulmama Hərəkatı, Avropa İttifaqı, Avropa Şurası, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Türk Dövlətləri Təşkilatı və digər beynəlxalq təşkilatların sənədləri buna müvafiq hüquqi baza yaratmışdı.

Son illər ərzində beynəlxalq təşkilatlar Azərbaycanın ədalətli mövqeyini dəstəkləyən qərar və qətnamələr qəbul etmişlər. Bu, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli üçün əsas amillərdən biri oldu. İlk növbədə, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə

qəbul etdiyi və 27 il yerinə yetirilməmiş qalan 4 qətnamə (822, 853, 874, 884) icra edilməli idi. 2021-ci il iyunun 26-da Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyev Silahlı Qüvvələr Günü münasibətilə Azərbaycan Ordusunun rəhbər və şəxsi heyətinin bir qrupu ilə görüşündə bildirdi ki, Azərbaycan Dağlıq Qarabağın əzəli Azərbaycan torpağı olduğunu sübut etməli idi: "Nə üçün sübut etməli idik? Çünki Ermənistan, onun xaricdəki havadarları, erməni lobbisi vəziyyətlə bağlı tam təhrif edilmiş mənzərə ortaya qoyurdular. Əfsuslar olsun ki, ermənipərəst qüvvələr, Ermənistanın xaricdəki havadarları bu saxta reallığı gerçəyə çevirməyə çalışırdılar. Bizim isə imkanlarımız çox məhdud idi. Ona görə beynəlxalq müstəvidə real həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq, mötəbər beynəlxalq təşkilatların qərarlarını qəbul etdirmək bizim üçün başlıca vəzifə idi. Belə də oldu. Aparıcı beynəlxalq təşkilatlar – BMT, Qoşulmama Hərəkatı, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, hətta daim bizə qarşı ədalətsiz mövqe sərgiləyən Avropa Parlamenti, Avropa Şurası məcbur olub həqiqəti əks etdirən, bizim maraqlarımıza cavab verən qərar və qətnamələr qəbul etmişlər. Bu, məsələnin beynəlxalq tərəfi idi" (5).

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli ilə bağlı Ermənistan rəhbərliyi tərəfindən səsləndirilən əsassız fikirlər tarixi reallıqları, münaqişənin əsl mahiyyətini əks etdirmirdi. Bunu Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2019-cu il oktyabrın 3-də Rusiya Federasiyasının Soçi şəhərində "Valday" Beynəlxalq Diskussiya Klubunun XVI illik toplantısında (6) və həmin il oktyabrın 11-də Aşqabadda MDB Dövlət Başçıları Şurasının məhdud tərkibdə iclasında (7), oktyabr ayının 25-26-da Qoşulmama Hərəkatının Bakıda keçirilən XVIII Zirvə görüşündə çıxışları zamanı tutarlı faktlarla sübut etdi (8). 2020-ci il fevralın 15-də Münhen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində isə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı panel müzakirələr zamanı (9), eləcə də iyunun 18-də Şərq Tərəfdaşlığı ölkələrinin videokonfrans formatında keçirilən Sammitində (10) Ermənistanın yürütdüyü faşist ideologiyası, Azərbaycana qarşı etnik təmizləmə, dövlət terrorizmi və işğalçılıq siyasətini ifşa edən Prezident İlham Əliyev Ermənistanın baş nazirinə beynəlxalq hüquqdan və tarixdən əsl dərs keçdi.

Mühüm beynəlxalq toplantılarda "Azərbaycanın ərazi bütövlüyü istənilən digər ölkənin ərazi bütövlüyü kimi eyni dəyərə malikdir" fikrini bütün dünyaya bəyan edən Prezident İlham Əliyev dəfələrlə bildirdi ki, bizim mövqeyimiz həm tarixi ədalətə, eyni zamanda beynəlxalq hüquqa əsaslanır və heç vaxt Azərbaycan torpağında ikinci erməni dövlətinin yaranmasına icazə verilməyəcək, işğal edilmiş bütün torpaqlar işğalçılardan azad olunmalı, Azərbaycan vətəndaşları öz doğma yurdlarına qayıtmalıdırlar.

Münhen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində diqqətə çatdırıldı ki, Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları əsassızdır, tarixi faktların və beynəlxalq hüquq prinsiplərinin ermənisayaq təfsirindən başqa bir şey deyil. Bu baxımdan Azərbaycan Prezidenti Ermənistanın baş nazirinin diqqətinə çatdırdı ki, erməni xalqı öz müqəddəratını artıq təyin edib, onların erməni dövləti var: "Mənim məsləhətim belə olacaq ki, onlar ikinci dəfə öz müqəddəratını təyin etmək üçün Yer kürəsində başqa yer tapsınlar, Azərbaycanda yox!" (9).

Prezident İlham Əliyev Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi həll olunmadan, yəni Ermənistan işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından çıxmayınca, bölgədə heç bir müsbət irəliləyişin mümkün olmayacağını vurğulamaqla yanaşı, Azərbaycanın öz milli maraqları uğrunda sona qədər mübarizə aparacağını dünyaya bəyan etdi. Azərbaycan Prezidenti bildirmişdir ki, Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyi cinayətkarlardır və biz bu cinayətkarları cəzalandıracağıq: "Əgər beynəlxalq birlik Ermənistanı törədilmiş cinayətlərə görə

məsuliyyətə cəlb etmək istəmirsə, - necə ki, Xocalı soyqırımına görə heç kim onları məsuliyyətə cəlb etməyib, – biz özümüz onları məsuliyyətə cəlb edəcəyik. Biz özümüz onların cəzasını verəcəyik, özümüz onları cəzalandıracağıq və bizim cəzamız ədalətli cəza olacaqdır. Onlar ən ağır cəzaya layiqdirlər" (11).

Nəticədə, Prezident İlham Əliyevin 2019-cu il oktyabrın 3-də "Valday" Beynəlxalq Diskussiya Klubunun XVI illik toplantısı kimi mühüm beynəlxalq platformada qətiyyətlə söylədiyi "Qarabağ Azərbaycandır və nida işarəsi" devizi bir ildən sonra, xüsusilə 44 gün ərzində reallığa çevrildi.

Azərbaycanın hərbi-diplomatik uğurları

Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Ermənistanın işğalı altında olan Azərbaycan torpaqlarını azad etmək üçün Azərbaycan Ordusunun sentyabrın 27-də Qarabağda başladığı genişmiqyaslı və uğurlu əks-hücum əməliyyatları nəticəsində noyabrın 9-dək 5 şəhər, 4 qəsəbə və 286 kənd işğaldan azad edildi. 44 gün ərzində Cəbrayıl şəhəri və rayonun 90 kəndi, Füzuli şəhəri və rayonun 53 kəndi, Zəngilan şəhəri, rayonun Mincivan, Ağbənd, Bartaz qəsəbələri və 52 kəndi, Xocavənd rayonunun Hadrut qəsəbəsi və 35 kəndi, Tərtər rayonunun 3 kəndi, Qubadlı şəhəri və 41 kəndi, Xocalı rayonunun 9 kəndi, Şuşa şəhəri, Laçın rayonunun 3 kəndi, həmçinin Ağdərə və Murovdağ istiqamətlərində bir neçə strateji yüksəklik, Zəngilanda isə Bartaz, Sığırt, Şükürataz yüksəklikləri və daha 5 adsız yüksəklik azad olundu (12; 13).

2020-ci il noyabrın 8-i isə Azərbaycan tarixinə ən şanlı bir gün kimi yazıldı. Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Ordusu tarixi, mədəni və strateji əhəmiyyətə malik, Qarabağın tacı olan Şuşa şəhərini işğalçılardan azad etdi (12; 13). Bu, 44 gün içərisində aparılan uğurlu əks-hücum əməliyyatlarının sırasında ən mühüm tarixi hadisə və böyük hərbi Qələbə oldu. Azərbaycanın hərbi-diplomatik uğurları, xüsusilə strateji əhəmiyyətli Şuşa şəhərinin azad edilməsi müharibənin sonrakı gedişinə, eləcə də taleyinə ciddi təsir göstərdi və hərb meydanında olduğu kimi, diplomatiya meydanında da uğurlarını şərtləndirdi.

Azərbaycan Vətən müharibəsinin 44 günü ərzində beynəlxalq hüquq prinsiplərini, xüsusilə BMT Nizamnaməsinin 51-ci maddəsini rəhbər tutub öz ərazilərini azad etmək hüququndan istifadə edərək uğurlu və genişmiqyaslı əks-hücum əməliyyatları həyata keçirdi. Nəticədə, Azərbaycan dövləti oktyabrın 4-də Cəbrayıl şəhərinin, 17-də Füzuli şəhərinin, 20-də Zəngilan şəhərinin, 25-də Qubadlı şəhərinin işğalçılardan azad olunması ilə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə qəbul etdiyi və 27 il yerinə yetirilməmiş qalan 874 və 884 saylı qətnaməni özü icra etdi (12; 13).

Azərbaycanın hərbi-diplomatik qələbəsi ilə nəticələnən 44 günlük Vətən müharibəsi nəticəsində noyabrın 20-də Ağdamın və 25-də isə Kəlbəcərin işğaldan azad edilməsi 2020-ci il noyabrın 10-da imzalanmış üçtərəfli Bəyanatın müvafiq maddəsinin yerinə yetirilməsini, eləcə də münaqişənin hərbi-siyasi həllini müəyyənləşdirdi (52).

Bununla yanaşı, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə qəbul etdiyi və 27 il yerinə yetirilməmiş qalan, eləcə də işğalçı qüvvələrin Azərbaycan Respublikasının Kəlbəcər və Ağdam rayonlarından çıxmasını nəzərdə tutan 822 və 853 saylı qətnamələr də məhz Azərbaycanın şərtləri ilə icra edildi (14). Bunun davamı olaraq üçtərəfli Bəyanatın müvafiq maddəsinə əsasən, Ermənistan silahlı qüvvələrinin 2020-ci il dekabrın 1-dən Laçın rayonundan çıxması Azərbaycanın hərbi-diplomatik uğurlarının nəticəsi kimi qiymətləndirilir.

Azərbaycan Prezidentinin prinsipial mövqeyi və informasiya müharibəsində qazanılan uğurlar

Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə rəşadətli Azərbaycan Ordusu sentyabrın 27-dən Ermənistanın hərbi təcavüzünə cavab olaraq, 30 ildən artıq işğal altında olan torpaqlarımızı azad etmək üçün genişmiqyaslı əks-hücum əməliyyatları həyata keçirməklə yanaşı, düşmənin bu illər ərzində yaratdığı "yenilməzlik" mifologiyasına son qoydu. Bununla yanaşı, Prezident İlham Əliyevin xarici kütləvi informasiya vasitələrinə verdiyi çoxsaylı müsahibələr 30 ildən artıqdır ki, davam edən Ermənistanın Azərbaycana qarşı əsassız ərazi iddiaları, hərbi təcavüzü, yürütdüyü işğalçılıq siyasəti, xüsusilə müharibə cinayətlərinin mahiyyətini açmaqla bunun bütün region üçün yaratdığı ciddi təhdidləri, davam edən hərbi əməliyyatlarla bağlı tarixə, beynəlxalq hüquqa və ədalətə əsaslanaraq tutarlı arqumentlər üzərində qurulan aydın, məntiqli fikirləri, Azərbaycanın haqlı mövqeyinin konkret faktlarla dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında müstəsna rol oynadı. Həmçinin bu müsahibələr informasiya məkanında da düşmənin yalan üzərində qurulmuş təbliğat maşınına ağır zərbə vurdu və Ermənistanın təcavüzkar siyasətinin, eləcə də onun himayədarlarının ifşa olunması ilə nəticələndi.

Hərbi-diplomatik uğurlarla yanaşı, Azərbaycan Prezidentinin İkinci Qarabağ müharibəsi dövründə 30-a qədər xarici KİV təmsilçilərinə, xüsusilə Türkiyənin "TRT Haber", "CNN Türk", "Haber Global", "Habertürk", "NTV", "A Haber" televiziya kanalları, Rusiyanın "Rossiya-1", "Pervıy Kanal", "RBK" televiziya kanalları, TASS, "İnterfax, "Ria Novosti" agentlikləri, Almaniyanın "ARD", Böyük Britaniyanın "Sky News", ABŞ-ın "Fox News", İspaniyanın EFE televiziya kanallarının, İtaliyanın "Rai1" televiziya kanalı və "la Repubblica" qəzeti, Fransanın "France 24" televiziya kanalı və "Le Figaro" qəzeti, Yaponiyanın "Nikkei" qəzeti, o cümlədən nüfuzlu "Euronews", "CNN", "BBC News", "Al Jazeera", "Al Arabiya" televiziya kanallarının müxbirlərinə verdiyi müsahibələrdə Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü, cəbhə zonasında son hərbi əməliyyatlarla bağlı arqumentlər üzərində qurulan aydın, məntiqli fikirləri, bütün suallara konkret faktlarla cavabları Azərbaycanın haqlı mövqeyinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında müstəsna əhəmiyyət kəsb edir (4, s.253).

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev fevralın 26-da mətbuat konfransında Dağlıq Qarabağın statusu məsələsinə də "nida" işarəsi qoyaraq bildirdi ki, Ermənistana və erməni xalqına yanlış vədlər vermək lazım deyil, onları bu günə salan səbəblərdən biri də məhz o idi, xülya idi, iddia idi, əsassız istəklər idi. Bu istəklərə rəvac verən bəzi xarici ölkələrin siyasətçiləri də erməni xalqının bu rəzil duruma salınmasında öz rolunu oynadılar: "Status haradadır, onu hər kəs bilir. Hesab edirəm ki, Ermənistan və erməni xalqı üçün bu məsələ nə qədər az dilə gətirilərsə, o qədər də yaxşı olar. Ona görə status məsələsi, ümumiyyətlə, gündəlikdən çıxmalıdır. Ona görə statusla bağlı hesab edirəm ki, əgər kimsə bu gün bu məsələni qaldırırsa, sülhə yox, qarşıdurmaya daha çox xidmət göstərir" (15).

Hər zaman, xüsusilə, Münhen Təhlükəsizlik Konfransında bəyan etdiyi kimi Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın əzəli torpağı olduğunu diqqətə çatdıran dövlət başçısı vurğuladı ki, faktiki olaraq, biz bu gün, ümumiyyətlə, Dağlıq Qarabağ ifadəsini də işlətməməliyik və Qarabağ aranlı-dağlı Azərbaycanın ayrılmaz hissəsidir.

Nəticədə, bu, informasiya müharibəsində də Azərbaycanın haqlı mövqelərini əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirdi, uzun illər Ermənistanın yürütdüyü faşist ideologiyası, xalqımıza qarşı etnik təmizləmə, soyqırımı, dövlət

terrorizmi və işğalçılıq siyasətinin, eləcə də erməni yalanlarının dünya miqyasında ifşası istiqamətində əhəmiyyətli rol oynadı, tarixi ədalətin Zəfər çalmasını şərtləndirdi.

Azərbaycanın hərb meydanında tarixi Qələbəsini yüksək dəyərləndirən dünyanın bir sıra hərbi-siyasi ekspertlərinin fikirlərini Ukraynanın "İnter" telekanalının müxbiri də təsdiq etdi: "Azərbaycanın işğal olunmuş rayonlarının azad edilməsi üçün xüsusi əməliyyat, mənim fikrimcə, həm hərbi texnologiyaların tətbiqi baxımından, ən başlıcası, dinc əhali və hərbçilər arasında tələfatın minimuma endirilməsi, həm də yeni hərbi texnologiyaların tətbiqi baxımından nümunəvi əməliyyat idi. Azərbaycan bütün dünyaya göstərdi ki, səngər müharibəsi artıq keçmişdə qalıb və mən əminəm ki, bu, bir çox hərbi məktəblərin dərsliklərinə daxil ediləcək" (15).

Bu baxımdan, bir sıra aparıcı beynəlxalq KİV-lərə müsahibələrində Prezident İlham Əliyevin prinsipial mövqeyi, səsləndirdiyi tutarlı dəlillər və əsaslı fikirlər Azərbaycanın bu haqlı mübarizəsinə dəstək verən bir sıra ölkələrin, nüfuzlu xadimlərin, beynəlxalq ekspert və siyasətçilərin sayını daha da artırıb, Ermənistanın təcavüzkar siyasətinin ifşa olunması prosesini genişləndirərək informasiya müharibəsində də tarixi ədalətin Zəfər çaldığını göstərdi.

Prezident İlham Əliyevin həm Vətən müharibəsinin gedişi dövründə, həm də 2021-ci il fevralın 26-da keçirilən geniş mətbuat konfransında tarixə, beynəlxalq hüquqa və ədalətə əsaslanan məntiqli fikirləri dünyanın aparıcı KİV-də yayılaraq Azərbaycan, xüsusilə Qarabağ həqiqətlərini tutarlı faktlarla bütün dünyaya çatdırdı.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Bakıda Hərbi Qənimətlər Parkının açılışında bildirmişdir ki, İkinci Qarabağ müharibəsi bizim şanlı tariximizdir, xalqımız bu müharibə ilə bağlı əbədi qürur hissi keçirəcək və biz müzəffər xalq kimi özümüzü dünyada təsdiq etmişik. Bu baxımdan qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın milli maraqlarını uca tutan, Prezident İlham Əliyevin prinsipial mövqeyi hərb, diplomatiya meydanında olduğu kimi, informasiya savaşında da uğurlarımızı şərtləndirirdi və tarixi Qələbəmizin əsasını qoydu. Azərbaycan Prezidentinin qeyd etdiyi kimi, biz döyüş meydanında, informasiya məkanında və siyasi müstəvidə də Qələbə qazandıq.

Azərbaycan Prezidenti diqqətə çatdırmışdır ki, əgər kimsə Ermənistanda revanş haqqında düşünürsə, o, bizim dəmir yumruğumuzu bir daha görəcək. Ona görə Ermənistan tam dərk etməlidir ki, biz istənilən hərbi vəzifəni icra edə bilərik və heç kim bizi dayandıra bilməz. Ermənistanda revanş haqqında düşünənlər Azərbaycanın dünyaya nümayiş etdirdiyi XXI əsrin müharibə nümunəsini unutmasınlar. Prezident İlham Əliyev birmənalı olaraq bildirib ki, Azərbaycanın işi haqq işidir və Qarabağ Azərbaycandır!

Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, suverenliyi və tarixi ədalətin bərpası

2023-cü il sentyabrın 19-20-də Azərbaycan apardığı lokal antiterror tədbirləri nəticəsində həm ərazi bütövlüyünü, həm də suverenliyini bərpa edərək Cənubi Qafqaz regionunda sülhün bərqərar olması üçün əsaslı zəmin yaratdı. 2023-cü il oktyabrın 15-i daha bir şərəfli gün kimi tarixə düşdü. Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyev Ağdərədə, Xocalıda, Əsgəranda, Xocavənddə və Xankəndidə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağını ucaltdı (16).

Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyev oktyabrın 15-də Xankəndi şəhərində Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağını ucaldarkən çıxışında demişdir: "Azərbaycan torpağında heç bir tarixi, coğrafi və siyasi əsası olmayan Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti də 100 il bundan əvvəl – 1923-cü ildə yaradılmışdır. Bu, 100 ilin tarixidir. Görün, bu 100 il

ərzində xalqımız nə qədər əzab çəkib, tarix bizi nə qədər sınağa çəkib. Əyilmədik, sınmadıq, o boyda böyük faciə ilə təkbaşına üz-üzə qalmışdıq, heç kim bizim yanımızda durmadı. Torpaqlarımız işğal altına düşəndə heç bir ölkə arxamızda dayanmadı, heç mənəvi dəstək də göstərmədilər. Bütün əsas güclər Ermənistanın arxasında idi və bugünkü tarix onu bir daha göstərir" (16).

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan dövləti İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra əzəli torpaqlarını işğaldan azad etməklə yanaşı, 100 il əvvəl – 1923-cü ildə Qarabağda məqsədli şəkildə pozulmuş inzibati-ərazi bölgüsünü də yenidən təmin etdi. Azərbaycan Prezidentinin 2021-ci il iyulun 7-də imzaladığı Fərman əsasən Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının yaradılması ilə tarixi ədalət bərpa edilmiş oldu (17).

Nəticədə İkinci Qarabağ müharibəsi son yüz ildə şərəf və qəhrəmanlıq salnaməsi kimi Azərbaycan tarixinə yazıldı. Bu gün üçrəngli müqəddəs bayrağımız Azərbaycanın bütün işğaldan azad edilmiş ərazilərində – Cəbrayılda, Füzulidə, Zəngilanda, Qubadlıda, Kəlbəcərdə, Laçında, Ağdamda, Şuşada, Xocavənddə, Hadrutda, Ağdərədə, Xocalıda və Xankəndidə qürurla dalğalanır.

Bununla yanaşı,1919-cu ildən 104 il sonra - 2023-cü il noyabrın 8-də Xankəndi şəhərində keçirilən və Vətən müharibəsində əldə edilən Zəfərin üçüncü ildönümünə həsr olunan hərbi parad Azərbaycanın hərb tarixinə də şərəfli bir gün kimi yazıldı. Əziz şəhidlərimizin xatirəsinin bizim qəlbimizdə əbədi yaşayacağını və bütün dünyaya Azərbaycan xalqının gücünü, iradəsini, əyilməz ruhunu göstərdiyimizi vurğulayan Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyev hərbi paradda çıxışı zamanı demişdir: "XXI əsrdə heç bir ordu bizim qədər peşəkarlıq, fədakarlıq göstərməmişdir. Heç bir xalq öz doğma torpağını bu qədər əziz tutub uğrunda ölümə getməyə hazır olmamışdır. Bunu biz hamımız yaxşı bilirik, bunu dünya da bilsin" (18).

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2024-cü il yanvarın 10-da yerli televiziya kanallarına müsahibəsində 2024-cü ilə suverenliyini tam bərpa etmiş ölkə kimi, xalq kimi başladığımızı xüsusi qeyd etdi və müasir tariximizin yeni dövrünün də məhz sentyabrın 20-dən (2023-cü il – E.Ə.) sonra başladığını diqqətə çatdıraraq vurğuladı ki, istər siyasi müstəvidə, istər hərbi müstəvidə, istər ölkəmizdə gedən proseslər nöqteyi-nəzərindən bu hadisə bütün işlərimizin, elə bil ki, son nidası idi (19).

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 2024-cü il sentyabrın 19-da Dövlət Suverenliyi Gününün təsis edilməsi haqqında imzaladığı Sərəncamda vurğulanır ki, cəmi 23 saat davam etmiş və sentyabrın 20-də başa çatmış əməliyyat nəticəsində rəşadətli Azərbaycan Ordusu qarşısına qoyulmuş bütün vəzifələri yüksək peşəkarlıqla yerinə yetirmişdir. Beləliklə, növbəti parlaq Qələbə nəticəsində Azərbaycan Respublikasının suverenliyi tam bərpa edilmişdir: "Azərbaycan xalqının həyatında müstəsna əhəmiyyət kəsb edən şanlı Zəfər sayəsində bu gün Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağı suverenliyimizin bərqərar olduğu bütün ərazilərdə əzəmətlə dalğalanmaqdadır. Tarixin müxtəlif mərhələlərində üzləşdiyi çətinliklərə, işğala, məhrumiyyətlərə baxmayaraq, heç bir qüvvə xalqımızın müstəqillik, dövlətçilik əzmini sarsıda bilməmişdir. Azərbaycan xalqı bu gün öz müstəqil dövlətinə sahibdir, qəhrəman əsgər və zabitlərimizin, şəhidlərimizin qanı hesabına əldə edilmiş ərazi bütövlüyümüz, suverenliyimiz xalqımızın milli sərvətidir" (49).

Şuşanın işğaldan azad edilməsi Zəfər günü kimi tarixə yazıldı

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev hələ 2020-ci il oktyabrın 16-da, 44 günlük İkinci Qarabağ müharibəsinin 20-ci günündə Türkiyənin "A Haber" televiziya kanalına müsahibəsində demişdi: "Şuşanın Azərbaycan

xalqının qəlbində xüsusi yeri var. Bu, bizim tarixi şəhərimizdir, qədim mədəniyyət ocağıdır. Şuşa Azərbaycan xalqına bir çox istedadlı, dahi şəxslər bəxş edibdir. Əlbəttə ki, Şuşasız bizim işimiz yarımçıq olar. Ona görə təbii ki, Şuşanın işğaldan azad edilməsi bizim hədəflərimizin arasında xüsusi yer tutur. Biz buna çalışmalıyıq, biz buna nail olmalıyıq" (20).

Ümumiyyətlə, İkinci Qarabağ müharibəsinin taleyində həlledici gün məhz 2020-ci il noyabrın 8-i oldu. Şuşa şəhərinin işğalçılardan azad edilməsi müharibənin sonrakı gedişinə, eləcə də taleyinə ciddi təsir göstərdi və Azərbaycanın hərb meydanında olduğu kimi, diplomatiya meydanında da uğurlarını şərtləndirdi.

Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin prinsipial mövqeyi, səsləndirdiyi tutarlı dəlillər və əsaslı fikirlər döyüş meydanında Azərbaycan Ordusunun əldə etdiyi qələbələr diplomatiya meydanında da uğurlara çevrildi və Azərbaycanın İkinci Qarabağ müharibəsindəki hərbi-diplomatik Qələbəsini şərtləndirdi.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev hər zaman bildirib ki, Azərbaycanın mövqeyində hər hansı bir dəyişiklik yoxdur, ola da bilməz, çünki biz həm tarixi ədalətə, eyni zamanda, beynəlxalq hüquqa əsaslanırıq. "Azərbaycanın ərazi bütövlüyü istənilən digər ölkənin ərazi bütövlüyü kimi eyni dəyərə malikdir" fikrini bütün dünyaya bəyan edən Prezident İlham Əliyev dəfələrlə bildirib ki, heç vaxt Azərbaycan torpağında ikinci erməni dövlətinin yaranmasına icazə verilməyəcək, işğal edilmiş bütün torpaqlar işğalçılardan azad olunmalı, Azərbaycan vətəndaşları öz doğma yurdlarına qayıtmalıdırlar.

Azərbaycanın milli və dövlətçilik maraqlarını daim üstün tutan Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyev 2020-ci il noyabrın 8-də Şuşa şəhərinin azad olunması münasibətilə xalqa müraciətində demişdir: "İyirmi səkkiz il yarım işğal altında olan Şuşa azad edildi! Şuşa indi azaddır! Biz Şuşaya qayıtmışıq! Biz bu tarixi Qələbəni döyüş meydanında qazandıq. 2020-ci il noyabrın 8-i Azərbaycan tarixində əbədi qalacaqdır. Bu tarix əbədi yaşayacaq. Bu, bizim şanlı Qələbəmizin, Zəfərimizin günüdür!" (21)

Azərbaycan Prezidentinin dekabrın 3-də imzaladığı Sərəncama əsasən, noyabrın 8-i bayram günləri sırasına daxil edildi və hər il Azərbaycanda Zəfər Günü kimi təntənəli şəkildə qeyd ediləcək. Azərbaycan Respublikasında Zəfər Gününün təsis edilməsi haqqında Prezidentin Sərəncamında vurğulanır ki, Azərbaycanın hərbi sahədə qazandığı qələbələr, xüsusilə Şuşanın düşmən əsarətindən qurtarılması müharibənin taleyində həlledici rol oynadı, Ermənistanın öz məğlubiyyətini etiraf etməsi və kapitulyasiyası ilə nəticələndi, Ermənistanı Kəlbəcər, Ağdam və Laçın rayonlarını Azərbaycana qaytarmağa məcbur etdi (22).

Şuşa Bəyannaməsinin tarixi və siyasi əhəmiyyəti

2021-ci il iyunun 15-də Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın Ermənistan işğalından azad edilən, Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı, Qarabağın tacı olan Şuşa şəhərinə səfər etməsi və iki dost, qardaş dövlət arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsinin imzalanması mühüm tarixi hadisədir.

Müttəfiqlik münasibətləri haqqında Bəyannamənin əvvəlində Azərbaycanın və bütövlükdə Türk dünyasının qədim mədəniyyət beşiyi olan Şuşa şəhərində iki qardaş dövlətin prezidentlərinin görüşünün mühüm əhəmiyyəti vurğulanır, 100 il bundan əvvəl imzalanmış tarixi Qars müqaviləsinə istinad edilir. Həmçinin bu tarixi sənəddə 9 fevral 1994-cü il tarixində imzalanmış "Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında dostluq və hərtərəfli əməkdaşlığın inkişafı barədə

Müqavilə"nin və "Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Protokol"un, eləcə də 16 avqust 2010-cu il tarixində imzalanmış "Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında strateji tərəfdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Müqavilə"nin rəhbər tutulduğu bildirilir (23).

Bununla yanaşı, işğaldan azad edilmiş Şuşa şəhərində 100 ildən sonra imzalanan müttəfiqlik haqqında birgə Bəyannamədə iki qardaş və dost dövlətin gələcək çoxşaxəli, birgə fəaliyyət istiqamətləri göstərilir. Bu tarixi sənəddə bir çox mühüm məsələlər, beynəlxalq müstəvidə birgə əməkdaşlıq, xüsusilə müdafiə sahəsində əməkdaşlıq və qarşılıqlı hərbi yardım məsələləri öz əksini tapmışdır. Tərəflər xarici siyasət sahəsində əlaqələndirmənin və müntəzəm ikitərəfli siyasi məsləhətləşmələrin həyata keçirilməsinin vacibliyini qeyd edərək bu istiqamətdə Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurası çərçivəsində fəaliyyətlərin əhəmiyyətini vurğuladılar.

Sənəddə göstərilir ki, Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası müstəqillik, suverenlik, ərazi bütövlüyü, beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı, dövlətlərin daxili işlərinə qarışmamaq prinsiplərini rəhbər tutaraq müttəfiqlik münasibətlərinin qurulmasının siyasi və hüquqi mexanizmlərini müəyyən edirlər. Bununla yanaşı, sənəddə xarici siyasət sahəsində əlaqələndirmənin və müntəzəm ikitərəfli siyasi məsləhətləşmələrin həyata keçirilməsinin vacibliyi qeyd edilir və bu istiqamətdə iki dövlət arasında Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurası çərçivəsində fəaliyyətlərin əhəmiyyəti vurğulanır (23).

Bununla yanaşı, bildirilir ki, hər iki dövlət müxtəlif ölkələrdə yaşayan Azərbaycan və türk diasporları arasında əməkdaşlığın daha sıx inkişaf etdirilməsi, onların məruz qaldıqları ümumi problemlər qarşısında birlikdə addımlar atılması və ardıcıl həmrəylik göstərilməsi məqsədilə səylərini birləşdirəcəklər. Eyni zamanda, göstərilir ki, tərəflər ölkələrinin təqdim edilməsi və milli mənafelərinin qorunmasına dair tarixi həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında diasporal fəaliyyətin əlaqələndirilməsini və qarşılıqlı dəstəyi təşviq edəcəklər.

Sənəddə Ermənistanın Türkiyəyə qarşı əsassız iddialarının, tarixin təhrif olunması və tarixi faktların təhrif olunmaqla siyasiləşdirilməsi cəhdlərinin regionda sülhə və sabitliyə ziyan vurduğu vurğulanaraq, bu kontekstdə 1915-ci il hadisələri ilə bağlı olaraq öz arxivlərini açan Türkiyənin Ermənistandakı və digər ölkələrdəki arxivlərin açılması və bu mövzuda tarixçilər tərəfindən araşdırmaların aparılmasına yönəlmiş səyləri qətiyyətlə dəstəklənir (23). Həmçinin Şuşa Bəyannaməsində siyasi, iqtisadi-ticarət, mədəniyyət və digər bütün sahələri əhatə edən birgə əməkdaşlıq məsələləri öz əksini tapmışdır. Sənəddə tarixi, siyasi, həm də hərbi və təhlükəsizlik sahələrində əlaqələndirilmiş şəkildə birgə fəaliyyətin əks olunması hər iki dövlətin milli maraqları baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Şuşa Bəyannaməsinin imzalanmasından sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan mətbuata birgə bəyanatlarla çıxışlarında bildirdilər ki, Türkiyə və Azərbaycan bütün məsələlərdə bir yerdədir, bundan sonra da bu, belə olacaqdır.

Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsinin "Rəsmi Qəzet"də dərc edilərək qüvvəyə minməsi haqqında qərarı imzaladı. Eyni zamanda, Bəyannamə 2022-ci il fevralın 3-də Türkiyə Böyük Millət Məclisi tərəfindən təsdiqləndi (24).

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev fevralın 12-də "Azərbaycan Respublikası ilə

Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında” Şuşa Bəyannaməsinin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanununu imzaladı (25).

Azərbaycanın 44 günlük Vətən müharibəsindən sonra dünyaya nümunə olan Azərbaycan-Türkiyə həmrəyliyi və strateji tərəfdaşlığı daha da yüksək səviyyəyə qalxdı, xüsusilə regional təhlükəsizlik baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edən müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsinin imzalanması mühüm hadisə kimi tarixə yazıldı.

Şuşanın çoxəsrlik, zəngin şəhərsalma mədəniyyətinin nadir incisi kimi bərpası

Qarabağın tacı Şuşanın əsl tarixi simasının, ənənələrinin və qədim mədəni abidələrinin çoxəsrlik, zəngin şəhərsalma mədəniyyətinin nadir incisi kimi bərpası mühüm əhəmiyyət kəsb edir. 2021-ci il avqustun 29-30-da Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın iştirakı ilə Şuşada bir sıra tədbirlər keçirildi və Şuşa şəhərinin baş planı təqdim olundu.

Qeyd etmək vacibdir ki, 1982-ci il yanvarın 14-də ümummilli lider Heydər Əliyevin iştirakı ilə böyük təntənə ilə açılmış dahi Azərbaycan şairi və ictimai xadimi Molla Pənah Vaqifin məqbərəsi, Şuşa şəhəri 1992-ci il mayın 8-də işğal edildikdən sonra ermənilər tərəfindən dağıdılmışdı. Avqustun 29-da Şuşada muzey-məqbərə kompleksinin təmir-bərpa və yenidənqurma işlərindən sonra açılışı oldu, həmçinin erməni vandalizminə məruz qalmış şairin öz evinin yerindəki büstü də yenidən ucaldıldı (26-27).

Eyni zamanda, Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında böyük xidmətlər göstərmiş, professional musiqi sənətinin banisi, görkəmli bəstəkar, ictimai xadim Üzeyir Hacıbəylinin Şuşa şəhərindəki ev-muzeyində aparılacaq işlərlə tanışlıq, həmçinin dağıdılmış heykəlinin, eləcə də vokal məktəbinin təşəkkülü və təkamülündə mühüm rol oynamış dahi Bülbülün Şuşa şəhərindəki ev-muzeyinin bərpa işlərindən sonra açılışı oldu (28-29). Eyni gündə Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşa şəhərində yenidənqurma işləri yekunlaşan XX əsrin 70-ci illərində tikilmiş “Qarabağ” mehmanxanasının da fəaliyyəti bərpa olundu.

2021-ci il avqustun 30-da isə 39 il əvvəl – 1982-ci ildə ilk dəfə keçirilmiş Vaqif Poeziya Günləri Şuşa işğaldan azad edildikdən sonra Heydər Əliyev Fondu tərəfindən ilk dəfə yenidən təşkil olundu (30). Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva həmin gün Şuşada keçirilən Vaqif Poeziya Günləri çərçivəsində “Qarabağ Azərbaycan mədəniyyətinin incisidir”, eləcə də bərpa və təmir olunaraq yaradılan Şuşadakı Xalçaçılıq Qalereyasında Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə Azərbaycan Milli Xalça Muzeyinin təqdim etdiyi “Yenidən doğma diyarda. Qarabağın sənət inciləri” sərgiləri ilə tanış oldular (31).

Bununla yanaşı, Vaqif Poeziya Günləri çərçivəsində Şuşada Azərbaycanın qədim tarixini, zəngin mədəniyyətini, gözəl təbiətini, ənənələrini təcəssüm etdirən “Yaddaş. Fotoqrafik tarix” adlı fotosərgidə, Ermənistanın vaxtilə işğal altında saxladığı ərazilərdə mədəni irsimizə, tarixi-memarlıq nümunələrimizə qarşı vandalizm aktları, düşmən tərəfindən tarixi-mədəni obyektlər, dini ocaqların məhv edilərək, bir sıra rayon və şəhərlərin yerlə-yeksan olunduğu, həmçinin işğaldan azad olunmuş rayon və şəhərlərdə ermənilərin törətdiyi vəhşiliklərə, dağıntılara dair fotolar da təqdim edildi. Sərgidə Vətən müharibəsi zamanı Ermənistan tərəfindən mülki əhaliyə qarşı törədilmiş cinayətləri əks etdirən fotolar da nümayiş olundu (31).

2021-ci il sentyabrın 18-də ilk dəfə Şuşada Milli Musiqi Günü çərçivəsində Üzeyir Hacıbəyli XIII Beynəlxalq Musiqi Festivalının konserti keçirildi (32). Hər il dahi

Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəylinin ad günündə qeyd olunan bu tədbir Şuşada, onun heykəlinin ucaldığı parkda təşkil edildi. Xatırladaq ki, 1985-ci ildə Üzeyir Hacıbəylinin 100 illik yubileyi münasibətilə Şuşada ucaldılmış bəstəkarın heykəli 1992-ci ildə Birinci Qarabağ müharibəsi zamanı erməni vandalizminə məruz qalaraq tamamilə məhv edilmişdi. Artıq işğaldan azad edilmiş Şuşa şəhərində görkəmli bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin heykəli Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtında öz əvvəlki yerində ucaldıldı.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva noyabrın 7-8-də Şuşa şəhərinə səfəri zamanı əvvəlcə Füzuli rayonunda Zəfər yolunun açılışında iştirak etdikdən sonra Daşaltı kəndində məscidin, Şuşa Radio-Televiziya yayım qülləsinin, Şuşa Rayon Mərkəzi Xəstəxanasının təməllərini qoydular. Eyni zamanda, Şuşada Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Heydər Əliyev Fondu tərəfindən Aşağı Gövhər Ağa məscidində və Mehmandarovların malikanə kompleksində aparılan bərpa işləri ilə tanış olduqdan sonra VIII Qlobal Bakı Forumunun iştirakçıları ilə görüşərək söhbət etdilər və Cıdır düzündə oldular (33).

Azərbaycan Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev noyabrın 8-də Şuşada hərbçilər qarşısında çıxış edərək diqqətə çatdırdı ki, Zəfər Günü bizim bayramımızdır, bu, Zəfər bayramıdır, bu, rəşadət bayramıdır, bu, ədalət bayramıdır, bu, milli qürur, milli ləyaqət bayramıdır.

Şuşa Türk dünyasının ictimai fikir, milli-ideoloji düşüncə mərkəzinə çevrilir

Bununla yanaşı, 2022-ci il martın 31-də Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatına (TÜRKSOY) üzv ölkələrin Mədəniyyət Nazirlərinin Daimi Şurasının Türkiyənin Bursa şəhərində keçirilən iclasında Şuşa şəhəri 2023-cü il üçün "Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı" seçildi (34).

Qeyd etmək lazımdır ki, 2022-ci il aprelin 22-23-də dünyanın 65 ölkəsindən 400-dən çox soydaşımızı bir araya gətirən Dünya Azərbaycanlılarının Zəfər Qurultayının məhz Qarabağın tacı, mədəniyyət paytaxtı Şuşada keçirilməsi böyük rəmzi, həmçinin siyasi məna daşıyır. Qeyd etmək lazımdır ki, Zəfər Qurultayında 230-a yaxın xarici ölkə vətəndaşı olan azərbaycanlı, o cümlədən 36 alim və 36 iş adamı iştirak etmişdir (35).

Prezident İlham Əliyevin Zəfər Qurultayının açılışında çıxışı zamanı qeyd etdiyi kimi, Azərbaycan postmüharibə dövrünə tam hazırdır və öz sülh gündəliyini təqdim edir. Ermənistanla Azərbaycan arasında əlaqələr, o cümlədən diplomatik əlaqələr yaradıla bilər. Bu təklifi irəli sürməklə biz bir daha xoş niyyətimizi göstəririk və yenə də deyirəm, uzaqgörənlik göstəririk. Ermənistanda baş qaldıran revanşist qüvvələr bilməlidirlər ki, bu, Ermənistan üçün yeganə çıxış yoludur və bəlkə də son şansdır. Əgər bundan imtina etsələr, onda biz də Ermənistanın ərazi bütövlüyünü tanımayacağıq, bunu rəsmən bəyan edəcəyik. İkinci Qarabağ müharibəsinin nəticələrini nəzərə alaraq Ermənistan tərəfi yaxşı başa düşməlidir ki, bu addım nəyə gətirib çıxaracaq (35).

Artıq işğaldan azad edilmiş Şuşada keçirilən mühüm tədbirlər – "Xarıbülbül" Beynəlxalq Musiqi Festivalı, Vaqif Poeziya Günləri, Azərbaycan-BMT tərəfdaşlığının 30 illiyinə həsr olunmuş toplantı, Dünya Azərbaycanlılarının V Qurultayı, "Cənubi Qafqaz: İnkişaf və Əməkdaşlıq" adlı beynəlxalq forum, Beynəlxalq Kulinariya Festivalı, "Münaqişədən sonrakı humanitar gündəliyin inkişafı: mədəni mühitin canlandırılması yolu ilə davamlı inkişaf" mövzusunda beynəlxalq konfrans və digər tədbirlər dünya ictimaiyyəti tərəfindən də böyük maraqla izlənilir.

Bununla yanaşı, Şuşada keçirilən tədbirlər ermənilərin işğal vaxtı törətdikləri vandalizm aktları, xüsusilə tarixi memarlıq abidələrimizin vəhşicəsinə dağıdılması, eləcə də işğaldan azad edilmiş ərazilərdə aparılan genişmiqyaslı bərpa-quruculuq işləri ilə beynəlxalq ictimaiyyətin daha yaxından tanış olması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bu mənada, 2022-ci il martın 18-də Şuşa şəhərində keçirilən Azərbaycan-BMT tərəfdaşlığının 30 illiyinə həsr olunmuş toplantıda postmünaqişə reallıqlarında Azərbaycanın yeni prioritetləri və imkanları müzakirə obyekti oldu. Bununla yanaşı, aprelin 28-də Şuşada keçirilən "Cənubi Qafqaz: İnkişaf və Əməkdaşlıq" adlı beynəlxalq forumda dünyanın 20-dən çox ölkəsindən 50-yə yaxın xarici beyin mərkəzlərinin ekspertləri, tədqiqatçı-alimləri və media nümayəndələri iştirak etdilər. Vacib platforma kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edən forumda Şuşada quruculuq və bərpa məsələlərinə dair "Şuşa - dirçəlişə gedən yol", postmünaqişə dövrünə dair isə "Əməkdaşlıq, imkanlar və çağırışlar" mövzularında geniş panel müzakirələri keçirildi (36).

2022-ci il mayın 12-15-də Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşa şəhərində keçirilən V "Xarıbülbül" Beynəlxalq Folklor Festivalının "Şuşa İli"ndə keçirilən, eləcə də Heydər Əliyev Fondu, Mədəniyyət Nazirliyi və Şuşa Şəhəri Dövlət Qoruğu tərəfindən təşkil olunmuş, həmçinin üç gün davam edən və xarici ölkələrdən müxtəlif folklor üslublarında çıxış edən musiqiçilərin, rəqs kollektivlərinin, həmçinin Azərbaycanın müxtəlif regionlarından folklor kollektivlərinin qatılması Şuşa şəhərinin işğaldan azad ediləndən sonra festivalın beynəlxalq səviyyədə keçirildiyinin əsas göstəricisi idi (37).

Eyni zamanda, 2022-ci il mayın 19-21-də isə Şuşada "Münaqişədən sonrakı humanitar gündəliyin inkişafı: mədəni mühitin canlandırılması yolu ilə davamlı inkişaf" mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirildi (38). "Mədəniyyət naminə sülh" qlobal çağırışının əsas istiqaməti post münaqişə dövründə olan ölkələrin işğaldan azad olunmuş ərazilərində mədəni infrastrukturu dirçəltmək, milli-mənəvi dəyərləri yenidən həmin torpaqlara qaytarmaq üçün davamlı sülhün təmin edilməsidir. 2022-ci il iyulun 9-da Azərbaycan Respublikasının diplomatik xidmət orqanlarının rəhbərlərinin müşavirəsi, iyulunn 22-də isə Şuşada Milli Mətbuat Günü münasibətilə "Mediada qlobal trendlər, yeni çağırışlar" mövzusunda Beynəlxalq Media Forumu keçirildi (39).

Prezident İlham Əliyevin Şuşanın Azərbaycan xalqı üçün tarixi əhəmiyyətini, yüksək mədəni-mənəvi dəyərini nəzərə alaraq, 2022-ci ilin "Şuşa İli" elan edilməsi haqqında imzaladığı Sərəncamda deyilir ki, bənzərsiz tarixi görkəmini və formalaşdırdığı özünəməxsus mühiti həmişə qoruyub saxlayan bu şəhər yetirdiyi böyük şəxsiyyətləri ilə ədəbi, mədəni, elmi və ictimai fikir salnaməmizə əlamətdar səhifələr yazmışdır (40).

2022-ci il, noyabrın 8-də Azərbaycan Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev Şuşada hərbçilər qarşısında çıxışında bir daha diqqətə çatdırdı ki, Şuşaya gedən yol 27 sentyabr tarixində başlamışdır: "...Azərbaycan xalqı yaxşı anladı ki, bizim son məqsədimiz, müharibənin son məqsədi Şuşanı işğaldan azad etməkdir. Təkcə ona görə yox ki, Şuşa Qarabağın tacıdır. Ona görə yox ki, Şuşanın strateji yerləşməsi faktiki olaraq onun azad olunmasından sonra müharibənin taleyini həll edirdi. O cümlədən ona görə ki, Şuşa Azərbaycan xalqının ürəyidir, canıdır, hər bir azərbaycanlı üçün müqəddəs yerdir" (41).

Bu baxımdan, maarifçilik beşiyi və tarixi mədəniyyət mərkəzi Şuşa - Qarabağın tacı, Qafqazın sənət məbədi, Şərqin konservatoriyası, Azərbaycanın ictimai-siyasi, mədəni həyatında mühüm xidmətləri olan görkəmli xadimlərin vətəni, doğma şəhər, əziz bir

torpaq, hərbi-strateji əhəmiyyətli qala və müqəddəs abidədir. Azərbaycanın tarixən mədəni mərkəzi olmuiş bu abidəni dünyanın ən gözəl şəhərlərindən birinə çevirməli və göz bəbəyimiz kimi qorumalıyıq ki, bizim Şuşaya, əziz və doğma şəhərə bir daha kimsə yad gözlə belə baxa bilməsin.

2023-cü il aprelin 7-də Bakıda TÜRKSOY-a üzv ölkələrin UNESCO üzrə Milli Komissiyalarının 9-cu İclasının açılış mərasimi keçirildi. Açılış zamanı TÜRKSOY-a üzv ölkələrin UNESCO üzrə Milli Komissiyalarının 9-cu dövr üçün sədrlk Türkiyə Respublikasının UNESCO üzrə Milli Komissiyasından Azərbaycan Respublikasının UNESCO üzrə Milli Komissiyasına keçdi. Aprelin 8-də isə Şuşa şəhərində TÜRKSOY-a üzv ölkələrin UNESCO üzrə Milli Komissiyalarının 9-cu iclasının bağlanış mərasimi keçirildi (42). 2023-cü il üçün Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı, Şuşa şəhərində keçirilən iclasın yekun bağlanış mərasimində Maddi və qeyri-maddi mədəni irs, təbii irsin qorunması və təhsil məsələlərini əhatə edən seminarlarda mütəxəssis rəyləri dinlənildikdən sonra TÜRKSOY-a üzv ölkələrin UNESCO üzrə Milli Komissiyalarının Azərbaycanda keçirilən 9-cu İclasının yekun bəyanat qəbul edildi (43).

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2023-cü il mayın 10-da, görkəmli dövlət xadimi, dahi şəxsiyyət, Ümummilli lider Heydər Əliyevin 100 illik yubileyinin qeyd edildiyi gün Şuşadan geniş təbrik müraciəti etdi (44).

2023-cü il mayın 12-də Şuşa şəhərində Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi və TÜRKSOY-un birgə təşkilatçılığı ilə “Şuşa – Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı – 2023” ilinin rəsmi açılış mərasimi oldu (45). 2023-cü il oktyabrın 13-14-də I Türk Dünyası Mədəniyyət Forumunun Şuşada keçirilməsi qədim tarixiə malik Azərbaycan şəhərinin beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, 44 günlük İkinci Qarabağ müharibəsi nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad edilməsi nəinki Azərbaycan, bütövlükdə Türk dövlətləri və xalqları üçün qürur mənbəyinə çevrilmiş, eyni zamanda, Türk birliyinin daha da güclənməsinə təkan vermişdir.

Bununla yanaşı, 2023-cü il sentyabrın 25-də Qətərin paytaxtı Doha şəhərində keçirilən İslam Dünyası Mədəniyyət Nazirlərinin 12-ci Konfransında Azərbaycanın qədim Şuşa şəhərinin 2024-cü il üçün ICESCO-nun “İslam dünyasının mədəniyyət paytaxtı” proqramı üzrə namizədliyi irəli sürülmüş və “Şuşa – 2024-cü il üçün İslam dünyasının mədəniyyət paytaxtı” elan olunmuşdur (46).

Ümumiyyətlə, İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra qazanılan tarixi Qələbə, xüsusilə Azərbaycanın hərbi, diplomatik və informasiya məkanındakı uğurları nəticəsində yaranmış reallıqların beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılmasında yeni yanaşmalar tələb edir. Bu baxımdan İkinci Qarabağ müharibəsi nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad edilməsindən sonra Qarabağda, o cümlədən Şuşada keçirilən beynəlxalq tədbirlər müstəsna əhəmiyyət daşıyır. Həmçinin, işğaldan azad edilmiş ərazilərə səfər edən xarici ekspertlərin, tədqiqatçıların, ictimai xadimlərin ermənilər tərəfindən işğal vaxtı törətdilən vandalizm aktlarının, xüsusilə Azərbaycanın tarixi memarlıq abidələrinin vəhşicəsinə dağıdılmasının şahidi olması çox zəruridir. Bununla yanaşı, keçirilən beynəlxalq tədbirlər işğaldan azad edilmiş ərazilərdə, xüsusilə Şuşada aparılan genişmiqyaslı bərpa-quruculuq işləri ilə beynəlxalq ictimaiyyətin daha yaxından tanış olması, həmçinin Azərbaycanın mədəni irsinin dünyaya çatdırılması baxımından da çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bu baxımdan, Prezident İlham Əliyevin iştirakı ilə 2023-cü il 21-23 iyul tarixlərində 49 ölkədən 150 xarici qonağın, o cümlədən dünyanın 34 ölkəsinin dövlət informasiya

agentliyi, 12 beynəlxalq təşkilat və media qurumunun iştirakı ilə "4-cü Sənaye İnqilabı dövründə Yeni Media" mövzusunda 1-ci Şuşa Qlobal Media Forumu və 2024-cü il 20-22 iyul tarixlərində 50-yə yaxın ölkədən 150-dən çox xarici qonağın, o cümlədən 30-a yaxın ölkənin informasiya agentliyinin, 3 beynəlxalq təşkilatın və 82 media qurumunun iştirakı ilə "Yalan məlumatların ifşası: Dezinformasiyaya qarşı mübarizə" mövzusunda keçirilən 2-ci Şuşa Qlobal Media Forumu Azərbaycan həqiqətlərinin beynəlxalq içtimaiyyətə çatdırılması baxımından çox mühüm bir platforma oldu (47-48).

Qeyd etmək lazımdır ki, 2024-cü il iyulun 6-da Qarabağn tacı, mədəniyyət paytaxtı Şuşada Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) tarixində daha yeni bir ənənənin əsası qoyuldu. Belə ki, bu il ilk dəfə olaraq TDT-yə üzv dövlətlərin başçılarının qeyri-rəsmi Zirvə görüşü keçirildi (49). TDT-yə üzv dövlətlərin qeyri-rəsmi Zirvə toplantısının keçirilməsi ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın və tərəfdaşlığın daha da dərinləşməsinə xidmət göstərən amil kimi qiymətləndirilir. Zirvə toplantısının həsr edildiyi beynəlxalq əlaqələr, nəqliyyat, iqlim dəyişikliyi kimi çox vacib sahələr üzrə türk dövlətləri arasında əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsinin vacibliyini bir daha vurğuladılar. Zirvə görüşü Türk Dövlətləri Təşkilatının gündəliyində duran məsələlərin dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində müzakirəsi və reallaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Şuşada keçirilən Zirvə görüşü çərçivəsində həmin gün "Türk Dövlətləri Təşkilatının qeyri-rəsmi Zirvə görüşünün Qarabağ Bəyannaməsi" imzalandı (50). Bu mühüm sənəddə Türk dünyasının regionda və dünyada sülh, təhlükəsizlik, sabitlik, inkişaf və tərəqqi ideyalarına sadiq olan türk xalqlarının ortaq etnik köklər, tarix, dil, mədəniyyət, ənənələr və dəyərlərinə söykənən ailə olduğu bildirilir.

Sənəddə Türk Dövlətləri Təşkilatının dövlət başçıları geniş Türk dünyasından olan xalqların bir araya gətirilməsində Şuşa şəhərinin mənəvi əhəmiyyətini qəbul edərək, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin tam bərpasından sonra Şuşada keçirilən görüşün Türk xalqlarının birliyinin, onların sülhə və ədalətə sadiqliyinin bariz təzahürü olduğunu bəyan edərək, həmçinin yüz minlərlə azərbaycanlı keçmiş məcburi köçkünün öz ata-baba yurdlarına qayıdışı üçün şərait yaradacaq genişmiqyaslı minatəmizləmə fəaliyyəti və humanitar minasızlaşdırma səyləri də daxil olmaqla, işğaldan azad edilmiş torpaqların yenidən qurulması və bərpası səylərində Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə həmrəylik diqqətə çatdırılır. Xüsusilə, TDT-nin qeyri-rəsmi Zirvə görüşünün 2023-cü ildə "Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı" olmuş Şuşa şəhərində keçirilməsinin tarixi dəyərini vurğulayırlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, Şuşa Zirvə görüşü Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv dövlətlər arasında əməkdaşlıq əlaqələrinin və inteqrasiyanın daha da gücləndirilməsi, həmin ölkələrlə bağlı bir sıra mühüm məsələlərin müzakirəsi üçün çox zəruri platforma oldu.

Artıq işğaldan azad edilmiş Şuşada keçirilən mühüm tədbirlər dünya ictimaiyyəti tərəfindən də böyük maraqla izlənilir. Bu baxımdan, əminliklə söyləyə bilərik, 2021-2024-cü illərdə keçirilən mühüm tədbirlər bir daha onu təsdiq edir ki, Şuşa Azərbaycanın və Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı olmaqla yanaşı, həmçinin ictimai fikir və milli-ideoloji mərkəzinə çevrilməkdədir. Bütün qeyd edilən faktlara və təhlilə əsaslanaraq əminliklə söyləmək olar ki, Azərbaycanın müasir tarixinin yeni və şərəfli dövrü yazılır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Azərbaycanın BMT Təhlükəsizlik Şurasına qeyri-daimi üzv seçilməsi münasibəti ilə Bəyanatı. - "Azərbaycan" qəz., 25 oktyabr 2011.
2. Bakıda Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının VII Zirvə Görüşü. – 15.10.2019. - https://president.az/az/articles/view/34442
3. Bakıda Qoşulmama Hərəkatına üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının XVIII Zirvə Görüşü. – 25.10.2019. - https://president.az/az/articles/view/34578
4. Vətən müharibəsi tarixi. Şəxsiyyət faktoru (27 sentyabr – 10 noyabr 2020-ci il). Bakı, 2021, 444 s.
5. Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyev Silahlı Qüvvələr Günü münasibətilə Azərbaycan Ordusunun rəhbər və şəxsi heyətinin bir qrupu ilə görüşü. – 26.06.2021. - https://president.az/az/articles/view/52331
6. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Soçidə "Valday" Beynəlxalq Diskussiya Klubunun XVI illik iclasının plenar sessiyasında çıxışı. – 03.10.2019. - https://president.az/az/articles/view/34346
7. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Aşqabadda MDB Dövlət Başçıları Şurasının məhdud tərkibdə iclasında çıxışı. – 11.10.2019. - https://president.az/az/articles/view/34410
8. Bakıda Qoşulmama Hərəkatına üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının XVIII Zirvə Görüşü. – 25.10.2019. - https://president.az/az/articles/view/34578
9. Münxen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı panel müzakirələr. – 16.02.2020. https://president.az/az/articles/view/35813/videos
10. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Şərq Tərəfdaşlığı ölkələrinin video-konfrans formatında Sammitində çıxışı. – 19.06.2020. - https://president.az/az/articles/view/39235
11. Azərbaycanın diplomatik, hərbi uğurları və böyük güclərin ermənipərəst siyasəti. – 24.10.2020. - https://azertag.az/xeber/1622977
12. 2020-ci il sentyabrın 27-dən Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində aparılan əks-hücum əməliyyatları ilə bağlı mühüm hadisələrin xronikası. - https://files.preslib.az/site/qarabag/xronika_az.pdf.
13. İşğaldan azad edilmiş şəhər və kəndlərimiz. - 01.12.2020. - https://azertag.az/xeber/ -1622227.
14. Azərbaycan hərbi-diplomatik uğurları ilə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822 və 853 saylı qətnamələrinin icrasını da təmin etdi. – 26.11.2020. - https://azertag.az/xeber/ -1651629
15. Azərbaycan Prezidenti, İlham Əliyevin yerli və xarici media nümayəndələri üçün mətbuat konfransı – 26.02.2021. - https://president.az/az/articles/view/50738
16. Prezident İlham Əliyev Xankəndi şəhərində Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağını ucaldıb və çıxış edib. – 15.10.2023. - https://president.az/az/articles/view/61587
17. Azərbaycan Respublikasında iqtisadi rayonların yeni bölgüsü haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. – 07.07.2021. - https://president.az/az/articles/view/52389
18. Xankəndi şəhərində Vətən müharibəsində əldə edilən Zəfərin üçüncü ildönümünə həsr olunan hərbi parad keçirilib. – 08.11.2023. - https://president.az/az/articles/view/62139
19. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 10-da yerli televiziya kanallarına müsahibəsi. – 10.01.2024. -

https://president.az/az/articles/view/63017
20. Prezident İlham Əliyevin Türkiyənin " A Haber" televiziya kanalına müsahibəsi. – 20.10.2020. - https://president.az/az/articles/view/43250/videos/2
21. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin xalqa müraciəti. – 08.11.2020. - https://president.az/az/articles/view/45756
22. Azərbaycan Respublikasında Zəfər Gününün təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. – 03.12.2020. - https://president.az/az/articles/view/48455
23. Azərbaycan ilə Türkiyə arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsinin imzalanması. – 15.06.2021. - https://president.az/az/articles/view/52115
24. Türkiyə Böyük Millət Məclisi Şuşa Bəyannaməsini təsdiqləyib. – 04.02.2022. - https://azertag.az/xeber/turkiye_boyuk_millet_meclisi_susa_beyannamesini_tesdiqleyib-2000156
25. "Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında" Şuşa Bəyannaməsinin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu. – 12.02.2022. https://president.az/az/articles/view/55430
26. Dahi Azərbaycan şairi Molla Pənah Vaqifin Şuşada büstünün açılışı. – 29.08.2021. - https://azertag.az/xeber/dahi_azerbaycan_sairi_molla_penah_vaqifin_susada_bustu_achilib_yenilenib_video-1863591
27. Şuşada dahi Azərbaycan şairi Molla Pənah Vaqifin muzey-məqbərə kompleksinin bərpadan sonra açılışı. - 29.08.2021. - https://azertag.az/xeber/VIDEO-1863593
28. Şuşada Bülbülün ev-muzeyinin bərpadan sonra açılışı. – 29.08.2021. - azertag.az/xeber/susada_bulbulun_ev_muzeyinin_berpadan_sonra_achilisi_olub_video-1863599
29. Üzeyir Hacıbəylinin Şuşa şəhərindəki ev-muzeyində aparılacaq işlərlə tanışlıq. - 29.08.2021. - https://president.az/az/articles/view/52869
30. Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Şuşada Vaqif Poeziya Günlərinin açılışında iştirak ediblər. – 30.08.2021. - https://president.az/az/articles/view/52881
31. Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Heydər Əliyev Fondu tərəfindən Şuşada təşkil edilən sərgilərlə tanış olublar. – 30.08.2021. - https://president.az/az/articles/view/52884
32. Şuşada Üzeyir Hacıbəyli Beynəlxalq Musiqi Festivalı. – 18.09.2021. - https://azertag.az/xeber/susada_uzeyir_hacibeyli_beynelxalq_musiqi_festivalinin_konserti_kechirilir-1879213
33. Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Şuşa şəhərinə səfərə gəliblər. – 07.11.2021. - https://president.az/az/articles/view/54032
34. Şuşa şəhəri "Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı" seçilib. - 31.03.2022. - https://azertag.az/xeber/susa_seheri_turk_dunyasinin_medeniyyet_paytaxti_sechilib-2072408
35. Prezident İlham Əliyevin Şuşa şəhərində Dünya Azərbaycanlılarının V Qurultayında nitqi. - 22.04.2022. - https://president.az/az/articles/view/55859
36. Şuşa şəhərində "Cənubi Qafqaz: İnkişaf və əməkdaşlıq" mövzusunda beynəlxalq konfrans - 18.03.2022 - https://president.az/az/articles/view/55909?fbclid=IwAR0a0rXt71yL_k-8q1I55cbr0g4rv4hXptCGQbTVl5Od6znrqwZsZQSRI5E
37. Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşada V "Xarıbülbül" Beynəlxalq Folklor Festivalının açılışı. – 12.05.2022. - https://azertag.az/xeber/azerbaycanin_medeniyyet_paytaxti_susada_v_xaribulbul_beynelxalq_folklor_festivalinin_achilisi

38. Şuşada beynəlxalq konfrans təşkil olunub. – 19.05.2022. - https://azertag.az/xeber/susada_beynelxalq_konfrans_teskil_olunub-2141336
39. Şuşada Mətbuat Günü münasibətilə Beynəlxalq Media Forumu keçirilib. – 22.07.2022. - https://video.azertag.az/video/148859
40. Şuşa şəhərinin Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. – 05.01.2022. - https://president.az/az/articles/view/55197
41. Azərbaycan Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev Şuşada hərbçilər qarşısında çıxışı. – 08.11.2022. - https://president.az/az/articles/view/54046
42. Chairmanship of UNESCO National Commissions of TURKSOY member states passes from Türkiye to Azerbaijan. – 07.04.2023. – https://www.turksoy.org/en-US/news/9th-meeting-of-national-commissions-of-turksoy-member-countries-to-unesco-held-in-azerbaijan
43. 9th meeting of UNESCO National Commissions of TURKSOY member states wraps up in Shusha. – 08.04.2023. – https://www.turksoy.org/en-US/news/the-9th-meeting-of-national-commissions-of-turksoy-member-countries-to-unesco-came-to-an-end-in-shusha
44. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin müraciəti. – 10.05.2023 - https://president.az/az/articles/view/59672;
45. Shusha hosts official opening ceremony of "Year of Shusha – the Cultural Capital of the Turkic World 2023". – 12.05.2023. – https://azertag.az/en/xeber/shusha_hosts_official_opening_ceremony_of_year_of_shusha_the_cultural_capital_of_the_turkic_world_2023_video-2613695
46. Şuşa şəhəri 2024-cü il üçün "İslam dünyasının mədəniyyət paytaxtı" elan edilib. – 25.09.2023. - https://azertag.az/xeber/susa_seheri_2024_cu_il_uchun_islam_dunyasinin_medeniyyet_paytaxti_elan_edilib-2761480
47. Prezident İlham Əliyevin Şuşa Qlobal Media Forumunda çıxış. – 21.06.2023. - https://president.az/az/articles/view/60544
48. Prezident İlham Əliyevin 2-ci Şuşa Qlobal Media Forumunda çıxışı. - 20.07.2024. - https://president.az/az/articles/view/66533
49. Azərbaycan Respublikasında Dövlət Suverenliyi Gününün təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. – 19.09.2024. - https://president.az/az/articles/view/66855
50. Şuşada Türk Dövlətləri Təşkilatının Dövlət başçılarının qeyri-rəsmi Zirvə görüşü. – 06.07.2024. - https://president.az/az/articles/view/66415
51. "Türk Dövlətləri Təşkilatının qeyri-rəsmi Zirvə görüşünün Qarabağ Bəyannaməsi"nin imzalanması. – 06.07.202. – https://president.az/az/articles/view/66416
52. BRUSSELS SUMMIT DECLARATION Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018. - https://www.mfa.gov.az/files/documents-of-international-organizations-on-the-armenia-azerbaijan-conflict.pdf
53. Statement by the President of the Republic of Azerbaijan, Prime Minister of the Republic of Armenia and President of the Russian Federation. – 10 november 2020.- https://en.president.az/articles/45923

Açar sozlər: *Azərbaycan Respublikası, xarici siyasət, Qarabağ, hərbi-diplomatik uğurlar, informasiya müharibəsi, Şuşa, mədəniyyət paytaxtı, Şuşa Bəyannaməsi, ərazi bütövlüyü və suverenlik*

Elchin Ahmadov

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan
Department of International Relations and Foreign Policy
Professor, Doctor of Political Sciences,
Head of the "Karabakh Heritage Research Center"

THE SECOND KARABAKH WAR: RESTORATION OF THE TERRITORIAL INTEGRITY AND SOVEREIGNTY OF AZERBAIJAN

ABSTRACT

The article analyzes the historical victory of Azerbaijan in the Second Karabakh War. At the beginning of the article, Armenian's ethnic cleansing, genocide, state terrorism and international exposure of the policy of aggression against Azerbaijan are widely investigated.

At the same time, the large-scale and successful counter-offensive operations launched by the brave Azerbaijani Army in Karabakh to liberate the Azerbaijani lands occupied by Armenia under the leadership of President, Supreme Commander-in-Chief Ilham Aliyev are analyzed.

It is noted in the article that the decisive and principled position of President Ilham Aliyev conditioned Azerbaijan's success in the field of diplomacy, as well as in the military field. Also, along with Azerbaijan's military and diplomatic victories, important achievements in the information space are also analyzed separately.

In particular, the article assesses the liberation of Shusha as a result of the military-diplomatic success of Azerbaijan, which had a decisive influence on the subsequent outcome and fate of the war. In addition, the historical and military-strategic significance of Shusha, the cultural capital of Azerbaijan is explained.

In addition, the article on November 8, 2020 after the liberation of Shusha from occupation, the work carried out to restore the true historical image, traditions and ancient cultural monuments of the city were investigated widely. At the same time, the historical and political significance of the Shusha Declaration on Allied Relations signed between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Turkey is analyzed.

On September 19-20, 2023, the historical and political significance of the restoration of territorial integrity and sovereignty of Azerbaijan as a result of local military operations is studied particularly.

Keywords: *The Republic of Azerbaijan, foreign policy, Karabakh; military-diplomatic success, information warfare, Shusha, cultural capital, Shusha Declaration, territorial integrity and sovereignty*

Эльчин Ахмедов

Профессор кафедры “Международные отношения и внешняя политика”
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор политических наук,
руководитель «Центра исследования наследия Карабаха»

ВТОРАЯ КАРАБАХСКАЯ ВОЙНА: ВОССТАНОВЛЕНИЕ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ЦЕЛОСТНОСТИ И СУВЕРЕНИТЕТА АЗЕРБАЙДЖАНА

РЕЗЮМЕ

В статье широко анализируется историческая Победа Азербайджана во Второй Карабахской войне. В начале статьи подробно исследуется разоблачение осуществленной Арменией политики этнической чистки, геноцида, государственного терроризма и захвата против Азербайджана.

В то же время анализируются широкомасштабные и успешные контрнаступательные операции, начатые под руководством Президента, Верховного главнокомандующего Ильхама Алиева доблестной Азербайджанской армией в Карабахе по освобождению оккупированных Арменией азербайджанских земель.

Отмечается, что решительная и принципиальная позиция Президента Ильхама Алиева обусловила успехи Азербайджана как в военной сфере, так и на дипломатической площадке. Наряду с военной и дипломатической победами Азербайджана, также отдельно анализируются важные достижения в информационном пространстве. В частности, освобождение города Шуша расценивается как результат военно-дипломатического успеха Азербайджана, оказав решающее влияние на дальнейший ход и судьбу войны. Кроме того, раскрывается историческое и военно-стратегическое значение Шуши – культурной столицы Азербайджана.

Широко исследуется работа, проделанная по восстановлению истинного исторического облика, традиций и древних памятников культуры города Шуши после освобождения от оккупации 8 ноября 2020 года. В то же время раскрывается историческое и политическое значение Шушинской декларации о союзнических отношениях, подписанной между Азербайджанской Республикой и Турецкой Республикой.

В статье отдельно рассматривается историческое и политическое значение восстановления территориальной целостности и суверенитета Азербайджана в результате локальных военных действий 19-20 сентября 2023 года.

Ключевые слова: *Азербайджанская Республика, внешняя политика, Карабах, военно-дипломатический успех, информационная война, Шуша, культурная столица, Шушинская декларация, территориальная целостность и суверенитет*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.210

F Ə L S Ə F Ə
P H I L O S O P H Y

UOT 101.1::316

ГУСЕЙН ЗЕЙНАЛОВ

Профессор кафедры права и философии Мордовского государственного педагогического университета имени М.Е. Евсевьева. Заслуженный деятель науки Республики Мордовия, доктор философских наук

e-mail: husib@mail.ru

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ КАК ЯВЛЕНИЕ ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА

Введение

Мультикультурализм выступает в качестве наиболее востребованного и неопределенного, сложного и противоречивого явления современной мировой культуры, который носит смешанный (гибридный) объективно-виртуальный характер. В рамках современных объективно-виртуальных межкультурных конгломераций особую значимость получает проблема взаимодействия и взаимодополнения, сосуществования и самосохранения культур. Две мировые войны и массовые миграционные процессы по различным причинам, глобализация экономических, демографических и экологических проблем, виртуализация межкультурных трансляций в XX веке привели к кризису базовых социальных и политических институтов (личности, семьи, образования, государства и самой культуры), которые установились со времен древних греков и обеспечивали стабильность мирового сообщества в течение многих веков.

Так называемый системный кризис в XX1 веке перешагнул в виртуальный мир человека и порадил в общественном сознании все более преобладание ситуации неопределенности. Результатом всего стало мнение о неспособности современного общества и общественных наук выстроить модель оптимального межкультурного взаимоотношения при разрешении конфликтных ситуаций. В качестве примера могут служить борьба великих держав за нефтяные ресурсы Ливии, Сирии и Ирака, кровавые расправы над этноконфессиональными меньшинствами во время военных действий в Югославии и во многих африканских странах. Ушедший в историю Карабахский конфликт на территории Азербайджана тоже относится к таким примерам. Причина всему господствующая в общественном сознании мирового сообщества модель взаимодействия и сосуществования культур. В течение многих веков принцип унификации выступал основанием взаимодействия и сосуществования культур. Т.е. поглощение относи-

тельно слабой культуры более сильной считалось вполне перспективным для обеих сторон. Именно такую модель взаимодействия культур в течение многих веков (в Новое время и ранее) человечество считало более рациональным (именно рациональным). В реальности результатом такого взаимодействия стало уничтожение материальных и духовных ценностей Востока, Латинской Америки, Африки, Австралии, в качестве отсталых и не нужных для современности. В течение многих веков происходило колонизация этих стран и маргинализация культур. В результате они потеряли способность производить собственные культурные ценности и воспроизводить их, перестали быть самим собой и самодостаточными элементами мировой культуры. В наши дни эти культуры не могут существовать без "культурного донорства" Европы. Следовательно, в XX1 веке в системе смешанного (гибридного) культурного пространства [2] человечество не может жить далее в рамках такой модели культурного взаимодействия ("культурного донорства").

Отсюда вытекает необходимость пересмотра нашего понимания, в социокультурном плане, в рамках смешанного культурного пространства понятий «мы» и «они», т.е. «другие». Не только практика современного глобализующегося мира, но и вся история человечества свидетельствует о том, что развитие мира всегда опосредствовалось взаимными трансляциями межкультурных норм и ценностей, оценок и мнений, принципов и концептов, обычаев и традиций. Глобализация и смешивание (гибридизация) выступают в качестве базовых факторов, а виртуализация методологическим основанием данного процесса. Названная троица (глобализация, гибридизация, виртуализация), катализируют разлом старой модели межкультурного взаимодействия (диалога).

Как реакция на известную концепцию «плавильного котла», господствовавшую в США и во многих цивилизованных странах во второй половине XX века, рождается новая модель взаимодействия культур – мультикультурализм. Необходимостью становится разработка новой модели мультикультурального межкультурного взаимодействия. В качестве идеологии она направлена на мирное сосуществование различных этнических и религиозных сообществ, каждое из которых мыслится как носитель особой культуры. А в качестве политики - на сохранение и развитие в отдельно взятой стране и в мире в целом культурных различий.

2016 год в Азербайджане был объявлен годом мультукультурализма. Стоит отметить, что понятие «мультикультурализм» возникло в 1957 году в Швейцарии как характеристика политики этой страны. В научно-политический обиход термин окончательно вошел в 1971 году с принятия в Канаде правительством премьер-министра Пьера Э. Трюдо Официального акта о мультикультурализме с целью повышения чувствительности государства к культурным запросам граждан различных этнических групп. Для правительства Канады мультикультурализм выступает как способ отвода общества от политических дебатов англофонов и франкофонов и избежать дальнейшей его поляризации. В 1975 г. по этому пути пошла Швеция, объединив под идеей мультикультурализма политику иммигрантов и традиционных меньшинств. Мультикультурализм также является государственной политикой Австралии. Правительство этой страны положило конец бесперспективной политике ассимиляции иммигрантов и дискриминации коренных народов и стараясь сделать государство более удобным для всех жителей независимо от происхождения и языка. В Великобритании в 1997 году власть лейбористов и в 1998 году в ФРГ правительство СДПГ/Зеленых мультикультурализм приняли как официальную

политику. В наши дни по этому пути идут многие другие страны. Как видно, во всех случаях мультикультурализм понимался как способ борьбы с дискриминацией национальных меньшинств, поддержка этнических неправительственных организаций.

По сути, исторически мультикультурализм возник как реакция на комплекс разнообразных политических и идеологических процессов, направленных: 1. На борьбу с дискриминацией со стороны доминантной культуры недоминантной культуры меньшинства; 2. На сохранение и развитие культурного многообразия и разнообразия в противовес единой унифицированной национальной культуре. С целью реализации идеологии мультикультурализма предлагается введение школьного обучения на языках иммигрантов, формирование культуры толерантности [5] между доминантным и недоминантным этносами. Однако в 2010 – 2011 годы в этих странах (в Германии, Франции – в окрестностях Парижа), да и за последние годы произошли серьезные межнациональные, этноконфессиональные конфликты между представителями коренных народов и выходцами Ближнего Востока. В течение нескольких дней горели машины, покрышки, пылали целые кварталы крупных городов Европы. Ряд лидеров европейских стран (А.Меркель, Д.Кэмерон, Н.Саркози) стали заявлять о провале политики мультикультурализма в своих странах. Например, известным фактом является выселение цыган из Франции по требованию Н.Саркози. Премьер-министр Великобритании Дэвид Кэмерон даже призвал к ограничению миграции внутри ЕС. Получив отказ от Брюсселя, стал рассматривать вопрос о возможности выхода страны из Европейского союза. В июне 2016 года произошел референдум по этому поводу и 51,7% населения страны проголосовали за эту процедуру.

Опыт мультикультурализма в истории и культуре Азербайджана

В наши все названные политики сами ушли из политической арены. Стало ясным, что сама идея мультикультурализма в таком его европейском понимании, особенно в развитых странах Европы, не сформировав общенациональную идентичность, вошла в кризисную полосу. Необходимым стало внесение изменений в идеологию и политику мультикультурализма. И этот факт должен учитываться в Азербайджане, особенно после Отечественной войны 2020 года, нескольких фаз военных и антитеррористических операций в Карабахе. В данном случае для Азербайджана источником и образцом мультукультурализма могут быть реальная история и многонациональная культура самого Азербайджана.

Мультикультурализм характерная для многих «развитых» стран как внутренняя политика, направленная на предотвращение ассимиляции иммигрантов из стран «третьего мира», а также обосновывающая такую политику идеология в течение второй половины XX века. Однако в истории Азербайджана не имеется факт проведения политики ассимиляции малых народов и иммигрантов и идеологии обосновывающая такую политику. По этой причине в настоящее время на территории Азербайджана проживают многие и многие народы, а их совместная культура представляет как прошлое, так и настоящее Азербайджана. Их совместная жизнь определяет мирное будущее и процветание Азербайджана. Например, албанцы (удины), горцы - евреи, таты, туркоязычные - падары, турки – месхетинцы, иранские азербайджанцы, ираноязычные хызинцы, талыши, а также авары, русские, мордва-мокша, мордва-эрьзя и многие другие народы в разные времена переселялись на территорию современного Азербайджана.

Хотя территориально Азербайджан как государство – менее тысяча километров по диагонали). Азербайджан их принимал и становился для них Родиной. Следовательно, современная культура Азербайджана есть живая совокупность и синтез этих культур. А история Азербайджана соткана совместными действиями этих народов. По сути, мультикультурализм хотя и был объявлен в Азербайджане в 2016 году. Но, фактически культура мультикультурализма выступает важным компонентом общей культуры Азербайджана. То есть культура Азербайджана по своей сущности изначально мультикультуральна.

Мультикультурализм в Азербайджане актуализируется и обосновывается также географическим расположением страны между Европой и Азией, Западом и Востоком, Севером и Югом. По этой причине культура Азербайджана синтезирует в себе элементы культур западного рационализма и восточного иррационализма, арабо-мусульманского, христианского миров и иудаизма, Ирана, Турции и России. Она – полифонична и многокультуральна. Ее разнообразие и многоголосица обеспечивает ее бесконфликтное выживание в течение многих веков.

Итак, история Азербайджана и его культура свидетельствуют в том, что классическое европейское понимание мультикультурализма в качестве простого сосуществования культур и толерантности – ограничено. На самом деле мультикультурализм – более сложный культурный феномен и имеет под собой особый механизм сосуществования разнообразных множественных культур. Здесь, исходя из опыта культуры Азербайджана хотелось бы использовать совершенно новое понятие – сожительство (коренное слово – жить), то есть совместная социальная, экономическая, политическая жизнь, когда взаимодействующие культуры в конкретном жизненном пространстве функционально взаимодополняют друг друга по принципу взаимонеобходимости. В таком случае, мультикультурализм – культура совместного бытия на основе принципов взаимодополнения и взаимонеобходимости. Мультикультурализм для Азербайджана, с одной стороны, – результат и опыт совместного бытия культур, с другой стороны, – процесс сожительства.

Диалог – конституирующий принцип мультикультурализма

Любая культура – живой организм, живущий по принципу «вызова – ответа». Чтобы быть толерантными в ходе совместной жизни культуры должны видеть в этом определенный смысл. Ведь при совместной жизни всегда есть опасность раствориться, потерять себя, быть поглощенной. Тогда возникает вопрос: «Зачем нужна толерантность культур по отношению друг другу?». Ответ можно найти у известного советского, русского философа М. М. Бахтина: «... культура только в глазах другой культуры раскрывает себя полнее и глубже. ... Один смысл раскрывает свои глубины, встретившись и соприкоснувшись с другим, чужим смыслом..., между ними начинается как бы диалог, который преодолевает замкнутость и односторонность этих смыслов, этих культур... При такой диалогической встрече двух культур они … взаимно обогащаются» [1, с.334-335]. В таком случае, согласно М.М.Бахтину, мультикультурализм и его проявление – толерантность нужны для обогащения культур и их сохранения как части определенного культурного ландшафта. Именно в таком диалоге живет любая культура и осознает свое бытие как автономную единицу. Когда межкультурный диалог кончается, для культуры все кончается. По этой причине, диалог культур есть форма общения и бытия минимум двух диалогизирующих культур, обеспечивающий их толерантность и мультикультуральность по отношению друг другу [3].

Возникает следующий вопрос: «Что делает культура интересной для себя чужой культурой?». Ответ опять же можно найти у М.М.Бахтина: «Мы ставим чужой культуре новые вопросы, каких она сама себе не ставила, мы ищем у ней ответа, на эти наши вопросы; и чужая культура отвечает нам, открывая перед нами новые свои стороны, новые смысловые глубины» [1, с.335]. Диалог выступает в качестве условия обогащения культур в процессе взаимодействия.

Слова Президента Азербайджана Гейдара Алиева «Огромное влияние на укрепление дружеских отношений между странами оказывают культурные и научные связи» доказаны самой жизнью и историей Азербайджана (результатом 2-й Карабахской войны). То есть, лишь потребность культур друг в друге и совместном сожительстве обеспечивает их выживание, сохранение и взаимообогащение. По этому, культуры открываются друг другу и идут на диалог как на единственный способ бытия.

Диалог выступает в качестве базового конституирующего принципа, объективной необходимости развития и условия выживания культур, обеспечивая атмосферу мультикультурализма (терпимости). Следовательно, культуры не должны стремиться к унификации и уничтожении чужой культуры, а выработать потребность во взаимодействии, взаимопомощи, взаимодополнении ради взаимообогащении. Ибо уничтожение чужой культуры, есть ликвидация источниковой базы для обогащения своей культуры. В таком случае, диалог выступает в качестве базового принципа мультикультурализма. Быть для культуры – означает диалогизировать и сохранять свою и оберегать чужую культуру для совместного бытия и собственного культурного обогащения [3].

Исторический опыт культуры Азербайджана свидетельствует, что диалог культур во многом определяется взаимопониманием и взаимофункционированием диалогизирующих культур. В таком случае диалог – неисчерпаем и по сути есть бесконечное развертывание и формирование все новых парадигм, через отрицание старых, вступающих в новый диалог во времени и пространстве. Именно в таком постоянном диалоге живет культура Азербайджана и осознает свое бытие в едином пространстве и во времени.

Итак, диалог выступает как универсальный конституирующий принцип, обеспечивающий саморазвитие отдельных культур в рамках целого (в данном случае в рамках единой культуры Азербайджана) с помощью единого инструмента общения. Прогресс общей культуры как единой платформы для отдельных культурных элементов выступает в качестве результата такого диалога.

Единая платформа мультикультурализма

В рамках политики мультикультурализма правительствами отдельных стран предпринимаются шаги, направленные на сохранение национального самосознания иммигрантов, их языковой, культурной, религиозной обособленности от коренного населения. Согласно установкам такой политики иммигранты имеют право и должны сохранять свою культуру и самобытность. В задачи такой политики входит линия преодоления маргинализации иммигрантов. В таком случае, современные европейские нации делаются похожими на «культурную мозаику». По своей сути, каждая диалогизирующая культура, в качестве живой целостности, старается сохранить свою самобытность, самодостаточность. По этой причине культуры не могут составить простую, бессмысленную мозаику. Выстраивается единая социокультурная платформа, смоделированная на основе единых социальных, экономических, политических интересов для совместной жизни. Именно эти интересы

заставляют культуры выработать единые постулаты и константы, нормы и ценности, а также на их базе постоянно сожительствовать и диологизировать. К данному случаю уместны известные слова общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева «Ни одна страна, даже самая большая, не сможет развивать свою экономику на должном уровне изолированно, оставаясь только в собственных рамках». Хотя Гейдар Алиев говорил об экономике, но его слова в методологическом плане применимы и к культуре и межкультурным связям в Азербайджанской Республике.

Стоит учитывать, что единая социокультурная платформа для диалогизирующих субъектов не является неделимым континиумом. Для культур в конкретном постижении смысла своего бытия отрицание другого в рамках целого обретает выполняет важную методологическую и обретает духовную значимость. То есть самодостаточность и целостность культуры может быть обеспечена только в той мере, в какой она сожительствует в рамках единой социокультурной платформы, соблюдая граней единых постулатов и констант, норм и ценностей. В идеальном плане, инновационные переходы культур в новое состояние происходит с учетом интересов всех диалогизирующих сторон и системной управляемости целого. В рамках такого управляемого целого отдельно взятая культура составляет функциональную структурную единицу. Вне позитивного смысла отрицания (как перехода в новое состояние) проблема целостности и самосохранения культуры, не существуют и не может существовать.

Единая платформа и жизненная необходимость формируют инструмент диалога - общий язык межкультурного общения. В понятие "общий язык межкультурного общения" включается не только единый язык общения, но и нормы и ценности, традиции и обычаи межкультурного бытия и опыт организации его. Такое общение на функциональной основе связывает культуры друг с другом и обеспечивает их сожитие в общем диалоговом поле. Понятие «общий язык межкультурного общения» имеет широкое значение. Это не только язык и речь. Данное явление складывается по мере предметных пересечений, выстраиваемых деятельностью культур. Основанием является продуктивное взаимодействие суверенных позиций, составляющих единое и многообразное смысловое пространство и разность общей культуры. Общеизвестно, что на международном уровне языком общения является английский язык, а прогресс мировой истории определяет английская и европейская культуры. На глобальном уровне долгие десятилетия функции общего языка межкультурного общения выполняла культура анго-саксов, их традиции и нормы. Примерно, до середины XX века на Кавказе такую общекультурную функцию выполняли язык и культура Азербайджана. В дальнейшем эту позицию заняли русская культура и русский язык. Видно, что в результате такого сложного, многослойного диалога культур происходит формирование общечеловеческих культурных ценностей, выступающих условием самосохранения разнообразия человечества. Лишь при наличии такой единой платформы культуры становятся нужными друг для друга, мультикультурализм из уровня идеологии и политики переходит на уровень объективной реальности и образа жизни.

Мультикультурализм как образ жизни

В процесе взаимодействия диалогизирует не вся культуры, а отдельные ее элементы, субъекты-носители. Например, в Азербайджане техническая культура сформировалась в результате исторического диалога с Российской технической культурой, аптечное дело, магазинная торговля с

культурой евреев, татов; живопись, ваяние представителями российской культуры. Допустим, в 1920-е гг. в Азербайджане остро чувствовался недостаток ваятелей. Для развития национальной скульптурной школы в Баку были приглашены такие известные русские скульпторы, как Я.Кейлихис, Е.Трипольская, В.Синайский, П.Сабсай, С.Д.Эрьзя. Так в Азербайджане помнят и вспоминают эти имена особой теплотой. В этом плане особое значение имеет деятельность известного мордовского скульптура с мировым именем С.Д.Эрьзи [4]. Благодаря стараниям руководства республики в Баку бережно хранят творения этого известного скульптора. За два года пребывания (с октября 1923 года по июль 1925 года) в Баку «русский Роден» (под этим именем С.Д.Эрьзя был известен среди интеллигенции республики) создал огромный культурный пласт. Статуи («Рабочие, навинчивающие трубы», «Бурильщики», «Кузнец», «Молотобоец», предназначенных для оформления фасада Дома горняков (ныне Дом композиторов), созданные С.Д.Эрьзей, имели определенное историческое, культурное, эстетическое значение и сохраняют свои позиции в истории и культуре Азербайджана первой четверти XX века.

С.Д.Эрьзя занимался педагогической деятельностью. Из его класса скульптуры, где учились около тридцати человек, вышли крупные деятели искусства: А.А.Рзакулиев – заслуженный художник Азербайджана; И.И. Кулиев – скульптор; В.И. Ингал – известный скульптор, член-корреспондент Академии художеств СССР, заслуженный деятель искусств РСФСР; З.Н. Мамедова – единственный ваятель женщина в республике, заслуженный скульптор Азербайджана.

Как итог, в результате деятельности российских архитекторов и скульптуров, центр Баку – эта историческая часть города ныне может претендовать на музей мультикультурализма под открытом небом.

Мульткультурализм в Азербайджане выстраивается также на основе обратной связи. Допустим, такие представители интеллигенции Азербайджана как Фарман Салманов и многие другие, внесли свою лепту в развитие нефтяной промышленности СССР, Кара Караев, Муслим Магомаев в развитие мировой культуры.

Социальная сущность мультикультурализма

Обобщенное и усредненное представление о мультикультурализме как правительственной политике сводится к следующему: это компромиссная стратегия, избегающая двух крайностей: дифференцированного инкорпорирования мигрантов (т.е., по сути, их социального исключения) и принудительной ассимиляции.

Одна из основных связанных с мультикультурализмом проблем заключается в его открытом или (чаще) латентном эссенциализме. Культура в этом контексте по умолчанию воспринимается как стабильная целостность и как объективный атрибут определенной группы, как этническая культура. Группам приписывается гомогенность, а границы между ними не ставятся под вопрос. Мультикультурализм нередко выступает как синоним упомянутых выше плюрального общества, сегментированного общества или культурного плюрализма и наоборот, культурный плюрализм иногда используется как синоним мультикультурализма в нормативном или проектном смысле. Отличие заключается в том, что использование слова мультикультурализм чаще предполагает не только и столько описание конкретной ситуации, сколько нормативную оценку или программное требование из такой же эссенциалистской и группоцентристской перспективы.

Заключение

Отправной тезис мультикультурализма, заключающийся в отрицании единого культурного стандарта, в принципе допускает много уровней (от индивидуального до глобального) и областей использования термина. Речь может идти о социализации индивида под воздействием разных культурных сред, праве личности на самоидентификацию и выбор жизненных стратегий, различных типах полилингвизма, последствиях секуляризации и вестернизации, развитии потребительских рынков, эффектах глобализации и пр. Но на практике все это потенциальное разнообразие сокращается до одной перспективы, которую турецкий политолог Сейла Бенхабиб назвала мозаичным мультикультурализмом. Доминирует нарратив, который, по сути, отрицает существование единого общества и признает лишь конгломерат «общин» [6, P. 300]. На наш взгляд, это означает возврат общества в первобытное состояние, когда отрицались единые законы, управление и целостность.

Высокие темпы прироста численности иностранных граждан в азербайджанском обществе, превращение иммиграции в постоянный фактор внутренней жизни страны не позволяют сегодня игнорировать это явление. Рост количества иностранцев становится новым источником полиэтничности. В этом контексте мультикультурализм выступает как модель "включения" и интеграции иммигрантов в экономическую и социальную политику и культурную жизнь страны.

Плюралистическая интеграция и мультикультуральный опыт Азербайджана сводит к минимуму маргинализацию и геттоизацию иммигрантских сообществ. "Культурный иммунитет" противодействует распространению ксенофобии, расизма и негативных анти-иммигрантских стереотипов; существенно ограничивает и сдерживает этнический и религиозный сепаратизм в азербайджанском обществе и способствует полноценному включению приезжих в социальную жизнь и культурное сообщество страны.

Литература:

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1979.
2. Зейналов Г.Г. Смешанная социокультурная среда: онтология образования / Г.Г.Зейналов, В.В. Кадакин // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. 2021. №10. Электронный ресурс http://online-science.ru/m/products/social_sciense/gid4767/pg0/
3. Зейналов Г.Г. Открытая модель диалога культур в контексте безопасного социального взаимодействия / Г.Г.Зейналов, И.Б. Виноградова, Г.А.Шулугина, А.З.Абдуллаев, М.А.Елисеев // Гуманитарный вектор. 2024. Т. 19. № 1. С. 132-141.
4. Зейналов Г.Г. Эрьзя в культуре Азербайджана / Г.Г.Зейналов // «Творчество Степана Эрьзи в контексте диалога культур XX века», международная научная конференция «I Эрьзинские чтения», 4-6 ноября 1996 г.: [тезисы докладов]. В 2 ч. Ч.2. / редкол.: Н.П. Макаркин [и др.] – Саранск: изд-во Мордов. ун-та, 1997. - С.99-101.
5. Зейналов Г.Г. Толерантность как основной принцип формирования поликультурной компетентности / Г.Г.Зейналов, Л. Э. Саркина, М. А. Святкина // Национальное здоровье. 2020. № 1. С. 129-132.
6. Barry B. Culture and Equality. An Egalitarian Critique of Multiculturalism. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2001. P. 300

Ключевые слова: *системный кризис, мультикультурализм, толерантность, межкультурные трансляции, диалог*

Hüseyn Zeynalov

M.E.Evsevyeva adına Mordoviya Dövlət Pedaqoji Universitetinin hüquq və fəlsəfə kafedrasının professoru, fəlsəfə elmləri doktoru, Mordoviya Respublikasının əməkdar elm xadimi

MULTIKULTURALİZM AZƏRBAYCAN TARİXİNİN HADİSƏSİ KİMİ

XÜLASƏ

Müəlliflər üçün multikulturalizm qarışıq obyektiv-virtual reallıq çərçivəsində əsas sosial və siyasi institutların (şəxsiyyət, ailə, təhsil, dövlət və bütövlük mədəniyyətinin özü) işləməsində qeyri-müəyyənlik situasiyasının mədəniyyətin reaksiyası kimi çıxış edir. XXI əsrdə qədim Yunan mədəniyyəti dövründə yaranmış və yeni dövrdən üstünlük təşkil edən mədəniyyətlərin qarşılıqlı əlaqəsinin unifikasiya modeli keçmişə çevrilir. Yeni – multikultural model zəif mədəniyyətin güclü mədəniyyət tərəfindən mənimsənilməsini, mədəniyyətlərin birləşməsini və marginallaşmasını inkar edir; mədəniyyətlərin "bir-birini tamamlamaq və qarşılıqlı zərurət prinsiplərinə əsaslanan qarşılıqlı fəaliyyət təklifi" əsasında mövcudluğu, müxtəlif və çox səviyyəli mədəniyyətlərin birgəyaşayışı üçün vahid platforma, "dil mühiti" təşkil edir. Müəlliflər nümunə kimi Azərbaycan tarixinə və mədəniyyətinə müraciət edirlər. Azərbaycan cəmiyyəti üçün multikulturalizm bir həyat tərzi kimi çıxış edir və onun mədəni məkanı isə açıq səma altında multikulturalizm muzeyi olduğunu iddia edə bilər.

Açar sözlər: *sistem böhranı, multikulturalizm, tolerantlıq, mədəniyyətlərarası verilişlər, dialoq*

Huseyn Zeynalov

Mordovian State Pedagogical University named after M.E. Evseyev
The Department of Law and Philosophy
Professor, Doctor of Philosophy
Honored Scientist of the Republic of Mordovia

MULTICULTURALISM AS A PHENOMENON IN THE HISTORY OF AZERBAIJAN

ABSTRACT

For the authors, multiculturalism acts as a response reaction of culture to the emergence of a situation of uncertainty in the functioning of basic social and political institutions (individual, family, education, state and the culture of integrity itself) within the framework of a mixed objective-virtual reality. In the 21st century, the unification model of interaction of cultures, which arose during the period of ancient Greek culture and has dominated since the New Age, is becoming a thing of the past. The new - multicultural model denies the absorption of a weak culture by a strong one, the unification and marginalization of cultures; existence of cultures on the basis of "cultural donation" and offers interaction based on the principles of complementarity and mutual necessity. Dialogue constitutes a single platform, a "language environment" for the coexistence of multilinear and multilevel cultures. As an example, the authors turn to the history and culture of Azerbaijan. For Azerbaijani society, multiculturalism acts as a way of life, and its cultural space can lay claim to an open-air museum of multiculturalism.

Keywords: *systemic crisis, multiculturalism, tolerance, intercultural broadcasts, dialogue*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.212

S İ Y A S İ   N Ə Z Ə R İ Y Y Ə
P O L I T I C A L   T H E O R Y

UOT 32:316.77; 32:070; 32.049.5; 32:316.65

PƏRVANƏ İBRAHİMOVA

Bakı Dövlət Universiteti,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

e-mail: pervanei@mail.ru

VÜSALƏ ƏLİYEVA

Paris-Sarbonna Universiteti,
sosial elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

e-mail: vusala_77@hotmail.com

İKİNCİ QARABAĞ MÜHARİBƏSİ FRANSA MEDİASINDA
(Türkiyə və Azərbaycanın mövqeyi əks olunmaqla)

Giriş

Fransa tarixin müxtəlif mərhələlərində Cənubi Qafqaza maraq göstərmişdir. Xüsusilə XIX əsrin sonlarında Osmanlı İmperatorluğunun zəifləməsi ilə bölgənin geosiyasi əhəmiyyəti artmış və Fransa Cənubi Qafqazda, xüsusilə Ermənistan və Gürcüstanda nüfuz qazanmağa çalışmışdır. Lakin 1920-ci illərdə Sovet İttifaqının regionda hökmranlığı onun təsirini məhdudlaşdırmışdır. Fransa Avropa İttifaqına (Aİ) üzv olduqdan sonra Cənubi Qafqaz siyasəti qurumun ümumi xarici siyasət çərçivəsinə inteqrasiya etmiş və regional siyasətini Aİ ilə koordinasiyalı şəkildə həyata keçirmişdir [15, s. 515-516]. Sovet İttifaqının dağılması ilə Fransanın müstəqilliklərini elan etmiş Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistanla münasibətləri yeni müstəviyə keçmişdir. Bu dövrdən etibarən enerji layihələri, iqtisadi əməkdaşlıq və diplomatik təşəbbüslərlə bölgədə fəal rol oynamağa başlamışdır.

Fransa, eyni zamanda, keçmiş Dağlıq Qarabağ məsələsinə yanaşmada beynəlxalq diplomatiya arenasında müəyyən təşəbbüslər göstərməyə çalışmış, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT) kimi qlobal platformalarda bu regionla bağlı siyasətini formalaşdırarkən, münaqişənin sülh yolu ilə həllinə rəhbərlik etməyə səy göstərmişdir [3, s.102-103]. Lakin Fransanın keçmiş Dağlıq Qarabağ siyasətinə daxili siyasi dinamika əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmişdir. Erməni diasporu Fransa hökumətinin və ümumilikdə ölkənin xarici siyasətinin formalaşmasında Ermənistanın və erməni xalqının maraqlarının nəzərə alınmasında mühüm rol oynamışdır. Bütün bu amillər Fransanın regional və beynəlxalq siyasətdə neytrallığı ilə bağlı suallar doğursa da, o, regionda ümumi tarazlığı və öz milli maraqlarını nəzərə alaraq, Azərbaycanla münasibətlərini inkişaf etdirməyə çalışmışdır. Azərbaycanın müstəqilliyini erkən tanıyan və iki ölkə arasında siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələri gücləndirən Fransa, bununla belə, keçmiş Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması məqsədilə yaranan Minsk qrupunda,

o cümlədən BMT Təhlükəsizlik Şurasının üzvü kimi fəaliyyətində "ikili standart" nümayiş etdirmiş, tərəfkeşlik göstərmişdir.

İkinci Qarabağ müharibəsi və Fransa mediası

İkinci Qarabağ müharibəsində Fransa rəhbərliyi, xüsusilə də prezident Emmanuel Makron Ermənistana açıq dəstək vermişdir. Makronun Ermənistanın işğalına haqq qazandıran bəyanatları və Avropa İttifaqının çətiri altında hərbi müdaxilənin zəruriliyini nəzərdə tutan ritorikası Fransanın digər üzv dövlətlərlə münasibətlərində gərginlik yaratmışdır. Fransanın Qarabağın Azərbaycana məxsus olması ilə bağlı rəsmi siyasəti və Senatın qərarlarının məcburi xarakter daşımadığına dair bəyanatları bu ölkənin beynəlxalq hüquqa və ərazi bütövlüyünə hörmətini vurğulasa da, erməni diasporunun təsiri bu siyasətin ardıcıllığını şübhə altına almışdır [14, s.19].

Vətən müharibəsi dövründə Fransa mətbuatında 44 gün ərzində gedən hərbi əməliyyatlara həsr edilmiş çoxsaylı məqalə dərc olunmuşdur. Xüsusilə Frans-Press Agentliyi (AFP), "Le Parisien", "Le Monde", "L'Express" qəzetləri daha çox fəallıq göstərmiş, müharibənin başlama səbəblərini, ATƏT-in Minks qrupuna həmsədr dövlətlərin prezidentlərinin tərəflərə hərbi əməliyyatları dayandırmaq haqqında müraciətlərini vermişdir. İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı Fransa mediasının mövqeyi ümumilikdə qərəzli olmuşdur. Fransa mediasında yer alan materialların əhəmiyyətli bir hissəsinin mənbəyini təşkil edən erməni diasporu xüsusilə media üzərində böyük təsir yaratmış və ictimaiyyəti öz lehinə yönləndirə bilmişdir. Bu prosesdə erməni diasporunun Fransa prezidentinə və digər ölkə rəsmilərinə yönəlmiş çağırışları mediada geniş yer almış və diqqət çəkmişdir. Ermənilərin lehinə yazılmış məqalələrin adətən erməni əsilli jurnalistlər tərəfindən qələmə alınması həmin materialın obyektivliyini sual altında qoymaqla yanaşı, erməni diasporunun mediadakı təsirini nümayiş etdirmişdir.

"Le Parisien" qəzetinin 2020-ci il 29 sentyabr tarixli sayında jurnalist Frederic Lacan tərəfindən yazılmış "Azərbaycan və Ermənistan arasında bitməyən münaqişəni anlamaq" başlıqlı məqalədə Ermənistanın Fransadan yardım gözlədiyi ifadə olunmuşdur. Lacanın müsahibələrindən olan Paul Mahboubian Fransanın Ermənistanla çox yaxın əlaqələri olduğunu və prezident Makronun Ermənistanı yalnız buraxmayacağından əminliyini bildirmişdir [5]. Erməni professorlarının şərh və rəyləri əsasında hazırlanmış məqalələr də çoxluq təşkil etmişdir. "Le Parisien" qəzetində Siyasi Elmlər üzrə Ali Məktəbin professoru Gaidz Minassian Türkiyəni Suriya və Liviyadan sonra Qafqazda təsir dairəsini genişləndirmək məqsədilə yerli vəziyyəti pisləşdirməkdə ittiham etmişdir [5]. Bu, region haqqında az məlumatlı olan fransalı oxucularda Türkiyənin apardığı siyasət haqqında yalnış fikir yaratmağa xidmət etmişdir. Erməni jurnalistlərin və tədqiqatçıların Fransa mediasında yayımlanan materiallarında Azərbaycanla bağlı yanlış tarixi həqiqətlərə və fikirlərə tez-tez rast gəlinmişdir. Xüsusilə erməni tədqiqatçı və jurnalist Tigran Yegavianın "Francetvinfo"ya verdiyi açıqlamalarda keçmiş Dağlıq Qarabağın tarixi haqqında təhrif olunmuş məlumatlar təqdim edilmişdir. Yegavian 1921-ci ildə Sovet İttifaqının millətlər üzrə komissarı olan İ.Stalinin ermənilərin məskunlaşdığı Dağlıq Qarabağ bölgəsini Azərbaycan Respublikasına vermək barədə qərar verdiyini iddia etmişdir. Onun fikrincə, bu qərar "daha yaxşı idarə etmək üçün bölmək" və eyni zamanda "o dövrdə onsuz da çox neft istehsal etməyə başlayan türkdilli Azərbaycana dostluq vədi vermək" məqsədilə alınmışdır. Bu cür iddialar bölgədəki tarixi və siyasi həqiqətləri təhrif edərək Fransız ictimaiyyətini yanıltma məqsədi daşımışdır. Buna oxşar daha bir məqalə 2020-ci il 13 oktyabr tarixində "Francetvinfo"da erməni jurnalist Annie Yanbekian tərəfindən yayımlanmışdır. A.Yanbekian keçmiş Dağlıq Qarabağın Stalin tərəfindən Azərbaycana verildiyini iddia etmiş və bu iddialarını sosial şəbəkələrdə erməni əsilli sənətçilərin payla-

şımlarına əsaslandırmışdır. O, şəxsi rəyləri toplayaraq ermənilərin türklər tərəfindən sıxışdırıldığını yazmış, onları yazıq bir xalq kimi qələmə verməyə çalışmışdır. Məqalə reallığı bilməyən oxucuda Azərbaycan haqqında öz hüquqlarını tələb edən, minlərlə köçkünü olan ölkə deyil, bunun tam əksi təəssüratı yaratmaq məqsədilə hazırlanmışdır. Məqalədə 1915-ci il "qondarma erməni soyqırımına"a geniş yer ayrılmış, bu da müəllifin fransalı oxuculara erməni xalqının əzildiyini aşılamaq məqsədi daşımışdır. Müəllif sosial şəbəkədə ən azı üç erməni tərəfindən dərc edilmiş böyük həcmli rəyləri olduğu kimi dərc etmiş, əvəzində isə dünyaşöhrətli tenor Yusif Eyvazovun rəyindən iki cümləyə özünün istehsalı şərhini əlavə edərək yazmışdır: "Yusif Eyvazov son günlərdə ölkəsinə olan sevgisini canla-başla dilə gətirir, erməniləri mülki insanları bombalamaqda günahlandırır" [7].

Fransada yaşayan erməni diasporunun çoxluğu və böyük fəallığı Azərbaycan haqqında qərəzli məlumatların və keçmiş Dağlıq Qarabağ məsələsinə dair manipulyativ, reallıqdan tamamilə uzaq olan məlumatların dövriyyəyə buraxılmasını şərtləndirmişdir. Diasporun təşkil etdiyi tədbirlər, 44 gün ərzində bir neçə etiraz aksiyasının təşkili Fransa ictimaiyyətinin Ermənistanın lehinə yönləndirilməsində mühüm rol oynamışdır. Fransa-İsveçrə sərhəddində, Bardonnexd Fransa gömrüyündə baş tutan aksiyada nümayişçilərin sözçüsü Nikolas Avetisyan Frans-Press Agentliyinə bildirmişdir ki, ermənipərəst fəalların A40 avtomobil yolunu müvəqqəti olaraq bağlamalarının səbəbi Dağlıq Qarabağdakı vəziyyətə "Avropa reaksiyası" tələb etməkdir. Erməni xalqı ilə həmrəyliyini ifadə etmək üçün 2020-ci il 28 oktyabr tarixində "France 24"də yayımlanan materialda jurnalist Jean-Luc Mounier erməni tərəfdarı olan etirazçıların nəqliyyatı iflic etməsi və bunun nəticəsində baş verən toqquşmalarda dörd nəfərin yaralanması haqqında yazmışdır. Adını açıqlamaq istəməyən bir polis məmuru toqquşmaların səbəbinin geniş istifadə olunan bu avtomobil yolunun erməni tərəfdarı şəxslər tərəfindən bağlanması nəticəsində tıxacın sıxılaşması ilə bağlı olduğunu qeyd etmişdir. Mounier bu etirazın Fransanın Vienne şəhəri yaxınlığında keçirilməsinin təsadüf olmadığını vurğulamışdır. Onun sözlərinə görə, Vienne erməni icması ilə dərin əlaqələrə malik bir şəhər kimi tanınmış və bu əlaqələr 1992-ci ildən bəri qardaş şəhər olan Vienne ilə Ermənistanın Goris şəhəri arasındakı münasibətlərlə güclənmişdir [6].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin çıxışları Fransa mediası tərəfindən yaxından izlənilmiş, xalqa müraciətlərinə geniş yer verilmişdir. "France 24" Prezident İlham Əliyevin 2020-ci il 27 sentyabrda televiziyada etdiyi çıxışına toxunmuşdur: "Azərbaycan ordusu bu gün öz ərazilərində vuruşur, ərazi bütövlüyünü qoruyur, düşmənə dağıdıcı zərbələr endirir. Ədalət bizim tərəfimizdədir və biz qələbə çalacağıq" [4]. Frans-Press və Röyter agentliyinin (Reuters) yaydığı bu xəbər "Les Echos" və digər mətbuat orqanlarında yer almışdır.

Bundan başqa, L'Express.fr saytı "Ermənistan və Azərbaycan arasında Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı hər şeyi başa düşmək" başlıqlı məqaləsində keçmiş Dağlıq Qarabağ Azərbaycan ərazisində yerləşən və əsasən ermənilərin yaşadığı ərazi kimi təqdim edilərək döyüşlərin intensivləşdiyini yazmışdır [16]. "L'Express" qəzetinin 2020-ci il 3 oktyabr tarixli sayında keçmiş Dağlıq Qarabağ müharibəsinin səbəblərinə toxunulmuş, Prezident İlham Əliyevin çıxışlarına istinad edərək Azərbaycanın mövqeyini oxuculara çatdırmışdır: "Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev atəşkəsə "ilkin şərt" olaraq Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycanın "işğal olunmuş ərazilərindən" çıxarılması çağırışını bir daha təkrarlamışdır. "Biz ərazilərimizi geri alacağıq, bu bizim qanuni haqqımız və tarixi məqsədimizdir" deyə Əl-Cəzirə televiziya kanalına verdiyi müsahibəsində bildirmişdir. "30 il daha gözləyə bilmərik, Qarabağ münaqişəsi indi həll olunmalıdır" deyərək problemə diqqət çəkmişdir.

"L'Independant" jurnalının 2020-ci il 25 oktyabr tarixli sayında Azərbaycan ilə erməni

separatçıları arasında toqquşmaların yenidən başladığı barədə məlumat verilmiş, hər iki tərəfin bir-birini münaqişənin sülh yolu ilə həllini əngəlləməkdə ittiham etdiyi qeyd edilmişdir. Məqalədə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin mətbuat açıqlamaları ilə sülhün tərəfdarı olduğunu göstərdiyi vurğulanmış, “Fox News”-a verdiyi müsahibədən nümunə verilmişdir: "Niyə azərbaycanlılar və ermənilər Gürcüstanda, Rusiyada, Ukraynada və digər ölkələrdə bir yerdə yaşaya bilərlər, Dağlıq Qarabağda yaşaya bilməzlər?" deyə sülhə olan inamını dilə gətirmişdir. Məqalədə Ermənistanın Azərbaycanı mülki əhalinin yaşadığı bölgələri bombalamaqda ittiham etdiyi, lakin Bakının bu iddiaları rədd etdiyi qeyd edilmişdir. Bakının Ermənistan silahlı qüvvələrinin toqquşmaları dayandırması şərti ilə atəşkəsi həyata keçirməyə hazır olduğu bildirilmişdir. Bu kontekstdə Azərbaycan Prezidentinin sülhün təmin edilməsində hər iki tərəfin iştirakının vacibliyi haqqında fikirlərinə müraciət olunmuşdur: “Sülh danışıqlarının effektivliyinə tamamilə əminəm, lakin bu, həm də Ermənistan tərəfinin iştirak etmək istəyindən asılıdır” [11].

Fransa mediasında müharibə bitdikdən sonra hadisələrin gedişatı barədə çoxsaylı materiallar yer almışdır. Frans-Press Agentliyi, “Le Monde” və digər nüfuzlu media resursları erməni sakinlərinin ağacları kəsdiklərini, elektrik kabellərini sökdüklərini, hətta hidroelektrik bəndin bəzi hissələrini yük maşınına yüklədiklərini bildirmişdir: "Evləri yandırır, ağacları kəsir, bütün əşyalarını götürürlər”, – ifadəsi ilə “Le Monde” qəzeti 2020-ci il 25 noyabr tarixli sayında vəziyyəti oxuculara çatdırmışdır. 53 yaşlı Banna Gaguik Yakçibekyan Frans-Press Agentliyinə verdiyi müsahibədə bu evlərdə azərbaycanlıların yaşamasına imkan verməyəcəklərini bildirmişdir. Məqalədə 1994-cü ildə Birinci Qarabağ müharibəsinin sonunda bu ərazilərdən qaçan azərbaycanlı əhalinin torpaqlarında ermənilərin yerləşdirildiyindən də bəhs edilmişdir [13].

Müharibəyə həsr edilmiş məqalələrin əksəriyyətində Birinci Qarabağ müharibəsinə toxunularaq tarixi səbəbləri xatırlanmışdır. Belə məqalələrdə bir qayda olaraq Birinci Qarabağ müharibəsi zamanı 30 min insanın qətlə yetirildiyi vurğulanmış, Azərbaycanın müharibəni uduzduğu və minlərlə azərbaycanlının öz evlərini tərk etmək məcburiyyətində qaldığı haqqında məlumat verilmişdir. İlk dəfə məhz İkinci Qarabağ müharibəsinə həsr olunmuş yazılarda “Yerevan tərəfindən dəstəklənən separatçılar” ifadəsindən istifadə olunmuşdur. ”Separatçı bölgənin diplomatiyası”, “separatçıların ordusu” kimi ifadələr 2020-ci il 5 oktyabr tarixində “L'Express” qəzetində dərc edilmiş məqalədə təkrar-təkrar işlədilmişdir. “Francetvinfo” 2020-ci il 17 oktyabr tarixində yazmışdır ki, “1991-ci ildə SSRİ dağıldı. Elə həmin il deputatların, daha sonra ilə əhalinin referendum vasitəsilə səsverməsi nəticəsində Dağlıq Qarabağ müstəqil elan edildi. Bu separatçı hərəkətlər Azərbaycan Respublikası tərəfindən dözülməz hesab olundu və o əraziyə qoşun göndərildi. Döyüşlər 30 mindən çox insanın ölümünə və yüz minlərlə insanın köçkünə çevrilməsinə səbəb oldu. Erməni separatçıları Azərbaycan ordusunu qovmağa nail oldular“. “Radio France”ın beynəlxalq bölməsinin direktoru Jean-Marc Four xüsusi radio verilişində ”separatizm” sözünün işlənməsindən narazılığını ifadə edən radio dinləyicilərinə cavab verib. O, dinləyicilərə beynəlxalq hüquqa istinad edərək bu sözün terrorizm deyil, əhalinin digər qrupundan ayrılmaq istəyən hissəsinə verilən ad olduğunu ətraflı izah edib və verilişin yazılı forması qəzetlərdə dərc edilib. “France Culture” radio kanalının 2020-ci il 18 oktyabr tarixində efirə gedən verilişində Azərbaycanla Ermənistan arasında müharibənin bir qürur məsələsi olduğu qeyd edilmişdir: “Onlar itirilmiş torpaqları geri qaytarmaq, hətta Ermənistanı üzr istəməyə məcbur etmək istəyirlər. Hərbi cəhətdən özünün üstün olduqlarını gözəl anlayır və uduzan dövlət olaraq qalmaq istəmirlər. Əhalinin çox hissəsi, əsasən də otuz il bundan öncə məcburi köçkün düşmüş ailələr dövlət başçısını dəstəkləyirlər”.

Vətən müharibəsinə türk dünyasının mövqeyi Fransa mediasında

İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı Türk dövlətlərinin mövqeyi Fransa mediasında müxtəlif prizmalardan təqdim edilmişdir. Xüsusilə Türkiyənin Azərbaycana verdiyi siyasi və mənəvi dəstək, xaricdəki təmsilçiləri və beynəlxalq platformalardakı nümayəndələrinin bu istiqamətdəki fəaliyyəti diqqətlə izlənilmiş və fərqli formalarda təqdim edilmişdir. Bu baxımdan Fransada media qurumları Türkiyənin bölgədəki rolunu vaxtaşırı gündəmə gətirmiş, bu vəziyyətin Qafqazdakı güc balansına təsirini müzakirə etmişdir. 2020-ci il 27 sentyabrda "Rfi.fr" internet saytında yayımlanan məqalədə Türkiyənin Qafqaz siyasətinə toxunulmuş, Prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğanın dəstək mesajları Fransa mediasında Türkiyənin Azərbaycanla həmrəyliyinin simvolik göstəricisi kimi qiymətləndirilmişdir [2]. Digər tərəfdən, Türkiyənin bölgədəki proseslərə təsiri, Ermənistanla diplomatik əlaqələrinin olmaması, sərhədlərin bağlanması kimi məsələlər gündəmə gətirilmişdir [9].

2020-ci il 14 oktyabrda "Le Express" jurnalında dərc olunan "Azərbaycanda türk "böyük qardaş" sevgisi ucaldıldı" başlıqlı məqalədə Türkiyənin Azərbaycana dəstəyinin Gəncədə türk bayraqlarına tələbatın artması ilə rəmzi məna daşıdığı bildirilmişdir. Bu vəziyyət Türkiyənin bölgədəki "böyük qardaş" rolunu gücləndirən göstərici kimi təqdim edilmiş, Gəncənin bombalanması kimi faciəli hadisələrdə Türkiyənin dəstəyinin Azərbaycan xalqında bu ölkəyə sevgi və sədaqəti artırdığı vurğulanmışdır [8]. Digər tərəfdən, "Le Progres" [10] və "Le Monde" qəzeti də Türkiyənin Azərbaycanı dəstəklədiyi ilə bağlı material vermişdir [12].

Fransa mediası Türkiyənin və xüsusilə Prezident R.T.Ərdoğanın regional siyasətinə tənqidi baxış nümayiş etdirmiş, Azərbaycana dəstəyi Ankaranın daha geniş geosiyasi hədəflərinin bir hissəsi kimi qiymətləndirilmişdir.

İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı türkdilli dövlətlərin mövqeyi Fransa mediasında müxtəlif baxış bucaqlarından təqdim edilmişdir. Ümumiyyətlə, Mərkəzi Asiya Türk Cümhuriyyətlərinin Ermənistan və Azərbaycan arasında keçmiş Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə münasibəti regional və beynəlxalq kontekstdə bəzi fərqliliklər göstərmişdir. Bu məsələdə Özbəkistanın mövqeyi xüsusilə diqqətəlayiq olmuşdur. Belə ki, Özbəkistan Birinci Qarabağ müharibəsi zamanı Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü və dövlət sərhədlərinin toxunulmazlığını dəstəkləyən qətiyyətli siyasət yürütmüşdür. Bu siyasətin ən konkret göstəricisi kimi Özbəkistan hökuməti keçmiş Dağlıq Qarabağ münaqişəsi həll olunana qədər Ermənistanla diplomatik əlaqələr qurmamaq qərarına gəlmişdir. Digər tərəfdən, Qazaxıstan, Qırğızıstan və Türkmənistan kimi ölkələr Ermənistanla daha yumşaq diplomatiya həyata keçirmişdirlər [1]. Bununla belə, bu dövlətlər 2020-ci il 27 sentyabr tarixində Ermənistanın Azərbaycana qarşı törətdiyi genişmiqyaslı hərbi təxribat nəticəsində Qarabağda əməliyyatların başlanması ilə bağlı narahatlıqlarını bildirmiş, xarici siyasət idarələri vaxtaşırı açıqlamalarla çıxış etmişlər. Həmçinin Türk Şurası münaqişənin Azərbaycan Respublikasının suverenliyi, ərazi bütövlüyü və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığı əsasında təcili həll olunmasının vacibliyini vurğulayan bəyanat yaymışdır. Həmin bəyanat Türk Şurasına üzv dövlətlərin keçmiş Dağlıq Qarabağ məsələsində Azərbaycanın yanında olduğunu göstərməsi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2021-ci il 19 yanvar tarixində Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının Baş katibi Bağdad Amreyevi videoformatda qəbul edərkən, Türk Şurasının müharibə dövründə Azərbaycanı dəstəkləyən təşkilat olduğunu, bəyanatlarla çıxış etdiyini xüsusi vurğulamış, müharibə dövründə və müharibədən sonrakı dəstəyə görə təşəkkürünü bildirmişdir [17].

Nəticə

Fransa mediası İkinci Qarabağ müharibəsinə qərəzli yanaşmış, oxucuda yanlış təsəvvür formalaşdırmış, birtərəfli informasiya vermiş, işğalçı ilə işğala məruz qalan tərəfləri tam ayırd etməmişdir. Bəzi materiallarda türkdilli dövlətlərin tarixi və mədəni bağları səbəbindən Azərbaycana dəstək verildiyinə diqqət çəkilsə də, Türkiyə ilə müqayisədə əhatəli və geniş şəkildə əks etdirilməmişdir. Ümumilikdə Fransa mediası türkdilli dövlətlərin mövqeyini Türk dünyasının həmrəyliyi kimi qiymətləndirmiş və bu xüsusda Türkiyənin liderliyini önə çəkmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Abbasbeyli, A. And Özsoy, B. (2019). An Evaluation On Economic-Development Of Azerbaijan and Ka- Akhstan After The Independence.- Baku Eurasian University Journal of Civilization, 8 (2), s. 24-31.
2. Affrontements au Haut-Karabakh: la crainte d'une intervention turque en cas de guerre. “Rfi.fr”, 27.09.2020. URL: https://www.rfi.fr/fr/europe/20200927-affrontements-haut-karabakh-la-crainte-d-une-intervention-turque-en-cas-guerre
3. Aras, İ. (2017). Avrupa Birliği’nin Dağlık Karabağ Sorunundaki Rolü. Avrasya Etüdleri Dergisi, 51 (1), s. 95-122.
4. Combats meurtriers dans le Haut-Karabakh, l'Azerbaïdjan et l'Arménie au bord de la guerre. “France 24”, 27.09.2020. URL: https://www.france24.com/fr/20200927-des-combats-ouverts-%C3%A9clatent-entre-l-arm%C3%A9nie-et-l-azerba%C3%AFdjan-dans-le-haut-karabakh
5. Comprendre le conflit sans fin entre l’Arménie et l’Azerbaïdjan. “Le Parisien”, 29.09.2020, URL: https://www.leparisien.fr/international/ comprendre-le-conflit-sans-fin-entre-l-armenie-et-l-azerbaidjan-29-09-2020-8393649.php
6. Conflit au Haut-Karabakh : manifestation pro-Arménie sur une autoroute française. “France 24”, 28.10.2020. URL: https://www.france24.com/fr/france/20201028-conflit-au-haut-karabakh-manifestation-pro-arm%C3%A9nie-sur-une-autoroute-fran%C3%A7aise
7. Conflit dans le Haut-Karabakh : des artistes d'origine arménienne manifestent leur soutien à l'Artsakh. “Francetvinfo”, 13.10.2020. URL: https://www.francetvinfo.fr/culture/spectacles/theatre/conflit-dans-le-haut-karabakh-des-artistes-d-origine-armenienne-manifestent-leur-soutien-a-l-artsakh_4138763.html
8. En Azerbaïdjan, l'amour exalté pour le "grand-frère" turc. “L`Express”, 14.10.2020. URL: https://www.lexpress.fr/monde/en-azerbaidjan-l-amour-exalte-pour-le-grand-frere-turc_2136450.html
9. Erdogan à l’assaut des Arméniens du Karabakh. “Revue des Deux Mondes”, 28.09.2020. URL: https://www.revuedesdeuxmondes.fr/erdogan-a-lassaut-des-armeniens-du-karabakh/
10. Haut-Karabagh: l'Arménie accuse la Turquie d'avoir abattu un de ses avions. “Le Progres”. 29.09.2020. URL: https://c.leprogres.fr/defense-guerre-conflit/2020/09/29/haut-karabagh-l-armenie-accuse-la-turquie-d-avoir-abattu-un-de-ses-avions
11. Haut-Karabakh - De nouveaux combats ont éclaté dimanche. “L`İndependant”, 25.10.2020. URL: https://www.lindependant.fr/2020/10/25/haut-karabakh-de-nouveaux-combats-ont-eclate-dimanche-9162550.php
12. Haut-Karabakh : la Turquie souffle sur les braises du conflit entre l’Azerbaïdjan

et l'Arménie. "Le Monde", 30.09.2020. URL: https://www.lemonde.fr/international/article/2020/09/30/la-turquie-souffle-sur-les-braises-du-conflit-entre-l-azerbaidjan-et-l-armenie_6054193_3210.html
13. L'Azerbaïdjan reprend le district de Kelbadjar, voisin du Haut-Karabakh, la deuxième des trois rétrocessions. "Le Monde", 25.11.2020. URL: https://www.lemonde.fr/international/article/2020/11/25/l-azerbaidjan-reprend-le-district-de-kalbajar-voisin-du-haut-karabakh-la-seconde-des-trois-retrocessions_6060994_3210.html
14. Sadık, R. (2023). Iı. Karabağ Savaşı'ndan Sonra Güney Kafkasya'da Barış Arayışları. Düşünce Dünyasında Türkiz Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (66), s. 10-51).
15. Tatli, R. və Pınar, Y. (2021). Soğuk Savaş Sonrası Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Gelişmeler Bağlamında Güney Kafkasya. İzmir: İKSAD Yayınları.
16. Tout comprendre au conflit entre l'Arménie et l'Azerbaïdjan dans le Haut-Karabakh. "L`Express", 03.10.2020. URL: https://www.lexpress.fr/monde/tout-comprendre-au-conflit-entre-l-armenie-et-l-azerbaidjan-dans-le-haut-karabakh_2135653.html
17. İlham Əliyev Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının Baş katibini videoformatda qəbul edib. "Prezident.az", 19.01.2021. URL: https://president.az/az/articles/view/50282

Açar sözlər: *Azərbaycan, Fransa, İkinci Qarabağ müharibəsi, Türk dövlətləri, media*

Parvana Ibrahimova

Baku State University
Ph.D. in Political Sciences, Associate Professor

Vusala Aliyeva

Paris-Sorbonne University
Ph.D. in Social Sciences

THE SECOND KARABAKH WAR IN THE FRENCH MEDIA (based on the reflection of the position of Türkiye and Azerbaijan)

ABSTRACT

In the article about Azerbaijan-France relations, the policy of France in the South Caucasus, as a member of the UN Security Council and the co-chair of the OSCE Minsk Group, in the direction of settling the former Nagorno-Karabakh problem was analysed. Regarding the First and Second Karabakh wars, the position of France, based on the "double standard," was studied based on the materials of the Agence France-Presse (AFP), "Le Parisien," "Le Monde," "L'Express" newspapers, and the French media as a whole. His biased approach to the Second Karabakh War, creating a wrong impression in the reader, giving one-sided information, and not fully distinguishing between the occupier and the occupied parties has been reflected in the analysis. Some materials drew attention to the support of the Turkic-speaking countries due to historical and cultural ties to

Azerbaijan and their position in relation to the Patriotic War, but this cooperation was not comprehensively and widely reflected in comparison with Turkey. In general, the French media evaluated the position of the Turkic-speaking countries as the solidarity of the Turkic world, highlighted Turkey's leadership in this regard, and all this was analysed and summarized.

Keywords: *Azerbaijan, France, Second Karabakh War, Turkish states, media*

Парвана Ибрагимова

Бакинский Государственный Университет,
доктор философии по политическим наукам, доцент

Вюсаля Алиева

Париж-Сарбоннский университет,
доктор философии по социальных наукам

ВТОРАЯ КАРАБАХСКАЯ ВОЙНА В СМИ ФРАНЦИИ
(на основе отражения позиции Турции и Азербайджана)

РЕЗЮМЕ

В статье об отношениях Азербайджана и Франции анализируется политика Франции на Южном Кавказе и деятельность как члена Совета Безопасности ООН и сопредседателя Минской группы ОБСЕ по урегулированию бывшей нагорнокарабахской проблемы. Позиция Франции, выступающей из «двойных стандартов» в отношении Первой и Второй Карабахской войн, изучалась особенно по материалам Agence France-Presse (AFP), «Le Parisien», «Le газеты «Монд» и «Экспресс». В целом в анализе нашел отражение предвзятый подход французских СМИ ко Второй Карабахской войне, создающий у читателя ложное впечатление, предоставляющий одностороннюю информацию, не проводящий полного разграничения между оккупантом и оккупированной стороной. В некоторых материалах обращалось внимание на поддержку тюркоязычных стран в силу исторических и культурных связей с Азербайджаном и их позиции по отношению к Отечественной войне, однако это сотрудничество не нашло всестороннего и широкого отражения по сравнению с Турцией. В целом, французские СМИ оценили позицию тюркоязычных стран как солидарность тюркского мира, подчеркнули лидерство Турции в этом отношении, и все это было проанализировано и обобщено.

Ключевые слова: *Азербайджан, Франция, Вторая Карабахская война, турецкие государства, СМИ*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.214

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR
INTERNATIONAL RELATIONS

UOT 327(4/9);930.22(4/9); 327; 351.78; 504.4/8; 614.8

FUAD HUMBATOV

Associate Professor at the Chair of Planning and administration of sustainable development of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Ph.D., Post-doctoral researcher of the political science program in Baku State University

e-mail: fuad.humbatov@mail.ru, fuad.humbatov@COP29.az

ENVIRONMENTAL AND SOCIO-POLITICAL SECURITY RISKS CORRELATION IN THE MOUNTAINOUS COUNTRIES AND ROLE OF INTERNATIONAL COOPERATION IN MITIGATION OF THE RISKS IN THE SOUTH CAUCASUS

The paper is devoted to the study of the correlation of risks to the environmental and socio-political security systems in mountainous areas (countries, regions) based on the relevant quiantified assessement methodology elaborated by the author in his work [5]. These interrelated risks represent serious hurdles towards achievement sustainable mountain development and regional socio-political stability. In the menttioned paper the author introduced a new notion - "Climate Conflicts Vulnerability İndex" (CCVİ) as unique metrics for assessment of correlation between climate change and socio-political risks. Calculated by a special formula CCVİ determines a degree of propensity or predisposition of any country (areas), including mountainous ones, to be negatively impacted by the climate conflicts as direct and indirect consequences of the global climate change. The current paper focuses mainly on mountainous countries, regions in provision of correlation analysis of environmental and socio-political security risks, taking into account their specific vulnerabilities, i.e. direct and indirect climate change impacts to the mountainous areas, their cultural, socio-economical life, religious and mentality peculiarities, social traits etc. Moreover, the paper studies some potential risks of climate conflicts in the South Caucasus region, as well as the role of institutions of international cooperation in timely prevention of such socio-political risks.

Nowadays the main threats and risks hindering achievement of sustainable development goals are political confrontations, armed conflicts, economic and financial crises, as well as global environmental problems, new possible waves of pandemics and other challenges. In some cases, we could observe a high correlation of these risks when they can reinforce each other.

In this regard, diplomatic confrontations, or even armed conflicts in various regions of the world, with direct or indirect participation

of global geo-political players could certainly lead to some economic crises on a regional or even global scale. Moreover, these conflicts could create new environmental threats or make existing ones more dangerous and cascading in terms of their scales and impacts. We could add to these environmental risks significant amount of greenhouse gas emissions into the atmosphere during various military operations, as well as the damages to the ecosystem and biodiversity degradation. By the way, it should be noted that up to 5.5% (about 3.3 Gt CO2 eq.) of the annual global GHG emissions is emitted into the atmosphere during military operations (war, military operations, exercises, etc.) ([11]).

At the same time, there are some comprehensive researches on negative impacts of environmental, particlularly global climate change risks to the global and regional socio-political security system of some country or even whole region ([1-5]). Therefore, the study of correlation of the mentioned risks in the context of international relations, sustainable development is high importance. All these mentioned aspects form a "matrix of risks correlation" that describes interdependence between political security, environmental, energy, food and other security risks.

In this paper we will focus on some key aspects of mountainous countries, regions in terms of correlation analysis of environmental and socio-political security risks, taking into account their specific features being impacted of direct and indirect climate change, their cultural, socio-economical life, religious and mentality peculiarities etc. Here below we will provide a methodology of calculation of the climate conflict vulnerability indices for mountainous countries and regions and compare them with the lowland ones in order to better confirm that the climate conflict risks mapping for mountainous regions is much more multifaceted and uncertain to a great extent. In our general view, mountain regions provide indispensable goods, opportunities and services to all regions. The half of the global population gets fresh water for domestic use and lowland irrigation from mountains. Green energy transition services and products (hydropower, green hydrogen etc.) also mostly depend on the water resources of the mountains which are also rich for their biological resources, raw materials as well as very attractive tourist destinations. Moreover, the mountains are oases of ethno-cultural and religious diversities. All these resources and assets would enable to provide a robust sustainable development not only for such regions, as well as for all adjacent territories.

Despite all these assets, nowadays many mountain regions have come across with multiple environmental, socio-political and economical risks and hazards because of inadequate level of inclusivity of the governance, low attention to the needs and aspirations of the local communities, as well as high speed of industrialization sometimes having nothing to do with famous "just transition". As a result, globally, approximately 40% of the mountain population in developing and transition countries is vulnerable to food insecurity, and half are chronically hungry. Therefore, many mountain inhabitants have chosen to migrate to lowland areas and urban centers in search of employment and income. This has led to land abandonment, that leads to loss of cultural heritages.

Before passing to the climate conflict vulnerability indices measurement for mountainous countries and regions and comparing them with the lowland ones, let's refer to [5], where the author of the current paper introduced new methodology of calculation of the "Climate Conflicts Vulnerability Index" (CCVI) as a metrics for assessment of vulnerability of the country to the local or international climate conflicts on the base of correlation analysis between environmental and socio-political risks. Thus, herewith we bring some formulas of CCVI etc. for application to the mountainous countries or even regions. First of all let's

remind the notion climate risk that is of a core one for adaptation polices and measures. This notion is introduced by the following formula in a number of reliable scientific sources ([12]) :

Risk = Probability of climate hazards* Climate Vulnerability (1)

In this formula, the Climate Vulnerability of the each country, including mountainous one, to the negative effects of global climate changes is measured by the Climate Vulnerability Index that is calculated throuhg the following formula ([13], [14]):

Climate Vulnerability Index =
= {(Exposure) + Climate Sensitivity + (2)
+ (1– Adaptive Capacity)}/3.

Thus, according to the definition given by the IPCC to the concept of "Climate Vulnerability" to climate change, this concept expresses the degree of vulnerability and inability of geophysical, biological and socio-economic systems of any country, including mountainous one or entity to the negative impacts of global climate change, including climate change (vulnerability) to extreme climate events. Actually Climate Vulnerability Index (CVI) expresses the mean of the values of indices of climate sensitivity, probability of exposure to climate change and adaptability ([15]). The value of these indices for each component in this formula vary between 0 and 1. The detailed information on explanation and calculation methodology of the mentioned components is in the same source.

Taking into account this approach, we are going to introduce the notion of "Climate Conflicts Vulnerability - CCV" for any country (or their union), including mountainous one, which expresses the degree of weakness and inability of the socio-political security system (security in a broad sense) of any country or union of countries vis-a-vis to risks that are directly and indirectly related to the negative effects of climate change.

Thus, in order to measure the value of the notion of Vulnerability to Climate Conflicts, it was used the following formula for the "Climate Conflicts Vulnerability Index" (CCVI):

Climate Conflicts Vulnerability Index =
= {Climate Vulnerability Index +
+ Climate Sensitivity Index of Security + (3)
+ (1 – Climate Conflict Prevention Capacity)}/3,

where the Climate Vulnerability Index (CVI) is determined by the above-mentioned formula (2), Climate Sensitivity Index of Security (CSIS) (in a broad sense) is calculated by the following formula:

CSİS=(A1+A2+A3+B1+B2+C+D+
+E+F+G+H1+H2+İ+J1+J2)/15, (4)

where

– A1- index of influence of global and regional geopolitical players (states and their unions) having local or regional political interest in the given country (or region). The index is equal to the absolute value of the difference between the number of “negative” states - N (i.e. N- the number of global and regional geopolitical players not interested in stability in the given country) and “positive” states - P (i.e. P- the number of global and regional geopolitical players interested in stability in the given country) states over the sum of N and P:

$$A1= |N-P|/(N+P) \quad (5)$$

where, if P is greater than N, A1 should be taken as zero;

– A2 - the number of unresolved political items in the bilateral or multilateral diplomatic relations agenda with neighbourng countries or confrontations since the base year until now (here the base year is taken as 1991), related to the joint use of transboundary water basins or their contaminations as well as

transboundary mountain natural resources, cultural, religeous assets etc. in the region where the country is located. These unresolved items are those that could lead any time to serious regional confrontations or even armed conflicts, difficult political and economic situation in the region, actively used by the geopolitical players not interested in the socio-political stability of the region

A3 – the number of confrontations or armed conflicts with neighboring countries in the region that have not been ultimately resolved with a peace agreement since the base year (the base year is taken as 1991);

– B1- the difference of total sum of changes in the share of population number of each ethnic minority in total population number of the given country (or its region, depending of the scale of assessment) compared to the base year (base year is 1991) with the change of number of the total population (in percentage) in the current year compared with the base year total population number (if the change in the share of population number of some ethnic minority or the total population is negative in the given period, this change should be taken as 0);

– B2 - the maximum value of the ratio of the annual number of inflow of foreign migrants to the country (or region correspondingly) to the number of the total population at the same year (or population of the region) within last ten years;

– C - the ethno-conflict sensitivity of the country (correspondingly, in region), that is expressed as a ratio of the total number of conflicts (or confrontations) between ethnic groups since the base year till now to the number of years since the base year (base year - 1991);

– D - the ratio of conflicts (or confrontations) related to the direct or indirect effects of climate change in the country (correspondingly, in the region) to the overall number of conflicts (confrontations) between population groups (including ethnic ones), social and ethnic communities in place (base year - 1991);

E - the ratio of ethnic conflicts (confrontations) between ethnic groups in the country (correspondingly, in the region) that occurred as a result of their migration to the total number of conflicts between ethnic groups since the base year (base year - 1991);

– F- the degree of dependence of the country (correspondingly, region) economy on agriculture or on the main economic sectors and resources (water resources, mountain, forest resources) that are very sensitive to the effects of climate change.This degree of dependence could be measured as a sum of shares in GDP and shares in population incomes) (high - 3, medium - 2, low - 1);

– G- degree of sensitivity of the country's (correspondingly, region) climate response measures (mitigation and adaptation policies, measures), in terms of their turning in local and international conflicts (confrontations). The sensitivity indicator is expressed as the ratio of the number of conflicts that have occurred since the base year as a result of climate measures (mitigation and adaptation policies, measures) to the total sum of number of local conflicts (confrontations) between population groups, social and ethnic communities, and between states of the considered region (if there's no any local conflicts etc., including climate measure related ones, the total sum is taken as zero, base year - 1991);

– H1- the maximum value during last ten years of the sum of the annual differences (if the difference is negative, zero should be taken) of the percentage of unemployment, as well as the percentage of poverty in each ethnic minority of the country (correspondingly, region), respectively, with the percentage of unemployment and poverty for the whole population;

– H2 – the maximum value during last ten years of the sum the sum of the differences (if the difference is negative, 0 should be taken) of indicator of distribution of average of annual incomes for each ethnic minority (calculated on the basis of the Gini coefficient

[16])) with the indicator of distribution of average of annual incomes of the general population in the country (correspondingly, region)

– I – the maximum value (during last ten years) of the total statistics of the separate social stress factors sensitive to climate changes in the country (correspondingly, region) (i.e., loss of some jobs by some social groups as a result of the negative socio-economic effects of climate changes, disappearance of some specialties from the labor market during the climate measures (adaptation and mitigation), decrease in income, increase of health problems of the population etc.);

– J1 – the maximum value (during last ten years) of indicators of the country distribution of Inclusive Development Indices (IDI, calculated on the basis of the Gini coefficient) among different administrative regions of the country, which equals the sum of absolute values of differences between IDI of separate regions of the country with the IDI of the whole country;

– J2- the maximum value (during last ten years) of indicators of the regional distribution of Inclusive Development Indices (IDI, calculated on the basis of the Gini coefficient) among different states in the region where the given country is located, which equals the sum of absolute values of differences between IDI of each countries of the region with IDI of the given country

In addition, the Climate Conflict Prevention Capacity (CCPC) is defined as:

$$CCPC= (K+L+M+N+O)/5 \quad (6)$$

K – the potential of the country for neutralization of the geopolitical and economic influences of the main geopolitical players having in the region (country): taking into account the combat capabilities of its armed forces (i.e. international rating of the country armed forces), flexible diplomacy, membership or active participation in a influencive strategic-military alliances (high - 5, good - 4, average - 3, weak - 2, low - 1);

L - the number of preventive measures carried out in the country (or region) on political, ideological, and legal issues with contingents prone to ethnic conflicts and social discontent;

M - level of diversification of economy of the country (region) (high - 3, medium - 2, low - 1);

N- the potential of elimination of dependence of the GDP of the country (region), income of the population from agriculture or other sectors which are highly sensitive to the adverse effects of the global climate change (water resources, mountain, forest resources, coastal agriculture etc.) (high - 5, good -4, medium -3, weak - 2, low - 1);

O - the potential of the country (or region) to adapt to the negative effects of the global climate changes, i.e. the Adaptive Capacity mentioned in the formula (2) ([17]). As a matter of fact, CCV determines a degree of propensity or predisposition of some mountainous country or region be negatively impacted by the climate conflicts as direct and indirect consequences of the global climate change. In addition, here below we will pay a special attention to the analysis of the risks of climate conflicts in the regions of the South Caucasus and the Caspian basin, as well as role of institutions of international cooperation towards prevention of such risks.

If we look at the components of the Climate Sensitivity Index of Security and the Climate Conflict Prevention Capacity indices for mountainous countries or regions and compare them with those for lowland regions, we can easily notice that the mountain-related indices are much higher than latters due to traditional socio-economic difficulties induced by energy and resources access issues, ethno-social and communication issues etc., as well as climate change vulnerabilities and low adaptive capacity to climate change in the mountainous regions. Since the mountain ecosystems have been identified by the IPCC

among the most vulnerable to climate change, as temperature evolves faster in these regions, both in terms of impacts on the population that live there, but also in the ecosystem services they provide ([18]). Moreover, the severity of climate events, meaning the scale of their destructive impact, is also increasing. As it's well known, the processes related to global climate change, especially the intensity and amplitude of extreme climate events are increasing. According to the last – 6th Assessment Report (AR6) of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), the frequency of heatwaves could increase four times, droughts could double, and extreme precipitation events could increase up to 50% by 2030 ([19]). Moreover, according to another prominent organization - WMO reports, while the number of extreme climate events increased by more than five times from 1970 to 2019, the cost of the damage caused by these events increased approximately eightfold during the same period ([20]). Therefore, the Climate Conflict Vulnerability Indices for mountainous countries and regions (particularly cross-border ones) are essentially higher than for lowland regions.

Generally, the vital role of mountainous regions for upstream and downstream populations has increasingly been recognized at the international level. The preservation of mountain environmental assets improvement of local livelihoods is clearly reflected in Chapter 13 of the UN Conference on Environment and Development's (UNCED) Agenda 21 (Conference in Rio de Janeiro) and in the Rio+20 outcome document ([21]). Mountains are mentioned in a special chapter in the UN Convention on Biological Diversity (CBD) ([22]), and efforts are under way to include them in the UN Framework Convention on Climate Change.

Due to these circumstances only comprehensive sustainable development planning for mountainous regions, cooperation all trans-border countries could alleviate socio-economical backlog and comparatively low living standards the certain number mountainous countries and regions. Only through these progressive activities, one can reduce the Climate Conflict Vulnerability Indices for mountainous countries and regions, which is high importance for regional and global political security.

There are huge number accidents in all over the world, proving once more a high level exposure and sensitivity of daily life and economic activities of the mountain population to the climate change.

Coming to the Caucasus mountains region issues, it should be noted that in the recent years, the terrible glacier slides, mudflows happened in the mountain tourism areas bordering with Russia, Georgia and other countries, as a result of a long period of extreme warming. These glacier slides had not only seriously damaged the sector premises and local communities but also led to loss of lives. For example, on September 20, 2002, in North Ossetia (Russia) and on September 14 in the Alibek Valley near Russia's famous "Dombay" mountain tourism center, as well as on August 3, 2023, devastating mudflows resulting from glacier melt due to global warming caused severe damage to the famous Shovi resort (formerly known as Shamshovi) near the village of Glola in the North-western Georgia, and led to a loss of lives. Thus, during the Shovi Tragedy, the essential part of the famous resort infrastructure, nestled in the forest, was washed away by a mud flood descending from the mountains in a matter of minutes, resulting in over 32 deaths as people were trapped under mountain debris and tree remains ([23]). Actually, despite the high likelihood of such events recurring at the Shovi resort, according to experts, all tourist activities are still continued. Glacier monitoring is provided annually through a special modeling by a Swiss institution specialized in mountain glacier processes.

Besides the mountain issues, such interrelated matter as water, agriculture and

energy issues are of particular sensitivity in the South Caucasus. This is mainly due to the practice of use of water resources at the national level in various sectors and existence of an effective mechanism of the coordinated use of water resources between countries above and below the flow of transboundary rivers. All these factors, of course, should be taken into account by the relevant international organizations, UN specialized organizations, the European Organization for Security and Cooperation, relevant EU institutions monitoring security and political stability issues, facilitating cooperation in the region, in order to provide timely assistance to prevent any diplomatic or armed conflicts between regional states due to the mentioned reasons. It could be done by international organizations through elaboration of stimulation mechanisms of the rapid joining of Georgia and Armenia to the aforementioned Helsinki Convention or speeding up the process signing new effective bilateral international treaties on the matter of coordinated use and protection of water resources in the transboundary rivers.

However, the signing of any agreement with Armenia on the matter could be realized only after signing of the expected comprehensive peace agreement with the Republic of Azerbaijan. In this regard, at the Munich Security Conference (MSC) in February 2023, the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev made a clear message: "...I believe that Azerbaijan and Armenia should demonstrate their distance from the long-standing clash and put an end to mutual enmity and hostility. We are currently working on a peace agreement between Armenia and Azerbaijan. We hope that we will complete this work soon, not later. I think this can serve as a good example for countries with serious historical differences to come together and close the page of hostility..." ([24]).

Let's remark that in the global tourism sector, including mountain tourism, there are still potential investment opportunities, a high human capital share for creating assets, and even the capacity to replace tourist destinations as adaptation actions to the climate change. However, businesses based on sensitive natural assets, such as mountain tourism, where tourist sites cannot easily be relocated, will face serious challenges with intensification of the climate change impact. In some cases, ski tourism operators may adapt to global warming by moving to higher foothill areas. At the same time, as mentioned earlier, mountain tourism and health tourism facilities in mountainous regions planning to relocate to higher foothill areas should carefully analyze the new locations' vulnerabilities to the risks from glacier slide, other direct and indirect climate change impacts.

Taking into an account the abovementioned arguments, we can suppose that only through ensuring more visibility to mountain vulnerability to climate change, collaboration for stronger voice of mountainous areas, the international community could give mountains the importance they deserve actually as well as reduce CCVI for each mountainous countries and regions. Moreover, only increasing the adaptation and resilience capacities through nature-based solutions could minimize above-mentioned loss and damages on mountain peoples and their livelihoods.

It's necessary to remark that Article 4.8 of the UNFCCC invites Parties to give full consideration to the needs arising from the adverse effects of climate change on fragile ecosystems, including mountainous ecosystems, among others ([25]). In the spirit of the article a certain number Parties have provided concerted activities in order to raise the item of mountains sustainable development and climate resilience in various high level international platforms, including COPs. Thus a certain number of Parties (UNFCCC) ([26]) supported establishment of a Dialogue on Mountains and Climate Change and agreed to request the Convention Secretariat, through a plenary decision of COP 28, to hold the first edition during the 29th session of the

Conference of the Parties (COP29) to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) in Baku, 11-22.11.24, that was successfully done in COP28. Moreover, during COP29 there were well organized several mountain-related events across official side events, exhibits and pavilions, including two events within the framework of the Mountain Partnership: Accelerating climate action for mountains and mountain people - specialized approach for each region, as well as Human mobility and climate change in mountain areas – priorities for action ([27]).

Bibliography:

1. Bulloch and A. Darwish, Water Wars: Coming Conflict in the Middle East (London: Victor Gollancz, 1993).
2. Buzan, Barry (1991) P eople, states, and fear: an agenda for international security studies in the post-Cold War era (New York: Harvester Wheatsheaf), p.19-20.
3. Carson, R. Silent Spring; Fawcett Publications: Robbinsdale, MN, USA, 1962, Hardin, G. The Tragedy of the Commons. Sci. New Ser. 1968, 162, 1243–1248
4. Deudney D., 'Environmental Security: Muddled Thinking', Bulletin of The Atomic Scientists, 47: 3 (April 1991), pp. 22–8.
5. Humbatov F. The correlation of environmental and political security risks and the role of international cooperation in the prevention of the risks (in Azerbaijani), Dövlət İdarəçiliyi: Nəzəriyyə və Təcrübə" elmi-nəzəri jurnal, 2023 ,№4(84), səh.161-186.
6. Humbatov F., Low emission development outlook and its role in the environmental security system of the Republic of Azerbaijan", Baku, "Tuna"PPC LLC, 256 p.
7. Humbatov F., Low emission development prospective of the Republic of Azerbaijan and regional environmental security challenges". Public Administration: theory and practice. Scientific and theoretical journal. 2023, №1(81), Baku, Publication of Academy Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, pp.213-230.
8. Kahl, Colin H (1998), Population growth, environmental degradation, and state-sponsored violence: The case in Kenya, 1991-1993. International Security 23(2), 80-119
9. Koren, Ore. Food abundance and violent conflict in Africa. American Journal of Agricultural Economics, 2018, 100(4):981–1006.
10. Kumar R., Strategic Analysis, 44(5), 479-489 (2020)
11. https://ecdpm.org/work/addressing-military-carbon-footprint-cop28#:~:text=This%20points%20to%20a%20major,data%20from%202017%2D2020
12. https://www4.unfccc.int/sites/NAPC/Country%20Documents/General/apf%20technical%20paper04.pdf
13. https://unfccc.int/files/adaptation/methodologies_for/vulnerability_and_adaptation/application/pdf/vulnerability_indices.pdf
14. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-03/Climate%20Vulnerability%20Index%20Book.pdf
15. https://unfccc.int/files/adaptation/methodologies_for/vulnerability_and_adaptation/application/pdf/vulnerability_indices.pdf
16. https://www.investopedia.com/terms/g/gini-index.asp
17. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-03/Climate%20Vulnerability%20Index%20Book.pdf
18. https://unfccc.int/sites/default/files/resource/_Background_Note_COP28_

Mountains_and_climate_change_08112023.pdf
19. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_Full_Report.pdf
20. https://wmo.int/
21. United Nations. 1993. Earth Summit Agenda 21: The United Nations Programme of Action from Rio. New York, NY: United Nations.
22. United Nations. 2012. The Future We Want: Resolution Adopted by the General Assembly on 27 July 2012 (A/RES/66/288). http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/476/10/PDF/ N1147610.pdf? OpenElement; accessed on 18 August 2014.
23. https://www.bbc.com/russian/articles/c9ejkg4dg91o
24. http://www.publichealthnewswire.org/?p=climate-update-2021
25. https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf
26. https://unfccc.int/sites/default/files/resource/_Background_Note_COP28_Mountains_and_climate_change_08112023.pdf
27. https://www.fao.org/mountain-partnership/events/event-detail/en/c/1676345/

Keywords: *climate change, environmental security, socio-political security, international relations, sustainable development of mountains, adaptation, climate conflicts, Climate Conflicts Vulnerability İndex*

Fuad Hümbətov

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Davamlı inkişafın planlaşdırılması və
idarə edilməsi kafedrasının dosenti,
BDU-nun siyasi elmlər doktoru proqramı üzrə doktorantı

DAĞLIQ ÖLKƏLƏRDƏ EKOLOJİ VƏ SOSİAL-SİYASİ TƏHLÜKƏSİZLİK RİSKLƏRİNİN KORRELYASİYASI VƏ CƏNUBİ QAFQAZDA RİSKLƏRİN AZALDILMASINDA BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIĞIN ROLU

XÜLASƏ

Məqalə müəllifin risklərin kəmiyyət qiymətləndirilməsi üzrə hazırladığı metodologiya əsasında dağlıq rayonlarda (ölkələrdə, regionlarda) ekoloji və sosial-siyasi təhlükəsizlik sistemləri üçün risklərin korrelyasiyasının öyrənilməsinə həsr olunmuşdur. Belə ki, qarşılıqlı əlaqəli risklər dağlıq rayonların davamlı inkişafına və regional sosial-siyasi sabitliyə nail olmaq yolunda ciddi əngəllər yaradır. Məqalədə əsas diqqət iqlim dəyişmələrinin dağlıq ölkələrə, regionlara birbaşa və dolayı təsirləri, bu ərazilərin mədəni, sosial-iqtisadi həyatı, milli, dini və mentalitet xüsusiyyətləri, sosial xüsusiyyətləri və s. nəzərə alınmaqla ekoloji və sosial-siyasi təhlükəsiz sistemləri risklərinin korrelyasiyasına yönəldilir. Bundan əlavə, Cənubi Qafqaz regionunda iqlim münaqişələrinin potensial riskləri, həmçinin belə siyasi risklərin vaxtında qarşısının alınmasında beynəlxalq əməkdaşlıq institutlarının rolu araşdırıllr.

Açar sözlər: *iqlim dəyişmələri, ekoloji təhlükəsizlik, sosial-siyasi təhlükəsizlik, beynəlxalq münasibətlər, dağlıq ərazilərin davamlı inkişafı, adaptasiya, iqlim münaqişələri, İqlim Münaqişəsi Zəifliyi İndeksi*

Фуад Гумбатов

Доцент кафедры “Планирование и управление устойчивого развития” Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики, доктор философии по физико-математическим наукам, докторант программы доктора политических наук Бакинского Государственного Университета

КОРРЕЛЯЦИЯ РИСКОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ГОРНЫХ СТРАНАХ И РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В СНИЖЕНИИ РИСКОВ НА ЮЖНОМ КАВКАЗЕ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена изучению корреляции рисков для систем экологической и социально-политической безопасности в горных районах (странах, регионах) на основе разработанной автором методологии количественной оценки рисков. Эти взаимосвязанные риски создают серьезные препятствия на пути достижения устойчивого развития горных районов и региональной социально-политической стабильности. Основное внимание в работе уделено горным странам, регионам при проведении корреляционного анализа экологических и социально-политических рисков безопасности с учетом их специфики с точки зрения прямого и косвенного воздействия изменения климата на горные районы, их культурную, социально-экономическую жизнь, религиозные и ментальные особенности, социальные особенности и т.д. Кроме того, исследованы потенциальные риски климатических конфликтов в регионе Южного Кавказа, а также роль институтов международного сотрудничества в своевременном предотвращении таких политических рисков.

Ключевые слова: *климатические изменения, экологическая безопасность, социально-политическая безопасность, международные отношения, устойчивое развитие гор, адаптация, климатические конфликты, индекс уязвимости климатических конфликтов*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.215

B E Y N Ə L X A L Q M Ü N A S İ B Ə T L Ə R
I N T E R N A T I O N A L R E L A T I O N S

UOT 327; 930.22

АФЕТ САФАРОВА

Доцент кафедры «Дипломатии и современных интеграционных процессов» Бакинского Государственного Университета, доктор философии по политическим наукам

e-mail: afa.sfrva.19@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА В СФЕРЕ КОММУНИКАЦИЙ И ЛОГИСТИКИ В НОВЫХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ РЕАЛИЯХ НА ЮЖНОМ КАВКАЗЕ В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ ТРАНСКАСПИЙСКОГО МЕЖДУНАРОДНОГО ТРАНСПОРТНОГО МАРШРУТА (ТМТМ)

Введение

Глобальные изменения на мировой арене и трансформация торгово-экономических отношений на Евразийском континенте последних лет стали причиной повышенного интереса к ряду проектов. На сегодняшний день, желание воплотить эти проекты, которые по ряду причин считались невыполнимыми, подхлестнули и события, развернувшиеся после начала российско-украинской войны.

Антироссийские санкции, разрыв прежних экономических цепочек, смещение политических центров в новые регионы и многое другое оказали самое непосредственное влияние на активизацию деятельности стран центральноазиатского региона, где увидели в сложившейся ситуации окно возможностей для выгодных альтернативных транспортных маршрутов. В этой связи неудивительно, что за последний год резко усилилось внимание к Транскаспийскому газопроводу (ТКГ), который стал одним из стратегически важных энергетических проектов на всем евразийском пространстве.

Россия находится сегодня под санкциями, и с ней ограничено торгово-экономическое сотрудничество со стороны ряда стран. В результате, государства Центральной Азии и Китай ищут новые возможности наращивания экспорта своих товаров в Европу в обход России. Наиболее перспективной альтернативой Северного торгового коридора, в котором доминирующее место занимает Россия, так как контролирует большую часть транспортного пути, и традиционного морского пути через Индийский океан выступает Срединный коридор, созданный для поставки товаров из Центральной Азии в Европу. Этот коридор получил также название Транскаспийский международный транспортный маршрут. Для ключевых стран, через которые проходит Срединный коридор, в частности это Азербайджан, Китай, Грузия, Казахстан и Турция, этот маршрут даст возможность извлечь выгоду из международного интереса к альтернативному

евразийскому торговому маршруту, который обходит Россию.

Срединный Коридор примерно следует по маршруту древнего Шелкового пути. В то время как исторический торговый путь проходил к югу от Каспийского моря и через Персию (современный Иран), Срединный Коридор обходит Иран, используя порты в Казахстане и Туркменистане для транспортировки грузов через Каспийское море в Азербайджан. Оттуда грузы направляются в Европу через грузовые порты Грузии или через территорию Турции.

Актуальность развития Срединного торгового коридора

Трагические события 7 октября 2023 года послужили началу эскалации на Ближнем Востоке, в результате которого послужило росту количества атак хуситов в Красном море. Кроме этого, многочисленные международные санкции против России выявили аспект, что самые популярные глобальные маршруты судоходства стали все более ненадежными. В России железнодорожный транзит грузов на западном направлении резко упал с началом полномасштабного вторжения в Украину. В результате, менее известный маршрут, Срединный Коридор, может оказаться жизнеспособной альтернативой для международных рынков.

Красное море и Суэцкий канал являются важными узловыми пунктами для международного судоходства и торговли. По оценкам, до 15 процентов мировой торговли проходит через Суэцкий канал, а также до 30 процентов мировых объемов контейнерных перевозок [4]. С ноября хуситы совершили почти 60 атак на торговые и военные суда в Красном море и Аденском заливе. Несмотря на продолжающиеся атаки, судоходные компании все еще работают по этому маршруту. Однако многие из этих компаний вводят дополнительные сборы, включая экстренные доплаты, которые могут составлять тысячи долларов за контейнер, чтобы компенсировать опасности судам и экипажам.

Другие компании предпринимают шаги для полного избегания маршрута через Суэц, даже если это приводит к большему времени транзита и более высоким затратам. Аналитики оценивают, что около 90 процентов обычной грузоподъемности контейнеров, проходящих через Красное море и Суэцкий канал, были перенаправлены, чтобы огибать мыс Доброй Надежды в Южной Африке. Отправления из Восточной Азии в Европу теперь могут занимать до 10 дополнительных дней транзитного времени. Некоторые компании даже прибегают к воздушной перевозке в качестве способа доставки своего груза. Хотя этот метод значительно сокращает время транзита и является намного безопаснее, стоимость воздушной перевозки может быть в 15 раз дороже, чем традиционный морской маршрут через Суэц [8].

Санкции против России и растущее нежелание использовать Северный Коридор привели к существенному снижению объемов перевозок по этому маршруту. В течение 2023 года западные объемы перевозок снизились на 51 процент по маршруту Северного Коридора по сравнению с предыдущим годом. Срединный Коридор может предложить более безопасную, короткую и доступную альтернативу обоим маршрутам [1].

Срединный Коридор представляет собой не единый транспортный маршрут, а скорее сеть взаимосвязанных дорожных, железнодорожных и морских маршрутов. Ряд инфраструктурных проектов за последние три десятилетия помогли модернизировать Срединный Коридор и сократить время транзита для судоходства. Помимо массовых инвестиций в рамках Инициативы Китая «Один пояс – один путь», Европейский союз также вложил значительные суммы в Срединный Коридор [7].

Страны Евразии, составляющие Срединный Коридор, вложили значительное время и ресурсы в улучшение существующей инфраструктуры. В конце 2022 года министры иностранных дел и транспорта Казахстана, Грузии, Азербайджана и Турции собрались для выработки способов ускорения развития по маршруту и расширения грузопотока. Министры объявили о пятилетнем плане, в значительной степени сосредоточенном на модернизации железных дорог, ожидаемо удвоившем железнодорожную мощность после завершения. К 2027 году страны планируют иметь пропускную способность в 10 миллионов тонн в год и время транзита в 14-18 дней [9].

На европейском конце Срединного коридора находится Турция, страна, интерес которой к коридору соответствует, если не превышает, интересу Китая. Анкара рассматривает коридор как способ не только укрепить экономические связи с Центральной Азией, но и улучшить свое стратегическое положение. Турция надеялась добиться этого, используя свою региональную политику и предлагая им торговые возможности, которые являются привлекательной альтернативой торговле с Ираном или Россией, давними соперниками Турции. Фактически, Турция сделала Срединный коридор центральным элементом своей внешней политики в Центральной Азии. В период с 2013 по 2015 год были подписаны соглашения с Азербайджаном, Китаем, Грузией и Казахстаном об улучшении связи коридора с Европой. Турция построила туннель «Евразия» и мост «Явуз Султан Селим» в Стамбуле в 2016 году и уже завершает строительство высокоскоростной железной дороги Эдирне-Карс и автомагистрали Северное – Мраморное море. Дипломатически Анкара стремится содействовать строительству новой железной дороги Срединного коридора через Зангезурский регион [3].

Интерес стран Центральной Азии и Китая к проекту ТМТМ

Как уже было отмечено ранее, именно обострение ситуации в Украине привело к тому, что страны Центральной Азии стали активно продвигать альтернативный торговый коридор, через который можно осуществлять поставку товаров из Азии в Европу в обход России. Хотя страны Центральной Азии сохраняют нейтралитет в конфликте, они увидели преимущество в наличии альтернативы Северному коридору, в котором доминирует Россия. Срединный коридор способствует наращиванию внутрирегиональной торговли, так в 2022 году грузоперевозки по Срединному коридору выросли до 3,2 млн тонн, ожидается, что пропускная способность торгового пути составит 10 млн тонн [2].

Наибольшую заинтересованность в развитии проекта Срединного коридора проявляют пять стран, среди которых Азербайджан, Грузия, Казахстан, Турция и Китай. С целью улучшения трансграничных железнодорожных сообщений и уменьшения противоречий в торговле, они провели серию конференций и встреч на уровне министров, где обсудили ряд вопросов в данных областях. Срединный коридор обещает повысить свой статус регионального центра силы, поэтому страны Центральной Азии, через которые он проходит, такие как Казахстан, Узбекистан, Туркменистан, Кыргызстан, стремятся построить свои собственные железные дороги, которые бы соединялись с коридором.

Для Китая интерес к Срединному коридору основывается на возможности получить доступ к международным рынкам и увеличить влияние в регионе Центральной Азии, где уже продолжительное время наблюдается соперничество между Москвой и Пекином.

Китайская инициатива “Один пояс – один путь” является приоритетом во

внешней политике страны. В рамках этой инициативы Китай вкладывается в развитие инфраструктуры проекта Срединного пути. Для Китая железнодорожный трансконтинентальный коридор имеет геостратегическое значение. Он снижает зависимость от узкого Малаккского пролива, который может быть перекрыт США и их сателлитами, отрезав Китай от Индийского океана и Европы. Поэтому Китай внес главный вклад в создание и развитие железнодорожного сообщения с Европой. Пекин дотировал отправку грузов по железной дороге, которая изначально была убыточной. Если в 2011 году было запущено всего 11 поездов, то в минувшем году между Китаем и Европой прошло 16 тысяч поездов в обоих направлениях. Пекин приучил европейский бизнес к тому, что железнодорожный маршрут не просто быстрее, он надежен, стабилен и безопасен. Причем во время пандемии и карантинных мер он стал надежнее и чуть ли не дешевле морского маршрута. Самым эффективным коридором оказался северный. Но одновременно Китай тестировал и южный маршрут, причем задолго начала войны. Поэтому лучший (а, возможно, и единственный) способ сделать Срединный коридор таким же надежным и быстрым, как Северный – это повысить востребованность маршрута китайскими поставщиками [1].

В качестве примера развития инфраструктуры можно привести строительство Китаем Ворот Хоргос и финансирование специальной экономической зоны Хоргос – Восточные Ворота, которые представляют собой обширный железнодорожный перевалочный центр, расположенный на границе Китая и Казахстана. Очевидно, что с точки зрения Пекина, наличие торгового маршрута, на котором Россия не доминирует (как в случае с Северным коридором), а Соединенные Штаты не могут напрямую помешать (как в случае с традиционным морским путем), имеет стратегическое значение для Китая [1].

Помимо повышения безопасности и сокращения времени транзита, использование Срединного Коридора может способствовать улучшению экономических возможностей во всей Центральной Азии, где трудовая миграция является общей темой. Даже после полномасштабного вторжения России в Украину, свыше миллиона трудовых мигрантов из Центральной Азии переехали в Россию. Центральноазиатские государства, такие как Узбекистан, ищут способы диверсификации направлений трудовой миграции. Новые инвестиции от Европейского союза и различных международных институтов могут предложить способ для циркуляции трудовой миграции по всей Центральной Азии и Кавказу, поощряя большее межстрановое сотрудничество по всему маршруту.

Азербайджан как важный актор проекта Срединного коридора

Азербайджан географически расположен на пересечении самых масштабных международных транспортных коридоров (МТК) “Север-Юг” и “Восток-Запад”. Через территорию страны проходят и другие МТК: “Юг-Запад” (ЕС – Индия), “Север-Запад” (РФ – страны Средиземного моря), а также Зангезурский коридор, который в будущем стимулирует развитие коридоров “Север-Юг” и “Восток-Запад”.

У Азербайджана есть потенциал для полномасштабного превращения в международный транспортный хаб при условии равномерного развития коридоров, проходящих через его территорию. Однако для этого необходимы модернизация и развитие инфраструктуры, совершенствование и адаптация нормативно-правовой базы, развитие сферы логистики, в том числе создание логистических центров. После восстановления территориальной целостности по итогам 44-дневной войны 2020 года и локальных антитеррористических мероприятий 2023 года у Азербайджана

появились новые возможности для реализации крупных региональных и международных проектов. Так, на освобожденных территориях уже проводятся работы по восстановлению железнодорожного и автомобильного сообщения. Согласно “Плану действий на 2024-2026 годы по повышению транзитного потенциала международных транспортных коридоров, проходящих через территорию Азербайджанской Республики, и развитию транзитных грузоперевозок”, грузопоток через территорию страны должен возрасти на 27% по сравнению с показателями за 2022 год. На данный момент строительству дорожной инфраструктуры на освобожденных территориях уделяется особое внимание [8].

Была сдана в эксплуатацию “Дорога победы”, начинающаяся от коридорной автодороги Гаджигабул-Миндживан-Зангезур и продолжающаяся до города Шуша, строительство автодороги Горадиз-Джебраил- Зангилан-Агбенд (Зангезурский коридор) протяженностью 123,6 км также почти завершено, продолжается строительство железной дороги Горадиз-Агбанд, которая объединит Азербайджан с Нахчыванской АР путем Зангезурского коридора.

Также развивается морской транспорт. Бакинский международный морской торговый порт был сдан в эксплуатацию с 2018 года. На данный же момент планируется открытие второй фазы порта.

В отчете "Всемирного Банка" о деятельности Срединного коридора было отмечено, что за 2022 год экспорт азербайджанской стороны возрос на 72%, что, в основном, было обусловлено экспортом полезных ископаемых. За тот же отрезок времени экспорт неминеральных товаров вырос на 50% [8].

Процесс цифровизации занимает особое место в развитии транспортно-логистической сферы. Так, в 2021 году Министерство цифрового развития и транспорта Азербайджана и Совещание по взаимодействию и мерам доверия в Азии (СВМДА) провели специальное мероприятие “Продвижение сотрудничества в направлении усиления цифровизации транспортно-логистических операций”, где делились опытом и обсуждали возможности сотрудничества в сфере цифровизации транспорта и логистики.

В 2022 году между экспертными группами Института систем управления Министерства инноваций и науки Азербайджана и Ташкентского государственного транспортного университета Узбекистана начали готовить проект по цифровизации в рамках Среднего коридора.

В 2023 году Министерство цифрового развития и транспорта Азербайджана представило проект цифровизации всех процессов в транспортно-логистической сферы, начиная от процесса подписания контрактов до выбора вида транспорта. Реализован проект должен быть в 2024 году.

Со стороны Азербайджана в рамках развития коридора была проделана большая работа за счет средств самой страны, включая развитие и модернизацию инфраструктуры, постройку и реновацию железных дорог и автомобильных путей. Был построен Бакинский порт, способный принимать достаточно большой объем грузов и обеспечить скоростное передвижение товаров. В Каспийском море со стороны Азербайджана был создан крупный логистический флот.

Для Азербайджана превращение в полноценный транспортный хаб стало не просто экономически выгодным шагом, а стратегической целью. Речь идет о снижении зависимости доходов от нефтяного сектора, а также обеспечении национальной безопасности.

В контексте сотрудничества Азербайджана и стран Центральной Азии Срединный коридор также играет значимую роль. Между странами тюркского мира развивается сотрудничество как в рамках ОТГ, так и в двухсторонних форматах. В этом

контексте Азербайджан стал связующим звеном между странами Запада и Центральной Азией. Подтверждением являются официальные визиты глав государств Узбекистана (август 2023 год) [10] и Казахстана (март 2024 год) в Азербайджан. Важность этих визитов определяется тем, что они подводят определенную черту под этапом предварительных разработок в вопросах инфраструктурного и торгового взаимодействия стран. В ее основе по понятным причинам лежит идея «Срединного коридора» – транскаспийского торгового маршрута из Баку на Грузию и Турцию. "Помимо ресурсов, сейчас во всем мире обостряется борьба за доступ именно к транспортно-логистическим возможностям. Это стратегическая сфера. Отрадно, что и Казахстан, и Азербайджан здесь тесно взаимодействуют как естественные партнеры. И сегодняшняя церемония открытия железнодорожного маршрута от порта Сиань по территории Казахстана в Азербайджан о многом говорит", - заявил Президент Азербайджана Ильхам Алиев на пресс-конференции в ходе визита Президента Казахстана Касым-Жомарт Токаева в Баку [11]. 13 апреля 2022 года из китайского города Сиань выехал поезд с грузом спортивных товаров. Так открылось движение железнодорожных составов из Сианя в германский Мангейм через Казахстан, Азербайджан, Грузию и по Черному морю – в обход России [12].

Срединный коридор включает в себя достаточно большое количество стран, и в силу различий между уровнем развития инфраструктуры, уровнями цифровизации, пропускных способностей железных дорог товарооборот может происходить эффективно и быстро.

Азербайджан вложил немало усилий для развития транспортно-логистической сферы, несмотря на многолетнюю оккупацию территорий страны и достаточно долгий и безрезультатный переговорный процесс. После восстановления территориальной целостности власти страны сразу приступили к запуску строительных работ на освобожденных территориях.

Открытие Зангезурского коридора стало важной задачей для Азербайджана, так как его запуск сыграет важную роль как в контексте регионального развития, так и в контексте развития Срединного коридора.

На пути реализации проекта Срединного коридора Азербайджан проделал большую работу во многом за счет собственных средств. Однако на пути развития коридора стоит еще много задач, требующих решения:

– обеспечение отчетливости и прогнозируемости стоимости грузоперевозок;
– возможность проверки местоположения товаров;
– цифровизация всех процессов, включая документацию, создание единых логистических центров;
– привлечение к работе частного сектора, а также инвестиций для развития проекта.

Позиция Европейского Союза к ТМТМ

Тема Срединного коридора остается в центре внимания Европейского Союза, считающего Транскаспийский международный транспортный маршрут геополитическим проектом.

В 2023 году тема «Среднего коридора» широко обсуждалась на многих платформах высокого уровня. В том числе на саммите G7 и Всемирном экономическом форуме. Там представители западных стран, включая Великобританию и США, выразили готовность поддержать проект инвестициями. На саммите G7 договорились выделить 600 миллиардов долларов на развитие "Среднего коридора" до 2027 года [2].

29-30 января 2024 года в Брюсселе прошёл инвестиционный форум Global Gateway с участием представителей прави-

тельств, финансовых учреждений, бизнеса и гражданского общества из Евросоюза, Центральной Азии, Кавказа и Турции. Еврокомиссия и Европейский инвестиционный банк готовы вкладываться в объекты стратегической транспортной инфраструктуры. «Транспортный коридор протяжённостью 11 тыс. км должен соединить наши регионы с продолжительностью пути в 15 суток или менее. Мы должны сделать этот коридор конкурентоспособным. Мы намерены достичь конкретных результатов. Поэтому Еврокомиссия и Европейский инвестиционный банк намерены вложить в транспортные возможности Центральной Азии 1,5 млрд евро. Позднее будут подписаны соответствующие меморандумы о взаимопонимании», – заявил зампред Еврокомиссии, комиссар по вопросам торговли Валдис Домбровскис. Кроме того, ЕБРР подписал с Казахстаном соглашение о выделении 1,5 млрд евро на уже реализуемые транспортные проекты [2].

Как отметил Домбровскис, Евросоюз инвестирует 20 млрд евро в «Транскаспийский международный транспортный маршрут», в долгосрочной же перспективе речь идёт о внушительной сумме в 300 млрд евро, которые планируется набрать до 2027 года из общественных и частных инвестиций.

В политическом отношении ясно, что Евросоюз своим проектом добивается новых путей проникновения в Центральную Азию в обход России. С другой стороны, Азербайджан, Грузия и Турция смогут использовать свое географическое положение как транзитёры грузов из и через ЦА. На сегодняшний день между странами функционирует проект железной дороги “Баку-Тбилиси-Карс”, и по ней уже идут китайские грузы, перевезенные через Казахстан. Участие в европейском проекте лишь повысит значимость этих государств для ЕС. Грузии – это нужно ввиду ее надежд на евроинтеграцию, Турции – для восстановления доверия инвесторов и тушения кризиса лиры, а Азербайджану – для купирования антиазербайджанских выпадов со стороны евроструктур.

Выводы

Таким образом, в условиях нестабильности международных отношений Срединный коридор является единственной альтернативой Северному торговому пути, функционирование которого в настоящий момент ограничено в связи с санкциями, наложенными Европейским Союзом на Россию. Данный проект имеет ряд преимуществ, так, например, обеспечивается более быстрая транспортировка товара из стран Центральной Азии и Китая в Европу, что составляет всего 12 дней, по Северному коридору требуется минимум 19 дней.

Однако существует ряд трудностей в процессе транспортировки товаров по Срединному коридору. Эти трудности связаны в первую очередь с тем, что транспортный путь проходит по территории большого количества стран, что делает процесс перевозки достаточно затратным в финансовом плане, так как необходимо платить таможенные пошлины. Кроме того, часть маршрута проходит через Каспийское море, где необходимо осуществлять перевозку посредством танкеров.

Если рассматривать дальнейшие перспективы развития данного транспортного маршрута, можно сказать, что может произойти смена геополитических лидеров. В борьбе за влияние в Центральноазиатском регионе победу может одержать Китай как один из инициаторов создания этого маршрута. В то же время данный маршрут может помочь России обойти санкционную политику Европейского Союза и использовать Срединный маршрут для возобновления торговли и поиска новых рынков сбыта.

Помимо повышения безопасности и сокращения времени транзита, использование Срединного Коридора может способствовать улучшению экономических

возможностей во всей Центральной Азии, где трудовая миграция является общей темой. Даже после полномасштабного вторжения России в Украину, свыше миллиона трудовых мигрантов из Центральной Азии переехали в Россию. Центральноазиатские государства, такие как Узбекистан, ищут способы диверсификации направлений трудовой миграции. Новые инвестиции от Европейского союза и различных международных институтов могут предложить способ для циркуляции трудовой миграции по всей Центральной Азии и Кавказу, поощряя большее межстрановое сотрудничество по всему маршруту.

Кроме увеличения экономических возможностей, увеличение объемов перевозок по Среднему Коридору повысит доходы от связанных с перевозками транзитных сборов. В 2021 году Египет заработал 6,3 миллиарда долларов на транзитных сборах с грузовых судов, проходящих через Суэц. Эти рекордные цифры были достигнуты, несмотря на пандемию коронавируса и шестидневную блокаду канала грузовым судном Ever Given. Хотя объем, проходящий через Суэц, в разы превышает ожидаемую пропускную способность Срединного Коридора, увеличение объема по Срединному Коридору обеспечило бы стабильный поток доходов для всех стран, участвующих в проекте.

Литература:

1. Николай Кузьмин. Срединный коридор: в поисках пятого элемента//https://dialog.kz/
2. The Middle Corridor: A Renaissance in Global Commerce https://thediplomat.com/2024/03/the-middle-corridor-a-renaissance-in-global-commerce/
3. Оценки американских экспертов перспектив развития международного транспортного маршрута «Срединный коридор» // Институт Ближнего Востока http://www.iimes.ru/?p=95254&ysclid=lw549mpa47221508729
4. Транскаспийский международный транспортный маршрут //https: // Middlecorridor.com/EU
5. Узбекистан поделился предложениями по развитию Транскаспийского коридора https://www.gazeta.uz/ru/2023/10/27/traceca/
6. Срединный коридор становится все более привлекательным// https://az.sputniknews.ru/20220920/sredinnyy- koridor-stanovitsya-vse-bolee-privlekatelnym-446275121.html?ysclid=lw54p5p9g6365310967
7. Анализ торгового маршрута Срединного коридора https://katehon.com/ru/article/analiz-torgovogo-marshruta-sredinnogo-koridora?ysclid=lw54q24ndc89586470
8. Эксперты АБР предлагают пять шагов для устойчивого развития Среднего коридора и улучшения связуемости стран Кавказа и Центральной Азии с внешними рынками https://www.newscentralasia.net/2023/11/30/eksperty-abr-predlagayut-pyat-shagov-dlya-ustoychivogo-razvitiya-srednego-koridora-i-uluchsheniya-svyazuyemosti-stran-kavkaza-i-tsentralnoy-azii-s-vneshnimi-rynkami/
9. Срединный коридор открывается https://kazpravda.kz/n/sredinnyy-koridor-otkryvaetsya/?ysclid=lw54s749ub270228630
10. Узбекистан отправил первый контейнерный поезд через Каспий. Газета.uz (19 декабря 2022). Дата обращения: 19 декабря 2022. Архивировано 19 декабря 2022 года.
11. www.prezident.az
12. https://tengrinews.kz/

Ключевые слова: *Транскаспийский международный транспортный маршрут, Срединный коридор, «Один пояс-один путь», Азербайджан, Китай, Казахстан, Турция, Грузия*

Afət Səfərova

Bakı Dövlət Universitetinin Diplomatiya və
müasir inteqrasiya prosesləri kafedrasının dosenti,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

TRANSXƏZƏR BEYNƏLXALQ NƏQLİYYAT MARŞRUTUNUN (TİTR) HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ KONTEKSTİNDƏ CƏNUBİ QAFQAZDA YENİ GEOSİYASİ REALLIQLARDA RABİTƏ VƏ LOGİSTİKA SAHƏSİNDƏ ƏMƏKDAŞLIĞIN PERSPEKTİVLƏRİ

XÜLASƏ

Ölkələrin, xalqların və xüsusən də iqtisadiyyatların tam qarşılıqlı asılılığı dövründə geosiyasət yeni ittifaqlar qurmaq və təsir dairələrini müəyyən etmək deyil, bu ölkələri, xalqları və iqtisadiyyatları birləşdirən marşrutlara nəzarət etməkdən ibarətdir. Bu gün ixrac və idxal üçün alternativ marşrutlar mövzusu o qədər populyardır ki, bunun niyə yarandığını və bu marşrutların nə olduğunu izah etməyin mənası yoxdur. Orta dəhliz Mərkəzi Asiyadan Xəzər dənizi vasitəsilə Azərbaycana uzanır və Rusiya ərazisindən yan keçməklə ya Gürcüstan limanlarına, ya da Bakı-Tbilisi-Qars xətti ilə Türkiyəyə qədər davam edir. Bu gün Orta Dəhlizə yüksək marağın səbəbi Ukraynadakı müharibə və Avropa Birliyinin anti-Rusiya sanksiyalarının Rusiya ərazisindən keçən Aİ-yə gedən marşrutu praktiki olaraq bağlamasıdır. Layihənin bütün iştirakçılarının onu həyata keçirmək üçün siyasi iradəsi var. Onların hamısı ikitərəfli və çoxtərəfli görüşlər zamanı Transxəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutunu (TİTR) və Orta Dəhlizi inkişaf etdirmək əzmində olduqlarını təsdiqləyirlər.

Açar sözlər: *Transxəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutu, Orta Dəhliz, “Bir kəmər, bir yol”, Azərbaycan, Çin, Qazaxıstan, Türkiyə, Gürcüstan*

Afet Safarova

Baku State University
Department of modern integration processes
Ph.D. on political sciences, Associate professor

PROSPECTS FOR COOPERATION IN THE FIELD OF COMMUNICATIONS AND LOGISTICS IN THE NEW GEOPOLITICAL REALITIES IN THE SOUTH CAUCASUS IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION OF THE TRANS-CASPIAN INTERNATIONAL TRANSPORT ROUTE (TITR)

ABSTRACT

Geopolitics in the era of total interdependence of countries, peoples and especially economies is not so much about building new alliances and defining spheres of influence as it is about controlling the routes connecting these countries, peoples and economies. Today the topic of alternative routes for export and import is so popular that there is no point in explaining why it arose and what these routes are. The middle corridor runs from Central Asia through the Caspian Sea to Azerbaijan and continues either to Georgian ports or to Turkey along the Baku-Tbilisi-Kars line, bypassing Russian territory. Today the high interest in the Middle Corridor is due to the fact that the war in Ukraine and the anti-Russian sanctions of the European Union have practically blocked the route to the EU passing through Russia. All project participants have the political will to implement it. All of them, during bilateral and multilateral meetings, confirm their determination to develop the Trans-Caspian International Transport Route (TITR) and the Middle Corridor.

Keywords: *Trans-Caspian International Transport Route, Middle Corridor, "One Belt, One Road", Azerbaijan, China, Kazakhstan, Turkey, Georgia*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.219

H Ü Q U Q
L A W

UOT: 342.2/.7

SAMİRƏ BABAYEVA

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Hüquq kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

e-mail: samirababayeva@list.ru

CİNAYƏT MƏSULİYYƏTİNİN VƏ CƏZANIN FƏRDİLƏŞDİRİLMƏSİ İNSAN HÜQUQ VƏ AZADLIQLARININ TƏMİNİ MEYARI KİMİ: MÜQAYİSƏLİ HÜQUQİ TƏHLİL

Bütün rəhbər prinsiplər nəzərə alınaraq, cinayət qanununun müddəalarının cinayət törətmiş şəxsə tətbiqi bilavasitə cinayət məsuliyyətinin və cəzanın fərdiləşdirilməsi prosesi ilə yekunlaşır ki, məhz bu məqam insan hüquq və azadlıqlarının təmini meyarı kimi çıxış edir. Fərdiləşdirmə prosesi iki istiqamətdə həyata keçirilir: cinayət məsuliyyətinin fərdiləşdirilməsi və cəzanın fərdiləşdirilməsi. Cinayət məsuliyyətinin fərdiləşdirilməsi qanunverici tərəfindən (Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi) həyata keçirildiyi halda, cəzanın fərdiləşdirilməsi hüququ tətbiq edən orqanlar tərəfindən həyata keçirilir və ən sonda hakimin cəza təyini prosesi ilə yekunlaşır. Cinayət məsuliyyətinin fərdiləşdirilməsi prosesi qanun yaradıcılığı fəaliyyəti ilə bilavasitə bağlıdır. Bu səbəbdəndir ki, cinayət qanunu mövcud hüquqi, siyasi, mədəni, iqtisadi və s. proseslərin inkişaf istiqamətlərinə uyğun olaraq daim təkmilləşir, dövrün tələbləri ilə uzlaşmayan müəyyən tərkiblər cinayət qanunundan çıxarılır, yeni tərkiblər əlavə olunur. Bu proses cinayət hüququnda kriminalizasiya və dekriminalizasiya institutu kimi adlandırılır. Cinayət ictimai-təhlükəli əməldir və bu əməllərin cinayət qanununda dəqiq tənzimlənməsi cinayət məsuliyyətinin differensasiyasını təmin etmiş olur. Fikrimizcə, cinayət məsuliyyətinin differensasiyası işinin daha təkmil təşkili ilə əlaqədar cinayət qanununda bir sıra dəyişikliklərin edilməsi zəruridir.

Ən aktual məsələlərdən biri ekosid və urbisid cinayətlərinin cinayət qanununda təsbit edilməsi zəruriliyi ilə əlaqədardır. Uzun illər erməni işğalı altında qalan tarixi və qanuni torpaqlarımızda şəhərlər, kəndlər dağıdılmış, mədəni sərvətlər, tarixi abidələr məhv olmuşdur. Belə böyük həcmli, hesablanmış və cinayətkar siyasətin tərkib hissəsi olan davranışları "Əmlakı qəsdən məhv etmə və ya zədələmə" (Cinayət Məcəlləsinin 186-cı maddəsi) cinayət tərkiblərinə sığışdırmaq qeyri-mümkündür. Digər maddə ilə müqayisəli təhlil etsək, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin "Silahlı münaqişə zamanı beynəlxalq humanitar hüquq normalarını pozma maddəsi"nin 116.0.2, 116.0.6, 116.0.7. 116.0.8, 116.0.8-1, 116.0.8-2, 116.0.8-3-cü bəndlərində qeyri-hərbiləşmiş obyektlərə vurulmuş ziyan məsuliyyətin differensasiya vasitəsi kimi qeyd olunmuşdur. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, bu maddə cinayətin məhz silahlı münaqişə zamanı törədilməsini nəzərdə tutulur. "Silahlı münaqişə" anlayışı aktiv hərbi əməliyyatların aparıldığı zamanı əhatə edir. Eyni zamanda,

maddənin adında istifadə olunan "beynəlxalq humanitar hüquq" termini müharibə aparılmasının beynəlxalq hüquqla müəyyən olunmuş qanunlarını və adətlərini nəzərdə tutur.

Erməni işğalçılarının Azərbaycan dövlətinə qarşı, onun infrastrukturuna, tarixi və mədəni abidələrinə, yaşayış obyektlərinə qarşı törətdiyi əməllər isə təkcə silahlı münaqişə zamanı deyil, atəşkəs dövründə, 30 illik işğal zamanı sistematik, kütləvi və məqsədyönlü cinayətkar mövqe ilə səciyyələnir.

30 illik işğal dövründə respublikamızın ekologiyasına da çox böyük zərər vurulmuş, heyvanlar aləmi, meşələr məhv edilmiş, yandırılmış, çayların suyu zəhərlənmiş (Araz çayının sol qolu olan Oxçuçay buna xüsusilə nümunə ola bilər), bulaqlar qurumuşdur. Bu əməllər beynəlxalq cinayətlər kimi Cinayət Məcəlləsinin "Sülh və insanlıq əleyhinə cinayətlər" fəslində yer almalıdır. Bu cinayətin törədilməsi sistematiklik və məkrli mövqe ilə səciyyələnir, bu səbəbdən "Ekoloji cinayətlər" fəslinin müvafiq maddələri ilə cinayət məsuliyyətinin yaranmasını istisna edir. Qonşu Rusiya Federasiyasının cinayət qanunvericiliyində də, ekosid sülh və insanlıq əleyhinə cinayət kimi təsbit olunmuşdur.

Ekosid və urbisid cinayətlərinin "Sülh və insanlıq əleyhinə cinayətlər" fəslində təsbit olunmasının digər cinayət-hüquqi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, əvvəla cinayət hüququnun universallıq prinsipinin təsiri altına düşmüş olur, digər tərəfdən isə, bu fəslin cinayətlərinə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətləri şamil edilmir.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində müvafiq olaraq urbisid və ekosid cinayət tərkiblərinə aşağıdakı məzmunda anlayış verilməsini təklif edirik:

104-1. Urbisid

– Şəhər, rayon, kənd və ya qəsəbə ərazilərində mövcud olan yaşayış yerlərinin, tarixi abidələrin, və ya mədəni sərvətlərin kütləvi məhvinə yönəlmiş əməllər
– 8 ildən on beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.

104-2. Ekosid

– Bitki və ya heyvanlar aləminin kütləvi məhv edilməsi, yerin təkinin, atmosferin və ya suların zəhərlənməsi ilə müşayiət olunan ekoloji qəza yaradan əməllər
– On iki ildən iyirmi ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.

Digər bir məsələ, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 172-ci maddəsi- "Özgənin uşağını dəyişdirmə" ilə əlaqədardır: "Tibb müəssisələrində uşağın mühafizəsi və ya ona qayğı göstərilməsi vəzifəsini daşıyan şəxs tərəfindən tamah məqsədilə, intiqam və sair alçaq niyyətlə özgənin uşağını dəyişdirmə – üç ilədək müddətə müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum edilməklə üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır". Bu maddənin məzmunundan göründüyü kimi, özgənin uşağını dəyişdirmə cinayət tərkibinin subyekti xüsusidir, yəni tibb müəssisələrində uşağın mühafizəsi və ona qayğı göstərilməsi vəzifəsi həvalə edilən şəxs başa düşülür. İnsan mülki dövriyyənin predmeti deyildir. Buna görə də onun üzərindən dəyişmə müqaviləsinin icrası yolverilməzdir. Maddənin dispozisiyasından aydın olur ki, əgər bu əməl tibb müəssisəsindən kənarda baş verirsə, adam oğurluğu hesab olunmalıdır. Eyni zamanda, tibb müəssisəsində törədilsə belə, əgər uşağın mühafizə edilməsi və ya ona qayğı göstərilməsi vəzifəsi həvalə olunmayan şəxs tərəfindən törədilərsə, yenə adam oğurluğu maddəsi ilə tövsif olunmalıdır. Nəzərə alsaq ki, cinayət qanununda tamah məqsədilə adam oğurluğunun törədilməsi tövsifi əhəmiyyət daşıyaraq məsuliyyəti ağırlaşdıran hal kimi müəyyən olunmuşdur (CM-nin 144.2.6-cı maddəsi), bu təqdirdə yalnız məkan fərqinə görə və xüsusiləşmiş subyektə görə əmələ hüquqi qiymətin bir-birindən paradoksal dərəcədə fərqlənməsi absurddur. Azərbaycan Respublikasının CM-də bir qayda olaraq, xüsusi subyekt məsuliyyətin fərdiləşdirilməsində rol oynayır. Konkret halda, müvafiq norma subyektin üzərinə əlavə

məsuliyyət qoymalı olduğu halda, adam oğurluğuna münasibətdə çox aşağı həddə cəza təyinini nəzərdə tutur. Fikrimizcə, bu əməlin törədilməsinə görə sanksiya aşağıdakı kimi müəyyən olunmalıdır: "səkkiz ildən 12 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır".

Özgənin uşağını dəyişdirmə əməlinin fiziki ziyanından başqa, çox dərin mənəvi zərəri də danılmazdır. Burada uşağın azadlığı, valideynin qanunla qorunan hüquq və mənafeləri ziyan çəkir. Əmələ hüquqi qiymət verilməsindəki boşluğun aradan qaldırılması cəzanın sosial ədaləti bərpa etmək məqsədini təmin etmiş olar.

Digər tərəfdən bu əməlin ehtiyatsızlıqdan törədilməsi cinayət qanununda nəzərdə tutulmayıb. Burada kriminalizasiya prosesinin vacibliyi özünü göstərir. Əməlin mənfi motivlər olmadan - ehtiyatsızlıqdan törədilməsi dekriminal olmamalıdır. Çünki bu, tibb personalında məsuliyyətsizlik hissini yarada bilər. Dəyişmə zamanı insanın azadlığı, onun kimliyi, şəxsiyyəti zərər görür. Cinayət qanununda aşağıdakı məzmunda yeni maddənin əlavə edilməsini təklif edirik:

172-1 "Tibb müəssisələrində uşağın mühafizəsi və ya ona qayğı göstərilməsi vəzifəsini daşıyan şəxs tərəfindən ehtiyatsızlıqdan özgənin uşağını dəyişdirmə - bir ilədək müddətə müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum edilməklə və ya edilməməklə bir ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır".

İnsan hüquq və azadlıqlarının təmini, xüsusilə də gender hüququ baxımından əhəmiyyət daşıyan məsələlərdən biri də, Cinayət Məcəlləsinin 176-1-ci maddəsi, yəni, "Qadını nikaha daxil olmağa məcbur etmə" maddəsi ilə əlaqədardır. (2) Belə ki, bu maddədə zərərçəkmiş şəxsin xüsusiləşməsi, yəni ancaq qadının bu maddədən zərərçəkmiş şəxs qismində tanınması insan hüquq və azadlıqlarının təminində cinsi fərq yaratmış olur. Bu, ilk növbədə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsində təsbitini tapmış "Bərabərlik hüququ"na ziddir. Həmin maddədə qeyd edilir ki, hamı qanun və məhkəmə qarşısında bərabərdir. Kişi ilə qadının eyni hüquqları və azadlıqları vardır. Dövlət, irqindən, etnik mənsubiyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, etnik, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır (1).

Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Avropa Konvensiyası müddəalarının və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedentlərinin tətbiqi haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 30 mart 2006-cı il tarixli 5№-li qərarında deyilir ki, insan hüquqları ümumi səciyyəyə malikdir və bütün insanlar heç bir ayrı-seçkiliyə yol verilmədən əsas hüquq və azadlıqlara malikdirlər və s. (6).

Nəzərə alaq ki, praktiki cəhətdən kişinin də nigaha məcburi daxil olması mümkündür. Belə olan təqdirdə, konkret halın cinayət tərkibi yaratmaması mübahisə doğurur və insan hüquq və azadlıqlarının təminində bərabərlik hüququnu birbaşa pozur.

Bütün bunları nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 176-1-ci maddəsinin aşağıdakı formada təsbit olunmasını təklif edirik:

176-1 Qadını və ya kişini nikaha daxil olmağa məcbur etmə

176-1.1. Qadını və ya kişini nikaha daxil olmağa məcbur etmə –

iki min manatdan üç min manatadək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

176-1.2. Eyni əməllər nikah yaşına çatmayan şəxs barəsində törədildikdə –

üç min manatdan dörd min manatadək miqdarda cərimə və ya dörd ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Fikrimizcə, konkret maddənin qeyd olunan məzmunda müəyyənləşdirilməsi insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsində bərabərlik hüququnu tam təmin etmiş olar.

Cinayət Məcəlləsində təkmilləşdirilməyə ehtiyacı olan tərkiblərdən biri də 246-cı maddədir. “Tarix və mədəniyyət abidələrini qəsdən məhv etmə və ya korlama” adlanan bu tərkib böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayət kimi təsbit olunmuş, törədilməsinə görə iki min manatdan dörd min manatadək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası müəyyən olunmuşdur.(2) Maddənin dispozisiyası dövlət tərəfindən mühafizə olunan tarix və mədəniyyət abidələrini qəsdən məhv etmə və ya korlama kimi formulə olunmuşdur. Bu tərkibi bir sıra oxşar tərkiblərlə müqayisə etdikdə, görürük ki, sanksiya sistemi qüsurlu qurulmuşdur, obyektiv cəhətdən bir-birinə bənzəyən əməllərin sanksiyası adekvat müəyyən olunmamışdır. Halbuki, qanunvericilik texnikası baxımından xüsusiləşmiş predmetlər, xüsusisi subyekt və xüsusiləşmiş zərərçəkmiş şəxs xüsusi normaların yaranmasına səbəb olur və bir qayda olaraq, məsuliyyətin differensasiyasına da artan xətlə təsir göstərir. “Tarix və mədəniyyət abidələrini qəsdən məhv etmə və ya korlama” ictimai mənəviyyat əleyhinə törədilən cinayət olmaqla xalqın, dövlətin milli-mənəvi, tarixi dəyərlərinə zərər vurur. Tarix və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi, korlanması nəinki qəsdən, ehtiyatsızlıqdan törədildikdə belə cinayət məsuliyyətinə səbəb olmalıdır. Müqayisəli təhlil edək: CM-nin 245-ci maddəsi “Qəbir üzərində təhqiredici hərəkət adlanır”. Bu maddədə qəbirin korlanması, zədələnməsi, məhv edilməsi də təhqiredici hərəkət hesab olunur. Bu əməl az ağır cinayətlər kateqoriyasına daxil olmaqla, iki ilədək müddətə islah işləri və ya beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. Maddənin dispozisiyasından belə məlum olur ki, əgər qəbir tarix və ya mədəniyyət abidəsidirsə və korlanmışa, yaxud məhv edilmişsə, böyük ictimai təhlükə törətməyən əməl, hər hansı digər qəbirdirsə az ağır cinayət kateqoriyasına aid olacaqdır. Digər bir müqayisəli məqam, CM-nin 183-cü maddəsi ilə əlaqədardır. CM-in 183.1-ci maddəsinə görə, xüsusi tarixi, elmi, ədəbi və ya mədəni dəyəri olan əşyaları və ya sənədləri üsulundan asılı olmayaraq talama beş ildən yeddi ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. CM-nin 183.2.3-cü maddəsində isə qeyd olunur ki, eyni əməllər bu Məcəllənin 183.1-ci maddəsində göstərilən əşyaların və ya sənədlərin məhv olmasına, korlanmasına və ya dağıdılmasına səbəb olduqda səkkiz ildən on beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. Burada isə tarixi, mədəni əhəmiyyətinə görə eyni olan predmetlərin məhv edilməsinə münasibətdə (göründüyü kimi hər iki əməlin obyektiv cəhəti arasında uyğunluq özünü göstərir) iki tərkibin sanksiyaları arasında kəskin fərqi müşahidə edirik. Növbəti məqam odur ki, cinayət qanununun 187-ci maddəsində əmlakın ehtiyatsızlıqdan məhv edilməsi və ya zədələnməsi əməli kriminallaşdırıldığı halda, tarix və mədəniyyət abidəsinə qarşı belə əməl dekriminaldır.

Cinayət Məcəlləsinin 183, 186, 187, 245-ci maddələrinin müqayisəli təhlili zamanı bu qənaətə gəlmək olur ki, 246-cı maddə təkmilləşdirilməlidir. Bütün bu məqamları nəzərə alaraq, cinayət qanununun 246-cı maddəsinin aşağıdakı formada təsbit olunmasını təklif edirik:

Maddə 246. Tarix və mədəniyyət abidələrini məhv etmə və ya korlama

246.1. Dövlət tərəfindən mühafizə olunan tarix və mədəniyyət abidələrini qəsdən məhv etmə və ya korlama

– yeddi ildən on iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır

246.2. Dövlət tərəfindən mühafizə olunan tarix və mədəniyyət abidələrini odla və ya başqa yüksək təhlükə mənbəyi ilə ehtiyatsız davranma üzündən məhv etmə və ya korlama–

– iki min manatdan dörd min manatadək miqdarda cərimə və ya üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Digər bir məsələ, heyvanlara qarşı qəddar və ya rəhmsiz davranış ilə əlaqədardır. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalar Məcəlləsinin "Ətraf mühitin mühafizəsi, təbiətdən istifadə və ekoloji təhlükəsizlik qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalar" adlanan 25-ci fəslində 274-cü maddədə qeyd edilir ki, heyvanlarla rəhmsiz davranmaqla onların şikəst və ya tələf edilməsinə görə beş yüz manat məbləğində cərimə edilir (4). Bu məsələnin inzibati xətalar haqqında qanunvericilikdən çıxardılaraq cinayət-hüquqi aspektdə kriminallaşdırılmasının lehinəyik. Əvvəla tərkibin qeyd olunan fəsildə təsbiti obyekt uyğunsuzluğunu yaradır. Belə ki, subyekt tərəfindən hər hansı heyvana qarşı rəhmsiz davranış həyata keçirilirsə, ilk növbədə ictimai mənəviyyat ziyan çəkmiş olur. Təsadüfi deyildir ki, tez-tez sosial şəbəkələrdə bu kimi halların nümayişini görürük və bu zaman, insanların haqlı hiddətinin şahidi oluruq. Eyni zamanda, heyvanlara qarşı qəddarlıq törədən şəxslərin mənəvi keyfiyyətləri müzakirə olunur. Bir çox ölkələrin cinayət qanununda (məs. Qırğızıstan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin "İnsanların ruhi-əxlaqi sağlamlığı əleyhinə cinayətlər" fəslində 163-cü maddə) heyvanlara qarşı qəddar davranılması ilə əlaqədar əməl kriminallaşdırılmışdır. Fikrimizcə, Azərbaycan Respublikasının CM-nin "İctimai mənəviyyat əleyhinə cinayətlər" fəslinə 246-1-ci maddə əlavə olunmaqla heyvanlara qarşı törədilən cinayətlərə hüquqi qiymət verilməlidir.

Azərbaycan Respublikasının CM-nin "İctimai mənəviyyat əleyhinə cinayətlər" fəslinə aşağıdakı məzmunda yeni maddənin əlavə olunmasını təklif edirik:

Maddə 246-1. Heyvanlarla qəddar rəftar edilməsi

Heyvanlarla qəddar davranmaqla onlara əzab, işgəncə verilməsi, yaxud şikəst və ya tələf edilməsinə görə

– altı yüz manatdan min manatadək miqdarda cərimə, iki ilədək müddətə islah işləri və ya üç yüz altmış saatadək ictimai işlər ilə cəzalandırılır.

Dövlət öz cəza siyasətini ali qanunverici orqan olan Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qəbul etdiyi Cinayət Məcəlləsi vasitəsilə təmin edir. Olduqca əhəmiyyətli bir məqam da ondadır ki, cinayət məsuliyyətini müəyyən edən və cinayət törətmiş şəxsin cəzalandırılmasını nəzərdə tutan qanunlar yalnız Cinayət Məcəlləsinə daxil olunduqdan sonra tətbiq edilə bilər. Əks halda baş vermiş əməl hətta ictimai əxlaqla pislənilsə belə, onunla cinayət-hüquqi mübarizə aparılması mümkün olmur.

Məqalənin davamı olaraq, cəzanın fərdiləşdirilməsi məqamlarına diqqət yetirək. Cəzanın fərdiləşdirilməsi cinayət qanununun ümumi və xüsusi hissəsində əks olunmuş müddəaların vəhdət şəklində şəxsə tətbiq olunması prosesidir.

İlk növbədə, respublikamızın cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliyində yüngülləşdirici və ağırlaşdırıcı halların adlandırılması ilə əlaqədar fərqli terminologiyadan istifadə olunduğunun şahidi oluruq. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində "cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar", Cinayət-Prosessual Məcəllədə isə "məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar" ifadəsindən istifadə olunur (CPM m.28.4.2; 28.4.3; 32.2.4; 289.3.6; 353.2.3 və s.) (3). Nəzərə alsaq ki, həm CM-də, həm də CPM-də istifadə olunan anlayışlar mahiyyət etibarilə eyni mənanı ifadə edirlər, fikrimizcə, burada bu halların ayrı-ayrı terminlərlə ifadə olunması yolverilməzdir. Cinayət hüquq ədəbiyyatında bu məsələ ətrafında kifayət qədər müzakirələr aparılmışdır. Əksər müəlliflərin fikrincə, haqqında danışılan hallar "cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar" kimi adlandırılmalıdır. Fikrimizcə, "cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar" termini daha doğru hesab edilməlidir. Çünki, cəza təyini zamanı nəzərə alınan yüngülləşdirici və ağırlaşdırıcı hallar məsuliy-

yətə deyil, məhz cəzaya təsir göstərir. Məsuliyyət şəxsin öz əməlinə görə dövlət qarşısında cavab vermək vəzifəsidir. Hər hansı bir şəxs cinayəti törətdikdən dərhal sonra onun cinayət məsuliyyəti, başqa sözlə desək, törətdiyi əmələ görə cavab vermək öhdəçiliyi yaranır. Bu mənada, məsuliyyəti deyil, cəzanı yüngülləşdirmək (yaxud ağırlaşdırmaq), yəni onun müddətini və ya ölçülərini yüngülləşdirmək (yaxud ağırlaşdırmaq) mümkündür.

Buna görə də, cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar anlayışı daha düzgündür və fikrimizcə, daha dəqiqdir. Həm də belə adlandırma məhkəmələrin həmin halları bilavasitə cəza təyini zamanı nəzərə almasını müəyyən edir.

Cinayət qanununun təkmilləşdirilməsi işinin daha da səmərəli həyata keçirilməsi üçün xarici ölkələrin cinayət qanunvericiliyinin öyrənilməsi və müqayisəli şəkildə təhlili olduqca əhəmiyyətli bir işdir. Bu baxımdan, xarici ölkələrin cinayət qanunvericiliyinin təhlili əsasında cəzanın fərdiləşdirilməsinin ən əsas göstəricilərindən olan cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar institutu ətrafında mövcud olan elmi biliklərin müqayisəli şəkildə öyrənilməsinə diqqət yetirək. Belə təhlillər respublikamızın qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi üçün həmin ölkələrin bu sahədəki təcrübəsindən istifadə etməyə kömək edir.

Azərbaycan Respublikasının 1999-cu il 30 dekabr tarixli Cinayət Məcəlləsinin ağırlaşdırıcı hallarla bağlı müddəalarından fərqli cəhətləri olan bəzi xarici ölkələrin Cinayət Məcəllələrinin müvafiq normalarının müqayisəli təhlilinə nəzər yetirək.

Almaniya Federativ Respublikasının 13 noyabr 1998-ci il Cinayət Məcəlləsinin 49-cu paraqrafı cəzanı xüsusilə yüngülləşdirici hallar adlanır. Bu paraqrafda qeyd olunur ki, yüngülləşdirici hallar aşağıdakı formalarda tətbiq oluna bilər:

1. Ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzası 3 ildən az olmayan müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə əvəz oluna bilər.

2. Müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasının müddəti, əgər iş üzrə yüngülləşdirici hallar müəyyən olunmuşdursa, cinayət qanununun normasında nəzərdə tutulmuş cəzanın yuxarı həddinin ¾-dən artıq ola bilməz. Bu qayda cərimə növündə cəza nəzərdə tutulmuş sanksiyalar üzrə də nəzərə alınır. Azadlıqdan məhrum etmə cəzasının müddəti sanksiyada əgər 5 və 10 il arasında nəzərdə tutulmuşdursa, 2 ilə qədər azaldıla bilər, 2-3 il azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulmuş sanksiyalar 6 aya qədər, 1 il azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulmuş sanksiyalar isə 3 aya qədər azaldıla bilər. Digər hallarda isə, cinayət qanununda nəzərdə tutulmuş həddin ən aşağı dərəcəsi nəzərə alına bilər. Qeyd olunan paraqrafda göstərilir ki, məhkəmə tərəfindən cəzanın yüngülləşməsinə dair birbaşa göstərişin Cinayət Məcəlləsinin konkret maddəsində nəzərdə tutulduğu halda bu normadan istifadə edilir.

Almaniya Cinayət Məcəlləsinin 21-ci paraqrafında az anlaqlılıq vəziyyətində cinayət törətmiş şəxsin cəzasının yüngülləşdirilməsi ilə əlaqədar norma nəzərdə tutulmuşdur. Bu zaman cinayət törətmiş şəxsə cəza ilə yanaşı tibbi xarakterli məcburi tədbirlər də tətbiq olunur.

Almaniya Federativ Respublikasının Cinayət Məcəlləsində ağırlaşdırıcı hallara həsr olunmuş ayrıca maddə nəzərdə tutulmur. Məcəllənin 46-cı paraqrafında cəza təyinetmənin əsasları adlanan maddədə qeyd olunur ki, cəza təyini zamanı məhkəmə törədilmiş əməllə əlaqədar cəzanı həm yüngülləşdirən, həm də ağırlaşdıran halları nəzərə almalıdır (8). Bu zaman aşağıdakı hallara diqqət yetirilir:

– əməli törətməyə səbəb olan motiv və məqsəd;
– törədilmiş əməlin səbəbləri və iradənin ifadə olunma forması;
– vəzifələrin pozulmasının dərəcəsi;
– əməlin törədilmə üsulu və nəticəsinin dərəcəsi;
– cinayət törətmiş şəxsin əvvəlki həyat tərzi, şəxsi həyatı və maddi vəziyyəti, həmçinin

onun cinayət törətməkdən sonrakı davranışları, onun cinayətin nəticələrinin aradan qaldırılması və zərərçəkmişə dəymiş ziyanın ödənilməsi ilə əlaqədar hərəkətləri.

Almaniyanın Cinayət Məcəlləsində cəzanı ağırlaşdıran hallar Məcəllənin Xüsusi hissəsində ayrı-ayrı cinayət tərkiblərində nəzərdə tutulmuş qaydalara uyğun olaraq hesablanır. Bu Məcəllədə o da qeyd olunur ki, cinayətin tərkib əlaməti kimi nəzərdə tutulmuş hallar cəza təyini zamanı təkrarən cəzanı ağırlaşdıran hallar kimi nəzərə alına bilməz. Qeyd olunan müddəa Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 61.3-cü maddəsində də müəyyən olunmuşdur. Fikrimizcə, cəzanı ağırlaşdıran halların ayrıca bir maddədə sistemləşdirilmiş şəkildə nəzərdə tutulması Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin müsbət xüsusiyyətlərindən biri kimi vurğulanmalıdır. Məlumdur ki, cinayət qanunvericiliyimizdə cəzanı ağırlaşdıran halların dairəsi qapalı xarakter daşıyır və cinayət qanununda nəzərdə tutulmayan hər hansı bir ağırlaşdırıcı halın məhkəmələr tərəfindən nəzərə alınmasına yol verilmir. Ağırlaşdıran halların bu formada tənzimi onların tətbiqi zamanı sui-istifadə hallarının qarşısını almağa və onların təcrübədə tətbiqini asanlaşdırmağa xidmət edir.

Belarus Respublikasının 2 iyun 1999-cu il tarıxli Cinayət Məcəlləsinin 63-cü və 64-cü maddəsində təhlil edilən hallar məsuliyyəti yüngülləşdirən və agırlaşdıran hallar adı altında təsbit edilir. Fikrimizcə, Belarus Respublikası CM-də yüngülləşdirici və ağırlaşdırıcı halların adı dəqiq ifadə edilməmişdir. Çünki, bu hallar bilavasitə cəza təyini ilə bağlı məsələləri tənzimləyən fəsildə əks olunmasına baxmayaraq, onların adı fəslin məzmununa uyğun gəlmir. Cinayət qanunvericiliyi bu halları məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar termini ilə ifadə etsə də, onları cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar kimi nəzərdə tutur. Bu mənada, yüngülləşdirici və ağırlaşdırıcı halların adlandırılması ilə bağlı respublikamızın cinayət qanunvericiliyinin mövqeyini doğru hesab edirik.

Belarus Respublikasının CM-nin müddəalarına əsasən, cinayətin xüsusi tapşırıq üzrə cinayətkar dəstənin tərkibində olmaqla törədilməsi, cinayətin qoca şəxs tərəfindən törədilməsi Azərbaycan qanunvericiliyindən fərqli məqamlar kimi özünü göstərir (14).

Belarus Cinayət Məcəlləsinin 63.2-ci maddəsinə görə, məhkəmə qanunda göstərilməyən halları cəzanı yüngülləşdirən hallar qismində nəzərə ala bilər. Belarus Respublikasının Cinayət Məcəlləsində 63-cü maddənin 11-ci bəndində təqsirləndirilən şəxsin qoca yaşda olması yüngülləşdirici hal kimi nəzərdə tutulmuşdur. Ancaq qoca yaş kriteriyası altında hansı yaş hüdudundakı şəxslərin nəzərdə tutulması məsələsinə məcəllədə münasibət bildirilməmişdir.

Bu Məcəllənin 64-cü maddəsində əks olunmuş məsuliyyəti ağırlaşdırıcı hallarla bağlı müddəaları demək olar ki, Azərbaycan Respublikasının CM-nin cəzanı ağırlaşdıran hallar adlanan 61-ci maddəsinin müddəaları ilə eynilik təşkil edir. Lakin bir sıra fərqli məqamların olduğunu da görmək mümkündür. Məsələn: xidməti andı pozmaqla cinayətin törədilməsi; qəsdən təhlükəsizlik qaydalarını pozaraq ehtiyatsızlıqdan cinayətin törədilməsi; cinayətin alkoqollu içkilərdən, psixotrop maddələrdən istifadə etməklə törədilməsi; cinayətin əvvəllər cinayət törətmiş şəxs tərəfindən törədilməsi. Belarus Respublikasının CM-də o da qeyd olunur ki, cinayətin alkoqollu içkilərdən, psixotrop maddələrdən istifadə etməklə törədilməsi və cinayətin əvvəllər cinayət törətmiş şəxs tərəfindən törədilməsi halını məhkəmə işin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq ağırlaşdırıcı hal kimi nəzərə almaya bilər. Belə bir müddəa Azərbaycan Respublikasının 1960-cı il CM-in 37-ci maddəsi ilə müəyyən olunurdu (7). Hesab olunurdu ki, cinayətin xarakterindən asılı olaraq, məhkəmə sərxoş vəziyyətdə cinayət törədilməsi halını məsuliyyəti ağırlaşdıran hal hesab etməyə bilər. 1960-ci il CM-dən fərqli olaraq 1999-cu il CM-də bir sıra dəyişikliklər nəzərdə tutulur.

Belə ki, 1960-ci il CM-in 37-ci maddəsində əksini tapmış "cinayətin sərxoş halda olan şəxs tərəfindən törədilməsi" ağırlaşdırıcı hal kimi 1999-cu il CM-də qeyd olunmur. "Məhkəmələr tərəfindən cinayət cəzalarının təyin edilməsi təcrübəsi haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 25 iyun 2003-cü il tarixli 4 №li Qərarının 2-ci hissəsində qeyd olunur ki, cəzaların tətbiqi məsələsi müzakirə edilərkən cəzanın növü və miqdarının seçilməsinin mühüm əhəmiyyəti vardır. Cəza birinci növbədə təqsirləndirilən şəxsin islah olunmasına xidmət etməlidir. Cəzaların tətbiqi məsələləri müzakirə edilərkən eyni zamanda təqsirli şəxsin ailədə mənfi davranışını təsdiq edən məlumatların olub-olmaması (məsələn, sərxoşluğa qurşanması, ailə üzvlərinə qəddar münasibət göstərməsi, uşaqların tərbiyəsinə mənfi təsir göstərən hərəkətlərə yol verməsi və s.) kimi hallara da diqqət yetirilməlidir (5).

Eyni zamanda, 1999-cu il CM-in 23-cü maddəsində qeyd olunur ki, səbəbindən asılı olmayaraq (alkoqollu içkilərin qəbulu, narkotik vasitələrdən və ya psixotrop maddələrdən istifadə nəticəsində) sərxoş halda cinayət törətmiş şəxs cinayət məsuliyyətindən azad olunmur (2). Həmçinin, yuxarıda adı çəkilən plenum qərarının 6-ci bəndində bununla bağlı xüsusi qeydlər mövcuddur. Göstərilir ki, cinayətin alkoqollu içkilərdən, narkotik, psixotrop və ya digər güclü təsir edən maddələrdən istifadə nəticəsində törədilməsi qanunla cəzanı ağırlaşdıran hallara aid edilməmişdir. Lakin belə məlumatlar CM-in 58.3-cü maddəsinə uyğun olaraq, müvafiq əsaslar olduqda şəxsiyyəti səciyyələndirən məlumatların qiymətləndirilməsi zamanı nəzərə alına bilər (5).

Təcrübədə müəyyən olunur ki, heç də hər bir halda sərxoşluq ağırlaşdırıcı hal kimi çıxış edə bilməz. Fikrimizcə, düzgün olaraq qanunverici "sərxoş halda cinayət törədilməsi" halını ağırlaşdırıcı hal kimi hesab etmir. Çünki, burada ciddi müəyyən olunmuş istiqamətlilik yoxdur, yəni bu hal heç də hər zaman əməlin və onu törətmiş şəxsin yüksək ictimai təhlükəliliyinin göstəricisi kimi çıxış etmir.

Qazaxıstan Respublikasının CM-də yüngülləşdirici halları tənzim edən müddəalar "cinayət məsuliyyətini və cəzanı yüngülləşdirən hallar" adı altında 53-cü maddədə təsbit edilir. Bu Məcəllənin 53-cü maddəsinin 1-ci hissəsinin "k" bəndində səmimi peşmançılıq yüngülləşdirici halların siyahısında göstərilir. Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsinin 59.1-ci maddəsində adı çəkilən hal nəzərdə tutulmur. Səmimi peşmançılıq CM-nin 59.1.9-cu maddəsində göstərilən fəal peşmançılıq hərəkətləri ilə bağlı olmalıdır. Fikrimizcə, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 59.1.9-cu maddəsinin mövqeyi daha düzgündür.

Qazaxıstan Respublikasının CM-nin 54-cü maddəsində ağırlaşdırıcı hallar "cinayət məsuliyyətini və cəzanı ağırlaşdıran hallar" adı altında nəzərdə tutulmuşdur (11). Bu Cinayət Məcəlləsinin ağırlaşdırıcı halları nəzərdə tutan maddələri MDB ölkələrinin Model Cinayət Məcəlləsinin müddəaları əsasında qurulmuşdur və Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsinin maddələrinə uyğundur. Belorusiya Respublikasının Cinayət Məcəlləsində olduğu kimi Qazaxıstan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində də Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsindən fərqli olaraq xidməti andı pozmaqla cinayətin törədilməsi; cinayətin alkoqollu içkilərdən, psixotrop maddələrdən istifadə etməklə törədilməsi halları ağırlaşdırıcı hallar kimi göstərilmişdir. Qazaxıstanın CM-də də qeyd olunur ki, işin faktiki hallarından asılı olaraq, məhkəmə sərxoş vəziyyətdə cinayət törədilməsi halını məsuliyyəti ağırlaşdıran hal hesab etməyə bilər.

Qırğızıstan Respublikasının 18 sentyabr 1997-ci il tarixli CM-də təklil edilən hallar məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar kimi təsbit edilir. Məcəllənin 54-cü maddəsində məsuliyyəti yüngülləşdirən 8 hal öz əksini tapmışdır. Bu hallar milli qanunvericiliyimizə uyğunluq təşkil edir

Qırğızıstan Respublikasının CM-də "cəzanı yüngülləşdirən hallar olduqda cəzanın təyin edilməsi" məsələsini nizama salan ayrıca maddə nəzərdə tutulmur. Həmin məsələ cəzanı

yüngülləşdirən halların siyahısını nəzərdə tutan CM-nin 54-cü maddəsi ilə tənzimlənir (12).

Milli qanunvericiliyimizə uyğunluq vardır, lakin Qırğızıstan Respublikasının CM-də qeyd olunur ki, məhkəmə cinayətin xarakterindən asılı olaraq məcəllədə sadalanan hər hansı halı ağırlaşdırıcı hal kimi nəzərə almaya bilər. Həmçinin, cəza təyini zamanı məhkəmə Cinayət Məcəlləsinin qeyd olunan maddəsində əksini tapmayan hər hansı bir ağırlaşdırıcı halı nəzərə ala bilməz. Göründüyü kimi, qeyd olunan maddədə nəzərdə tutulan göstəriş ağırlaşdırıcı halların nəzərə alınması ilə əlaqədar məhkəmələrə müəyyən mənada sərbəstlik verir. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsindən fərqli olaraq Qırğızıstan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində ağırlaşdırıcı halların tətbiqi məhkəmənin vəzifəsini deyil, hüququnu təşkil edir. Fikrimizcə, Respublikamızın cinayət qanunundakı göstəriş ədalətlilik prinsipi nöqteyi nəzərindən daha düzgündür. Məcəllədə əksini tapan ağırlaşdırıcı halların nəzərə alınması məhkəmənin hüququnu deyil, vəzifəsini təşkil etməlidir. Çünki, əks mövqe adı çəkilən halların tətbiqi ilə bağlı məhkəmələrdə sui-istifadə hallarının baş verməsinə gətirib çıxara bilər.

Litva Respublikasının 26 sentyabr 2000-ci il Cinayət Məcəlləsində 59-cu, 60-cı və 61-ci maddələr məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar institutuna həsr olunmuşdur. CM-nin 59-cu maddəsində məsuliyyəti yüngülləşdirən hallar qeyd olunmuşdur:

Milli qanunvericiliyimizdən fərqli məqamlar kimi, cinayətin zərərçəkmişin təhrikedici və riskli davranışları nəticəsində törədilməsi; cinayətin ümidsiz vəziyyətdə olan zərərçəkmişin xahişi ilə törədilməsi; cinayətin müqəssir şəxsin iradəsi ziddinə olaraq sərxoş vəziyyətə gətirilməsi nəticəsində törədilməsi; müqəssirin cinayət törətməyə etiraz edə bilməməsi nəticəsində törədilməsini göstərmək olar (13).

Ağırlaşdırıcı hallar qismində isə Litva Respublikasının CM-nin 60-cı maddəsində aşağıdakılar nəzərdə tutulur. Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunundan fərqli məqamlara aiddir: cinayətin zərərçəkmiş üzərində sınaq məqsədilə və ya təhqiredici hərəkətlərlə törədilməsi; cinayətin alkoqollu, narkotik və ya insan psixikasına təsir edən digər vasitələrin təsiri nəticəsində törədilməsi.

Litva Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 61-ci maddəsində yüngülləşdirici və ağırlaşdırıcı hallar olduqda cəza təyin edilməsi məsələləri tənzimlənir.

İspaniyanın 1995-ci il Cinayət Məcəlləsinin III və IV fəsli (maddə 22 və 23) məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallara həsr olunmuşdur. Məcəllənin 22-ci maddəsində yüngülləşdirici hallar qismində milli qanunvericiliyimizdən fərqli aşağıdakı hallar nəzərdə tutulur: əgər müqəssir şəxs alkoqollu içkilərin toksikoloji və digər uyuşdurucu narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin təsiri altında cinayət törətmişsə.

İspaniyanın 1995-ci il Cinayət Məcəlləsinin IV fəsli (maddə 23) məsuliyyəti ağırlaşdıran hallara həsr edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunundan fərqli məqamlar aşağıdakılardır:

1) cinayətin xəyanət etməklə törədilməsi;
2) cinayətin aldatmaqla, hakimiyyətdən sui-istifadə etməklə, zərərçəkmiş şəxsin müdafiə olunmasına mane olan şəraitdən, zamandan istifadə etməklə və digər şəxslərin köməyindən istifadə etməklə törədilməsi;
3) cinayətin göstərilmiş etimaddan sui-istifadə etməklə törədilməsi; (10)

Göründüyü kimi, İspaniyanın CM-də yüngülləşdirici və ağırlaşdırıcı halları ifadə edən müddəalar qeyri dəqiq xarakter daşıyır və onların təcrübədə tətbiqi bir sıra çətinliklərə gətirib çıxara bilər. Cəza təyini ilə əlaqədar diqqət çəkən məqamlardan biri də odur ki, İspaniyanın Cinayət Məcəlləsi cinayətə cəhdə görə təyin olunan cəzanı bitmiş cinayətə görə təyin olunan cəzadan 2 dəfə və ya daha az həcmdə nəzərdə tutur. İştirakçılıqla törədilən cinayətlərdə isə digər iştirakçıların məsuliyyəti icraçının məsuliyyətindən iki dəfə az nəzərdə tutulur.

1992-ci il Fransanın yeni CM-də cinayətlərin residivinə görə daha ağır qaydalar

nəzərdə tutulur. Lakin cəzanın yüngülləşdirilməsi ilə əlaqədar məhkəməyə daha geniş səlahiyyətlər verilir. CM-in Xüsusi hissəsinin maddələrinin sanksiyasında əksər hallarda cəzanın son həddinin həcmi (müddəti) əksini tapır ki, bu da yüngülləşdirici halların nəzərə alınmasında hərəkət sərbəstliyinə imkan verir.

Hollandiyanın hazırda qüvvədə olan 3 mart 1881-ci il CM-də yüngülləşdirici və ağırlaşdırıcı halların ümumiyyətlə siyahısı göstərilmir. Hollandıyanın cinayət qanunvericiliyi hər bir konkret halda bu məsələnin həllını məhkəmənin öhdəsinə buraxıb (9).

Xarici ölkələrdən İsrailin Cinayət Qanununda da cəzanı ağırlaşdıran hallara həsr olunmuş ayrıca maddə yoxdur. Cəzanı ağırlaşdıran hallar müxtəlif cinayət tərkiblərində nəzərdə tutulur.

İngiltərənin cinayət qanunvericiliyində cəzanın anlayışı və məqsədi, təyin edilən cəzanın həcminə və müddətinə təsir göstərən hallar haqqında göstərişlər nəzərdə tutulmur. Bu ölkənin hakimləri cəza təyini zamanı geniş hüquqlara malikdirlər. İngiltərənin cinayət qanununda istisna təşkil edən bir sıra cinayətlər mövcuddur ki, onların törədilməsinə görə sanksiyalar qəti müəyyən olunmuşdur. Qanunverici statutlarda konkret cinayətə görə adətən, cəzanın yuxarı həddini müəyyən edir. Qanunda cəzanın aşağı həddi çox az hallarda göstərilir. Qeyd edilir ki, məhkəmə cəza təyini zamanı cinayətlə və təqsirləndirilən şəxslə bağlı olan halları nəzərə almalıdır. Əgər cinayətlə və təqsirləndirilən şəxslə bağlı müstəsna hallar yoxdursa, məhkəmə qanuna istinad etməklə ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasını təyin edə bilər. Əgər məhkəmə ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasını təyin etmirsə, onda gəldiyi nəticəni və müstəsna halları açıq məhkəmə iclasında göstərməlidir. İngiltərə qanunvericiliyinin bu müddəaları müəyyən hallar mövcud olduqda cəzanın yüngülləşdirilməsinin mümkünlüyünü göstərir.

İtaliyanın Cinayət Məcəlləsinə nəzər salsaq, müəllíminə qarşı, valideyninə qarşı cinayətin törədilməsi hallarının cəzanı ağırlaşdıran halların siyahısında nəzərdə tutulduğunu görürük. Hesab olunur ki, valideyninə və ya müəllíminə qarşı cinayətin törədilməsi təqsirləndirilənin mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərinin aşağı olmasından, onda insanlıq duyğularının olmamasından xəbər verir. Bütün bunlar da onun şəxsiyyətinin ictimai təhlükəliliyini xarakterizə edən xüsusiyyətlər kimi özünü biruzə verir.

Göründüyü kimi, cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar əksər xarici ölkələrin cinayət qanunvericiliyində nəzərdə tutulur. Lakin hər bir konkret ölkənin Cinayət Məcəlləsində onların ifadə forması və tətbiqi xüsusiyyətləri fərqlidir.

Bütün bunları nəzərə alaraq qeyd etmək lazımdır ki, xarici ölkələrin cinayət qanunvericiliyinin müqayisəli şəkildə tədqiqatının aparılması ağırlaşdırıcı və yüngülləşdirici halların, daha ümumiləşmiş ifadə etsək cəzanın fərdiləşdirilməsi institutunun hərtərəfli təhlilinə yol açır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. https://www.e-qanun.az/framework/897
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. https://www.e-qanun.az/framework/46947
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi. https://e-qanun.az/framework/46950
4. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalar Məcəlləsi. https://e-qanun.az/framework/46960
5. "Məhkəmələr tərəfindən cinayət cəzalarının təyin edilməsi təcrübəsi haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 25 iyun 2003-cü il tarixli 4 №li Qərarı. https://e-qanun.az/framework/16741
6. Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Avropa Konvensiyası müddəalarının və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin

presedentlərinin tətbiqi haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 30 mart 2006-cı il tarixli 5№ li qərarı. https://e-qanun.az/framework/16701
7. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi (1960). Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 1999, 279 s.
8. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2023, 522 с.
9. Уголовный кодекс Голландии. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2022, 509 с.
10. Уголовный кодекс Испании. Под. ред. док. юрид. наук профессора Н.Ф.Кузнецовой и док. юрид наук профессора Ф.М.Решетникова. М.: Зерцало, 1998, 342 с.
11. Уголовный кодекс Республики Казахстан. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2023, 464 с.
12. Уголовный кодекс Кыргызской Республики. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2021, 350 с.
13. Уголовный кодекс Литовской Республики. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2022, 468 с.
14. Уголовный кодекс Республики Беларусь. СПб.: Юридический центр Пресс, 2021, 298 с.

Açar sözlər: *insan hüquq və azdlıqlarının təmini, məsuliyyətin və cəzanın fərdiləşdirilməsi, cinayət qanununun təkmilləşdirilməsi*

Samira Babayeva

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan
Department of Law
Ph.D. in Law, Associate Professor

INDIVIDUALIZATION OF CRIMINAL RESPONSIBILITY AND PUNISHMENT AS A CRITERION FOR ENSURING HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

ABSTRACT

Taking into account all the guiding principles, the application of the provisions of the criminal law to the person who committed the crime directly concludes with the process of individualization of criminal responsibility and punishment, which is the point that acts as a criterion for ensuring human rights and freedoms. The process of individualization is carried out in two directions: individualization of criminal liability and individualization of punishment. While the individualization of criminal liability is carried out by the legislator (Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan), the individualization of punishment is carried out by law enforcement bodies and finally ends with the judge's sentencing process. The process of individualization of criminal responsibility is directly related to law-making activity. For this reason, the criminal law is constantly being improved in accordance with the development directions of the existing legal, political, cultural, and economic processes; certain elements that are incompatible with the requirements of the time are removed from the criminal law, and new elements are added. This process is referred to as the institution of criminalization and decriminalization in criminal law.

A crime is a socially dangerous act. Precise regulation of criminal acts in the criminal law ensures the differentiation of criminal responsibility. In our opinion, it is necessary to make a number of changes in the criminal law in connection with the more advanced organization of the case of differentiation of criminal liability.

Keywords: *provision of human rights and freedoms, individualization of responsibility and punishment, improvement of the criminal law*

Самира Бабаева

Доцент кафедры Права Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики, доктор философии по праву

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ И НАКАЗАНИЯ КАК КРИТЕРИЙ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ

РЕЗЮМЕ

С учетом всех руководящих принципов применение положений уголовного закона к лицу, совершившему преступление, непосредственно завершается процессом индивидуализации уголовной ответственности и наказания, что является моментом, выступающим критерием обеспечения прав и свобод человека. Процесс индивидуализации осуществляется по двум направлениям: индивидуализация уголовной ответственности и индивидуализация наказания. Если индивидуализация уголовной ответственности осуществляется законодателем (Милли Меджлисом Азербайджанской Республики), то индивидуализация наказания осуществляется правоохранительными органами и завершается вынесением приговора судьей. По этой причине уголовное право постоянно совершенствуется в соответствии с направлениями развития существующих правовых, политических, культурных и экономических процессов, из уголовного закона удаляются отдельные элементы, несовместимые с требованиями времени, добавляются новые элементы. Этот процесс именуется институтом криминализации и декриминализации в уголовном праве. Преступление – это общественно опасное деяние. Четкая регламентация преступных деяний в уголовном законе обеспечивает дифференциацию уголовной ответственности. На наш взгляд, необходимо внести ряд изменений в уголовное законодательство в связи с более совершенной организацией дела о дифференциации уголовной ответственности.

Ключевые слова: *обеспечение прав и свобод человека, индивидуализация ответственности и наказания, совершенствование уголовного законодательства*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.223

RƏQƏMSAL DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİ VƏ İNTELLEKTUAL SİSTEMLƏR
DIGITAL PUBLIC ADMINISTRATION AND INTELLIGENT SYSTEMS

UOT 354

ELÇİN ABASOV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Dövlət idarəçiliyində informasiya texnologiyaları kafedrasının müdiri, iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

e-mail: abasov_e@mail.ru

ƏDALƏT MAHMUDOV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Dövlət idarəçiliyində informasiya texnologiyaları kafedrasının müəllimi

e-mail: adalet_mahmudov@mail.ru

DÖVLƏT İNFORMASİYA SİSTEMİ TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN TƏMİN EDİLMƏSİ PROBLEMLƏRİ

Rəqəmsallaşma və qloballaşma prosesləri dövlətin informasiya təhlükəsizliyi problemlərini aktuallaşdırır. Məlumatların həcminin inanılmaz sürətlə artdığı vahid qlobal informasiya məkanı olan internet, innovasiyalar dünyasında təhdidlərə qarşı durmaq və daxili siyasi sabitliyi qorumaq üçün hər il onların massivlərinə nəzarət etmək və idarə etmək getdikcə çətinləşir, və ölkədəki sosial vəziyyət hazırkı şəraitdə düşmən müdaxiləsindən qoruyan texnologiyaların inkişafı qəti əhəmiyyət kəsb edir. Beynəlxalq informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində əsas narahatlıq informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından beynəlxalq sabitliyin və təhlükəsizliyin təmin edilməsi vəzifələrinə uyğun gəlməyən məqsədlər üçün istifadənin mümkünlüyü ilə bağlıdır.

Beynəlxalq elmi ictimaiyyət hələ də “dövlətin informasiya təhlükəsizliyi” termininin istifadəsində uzun illər təcrübəyə baxmayaraq, bu konsepsiyanın mahiyyəti haqqında ümumi bir anlayışa gəlməmişdir. İki əsas yanaşma var: birincisi, informasiya təhlükəsizliyi informasiya-texniki və informasiya-psixoloji aspektlər kimi başa düşülür, xüsusən də Rusiya Federasiyası, Çin və bir sıra digər ölkələrdə onlar aşağıdakı tərifə əməl edirlər: “dövlətin informasiya təhlükəsizliyi. şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin, onların maraqlarının informasiya məkanında təhdidlərdən, dağıdıcı və digər neqativ təsirlərdən təhlükəsizliyinin vəziyyətidir”.

Bununla belə, Birləşmiş Ştatlarda bu terminin təfsiri yalnız texnoloji aspektlərlə məhdudlaşır və “informasiya və informasiya

sistemlərinin və şəbəkələrinin bütövlüyünü təmin etmək məqsədilə icazəsiz daxil olmaqdan, istifadədən, açıqlamadan, zədələnmədən, dəyişdirilməkdən və ya məhv olmaqdan qorunması" kimi müəyyən edilir".

Dövlət üçün informasiya, ilk növbədə, müxtəlif sahələrin fəaliyyətini müəyyən edən, indiki şəraitdə aşkarlıq statusu almış, aşağıdakı sahələrdən hər hansı hadisənin ictimailəşdirilməli olduğu strateji resursdur:

- **iqtisadi sfera** – müasir iqtisadiyyat təkcə faktiki istehsalın səviyyəsi ilə deyil, həm də ölkənin dünya ticarət arenasında nüfuzu, daxili iqtisadi institutlara inamı ilə xarakterizə olunur, bu, bir növ marketinqdir, burada obyekt dövlət iqtisadiyyatıdır. brend kimi ("made in");
- **beynəlxalq siyasət sferası** – beynəlxalq münasibətlər fiziki qarşıdurmadan informasiya mübarizəsinə keçib, burada diplomatiya və media əsas rol oynayır;
- **KİV sferası** – konkret məsələyə müsbət nöqteyi-nəzəri formalaşdırmaq və ya siyasi institutlara birbaşa təzyiq göstərmək üçün mediadan istifadə;
- **daxili siyasət sferası** – dövlət hakimiyyətinin seçilməsi informasiya qarşıdurması üçün ərazidir, burada informasiya siyasi karyeranı yüksəldə və ya məhv edə bilər, həmçinin ölkədə siyasi vəziyyətin trayektoriyasını ümumilikdə dəyişdirə bilər;
- **müdafiə sektoru** – innovativ və yüksək texnoloji sənaye kimi o, birbaşa məlumatların bütövlüyü, məhdudiyyətləri, məxfiliyi və təhlükəsizliyindən, həmçinin informasiya axınlarına nəzarətdən asılıdır.

Texnologiyanın və proqram təminatının inkişafı, demək olar ki, bütün məlumatların rəqəmsal daşıyıcılarda saxlanması, çoxlu kommunikasiya kanallarının və vasitələrinin yaranması, informasiyanın ötürülməsinin yüksək sürəti, onun qeyri-məhdudluğu, idarəolunmazlığı, hər yerdə olması, şərhlərin dəyişkənliyi, həmçinin azalma keyfiyyət və etibarlılıq baxımından dövlətin sistemləri və maraqları üçün bir çox təhlükələr yaradır. Dağıdıcı hərəkətlərin subyekti kimi digər dövlətlər, kəşfiyyat xidmətləri, biznes strukturları, insayderlər, cinayətkar qruplar, casuslar, fəallar, spamerlər, hakerlər və terrorçular çıxış edə bilər.

İnformasiya təhlükəsizliyinə təhdidlər ölkənin informasiya infrastrukturunun obyektlərinə, yəni dövlətin mühüm sahələrinin funksionallığını dəstəkləyən proqram təminatına, texniki vasitələrinə, şəbəkə və informasiya komponentlərinə: İnternet, informasiya məkanı, telekommunikasiya şəbəkələri, kompüter sistemlər və proqramlar, prosessorlar və idarəetmə sistemləri zəifliyinə görə.

Müxtəlif mənbələrdən alınan məlumatları ümumiləşdirərək, dövlətin informasiya təhlükəsizliyinə əsas təhdidləri qeyd edəcəyik: informasiya müharibələri, kiberhücumlar, kibercasusluq, kibercinayətkarlıq, kiberterrorizm, məxfi məlumatların yayılması (insayderlərin hərəkətləri):

- **informasiya müharibələri** – məqsədi informasiya üstünlüyü yaratmaq, informasiya proseslərinə, yerli KİV-lərin fəaliyyətinə, sosial şəbəkələrdə psixoloji kampaniyalara müdaxilə etməklə, əlverişli ictimai rəyin formalaşdırılması yolu ilə düşmənə təsir göstərmək olan hərəkətlər, informasiya əlamətlərinin kütlələrə təsir etdiyi, o cümlədən müasir kommunikasiya metodlarının köməyi ilə;
- **kiberhücumlar** – informasiya və ya informasiya texnologiyaları infrastrukturuna fiziki təsirə (məhv, təhrif, saxtalaşdırma) yönəlmiş hücum xarakterli xüsusi əməliyyatlardır ki, bunlar şəbəkələrin bağlanması və "girişin rədd edilməsi"ndən tutmuş əsas sistemlərə və şəbəkələrə hücumlara, onların aradan qaldırılmasına qədər dəyişə bilər. binanın (məsələn, Britaniya Parlamentinə kiberhücum, məqsədi parlamentarilərin və işçilərin elektron poçtlarına daxil olmaq idi);
- **kibercasusluq** – hərbi, müdafiə, diplomatik və ya iqtisadi məlumatlara çıxış əldə etmək üçün proqramlara, sistemlərə və

Cədvəl

Dövlətin informasiya təhlükəsizliyinə təhdidlər

Təhdidlər	Təhdid edənlər	Motivlər	Hücum obyektləri	Üsulları
İnformasiya müharibələri	Dövlətlər	İnformasiya üstünlüyü və proseslərinə müdaxilə, hərbi - siyasi məqsədlər	Media, İnternet, sosial şəbəkələr, e-poçt	Gizli, konseptual kənarlaşma, diqqəti yayındırma, dezinformasiya "feyk(yanlış) xəbər", şayiələr, spam
Kiberhücumlar və Kibercasusluq	Dövlətlər, kəşfiyyat agentlikləri, casuslar, aktivistlər, insayderlər, spamerlər, hakerlər göndərənlər, hakerlər	Hərbi, müdafiə, diplomatik və ya iqtisadi məlumatlara, ideologiyaya, şəxsi üstünlüklərə çıxış	Dövlət, korporativ və özəl informasiya şəbəkələri və sistemləri, e-poçt	DoS hücumları, viruslar, fişinq, məntiq bombaları, troyanlar.
Kibercinayətkarlıq	Dövlətlər, kəşfiyyat agentlikləri, casuslar, fəallar, insayderlər, spamerlər, hakerlər, kommersiya strukturları	Siyasi, şəxsi və maliyyə mənfəəti əldə etmək, şəxsi məlumatların və əqli mülkiyyətin oğurlanması və fırıldaqçılıq	Dövlət, korporativ və özəl informasiya şəbəkələri və sistemləri, e-poçt	DoS hücumları, viruslar, qurdlar, kəsicilər, fişinq, vişinq, sniffer, məntiq bombaları, troyanlar, spam, botnetlər
Kiberterrorizm	Terror qrupları, ayrı-ayrı şəxslər	Siyasi və ya sosial dəyişikliklər, ekstremist davranışın təbliği, işə götürülmə	Hökumətin informasiya proqramları və sistemləri, İnternet, e-poçt	DoS hücumları, viruslar, qurdlar, ələ keçirənlər, fişinq, bombalar, troyanlar, uzaqdan idarəetmə, məlumatsızlıq
Məxfi məlumatların yayılması	İnsayderlər	Öz motivləri və inancları, məcburiyyət, işə götürmə	Dövlət, korporativ və özəl məlumat şəbəkələri, e-poçt, poçt	Sizin çıxışınız olan məxfi məlumatların toplusu

kompüter şəbəkələrinə təsir göstərmək (məsələn, Stuxnet kompüter virusundan istifadə etməklə İranda minə yaxın nüvə sentrifuqunun sıradan çıxarılması);

- **kibercinayətkarlıq** – şəxsi məlumatların, əqli mülkiyyətin oğurlanması və fırıldaqçılıq da daxil olmaqla şəxsi və maliyyə mənfəəti (mənfəəti) əldə etmək məqsədilə kompüter sistemlərindən istifadə ilə bağlı qanunsuz hərəkətlər (məsələn, 150 ölkəyə təsir edən WannaCry virusu, o cümlədən və Şimali Koreya kəşfiyyatının kiber bölməsi tərəfindən yaradıldığı iddia edilən Rusiya Federasiyası);
- **kiberterrorizm** – (hökuməti və ya vətəndaşları) qorxutmaq və müəyyən siyasi hərəkətləri etməyə məcbur etmək məqsədi daşıyan kompüter hücumu (məsələn, qadağan olunmuş terrorçu qruplar öz qanunsuz hərəkətlərində, o cümlədən hücumlar və ekstremist ideyaların təbliği üçün internetdən fəal istifadə edirlər);

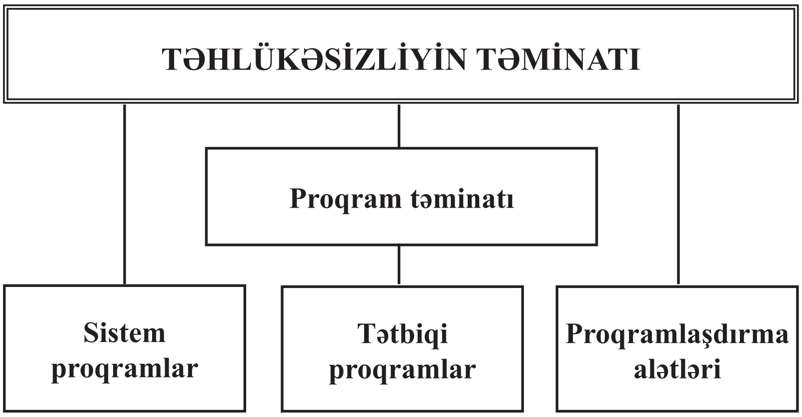

Şəkil 1. Texnologiyanın və proqram təminatının inkişafı

- **məxfi məlumatların yayılması** – məxfi məlumatlara çıxış imkanlarından istifadə edən və onları əks tərəfə, hakerlərə, terrorçulara və ya digər şəxslərə öz motivləri və inancları əsasında ötürən insayderlərin hərəkətləri (məsələn, hərbi personal tərəfindən verilən məxfi məlumatlarının sızması).

Belə ki, informasiya mühitində dağıdıcı hərəkətlərin həyata keçirilməsi milli təhlükəsizliyə, suverenliyə və müstəqilliyə təhdid yaradır, sabitliyə və daxili asayişə xələl gətirir, vahid informasiya-hüquqi məkanın bulanıqlığı yaradır, media və informasiya agentliklərini daxili bazardan sıxışdırır və tez-tez informasiya-hüquqi məkana çevrilir. Ksenofobiyanın səbəbi, müstəsna millət ideyalarının təbliği, dözümsüzlük və ekstremist davranışın təbliği. Aydınlıq üçün dövlətin informasiya təhlükəsizliyinə təhdidləri cədvəl 1-də təqdim edirik.

Qeyd etmək lazımdır ki, informasiya təhlükəsizliyi müvafiq dövlət idarə və idarələrinin peşəkar fəaliyyətini nəzərdə tutur, xüsusən də ölkəmizdə bu, Təhlükəsizlik Şurası, Təhlükəsizlik Xidməti və onun xidmət strukturları tərəfindən həyata keçirilir. Bundan əlavə, ölkənin milli təhlükəsizliyini təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuş normativ sənədlər.

Beləliklə, dövlətin informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin əsas istiqamətləri aşağıdakılardır:

- informasiya infrastrukturunun etibarlı fəaliyyətinin təşkili;
- informasiya təhlükəsizliyinə zərər vuran qanunsuz hərəkətlərin qarşısının alınması;
- dövlətin informasiya infrastrukturu obyektlərinin təhlükəsizlik səviyyəsinin artırılması;
- hökumət siyasəti və ölkədə baş verən hadisələr haqqında rəsmi məlumatların daxili və xarici ictimaiyyətə çatdırılması yolu ilə informasiya sahəsinin təhlükəsizlik səviyyəsinin artırılması;
- innovativ və informasiya texnologiyaları sənayesinin, eləcə də elektronika sənayesinin inkişafı, xarici texnologiyalardan asılılığın aradan qaldırılması;
- beynəlxalq hüquqi mexanizmlərin və informasiya təhlükəsizliyi sisteminin formalaşmasına köməklik və s.

Beləliklə, dövlətin informasiya təhlükəsizliyi onun maraqlarının, müstəqilliyinin və ərazi bütövlüyünün informasiya məkanında sabitliyin pozulmasından – informasiya-texniki və psixoloji xarakterli təhlükələrdən qorunmasıdır. Burada əsas qanunsuz hərəkətlər informasiya müharibəsi, kiberhücumlar: casusluq, cinayətkarlıq, terrorizm və məxfi məlumatların yayılmasıdır.

Ədəbiyyat:

1. Dövlət informasiya ehtiyatlarının və sistemlərinin nümunəvi əsasnaməsi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2024-cü il 28 sentyabr tarixli fərmanı.
2. Арчибальд, Р. Управление высокотехнологичными программами и проектами / Р. Арчибальд. – Москва: ДМК Пресс, 2017.
3. Камолов, С. Г. Информационные технологии для государственных служащих / С. Г. Камолов, П. В. Артемова – Москва:МГИМО-Университет, 2017.
4. Камолов С.Г. Цифровое государственное управление. Москва – Юрайт – 2024.
5. Василенко, И. «Умный город» XXl века: возможности и риски смарт-технологий в городском ребрендинге / И.Василиенко, Е. Василиенко, А.Люлько; под редакцией И.Василенко, - Москва: Международные отношения, 2018.

Açar sözlər: *idarəetmə, informasiya sistemləri, informasiya təhlükəsizliyi, avtomatlaşdırma, proqram təminatının, elmi-texniki tərəqqi (ETT)*

Elchin Abasov
Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan
Head of the Department of Information Technologies,
Associate Professor, Ph.D. in Economics

Adalet Mahmudov
Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan
Department of Information Technologies, Teacher

PROVIDING INFORMATION SECURITY OF THE STATE

ABSTRACT

The Internet, a single global information space in which data volumes are growing at an incredible pace, is becoming increasingly difficult every year to control and manage its arrays in order to counter threats in the world of innovation and maintain internal political stability.

Despite many years of experience in using the term "state information security," the international scientific community has not yet come to a common understanding of the essence of this concept. There are two main approaches: firstly, information security is understood as information-technical and information-psychological aspects, especially in Russia, China and a number of other countries they follow the following definition: "information security of the state." this is a state of protection of the individual, society and state, their interests from threats, destructive and other negative influences in the information space."

The development of technology and software, the storage of almost all information on digital media, the emergence of many channels and means of communication, the high speed of information transfer, its unlimited, uncontrolled and ubiquity features, variability of interpretations, as well as a decrease in the quality and reliability possess numerous threats for government systems and their interests. The subjects of destructive actions can be other states, intelligence services, business structures, insiders, criminal groups, spies, activists, spammers, hackers and terrorists.

Keywords: *management, information systems, information security, automation, software, scientific and technological progress (STP)*

Эльчин Абасов

Заведующий кафедрой Информационных технологий в государственном управлении Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики, доктор философии, доцент

Адалят Махмудов

Преподаватель кафедры Информационных технологий в государственном управлении Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

РЕЗЮМЕ

Интернет, единое глобальное информационное пространство, в котором объемы данных растут невероятными темпами, с каждым годом становится все сложнее контролировать и управлять своими массивами в целях противодействия угрозам в мире инноваций.

Несмотря на многолетний опыт использования термина «информационная безопасность государства», международное научное сообщество до сих пор не пришло к единому пониманию сущности этого понятия. Существует два основных подхода: во-первых, под информационной безопасностью понимают информационно-технический и информационно-психологический аспекты, особенно в России, Китае и ряде других стран следуют такому определению, что «информационная безопасность государства» – это состояние защищенности личности, общества и государства, их интересов от угроз, деструктивных и других негативных воздействий в информационном пространстве».

Развитие технологий и программного обеспечения, хранение практически всей информации на цифровых носителях, появление множества каналов и средств связи, высокая скорость передачи информации, ее неограниченная, неконтролируемая, повсеместность, вариативность интерпретаций, а также снижение качества и надежность государственных систем и представляет множество угроз их интересам. Субъектами деструктивных действий могут выступать другие государства, спецслужбы, бизнес-структуры, инсайдеры, преступные группировки, шпионы, активисты, спамеры, хакеры и террористы.

Ключевые слова: *управление, информационные системы, информационная безопасность, автоматизация, программное обеспечение, научно-технический прогресс (НТП)*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.226

RƏQƏMSAL DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİ VƏ İNTELLEKTUAL SİSTEMLƏR
DIGITAL PUBLIC ADMINISTRATION AND INTELLIGENT SYSTEMS

UOT 354

ŞƏFƏQ MUSTAFAYEVA

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Dövlət İdarəçiliyində İnformasiya
Texnologiyaları kafedrasının baş müəllimi**

e-mail: shemus26@yandex.ru

AYDIN KAZIMZADƏ

**Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetinin
İnformasiya texnologiyaları və sistemləri kafedrasının dosenti,
texnika üzrə fəlsəfə doktoru**

e-mail: aydin91@mail.ru

STRUKTURLAŞDIRILMIŞ VƏ STRUKTURLAŞDIRILMAMIŞ VERİLƏNLƏR BAZALARININ SƏCİYYƏVİ MÜQAYİSƏSİ

Giriş

Müasir dövrdə insan fəaliyyətinin müxtəlif sahələrində informasiya sistemlərindən istifadə olunur. Bu sistemlər saxlanılma, ilkin emal, yenilənmə, silinmə, hesablama tələb olunan böyük həcmli informasiya ilə işləyir. Müəssisə və təşkilatların informasiya sistemlərində böyük və müxtəlif formatlı informasiya massivini saxlamaq, idarə etmək üçün məhz verilənlər bazasından istifadə edilir. Verilənlər bazası strukturuna görə strukturlaşdırılmış (SQL – Structured Query Language – Strukturlaşdırılmış sorğu dili) və strukturlaşdırılmamış (NoSQL – Not only Structured Query Language – Strukturlaşdırılmamış sorğu dili) olmaqla iki əsas sinifdə birləşir.

SQL verilənlər bazaları məlumatların təkrarlanmasının azaldılmasına və məlumatların bütövlüyünün təmin edilməsinə diqqət yetirməklə hazırlanmışdır. Bunu yerinə yetirmək üçün məlumatlar cədvəllər arasında təşkil edilir və bu cədvəllər arasında əlaqələr olur. Ənənəvi olaraq bu növ bazada həcmi o qədər də böyük olmayan və vahid struktura malik olan verilənlərin saxlanılması nəzərdə tutulmuşdur.

IBM-in araşdırmasına görə, hər gün 2,5 kvintilyon baytdan çox məlumat yaradılır. Və bütün məlumatlar strukturlaşdırılmış verilənlər bazalarına nizamlı şəkildə uyğun gələn strukturlaşdırılmış məlumat deyil. Əvəzində əvvəlcədən müəyyən edilmiş sxemə əməl etməyən yarı strukturlu və ya polimorfik məlumatlar getdikcə daha çox yayılmışdır. Ənənəvi SQL verilənlər bazaları belə böyük həcmləri və məlumat növlərini idarə etmək üçün uyğun deyildi. Beləliklə, məlumatları idarə etmək üçün fərqli bir üsula ehtiyac yarandı. Bu üsul

da strukturlu bir sxemə malik olmayan böyük həcmli verilənləri idarə etmək üçün başqa növ SQL olmayan – NoSQL yaradıldı. Yaşadığımız aləmin bir hissəsi olan hər hansı predmet sahəsinə aid verilənlər bazasının qurulması bir layihə olaraq qarşıya qoyulduqda bu struktur modellərindən hansının daha uyğun olub-olmadığını başa düşmək üçün onların fərqlərini, üstünlüklərini və mənfi cəhətlərini seçməliyik.

Strukturlaşdırılmış verilənlər bazası – SQL

Strukturlaşdırılmış və ya relyasiyalı verilənlər bazasını idarə etmək üçün standart olaraq SQL(Structured Query Language – Strukturlaşdırılmış sorğu dili) dilindən istifadə olunur. Deməli, bu dil əlaqəli verilənlər bazasını idarə etmək və manipulyasiya əməliyyatları aparmaq üçün istifadə edilən strukturlaşdırılmış sorğu dilidir. Bəzən strukturlaşdırılmış verilənlər bazasını elə SQL verilənlər bazası kimi də adlandırırlar. Strukturlaşdırılmış xarakterli məlumatların, məsələn, ixtisas, qrup, tələbə kimi məlumatların saxlanması və idarə edilməsi lazım olduğu yerlərdə istifadə olunur.

SQL verilənlər bazalarını etiketləri və aralarındakı əlaqələri olan qutularda saxlanılan böyük fayl anbarı ilə müqayisə etmək olar. Hər qutuda xüsusi məlumatlar olan ayrıca fayl var. İstənilən fayla daxil olmaq üçün məlumatın tam təsvirini əldə etmək üçün onun saxlandığı qutunun etiketini və digər qutularla əlaqəni bilmək lazımdır. Bu, SQL verilənlər bazasında cədvəllər və əlaqələrlə işləməyə bənzəyir. Burada hər bir cədvəl xüsusi sorğulardan istifadə etməklə asanlıqla tapıla və birləşdirilə bilən müəyyən edilmiş məlumatı olan ayrıca qutudur. Eyni zamanda hər biri qutunun da birmənalı olaraq bir dənə açarı - ilkin açarı (Primary key) olmalıdır. Qutuları bir-birilə əlaqələndirmək üçün də növbəti bir açara – xarici açara (Foreign key) ehtiyac var. Deməli, əlaqələndirməni həyata keçirmək üçün əsas qutuda ilkin açar kimi təyin olunan obyekt digər qutuda xarici açar rolu oynayacaq.

Layihələndirilən verilənlər bazasının cədvəlləri arasında əlaqə qurulduqdan sonra məqsədyönlü olaraq uyğun tətbiqdən istifadə edərək əlavə obyektlər, məlumatların manipulyasiyası, tranzaksiya prosesləri, məlumatların təhlükəsizliyinin təmin olunması və s. əməliyyatlar aparılır [1].

Strukturlaşdırılmamış verilənlər bazası – NoSQL

Strukturlaşdırılmamış (müxtəlif strukturlu) və ya natamam strukturlaşdırılmış verilənlər bazasında məlumatları saxlamaq və idarə etmək üçün NoSQL (Not only Structured Query Language – Yalnız SQL deyil) dilinə əsaslanan qeyri-relyasiyalı verilənlər bazası modellərindən istifadə olunur. Bu modellər sənəd, açar-dəyər, sütunlu və qrafik verilənlər bazalarına istinad edən geniş bir termindir. NoSQL verilənlər bazası strukturlaşdırılmamış müxtəlif xarakterli məlumatların, məsələn, böyük həcmdə mətn məlumatlarının, şəkillərin, audioların və videoların saxlanması lazım olduqda istifadə olunur.

NoSQL, adından da göründüyü kimi, sorğuları təqdim etmək üçün Strukturlaşdırılmış Sorğu Dilindən (SQL) istifadə etməyən verilənlər bazası sistemidir. NoSQL verilənlər bazalarından istifadə etməklə strukturlaşdırılmamış böyük həcmli verilənləri saxlamaq olar.

NoSQL verilənlər bazası hər bir hissəsi ayrıca bir informasiya fraqmentini təmsil edən böyük, mürəkkəb bir pazl ilə müqayisə edilə bilər. Burada informasiya təkcə mətn şəklində deyil, həm də şəkillər, səs faylları, videomateriallar və s. formada təqdim edilə bilər. Yəni, fərqli formatlarda informasiyalar məcmusunu özündə saxlayı bilir. Hər bir fraqment müxtəlif ölçü və formada ola bilər və tam təsvir və ya şəkil almaq üçün bütün fraqmentləri yığmaq və birləşdirmək lazımdır. Burada fərqli formatlar və ölçülər olmasını nəzərə alaraq lazımlı informasiyanı almaq üçün sorğuların müxtəlif metod və alətlərindən istifadə etmək nəzərə alınır. Pazlda olduğu kimi verilənin hər bir

elementinin öz yeri var və lazım olduqda vahid bir şəkil yığılır [6].

Məlumatların növləri və strukturları

SQL və NoSQL verilənlər bazalarında məlumatların saxlanması və təşkili iki fərqli yanaşmaya malikdir. Hər bir yanaşma məlumatların saxlanması və işlənməsi üçün istifadə olunan özünəməxsus məlumat növlərini və strukturlarını özündə ehtiva edir. SQL verilənlər bazası məlumatların bir-biri ilə əlaqəli cədvəllərdə saxlandığı relyasiyalı verilənlər modelindən istifadə edir. Cədvəldə hər biri müəyyən bir məlumat növünə uyğun gələn bir sıra sütunlar var. Məsələn, tam ədəd, mətn və ya simvol tipli, tarix, zaman, null dəyərlər, mantiq dəyərləri və s. Bu o deməkdir ki, verilənlər toplusu hər bir məlumat növü üçün ayrıca sahələrə bölünə bilər. SQL verilənlər bazaları SQL sorğu dilindən istifadə edir ki, bu da istifadəçilərə cədvəllər yaratmağa, verilənləri əlavə etməyə, dəyişdirməyə və silməyə və verilənlər bazasından məlumat sorğulamağa imkan verir.

NoSQL verilənlər bazaları, SQL verilənlər bazalarında olduğu kimi cədvəllər və əlaqələr tələb etməyən daha çevik məlumat modelinə malikdir (şəkil 1).

Tipik olaraq NoSQL verilənlər bazalarında məlumatlar sənədlərdə, kolleksiyalarda və ya qrafiklərdə saxlanılır. Sənəd, açar-dəyər cütləri formatında məlumatların saxlanması üçün strukturlaşdırılmış konteynerdir, burada cütlərin müxtəlif məlumat növləri ola bilər. Kolleksiya bir-biri ilə əlaqəli sənədlər toplusudur. Qrafik təpə nöqtələri və onlar arasındakı əlaqələr toplusudur. NoSQL verilənlər bazaları istifadəçilərə məlumatları sorğulamağa və manipulyasiya etməyə imkan verən xüsusi sorğu dillərindən istifadə edir, məsələn: MongoDB üçün MongoDB Sorğu Dili, Apache Cassandra üçün Cassandra Sorğu Dili və s. [8].

SQL və NoSQL verilənlər bazalarının məşhur tətbiqləri və xüsusiyyətləri

SQL və NoSQL verilənlər bazaları müxtəlif məlumat saxlama üsullarından istifadə edir və layihə üçün verilənlər bazası modeli seçərkən nəzərə alınmalı unikal performans

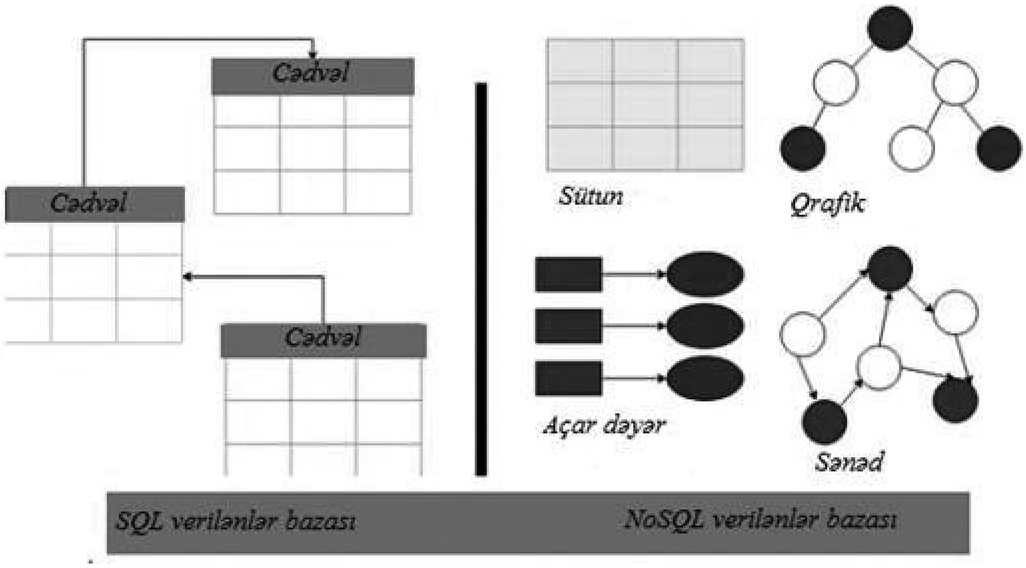

Şəkil 1. Verilənlər bazasının struktur modelləri

xüsusiyyətlərinə malikdir. SQL verilənlər bazaları adətən relyasiyalı modeldən istifadə edir, burada verilənlər bir-biri ilə əlaqəli cədvəllərdə saxlanılır. Cədvəllərdəki məlumatlar ciddi qaydalara uyğun qurulur və xarici açarlardan istifadə etməklə əlaqələndirilə bilər. Bu məlumat strukturu SQL verilənlər bazalarını strukturlaşdırılmış məlumatların saxlanması və işlənməsi üçün yaxşı uyğunlaşdırır. Bununla belə, bu model şəkillər, audio faylları, video görüntülər və s. kimi strukturlaşdırılmamış məlumatların saxlanması üçün uyğun deyil [3].

İki növ verilənlər bazalarının əsas və fərqli xüsusiyyətləri cədvəl 1-də göstərilmişdir.

Verilənlər bazalarının etibarlılığı və sabitliyi

SQL və NoSQL verilənlər bazaları etibarlılıq və sabitliyi təmin etmək üçün müxtəlif mexanizmlərə malikdir. Lakin onların metodları konkret həlldən və onun etibarlılıq və təhlükəsizlik tələblərindən asılıdır. SQL verilənlər bazaları məlumatların bütövlük məhdudluqlarına riayət etməyə, xətaya dözümlülük

Cədvəl 1.

Verilənlər bazalarının uyğun struktur modellərinin xüsusiyyətləri.

SQL verilənlər bazası	NoSQL verilənlər bazası
Oracle: Müəssisə mühitlərində geniş şəkildə istifadə olunan özəl, kommersiya verilənlər bazası idarəetmə sistemi. Oracle Database ACID uyğunluğu, SQL dəstəyi və böyük həcmli məlumatların idarə edilməsi qabiliyyəti kimi xüsusiyyətləri təmin edir.	**Document store – Sənəd anbarları:** Nümunələrə MongoDB, Couchbase və Apache CouchDB daxildir. Bunlar yarı strukturlaşdırılmış və ya strukturlaşdırılmamış məlumatları sənəd yönümlü formatda saxlayır, burada hər bir sənəd bir sıra açar-dəyər cütləri və ya açar-massiv cütlərini ehtiva edir.
Microsoft SQL Server: Windows əsaslı mühitlərdə geniş istifadə olunan əlaqəli verilənlər bazası idarəetmə sistemi. Microsoft SQL Server ACID uyğunluğu, SQL dəstəyi və Excel və SharePoint kimi digər Microsoft məhsulları ilə inteqrasiya kimi xüsusiyyətlər təklif edir.	**Graph store – Qrafik anbarlar:** Nümunələrə Neo4j, JanusGraph və Amazon Neptune daxildir. Onlar qrafik məlumatlarını saxlamaq və sorğulamaq üçün qrafik verilənlər bazalarından fəal şəkildə istifadə edirlər. Məlumat elementləri qovşaqlar, kənarlar və xüsusiyyətlər kimi təqdim olunur. Onlar arasındakı əlaqələr qrafik alqoritmlərdən istifadə etməklə tədqiq edilir.
PostgreSQL: Güclü, açıq mənbəli relational verilənlər bazası idarəetmə sistemi tez-tez veb tətbiqləri üçün istifadə olunur. PostgreSQL ACID uyğunluğu, SQL üçün dəstək və istifadəçi tərəfindən müəyyən edilmiş funksiyalar və saxlanan prosedurlar vasitəsilə genişlənmə kimi xüsusiyyətləri təmin edir.	**Key value store – Əsas dəyər anbarları:** Nümunələrə Redis, Amazon DynamoDB və Riak daxildir. Bunlar sadə məlumatları aktiv şəkildə açar-dəyər formatında saxlayır, unikal açardan istifadə edərək məlumat dəyərlərinin axtarışını təmin edir.
MySQL: Veb proqramlarında geniş istifadə olunan açıq mənbəli relyasiyalı verilənlər bazası idarəetmə sistemi. MySQL ACID uyğunluğu, SQL dəstəyi və oxunan ağır iş yükləri üçün yüksək performans kimi xüsusiyyətlər təklif edir. Oracle Corporation indi MySQL-ə sahibdir	**Wide-Column – Geniş Sütun:** Məlumatları cədvəl kimi strukturda saxlayın, burada hər bir sətir fərqli sütunlar dəsti ola bilər. Geniş sütunlu NoSQL verilənlər bazalarına misal olaraq Apache Cassandra, Apache HBase və ScyllaDB daxildir.

və verilənlər bazası etibarlılığı üçün bir çox xassələri təmin etməyə imkan verən əməliyyat modelindən istifadə edir. SQL verilənlər bazaları məlumatların bütövlüyünü təmin etmək və uğursuzluq halında itkiləri minimuma endirmək üçün ehtiyat və bərpa proseslərindən də istifadə edə bilər.

Müqayisə üçün, SQL verilənlər bazaları NoSQL-ə nisbətən bir sıra üstünlüklərə malikdir. Məsələn, SQL-də müxtəlif istifadəçilər üçün verilənlərə giriş məhdudiyyətlərini asanlıqla təyin edə, həmçinin məlumatların təhlükəsizliyini təmin etmək üçün müxtəlif autentifikasiya mexanizmlərini tətbiq edə bilərsiniz. Eyni zamanda, SQL verilənlər bazaları daha yaxşı əməliyyat dəstəyinə malikdir ki, bu da problemli əməliyyatlar aşkar edildikdə avtomatik olaraq dəyişiklikləri geri qaytarmağa və beləliklə, mümkün təhlükəsizlik problemlərini azaltmağa imkan verir.

Digər tərəfdən, NoSQL verilənlər bazaları bəzi təhlükəsizlik üstünlüklərinə malikdir. Məsələn, MongoDB və Couchbase sənəd yönümlü modeldən istifadə edir ki, bu da onları SQL inyeksiya hücumlarına qarşı daha davamlı edir. NoSQL verilənlər bazaları daha yüksək səviyyəli təhlükəsizlik təmin edən məlumat şifrələmə üsullarından da istifadə edir. Bununla belə, NoSQL verilənlər bazalarında tərtibatçılar təhlükəsizlik mexanizmlərini özləri həyata keçirməlidirlər ki, bu da tərtibatçının təcrübəsi və ya inkişaf zamanı diqqətli olmadığı təqdirdə mümkün problemlərə səbəb ola bilər [4,10].

SQL və NoSQL-in çevikliyi və genişlənməsi

SQL və NoSQL verilənlər bazaları xüsusi həlldən və onun genişlənmə və çeviklik tələblərindən asılı olaraq müxtəlif səviyyələrdə çeviklik və genişlənmə qabiliyyətinə malikdir. NoSQL verilənlər bazalarının üstünlüklərindən biri çeviklik və genişlənmə qabiliyyətidir. Mərkəzləşdirilməmiş arxitekturası sayəsində onlar yeni serverlər əlavə edərək və yükü onlar arasında paylayaraq asanlıqla üfüqi şəkildə miqyaslaya bilirlər. Həmçinin, NoSQL verilənlər bazalarında verilənlər strukturu üçün ciddi tələblər yoxdur və bu, sxemin yeni versiyasına keçmədən məlumat sxemlərini tez dəyişməyə və yeni sahələr əlavə etməyə imkan verir. Bununla belə, əgər məlumat strukturu yaxşı düşünülməsə və çox tez-tez dəyişirsə, bu, sorğuların işlənməsi ilə bağlı çətinliklərə səbəb ola bilər.

SQL verilənlər bazaları isə məlumat strukturunun çevikliyi və miqyası baxımından daha məhdud ola bilər. Onlar cədvəl strukturlarının və məlumat növlərinin əvvəlcədən müəyyən edilməsini tələb edir ki, bu da gələcəkdə sxemin dəyişdirilməsi prosesini çətinləşdirə bilər. Bununla belə, SQL verilənlər bazalarında keşləmə performansı yaxşılaşdıra və dəyişiklikləri daha dəqiq izləyə bilər ki, bu da sorğuların işlənməsini optimallaşdırmağa kömək edə bilər [9,10].

Verilənlər bazasının növünün tranzaksiyaların icrasına təsiri

Hər iki növ verilənlər bazasında məlumatlar üzərində tranzaksiyalar həyata keçirilir. SQL verilənlər bazasında tranzaksiyalar ACID xassələrini dəstəkləyən əməliyyatlardır. ACID relyasiyalı verilənlər bazasının idarəetmə sistemlərində əməliyyatların dörd əsas xassəsini ifadə edən bir texnologiyadır (şəkil 2).

Atomicity – Atomarlıq – əməliyyatın tam və ya tamamlanmayacağına zəmanət verən bir xüsusiyyətdir. Əgər tranzaksiya tam şəkildə tamamlana bilmirsə, o, geri qaytarılacaq və verilənlər bazası əməliyyat başlamazdan əvvəl olduğu vəziyyətə qayıdacaq.

Concictency – Uyğunluq – əməliyyatın verilənlər bazasını bir ardıcıl vəziyyətdən digər ardıcıl vəziyyətə keçirməsi mənasını verən xüsusiyyətdir. Əməliyyat nəticəsində verilənlər bazası zədələnə bilməz və məlumatlar bütün məhdudiyyətlərə və bütövlük qaydalarına uyğun olmalıdır.

İsolation - İzolyasiya – eyni anda birdən çox əməliyyat məlumatlara daxil olduqda gözlənilməz nəticələrin qarşısını almağa kömək

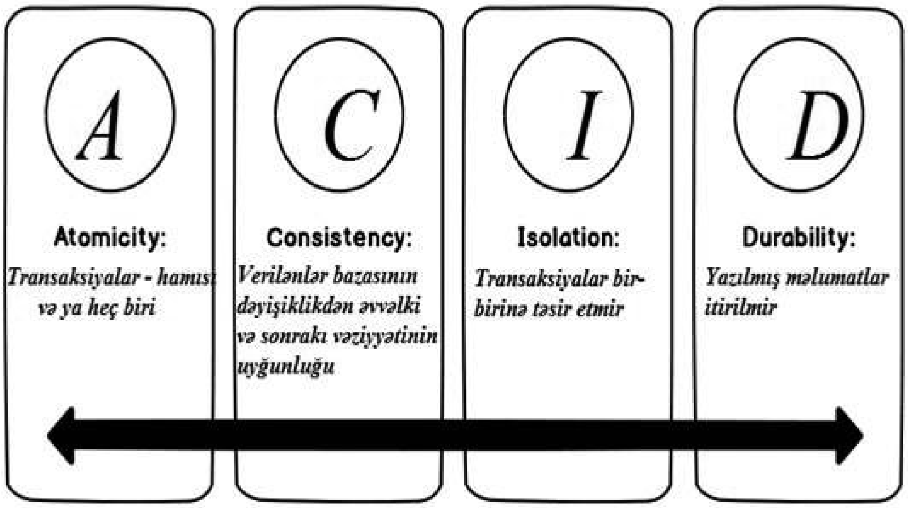

Şəkil 2. SQL-in ACİD texnologiyasının prinsipləri

edən bir xüsusiyyətdir. İzolyasiya xüsusiyyəti, hər bir əməliyyatın eyni məlumat üzərində işləsələr belə, digərlərindən asılı olmayaraq həyata keçirilməsini təmin edir.

Durability – Davamlılıq – əməliyyat başa çatdıqdan sonra məlumatların verilənlər bazasında saxlanmasını və sistemin uğursuzluğu halında itirilməməsini və zədələnməməsini təmin edən bir xüsusiyyətdir. Tranzaksiya elə aparılmalıdır ki, verilənlər bazasında edilən dəyişikliklər sistem qəzaya uğrasa və yenidən işə salınmalı olsa belə yadda qalsın.

Bu xassələr yalnız verilənlər bazası normal işləməsi zamanı deyil, həm də sistem nasazlıqları zamanı verilənlərin bütövlüyünü və ardıcıllığını təmin etmək üçün lazımdır.

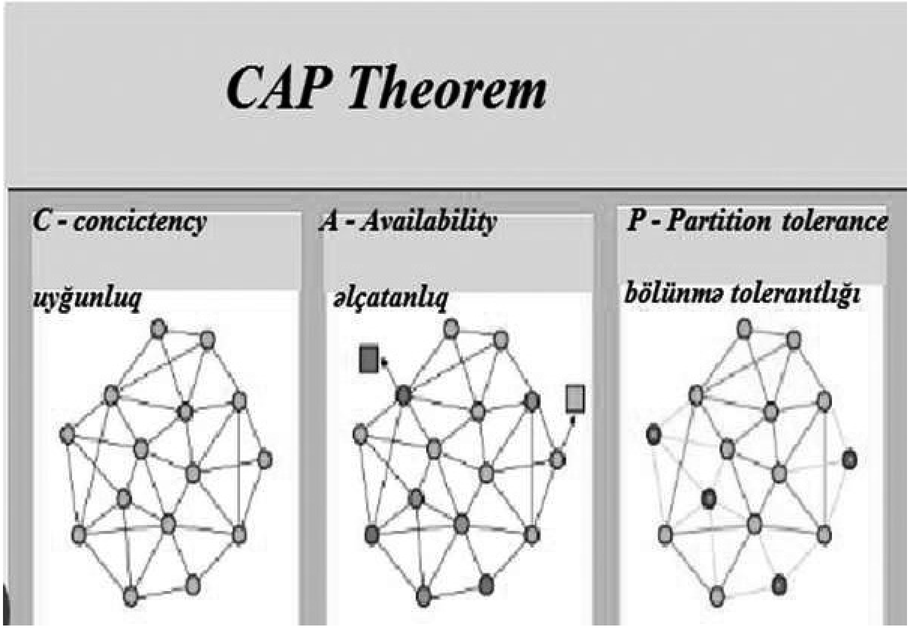

Şəkil 3. NoSQL-in CAP teoreminin prinsipləri

Tranzaksiyaların təmin edilməsi məlumatların bütövlüyünü və bu məlumatlardan istifadə edən proqramların düzgün işləməsini təmin edən verilənlər bazasının əsas aspektlərindən biridir.

Digər tərəfdən, NoSQL verilənlər bazaları adətən tranzaksiyalardan istifadə etmirlər, çünki onlar tranzaksiya qabiliyyətini dəstəkləməkdənsə, böyük məlumat miqyasına və emal sürətinə diqqət yetirirlər. Bunun əvəzinə, NoSQL verilənlər bazaları məlumatların ardıcıllığı, mövcudluğu və bölmələrə dözümlülük arasında qərar verməyə kömək edən CAP teoremindən istifadə edir. Bu o deməkdir ki, onlar adətən istehlakçıya ardıcıllıq və əlçatanlıq arasında seçim verir və tətbiqlərimiz müəyyən bir vəziyyətdə daha çox ehtiyac duyduqlarını seçə bilər [7, 8].

Consistency – Ardıcıllıq – Əməliyyat qismən icra edilə bilməz. Həmişə "Hamısı və ya heç biri" olacaq. Əməliyyatın icrası arasında bir şey səhv olarsa, bütün əməliyyat geri qaytarılmalıdır.

Availability – Əlçatanlıq – Bunun əsas məqamı odur ki, hər bir işləyən node bütün oxumaq və yazma sorğuları üçün məqbul vaxt ərzində cavab qaytarmalıdır.

Partition tolerance – Bölünmə tolerantlığı – Şəbəkənin bir alt hissəsi pozulursa, bütün paylanmış sistemin performansı aşağı düşməməlidir. Bölünmə tolerantlığı olan bir sistem qismən tez bərpa olunmalıdır. CAP teoreminə riayət etmək həmişə yüksək ardıcıllıq və yüksək əlçatanlıq arasında seçim oldu [6].

SQL və NoSQL-in bəzi sahələrdə istifadə xüsusiyyətləri

SQL verilənlər bazasının aşağıda adları çəkilən sahələrdə istifadəsi daha uyğundur:

1. **Müştəri Münasibətlərinin İdarə Edilməsi (CRM)**

SQL verilənlər bazalarının əsas tətbiqlərindən biri CRM sistemləri üçün müştəri məlumatlarının idarə olunmasıdır. SQL verilənlər bazaları müştəri məlumatlarını saxlamaq və əldə etmək, qarşılıqlı əlaqələri izləmək, alış nümunələrini təhlil etmək və fərdi təcrübələr təqdim etmək üçün səmərəli və etibarlı bir yol təqdim edir. SQL ilə müəssisələr məlumatların bütövlüyünü, genişlənmə qabiliyyətini və digər sistemlərlə inteqrasiya asanlığını təmin edə bilər.

2. **Elektron ticarət və inventar idarəetməsi**

SQL verilənlər bazaları e-ticarət platformaları və inventar idarəetmə sistemləri üçün çox uyğundur. Onlar mürəkkəb məhsul kataloqlarını idarə edə, inventar səviyyələrini izləyə və əməliyyatları asanlıqla idarə edə bilərlər. SQL məhsul məlumatlarını, sifarişləri idarə etmək və müştərilərə problemsiz alış-veriş təcrübələrini təmin etmək üçün səmərəli sorğulara imkan verir. Müəssisələr inventar sistemlərini optimallaşdırmaq və ümumi əməliyyat səmərəliliyini artırmaq üçün SQL verilənlər bazalarından istifadə edə bilərlər.

3. **Maliyyə Sistemləri və Hesabatlılıq**

SQL verilənlər bazası maliyyə sistemlərində mühüm rol oynayır, bank işi, mühasibat uçotu və maliyyə hesabatları üçün proqramları gücləndirir. Onlar maliyyə məlumatları üçün təhlükəsiz və etibarlı saxlama mexanizmini təmin edərək, əməliyyatların səmərəli işlənməsini və mürəkkəb sorğu imkanlarını təmin edir. SQL verilənlər bazaları maliyyə hesabatlarının yaradılması və auditlərin aparılması kimi kritik funksiyaları dəstəkləyərək maliyyə əməliyyatlarında dəqiqliyi, ardıcıllığı və uyğunluğu təmin edir.

4. **Məzmun İdarəetmə Sistemləri CMS – Comment Management System)**

SQL verilənlər bazaları vebsayt məzmununun səmərəli saxlanmasını və axtarışını asanlaşdıran məzmun idarəetmə sistemlərinin əsasını təşkil edir. Bloq yazılarından tutmuş multimedia aktivlərinə qədər SQL verilənlər bazaları müxtəlif məzmun növlərini idarə etmək, güclü axtarış funksiyasını aktivləşdirmək və çox istifadəçi əməkdaşlığını dəstəkləmək üçün çeviklik təklif edir. SQL verilənlər bazası ilə təchiz edilmiş CMS, məzmunun idarə edilməsi və son istifadəçilərə çatdırılması üçün etibarlı zəmin yaradır.

5. **Data Analytics və Business Intelligence**

SQL verilənlər bazaları məlumat analitikası üçün əsas kimi xidmət edir. Onlar təşkilatlara öz məlumatlarından dəyərli fikirlər əldə etməyə kömək edərək, böyük verilənlər toplularının səmərəli sorğulanması, yığılması və təhlilinə imkan verir. SQL-in deklarativ təbiəti və zəngin analitik funksiyalar dəsti onu məlumatlara əsaslanan qərarların qəbulu üçün güclü alətə çevirir. SQL verilənlər bazaları mürəkkəb analitik sorğuları dəstəkləyə bilər, bizneslərə tendensiyaları aşkar etməyə, əsaslandırılmış qərarlar qəbul etməyə imkan verir.

NoSQL verilənlər bazasından istifadə halı:

1. **Big Data və Real -Time Analitika**

NoSQL verilənlər bazaları real vaxt rejimində böyük həcmli məlumatların idarə edilməsində üstündür. Onlar sensor məlumatları, sosial media lentləri, jurnal faylları və maşın tərəfindən yaradılan məlumatlar kimi böyük verilənlər dəstlərinin saxlanması və işlənməsini əhatə edən istifadə halları üçün çox uyğundur. NoSQL verilənlər bazaları artan məlumat həcminə uyğunlaşmaq üçün asanlıqla üfüqi şəkildə miqyaslana bilər və real vaxt analitikası üçün aşağı gecikmə ilə çıxış təmin edərək, bizneslərə dəyərli fikirlər əldə etməyə və məlumatlara əsaslanan qərarlar qəbul etməyə imkan verir.

2. **Yüksək Ölçüləbilən Veb Tətbiqləri**

NoSQL verilənlər bazaları yüksək performans və çeviklik tələb edən genişlənə bilən veb proqramların yaradılmasında geniş istifadə olunur. Bu verilənlər bazaları üfüqi miqyaslılıq təklif edir ki, bu da tərtibatçılara məlumatları çoxsaylı qovşaqlar arasında yaymağa və artan trafik və istifadəçi yüklərini asanlıqla idarə etməyə imkan verir. NoSQL verilənlər bazaları istifadəçi profilləri, sessiyanın idarə edilməsi, məzmunun idarə edilməsi sistemləri və e-ticarət platformaları kimi istifadə halları üçün çox uyğundur, burada gözlənilməz iş yüklərini miqyaslaşdırmaq və idarə etmək qabiliyyəti qüsursuz istifadəçi təcrübəsini təmin etmək üçün vacibdir [4, 7].

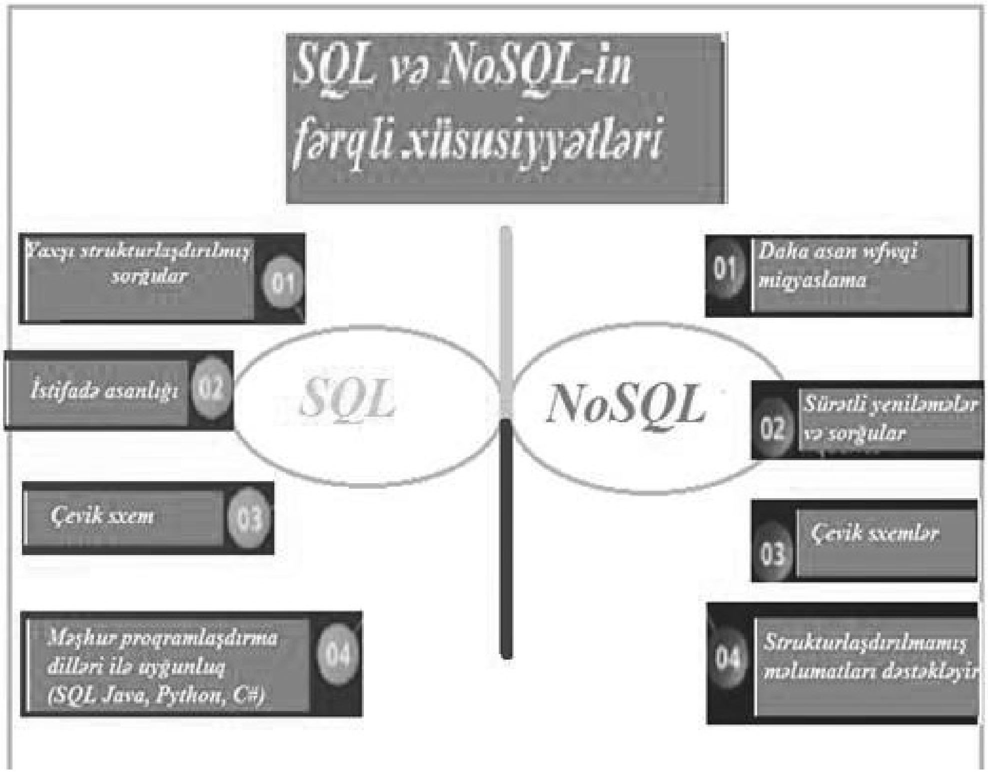

Şəkil 4. SQL və NoSQL-in əsas xüsusiyyələri

Cədvəl 2

SQL	
Üstünlükləri	**Çatışmazlıqları**
1.Well-structured queries – Yaxşı strukturlaşdırılmış sorğular: SQL verilənlər bazaları strukturlaşdırılmış sorğu dilindən istifadə edir, bu da onu mürəkkəb verilənlərin emalı tapşırıqları üçün ideal edir.	**1. Limited scalability** – Məhdud miqyaslandırma: SQL verilənlər bazaları üfüqi miqyasla mübarizə aparır və daha böyük serverlərlə şaquli miqyasda işləmək bahalı ola bilər.
2. Ease of use – İstifadə asanlığı: SQL-i öyrənmək və yeni başlayanlar üçün istifadə etmək asandır.	**2. Structured data** – Strukturlaşdırılmış məlumatlar: SQL verilənlər bazaları yalnız strukturlaşdırılmış məlumatlarla yaxşı işləyir, buna görə də strukturlaşdırılmamış məlumatlar və ya tez-tez dəyişən məlumatlar varsa, onları idarə etmək çətin ola bilər.
3. Flexible schema – Çevik sxem: SQL verilənlər bazaları müxtəlif məlumat növlərini idarə edə bilən yüksək çevik sxemə malikdir.	**3. Limited flexibility** – Məhdud çeviklik: SQL verilənlər bazaları sabit sxemə malikdir, bu da məlumat strukturunda dəyişiklik etməyi çətinləşdirir.
4. Compatible with popular programming languages – Məşhur proqramlaşdırma dilləri ilə uyğundur: SQL Java, Python və C# kimi məşhur proqramlaşdırma dilləri ilə uyğun gəlir.	**4. Difficulty in Handling Large Datasets** – Böyük verilənlərin idarə edilməsində çətinlik: SQL verilənlər bazaları genişlənə bilsə də baza doğru optimallaşdırılmadıqda böyük verilənlərin idarə edilməsi problemlər yarada bilər.
NoSQL	
Üstünlükləri	**Çatışmazlıqları**
1. Easier horizontal scalability – Daha asan üfüqi miqyaslanma: NoSQL verilənlər bazaları asanlıqla üfüqi şəkildə miqyaslaya bilər, bu, əhəmiyyətli olan SQL-də böyük bir serveri şaquli olaraq miqyaslaşdırmaqdan daha səmərəlidir.	**1. Less mature** – Daha az tanınma: SQL və NoSQL verilənlər bazası ilə müqayisədə daha az yetkin və daha az tanınır.
2. Quick updates and queries – Sürətli yeniləmələr və sorğular: NoSQL bütün verilənlər bazasını yenidən yükləmədən böyük məlumat dəstlərini tez yeniləməyə və ya sorğulamağa imkan	**2. More complex queries –** Daha mürəkkəb sorğular: NoSQL verilənlər bazasındakı sorğuların yazılması SQL verilənlər bazalarına nisbətən daha mürəkkəb ola bilər.
3. Flexible schemas – Çevik sxemlər: NoSQL verilənlər bazaları mürəkkəb məlumat strukturlarını idarə etməyi asanlaşdıran çevik sxemlərə malikdir.	**3. Less support for transactions** – Əməliyyatlar üçün daha az dəstək: Məlumatların ardıcıllığını təmin etmək üçün əməliyyatlar vacibdir. NoSQL verilənlər bazaları çox vaxt onları SQL verilənlər bazası kimi dəstəkləmir.
4. Supports nonstructured data – Strukturlaşdırılmamış məlumatları dəstəkləyir: NoSQL verilənlər bazaları audio/video yazıları və təbii dil mətnləri kimi strukturlaşdırılmamış müxtəlif növ məlumatları dəstəkləyir.	**4. Məhdud Dəstək və İcmalar:** Bəzi NoSQL verilənlər bazaları məhdud icma dəstəyinə və ya hərtərəfli sənədlərə malik olmaya bilər.

SQL və NoSQL-in üstünlükləri və çatışmazlıqları

Strukturundan asılı olmayaraq verilənlər bazası məlumatların toplanması, manipulyasiya olunması, təhlükəsizliyin təmin olunması, tranzaksiyaların idarə olunmasını özündə saxlayan bir sistemdir. Ancaq bu sistemi idarə edən tətbiqlərdən asılı olaraq bəzi fərqli xüsusiyyətlərə malik olurlar. Strukturlaşdırılmış və strukturlaşdırılmamış məlumatların idarə olunması baxımından aşağıda fərqli xüsusiyyətləri göstərilmişdir [8, 11].

Təhlil olunan verilənlər bazalarının ayrı-ayrılıqda üstünlükləri və çatışmazlıqları detallı şəkildə cədvəl 2-də göstərilmişdir.

Nəticə

Nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, həm SQL, həm də NoSQL verilənlər bazalarının güclü və zəif tərəfləri var. Düzgün verilənlər bazası sisteminin seçilməsi şirkətin xüsusi ehtiyaclarından, idarə edilən məlumatların həcmindən, növündən və tələb edilən miqyaslanma, çeviklik və performans səviyyəsindən asılıdır. SQL və NoSQL verilənlər bazaları arasındakı fərqləri anlayaraq, biznes məlumatlarını daha effektiv şəkildə saxlamağa, idarə etməyə və təhlil etməyə kömək edə biləcək məlumatlı qərar qəbul edilə bilər. Hər bir istifadəçi üçün uyğun olan verilənlər bazası növü istifadə vəziyyətindən asılıdır. Şirkətlər NoSQL-dən müxtəlif məqsədlər üçün fəal şəkildə istifadə edirlər. Məsələn, sosial media saytlarında istifadəçi yazılarından strukturlaşdırılmamış məlumatların tez və səmərəli şəkildə saxlanması, onlayn e-ticarət mağazalarında böyük müştəri sifarişlərinin idarə edilməsi, süni intellekt tətbiqlərində sürətli real vaxt analitikasına imkan yaradılması və s. sahələrdə SQL verilənlər bazası o qədər də yararlı hesab olunmur.

SQL və NoSQL verilənlər bazaları arasında seçim fərqlərini başa düşmək məlumatların idarə edilməsində əsaslandırılmış qərarlar qəbul etmək üçün çox vacibdir. SQL verilənlər bazaları məlumatların bütövlüyünü təmin edən və yaxşı müəyyən edilmiş əlaqələri qoruyan strukturlaşdırılmış və etibarlı təməl təklif edir. Digər tərəfdən, NoSQL verilənlər bazaları çeviklik və miqyaslılığı təmin edərək, onları inkişaf edən məlumat strukturları və yüksək miqyaslılıq tələbləri olan ssenarilər üçün lazımi səviyyədə uyğunlaşdırır.

Yekun olaraq qeyd etmək lazımdır ki, real dünyada hər şey bu məqalədə göstərildiyi kimi ağ-qara deyil. Texnologiyalar inkişaf etdiyi üçün SQL-dən NoSQL-ə qarşı nə vaxt istifadə olunacağına dair dəqiq cavab yoxdur. SQL verilənlər bazaları indi JSON məlumatlarının saxlanmasını dəstəkləyir. Digər tərəfdən MongoDB kimi NoSQL verilənlər bazaları indi çox sənədli ACID əməliyyatlarını dəstəkləyir.

Ədəbiyyat:

1. E.A.Abasov, Ş.İ.Mustafayeva. İnformasiya sistemləri və verilənlər bazası, Bakı, "Şərqs-Qərb" nəşriyyatı, 2017, 232 səh., İKT 008 – qrifli nəşr
2. A.İ.Mehdiəliyev, E.A.Abasov, E.Q.Həsənov, Elektron hökumətin konseptual əsasları, Bakı 2017, 252 səh., Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universitetinin mətbəəsi
3. Григорьев, Ю. А. Реляционные базы данных и системы NoSQL: учебное пособие/ Ю.А. Григорьев, А.Д. Плутенко, О.Ю. Плужникова. – Благовещенск: АмГУ, 2018.
4. С.А. Нестеров. Базы данных: учебник и практикум для вузов/ С. А. Нестеров – Москва: Издательство Юрайт, 2022.
5. Садаладж, Фаулер: NoSQL. Методология разработки нереляционных баз данных Подробнее, издательство: Диалектика, 2020 г.
6. М.А. Полтавцева, Безопасность баз данных: учебное пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по УГСН 10.00.00 «Информационная безопасность»

по программам подготовки бакалавров, магистров, специалистов. Санкт-Петербург, 2023.
7. В.М. Стасышин, Т.Л.Стасышина Базы данных. Лекции по курсу. Часть 3. Новосибирск: Изд-во НГТУ, 2023.
8. В.М.Стасышин, Т.Л.Стасышина, Базы данных:технологии доступа. – М: Юрайт, 2017.
9. В.К.Волк, Базы данных. Проектирование, программирование, управление и администрирование: учебник для вузов /В.К. Волк – Санкт-Петербург: Лань, 2022.
10. Б.Я. Советов, Базы данных: учебник для вузов / Б.Я.Советов, В.В.Цехановский, В.Д. Чертовской. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва : Издательство Юрайт, 2020. – 420 с. – (Высшее образование). – ISBN 978-5-534-07217-4.
11. İnternet resursları

Açar sözlər: *SQL, NoSQL, verilənlər bazası, tranzaksiya, CAP teoremi, ACID texnologiyası, miqyaslandırma, əlçatanlıq*

Shafag Mustafaeva

The Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Azerbaijan
The Department of Information Technologies in Public Administration
Senior teacher

Aydin Kazimzade

University of Construction and Architecture
Associate Professor, PhD in Engineering

CHARACTERISTIC COMPARISON OF STRUCTURED AND UNSTRUCTURED DATABASES

ABSTRACT

This article explains the main differences between structured (SQL) and unstructured (NoSQL) databases. Understanding the benefits of each system is essential for optimal data management in today's dynamic digital landscape. The aspect of data storage and processing large volumes of data is one of the inherent elements and also challenges of any IT project. Since there are several types of databases, it is not always easy to choose between a data model - the main challenge here is to represent business processes in an accurate and logical way. When faced with the decision of choosing a modern database, it is very important to know the pros and cons of non-relational – relational NoSQL data structure – SQL. A structured or SQL database is a traditional database system that stores data in linked tables. An unstructured or NoSQL database is a system that stores data in documents rather than in tables in Json or XML. But when and which database is used? What is the difference between NoSQL and SQL databases? What are the use cases? What are the capabilities of non-relational NoSQL databases? The answer to these questions is reflected in the article.

Keywords: *SQL, NoSQL, database, tranzaction, CAP theorem, ACID technology, scalability, availability*

Шафаг Мустафаева

Старший преподаватель кафедры «Информационных технологий в государственном управлении» Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики

Айдын Казимзаде

Доцент кафедры Информационных технологий и систем Азербайджанского Университета Строительства и Архитектуры, доктор философии по технике

ХАРАКТЕРИСТИЧЕСКОЕ СРАВНЕНИЕ СТРУКТУРИРОВАННЫХ И НЕСТРУКТУРИРОВАННЫХ БАЗЫ ДАННЫХ

РЕЗЮМЕ

В статье объясняются основные различия между структурированными (SQL) и неструктурированными (NoSQL) базами данных. Понимание преимуществ каждой системы необходимо для оптимального управления данными в современной динамичной цифровой среде. Аспект хранения и обработки больших объемов данных является одним из неотъемлемых элементов, а также проблем любого ИТ-проекта. Поскольку существует несколько типов баз данных, не всегда легко выбрать между моделью данных, где основная задача состоит в представлении бизнес-процессов точным и логичным образом. Когда вы сталкиваетесь с решением о выборе современной базы данных, очень важно знать плюсы и минусы нереляционной – реляционной структуры данных NoSQL – SQL. Структурированная база данных или база данных SQL – это традиционная система баз данных, которая хранит данные в связанных таблицах. Неструктурированная база данных или база данных NoSQL – это система, которая хранит данные в документах, а не в таблицах в формате Json или XML. Но когда и какая база данных используется? В чем разница между базами данных NoSQL и SQL? Каковы варианты использования? Каковы возможности нереляционных баз данных NoSQL? Ответ на эти вопросы отражен в данной статье.

Ключевые слова: *SQL, NoSQL, база данных, транзакция, теорема CAP, технология ACID, масштабируемость, доступность*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.227

İ Q T İ S A D İ Y Y A T
E C O N O M Y

UOT: 338.48

GULARA SULEYMANOVA

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan
Department of Public Administration and Management
Associate Professor, Ph.D. in Economics
e-mail: gulyara_s@yahoo.com

THE FUTURE OF TOURISM DEVELOPMENT IN AZERBAIJAN REPUBLIC

Azerbaijan Republic is one of the third republics of South Caucasus. Tourism in Azerbaijan has been an important sector of the Azerbaijan economy since the 1990s. Beside oil and gas exporting sectors, Azerbaijan is on 39 place among 148 countries in tourism competitiveness indicators. The World travel and Tourism Council reported that Azerbaijan is among the top ten countries with the greatest increase in visitor exports from 2010 to 2018. The country had the world's fastest-developing travel and tourism economy (a 46.1 increase) in 2020. This year a record high number of 3.1 billion tourists visited Azerbaijan, most of the visitors were from Europe, Asia and North America.

The rich historical, cultural and natural heritage of the country attracts visitors from all over the world. Untouched nature, mineral springs, the world's only oil field treatment-naphthalene, a unique ancient architecture, unique culture, cuisine, and more contribute to the formation in Azerbaijan of all types of tourism: business, sport, medical, cognitive, hunting, exotic, beach and even gastronomic.

Azerbaijan is a territory of 9-out of 11 of the world's climate zones. Climate of our country enables to organize summer and winter holidays. Very common are ecological tours of Azerbaijan, which include visits to nature reservations, trekking and climbing routes. Midday sandy beaches offer opportunities for diving and swimming season starts in Azerbaijan on May.

The «State Program on development of tourism in the Republic of Azerbaijan for 2002-2005» approved by the Decree of President Heydar Aliyev as well as the «State Program on socio-economic development of regions» were of great importance for the tourism industry, and their implementation will create favorable conditions for building rich infrastructure and lay the foundation for our country is integration into the international tourism market. Gained in those years of social and economic experience has created new opportunities for the full development of tourism. World Heritage list of UNESCO included the inner City of Baku «Old City with the Shirvanshahs Palace and Maiden Tower and Museum of petroglyphs «Gobustan». On turn other unique historical and archaeological curiosities.

As a result of government's actions in the country, a modern hotel and service infrastructure has been established, training of personnel and an extensive network of travel agencies (more than 200 travel agencies) has

been enasured, information and advertising structures are successfully operating, a lot of tourist routes which pass through the most picturesque and fertile regions have been created and tested in Azerbaijan.

Azerbaijan learns quickly and gains experience

The country is annually held international exhibition «Travel and Tourism» AIFT. Azerbaijan, in turn, participates in the 20 most prestigious international tourism forums in London (WTM), Berlin (ITB), Moscow (MITT), Istanbul (MTE).

Hotels, recreation, entertainment and sports centuries operates also in the regions of Azerbaijan – a chain of hotels and amusement park Qafqaz Gabaland in Gabala, the epic winter and summer tourist complex «Shahdag» in Gusar region, more than 15 Olympic sports complex having necessary infrastructure for receiving tourists all over the country.

Azerbaijan's tourism sector strategy emphasizes event tourism? Such as hosting business conferences and international sporting events. The expansion of airline destination offering and simplified visa procedures also have increased tourism an Azerbaijan. An April 2016, Azerbaijan and the United States signed an Open Skies Agreement.

To attract more tourists to Azerbaijan, the government simplified the visa regime, creating the «Asan» Visa System to process electronic visas within three days of application for citizens of eligible countries, including the United States. In 2018, the Ministry of Culture created an independent State Tourism Agency to improve state governance in tourism and culture.

Since 2012, Azerbaijan has focused on development of the event tourism industry. In 2015, Azerbaijan hosted the first-ever European Games in 2016, Baku began hosting annual Formula One Grand Prix events at the Baku City Circuit, with the contract up do renewal in 2023 an more. Azerbaijan is hosting the 74th International Astronomical Congress in October 2023. in 2024, Azerbaijan will host the international Nomad Games. And now we expect World Cup climate change, Baku 2024.

By indicators of the State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, there are 757 hotel facilities in the Country as of 2022. In 2022, the number of tourists visiting Azerbaijan increased by two times compared to the previous year. Approximately 28% of these tourists were from Russia, 20% from Turkiye, 10.6% from Iran, 6% from Saudi Arabia, 5.1% from Georgia, 3.8% from India and from other countries.

Azerbaijan is one of the most ancient sites of human civilization. People have been present here at every stage of their historical development. There were developed settlements in Azerbaijan even at the earliest stages of civilization. Time has preserved a range ancient archaeological and architectural monuments for our generation. Ancient headstones, manuscripts and examples of carpets, preserved to the present day from ancient ages, can provide much insight to those who can and want to read them if you wish to understand Azerbaijan and know of its fascinating history and culture, you need to look at this country and its people through the eyes of an old friend.

Azerbaijan has great potential for the development of the tourism industry – with such fascinating sights as ancient cities, palaces, fortresses, mausoleums and mosques. Azerbaijan has always been famous for its sources of eternal fire – the «atashgehs». There is a place called Yanardag (blazing mountain) in Absheron and thermal springs in some parts of Nakhichevan, Kelbejar, Masalli, Lenkoran and Babadag provinees.

In Surakhani, there is a site of eternal flame. From ancient times, f ire worshippers from remote places, and even indian priests, came to Absheron in search of fire and found it here. They built large temples here in Surakhani and Ateshgah.

There are more than 6 thousand historical architectural monuments of the territory of Azerbaijan. The natural climatic conditious of Azerbaijan are also unique. As well known 9 climate zones exist in Azerbaijan, out of the 11 in the world.

Azerbaijan in endowed with picturesque natural landscapes, monuments of culture and modern tourist resorts. The Khudat-Yalama seacoast, bordered by forests and the seacoast bordered by forests and the seacheres of Absheron and Lankaran are fine places for recreation and relaxation. In these places, there are fine sandy beaches with steady water temperatures of 22-26°C for five or more months, which provide for a long swimming season. The most attractive areas for Alpinism and winter sports are Shamakhi and Gusar. Many types of animals and birds are objects of licensed hunting and in the reserves they are very easy to watch and photograph.

In Azerbaijan are a member of health resorts and spas creating an opportunity for treatment of many illnesses yielding to natural therapies. Most of the resorts with mineral spas also function as tourist centers. Nakchievan is especially rich in mineral sources, the only known deposit of medical petroleum in the world – Naftalan – is completely unique.

Baku is the main tourist center of Azerbaijan. The climate, rich nature, historical sites and artefacts of Azerbaijan contribute to the development of new types of tourism. Tourism resources, in terms of the development of historical, ecological, natural, cultural, sports, exotic types of tourism are rather promising. The 65 of 6305 monuments of history and culture protected by the State are of global significance, 2034 of natural significance and the rest are of local significance. In 2000, Icheri Sheher was included in the World heritage List, along with Shirvanshahs palace and Maiden Tower. The territory of «İcherisheher» State Historical-Architectural Reserve with 10 of global significance and 27 of national significance historical monuments are of interest to tourists.

The territory of Azerbaijan can be divided into 8 tourism regions, varying in the diversity of resources, level of development and prospects Baku-Absheron tourist region in this regard is more convenient. The territory of Baku-Absheron tourist region is located in the east of the Republic of Azerbaijan, on the coast of the Caspian Sea and has a very favorable geographical location. Tourist trips are organized along the western, north-western, northern and southern routes of Baku. The region specializes in educational, health and fitness, sports and business tourism. Such sandy beaches on the shores of the Caspian Sea as Bilgah, Nardaran, Pirshagi, Buzovna, Zagulba and Novkhani are very favorable for the development of tourism.

«The state proqram of development of resorts in the Azerbaijan Republic in 2009-2018» laid the basis for orderly development and efficient use of resorts and tourism projects in Azerbaijan, in the near future. In accordance with the decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated April 20, 2018, the State Tourism Agency of the Republic of Azerbaijan was established.

Azerbaijan has regional Tourism Strategy for the future. There are strategic pillars and the key projects that be carried in 2020, special attention to given to key projects for regional tourism development.

1. Improvement of the institutional frame work (tourism policy)

The dimensions of an interrelated and integrating tourism policy in Azerbaijan cover national socio-economic, industry oriented and ecological topics as well as international subjects such as vizaç connectivity and cooperation with donor agencies. Successful policy formulation needs vision, strategy and tools such as law, regulations and soft law, networks and communication.

2. Research and statistics

Research and statistics need to underpin tourism policy, industry development and the marketing of Azerbaijan. Accurate statistics are vital to understand market developments, labour trends and industry performance and to anticipate the impacts of shifting consumer preferences and demography.

3. Innovation and technology

The fast changing technological shifts in the tourism industry from booking facilities to marketing tools and the tourist experience need to be considered in order to play a role in the highly competitive global tourism market in Azerbaijan.

4. Legal flamework and taxation

The framework contains a new tourism law which helps incoming tourists to explore Azerbaijan and encourage Azerbaijni people to travel within their country and abroad. The tourism law is the basis for determining the principles of cooperation and coordination of regional and entrepreneurial activities.

5. Strengthen infrastructure development

The development of infrastructure refers to the planning and construction of basic physical and organizational structure needed for the smooth operation of a society or enterprise, or the services and facilities which are essential for an economy to function.

6. Public-Private-Partnership

The majority of tourism enterprises are SMEs, many of them relatively low-quality standards. All over Azerbaijan there is a need for improvement and an additional supply of high-quality products and services.

7. Diversification of the tourism experience in Azerbaijan

The main objective of marketing is to promote products and communicate a brand's core message. ATB's long-term goals are that its brand becomes the top destination brand in the larger Caucasus region and that tourism represents the second biggest industry in Azerbaijan.

8. Professionalize the marketing and communication of Azerbaijan as a tourism destination

The main objective of marketing is to promote products and communicate a brand is core message. ATB's long-term goals are that its brand becomes the top destination brand in the larger Caucasus region and that tourism represents the second biggest industry in Azerbaijan.

9. Ensure quality in tourism education and training facilities

Azerbaijan's tourism industry itself needs to contribute to the process of educating young professionals by cooperating with the government over providing even more internships, in-house training and entry level training arrangements of apprenticeships.

A strategy for the development of tourism in liberated territories is being developed. In the near future, Karabakh and the eastern Zangezur region will be presented to the world as a new tourist destination and become the main tourist center of Azerbaijan.

References:

1. The State Program of development of tourism in the Republic of Azerbaijan for 2002-2005. Baku 2002.
2. The State Program of development of resorts in the Azerbaijan Republic in 2009-2018. Baku 2009.
3. Imanova Lala. Tourism Development in Azerbaijan (pdf). 2018
4. Shafa T. Aliyev, Sabina Israilova. The problems and ways of development of tourism sector in Azerbaijan. Baku, 2017.
5. Bashir-zade Emil. Impact of the Financial and Economic Crisis on tourism. Baku, 2018.
6. Сулейманова Гюляра. Пути развития туристического комплекса в Азербайджане / Azərbaycanın Elmi və Mədəniyyəti: aktual problemlər. Elmi-praktik konfrans. Bakı, 2003.
7. Сулейманова Гюляра. Проблемы управления региональным туристическим комплексом / Материалы конференции Западного Университета. «Azərbaycan dinamik inkişaf yolunda». Bakı, 2008.
8. Сулейманова Гюляра. Развитие инфраструктуры туризма в Азербайджане / «Təkəmmül». Журнал Западного Университета. Баку, 2010.
9. Сулейманова Гюляра. Некоторые аспекты развития и управления туристическим комплексом в Азербайджане. AMEA-nın xəbərləri, iqtisadiyyat seriyası, №2. 2017
10. Süleymanova Gülarə. Regionların və şəhərlərin inkişaf strategiyası. Dərs vəsaiti. Bakı, 2018.

Keywords: *tourism, tourism region, tourism policy, tourism strategy, tourism industries*

Gülarə Süleymanova

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Dövlət idarəetməsi və menecment kafedrasının dosenti,
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA TURİZMİN İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

XÜLASƏ

Diqqətinizə təqdim olunmuş məqalə Azərbaycan Respublikasında turizm inkişafının gələcək inkişafına, son illər ərzində respublikamızda turizm sürətli formalaşmasına və xüsusi olaraq regional turizm inkişafına həsr olunur. Məqalədə Azərbaycanda turizm kompleksinin inkişafının və yerləşdirilməsinin praktiki məsələləri işıqlandırılır, respublikanın müxtəlif regionlarda turist məhsulların statistik təhlili aparılır.

Məqalədə Azərbaycan Respublikasında turizm kompleksinin gələcək inkişafı perspektivlərinə mühüm yer verilir və onun gələcək inkişafı üçün konkret tədbirlər təklif edilir;

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikasında qeyri-neft sektorun müasir inkişafında turizm yeri və rolu getdikcə yüksəlir və əsas sahə kimi özünü büruzə verir.

Açar sözlər: *turizm, regional turizm, turizm siyasəti, turizm strategiyası, turizmin növləri*

Гюляра Сулейманова

*Доцент кафедры Государственного управления и менеджмента
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор философии по экономике*

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

РЕЗЮМЕ

Предложенная вашему вниманию статья посвящена исследованию вопросов перспективного развития туризма в Азербайджанской Республике, ускоренному процессу формирования туризма за последние годы, в котором особое место отводится развитию регионального туризма. В статье дается практический экскурс развития и размещения туристических комплексов в республике, а также проводится статистический анализ динамики развития туристического продукта в различных регионах республики.

Значительное место в статье уделяется перспективам дальнейшего развития туристического комплекса в Азербайджанской Республике предлагаются конкретные мероприятия и направления по его будущему развитию.

Сегодня развитие туризма в Азербайджане является приоритетной отраслью в становлении ненефтяного сектора республики.

Ключевые слова: *туризм, региональный туризм, политика туризма, стратегия туризма, туристические отрасли*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.229

G Ə N C T Ə D Q İ Q A T Ç I L A R
Y O U N G R E S E A R C H E R S

B E Y N Ə L X A L Q M Ü N A S İ B Ə T L Ə R
I N T E R N A T I O N A L R E L A T I O N S

UOT 327; 930.22

AYTAJ BAGHIRLI

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Department of International Relations and Foreign Policy, Ph.D. Student

e-mail: b.aytach@gmail.com

POSITION OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN AZERBAIJAN'S FOREIGN POLICY

Introduction

International entities wield considerable influence in molding the foreign policy goals of Azerbaijan, facilitating diplomatic interactions, and nurturing socio-economic progress. This part of our research undertakes an exploration of the pivotal role international organizations assume in Azerbaijan's foreign affairs, scrutinizing essential partnerships, diplomatic endeavors, and socio-economic collaborations. Through a comprehensive analysis, it aims to elucidate the multifaceted contributions of international organizations to Azerbaijan's foreign relations landscape.

The relationship between the European Union (EU) and Azerbaijan stands as a testament to the evolving dynamics of regional cooperation and shared interests. Anchored in a robust framework of partnership and cooperation, their engagement spans various spheres, including trade, investment, policy alignment, and peace initiatives. The cornerstone of EU-Azerbaijan relations is the Partnership and Cooperation Agreement (PCA), which has been in effect since 1999 [5]. This agreement serves as the foundation for bilateral cooperation, encompassing a wide array of areas ranging from trade and investment to legislative harmonization and cultural exchange. Over the years, the PCA has facilitated a deeper engagement between the EU and Azerbaijan, fostering mutual understanding and collaboration.

Economic ties form a significant pillar of EU-Azerbaijan relations, with the EU emerging as Azerbaijan's foremost trading partner and largest source of investment. The EU accounts for a substantial share of Azerbaijan's exports and imports, underscoring the importance of economic integration in strengthening bilateral ties. Moreover, the substantial influx of EU investment, amounting to nearly €7 billion, underscores the mutual commitment to fostering economic prosperity and sustainable development [6].

Besides, the partnership between NATO and the Republic of Azerbaijan serves as a cornerstone in fostering regional security, stability, and cooperation. Anchored within the Partnership for Peace (PfP) program, their collaboration spans various strategic domains, including security cooperation, defense reforms, counterterrorism efforts, and regional conflict resolution. The Partnership for Peace program, initiated by NATO, provides a framework for cooperation between NATO member states and non-member countries. Since joining PfP in 1994, Azerbaijan has actively participated in this initiative, underscoring its commitment to promoting peace and security in Europe and beyond. PfP serves as a platform for dialogue, collaboration, and capacity-building, facilitating mutual understanding and trust between NATO and Azerbaijan [11]. The table below shows cooperation between the two sides in strategic areas.

Apart form NATO, since its accession to the Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC) in 1992, Azerbaijan has emerged as a significant player in the global energy arena. Its membership in OPEC signifies a strategic partnership aimed at managing oil production, stabilizing prices, and addressing energy-related challenges. Azerbaijan's entry into OPEC marked a pivotal moment in its energy diplomacy. As a full member, Azerbaijan aligns itself with the objectives of OPEC, collaborating with other oil-producing nations to ensure a stable and

Table

Strategic Partnership Areas Between NATO and Azerbaijan

Strategic Partnership Areas	
Security Cooperation	Azerbaijan's strategic partnership with NATO involves robust dialogue and joint activities aimed at enhancing security. Through information sharing, participation in exercises, and cooperation in crisis management, Azerbaijan strengthens its security capabilities and fosters interoperability with NATO forces.
Defense Reforms	NATO's assistance and expertise support Azerbaijan in modernizing its defense structures, improving military capabilities, and aligning with Euro-Atlantic standards. These defense reforms contribute to bolstering Azerbaijan's armed forces, enhancing national security, and promoting regional stability.
Counterterrorism Efforts	Azerbaijan collaborates closely with NATO in countering terrorism and addressing security threats. Joint efforts encompass intelligence sharing, capacity building, and conducting joint training exercises to enhance counterterrorism capabilities and resilience.

Source: Cooperation with NATO [4].

sustainable supply of oil while maintaining fair prices for both producers and consumers. This membership underscores Azerbaijan's commitment to collective action in managing global oil markets and promoting stability. Azerbaijan actively engages in discussions within OPEC to coordinate oil production policies. Participating in OPEC meetings provides Azerbaijan with a platform to contribute to decisions regarding production quotas, aiming to prevent market disruptions caused by oversupply or undersupply situations. By adhering to agreed-upon production limits, Azerbaijan plays a crucial role in maintaining market equilibrium [10].

OPEC's actions have a direct impact on oil prices and market stability, with repercussions felt globally. Azerbaijan's collaboration with OPEC in managing production levels contributes to stabilizing prices, minimizing volatility, and promoting a balanced market. This stability is essential for ensuring the economic well-being of nations, industries, and consumers reliant on oil. OPEC membership enhances Azerbaijan's energy security by facilitating cooperation with other oil-exporting countries. Through collaboration within OPEC, Azerbaijan ensures a reliable supply of oil for its domestic needs and export markets. Moreover, the organization fosters cooperation among member states, enabling them to share best practices, technology, and expertise in the energy sector, thereby bolstering Azerbaijan's energy resilience.

Azerbaijan's participation in OPEC amplifies its influence on global energy policies and strategies. As a member, Azerbaijan engages in diplomatic negotiations, advocates for its interests, and contributes to shaping international energy agendas. OPEC provides Azerbaijan with a platform to assert its voice on market dynamics, investment opportunities, and sustainable energy practices, enhancing its diplomatic standing in the global arena [3].

Amidst the complexities of OPEC-Azerbaijan relations, Azerbaijan is poised to demonstrate its unwavering commitment to sustainable development and environmental stewardship by hosting the 29th Conference of the Parties (COP29). This milestone event, scheduled for November 2024, underscores Azerbaijan's determination to play a leading role in addressing global environmental challenges. Azerbaijan has prioritized environmental sustainability and cleanliness as integral components of its national development agenda. Over the years, the country has implemented various initiatives aimed at mitigating climate change, conserving natural resources, and promoting eco-friendly practices. Hosting COP29 provides Azerbaijan with a unique opportunity to showcase its achievements in environmental protection and to contribute actively to global efforts in this regard.

As the host of COP29, Azerbaijan assumes a significant role in facilitating global collaboration on climate action and sustainability. The conference serves as a forum for policymakers, experts, and stakeholders from around the world to exchange ideas, share best practices, and negotiate solutions to pressing environmental challenges. Azerbaijan's commitment to hosting COP29 demonstrates its willingness to engage constructively with the international community to address shared environmental concerns. Hosting COP29 enables Azerbaijan to showcase its innovative approaches to sustainable development and environmental management. From renewable energy projects to biodiversity conservation initiatives, Azerbaijan can highlight its efforts to promote green growth and resilience in the face of climate change. By sharing its experiences and success stories, Azerbaijan can inspire other nations to adopt similar measures for a more sustainable future. COP29 provides Azerbaijan with a platform to promote regional cooperation on environmental issues [7]. As a crossroads between Europe and Asia, Azerbaijan can foster dialogue and collaboration among neighboring countries to

address common environmental challenges, such as air and water pollution, deforestation, and biodiversity loss. Through COP29, Azerbaijan can spearhead regional initiatives that promote environmental sustainability and resilience. Hosting COP29 allows Azerbaijan to strengthen its partnerships with international organizations, NGOs, and donor agencies working in the field of sustainable development. By forging alliances and mobilizing resources, Azerbaijan can leverage COP29 to accelerate progress towards achieving the Sustainable Development Goals (SDGs) and fulfilling its international commitments under the Paris Agreement [8].

There is another important organization in Azerbaijan's foreign policy. The Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) has played a significant role in Azerbaijan's pursuit of peace, stability, and territorial integrity, particularly in the context of the Nagorno-Karabakh conflict. However, the OSCE's mediation efforts have been marred by allegations of double standards, geopolitical interests, and ultimately, a failure to resolve the conflict. The Nagorno-Karabakh conflict, stemming from territorial disputes between Azerbaijan and Armenia, has been a focal point of OSCE mediation efforts. The OSCE Minsk Group, co-chaired by Russia, France, and the United States, has been tasked with facilitating negotiations and finding a peaceful resolution to the conflict. The Madrid principles, proposed by the Minsk Group, served as a framework for negotiations, emphasizing territorial integrity, self-determination, and the non-use of force. Despite the OSCE's mandate for impartial mediation, accusations of double standards have been leveled against the organization, particularly concerning its approach to the Nagorno-Karabakh conflict. Some critics argue that Russia, France, and the USA, as co-chairs of the Minsk Group, have demonstrated bias in favor of Armenia, overlooking Azerbaijan's grievances and concerns. This perceived favoritism has hindered progress in negotiations and eroded Azerbaijan's trust in the OSCE mediation process [9].

The United Nations Development Programme (UNDP) has emerged as a crucial ally for Azerbaijan in the pursuit of sustainable development objectives. Through concerted efforts with the UNDP, Azerbaijan has initiated various programs targeting poverty alleviation, environmental preservation, and societal integration. Initiatives like the Socio-Economic Development Program for the Regions of Azerbaijan have played a pivotal role in ameliorating living standards and bolstering community resilience throughout the nation. The Ministry of Ecology and Natural Resources in Azerbaijan has partnered with the UNDP on various initiatives addressing climate change adaptation, emphasizing improved land management, forest conservation, and biodiversity preservation. UNDP's assistance extends to supporting Azerbaijan's National Adaptation Plan efforts for enhancing resilience to climate change impacts. Furthermore, UNDP's active involvement in COP28 underscores its dedication to advancing the objectives outlined in the Paris Agreement and the UN's Sustainable Development Agenda for 2030. UNDP contributes to the modernization of Azerbaijan's ICT sector, particularly in enhancing government efficiency in border and customs operations through the implementation of integrated management tools. Additionally, UNDP provides technical and financial support for nationwide mine clearance efforts. In collaboration with the European Union, UNDP has initiated a grant competition aimed at fostering collaboration and competitiveness within the Lankaran-Astara Economic Region. This initiative targets modernization and enhancement of the fruit and vegetable sector in the region [12].

Azerbaijan's collaboration with the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) signifies its dedication to conserving cultural heritage and fostering cross-cultural communication.

UNESCO's recognition of several Azerbaijani sites, such as the Historic Centre of Sheki with the Khan's Palace and the Gobustan Rock Art Cultural Landscape, as World Heritage Sites, underscores Azerbaijan's rich cultural legacy and its commitment to its preservation. However, in 2022, Mehriban Aliyeva declined the opportunity to serve as UNESCO's goodwill ambassador as a diplomatic and political gesture. This decision was made in protest against what Azerbaijan perceived as UNESCO's disregard for persistent calls to evaluate Armenian destruction in the reclaimed territories following Azerbaijan's restoration of international legality and justice between 2020 and 2022 [1].

Azerbaijan engages with the World Bank and the International Monetary Fund (IMF) to enact economic reforms, foster sustainable development, and tackle socio-economic obstacles. Technical aid, monetary backing, and policy guidance from these institutions bolster Azerbaijan's economic resilience and expansion. Additionally, Azerbaijan collaborates with the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) to fund infrastructure initiatives, catalyze private sector growth, and bolster regional connections. Investments from the EBRD aid Azerbaijan's socio-economic evolution and bolster endeavors for regional cohesion. Azerbaijan also collaborates with the Asian Development Bank (ADB) to address its developmental needs and foster economic growth. The partnership with ADB involves financing various infrastructure projects, implementing policy reforms, and promoting sustainable development practices. By working closely with ADB, Azerbaijan aims to enhance its economic resilience, improve living standards, and contribute to regional development efforts in Central Asia and beyond.

The Non-Aligned Movement (NAM), originally established during the Cold War to navigate between the two political-military poles, has evolved into a significant multilateral mechanism for regulating international relations. With its core principles centered on peace, security, and development, NAM serves as a forum for cooperation among its diverse member states. Azerbaijan's active engagement and leadership within NAM reflect its commitment to a non-aligned foreign policy and its dedication to promoting global peace and stability.

The Republic of Azerbaijan, adhering to a non-aligned foreign policy, joined the Non-Aligned Movement on May 26, 2011, during the NAM Summit held in Bali, Indonesia. This decision was made with unanimous support from member states, underscoring Azerbaijan's commitment to maintaining neutrality and independence in international affairs. Azerbaijan assumed the Chairmanship of the Non-Aligned Movement for the period of 2019-2022, marking a significant milestone in its diplomatic engagement within the international community. During its tenure, Azerbaijan hosted the NAM Summit in Baku, showcasing its diplomatic prowess and commitment to advancing NAM's objectives of peace, security, and development. Following Uganda's willingness to delay assuming the chairmanship of NAM by one year, member states of the United Nations acknowledged Azerbaijan's successful leadership and requested an extension of its chairmanship until 2023. Recognizing Azerbaijan's valuable experience and effective leadership during a challenging period, the country graciously accepted the request, demonstrating its continued dedication to steering NAM towards its goals [2].

Conclusion

International organizations play a significant role in shaping the foreign relations of the Republic of Azerbaijan, facilitating crucial partnerships, energy diplomacy, conflict mediation, and socio-economic development initiatives. By actively participating in diverse international platforms,

Azerbaijan promotes its national interests, encourages regional collaboration, and contributes to global peace and prosperity. As Azerbaijan grapples with intricate geopolitical challenges, its collaborations with international organizations will continue to be essential in defining its foreign policy goals and promoting diplomatic interactions on the global arena. Azerbaijan's balanced regional policy is essential for navigating the complexities of the Eurasian space and safeguarding its national interests. By pursuing constructive engagement with neighboring countries, strengthening alliances with strategic partners, and navigating geopolitical dynamics with prudence, Azerbaijan aims to promote regional integration, enhance security, and foster stability in the region. As Azerbaijan continues to play a proactive role in regional affairs, its commitment to a balanced foreign policy remains instrumental in shaping the future trajectory of the country and the broader Eurasian region.

References:

1. Abdullayev, V. İtirən YUNESKO olacaq. URL: https://www.cumhuriyyet.net/sonxeber/185139-itir%C9%99n-yunesko-olacaq.html
2. AZƏRBAYCAN — QOŞULMAMA HƏRƏKATI. URL: https://azerbaijan.az/related-information/196
3. Bayramov, V. Azərbaycan qlobal enerji dialoqlarında fəal rol oynayır. URL: https://xalqqazeti.az/az/iqtisadiyyat/131044-azerbaycan-qlobal-enerji-dialoqlarinda-feal-rol-oynayir
4. Cooperation with NATO. URL: https://mod.gov.az/en/cooperation-with-nato-028/
5. Delegation of the European Union to the Republic of Azerbaijan. The European Union and Azerbaijan. URL: https://www.eeas.europa.eu/azerbaijan/european-union-and-azerbaijan_en?s=217
6. European Council. EU relations with Azerbaijan. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/azerbaijan/
7. Həbibova, Z. COP29 Azərbaycanın artan nüfuzunun göstəricisidir. URL: https://xalqqazeti.az/az/ekologiya/177234-cop29-azerbaycanin-artan-nufuzunun-gostericisidir
8. Hikmət Hacıyev: COP29 Azərbaycan üçün həm çağırış, həm də fürsətdir. URL: https://report.az/xarici-siyaset/hikmet-haciyev-cop29-azerbaycan-ucun-hem-cagiris-hem-de-fursetdir/
9. Quliyev, N. Azərbaycan XİN: İkili standartlara yol verilməsi ATƏT məkanında qeyri-sabitliyin yaranmasına səbəb olur. URL: https://apa.az/az/xeber/xarici-siyaset/xeber_azerbaycan_xin___ikili_standartlara_yol__-390403
10. Neft İxrac Edən Ölkələr Təşkilatı (OPEC). URL: https://minenergy.gov.az/az/beynelxalq-teskilatlarla-elaqeler/neft-ixrac-eden-olkeler-teskilati-opec-ile-emekdasliq
11. Overview of Azerbaijan-NATO Partnership. URL: https://nato-pfp.mfa.gov.az/en/content/18/overview-of-azerbaijan-nato-partnership
12. Relations between Azerbaijan and UNDP. URL: https://mfa.gov.az/en/category/international-organisations/relations-between-azerbaijan-and-undp

Keywords: *International organizations, Azerbaijan, foreign policy, South Caucasus*

Aytac Bağırlı

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət kafedrasının doktorantı

AZƏRBAYCANIN XARİCİ SİYASƏTİNDƏ BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLARIN MÖVQEYİ

XÜLASƏ

Məqalədə beynəlxalq təşkilatların mühüm tərəfdaşlıqları, diplomatik səyləri və sosial-iqtisadi əməkdaşlığı təhlil edərək Azərbaycanın xarici siyasətində oynadığı rol araşdırılır. Beynəlxalq təşkilatlar Azərbaycanın xarici siyasət məqsədlərinin formalaşmasına mühüm təsir göstərir, diplomatik qarşılıqlı fəaliyyətə və sosial-iqtisadi tərəqqiyə kömək edir.

Hərtərəfli təhlilin məqsədi beynəlxalq təşkilatların Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sferasına çoxşaxəli töhfəsini vurğulamaqdır.

Qonşu ölkələrlə konstruktiv əlaqələri davam etdirmək, strateji tərəfdaşlarla müttəfiqləri gücləndirmək və geosiyasi dinamikanı ehtiyatla idarə etməklə, Azərbaycan regional inteqrasiyanı təşviq etməyə, təhlükəsizliyi gücləndirməyə və regionda sabitliyi gücləndirməyə çalışır. Azərbaycan regional məsələlərdə fəal rol oynamağa davam etdikcə, onun balanslaşdırılmış xarici siyasətə sadiqliyi ölkənin və bütün Avrasiya regionunun gələcək inkişaf strategiyasının formalaşmasında mühüm rol oynamaqda davam edir.

Açar sözlər: *Beynəlxalq təşkilatlar, Azərbaycan, xarici siyasət, Cənubi Qafqaz*

Айтадж Багирли

Докторант кафедры Международных отношений и внешней политики Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики

ПОЗИЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНА

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена изучению роли, которую международные организации, тщательно изучая важные партнерские отношения, дипломатические усилия и социально-экономическое сотрудничество, играют во внешней политике Азербайджана. Международные организации оказывают значительное влияние на формирование внешнеполитических целей Азербайджана и содействуют его дипломатическому взаимодействию и социально-экономическому прогрессу.

Целью всестороннего анализа является освещение многогранного вклада международных организаций в сферу международных отношений Азербайджана.

Продолжая конструктивное взаимодействие с соседними странами, укрепляя союзы со стратегическими партнерами и осмотрительно управляя геополитической динамикой, Азербайджан стремится способствовать региональной интеграции, укреплению безопасности и стабильности в регионе. Поскольку Азербайджан продолжает играть активную роль в региональных вопросах, его приверженность сбалансированной внешней политике по-прежнему продолжает играть важную роль в формировании стратегии дальнейшего развития страны и всего Евразийского региона.

Ключевые слова: *международные организации, Азербайджан, внешняя политика, Южный Кавказ*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.231

G Ə N C T Ə D Q İ Q A T Ç I L A R
Y O U N G R E S E A R C H E R S

B E Y N Ə L X A L Q M Ü N A S İ B Ə T L Ə R
I N T E R N A T I O N A L R E L A T I O N S

UOT 327(091)

FƏXRİ QURBANZADƏ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
“Beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət” kafedrasının doktorantı

email: fexri.qurbanzade@gmail.com

MÜASİR DÖVRDƏ BÖYÜK BRİTANİYADA MİQRASİYA PROSESLƏRİ

Miqrasiya prosesi müasir dövrün aktual məsələlərindən biridir. İnsanların bir yerdən başqa yerə hərəkəti kimi başa düşülən miqrasiya özündə sosial, iqtisadi, siyasi məsələləri birləşdirən qarşısıalınmaz bir prosesdir. Beynəlxalq Miqrasiya təşkilatının məlumatına əsasən hal-hazırda dünyada 283 milyon miqrant mövcuddur. Bu da dünya əhalisinin 3.6%-i deməkdir [1, s.4].

Miqrasiya prosesi tarixin bütün dövrlərində mövcud olmuşdur. Dünyanın hər bir ölkəsində bu proses baş verir. Bəzi ölkələrdə bu proses daha geniş miqyasda bəzilərində isə lokal çərçivədə həyata keçir. Bu baxımdan dünyanın bəzi regionları və ölkələri emmiqrasiya mərkəzi olarkən, bəzi regionlar isə əsas immiqrasiya mərkəzi kimi çıxış edir. Xüsusilə, Şimali Amerika və Avropa regionu dünyanın əsas immiqrasiya mərkəzləri hesab olunur.

Avropa regionu tarixən emmiqrasiya mərkəzi kimi çıxış etsə də İkinci Dünya müharibəsindən sonra dünyanın əsas immiqrasiya mərkəzinə çevrilmişdir. Hal-hazırda Avropada 40 milyondan artıq beynəlxalq miqrant yaşayır ki bu göstəriciyə görə yalnız Şimali Amerika regionundan geri qalır [1, s.78]. Avropa regionuna immiqrasiyanın əsas səbəbi bu regiondakı ölkələrin yüksək inkişaf səviyyəsi, rifah və yaşam səviyyəsinin yüksək olması, təhsil, səhiyyə, sosial xidmətlərin keyfiyyətli və əlçatan olması, nəqliyyat infrastrukturunun inkişaf etməsi kimi amillər göstərilə bilər. Eyni zamanda, humanitar dəstəyə ehtiyacı olan şəxslərə dövlət səviyyəsində yüksək qayğı göstərilməsi və onların beynəlxalq müdafiəsinin təşkil edilməsi kimi amillər, təkcə iqtisadi və sosial səbəblərdən deyil, həmçinin, siyasi səbəblər nəticəsində öz ölkəsini tərk edən insanların buraya axın etməsinə səbəb olur.

Avropa regionu daxilində isə miqrasiya axınlarının ən çox olduğu Qərbi Avropa ölkələridir. Bu ölkələrdə miqrant sayı ümumi əhali nisbətində olduqca çoxdur. Bura miqrasiya axınının əsas səbəbi yuxarıda qeyd olunan amillər ilə yanaşı, güclü iqtisadiyyata malik olmaları və artan işçi qüvvəsi ehtiyacını yerli əhali hesabına təmin edilməsinin qeyri mümkünlüyüdür. Bu baxımdan bu ölkələr miqrant axının gəlməsində maraqlıdırlar. Miqrasiya siyasətləri də bu istiqamətdə inkişaf etdirilir.

Bu ölkələrin miqrasiya siyasəti ümumilikdə Avropa regionunda miqrasiya proseslərinə təsir etdiyinə görə bu ölkələrdəki miqrasiya prosesinin xüsusiyyətlərinin araşdırılması vacibdir.

Bu baxımdan, Avropa regionunda miqrant sayına görə ilk yerlərdə dayanan Böyük Britaniyada miqrasiya proseslərinin, miqrasiya siyasətinin əsas hədəflərinin müəyyən edilməsi, miqrasiya prosesinin son dövrlərdə necə dəyişməsini və hansı xarakterik xüsusiyyətlərə malik olmasını araşdırılması önəmli rola malikdir.

Belə ki, Böyük Britaniya ən çox miqrantın yaşadığı ölkələrdən biridir. Bu göstəriciyə görə ABŞ, Almaniya, Səudiyyə Ərəbistanı, Rusiyadan sonra beşinci yerdə dayanır. Böyük Britaniyanın 66.9 milyon əhalisi var ki, bunun da 16%-i, yəni 10.7 milyonu Böyük Britaniyaya miqrasiya edən insanlardır. Bu göstərici xüsusilə son onillikdə daha çox artmışdır. Belə ki, Böyük Britaniyada əcnəbilərin sayında 2011-ci ildən etibarən 34% artım olmuşdur [9].

Böyük Britaniyada miqrasiya prosesləri tarixin bütün dövrlərində baş verib. Lakin İkinci Dünya müharibəsinə qədər bu proses olduqca kiçik həcmdə və demoqrafik baxımdan əhəmiyyət kəsb etməyəcək səviyyədə olub. 1851-ci ildən etibarən aparılan siyahıyaalma statistikası göstərir ki, Britaniyada əcnəbilərin sayı və artımı kifayət qədər az olub. Belə ki, 1850–1931-ci illər arasında əcnəbilərin sayı təxminən 1 milyon təşkil etmişdir. Bu göstərici İkinci Dünya müharibəsindən sonra 1951–1991-ci illər arasında iki dəfə artaraq 2 milyon təşkil etmişdir [9].

Müharibədən sonrakı dövrdə Böyük Britaniyaya iki əsas immiqrasiya axını baş vermişdir. Bu axınlardan birincisi Almaniyaya qarşı silahlı qüvvələrdə xidmət etmiş polşalı əsgər və ailələrinin Böyük Britaniyada məskunlaşması nəticəsində baş verib. Müharibədən sonra Polşa SSRİ-nin təsiri altında olduğuna görə Polşadan kənarda yaşayan bir çox polşalı öz ölkəsinə qayıda bilmirdi. Buna görə də, onlar demək olar dünyanın hər yerində ABŞ, Kanada, eləcə də, Böyük Britaniyada məskunlaşdılar. 1947-ci il Böyük Britaniyada qəbul edilmiş “Polşalıların köçürülməsi” Aktı polşalılara Böyük Britaniyanın bütün şəhərlərində yaşamaq və işləmək icazəsi verirdi. Bu dövrdə 160 mindən artıq polşalı Böyük Britaniyaya miqrasiya etmişdir. Həmçinin, polşalılar Böyük Britaniyanın sənaye sahəsində yaranan işçi ehtiyacının ödənilməsi üçün olduqca vacib rola malik idilər. Bu dövrdə gələn polşalılar ölkə üzrə tikinti, kömür hasilatı, tekstil, mehmanxana və ictimai iaşə, kənd təsərrüfatı və mühəndislik kimi ən çox işçi çatışmazlığı yaranan sənaye rayonlarında məskunlaşdırılmış və həmin sahələrdə işli təmin edilmişdilər [4].

İkinci miqrasiya axını isə 1948-ci ildə “Vətəndaşlıq Aktı”-nın qəbul edilməsi ilə baş verdi. Belə ki, bu Akt Britaniya İmperiyasına daxil olan ölkələrdə yaşayan insanlara heç bir məhdudiyyət olmadan Böyük Britaniyada yaşamağa və işləməyə icazə verirdi. Belə ki, keçmiş Böyük Britaniya imperiyasına daxil olan ölkələrdə yaşayan insanlar Britaniya vətəndaşı hesab olunurlar. Bu Aktın əsasən Böyük Britaniyanın səhiyyə və nəqliyyat sektorunda yaranan işçi çatışmazlığını aradan qaldırmaq üçün ixtisaslı və ixtisassız işçilərin ölkəyə gəlməsini təşviq edilməsi məqsədilə qəbul edilmişdir. 1961-ci ilə qədər 135 mindən artıq işçi miqrant Birlik ölkələrindən Böyük Britaniyaya miqrasiya etmişdir.

Lakin, 1962-ci ildə “Vətəndaşlıq Aktı” ləğv edilərək yeni immiqrasiya qanunu qəbul edildi. Bu qanun Birlik ölkələrindən gələn insanların axınının məhdudlaşdırılması məqsədilə qəbul edilmişdir. “Vətəndaşlıq Aktı”-nın dayandırılmasının başlıca səbəbi isə dünyanın dörd bir yanında yerləşən Birlik ölkələrində yaşayan 800 milyondan artıq insanın Böyük Britaniyaya heç bir maneə olmadan gəlməsinin böyük miqrasiya axını və problemlər yaradacağı düşüncəsi idi. Yeni qanun miqrantların gəlməmişdən qabaq iş tapmasını, xüsusi bacarıqlara malik olmasını və ölkə iqtisadiyyatının tələblərini ödəyəcək şəxslər olmasını tələb edirdi.

Daha sonrakı dövrdə Keniya və Uqandadan olan asiya əsilli Britaniya vətəndaşları həmin ölkələrdəki ayrı seçkilik səbəbindən Böyük Britaniyaya axın etdilər ki, onlar sonrakı məhdudlaşdırlmalar nəzərə alınmadan 1948-ci il Aktına əsasən ölkəyə qəbul edildilər. Onlar əsasən hind və pakistan əsilli miqrantlar idi. Həmin dövrdə Uqandada 30 mindən çox asiyalı Böyük Britaniyada məskunlaşmışdır [5].

Şərqi Afrika ölkələrindən olan bu axının qarşısını almaq məqsədilə 1968-ci ildə yeni İmmiqrasiya qanunu qəbul edildi. Bu qanuna əsasən isə Böyük Britaniya ilə əlaqəsi olan şəxslərin ölkəyə gəlməsinə icazə verildi [6]. Bununla da, 1972-ci ilə kimi yalnız işçi miqrantlar və valideynləri və ya əcdadları Böyük Britaniyada doğulan insanlar ölkəyə giriş edə bilərdilər.

1972-ci il "İmmiqrasiya qanunu" isə Birlik ölkələri ilə digər ölkə vətəndaşları arasında qoyulan fərqləri ləğv edərək eyni şərtlərlə ölkəyə gəlməsini təmin etdi. Bu dövrdə hər il təxminən 72 min miqrant Birlik ölkələrindən Böyük Britaniyaya miqrasiya etmişdir [7].

Böyük Britaniyaya digər bir axın irlandların gəlməsi ilə olmuşdur ki, irlandların miqrasiyası XX əsr boyu davam etmişdir. 1950-ci illərdəki iqtisadi böhran irlandları Böyük Britaniyanın tikinti sənayesində işləmək üçün miqrasiya etməsinə səbəb oldu. 1951-1971-ci illərdə irlandlar Böyük Britaniya əhalisinin 2%-ni təşkil edirdi. 1970-1980-ci illərdə irland millətçiliyinin artması bu miqrasiya axınında müəyyən azalmaya səbəb olsa da 2000-ci illərdə iqtisadi böhran səbəbi ilə yenidən artmağa başlamışdır [7].

Eyni zamanda, qeyd olunmalıdır ki, 1950-1980-ci illər arasında ABŞ və SSRİ arasındakı antaqonizm nəticəsində dünyanın bir çox yerlərində yaranan münaqişələr qaçqın axının yaranmasına səbəb olmuşdur. Bu dövrdə Böyük Britaniya Cənubi Afrika və Latın Amerikası ölkələrindən eləcə də, Macarıstan və Vyetnamda baş verən proseslərlə əlaqədar yaranan qaçqınları BMT-nin İnsan Hüquqları Bəyannaməsinə uyğun olaraq qəbul etmişdir [7].

1990-ci illərin sonundan etibarən isə miqrasiyanın tempi və miqyası artaraq ən yüksək həddə çatdı. Belə ki, 1980-1990-cı illərdə Somalidəki vətəndaş müharibəsi qaçqınların Böyük Britaniyaya axını ilə nəticələndi ki, onların əksəriyyətinə Böyük Britaniyada sığınacaq hüququ verilmişdir. Hal-hazırda Böyük Britaniyada yaşayan Somali əsilli insanların böyük əksəriyyəti həmin dövrdə ölkəyə gəlmiş insanlardır. Böyük Britaniyada 120 mindən artıq Somali əsilli insanın yaşadığı təxmin edilir [8].

Daha bir miqrasiya dalğası isə Böyük Britaniyanın Avropa İttifaqına üzv olduqdan sonra Aİ üzv ölkə vətəndaşlarının sərbəst hərəkəti nəticəsində ölkəyə gəlməsi ilə baş vermişdir. Bu axın xüsusilə 2004-cü ildə Aİ-nin şərqə doğru genişlənməsi nəticəsində yeni üzv olan Polşa, Malta, Kipr, Çexiya, Estoniya və s. kimi Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələrindən olmuşdur. Bu miqrantların əksəriyyətini iş məqsədilə gələnlər təşkil edirdi. Bu dövrdə Aİ üzv ölkələrindən təxminən 5 milyondan artıq insan Böyük Britaniyaya miqrasiya etmişdir.

Sonuncu miqrasiya axını kimi Ukrayna ərazilərinin Rusiya tərəfindən işğal edilməsi nəticəsində milyonlarla ukraynalının Avropa daxilində qaçqın və məcburi köçkünə çevrilməsi nəticəsində baş vermişdir. 2022-ci ildə müharibənin başladığı vaxtlardan etibarən Böyük Britaniya ukraynalı qaçqınları qəbul edən bir sıra proqramlar qəbul etmişdir. Bu proqramlar çərçivəsində 240 mindən artıq ukraynalı Böyük Britaniyaya gəlmişdir.

Qeyd edək ki, bu axının Böyük Britaniyanın nəzarətindən kənar olaraq baş verməsi onun Avropa İttifaqından ayrılmasının əsas səbəblərindən biridir. 2016-cı ildə referendumun keçirilməsi və 2020-ci ildə Böyük Britaniyanın Avropa İttifaqından tamamilə ayrılması ilə Aİ ölkələrindən olan miqrantların sayında da xeyli azalma olmuşdur. Ancaq Brexitdən sonrakı mərhələdə ümumi miqrasiya prosesi azalmamış əksinə qeyri Avropa ölkələri hesabına artmışdır.

Böyük Britaniyada miqrantların mənşə ölkəsinə görə tərkibinə baxdıqda miqrantlar

içərisində çoxluq təşkil edənlərin Aİ-yə üzv olmayan ölkələrdən gələn insanlar olduğunu görmək mümkündür. Onlar ümumi miqrantların 63%-ni təşkil edir. Bunun başlıca səbəbi də Brexit sonrası Aİ ölkələrindən gələn insanların geri qayıtması nəticəsində onların sayında azalmanın olmasıdır [9].

Mənşə ölkəsinə görə miqrantların ən çox gəldiyi ölkələr isə Hindistan, Polşa, Pakistan, Rumuniya və İrlandiyadır. Sonrakı yerləri isə Nigeriya, İtaliya, Almaniya, Banqladeş və Cənubi Afrika Respublikası tutur. Miqrantların Böyük Britaniyaya gəlmə səbəblərinə görə ilk yerdə ailə, daha sonra iş, təhsil, sığınacaq axtarmaq və digər səbəblər dayanır [9]. Ailə birləşməsi ailə üzvlərindən hər hansı biri Böyük Britaniyada yaşayan insanların ailə üzvlərinin yanına gəlməsini nəzərdə tutur.

İkinci yerdə iş məqsədilə gələn insanlar üstünlük təşkil edir ki, insanların iş üçün Böyük Britaniyanı seçməsinin də bir sıra səbəbləri vardır. İlk növbədə ölkədə olan iş imkanlarının çoxluğudur ki, xüsusilə sosial və səhiyyə sistemində işçi çatışmazlığı mövcuddur. Bu sahədə təcrübə və ixtisası olan miqrantlar asanlıqla iş tapa bilirlər. Həmçinin, gələn işçilərin 4 ildən sonra daimi yaşayış üçün müraciət etmək imkanları mövcuddur. Bundan əlavə, həyat səviyyəsinin, əmək haqqının yüksək olması, səhiyyə sisteminin yüksək inkişaf etməsi, işçilərin davamlı öyrənmə və inkişaf imkanlarının olması və Böyük Britaniyanın mədəni zəngin və multikultural bir ölkə olması miqrantların iş üçün buranın seçməsinin əsas səbəblərindən biridir [10]. Böyük Britaniyada hal-hazırda 6.8 milyon işçi miqrant mövcuddur. Bunların əksəriyyəti qeyri Avropa ölkələrindən gələn insanlardır [9].

Böyük Britaniyaya miqrasiyanın digər bir səbəbi isə təhsildir. Böyük Britaniyada illik 650 mindən çox əcnəbi tələbə təhsil alır [11]. Təhsil məqsədi ilə Böyük Britaniyanın seçilməsinin də bir neçə səbəbi vardır. İlk növbədə Böyük Britaniya yüksək inkişaf etmiş təhsil sisteminə malikdir, ölkə universitetlərinin verdiyi diplomlar bütün dünyada tanınır və dünya üzrə ən reytinqli universitetlərdən hesab olunurlar. Bundan əlavə, təhsil müddətinin qısa olması tələbələrə ixtisas dərəcələrini daha tez əldə etməyə imkan verir. Belə ki, bakalavr dərəcəsini 3 ilə, magistr dərəcəsini isə 1 ilə almaq mümkündür. Eyni zamanda, tələbələrin oxuduğu müddət ərzində işləmək imkanları da mövcuddur. Bu da təhsil müddətində təcrübə qazanmağa kömək edir. Dünyanın müxtəlif ölkələrindən tələbələrin mövcud olması multikultural mühitin formalaşmasına bu da öz növbəsində tələbələrin daha tez adaptasiya olmasına səbəb olur [12]. Həmçinin, tələbələrin Böyük Britaniyada təhsil alması ingilis dilində müstəqil şəkildə istifadə edə bilməsi və ünsiyyət qurması deməkdir ki, bu da əksər işəgötürənlər tərəfindən yüksək qiymətləndirilir.

Mənşə ölkəsinə görə ən çox tələbənin gəldiyi ölkələr isə Çin, Hindistan, Nigeriyadır. Aİ ölkələrindən isə Fransa və İtaliyadan gələn tələbələr üstünlük təşkil edir [11].

Böyük Britaniyada sığınacaq üçün müraciət edənlərin də sayı kifayət qədər çoxdur. BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığının məlumatına əsasən Böyük Britaniyada 230 mindən artıq qaçqın mövcuddur [13].

Mənşə ölkəsinə görə qaçqınların ən çox gəldiyi ölkələr Əfqanıstan, Suriya, Eriteriya, Sudan və İrandır [14]. Sığınacaq müraciəti edənlər bu hüquq onlara verilənədək işləmək icazələri yoxdur. Bu müddət ərzində onlar dövlət hesabına təmin edilirlər. Onların yaşayış xərcləri və yerləşmə yerləri dövlət tərəfindən seçilir və təmin edilir. Əslində Böyük Britaniya qaçqınların ən çox seçdiyi ölkələr içərisində yer almır. Gələn qaçqınlar adətən ailə birləşməsi yolu ilə və ya dil yaxınlığı baxımından bu ölkəni seçirlər.

Böyük Britaniyada qanunsuz miqrantların sayı da kifayət qədər çoxdur. Belə ki, onların sayı 600 mindən artıqdır. Böyük Britaniya ada dövlət olduğu üçün quru sərhədləri vasitəsilə qanunsuz miqrasiya mövcud deyildir. Qanunsuz miqrantlar, Böyük Britaniyaya əsasən hava yolu ilə və La Manş boğazı vasitəsilə kiçik qayıqlarla daxil olurlar. Bu baxımdan Fransanın Kalais şəhəri əsas toplaşma məntəqəsi hesab olunur. Bu yolla gələnlər isə əsasən

Əfqanıstan, Albaniya, İran, Suriya və İraqdan gələnlər təşkil edir [15]. Qanunsuz miqrasiya edənlərin əsas məqsədi Böyük Britaniyada sığınacaq əldə etməkdir.

Miqrantların Böyük Britaniya daxilində yerləşməsi qeyri bərabərdir. Belə ki, onların böyük əksəriyyəti paytaxt Londonda və ölkənin cənub şərq hissəsində məskunlaşıb. Ölkədə olan miqrantların 35%-i yəni təxminən 3.3 milyonu paytaxt Londonda yaşayır [16].

Həmçinin, miqrantlar 5 ildən artıq müddətdə Böyük Britaniyada yaşadıqları təqdirdə ölkə vətəndaşlığını əldə edə bilərlər. Böyük Britaniyada vətəndaşlıq hüququ "Life in the United Kingdom" inteqrasiya imtahanının nəticəsinə əsasən və ya ingilis dili və vətəndaşlıq dərslərinə qatılması ilə verilir. Bu imtahan və kurslar şəxslərin ingilis dəyərlərini bilməsini təmin etmək məqsədi güdür [2, s.14].

Həmçinin, Böyük Britaniyada miqrasiya saldosu 1990-cı illərdən etibarən daim müsbət olaraq qalır. Yəni, ölkəyə gələnlərin sayı gedənlərin sayından çoxdur. Xüsusilə, net miqrasiya 2020-ci ildən etibarən daha da artaraq ən yüksək səviyyəyə 2022-ci ildə çatıb. 2022-ci ildə miqrasiya saldosu 800 minə yaxın təşkil edib.

Göründüyü kimi Böyük Britaniyaya miqrasiya axını olduqca böyük həcmdədir və bu hər il artmaqda davam edir. Bu baxımdan bu prosesin tənzimlənməsi üçün aktiv miqrasiya siyasətinin həyata keçirilməsi vacibdir.

Böyük Britaniyanın miqrasiya siyasətinə baxsaq onun əsas məqsədi ölkəyə gələn qanunsuz miqrant axınının qarşısının alınması və digər tərəfdən ölkə iqtisadiyyatının işçi qüvvəsinə olan ehtiyacını təmin etmək məqsədi ilə xarici işçi qüvvəsini ölkəyə cəlb etməkdir.

Qanunsuz miqrasiya sahəsində tənzimləmə aparmaq məqsədilə 2023-cü ildə Böyük Britaniyada "İlleqal miqrasiya" haqqında qanun qəbul edildi. Bu qanununa əsasən qanunsuz yollarla ölkəyə daxil olan insanlar artıq Böyük Britaniyada qala bilməyəcəklər, onlar ölkədən kənarlaşdırılaraq ya öz ölkələrinə ya da, "təhlükəsiz üçüncü ölkə"lərə göndəriləcəklər. Bu qanun əsas məqsədlərini aşağıdakı kimi sıralamaq mümkündür:

- təhlükəli dəniz yolu vasitəsilə kiçik qayıqlarla Böyük Britaniyaya daxil olan qanunsuz miqrasiyanın qarşısını almaq,
- qanuni yollarla Böyük Britaniyadan sığınacaq istəyən şəxslərə daha yaxşı dəstək olmaq məqsədi ilə ölkədə yaşama icazəsi olmayanları ölkədən çıxarmaq,
- qanunsuz miqrasiyaya son qoymaqla miqrant qaçaqmalçılığı və insan alveri hallarının azalmasına nail olmaq,
- həqiqətən sığınacaq ehtiyacı olanları ölkədə yerləşdirilməsini təmin etməkdir [17].

Bu qanunun növbəti mərhələsi olaraq, Böyük Britaniya Ruanda ilə geri qəbul razılaşması imzalayıb. Buna əsasən qanunsuz yollarla Böyük Britaniyaya daxil olan miqrantların bir qismi Ruandaya göndəriləcək. Əgər onlara Ruandada qaçqın statusu verilərsə orada qalmalarına icazə veriləcək, yox əgər bu status təmin edilməzsə o zaman başqa ölkəyə sığınacaq hüququ üçün müraciət edə bilərlər. Bunun əvəzində isə Ruandaya maliyyə yardımı ediləcək. Bu plan insan hüquqlarına zidd olduğu eyni zamanda bu miqrantların öz mənşə ölkələrinə göndərilmə təhlükələrinin olduğu iddia edilsə də, Ruanda ilə imzalanan razılaşmaya əsasən göndərilən miqrantların öz mənşə ölkələrinə qaytarılmayacağı təmin edilir [18].

Eyni zamanda, qeyd etmək lazımdır ki, Böyük Britaniyada əhali artımı olduqca azdır və yaxın bir neçə il ərzində təbii artımın mənfi olacağı təxmin edilir. Bunun əksinə olaraq isə miqrasiya saldosu 1990-cı illərdən etibarən daim müsbət olaraq qalır. Buna əsasən də ölkədə əhalinin əsas artımı miqrasiya hesabına baş verir. Eyni zamanda ölkədə əhalinin yaşlanma prosesi baş verir ki, 65 yaş üzəri əhali ümumi əhalinin 19 %-ni təşkil edir. Bu göstəricinin 2070-ci ilə qədər 27%-ə qalxacağı gözlənilir [19]. Bu da ölkənin səhiyyə və sosial təminat sistemində əlavə yüklənmənin yaranmasına səbəb olacaq. Bu sahədəki boşluğun

isə miqrasiya hesabına təmin edilməsi mümkündür.

Buna görə, Böyük Britaniya 1 yanvar 2021-ci il tarixindən etibarən yeni bal əsaslı miqrasiya qanunu qəbul etmişdir. Bu qanun Böyük Britaniyanın Aİ-dən ayrılmasından sonra ölkəyə immiqrasiya axınını tənzimləmək və Aİ ölkələrinin vətəndaşlarına münasibətdə onların Böyük Britaniyadakı sonrakı taleyini müəyyən etmək məqsədilə qəbul edilmişdir.

Bu qanuna əsasən müəyyən kriteriyalara cavab verən insanlar Böyük Britaniyaya gələ biləcəklər. Bu qanun Aİ-na üzv ölkələrdən və digər ölkələrdən olan insanların hamısına eyni yanaşmanı ortaya qoyur. Bunun üçün başvuranlar hər hansı bir sponsordan iş təklifi aldıqlarını, kifayət qədər bacarıq səviyyəsinin olduğunu və ingilis dilində danışa bildiklərini sübut etməlidir. Bundan əlavə, onların minimum maaşı 25 min funt sterlinq təşkil etməlidir. Lakin, xüsusi işçi çatışmazlığı olan sahələrdə maaşın 20 min funt sterlinq olmasına icazə verilir ki, bu zaman həmin şəxsin işlədiyi sahə üzrə elmi dərəcəsi olmalıdır. İşçinin ölkəyə gələ bilməsi üçün 70 bal toplaması tələb olunur. Həmçinin qanunun əsas məqsədi ölkəyə gələn miqrant sayını azaltmaq eyni zamanda aşağı ixtisaslı və ya ixtisassız işçiləri yüksək ixtisaslı işçilərlə əvəz etməkdir [3, s.9].

Bundan əlavə, yeni qanunla Aİ ölkələri 30 iyun 2021-ci ildən sonrakı müddətdə Böyük Britaniyada yaşamaq üçün "Avropa Məskunlaşma Sxemi" (EUSS) proqramına baş vura bilərlər. Bu proqram Böyük Britaniya Aİ-dən ayrılmadan öncə ölkədə yaşayan Aİ üzv ölkə vətəndaşlarının qeydiyyatını aparmaq üçün idi. Əgər onların müraciəti qəbul edilərsə onlara yaşama icazəsi veriləcək. Lakin bu icazə onların Böyük Britaniyada nə qədər müddət yaşadığından asılıdır. Belə ki, əgər 2020-ci ilə kimi 5 ildən artıq müddətdə Böyük Britaniyada yaşayan insanlar daimi yaşayış icazəsi verilir, bununla da onlar istədikləri müddətdə ölkədə qala, eyni zamanda, vətəndaşlıq üçün də müraciət edə bilərlər. 5 ildən az bir müddətdə ölkədə yaşayanlar isə yeni yerləşmiş statusu verilir və 5 ildən sonra onlar daimi yaşayış icazəsi üçün müraciət edə bilərlər [20].

Nəticə. Göründüyü kimi, Böyük Britaniya tarixən bir immiqrasiya ölkəsi olmasa da, İkinci Dünya Müharibəsindən sonra Avropa regionuna miqrasiya axınının güclənməsi öz təsirini bura da göstərmişdir. Ölkə sənayesinin inkişafı, iqtisadiyyatın böyüməsi artan işçi qüvvəsi ehtiyacı ölkəyə miqrasiya axınının sürətlənməsinə və geniş miqyas almasına səbəb olmuşdur. Miqrasiya axınının çox olması, xüsusilə 1990-cı illərdən sonra kəskin artım olması ölkənin miqrasiya siyasətinin tənzimlənməsinə ehtiyac yaratmışdır. Bundan əlavə, Böyük Britaniyaya qanunsuz miqrant axının çox olması bu sahədə də tənzimləməni labüd etmişdir.

Böyük Britaniyanın Aİ-dan çıxmasının əsas səbəblərindən biri də Aİ ölkələrindən gələn miqrasiya axınlarına nəzarət və idarə edə bilmək istəyi ilə bağlıdır. Lakin göründüyü kimi, Brexit miqrasiya prosesinin azalmasına yox əksinə qeyri Avropa ölkələri hesabına miqrasiya prosesinin artmasına səbəb olmuşdur. Həmçinin, qeyd edilməlidir ki, ölkənin işçi qüvvəsinə olan ehtiyacı və əhalinin yaşlanma prosesi miqrasiya axınını labüd edir. Buna görə də 2021-ci ildə qəbul edilən miqrasiya qanunun əsas məqsədi ölkənin işçi qüvvəsinə olan ehtiyacını ixtisaslı işçilər hesabına təmin etmək və ixtisassız işçilərin gəlməsinin qarşısını almaqdır. Bununla da miqrasiya prosesinin tənzimləmək, və bu axının sürətini azaltmaq hədəflənir. Miqrasiya axınının tənzimlənməsi istəyi həmçinin əhalinin miqrantların ölkəni dəyişdirəcəyi qorxusundan qaynaqlanır. Həmçinin, Mühafizəkarlar Partiyasının bu sahədə apardığı siyasətin də böyük rolu olmuşdur.

Ədəbiyyat:

1. Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatının 2024-cü il Məruzəsi "World Migration Report 2024".
2. H.M.Bingöl, "İngiltere'de göçmen öğrenciler için geliştirilen eğitim politikalarinin incelenmesi", 2019, Bursa, s 183.
3. "The UK's Points-Based Immigration System Policy Statement", 2020, London, p. 16.
4. Polish soldiers and refugees in World War II Britain: [Elektron resurs]/- URL: https://www.ourmigrationstory.org.uk/oms/polish-soldiers-and-refugees-in-world-war-ii-britain-
5. 1972: Asians given 90 days to leave Uganda: [Elektron resurs]/ - URL: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/august/7/newsid_2492000/2492333.stm
6. When Labour played the racist card: [Elektron resurs]/- URL: https://www.newstatesman.com/long-reads/1999/01/when-labour-played-racist-card
7. Migration stories: 1900–2000s: [Elektron resurs]/- URL: https://www.ourmigrationstory.org.uk/oms/by-era/1900%E2%80%932000
8. Somalis in Europe: [Elektron resurs]/- URL: https://core.ac.uk/download/pdf/45685718.pdf
9. Migrants in the UK: An Overview: [Elektron resurs]/- URL: https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/migrants-in-the-uk-an-overview/
10. 6 reasons to work in the UK: [Elektron resurs]/ - URL: https://www.sanctuarypersonnel.com/blog/2023/05/6-reasons-to-work-in-the-uk
11. International student data: [Elektron resurs]/- URL:https://www.universitiesuk.ac.uk/what-we-do/policy-and-research/publications/features/uk-higher-education-data-international/international-student-data
12. FIVE REASONS TO STUDY IN THE UK: [Elektron resurs]/- URL: https://www.ucas.com/connect/blogs/five-reasons-study-uk
13. Asylum in the UK : [Elektron resurs]/- URL: https://www.unhcr.org/uk/asylum-uk
14. Facts about refugees in the UK: [Elektron resurs]/- URL: https://breaking-barriers.co.uk/our-impact/refugee-asylum-facts/
15. Irregular migration to the UK, year ending June 2023: [Elektron resurs]/- URL: https://www.gov.uk/government/statistics/irregular-migration-to-the-uk-year-ending-june-2023/irregular-migration-to-the-uk-year-ending-june-2023
16. Where are the Most Migrants in the UK? : [Elektron resurs]/- URL: https://en.uhomes.com/blog/where-are-most-immigrants-in-uk
17. Illegal Migration Act 2023: [Elektron resurs]/- URL: https://www.gov.uk/government/collections/illegal-migration-bill
18. İngiltere'nin Yasadışı Göçü Önleme Politikası: [Elektron resurs]/- URL: https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/i-ngiltere-nin-yasadisi-gocu-onleme-politikasi
19. The UK's changing population: [Elektron resurs]/- URL: https://commonslibrary.parliament.uk/the-uks-changing-population/
20. İngiltere'nin Puanlamaya Dayalı Yeni Göçmenlik Hukuku Politikası : [Elektron resurs]/- URL: https://www.guden.av.tr/ingiltere-puanlama-dayali-yeni-gocmenlik-hukuku-politikasi

Açar sözlər: *miqrasiya, Böyük Britaniya, miqrasiya siyasəti, Avropa İttifaqı*

Fakhri Gurbanzade

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan
Department of International Relations and Foreign Policy, Ph.D. Candidate

MIGRATION PROCESSES IN GREAT BRITAIN IN MODERN TIMES

ABSTRACT

The article mainly examines migration processes in the European region, which is the main center of immigration. Also, the basic directions and characteristics of migrant flow in Great Britain, which is one of the crutial features of immigration in the European region, are shown during the historical period, the primary reasons for the migration flow and the purposes for which people flock to Great Britain are investigated, and the main statistical indicators of these groups are given. At the same time, the main directions of the migration policy of Great Britain are analyzed, together with the legislation and regulations adopted in this domain.

The essence of the article is to review migration processes in Great Britain, their main features and directions in Great Britain's migration policy.

The information in the article is important for understanding the characteristics of the migration process in Great Britain and identifying its main directions.

The article uses the latest statistical indicators, provided by the GB public authorities, to give an overview of the country's overall migration picture.

Keywords: *migration, Great Britain, migration policy, European Union*

Фахри Гурбанзаде

Докторант кафедры Международных отношений и
внешней политики Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики

МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ВЕЛИКОБРИТАНИИ В СОВРЕМЕННОЕ ВРЕМЯ

РЕЗЮМЕ

В статье преимущественно рассматриваются миграционные процессы в европейском регионе, который является основным центром иммиграции. Также показаны основные направления и характеристики миграционных потоков в течение исторического периода в Великобритании, которая является одним из основных центров иммиграции в европейском регионе, основные причины миграционного потока и цели, с которыми люди устремляются в эту страну, приведены основные статистические показатели этих групп. При этом рассматриваются основные направления миграционной политики Великобритании, а также законы и правила, принятые в данной сфере.

Основная цель статьи – рассмотреть миграционные процессы в Великобритании, их основные особенности, а также основные направления миграционной политики этой страны.

Информация, использованная в статье, важна для понимания особенностей миграционного процесса в Великобритании и выявления его основных направлений.

В статье используются последние статистические показатели, предоставленные государственными органами Великобритании для формирования обзора общей миграционной картины страны.

Ключевые слова: *миграция, Великобритания, миграционная политика, Европейский Союз*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.235

G Ə N C T Ə D Q İ Q A T Ç I L A R
Y O U N G R E S E A R C H E R S

B E Y N Ə L X A L Q M Ü N A S İ B Ə T L Ə R
I N T E R N A T I O N A L R E L A T I O N S

UOT 327; 339.9

AĞALAR AĞALARLI

Qərbi Kaspi Universitetinin
Beynəlxalq münasibətlər kafedrasının doktorantı

e-mail: aghalaraghalarli@gmail.com

"KƏMƏR VƏ YOL" VƏ "ORTA DƏHLİZ" TƏŞƏBBÜSLƏRİ ÇƏRÇİVƏSİNDƏ ÇİN – AZƏRBAYCAN – TÜRKİYƏ İQTİSADİ VƏ TƏHLÜKƏSİZLİK ƏMƏKDAŞLIĞI

Giriş

"Kəmər və Yol" Təşəbbüsü (KYT) (və ya "Bir Kəmər, Bir Yol") və "Orta Dəhliz" (və ya Trans-Xəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutu) müvafiq olaraq Çin və Türkiyənin təklif etdiyi iki nəqliyyat və ticarət dəhlizi təşəbbüsləridir. Çin Xalq Respublikasının prezidenti Si Cinpinq 2013-cü ildə Qazaxıstanın paytaxtı Astanadakı nitqi zamanı ilk dəfə Avrasiya ölkələri arasında infrastrukturun yaradılması və qarşılıqlı əlaqələrin qurulmasına yönələn "Bir kəmər, bir yol" adlı yeni iqtisadi inkişaf strategiyasını elan edib. Strategiya iki əsas inkişaf istiqamətini nəzərdə tutur: "İpək Yolu İqtisadi Kəməri" və "Dəniz İpək Yolu". Burada söhbət malların Şərqdən Qərbə güzəştli şərtlərlə birbaşa daşınması üçün ticarət dəhlizinin yaradılmasından gedir.

Azərbaycan və Türkiyə İpək Yolu iqtisadi kəmərinin Orta Dəhlizində yerləşir. 4256 km dəmir yolu və 508 km dəniz marşrutunu əhatə edən bu dəhliz Çin-Qazaxıstan sərhədindən Azərbaycan (Xəzər dənizi vasitəsilə), Gürcüstan və Türkiyəyə qədər uzanır.

Orta dəhliz digər alternativlərə nisbətən daha qısa və sərfəlidir. Çindən dəniz yolu ilə daşınan malların Avropaya çatması 36 günə, Trans-Sibir marşrutu ilə isə 20 günə mümkün olur. Bununla belə, Orta Dəhliz Çin mallarının eyni təyinat yerinə çatması üçün tələb olunan vaxtı 12 günə qədər azalda bilər. [11] Orta dəhliz iqtisadi cəhətdən cəlbedici olmaqla yanaşı, həm də Çin üçün siyasi baxımdan daha əlverişlidir, çünki bu dəhliz boyunca yerləşən ölkələr həm coğrafi, həm də digər ölkələrlə sabit münasibətlərə görə daha təhlükəsizdirlər. Bundan əlavə, dəhliz Çinə ixracını şaxələndirməyə, şimal dəhlizində əsas oyunçu olan Rusiyadan asılılığını azaltmağa və ABŞ-ın sanksiya etdiyi İran vasitəsilə cənub dəhlizindən istifadə etmədən məhsullarını təhlükəsiz şəkildə Avropaya göndərməyə imkan verir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 2015-ci ilin dekabrında Çinə rəsmi səfəri çərçivəsində "Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında İpək Yolu İqtisadi Kəmərinin yaradılmasının birgə təşviqinə dair Anlaşma Memorandumu" imzalanıb [3]. Eyni şəkildə Kəmər

və Yol Təşəbbüsü 2013-cü ildə ilk dəfə elan ediləndən sonra elə həmin il Türkiyə rəhbərliyi bu təşəbbüsə dəstək verəcəyini açıqladı və 2015-ci ildə Türkiyə ilə Çin arasında bu layihə ilə bağlı əməkdaşlıq müqaviləsi imzalandı [10].

Azərbaycan özünü KYT-nin və Orta Dəhlizin açar qovşaq nöqtəsi kimi təqdim edə bilib. Prezident İlham Əliyev dəfələrlə bəyan edib ki, Azərbaycan və Çin əsl strateji tərəfdaşlardır, Azərbaycan iqtisadiyyatını neft-qaz asılılığından xilas etməyə çalışır və bunun üçün özünün sənaye sektorundakı layihələrində Çinin aktiv iştirakına ümid edir. Bu yaxınlaşmanın məntiqi nəticəsi kimi, Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının Astanada keçirilən Zirvə toplantısı çərçivəsində 2024-cü il iyulun 3-də "Azərbaycan Respublikası ilə Çin Xalq Respublikası arasında strateji tərəfdaşlığın qurulması haqqında Birgə Bəyannamə" qəbul olunub. Tərəflərin Orta Dəhlizin inkişafında fəal iştiraka razılaşdığının vurğulandığı bəyannamədə ikili əlaqələrin bütün sahələrində əməkdaşlığın bundan sonra da genişləndirilməsinə yaşıl işıq yandırılıb [1]

Bu yerdə xatırlamaq lazımdır ki, 2015-ci ildə Çinin Avrasiyada öz nüfuzunu artırmaq və "ABŞ-ın başçılıq etdiyi dünya nizamına" meydan oxuyan təşkilatlar yaratmaq cəhdinin bir parçası olan Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatında (ŞƏT) Azərbaycana dialoq tərəfdaşı statusu verilib. ŞƏT Azərbaycan üçün geniş iqtisadi məkan yaradır və Asiya ilə Avropa arasında ticarət-iqtisadi əməkdaşlıqda onun oynadığı rolu bir qədər də möhkəmləndirir. Belə demək olar ki, ŞƏT Azərbaycanın orta güc statusunu möhkəmləndirilməsinə şərait yaradan platformaya çevrilib.

Azərbaycan, həmçinin, İran və Rusiya ilə də strateji tərəfdaşlıq əlaqələrini inkişaf etdirir və onların sanksiyalardan yan keçərək iqtisadi əlaqələrini canlı tutma cəhdlərində əvəzolunmaz rol oynaya bilər. Bu kontekstdə Azərbaycan və Türkiyənin müttəfiqliyi isə Azərbaycana regional təsirini artırmağa və Rusiya və İranla daha sıx münasibətlərdə "riskli" davranışlar sərgiləməyə imkan verir. Bakının sabitliyini təmin etmək, onu regional gərginliyin azaldılmasında güclü tərəfdaşa çevirmək Çinin də maraqlarına uyğun olardı.

İqtisadi Əməkdaşlıq

Azərbaycan Çinin irəli sürdüyü "Bir Kəmər, Bir Yol" təşəbbüsünə Qafqaz regionunda dəstək verən ilk ölkə olub. Bu baxımdan "Bir Kəmər, Bir Yol" strategiyasının həyata keçirilməsində Azərbaycan logistika mərkəzi, qovşaq və körpü rolunu oynayır. Eyni şəkildə Türkiyə də öz əhəmiyyətli coğrafi mövqeyi ilə orta dəhlizin açar ölkələrindəndir və onun inkişafına ən çox yatırım edənlər arasında gəlir. Bütün bu addımların məntiqi nəticəsidir ki, son illər ölkə arasında iqtisadi əməkdaşlıq sürətlə genişlənir. OEC-nin məlumatına görə, Azərbaycan və Türkiyə arasındakı ticarət dövriyyəsi 2022-ci ildə 7 milyard dollardan bir qədər yüksək olub (1995-ci ildə 200 milyon dollar). 2022-ci ildə Azərbaycanla Çin arasındakı ticarətin həcmi 1.7 milyard dollar (1995-ci ildə 3.5 milyon dollar), Türkiyə və Çin arasındakı ticarət dövriyyəsi isə 42 milyard dollardan yuxarı olub (1995-ci ildə 640 milyon dollar). Bunun 38.5 milyard dolları Çinin Türkiyəyə ixracı, 3.5 milyard dolları isə Türkiyənin Çinə ixracından ibarətdir [13].

Dəhliz tam potensialı ilə istifadəyə verilməyə başlayanda müxtəlif ölkələrə, o cümlədən, Azərbaycana və Türkiyəyə çoxlu imkanlar gətirəcək. Hazırda Çin və Avropa arasında ticarət dövriyyəsi təxminən 600 milyard dollardır. 2021-ci ilə qədər Çindən Avropaya il ərzində göndərilən 10 milyon konteynerin 96 faizi dəniz, 4 faizi isə Şimal dəhlizi adlanan Trans-Sibir dəmir yolu xətti ilə gedirdi. Şimal dəhlizi ilə müqayisədə Orta Dəhliz 2 min kilometr qısa, daha ucuz və iqlim şəraiti baxımından daha əlverişlidir [10]. "Orta Dəhliz" Təşəbbüsü çərçivəsində Bosfor dənizinin altından keçən Mərmərə dəmir yolu, üçüncü körpü, dünyanın ən böyük terminalına sahib hava limanı olan İstanbul hava limanı və Türkiyə ətrafında tikilən yeni limanlar, Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı, Ələt Azad

İqtisadi Zonası, Bakı-Tbilisi-Qars dəmiryolu Orta Dəhlizin bir hissəsi hesab edilə bilər. Bundan əlavə, Türkiyə hazırda iki nüvə enerjisi mərkəzi tikir və Çinlə əməkdaşlıq edərək üçüncü atom elektrik stansiyasının tikintisini planlaşdırır, bu da Türkiyənin Çinlə strateji tərəfdaşlığı qoruyub inkişaf etdirməyi planlaşdırdığını göstərir.

Adıçəkilən infrastruktur layihələri nəticəsində 2021-ci ildə artıq Çinlə Avropa arasında baş verən ticarət daşımalarının 1%-i Orta Dəhliz üzərindən həyata keçirildi və bu hələki başlanğıc idi. Dəhliz boyunca ticarət 2021 və 2022-ci illər arasında həcm baxımından (ton) 10% artdı. Bunun səbəbi əsasən regional və transkontinental ticarət nümunələrində edilən dəyişikliklər idi. [7] Rusiyanın 2024-cü ilin fevralında Ukraynaya hücumundan sonra şimal dəhlizin öz aktuallığını müəyyən dərəcədə itirməsi nəticəsində Xəzər dənizi üzərindən yüklərin daşınması məqsədəuyğun variant kimi görünməyə başladı və Orta Dəhlizə tələbat xeyli artdı.

2017-ci il oktyabrın 30-da Azərbaycan və Türkiyə Gürcüstanla birlikdə 826 kilometrlik Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunu rəsmən istifadəyə verib. 24 iyul 2019-cu ildə bu yol vasitəsilə Türkiyədən Gürcüstana ilk dəfə yük çatdırılıb. 19 aprel 2020-ci il tarixində isə 82 konteyner daşıyan 940 metr uzunluğunda karqo qatarı Orta Dəhliz boyunca Türkiyədən Azərbaycan vasitəsilə Özbəkistana yola salınıb. Covid-19 pandemiyası zamanı BTQ dəmir yolunda yükdaşımalara artan tələbat səbəbindən dəmir yolu xəttinin buraxılış qabiliyyətini 3500 tona çatdırmaq üçün Türkiyə-Gürcüstan sərhədinin Türkiyə tərəfində yerləşən Canbaz stansiyasında konteyner daşıma sistemi quraşdırıldı. [6] BTQ-nin yükdaşıma qabiliyyətinin artırılması və marşrut boyu yükdaşımalara artan tələbat Kəmər və Yol Təşəbbüsü çərçivəsində Azərbaycan və Türkiyənin strateji əhəmiyyətini daha da artırır. BTQ ildə 5 milyon ton yük daşıma qabiliyyətinə malikdir və Şərq-Qərb dəhlizində digər dəmir yolu marşrutlarına uyğun alternativ kimi çıxış edir.

BTQ-dən əlavə Bakıdan 70 km cənubda Ələt qəsəbəsində Yeni Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı (BBDTL) kompleksinin tikintisinə başlanıb və onun birinci mərhələsi artıq başa çatıb. Transxəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutunun mühüm hissəsi olan Bakı Limanı 400 hektarlıq ərazini əhatə etməklə müasir əməliyyat sisteminin tətbiqi ilə bütün növ yüklər üçün operativ yükaşırma xidməti, açıq və qapalı anbar sahələri təklif edir. Azərbaycanın əsas dəmiryolu və avtomagistrallarının birləşdiyi ərazidə yerləşən Bakı Limanının yükaşırma imkanı hazırda 15 milyon ton yük və 100 000 TEU (twenty-foot equivalent unit) ekvivalentində konteynerdir. Limanının 2-ci fazasının inşası üçün də layihə işlənilir ki, onun da icrası ilə Limanın illik yükaşırma gücü 25 milyon ton və 500 000 TEU konteynerə qədər artırıla bilər. Bundan başqa Orta Asiya ölkələrində mövcud olan böyük həcmdə gübrə potensialının mütəmadi olaraq məhz Azərbaycan üzərindən Türkiyə və Avropa ölkələrinə daşınması təmin etmək üçün hazırda Liman ərazisində illik yükaşırma gücü 2,5 milyon ton gübrə terminalının tikintisi davam etdirilir. Bu tikinti prosesi çərçivəsində ərazidə ümumi tutumu 60 000 ton olan iki anbar, yeni dizayn edilmiş vaqon yükləmə stansiyası, müxtəlif növ gübrələri birbaşa anbarlara, açıq və ya qapalı tipli vaqonlara boşaltmaq üçün ən müasir konveyer sisteminin də qurulması nəzərdə tutulur. Gələcəkdə liman ərazisində buğda terminalının və TIR parkının da tikintisi üçün layihə hazırlanıb. [5]

Ələt Azad İqtisadi Zonasının yaradılması haqqında qanunun qəbulu limanın əhəmiyyətini artırır, həm regional, həm də qeyri-regional ölkələrin diqqətini cəlb edir. Ələt Azad İqtisadi Zonasının yaradılması barədə qərar 2017-ci ildə, bununla bağlı müvafiq qanun isə 2018-ci ildə qəbul edilib. Azad İqtisadi Zona Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanının və qlobal nəqliyyat dəhlizlərinin (Orta Dəhliz və Şimal-Cənub dəhlizi) üzərində yerləşir. İqtisadi zonada investorlar əlavə dəyər vergisi, ödəmə mənbəyində vergi, mənfəət vergisi və hər hansı digər korporativ vergidən azaddır. 2023-cü il

iyunun 8-də Ələt Azad İqtisadi Zonasının birinci mərhələsinin açılışı olub. Ümumi sahəsi 850 hektar olan zonanın fəaliyyətə başlaması Azərbaycana iqtisadi dividendlər qazandırmaqla yanaşı, ölkənin regionda mövqelərini daha da gücləndirəcək, Şərq-Qərb və Şimal-Cənub tranzit-nəqliyyat dəhlizlərində Azərbaycanın strateji əhəmiyyətini daha da artıracaq [14].

Artıq qurulmuş infrastrukturun mövcudluğu və istismarı Azərbaycan və Türkiyənin Çin üçün strateji əhəmiyyətini daha da artırıb. Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu və Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı Azərbaycan, Türkiyə və Çinin planlarında önəmli rol oynayır. Üstəlik, Orta dəhliz Azərbaycan və Türkiyəyə milli iqtisadiyyatı şaxələndirməyə, xüsusən də, Azərbaycanda neftdən asılılığı azaltmağa kömək edə bilər. İkitərəfli və çoxtərəfli əlaqələrin inkişafı həm də daha çox Çin sərmayəsinin cəlb edilməsinə, biznes mühitini inkişaf etdirməklə və onu ölkənin beynəlxalq təchizat şəbəkəsinin tərkib hissəsinə çevirməklə regionun nəqliyyat mərkəzinə çevrilmək potensialını artırmağa imkan verir. Siyasi baxımdan Çinin regionda artan nüfuzu Rusiya, Avropa İttifaqı və ABŞ kimi digər böyük oyunçuların təsir güclərini balanslaşdırmağa, Azərbaycan və Türkiyənin siyasi arenada manevr imkanlarını artırmağa və Çinin aparıcı rol oynadığı beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrini inkişaf etdirməyinə şərait yarada bilər (məsələn, Asiya İnfrastruktur İnvestisiya Bankı).

Bu məqamda onu vurğulamaq vacibdir ki, Azərbaycan və Ermənistan arasında 2020-ci il sentyabrın 27-də başlayıb noyabrın 10-da başa çatan 44 günlük İkinci Qarabağ müharibəsi Cənubi Qafqazın geosiyasi mənzərəsini dəyişdi. Uzun müddət davam edən Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi regional iqtisadi inteqrasiya və təhlükəsizliyin qarşısında duran əsas problem idi. 2020-ci il 10 noyabrda imzalanan atəşkəs sazişinin iqtisadi və nəqliyyat əlaqələrinin bərpası ilə bağlı 9-cu maddəsi regional inteqrasiyanın önünü açır. 9-cu maddədə deyilir ki: “Bölgədəki bütün iqtisadi və nəqliyyat əlaqələri bərpa edilir. Ermənistan Respublikası vətəndaşların, nəqliyyat vasitələrinin və yüklərin hər iki istiqamətdə maneəsiz hərəkətinin təşkili məqsədilə Azərbaycan Respublikasının qərb rayonları və Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında nəqliyyat əlaqəsinin təhlükəsizliyinə zəmanət verir.” [2]

Azərbaycan qəti şəkildə inanır ki, 9-cu maddə Zəngəzur dəhlizinin açılmasını əhatə edir. və sərhədçilərinin Azərbaycan və Ermənistan arasında daşımalara nəzarət etməli olduğu nəzərdə tutulan Rusiya da “Zəngəzur dəhlizi” adlandırmasa da, bu marşrutun açılmasını dəstəklədiyini dəfələrlə bəyan edib. Sözügedən nəqliyyat marşrutunun istifadəyə verilməsi təqdirində Türkiyə tranzit üçün Gürcüstan və İran ərazilərindən istifadə etmədən Azərbaycana birbaşa çıxış əldə edə biləcək. Müqayisə üçün qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanla Türkiyə arasında buradan açılacaq yeni quru yol Gürcüstan ərazisindən keçən Bakı-Tbilisi-Qars dəmiryolundan təxminən 340 km qısadır. Beləliklə, daşıma məsafəsinin qısalması və daşınma xərclərinin azalması Azərbaycan və Türkiyə arasında ikitərəfli ticarəti gücləndirəcək. Geniş nöqteyi-nəzərdən yanaşası olsaq, yeni dəhliz həm də Türkiyənin Orta Asiyadakı türk dünyası ilə əlaqəsi üçün alternativ və daha qısa marşrut təmin edər. Ona görə də Azərbaycan ərazilərinin işğaldan azad edilməsi, kommunikasiyaların bərpası türkdilli ölkələr arasında yeni inkişaf perspektivləri açmış olur.

Təhlükəsizlik Əməkdaşlığı

“Kəmər və Yol” və “Orta Dəhliz”in sürətlə inkişaf etməsi ilə Çin, Azərbaycan və Türkiyə arasındakı siyasi və iqtisadi əlaqələrin möhkəmlənməsi ilə yanaşı, terror aktları riski də artacaq. Marşrut boyu istənilən terror aktı birbaşa xətt boyu olan ölkələrin iqtisadiyyatını sıxışdıracaq. Məsələn, təkcə 2017-ci ilin sentyabr ayında 123 terror aktı baş verib ki, onlardan 89-u “Kəmər və Yol” ölkələrində baş verib. “Kəmər və Yol boyunca olan ölkələrin əksəriyyəti (40) sülh və sabitlik içərisində olsa da, onlardan 15 ölkə hələ də risk altındadır; 11 ölkə daxili təlatümdən əziyyət çəkir, beş ölkə

isə qırmızı zonadadır (İraq, Əfqanıstan, Pakistan, Hindistan, Suriya). Bu ölkələrdə riskli hesab edilməli və təhlükəsizlik kontekstində aparılan analizlərdə gözdən qaçırılmamalı üç qüvvə var: terrorizm, dini ekstremizm və etnik separatizm [12].

2017-ci ildə Pekində keçirilən ilk "Kəmər və Yol Beynəlxalq Əməkdaşlıq Forumu"nun açılış mərasimində Türkiyə Prezidenti Ərdoğan Çin Prezident Si Cinpin və Rusiya Prezidenti Vladimir Putinin ardınca əsas nitq söyləyib. Ərdoğan Yaxın Şərqdən Foruma qatılan yeganə dövlət başçısı idi ki, bu da Türkiyənin "Kəmər və Yol" Təşəbbüsü ilə istənilən formada əməkdaşlıq qurduğunu göstərir. Ərdoğan çıxışında vurğulayıb ki, "Bir Kəmər və Bir Yol" Təşəbbüsü terrorizmin yayılmasını darmadağın edəcək: "Biz "Kəmər və Yol"un uğuru üçün terrorla mübarizə kampaniyalarını dəstəkləməyə, təhlükəsizlik və terrorla mübarizə sahəsində əməkdaşlığı dərinləşdirməyə hazırıq...". [15]

Türkiyə həmin illərdə "İslam Dövləti"nə qarşı formalaşmış qlobal koalisiyanın ən fəal üzvlərindən biri idi. O eyni zamanda PKK, FETÖ kimi digər terrorçu qruplaşmaları ilə də mübarizə aparır. 2014-cü ildə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 2178 saylı icazəsi ilə Türkiyə xarici terrorçuların sızmasının qarşısını almaq üçün təhlükəsizlik tədbirlərini gücləndirib. Terrorizm təhlükəsi baxımından Azərbaycan qırmızı zonada olmasa da, mütəmadi olaraq belə cəhdlər olur və təhlükəsizlik orqanlarının tədbirləri nəticəsində qarşısı alınır.

Türkiyə ordusu eyni zamanda dünyanın müxtəlif bölgələrində təhlükəsizlik sahəsində fəaliyyətlə məşğul olur. Bu baxımdan 2021-2024-cü illərdə ölkəmizdə fəaliyyət göstərən Türkiyə-Rusiya birgə monitorinq mərkəzi də buna bir nümunədir. 2021-ci il yanvarın 30-da rəsmi mərasimlə fəaliyyətə başlamış monitorinq mərkəzində 60 türk hərbçisi atəşkəsə nəzarət edirdi. Onların fəaliyyəti 2024-cü il aprelin 26-da baş tutmuş bağlanış mərasimilə başa çatmışdır. Təhlükəsizlik sahəsində Azərbaycan və Türkiyə arasındakı əməkdaşlığın əsas sənədlərindən biri isə 2021-ci il iyunun 15-də imzalanmış Şuşa bəyannaməsidir. Həmin sənədin bəzi müddəaları konkret olaraq təhlükəsizlik və müdafiə sahəsində əməkdaşlığa vurğu edir. Bəyannamədə deyilir: "Tərəflərdən hər hansı birinin fikrincə, onun müstəqilliyinə, suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə, beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığına və ya təhlükəsizliyinə qarşı üçüncü dövlət və ya dövlətlər tərəfindən təhdid və ya təcavüz edildiyi təqdirdə, Tərəflər birgə məsləhətləşmələr aparacaq və bu təhdid və ya təcavüzün aradan qaldırılması məqsədilə BMT Nizamnaməsinin məqsəd və prinsiplərinə müvafiq təşəbbüs həyata keçirəcək, bir-birinə BMT Nizamnaməsinə uyğun zəruri yardım göstərəcəklər. Bu yardımın həcmi və forması təxirə salınmadan keçirilən müzakirələr yolu ilə müəyyən edilərək birgə tədbirlər görülməsi üçün müdafiə ehtiyaclarının ödənilməsinə qərar veriləcək və Silahlı Qüvvələrin güc və idarəetmə strukturlarının əlaqələndirilmiş fəaliyyəti təşkil olunacaqdır.

Tərəflər milli və beynəlxalq öhdəliklərini nəzərə almaqla dəniz, hava və kosmos sahələrində qarşılıqlı texnologiya mübadiləsini həyata keçirərək müştərək qabiliyyətlərin inkişaf etdirilməsi məqsədilə birgə layihələrin yerinə yetirilməsini təşviq edəcək və qarşılıqlı müdafiə sənayesi texnologiyalarının inkişaf etdirilməsinə müsbət töhfə verəcəklər...". Burada heç şübhə yoxdur ki, beynəlxalq öhdəliklər deyərkən iki ölkənin ticarət dəhlizləri layihələri çərçivəsində üzərlərinə götürdükləri öhdəliklər və onların təhlükəsizliyi məqsədilə əməkdaşlıq da nəzərdə tutulur. Bunu bəyanatın irəliləyən bölmələrində daha aydın başa düşmək olur. Belə ki, bəyanatın növbəti hissələrində deyilir: "Tərəflər iki ölkənin ərazisindən keçən Şərq-Qərb/Orta beynəlxalq nəqliyyat dəhlizinin rəqabət qabiliyyətinin artırılması məqsədilə qarşılıqlı əməkdaşlığı möhkəmləndirəcəklər. Azərbaycan və Türkiyə intellektual nəqliyyat sistemləri texnologiyalarından istifadə etməklə beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin Azərbaycan-Türkiyə hissələrində tranzit-nəqliyyat potensialını daha da inkişaf etdirəcəklər.

Tərəflər Azərbaycan və Türkiyəni birləşdirən Azərbaycan Respublikasının qərb rayonları ilə Azərbaycan Respublikasının Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında dəhlizin (Zəngəzur dəhlizi) açılmasının və həmin dəhlizin davamı kimi Naxçıvan-Qars dəmir yolunun tikintisinin iki ölkə arasında nəqliyyat- kommunikasiya əlaqələrinin intensivləşməsinə mühüm töhfə verəcəyini qeyd edirlər...

... Tərəflər regional və beynəlxalq sabitliyə və təhlükəsizliyə mənfi təsir edən müxtəlif təhdid və çağırışlara, xüsusilə terrorçuluğa, onun bütün forma və təzahürlərinə, maliyyələşdirilməsinə, həmçinin kütləvi qırğın silahlarının yayılmasına, mütəşəkkil cinayətkarlığa, çirkli pulların yuyulmasına, narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsinə, insan alverinə, qanunsuz miqrasiyaya qarşı mübarizə sahəsində birgə səylərini və əməkdaşlıqlarını genişləndirəcək və dərinləşdirəcəklər" [4, s.3-4].

Eyni tipli sövdələşmə sənədi prezident İlham Əliyevin 8-11 dekabr 2015-ci il tarixində Çinə etdiyi dövlət səfəri zamanı Çin prezidenti Si Cinpinlə də imzalanmışdır. İmzalanmış sənəddə əvvəlcə "iki ölkənin hərtərəfli əməkdaşlıq üçün yeni imkanların yaranması baxımından İpək Yolu İqtisadi Kəmərinə dair Çinin təşəbbüsünün dəstəklədiyi və təşəbbüsün həyata keçirilməsi üçün birgə səylər göstərməyə hazır" olduğu bildirilir. Daha sonra isə "terrorizm, separatizm və ekstremizmin bütün beynəlxalq birliyə ciddi təhlükə yaratdığı və bu təhdidlərin qarşısının alınması və onlara qarşı mübarizə üçün birgə səylər göstərilməsinin zəruriliyi qeyd olunur və iki ölkənin terrorizmlə mübarizə üzrə qarşılıqlı fəaliyyəti möhkəmləndirəcəyi" qeyd edilir [3].

Beləliklə, həm Azərbaycan, həm Türkiyə, həm də Çin başa düşür ki, təhlükəsizlik problemi təkcə əraziyə deyil, həm də "Kəmər və Yol" və "Orta Dəhliz" boyunca olan bütün ölkələrə təsir edəcək. Sabit azad ticarətin həyata keçirilməsi və "Kəmər və Yol" və "Orta dəhliz"in uyğunlaşdırılması üçün təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığın qurulması zəruridir. İqtisadi inkişaf mühüm vasitələrdən biri olsa da, terror problemlərini təkbaşına həll edə bilməz. "Kəmər və Yol" və Orta Dəhliz təşəbbüsləri təkcə iqtisadi inteqrasiyanı təşviq etməyəcək, həm də terrorizm üçün ocaq yarada biləcək bəzi sosial problemləri də həll edəcək. İqtisadi inteqrasiya və inkişaf terror bataqlığını və sosial iğtişaşları qurudacaq. Ölkələr arasındakı mövcud antiterror əməkdaşlığının məqsədi "Bir Kəmər və Yol" və "Orta Dəhliz" boyunca yerləşən ərazilərdə potensial radikal düşüncələrin və terror hücumlarının qarşısını almaqdır. İki marşrut boyunca mövcud olan həssas nöqtələrin möhkəmləndirilməsi üçün Bakı, Ankara və Pekin gələcəkdə təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığı daha gücləndirməlidirlər. Əgər marşrutun istənilən bir nöqtəsi qeyri-sabit olarsa, regiondan keçən marşrut daha böyük maneələrlə üzləşəcək. Beynəlxalq antiterror əməkdaşlığı təkcə sabit marşrut gətirməyəcək, həm də regional sülhə kömək edəcək.

Bu kontekstdə 2023-cü ilin sentyabrında baş verən 24 saatlıq anti-terror əməliyyatı sayəsində Azərbaycanın öz ərazilərini tamamilə işğaldan azad etməsi və bu ərazilərin bütün silahlı separatçı qüvvələrdən təmizlənməsinin Orta Dəhlizin təhlükəsizliyi baxımından çox önəmli nəticəsindən bəhs etmək mümkündür. Belə ki, bu hadisələr nəticəsində Orta Dəhliz üzərində yerləşən və hər zaman qızışmağa hazır bir münaqişə ocağı aradan qaldırıldı. Bu da öz növbəsində Orta Dəhlizlə bağlı təhlükəsizlik qayğılarını Cənubi Qafqaz regionunda əhəmiyyətli dərəcədə azaltmış oldu. Əgər işğal dövründə Ermənistan tərəfindən Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri ilə bağlı vaxtaşırı səsləndirilən hədələyici fikirləri xatırlasaq, status-kvonun qalacağı təqdirdə gələcəkdə eyni risklərin Bakı-Tbilisi-Kars dəmiryolu, beləliklə, Orta Dəhlizlə bağlı da ortaya çıxacağını təxmin etmək çətin olmazdı. Lakin artıq öz ərazilərinə tam nəzarət imkanını bərpa etmiş Azərbaycan dövləti buradan keçən bütün növ nəqliyyat marşrutları və iqtisadi təşəbbüslərin təhlükəsizliyinə də söz verə bilər.

Xüsusilə Türkiyə Cümhuriyyətin 2053 və 2071-ci illər üçün müəyyən etdiyi uzunmüddətli hədəfləri və iqtisadi və siyasi inkişafı nəzərdə tutan "Çin arzusu"nu nəzərə alsaq,

deyə bilərik ki, bu ölkələr arasında təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlıq mütləq davam edəcək. Təsadüfi deyil ki, 2017-ci ildə Türkiyənin xarici işlər naziri Mövlud Çavuşoğlu keçirdiyi mətbuat konfransında "Çinin təhlükəsizliyi Türkiyənin təhlükəsizliyidir" demişdi ki, bu da Türkiyənin terrorla mübarizə mövzusunda Çin prezident Si Cinpinq tərəfindən irəli sürülmüş "ortaq tale" konsepsiyasını tədricən tanıması deməkdir. [8] Təhlükəsizlik olmadan daxildə və xaricdə iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək mümkün deyil, ona görə də uzun tarixə malik bu sivilizasiyalar yavaş-yavaş, lakin əminliklə həyata keçirilən əməkdaşlığı davam etdirməyə borcludur.

Nəticə

Ölkələrimiz arasındakı əlaqələrin diqqətəlayiq irəliləyiş əldə etməsinin səbəblərindən biri də qloballaşmanın inkişafıdır. Hər üç ölkə inkişaf etməkdə olan ölkələrdir, xüsusilə, Çin və Türkiyə qlobal və regional güc mərkəzinə çevrilməyə iddialıdırlar. Onlar müxtəlif qlobal məsələlərdə bəzi ortaq maraqları bölüşürlər: qloballaşma, azad və açıq dünya ticarət sistemi, xarici investisiyalar, iqtisadi liberalizm, qlobal idarəetmə və regional sülh. Məsələn, Pakistan nümunəsi terrorla mübarizə sahəsində əməkdaşlığın müxtəlif aspektlərdən inkişaf etdirilməli olduğunun vacibliyi təsdiqləmişdir. Belə ki, təhlükəsizlik baxımından Pakistan qırmızı zonadadır, lakin Çinlə iqtisadi əməkdaşlıq onun təhlükəsizliyinə də müsbət təsir göstərir. Baxmayaraq ki, Türkiyə və Azərbaycan Pakistanla eyni təhlükəsizlik səviyyəsində deyil, Çin və Pakistan arasındakı ikitərəfli münasibətlərin təhlükəsizlik məsələlərinə müsbət təsiri, bunun Çin-Türkiyə və Çin-Azərbaycan münasibətlərində tətbiq oluna biləcəyini və oxşar nəticələr əldə edilə biləcəyini bizə deyir. Üstəlik bu baxımdan faydalanacaq tərəfin təkcə Türkiyə və Azərbaycan olmayacağını, bu əməkdaşlığın Çinə də böyük yarar təmin edə biləcəyini deyə bilərik. Türkiyə və Azərbaycanın terrorla və separatizmlə mübarizə sahəsindəki böyük təcrübəsi, Türkiyənin NATO-dakı statusu və Yaxın Şərq və Mərkəzi Asiyaya təsiri Azərbaycanın NATO və Avropa İttifaqı ilə təhlükəsizlik sahəsində uzun müddətli əməkdaşlığı bunu deməyə imkan verir. Bütün bu amillər sözügedən ölkələr arasında əməkdaşlığın müsbət nəticələr verəcəyindən xəbər verir. Bu ölkələrin təhlükəsizliklə bağlı təcrübələri və onların bölgəyə təsiri həm Şərqi Asiya, həm Qərbi Asiya, həm də Cənubi Qafqaza daha çox sabitlik gətirəcək.

Onların təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığı birbaşa marşrutun sabitliyinə təsir edir və dolayısı ilə "Beş bağlantı" proqramının gələcəyini formalaşdırır. "Kəmər və Yol" təşəbbüsünün əsas çərçivə sənədində adı çəkilən beş bağlantı proqramına "siyasət koordinasiyası", "infrastruktur bağlantısı", "maneəsiz ticarət", "maliyyə inteqrasiyası" və "xalqlar arası əlaqə" daxildir. [9] "Beş Bağlantı Proqramı" ilə Azərbaycan, Türkiyə və Çin daha da məhsuldar əlaqələrə malik ola bilər. Birincisi, Bakı, Ankara və Pekin siyasət koordinasiyasını gücləndirməklə öz fərqli təcrübələrini bölüşə bilərlər. Siyasət koordinasiyası hər üç tərəf üçün təhlükəsizlik platformasının yaradılması baxımından əlavə etimad təmin edə bilər. Azərbaycan, Türkiyə və Çin siyasi qarşılıqlı etimadı artırmalı və siyasi ünsiyyəti gücləndirməlidir ki, bu da ölkələrin daha sıx əməkdaşlığına və qarşılıqlı anlaşmanın inkişafına gətirib çıxaracaq. Tərəflər davamlı və dərin inkişaf məqsədilə ikitərəfli strateji əməkdaşlıq əlaqələrini inkişaf etdirmək üçün əvvəllər əldə edilmiş mühüm konsensusu hərtərəfli həyata keçirməli və siyasi qarşılıqlı etimadı möhkəmləndirməlidir. Bundan əlavə, insanlar arasında və mədəni mübadilələr bir çox aspektlərdə uzunmüddətli davamlı münasibətlərin qorunmasına kömək edəcəkdir. Məsələn, TİKA (Türkiyə Əməkdaşlıq və Koordinasiya Agentliyi) ölkələr arasında fəal əməkdaşlıq və mübadilələrin həyata keçirilməsi üçün də istifadə edilə bilər. TİKA və onun Azərbaycan və Çindəki həmkarı Türkiyə, Azərbaycan və Çində birgə layihələri həyata keçirmək üçün əməkdaşlıq edə bilər ki, bu da digər mübadilə proqramlarının əsasını təşkil edə bilər.

İkincisi, Azərbaycan, Türkiyə və Çin səmərəli iqtisadi layihələr və insanlar arasında mübadilə yolu ilə təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığın inkişafına daha çox diqqət yetirməlidir. İqtisadiyyatın yazılmamış qaydalarından biri budur ki, heç kim təhlükəsizlik və sabitlik olmayan yerə sərmayə qoymaq istəməz. Buna görə də maneəsiz ticarət və təhlükəsizlik əməkdaşlığı bütün tərəflərin marağına xidmət edir. Beləliklə, maneəsiz ticarət hər üç tərəf üçün ən böyük təşviq mexanizmidir.

Ədəbiyyat:

1. Astanada "Azərbaycan Respublikası ilə Çin Xalq Respublikası arasında strateji tərəfdaşlığın qurulması haqqında Birgə Bəyannamə" qəbul olunub (Elektron resurs: https://president.az/az/articles/view/66389 müraciət tarixi: 05.07.2024)
2. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ermənistan Respublikasının baş naziri və Rusiya Federasiyasının Prezidentinin Bəyanatı (Elektron resurs: https://president.az/az/articles/view/45923 müraciət tarixi: 05.07.2024)
3. Azərbaycan Respublikası və Çin Xalq Respublikasının dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsi və dərinləşdirilməsi haqqında birgə bəyannamə 10.12.2015 (Elektron resurs: http://az.china-embassy.gov.cn/eng/sbjw/202011/t20201118_1112331.htm müraciət tarixi: 30.04.2024)
4. Azərbaycan – Türkiyə əlaqələri, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası (elektron resurs: https://files.preslib.az/projects/azerturk/b6.pdf müraciət tarixi 22.05.2024)
5. Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı haqqında (elektron resurs: https://portofbaku.com/az/page/bizim-liman/liman-haqqinda müraciət tarixi: 10.03.2024)
6. Bakı-Tbilisi-Qars dəmiryolu xəttinin tutumu artırıldı 13.05.2022 (Elektron resurs: https://www.raillynews.com/2020/05/capacity-of-baku-tbilisi-kars-railway-line-increased/ müraciət tarixi: 20.05.2024)
7. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (2021). "Dəniz Nəqliyyatının İcmalı 2021" ("Review of Maritime Transport 2021"). Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nəşriyyatı, Cenevrə, 2021.
8. Xarici İşlər naziri cənab Mövlud Çavuşoğlunun Çin Xalq Respublikasının Xarici İşlər naziri Vanq Yi ilə birgə mətbuat konfransı, 3 avqust 2017, Pekin (Elektron resurs: https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-cin-halk-cumhuriyeti-disisleri-bakani-wang-yi-ile-ortak-basin-toplantisi_-3-agustos.tr.mfa müraciət tarixi: 23.05.2024)
9. Kəmər və Yol Təşəbbüsü: Beş Bağlantı İndeksi üzrə 2018 hesabatı (icmal) 10.01.2019 (elektron resurs: http://taiheinstitute.org/Content/2019/01-10/1657204494.html müraciət tarixi: 23.05.2024)
10. Kəmər və Yol layihəsi çərçivəsində Türkiyə-Çin əlaqələri 22.07.2019 (Elektron resurs: https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kusak-yol-projesi-cercevesinde-turkiye-cin-iliskileri/1538112 müraciət tarixi 11.05.2024)
11. Mahir Hümbətov: Qovşaqların Qovşağı təşəbbüsü və onun uğurlu tətbiqi: Azərbaycan nümunəsi. Caucasus International, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi (SAM), cild 8, №2, səh. 111-121, Bakı, 2018.
12. M. Zhao, "Kəmər və Yol boyunca yerləşən ölkələrin təhlükəsizlik vəziyyətinin qiymətləndirilməsi və əks-tədbirlər", Çin Elmlər Akademiyasının Jurnalı, Pekin, 2015.

13. "Observatory of Economic Complexity" onlayn informasiya platformasının məlumat bazası (https://oec.world/en)
14. Prezident İlham Əliyev Ələt Azad İqtisadi Zonasının birinci mərhələsinin açılış mərasimində iştirak edib 26.05.2023 (Elektron resurs: https://azertag.az/xeber/prezident_ilham_eliyev_elet_azad_iqtisadi_zonasinin_birinci_merhelesinin_achilis_merasiminde_istirak_edib_video-2653979 müraciət tarixi: 19.05.2024)
15. Terrora qarşı iqtisadiyyat yolu 14.05.2024 (elektron resurs: https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/terore-karsi-ekonomi-yolu-40457922 müraciət tarixi: 20.05.2024)

Açar sözlər: *Kəmər və Yol Təşəbbüsü, Orta Dəhliz, iqtisadi əməkdaşlıq, təhlükəsizlik əməkdaşlığı, ticarət marşrutları, üçtərəfli əməkdaşlıq*

Aghalar Aghalarli

Western Caspian University
Department of International Relations
Ph.D. Student

CHINA-AZERBAIJAN-TURKEY ECONOMIC AND SECURITY COOPERATION WITHIN THE FRAMEWORK OF "ONE BELT, ONE ROAD" AND "MIDDLE CORRIDOR" INITIATIVES

ABSTRACT

This paper examines the economic and security cooperation between China, Azerbaijan, and Turkey within the frameworks of the "Belt and Road Initiative" (BRI) and the "Middle Corridor" (Trans-Caspian International Transport Route). Initiated by China in 2013, BRI aims to enhance infrastructure and connectivity across Eurasia, promoting economic integration. Azerbaijan and Turkey, strategically located along the Middle Corridor, play pivotal roles in facilitating the transportation of goods from East to West, significantly reducing transit times compared to other routes. The existing infrastructure, such as the Baku-Tbilisi-Kars railway, Baku International Sea Trade Port, and Istanbul International Airport, underscores the strategic importance of Azerbaijan and Turkey in China's plans, fostering economic diversification.

The study emphasizes the necessity of security collaboration to ensure the stability of these trade routes, highlighting that economic development alone cannot resolve terrorism issues. Enhanced cooperation among China, Azerbaijan, and Turkey is essential to prevent potential radicalization and terrorist activities along the BRI and Middle Corridor.

Moreover, the paper discusses the broader geopolitical implications of this trilateral cooperation, including perspectives on balancing the influence of major powers like Russia, the EU, and the US, and enhancing China's role in international organizations. The paper concludes that sustained political trust and economic collaboration are vital for the long-term success and security of the BRI and Middle Corridor, ultimately contributing to regional peace and stability.

Keywords: *Belt and Road Initiative, Middle Corridor, economic cooperation, security cooperation, trade routes, trilateral cooperation*

Агалар Агаларлы

Докторант кафедры Международных отношений
Западно-Каспийского Университета

СОТРУДНИЧЕСТВО КИТАЯ, АЗЕРБАЙДЖАНА И ТУРЦИИ В СФЕРЕ ЭКОНОМИКИ И БЕЗОПАСНОСТИ В РАМКАХ ИНИЦИАТИВ «ОДИН ПОЯС, ОДИН ПУТЬ» И «СРЕДИННЫЙ КОРИДОР»

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается сотрудничество между Китаем, Азербайджаном и Турцией в сферах экономики и безопасности в рамках инициативы «Один пояс, один путь» (BRI) и «Срединного коридора» (Транскаспийского международного транспортного маршрута). Инициатива BRI, начатая Китаем в 2013 году, направлена на улучшение инфраструктуры и связности по всей Евразии, способствуя экономической интеграции. Азербайджан и Турция, стратегически расположенные вдоль Срединного коридора, играют ключевые роли в обеспечении транспортировки товаров с Востока на Запад, значительно сокращая время транзита по сравнению с другими маршрутами. Существующая инфраструктура, такая как железная дорога Баку-Тбилиси-Карс, Бакинский международный морской торговый порт, Стамбульский международный аэропорт подчеркивает стратегическое значение Азербайджана и Турции в планах Китая, способствуя экономической диверсификации.

Исследование подчеркивает необходимость сотрудничества в области безопасности для обеспечения стабильности этих торговых маршрутов, отмечая, что одного экономического развития недостаточно для решения проблем терроризма. Усиленное сотрудничество между Китаем, Азербайджаном и Турцией необходимо для предотвращения потенциальной радикализации и террористической деятельности вдоль BRI и Срединного коридора.

Кроме того, в статье обсуждаются более широкие геополитические последствия этого трёхстороннего сотрудничества, включая аспекты балансирования влияния крупных держав, таких как Россия, ЕС и США, а также усиление роли Китая в международных организациях. В заключении отмечается, что поддержание политического доверия и экономического сотрудничества жизненно важно для долгосрочного успеха и безопасности BRI и Срединного коридора, что в конечном итоге способствует региональному миру и стабильности.

Ключевые слова: *Инициатива «Пояс и путь», «Средний коридор», экономическое сотрудничество, сотрудничество в области безопасности, торговые пути, трехстороннее сотрудничество*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.237

GƏNC TƏDQİQATÇILAR
YOUNG RESEARCHERS

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR
INTERNATIONAL RELATIONS

UOT 327(091)

GÜLARƏ BAĞIROVA

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Tarix kafedrasının doktorantı**

e-mail: doktorantura-dia@mail.ru

MÜASİR DÖVRDƏ AZƏRBAYCAN İLƏ MƏRKƏZİ ASİYA DÖVLƏTLƏRİ ARASINDA HƏRBİ ƏMƏKDAŞLIQ ƏLAQƏLƏRİNİN İNKİŞAF DİNAMİKASI

Dünyada artan təhdid və çağırışlar ölkələrimiz arasında müdafiə və təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığın daha da gücləndirilməsini tələb edir.

***Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İlham Əliyev***

Müasir dövrdə hərbi qarşıdurmaların davam etməsi, beynəlxalq terrorizmin geniş vüsət alması, iqtisadi və təbii sərvətlər uğrunda mübarizə ilə müşayiət olunan geosiyasi güc mərkəzlərinin formalaşması bütün dünya üçün ciddi təhdidə çevrilməkdədir. Belə bir şəraitdə hər bir dövlətin qarşısında duran əsas məsələlərdən biri ölkənin hərbi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məsələsidir. Bu bir çox dövlətlərin həm daxili, həm də xarici siyasətinin əsas prioritetini təşkil edir. Azərbaycan Respublikası ilə Mərkəzi Asiya dövlətləri arasında əməkdaşlıq əlaqələrinin mühüm istiqamətlərindən birini də məhz bu dövlətlərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində hərbi əməkdaşlığın genişləndirilməsidir. Son illər Prezident İlham Əliyevin Mərkəzi Asiya ölkələrinə və eyni zamanda region dövlətlərinin başçılarının Azərbaycana səfərləri zamanı təhlükəsizlik və müdafiə sahəsində səylərin birləşdirilməsinə, əlaqələrin genişləndirilməsinə dair müzakirələrin aparılması, mövcud sahədə əməkdaşlığa dair sazişlərin imzalanması bunu bir daha təsdiqləyir. Cari ildən başlayaraq Azərbaycan və Mərkəzi Asiya dövlətlərinin hərbi birləşmələri arasında birgə təlimlərin keçirilməsi bu xüsusda mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Buna misal olaraq, iyul ayında Qazaxıstanın Aktau şəhərində Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan və Özbəkistan respublikalarının Müdafiə Nazirlikləri arasında imzalanmış birgə plana əsasən keçirilmiş “Birləşdik-2024” beynəlxalq əməliyyat-taktiki təlimini göstərmək olar. Bu cür təlimlərin keçirilməsi adı

çəkilən ölkələrin qoşun növləri arasında birgə fəaliyyətlərin planlaşdırılması və qarşılıqlı təcrübə mübadiləsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Qeyd etmək lazımdır ki, "Birləşdik-2024" beynəlxalq təlimində ölkəmiz Quru Qoşunlarının, Hərbi Hava Qüvvələrinin və Hərbi Dəniz Qüvvələrinin hərbi qulluqçuları, gəmi və aviasiya vasitələri ilə təmsil olunmuşdur [20].

Əslində, Azərbaycan ilə Mərkəzi Asiya dövlətləri arasında hərbi sahədə əməkdaşlıq əlaqələrinin əsası hələ sovetlər dönəmində qoyulmuşdur. Bu ölkələrdən olan kursantlar Bakıda yerləşən hərbi məktəblərdə təhsil alırdılar və gün də almaqdadırlar. Məsələn, 2008-ci ildən başlayaraq Azərbaycanda Qazaxıstan Hərbi Dəniz Qüvvələri üçün hərbi kadrlar hazırlanır [27]. Müasir dövrdə Azərbaycan-Qazaxıstan hərbi əməkdaşlıq əlaqələri daha yeni istiqamətlər üzrə uğurla inkişaf edərək genişlənməkdədir. Belə ki, 2024-cü ilin iyun ayında Qazaxıstan Respublikasının müdafiə naziri R.Jaksılıkovun ölkəmizə səfəri zamanı "Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında müdafiə sahəsində hərbi kəşfiyyat üzrə əməkdaşlıq haqqında Saziş" [15] imzalanmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, iki ölkə arasında hərbi kəşfiyyat sahəsində əməkdaşlığa dair müzakirələr 2022-ci ilin may ayında Qazaxıstan Respublikasının Müdafiə Nazirliyinin Baş Kəşfiyyat Departamentinin rəisi S.İztleuovun rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətinin Bakıya səfəri zamanı müzakirə edilmişdir. Eyni zamanda həmin görüşdə birgə təlimlərin keçirilməsinin vacibliyi də xüsusi vurğulanmışdır [7]. Məlum olduğu kimi, artıq bu məsələ reallığa çevrilmişdir. İki ölkənin orduları arasında birgə təlimlərin keçirilməsi hərbi əməkdaşlıq əlaqələrinin mühüm istiqamətini təşkil edir. Cari ilin avqust ayında Qazaxıstan Respublikasının Jarkent şəhərində yerləşən "Koktal" təlim poliqonunda iki ölkənin hərbi qulluqçularının "Altın Kıran-2024" ("Qızıl Qartal – 2024") birgə taktiki-xüsusi təlimini [1], sentyabr ayının əvvəlində isə Türküstan vilayətində Azərbaycan xüsusi təyinatlılarının "Sonsuz qardaşlıq III" çoxmillətli birgə xüsusi təyinatlı qüvvələr təlimində iştirakını [24] buna misal olaraq göstərmək olar.

Azərbaycan və Qazaxıstan Silahlı Qüvvələrinin Baş Qərargahları arasında da geniş əməkdaşlıq əlaqələri mövcuddur. Əməkdaşlığa dair niyyət protokolu 2015-ci il iyulun 13-dən 15-dək Qazaxıstan Silahlı Qüvvələrinin Baş Qərargah rəisi S.Jasuzakovun Azərbaycana səfəri zamanı imzalanmışdır [28]. Keçirilən görüşlərdə S.Jasuzakov ölkəsinin Azərbaycanın müdafiə infrastrukturunun və hərbi sənayesinin təcrübəsindən istifadə etmək niyyətində olduğunu bildirmişdir [32]. İki ölkə arasında hərbi sahədə əməkdaşlığın gələcək perspektivləri barədə müzakirələr 2017-ci ilin oktyabr ayında Qazaxıstan Respublikasının Hərbi Hava Qüvvələri komandanının Bakıya işçi səfəri zamanı da aparılmışdır [29].

Azərbaycan Daxili Qoşunları və Qazaxıstan Milli Qvardiyası Komandanlıqları arasında təcrübə mübadiləsinin həyata keçirilməsi hər iki ölkənin bu növ qoşunlarının inkişafına müsbət təsir göstərir. Belə ki, Azərbaycan Daxili Qoşunları Komandanının nümayəndə heyətinin 2018-ci il mayın 29-dan 31-dək Qazaxıstana səfəri çərçivəsində nümayəndə heyətinə Qazaxıstanın Milli Qvardiyasının xidməti-döyüş fəaliyyəti barədə məlumat verilmiş, eyni zamanda Qoşunların İdarə Olunması Mərkəzində, Milli Müdafiə Universitetində, Milli Qvardiyanın Astana şəhərində yerləşən və Regional Komandanlığın hərbi hissələrində görüşlər keçirilmişdir [22]. Qarşı tərəfin Azərbaycana səfəri sentyabrın 28-də baş tutmuşdur. Səfər zamanı Qazaxıstan Milli Qvardiyasının Baş Komandanının başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Daxili Qoşunların Ali Hərbi Məktəbində təlim-tədris prosesi ilə tanış olmuş, o cümlədən Qoşunların Təlim Mərkəzində xüsusi-taktiki təlimi izləmişdi [30].

Məlum olduğu kimi, Azərbaycanın hərbi hüquqşünaslarının xarici ölkələrdən olan həm-

karları ilə mütəmadi olaraq görüşləri keçirilir. Belə görüşlər qazaxıstanlı hərbi hüquqşünaslar ilə də həyata keçirilir. Azərbaycan və Qazaxıstan hərbi hüquqşünasları arasında hüquq xidmətinin təşkili, hərbi qanunvericilik və hərbi hüquqşünasların xidməti fəaliyyəti sahəsində əldə edilmiş təcrübəyə dair qarşılıqlı fikir mübadiləsinin aparılması hər iki ölkənin hərbi qanunvericiliyinin beynəlxalq hüquq və prinsipləri çərçivəsində uyğunlaşdırılmasında mühüm rol oynayır. Belə görüşlərdən biri 2024-cü ilin avqust ayında Bakıda baş tutmuşdur [19].

2022-ci il avqustun 24-də Qazaxıstan Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin Azərbaycana səfəri zamanı iki ölkə arasında strateji münasibətlərin möhkəmləndirilməsi və müttəfiqlik qarşılıqlı fəaliyyətinin dərinləşdirilməsi haqqında Bəyannamənin imzalanması [6] Azərbaycan-Qazaxıstan əlaqələrinin gələcək inkişafı üçün əhəmiyyətli olması ilə yanaşı, ölkələrarası hərbi əməkdaşlığın daha dinamik inkişafı üçün yaxşı zəmin yaradır.

Türkmənistanın Xəzərin hüquqi statusu və dənizin sərvətlərindən istifadə sahəsində bir sıra iddiaları müəyyən müddət ərzində Azərbaycan-Türkmənistan münasibətlərinin inkişafına mane olmuşdur. Lakin 2017-ci il avqustun 8-də Strateji tərəfdaşlıq haqqında Bəyannamənin [14] imzalanması iki ölkə arasında münasibətlərin yaxşılaşdırılması istiqamətində mühüm addım oldu. Bəyannamənin imzalandığı gün Azərbaycan və Türkmənistanın həm daxili işlər, həm də fövqəladə hallar nazirlikləri arasında əməkdaşlıq haqqında sazişlərin bağlanması iki ölkənin müvafiq qurumları arasında gələcək illərdə əməkdaşlıq əlaqələrinin inkişafı üçün zəmin yaratmış oldu. Qeyd etmək lazımdır ki, iki ölkənin sərhəd qurumları arasında Xəzər dənizində transsərhəd mütəşəkkil cinayətkarlığın qarşısının alınması, həyata keçirilən transxəzər iqtisadi layihələrin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə əməkdaşlıq əlaqələri də inkişaf etməkdədir [21].

2018-ci ilin noyabr ayında Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Türkmənistana rəsmi səfəri zamanı iki ölkə arasında 20-dən artıq sənədin imzalanması qarşılıqlı maraq kəsb edən ikitərəfli münasibətlərin dərinləşməsini bir daha nümayiş etdirdi. Bu səfər, eyni zamanda Azərbaycan ilə Türkmənistan arasında təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlıq əlaqələrinin genişlənməsi baxımından da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan və Türkmənistan dövlətləri başçılarının görüşündə Prezident İlham Əliyev hər iki ölkə üçün təhlükə yarada bilən təhdidlərə qarşı mübarizə sahəsində dövlətlərin səylərinin birləşdirilməsinin zəruriliyini vurğulamışdı [25].

Azərbaycan-Tacikistan hərbi əməkdaşlığının əsas istiqamətini hərbi təhsil sahəsində əlaqələr təşkil edir. Tərəflərarası razılaşmaya əsasən 2010-cu ildən başlayaraq Tacikistandan olan kursantlar Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitutda təhsil alırlar. Bundan əlavə, 2018-ci ilin avqust ayında Tacikistan Prezidentinin Azərbaycana səfəri zamanı imzalanmış sazişə əsasən Azərbaycan Respublikasının Dövlət Sərhəd Xidməti Akademiyasında Tacikistan Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Dövlət Komitəsinin sərhəd qoşunlarının hərbi qulluqçuları üçün təlimlər keçirilir [17]. 2023-cü ilin aprel ayında Tacikistanda dövlət səfərində olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev bəyanatında da bildirmişdir ki, “...Tacikistandan olan 50-yə yaxın kursant Azərbaycanın Müdafiə Nazirliyinin və Dövlət Sərhəd Xidmətinin tədris müəssisələrində təhsil alır”. Ölkə başçısı tacik tələbələrin sayının artırılmasına şəraitin yaradılmasını vurğulayaraq, eyni zamanda azərbaycanlı tələbələrin də böyük sevinc və istəklə Tacikistanda təhsil ala biləcəklərini qeyd etmişdir [18]. Hərbi təhsil sisteminin inkişaf perspektivlərinə dair məsləhətləşmələr Tacikistan Müdafiə Nazirliyinin Kadrlar və Hərbi Təhsil İdarəsinin rəisi Hafiz Cabor Əzizzodanın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətinin 2024-cü ilin oktyabr ayında ölkəmizə səfəri zamanı aparılmışdır. Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitutu ziyarət edən nümayəndə heyətinə institutun tarixi və fəaliyyət istiqaməti

barədə brifinq təqdim edilmiş, burada təhsil alan tacik kursantlarla görüş keçirilmişdir [35].

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Ordusunun 44 günlük Vətən müharibəsi zamanı nümayiş etdirdiyi yüksək peşəkarlıq və tətbiq etdiyi döyüş taktikaları dünyanın aparıcı hərbi elmi mərkəzlərində təhlil edilir və bir sıra ölkələrin Silahlı Qüvvələri tərəfindən bu təcrübə yaxından öyrənilir. Rusiyanın "Nasionalnaya oborona" jurnalının baş redaktoru, hərbi ekspert İqor Korotçenkonun söylədiyi kimi: "...dünya hələ belə bir vəziyyətlə rastlaşmamışdı ki, bir ordu tərəfindən digər ordu ilə vuruşarkən bu sayda yüksəkdəqiqlikli silahlardan istifadə edilsin. Zərbə uçuş aparatlarından istifadənin miqyasına və intensivliyinə görə bu, dünya tarixində ilk belə hadisədir... Buraya Azərbaycan Ordusu tərəfindən... hava hücumundan müdafiə vasitələrinin və daha sonra zirehli texnikanın, yüksək dərəcədə müdafiə olunan hədəflərin məhv edilməsi üçün pilotsuz üçüş aparatlarından geniş istifadə taktikasını da əlavə etmək lazımdır" [23]. Azərbaycan Ordusunun bu təcrübəsinə maraq göstərən ölkələrdən biri də Tacikistandır. Cari ilin iyun ayında Azərbaycan və Tacikistan Hərbi Hava Qüvvələrinin (HHQ) nümayəndələri arasında keçirilən görüşdə İkinci Qarabağ müharibəsində HHQ-nin rolu haqqında məlumat verilmiş, pilotsuz uçuş aparatlarından istifadəyə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır. Səfər zamanı Tacikistan nümayəndə heyəti HHQ-nin hərbi hissələrində və hərbi təhsil müəssisələrində olmuşdur. Tacikistanlı qonaqlara Azərbaycan Ordusunun arsenalında yer alan bəzi pilotsuz uçuş aparatları əyani olaraq göstərilmiş, qurğuların taktiki-texniki xüsusiyyətləri barədə məlumat verilmişdir [34]. Bu cür görüşlərin keçirilməsi gələcək illərdə hər iki ölkənin Hərbi Hava Qüvvələri arasında da əməkdaşlıq əlaqələrinin genişləndirilməsi üçün yaxşı zəmin yaradır.

Özbəkistan-Azərbaycan hərbi əməkdaşlıq əlaqələrinə gəldikdə onu qeyd etmək lazımdır ki, bu əlaqələr də ildən-ilə inkişaf edərək genişlənməkdədir. 2016-cı ilin oktyabr ayında Azərbaycanın Müdafiə nazirinin Özbəkistana rəsmi səfəri zamanı Özbəkistan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Akademiyası və Daşkənd Ali Ümumqoşun Komandirlər Məktəbində [4] və 2017-ci ilin noyabr ayında Özbəkistanın Müdafiə nazirinin Azərbaycana səfəri zamanı Hərbi Elmi Tədqiqat İnstitutunda [33] keçirilən görüşlərdə iki ölkə arasında hərbi təhsil sahəsində ikitərəfli əməkdaşlığın imkanları ətrafında müzakirələr aparılmışdır. Danışıqların nəticəsi olaraq, 2018-ci ildə Azərbaycan və Özbəkistan Müdafiə Nazirlikləri arasında hərbi təhsil sahəsində təcrübə mübadiləsi ilə bağlı birgə tədbirlərin keçirilməsi və Özbəkistan hərbi mütəxəssislərinin Azərbaycan ərazisində keçirilən beynəlxalq təlimlərdə müşahidəçi qismində iştirak edəcəkləri barədə razılıq əldə edilmişdir [11]. İki ölkənin müdafiə nazirlərinin növbəti görüşü 2019-cu ilin oktyabr ayında Bakıda baş tutmuşdur [12].

Azərbaycan və Özbəkistan hərbi mütəxəssisləri arasında keçirilən görüşlər təcrübə mübadiləsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Buna misal olaraq, 2024-cü ilin sentyabr ayında Özbəkistan Respublikasının Müdafiə Nazirliyinin nümayəndə heyətinin ölkəmizə səfərini göstərmək olar. Səfər zamanı özbəkistanlı qonaqlar Müdafiə Nazirliyinin Mühəndis Qoşunları Baş İdarəsində olmuş, nümayəndə heyətinə Azərbaycan Ordusunun azad edilmiş ərazilərdə mühəndis-istehkam bölmələri tərəfindən həyata keçirilən mühəndis təminatı üzrə tədbirlər barədə məlumat verilmişdir. Eyni zamanda qonaqlar mühəndis şəhərciyində hərbi qulluqçuların iştirakı ilə keçirilən praktiki məşğələləri də izləmişdilər [8].

2022-ci ilin iyun ayında Prezident İlham Əliyevin Özbəkistan Respublikasına rəsmi səfəri zamanı iki ölkə arasında həm hərbi, həm də hərbi-texniki əməkdaşlıq haqqında Sazişlərin [9], 2024-cü ilin avqust ayında isə "Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Müqavilə"nin [10] imzalanması hərbi sahədə

ölkələrarası əməkdaşlıq əlaqələrinin gələcək illərdə də uğurla inkişaf etməsi üçün geniş imkanlar açır. İki ölkə arasında müttəfiqlik münasibətlərinin qurulmasını yüksək qiymətləndirən Prezident İlham Əliyev bunun mühüm xarici siyasət addımı olduğunu vurğulayaraq, gələcək illərdə ölkələrarası münasibətləri, bir çox hallarda regional siyasəti müəyyən edəcəyinə əminliyini bildirmişdir: "Bu gün Mərkəzi Asiya, Cənubi Qafqaz, Xəzər regionları vahid geosiyasi regiona çevrilir və regionlarımızda müsbət proseslər Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında səmərəli əməkdaşlıqdan asılı olacaq" [13].

Hər iki ölkənin hərbi birləşmələrinin birgə təlimlərdə iştirakı regional təhlükəsizliyin təmin edilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan və Özbəkistan Müdafiə Nazirlikləri arasında imzalanmış ikitərəfli əməkdaşlıq Planına əsasən sentyabrın 30-dan oktyabrın 5-dək Bakıda "Məharət-2024" kompüter dəstəkli birgə komanda-qərargah təlimi keçirilmişdir. Təlimin əsas məqsədi iki ölkənin ordularının əməliyyat bölmələrinin qarşılıqlı fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi və döyüş qabiliyyətinin yüksəldilməsi, əməliyyat bölmə komandirlərinin hərbi qərar qəbuletmə, təşəbbüs göstərmə və idarəetmə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsindən ibarət olmuşdur [5].

Azərbaycan və Qırğızıstan respublikaları arasında hərbi əməkdaşlığın hüquqi əsasını 2004-cü ilin iyun ayında Bakıda imzalanmış saziş [16] təşkil edir. Həmin sazişə əsasən 2007-ci ilin oktyabr ayında Qırğızıstanın hərbi qulluqçularının Azərbaycanın hərbi məktəblərində təhsil almaları haqqında Protokol [31] imzalanmışdır. 2015-ci ilin iyun ayında Qırğızıstanın Baş naziri Azərbaycanın Müdafiə naziri ilə görüşündə Qırğızıstan-Azərbaycan hərbi əməkdaşlığının iki ölkə arasında münasibətlərin bütün spektrinin ən mühüm elementlərindən biri olduğunu vurğulayaraq, ölkəsinin bu əməkdaşlığın gücləndirilməsində maraqlı olduğunu qeyd etmişdir. 2022-ci ilin aprel ayında Qırğızıstan Prezidentinin Azərbaycana səfəri zamanı iki ölkə arasında strateji tərəfdaşlıq haqqında Bəyannamənin imzalanması və oktyabrın 11-də Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin ilk dəfə olaraq Qırğızıstana rəsmi səfəri ikitərəfli münasibətlərin dərinləşməsi ilə yanaşı, iki ölkə arasında hərbi əməkdaşlığın genişlənməsi üçün də geniş imkanlar açmış oldu. 2023-cü ilin iyul ayında Qırğız Respublikasının müdafiə nazirinin Bakıya səfəri [2] zamanı iki ölkə arasında hərbi, hərbi-texniki, hərbi təhsil və digər sahələrdə əməkdaşlığın inkişaf perspektivlərinin, eləcə də qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra məsələlərin müzakirə edilməsi bunu söyləməyə əsas verir.

İki ölkənin hərbi tibb mütəxəssisləri arasında keçirilən görüşlər də mövcud istiqamətdə əlaqələrin genişlənməsində mühüm rol oynayır. 2024-cü ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin Tibb İdarəsində iki ölkənin mütəxəssisləri arasında keçirilən görüşdə hərbi tibb sahəsində əməkdaşlığın inkişaf perspektivləri, eləcə də qarşılıqlı maraq doğuran digər məsələlərə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır. Səfər çərçivəsində qırğızıstanlı nümayəndə heyəti Müdafiə Nazirliyinin Baş Klinik Hospitalı, Mərkəzi Hərbi Poliklinika, Mərkəzi Stomatoloji Poliklinika, Sanitar-Epidemioloji Mərkəz, Məhkəmə-Tibbi Ekspertiza və Patoloji Anatomiya Mərkəzində olmuş, burada xidmət edən həkimlərin fəaliyyətləri ilə tanış olmuşdular [3].

Beləliklə, Azərbaycan Ordusunun 44 günlük Vətən müharibəsində əldə etdiyi Böyük Qələbə və ölkəmizin dünyada yüksələn nüfuzu bir çox dövlətlərin Azərbaycanla əməkdaşlığa və əməkdaşlıq əlaqələrinin genişləndirilməsinə marağını artırır və onların arasında Mərkəzi Asiya dövlətləri xüsusi yer tutur. Son illər region dövlətlərinin başçılarının ölkəmizə və eyni zamanda Azərbaycan Prezidentinin Mərkəzi Asiya ölkələrinə ardıcıl səfərləri dövlətlərarası münasibətlərin yeni mərhələyə qədəm qoyduğunu nümayiş etdirir. Prezident İlham Əliyevin Mərkəzi Asiya və Azərbaycan Respublikasının

Dövlət Başçılarının 2024-cü ilin avqust ayında Astanada keçirilən görüşündə də söylədiyi kimi: “Bu, son iki ildə mənim Mərkəzi Asiya ölkələrinə 16-cı səfərimdir. Həmin müddətdə Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan və Özbəkistandan olan həmkarlarım Azərbaycanı ümumilikdə 15 dəfə ziyarət ediblər”. Həmin görüşdə regional təhlükəsizliklə bağlı ciddi çağırışların səsləndirilməsi bu ölkələr arasında hərbi əməkdaşlıq əlaqələrinin genişləndirilməsini zəruri edir. Bunu Prezident İlham Əliyev də xüsusi vurğulayaraq söyləmişdir: “Dünyada artan təhdid və çağırışlar ölkələrimiz arasında müdafiə və təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsini tələb edir” [26]. Bu xüsusda, Azərbaycan Prezidenti görüşdən bir ay əvvəl Qazaxıstanda keçirilmiş və Azərbaycan Ordusunun da iştirak etdiyi “Birləşdik-2024” beynəlxalq əməliyyat-taktiki komanda-qərargah təlimini diqqətə çatdırmışdır. Ölkə başçısı region dövlətləri arasında təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığın zəruri olduğunu həm Türk Dövlətləri Təşkilatının sammitlərində, həm də digər beynəlxalq tədbirlərdə dəfələrlə qeyd etmişdir. Bu nöqteyi-nəzərdən Azərbaycan və Mərkəzi Asiya dövlətləri arasında hərbi sahədə əməkdaşlığın genişləndirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Göründüyü kimi, artıq bu ölkələrin orduları arasında birgə təlimlərin keçirilməsi, hərbi, hərbi-texniki sahədə əməkdaşlığa dair sazişlərin imzalanması, təcrübə mübadiləsinin həyata keçirilməsi müasir dövrdə Azərbaycan və Mərkəzi Asiya dövlətləri arasında hərbi əməkdaşlıq əlaqələrinin yüksələn xəttlə inkişaf etdiyini nümayiş etdirir. Bu isə Azərbaycan və Mərkəzi Asiya dövlətlərinin, eyni zamanda regionun təhlükəsizliyinin təmin edilməsi baxımından çox önəmlidir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan hərbçiləri "Altın Kıran-2024" birgə taktiki-xüsusi təlimində iştirak edirlər // Azərbaycan Ordusu. – 2024, 24 avqust. – s. 8
2. Azərbaycan ilə Qırğızıstan arasında hərbi əməkdaşlıq məsələləri müzakirə edilib: [Elektron resurs] / - 06 iyul, 2023. URL: https://mod.gov.az/az/news/azerbaycan-ile-qirgizistan-arasinda-herbi-emekdasliq-meseleleri-muzakire-edilib-video-48318.html
3. Azərbaycan ilə Qırğızıstan arasında hərbi tibb sahəsində əməkdaşlığın inkişaf perspektivləri müzakirə edilib: [Elektron resurs] / - 01 iyun, 2024. URL: https://mod.gov.az/az/news/azerbaycan-ve-qirgizistan-arasinda-herbi-tibb-sahesinde-emekdasligin-inkisaf-perspektivleri-muzakire-edilib-51937.html
4. Azərbaycan ilə Özbəkistan arasında hərbi əməkdaşlığın perspektivləri müzakirə edilib // Azərbaycan Ordusu. – 2016, 8 oktyabr. - s. 2
5. Azərbaycan ilə Özbəkistan arasında kompüter dəstəkli taktiki komanda-qərargah təlimi keçiriləcək: [Elektron resurs] / - 29 sentyabr, 2024. URL: https://mod.gov.az/az/news/azerbaycan-ile-ozbekistan-arasinda-komputer-destekli-taktiki-komanda-qerargah-telimi-kecirilecek-53001.html
6. Azərbaycan-Qazaxıstan sənədləri imzalanıb: [Elektron resurs] / - 24 avqust, 2022. URL: https://president.az/az/articles/view/57013
7. Azərbaycan Ordusunun Baş Qərargah rəisi qazaxıstanlı nümayəndə heyəti ilə görüşüb // Azərbaycan Ordusu. – 2022, 14 may. – s. 3
8. Azərbaycan-Özbəkistan hərbi mütəxəssisləri arasında görüş keçirilib // Azərbaycan Ordusu- 2024, 07 sentyabr. - s. 4
9. Azərbaycan-Özbəkistan sənədləri imzalanıb: [Elektron resurs] / - 21 iyun, 2022. URL: https://president.az/az/articles/view/56481
10. Azərbaycan-Özbəkistan sənədləri imzalanıb: [Elektron resurs] / - 23 avqust, 2024. URL: https://president.az/az/articles/view/66727
11. Azərbaycan və Özbəkistanın müdafiə nazirlikləri arasında hərbi əməkdaşlıq planı imzalanıb: [Elektron resurs] / - 2018, 11 oktyabr. URL:https://mod.gov.az/az/news/azerbaycan-ve-ozbekistanin-mudafie-nazirlikleri-arasinda-herbi-emekdasliq-plani-imzalanib-24507.html
12. Azərbaycan və Özbəkistanın müdafiə nazirlikləri arasında hərbi əməkdaşlığın genişləndirilməsi məsələsi müzakirə olunub //Azərbaycan Ordusu. – 2019, 30 oktyabr. – s. 2
13. Azərbaycan və Özbəkistan prezidentləri mətbuata bəyanatlarla çıxış ediblər: [Elektron resurs] / - 23 avqust, 2024. URL: https://president.az/az/articles/view/66728
14. Azərbaycan Respublikası ilə Türkmənistan arasında strateji tərəfdaşlıq haqqında Bəyannamə. 8 avqust 2017: [Elektron resurs] / - URL:https://e-qanun.az/framework/37712
15. "Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında müdafiə sahəsində hərbi kəşfiyyat üzrə əməkdaşlıq haqqında Saziş"in təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 26 iyul 2024-cü il tarixli Fərmanı: [Elektron resurs] / URL: https://president.az/az/articles/view/66572
16. Azərbaycan Respublikası və Qırğızıstan Respublikası arasında hərbi sahədə əməkdaşlıq haqqında Saziş – 01 iyun 2004: [Elektron resurs] / URL: https://e-qanun.az/framework/6203
17. Azərbaycan-Tacikistan sənədləri imzalanıb: [Elektron resurs] / - 2018, 10

avqust. URL: https://president.az/articles/29653
18. Azərbaycan və Tacikistan prezidentləri mətbuata bəyanatlarla çıxış ediblər: [Elektron resurs] / 05 aprel, 2023. URL: https://president.az/az/articles/view/59307
19. Bakıda Azərbaycan və Qazaxıstanın hərbi hüquqşünaslarının işgüzar görüşü keçirilib // Azərbaycan Ordusu. – 2024, 31 avqust. – s. 6
20. “Birləşdik-2024” təliminin açılış mərasimi keçirilib: [Elektron resurs] - 02 iyul, 2024 URL: https://mod.gov.az/az/news/quot-birlesdik-2024-teliminin-acilis-merasimi-kecirilib-video-52318.html
21. Cəbrayılov, A. Azərbaycan Sərhəd Mühafizəsi: tarix və bu gün // Xalq qəzeti. - 2009, 18 avqust.- s.3
22. DQ Komandanı Qazaxıstanda rəsmi səfərdə olub: [Elektron resurs] / - 1 iyun, 2018. URL: https://ordu.az/az/news/133698/dq-komandani-qazaxistanda-resmi-seferde-olub
23. Hərb sənətimizin böyük Zəfəri: [Elektron resurs] / 30 yanvar, 2021. URL: https://mod.gov.az/az/pre/34659.html
24. Xüsusi təyinatlılarımız “Sonsuz qardaşlıq-III” təlimində iştirak edirlər // Azərbaycan Ordusu. – 2024, 11 sentyabr. – s. 3
25. İlham Əliyevin və Prezident Qurbanqulu Berdiməhəmmədovun geniş tərkibdə görüşü olub: [Elektron resurs] / - 22 noyabr, 2018. URL:https://president.az/articles/30825
26. İlham Əliyev Astanada Mərkəzi Asiya və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Başçılarının görüşündə çıxış edib: [Elektron resurs] / - 09 avqust, 2024. URL: https://president.az/az/articles/view/66644
27. Qazaxıstanda Bakı ilə əməkdaşlıq alqışlanır: [Elektron resurs] / - 12 oktyabr, 2007. URL: http://hafta.az/index2.php?m=yazi&id=65481
28. Qazaxıstanın Silahlı Qüvvələrinin Baş Qərargah rəisi Azərbaycana rəsmi səfərə gəlib // Azərbaycan Ordusu. – 2015, 16 iyul. - s.2
29. Qazaxıstan HHQ-nin nümayəndə heyəti Azərbaycanda səfərdədir // Azərbaycan Ordusu. – 2017, 11 oktyabr. – s. 4
30. Qazaxıstan Milli Qvardiyasının Baş Komandanı Azərbaycana rəsmi səfərə gəlib: [Elektron resurs] / - 30 sentyabr, 2018. URL:http://az.azeridefence.com/qazaxistan-milli-qvardiyasinin-bas-komandani-azerbaycana-resmi-sefere-gelib/
31. Qırğızıstan-Azərbaycan münasibətləri müsbət inkişaf perspektivlərinə malikdir. Aycigit Buranov, Qırğızıstan Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı fövqəladə və səlahiyyətli səfiri: [Elektron resurs] / - 2017, 18 aprel. URL: http://newtimes.az/az/diplomatik/5145/
32. Müdafiə naziri Qazaxıstan Silahlı Qüvvələrinin Baş Qərargah rəisi ilə görüşüb // Azərbaycan Ordusu. – 2015, 16 iyul. - s.2
33. Özbəkistanın Müdafiə naziri Silahlı Qüvvələrin Hərbi Akademiyasında olub // Azərbaycan Ordusu. – 2017, 22 noyabr. - s. 3
34. Tacikistan nümayəndə heyəti Azərbaycan HHQ-ni ziyarət edib: [Elektron resurs] / 03 iyun, 2024. URL: https://mod.gov.az/az/news/tacikistan-numayende-heyeti-azerbaycan-hhq-ni-ziyaret-edib-51951.html
35. Tacikistan nümayəndə heyəti hərbi institutu ziyarət edib: [Elektron resurs] / 10 oktyabr, 2024. URL:https://mod.gov.az/az/news/tacikistan-numayende-heyeti-herbi-institutu-ziyaret-edib-video-53097.html

Acar sözlər: *Azərbaycan, Mərkəzi Asiya, hərbi əməkdaşlıq, birgə hərbi təlimlər, regional təhlükəsizlik*

Gulara Baghirova

The Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Azerbaijan
Ph.D. student

DYNAMICS OF MILITARY COOPERATION DEVELOPMENT BETWEEN AZERBAIJAN AND CENTRAL ASIAN STATES IN THE MODERN PERIOD

ABSTRACT

In the modern period, ongoing military conflicts, the spread of international terrorism, and the formation of geopolitical centers of power - accompanied by the struggle for economic and natural resources, pose serious threats to the entire world. In such conditions, one of the main issues facing each state is the issue of ensuring the military security of the country. This is a primary priority of both domestic and foreign policy in many countries. One of the important areas of cooperation between the Republic of Azerbaijan and the Central Asian states is the expansion of military cooperation in order to ensure the security of these states. This article examines the main directions and aspects of military cooperation between Azerbaijan and the Central Asian States, as well as the dynamics of the development of these relations. It should be noted that these relations are dynamically evolving at the present stage, which in turn contributes to the security of each of the countries and the entire region.

Keywords: *Azerbaijan, Central Asia, military cooperation, joint military exercises, regional security*

Гюляра Багирова

Докторант кафедры Истории
Академии Государственного Управления
При Президенте Азербайджанской Республики

ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ ВОЕННОГО СОТРУДНИЧЕСТВА АЗЕРБАЙДЖАНА С ГОСУДАРСТВАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД

РЕЗЮМЕ

В современной период продолжающиеся военные конфликты, распространение международного терроризма, формирование геополитических центров силы, сопровождающееся борьбой за экономические и природные ресурсы, становятся серьезной угрозой для всего мира. В таких условиях одним из главных вопросов, стоящих перед каждым государством, является вопрос обеспечения военной безопасности страны. Это главный приоритет как внутренней, так и внешней политики многих государств. Одним из важных направлений сотрудничества между Азербайджанской Республикой и государствами Центральной Азии является расширение военного сотрудничества с целью обеспечения безопасности этих государств. В данной статье рассматриваются основные направления и аспекты военного сотрудничества Азербайджана со странами Центральной Азии, а также динамика развития этих отношений. Следует отметить, что эти отношения на современном этапе динамично развиваются, а это в свою очередь способствует обеспечению безопасности как каждой из стран, так и всего региона.

Ключевые слова: *Азербайджан, Центральная Азия, военное сотрудничество, совместные военные учения, региональная безопасность*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.238

G Ə N C T Ə D Q İ Q A T Ç I L A R
Y O U N G R E S E A R C H E R S

B E Y N Ə L X A L Q M Ü N A S İ B Ə T L Ə R
I N T E R N A T I O N A L R E L A T I O N S

UOT 327.5; 327(4/9)

AYGÜN QURBANOVA

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
"Beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət" kafedrasının doktorantı

e-mail: qurbanova010@gmail.com

CƏNUBİ QAFQAZDA HƏRBİ MÜNAQİŞƏLƏRİN İNSAN TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN SİYASİ, SOSİAL-İQTİSADİ VƏ EKOLOJİ ASPEKTLƏRİNƏ TƏSİRİ

Əvvəla, insan təhlükəsizliyinin vahid tərifi yoxdur. Beynəlxalq münasibətlərə və inkişaf məsələlərinə həsr olunmuş ədəbiyyatda ona müxtəlif terminlərlə istinad edilmişdir: yeni nəzəriyyə və ya konsepsiya, təhlil üçün başlanğıc nöqtəsi, dünya görüşü, siyasi gündəm və ya siyasət çərçivəsi kimi. İnsan təhlükəsizliyinin tərifi açıq sual olaraq qalmasına baxmayaraq, onun tərəfdarları arasında konsensus var ki, diqqətin dövlət mərkəzli yanaşmadan təhlükəsizliyə xalq mərkəzli yanaşmasına keçilməlidir, dövlət sərhədlərinin təhlükəsizliyi ilə bağlı narahatlıq öz yerini o sərhədlər daxilində yaşayan insanların təhlükəsizliyi ilə bağlı narahatlığa verməlidir [13, s.5].

Buzan və Vever əsərlərində təhlükəsizlik prosesləri ilə regionların formalaşması arasındakı əlaqəni aydın şəkildə göstərirlər. Onlar hesab edirlər ki, soyuq müharibənin başa çatması regional səviyyənin beynəlxalq təhlükəsizlikdə əhəmiyyətini artırıb, baxmayaraq ki, bu, bütün regionlarda təhlükəsizlik baxımından regional səviyyənin daxili və ya beynəlxalq səviyyədən üstün olması demək deyil. [11, s.3].

Qafqaz Avropa ilə Asiya arasında unikal körpüdür. Bu region enerji təhlükəsizliyi baxımından son dərəcə vacibdir. Cənubi Qafqazın üç respublikası Sovet İttifaqının dağılmasından sonra fərqli istiqamətlər seçmişdilər. Bu gün Cənubi Qafqaz həm siyasi, həm də iqtisadi baxımdan çox müxtəlifdir. Ermənistan-Azərbaycan, Abxaziya və Cənubi Osetiyadakı Qafqaz etnik münaqişələri regionda qeyri-sabitlik faktorlarının mövcudluğundan xəbər verirdi. Əslində etnik münaqişələr bir çox iqtisadi və sənaye strukturlarının dağılmasına, mütəşəkkil cinayətlərin artmasına və yayılmasına, ekoloji problemlərə və hər şeydən əvvəl regionda qeyri siyasi sabitliyə gətirib çıxarıb. Digər tərəfdən, bu münaqişələr bölgədə davamlı olaraq etnik millətçiliyi bir ideologiya şəklində təbliğ etmişdir. Hazırda Ermənistan və Azərbaycan arasında ziddiyyətlər, Gürcüstanın mərkəzi hökuməti ilə Abxaziya və Cənubi Osetiyanın separatçı regionları arasında münaqişələr hələ də həll olunmamış qalır [12, s.92].

Ümumiyyətlə, Azərbaycan və Gürcüstan daxilində etnik müxtəlifliyin yüksək olması,

bəzi etnik qrupların (erməni, osetin və abxazların) siyasi olaraq təşkilatlanması kənar faktorların təsiri ilə bu respublikaların ciddi siyasi, iqtisadi, sosial problemlərlə üzləşməsinə səbəb olmuşdur. Cənubi Qafqazın, həmçinin, ölkəmizin ən yeni tarixini yazdıqlarımızın təsdiqi kimi qəbul edə bilərik [7, s.4]. Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü Azərbaycan ərazisinin bir hissəsi Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş, bu da coğrafi vəziyyəti dəyişmiş və Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında nəqliyyatın hərəkəti dayandırılmışdır. Bütün bunlar hər iki tərəf üçün sosial və iqtisadi problemlər yaratmışdır.

Təhlükəsiz Cənubi Qafqaz Avrasiya əlaqələri, ticarət axını, enerji təhlükəsizliyi və səmərəli nəqliyyat üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan və Ermənistan arasında sülh, Türkiyə və Orta Asiya ilə layihələrin tamamlanması çiçəklənən region üçün çox vacibdir. Ən mühüm inkişaf enerji təchizatı sahəsində olmuşdur. Avropa ölkələri öz enerji ehtiyatlarının şaxələndirilməsi siyasəti çərçivəsində 2022-ci il iyulun 18-də Azərbaycanla yeni enerji anlaşması memorandumu imzalamışdılar. Bu Anlaşma Memorandumu ilə Azərbaycan “Şahdəniz-2” layihəsindən Azərbaycan qazını Avropa bazarına daşıyan Cənubi Qafqaz Dəhlizinin tutumunun 2027-ci ilə qədər 32 milyard kubmetrə qədər artırılması qərara alınmışdır.

Ermənistan və Azərbaycan arasında diplomatik və iqtisadi əlaqələrin olmaması səbəbindən bir çox mənfi təsirlər iqtisadi vəziyyətə və yaşayış şəraitinə və nəticədə həyat standartlarına və iki ölkə vətəndaşlarının ümumi rifahına təsir göstərmişdir. Əhəmiyyətli məqam ondan ibarətdir ki, problemin gec həlli və münaqişəni sona çatdırmaq üçün lazımi hazırlıq və tədbirlərin görülməsində hətta cüzi də olsa irəliləyişin olmaması bu baxımdan problemlərin həlli imkanlarının axtarışını və tapılmasını çətinləşdirmişdir. Bu yolda əsas maneə tərəflərin bir-birinə inamsızlığı, Ermənistanın düşmən münasibəti və onun bu baxışını gücləndirməsidir.

Ermənistan Azərbaycanla sülh müqaviləsi bağlamaq əvəzinə müxtəlif bəhanələrlə prosesi ləngidir. Azərbaycan tərəflərin ərazi bütövlüyünün qarşılıqlı tanınmasını ehtiva edən beş bənddən ibarət təkliflər paketi təqdim edib. Son nəticədə Ermənistanın baş naziri Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıdı. Bununla belə, Azərbaycanın ərazi dairəsində yaşayan ermənilərin hüquqları və təhlükəsizliyi üçün beynəlxalq mexanizm tələbi hələ də irəli sürülür ki, bu da danışıqlara mənfi təsir göstərir. Bu arada Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyan 1987-1991-ci illərdə Ermənistandan qovulmuş 250 mindən çox azərbaycanlının geri qayıtmaq hüququ tələbinə məhəl qoymayıb. Ermənistandan qovulan azərbaycanlılar Ermənistandakı torpaqlarına qayıtmaq üçün təşkilatlanaraq fəaliyyətə başlayıblar. İndiki mərhələdə beynəlxalq təşkilatların bəzi nümayəndələri bu məsələ ilə ciddi maraqlanırlar. İşğal dövründə Ermənistan azərbaycanlıların evlərini dağıdıb, mədəni sərvətlərini talan edib. Buna görə də Ermənistan hökuməti kompensasiya ödəməlidir. Ermənistan 2020-ci il noyabrın 10-da müharibəyə son qoyan üçtərəfli bəyannamənin şərtlərini hələ də yerinə yetirməkdən çəkinir.

Gürcüstanın NATO və Aİ-yə üzv olmaq üçün qarşısına məqsəd qoyub. İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra Gürcüstan əvvəlki kimi regional nəqliyyat və enerji layihələrini və əməkdaşlıq mexanizmlərini dəstəkləyir. Müharibədən sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Azərbaycan-Gürcüstan-Ermənistan üçtərəfli platformasının yaradılmasını təklif etdi. Gürcüstan bu platformanı dəstəklədiyi halda, Ermənistan dəstəkləmədi. Nəticə olaraq, Cənubi Qafqaz regionu Mərkəzi Asiya, Yaxın Şərq və Qərblə əlaqələri baxımından Avrasiyanın mühüm hissəsidir. Təhlükəsiz Cənubi Qafqaz Şərqlə Qərb arasında ticarət axınını təmin edəcək və şimal-cənub nəqliyyat marşrutlarının sağlam işləməsi ilə yanaşı qlobal enerji təchizatı təhlükəsizliyini təmin edəcək. Bunu təmin etmək üçün Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh sazişi imzalanmalı, regionun bütün dövlətləri qarşılıqlı suverenliyə və ərazi bütövlüyünə hörmət çərçivəsində əməkdaşlıq etməlidir. Türkiyə-Cənubi Qafqaz-Mərkəzi Asiya arasında yarımçıq qalmış enerji və

nəqliyyat layihələri tamamlanmalı, Cənubi Qafqaz-Orta Asiya platforması yaradılmalıdır. [14]

Ölkə daxilində insan hüquqları məsələlərinə riayət edilməsi və hesabatların verilməsi davam edən münaqişə vəziyyəti ilə şərtlənən insan hüquqları məsələlərinə tabedir. Nəticədə, yerli əhali insan hüquqlarının pozulması ilə üzləşir və həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq səviyyədə seçki hüququndan məhrum edilir.

2020-ci ilin İkinci Qarabağ müharibəsi nəinki Cənubi Qafqazda geosiyasi tarazlığı dəyişdirdi, həm də mühüm hərbi qarşıdurmadan sonra insan hüquqlarının müdafiəsinin nəticələrinin nəzərdən keçirilməsinə ehtiyac yaratdı. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin nəticələri Cənubi Qafqazda milyonlarla insanların, xüsusilə də azərbaycanlıların taleyinə ciddi təsir göstərdi. Vətən müharibəsinin gedişində dinc insanları hədəf alan Ermənistanın Gəncə şəhərinə hücumu Avropa İttifaqı tərəfindən pislənildi. İkinci Qarabağ müharibəsi dövründə Ermənistan Silahlı Qüvvələri tərəfindən Gəncə şəhərinə ümumilikdə 5 dəfə (4, 5, 8, 11, 17 oktyabrda) raket və ağır artilleriya ilə hücum edilib. Nəticədə 26 nəfər şəhid olub, 175 nəfər yaralanıb, şəhərdə yerləşən mülki infrastruktur obyektlərinə, nəqliyyat vasitələrinə külli miqdarda ziyan dəyib [5].

Təəssüf ki, işğal illərində Ermənistan Azərbaycan ərazilərini minalayıb və buna görə də Qarabağ hazırda dünyanın ən ciddi mina terroru problemi ilə üzləşən bölgələrindən hesab olunur. Mina sahəsinin dəqiq xəritələri olmadan effektiv minatəmizləmə əməliyyatlarının aparılması çətin məsələdir. Qarabağ bölgəsindəki mina çirklənməsi bərpa prosesinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir və bir sıra hallarda mülki əhalinin ölümünə səbəb olur. Təəssüf ki, bölgədəki minalardan təmizləmə işlərinə baxmayaraq, mina partlayışlarında mülki şəxslər yaralanmağa və ölməyə davam edir. Minaların təmizlənməsi Qarabağ bölgəsində ən ciddi problemdir və bu, minalar insan həyatı üçün böyük təhlükə yaradır. Azad edilmiş ərazilərin minalardan tamamilə təmizlənməsi azərbaycanlı məcburi köçkünlərin bu bölgələrə köçürülməsi üçün vacib amildir. Azad edilmiş ərazilərdə minalanmış ərazilərin miqyası olduqca böyükdür, Buna görə də xəritə olmadan geniş əraziyə yayılmış piyada və tank əleyhinə minaları zərərsizləşdirmək çox çətin olacaq. Sonrakı prosesdə əvvəlcə erməni tərəfi mina xəritələrinin mövcudluğunu inkar etsə də, daha sonra sözügedən xəritələri təhvil verməkdən imtina etdi [2, s.10]. Qeyd etmək lazımdır ki, 1991-ci ildən indiyədək mina və partlamamış hərbi sursatların partlaması nəticəsində ümumilikdə 3381 nəfər azərbaycanlı xəsarət alıb. Onlardan 358-i uşaq, 38 nəfəri isə qadındır. Bununla yanaşı, İkinci Qarabağ müharibəsi başa çatsa da, mina təhlükəsi hələ də davam edir [6].

İkinci Qarabağ müharibəsinin iqtisadi təsirlərinin əhəmiyyətini başa düşmək üçün Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi nəticəsində yaranan iqtisadi problemlərə nəzər salmaq kifayət edər. Xüsusilə 44 günlük Vətən müharibədən sonrakı yeni iqtisadi vəziyyət mövcud regional əməkdaşlıq problemlərinin bir çoxunu həll etmək üçün imkanlar yaratdı. Erməni işğalı zamanı bölgə ölkələrinin iqtisadiyyatı və iqtisadi əlaqələri böyük zərər gördü. Azərbaycan və Türkiyənin Ermənistanla sərhədləri bağlandığı üçün Ermənistanın bu ölkələrlə iqtisadi əlaqələri dayandırıdı. Erməni təcavüzü Azərbaycanın iqtisadi inkişaf və istehsalda əhəmiyyətli rol oynayan ərazilərinin 20%-ni itirməsinə səbəb oldu. Sovet dövrü ilə müqayisədə Azərbaycan iqtisadiyyatı işğalı nəticəsində itirilən ərazilərdəki müəssisələrin bağlanması səbəbilə taxıl gəlirlərinin təxminən 24%-ni, spirt istehsalının 41%-ni, kartof istehsalının 46%-ni, ət istehsalının 18%-ni və süd istehsalının 34%-ni itirdi. Müxtəlif iqtisadi sektorlarda istehsalın əhəmiyyətli dərəcədə azalması Azərbaycanda Ümumi Daxili Məhsulunun (ÜDM) 60% azalmasına səbəb oldu. Kənd təsərrüfatı sektorunda ÜDM-in azalması təxminən 43%, sənaye sektorunda isə təxminən 60% oldu. İşğal olunmuş ərazilər çoxsaylı təbii sərvətlərə malik olduğundan Ermənistan bu sərvətləri erməni və xarici şirkətlərin iştirakı ilə qanunsuz olaraq istismar etdi.

Qeyri-qanuni rejim mineralları, əlvan və qara metalları, mineral suları, şirin su ehtiyatlarını və meşə sahələrini amansızcasına mənimsədi, bitki və faunanı sistemli şəkildə məhv etdi. Rəsmi məlumatlara görə, əvvəllər işğal olunmuş ərazilərdə 163 müxtəlif növ faydalı qazıntılar yatağı yerləşirdi. İşğal zamanı qeyri-qanuni və intensiv mədən işləri əsasən Qarabağın qızıl, gümüş, mis, molibden və civə yataqlarını hədəfə aldı. Qanunsuz fəaliyyətdən əldə edilən maliyyə vasitələri əvvəllər işğal altında olmuş ərazilərdə mövcud olan qanunsuz rejimin maliyyə təhlükəsizliyini təmin etməyə xidmət edirdi. Təbii sərvətlərin qanunsuz istismarı zamanı zəhərli tullantıların yerli su anbarlarına və çaylara axıdılmasının qarşısını almaq üçün heç bir tədbir görülmədi. Bu da öz növbəsində faydalı qazıntı və digər yataqların məhvinə, geniş ərazilərin zəhərlənməsinə və deqradasiyasına, içməli su mənbələrinin keyfiyyətinin kəskin şəkildə aşağı düşməsinə səbəb oldu. Ermənistanın qonşularına qarşı təcavüzkar siyasəti iqtisadi əlaqələrin inkişafına və bölgədə nəqliyyat şəbəkəsinin genişlənməsinə mane oldu. Ermənistan qonşularına qarşı təcavüzkar siyasətindən əl çəkəcəyi və sülh siyasəti və əməkdaşlığı seçəcəyi təqdirdə bütün yolların bərpası və Zəngəzur Dəhlizinin yaradılması bu ölkəyə əhəmiyyətli iqtisadi üstünlüklər verir. Zəngəzur Dəhlizi və digər ənənəvi marşrutlardan istifadə etməklə Ermənistan iqtisadi təcridə son qoya və regional nəqliyyat layihələrinə qoşula bilər. Kommunikasiyaların bərpası Ermənistanın əsas iqtisadi problemlərindən birini – Avrasiya İqtisadi Birliyinin bazarları ilə quru əlaqəsinin olmaması problemini də həll edə bilər [2, s.16-17-19].

Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin məlumatına görə işğal altındakı torpaqlarımızda tarixi-dini abidələrin təqribi sayı 403-dür. Onlardan 67-si məscidlər, 144-ü məbədlər (Alban irsinə aid kilsələr, sovmələr və monastırlar), 192-i ziyarətgahlardır (pirlər, türbələr, ocaqlar, məqbərələr). Son illərdə məscidlərdə mal-qara və digər heyvanların saxlanılması faktı Qərb ölkələrinin fotomüxbirləri tərəfindən də lentə alınmış və bütün dünya ictimaiyyəti bu kadrlarla tanış olmuşdur [3, s.127].

Cənubi Qafqazda münaqişələrin mövcud olduğu ölkələrdən biri Gürcüstandır. Gürcüstanın identik etnoslu dövlətlərlə sərhəddə yerləşməsi, orada kompakt halda məskunlaşan bir neçə millətin olması ölkəni münaqişələr zonasına çevirmişdir. Samsxet-Cavaxetiyada məskunlaşan erməni əhalisi Ermənistanla, Kvemo Kartlidə (Borçalıda) yaşayan azərbaycanlılar Azərbaycanla, Şida Kartlidə yaşayan osetinlər Şimali Osetiya ilə, Pankissdə yaşayan kistinlər (vaynax-çeçenlər) Çeçenistanla, Kvarel rayonunda yaşayan avarlar Dağıstanla sərhəddir. Bu ərazilər potensial münaqişə zonaları hesab edilir. Kompakt və ya səpələnmiş halda respublikanın daxili rayonlarında məskunlaşan öz etnosları ilə sərhəd olmayan etnik qruplar arasında isə açıq münaqişə yoxdur. Hətta gürcü-abxaz münaqişəsi zamanı ermənilər abxazların tərəfində vuruşurdular. Gürcülər bildirirlər ki, general Baqramyanın əksəriyyəti ermənilərdən ibarət olan batalyonu abxazların tərəfində fəal vuruşaraq gürcülərə qarşı qəddarlıqlar etmişlər. Gürcü tarixçisi Q.Marxuliyanın yazdığı məqalələrdə erməni ekspansionizminin tarixi kökləri və Ermənistanın Gürcüstanda olan geosiyasi maraqları araşdırılır. Q.Marxuliya bildirir ki, Gürcüstan Baş Prokurorluğunda Abxaziya müharibəsi zamanı dinc gürcü əhalisinə qarşı törədilmiş cinayətlər barədə 200 cildlik material saxlanılır: “Ən dəhşətli cinayətləri Baqramyan batalyonu törədib. Bu cinayətlər hamıya məlum olmalı və dünya ictimaiyyəti tərəfindən qınanmalıdır”. Ermənilər Cavaxetiyanı “Kiçik Ermənistan” adlandırırlar. Mağazalar, elanlar, küçə adları erməni dilindədir. Hər yerdə, dövlət idarələrində Ermənistanın bayrağına rast gəlmək olar. Məktəblərdə, icra hakimiyyətinin binasında Gürcüstan bayrağı ilə yanaşı Ermənistan bayrağı da asılmışdır. İWPR (The Institute for War and Peace Reparting) beynəlxalq təşkilatının nümayəndəsi bildirir ki, Cavaxetiyada olanda fikirləşirsən ki, bura Gürcüstan üçün potensial Dağlıq Qarabağdır. Ermənistan

dəfələrlə Gürcüstan hökumətini Cavaxetiyada yaşayan ermənilərı sıxışdırmasında günahlandırmışdı [3, s.131].

Rusiyanın müdaxiləsi ilə Cənubi Osetiyanın Şimali Osetiyaya birləşməsinə dair Cənubi Osetiyada referendum keçirilməsi və Gürcüstanın tərkibində köhnə inzibati sərhədi bərpa edilməklə, ona siyasi status verilməsi barədə tələblər, Rusiyanın separatçıları maliyyələşdirməsi, hərbi sursat, silahla təchiz etməsi Cənubi Osetiya münaqişəsinin yaranmasının başlıca səbəbləridir. Münaqişə nəticəsində minlərlə insan həlak oldu, qaçqın vəziyyətinə düşdü, iqtisadiyyata külli miqdarda zərər dəydi, Gürcüstanın ərazi bütövlüyü pozuldu [3, s.143].

Gürcüstanda olan münaqişələr də bölgədə sabitliyi pozmuşdur. 1990-cı illərin əvvəllərində baş verən münaqişələr zamanı Gürcüstanda 220 minə yaxın insan öz evlərini tərk etmək məcburiyyətində qalmışdır. 2008-ci ilin avqustunda Gürcüstan və Rusiya arasında baş vermiş müharibə nəticəsində son yerdəyişmə ölkədəki köçkünlərin ümumi sayına təxminən 26.000 nəfər də əlavə edilmişdir [17, s.1].

Bu iki münaqişə beynəlxalq münaqişəyə çevrilmiş, başlanğıcından Abxaziya problemi, 2008-ci il avqust ayında Rusiyanın Gürcüstanın daxili işlərinə müdaxiləsi nəticəsində baş vermiş 5 günlük müharibədən sonra isə Cənubi Osetiya problemi BMT çərçivəsində dəfələrlə müzakirə edilmişdir [3, s.143].

İnsan təhlükəsizliyi əsas etibarilə sağlam ekosistemdən asılıdır. Cənubi Qafqazda region dövlətləri ekoloji problemlərə əməkdaşlıq ediləcək sahələr kimi baxmaq əvəzinə, əsasən qarşı tərəfi günahlandırmaq, və beləliklə münaqişələri şiddətləndirmək üçün başqa səbəb kimi baxırlar. Təmiz su hövzələrinin çirkləndirilməsi ən böyük ekoloji təhdidlərdən biridir. Ermənilərin ekoloji terroru Azərbaycanın su idarəetməsi və planlaşdırması sisteminə də mənfi təsir etmişdir. Azərbaycanın transsərhəd içməli su ehtiyatları və suvarma sistemləri Ermənistanın birbaşa işğalı altında olmuşdur və bunlar həmişə Azərbaycan xalqına qarşı “hərbi silah” kimi istifadə olunmuşdur [15, s.111-114].

Birinci Qarabağ müharibəsindən əvvəl altı rayonu əhatə edən 96 min hektar məhsuldar torpağın suvarılması Tərtərçay üzərində qurulmuş Sərsəng, Suqovuşan su anbarları, sağ və sol sahil magistral kanalları vasitəsilə həyata keçirilib. Ermənistan tərəfindən torpaqlarımız işğal edildikdən sonra su anbarlarının işğal altında olması Ağdam, Ağcabədi, Tərtər, Bərdə, Yevlax və Goranboy rayonlarında əkinlərin suvarma suyu ilə təminatında çətinliklər yaratmışdı.

3 oktyabr 2020-ci il tarixində Suqovuşan qəsəbəsinin Ermənistanın işğalından azad edilməsi ilə regional eko balansın bərpasına imkan yaradılıb. Nəticədə Tərtər, Goranboy, Bərdə və Yevlax rayonlarına suyun verilməsi təmin olunub [10]. Ermənistan tərəfindən Azərbaycan Respublikasının işğal altında saxlanılan ərazilərində təbii sərvətlər talan edilmiş, 163 faydalı qazıntı yatağı, o cümlədən qızıl, civə, mis, qurğuşun, sink, daş kömür, meşə örtüyü, nadir ağaclar və digər sərvətlər qanunsuz istismara məruz qalmışdır.8000 hektardan çox olan, qiymətli və çoxillik palıd, ardıc, fıstıq, vələs, şam, qoz ağaclarından ibarət sıx meşəliklərdən ibarət unikal bir ekosistemin məhv edilməsi ilə bioloji müxtəlifliyə ciddi ziyan vurulmuşdur. Bu isə Ermənistanın ətraf mühitlə bağlı qoşulduğu beynəlxalq konvensiyaların, o cümlədən “Ətraf mühitin dəyişdirilməsi üsullarının hərbi və ya hər hansı başqa düşmənsayağı istifadəsinin qadağan edilməsi” haqqında BMT konvensiyasının pozulması deməkdir. Bu, ekoloji terrordur [9].

Gürcüstanın şərqində yerləşən Zonkar/i su anbarı üç kəndin – Yuxarı Zonkar/i, Aşağı Zonkar/i və Atsrisxevi/Atsrisxeu arasında yerləşir. Su təchizatını Kiçik Liakhvidən alır və 40 m^3 su tutmaq qabiliyyətinə malikdir. Zonkar/i su anbarı 1973-cü ildə tikilib istismara verilib və 2008-ci ilə qədər Gürcüstan hökuməti tərəfindən təyin edilmiş mühəndislər tərəfindən idarə olunub. 2008-ci ilin avqust müharibəsindən sonra su anbarı Cənubi Osetiya münaqişəsi nəticəsində artıq Gürcüstan hökuməti tərəfindən idarə olunmur və Gürcüstan hökuməti tərəfindən təyin edilmiş mühən-

dislərin daimi monitorinq üçün anbar ərazisinə daxil olmasına icazə verilmir. Zonkar/i su anbarı indi de-fakto Cənubi Osetiya hökuməti tərəfindən idarə olunur. Onu yerli ehtiyaclara zidd şəkildə idarə edirlər. 1990-cı illərin əvvəllərində Cənubi Qafqazın hər üç respublikasını əhatə edən etno-siyasi münaqişələrin aktiv hərbi əməliyyatlar mərhələsinə daxil olması region dövlətlərinin ciddi siyasi-iqtisadi, sosial və ekoloji böhranlarla üzləşməsinə səbəb olmuşdur. Yalnız bir faktı xatırlamaq kifayətdir ki, bu münaqişələrin nəticəsində əlli mindən artıq insan həyatını, on minlərlə insan sağlamlığını itirmiş, yüz minlərlə insan daimi yaşayış yerindən məhrum olaraq qaçqın, məcburi köçkün durumuna düşmüşdür.

Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində ümumilikdə, Ermənistanın bu hərbi təcavüzü nəticəsində 20 min azərbaycanlı həlak olub, 50 min nəfər isə müxtəlif dərəcəli xəsarət alaraq əlil olub [4]. Cənubi Qafqazda region dövlətləri daxilində hələ də hərtərəfli sülhə nail olunmaması bütövlükdə regionun təhlükəsizlik mühiti üçün ciddi fəsadlar yaradan amil olaraq qalmaqdadır. Eyni zamanda regionda (Gürcüstan) Samtsxe – Cavaxetiyada olduğu kimi potensial etnik münaqişə ocaqları da mövcuddur. Bu kimi bölgələrdə mürəkkəb etno – siyasi proseslər hazırda latent səviyyədə olsa da onların açıq müstəviyə keçməsi ehtimalı da qalmaqdadır [7, s.3].

Abxaziya münaqişəsi zonasında yerləşən İnquri bəndi və su elektrik stansiyaları gürcü və abxazların görüş, söhbət və əməkdaşlıq yeri olub. 1992-ci il müharibəsi Qafqazın ən böyük su elektrik stansiyasının müxtəlif hissələri, o cümlədən İnquri çayının Gürcüstan tərəfindəki bənd və Abxaziya tərəfindəki elektrik stansiyaları arasında parçalanma yaratdı. Kompleksin strateji əhəmiyyəti var: bu həm gürcülər, həm də abxazlar üçün elektrik enerjisinin əsas mənbəyidir. Bu strateji kompleks yalnız bütövlükdə fəaliyyət göstərə bildiyindən, münaqişə tərəfləri öz enerji təhlükəsizliyi üçün onun daimi fəaliyyətini saxlamaq üçün müəyyən şərtlərlə razılığa gəliblər. Hətta 2017-ci ilin qışında reabilitasiya üçün kompleksin bağlandığı qısa müddət ərzində Abxaziyaya enerjinin bir hissəsini Rusiya, qalan hissəsini isə Gürcüstan hökuməti təmin edib [15, s.111-114].

Münaqişələr nəticəsində Cənubi Qafqaz regionunda qaçqın və məcburi köçkün problemi insan təhlükəsizliyinə təsir edən mühüm məsələlərə çevrilmişdir. Miqrasiya özü beynəlxalq münasibətlər sisteminin bir funksiyasıdır. Hətta daxili qaçqın və köçkünlərin dinamikası belə qlobal siyasətlə birbaşa əlaqəlidir. Ermənistanın təcavüzkar siyasəti nəticəsində Azərbaycanın ərazi bütövlüyü pozulmuş və bir milyona yax ın insan təcavüzə məruz qalaraq, öz doğma yurdlarından məcburən köçkün düşmüşdür. Nəticədə işsizlik, miqrasiya, demoqrafiya və başqa problemlər yaranmışdır. Bununla da, qaçqın və məcburi köçkün axını dövlətimizin milli təhlükəsizliyi üçün böyük təhdidlərdən birinə çevrilmişdir. [1, s. 116-117]

Ermənistan Respublikasının Azərbaycana təcavüzünün faciəli nəticələri təkcə Dağlıq Qarabağ bölgəsinin və onun ətrafındakı yeddi rayonun zəbt edilməsi, milyona yaxın insanın qaçqın və məcburi köçkünə çevrilməsi ilə məhdudlaşmır, Azərbaycan tarixinə, mədəniyyətinə, xalqın dini əqidəsi ilə bağlı dəyərlərə də ağır zərbələr vurmuşdur. Belə bir şəraitdə, ölkədə yaranmış psixoloji və mənəvi durumu hər hansı bir meyar ilə qiymətləndirmək qeyri-mümkündür [8].

Gürcüstanda indiyədək üç yüz minə yaxın insan öz yurd-yuvasından didərgin düşüb. Bölgədə böyük miqyaslı yerdəyişmə işsizliyin artmasına, zədələnmiş infrastruktura, valyutanın dəyərini itirməsinə və hökumətin sosial rifah proqramlarının demək olar ki, iflasa uğramasına səbəb oldu. İşsizlik və yoxsulluq beynəlxalq iqtisadi göstəricilərlə Gürcüstan üçün əsas problemlər olaraq qalır. Abxaziya və Cənubi Osetiyadakı münaqişələr böhrana səbəb oldu. Yüz minlərlə gürcü qaçqını böyük iqtisadi və siyasi problemlərə gətirib çıxardı. Əhalinin ən fəal və əmək qabiliyyətli hissəsi iş dalınca ölkəni tərk etdi. Çətin böhran şəraitində məhsuldar məşğulluğu təmin edəcək sektorun olmaması, insanları yaşamaq üçün daha

varlı qonşu ölkələrdə iş tapmaq üçün miqrasiya etməyə məcbur etdi [16, s. 237-238].

Nəticə

Qafqaz dağlıq, tarixi və Şərqlə Qərbi, Şimalla Cənubu, Avropa ilə Asiyanı birləşdirən kəsişmə yeri kimi tanınır. Soyuq müharibə illərində Qafqaz regionu ucqar ərazi sayılırdı. Lakin Sovet İttifaqı dağılandan sonra bu ərazinin geosiyasi siması tamamilə dəyişdi. İndi bu region özünəməxsus siyasi, iqtisadi, hərbi, sosial, mədəni cəhətlərinə görə siyasi iqtisadi, hərbi, sosial və ekoloji qeyri-sabitliyin şahidi olur. Sovet İttifaqının dağılmasından sonra Cənubi Qafqazda baş verən regional müharibələr nəticəsində çoxlu sayda təhlükəsizlik problemləri yaranıb. Əhalinin köçürülməsi və etnik təmizləmə, terrorizm, cinayətkarlıq və s. kimi qeyri-qanuni aktlar geniş şəkildə həyata keçirilib. Ona görə də, Cənubi Qafqazda insan təhlükəsizliyinin təminatı üçün bu məsələlərin araşdırılması əhəmiyyət kəsb edir.

Münaqişələr bölgədə millətçiliyin alovlanmasına təkan vermişdir ki, bu da demokratik siyasətin inkişafına mane olmuşdur. Münaqişələr əsasən birbaşa zorakılıqla – insan itkisi, xəsarətlər və yerdəyişmə ilə nəticələnmişdir. Azərbaycan və Gürcüstanda qaçqın əhali problemlərə, bütövlükdə cəmiyyətə təsir edən həm maddi, həm də psixoloji əziyyətlərə məruz qalmışdır. Abxaziya və Cənubi Osetiyada həll olunmamış münaqişələr əhalinin didərgin düşməsinə, humanitar problemlərə səbəb olmuşdur. İqtisadi mənada münaqişələr və yaranan etibarsızlıq regional ticarət əlaqələrini kəsdi. Bundan əlavə, mübarizə maddi dağıntılara səbəb oldu və ölkələrində qaçqın düşən yüz minlərlə insanın köçməsi iqtisadi istehsalın azalmasına və mütəşəkkil cinayətkarlıq ilə əlaqəli problemlərin daha da artmasına səbəb oldu. İş yerlərinin itirilməsinə, infrastrukturun məhvinə və iqtisadi qeyri-sabitliyə gətirib çıxardı. Bu, yoxsulluq, ərzaq təhlükəsizliyi və əhalinin ümumi iqtisadi rifahının azalması ilə nəticələndi.

Cənubi Qafqazda baş verən münaqişələri ümumi təhlil etdikdə gəlinən nəticə ondan ibarətdir ki, süni şəkildə yaradılmış bu münaqişələr regionu iqtisadi, sosial baxımdan çox geri salıb. İstər Azərbaycan, istər Gürcüstan hüquqi dövlətçilik prinsiplərini qorumaq yolunda hər zaman təzyiqlərə və zərbələrə məruz qalıb.

İkinci Qarabağ müharibəsinin nəticələri region üçün yeni reallıqlar yaratmışdır. Cənubi Qafqazda yeni əməkdaşlıq imkanları yaranmışdır və eyni zamanda, ölkəmizdə də yeni dövrə qədəm qoymaq üçün yeni imkanlar yaranıb. Həm Ermənistan, həm də Azərbaycan bir - birinin ərazi bütövlüyünə və suverenliyinə qarşılıqlı hörmət nümayiş etdirməlidir. Region dövlətləri daxilində insan amilinin üstün tutulması və onun təhlükəsizliyinin təmin olunması istiqamətində hərtərəfli sülhə, nail olunmalıdır. Dövlətlər öz təhlükəsizliklərini təmin etmək istəyirlərsə, digər dövlətlərin də təhlükəsizliyində maraqlı olmalıdırlar.

Ədəbiyyat:

1. Allahyarova T. Qlobal miqrasiya böhranı: Beynəlxalq münasibətlər və Qərb siyasəti yeni tarixi dönüş ərəfəsində, Ş. Hacıyev, E. Qəribova Bakı, 2018, s. 116-117
2. Cəfərova E. Hüseynov V. və s., 44 Günlük Qarabağ Müharibəsi: Mülahizə və nəticələr, Bakı, 2021, s.16-17-19 s.10
3. Dadaşova R. Cənubi Qafqazda olan münaqişələrin səbəb və nəticələri, 2020, yanvar, 4 (2) 115-155
4. Əhmədov E. Azərbaycan ərazilərinin işğalı zamanı Ermənistan beynəlxalq hüququn bütün fundamental prinsiplərini pozub. /24.02.2020/ [Elektron resurs], https://azertag.az/xeber/elchin_ehmedov_azerbaycan_erazilerinin_isgali_zamani_ermenistan_beynelxalq_huququn_butun_fundamental_prinsiplerini_pozub-1423367
5. Əhmədov E. Dövlət terrorizmi siyasəti yürüdən Ermənistanın beynəlxalq cinayətləri və dünyanın ikili yanaşması. /04.06.2021/, [Elektron resurs], https://azertag.az/xeber/1798875
6. Əhmədov E. Dövlət terrorizmi siyasəti yürüdən Ermənistanın insan haqlarından danışması absurddur. /15.08.2023/. [Elektron resurs], https://azertag.az/xeber/Dovlet_terrorizmi_siyaseti_yuruden_Ermenistanin_insan_haqlarindan_danismasi_absurddur-2730205
7. Məmmədli M. Cənubi Qafqazın təhlükəsizlik mühitinə çoxaspektli baxış, beynəlxalq münasibətlərin təhlili mərkəzi, 2023, Avqust, s.4
8. Şahbazov T. Ermənistanın işğalı nəticəsində Azərbaycana vurulmuş maddi və mənəvi ziyan, onun ödənilməsinin hüquqi aspektləri, Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyi, https://mod.gov.az/az/pre/24525.html
9. Ombudsman Azərbaycanın işğal altındakı ərazilərində Ermənistanın törətdiyi ekoloji terrorla bağlı beynəlxalq ictimaiyyətə müraciət edib, Azərbaycan qəzeti, [Elektron resurs], https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/ombudsman-azerbaycanin-ishgal-altindaki-erazilerinde-ermenistanin-toretdiyi-ekoloji-terrorla-bagli-beynelxalq-ictimaiyyete-muraciet-edib-200503
10. Zəfər tariximiz-Suqovşan və Talışın azad edilməsindən iki il ötür, [Elektron resurs], Azərbaycan qəzeti, 3 Oktyabr, 2022
11. Buzan B. and Wæver O. Regions and Powers the Structure of International Security, USA, Cambridge University Press, New York, 2003, p.3
12. Jansiz A & Mohammad, R. Hojastes, Conflicts in the Caucasus Region and its effects on regional security approach, Journal of Politics and Law, Canadian Center of Science and Education,Vol.8< No.1; 2015, p.92
13. Tadjbakhsh, Sh. Human Security: Concepts and Implications, p. 4-5
14. Valiyev J. South Caucasus after the two wars, Center of Analysis of International Relations, [Electronic resource], https://aircenter.az/en/single/south-caucasus-after-the-two-wars-1244
15. Veliyev J. The Environment, Human Rights, and Conflicts in the South Caucasus and Turkey: Transboundary Water Cooperation as a Mean to Conflict Transformation, p.115-117
16. Zhorzholiani T. The Impact of Unemployment on Economic Development: Georgia's Example, 2024, p. 237-238
17. Amnesty International, In the waiting room internally displaced People in Georgia, p. 1, August, 2010, [Electronic resource], https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/07/eur560032010en.pdf

Açar sözlər: *insan təhlükəsizliyi, Cənubi Qafqaz, Qarabağ, münaqişələr, Abxaziya, Cənubi Osetiya*

Aygun Gurbanova

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan
Ph.D. Student

THE POLITICAL, SOCIAL-ECONOMIC, AND ENVIRONMENTAL ASPECTS OF HUMAN SECURITY IN THE SOUTH CAUCASUS

ABSTRACT

The human security approach was an attempt to shift the traditional concepts of security, which were framed in terms of national and regional stability, as well as the stability of political and economic systems, and to focus attention on the individual. This meant that the main threats that needed to be eliminated were no longer the exclusive prerogative of the military. Instead the main threats were internal ones: economic collapse, human rights violations and political discrimination. Therefore, the guarantee of national security was no longer dependent on military power, but on favorable social, political and economic conditions, the promotion of human development and the protection of human rights.

Unresolved conflicts in the South Caucasus, the lack of regional cooperation and the proliferation of weapons of mass destruction pose a serious threat to peace and stability and increase the fear of future conflicts. This has obvious humanitarian consequences, including higher levels of crime and increased mortality as a result of murders, suicides, accidents and armed conflicts, as well as environmental problems. The process of normalizing relations between Azerbaijan and Armenia closely linked to the security of the region, has not yet achieved significant success, and regional security remains a threat. The conflicts between Abkhazia and Georgia, South Ossetia and Georgia also creates instability in the region. The presence of some economic opportunities, as well as security threats in this region led to the transformation of the Caucasus security from the early stages of independence into intense political debates. In fact, energy resources, the potential of regional experience, as well as the spirit of separatism and insecurity in some areas of this region are among the reasons that indicate the importance of discussing security in the Caucasus. The study was conducted using a descriptive-analytical research method. The article examines conflicts in the South Caucasus region after the 90s and analyzes their impact on human security aspects.

Keywords: *Human security, South Caucasus, Karabakh, conflicts, Abkhazia, South Ossetia*

Айгюн Гурбанова

Докторант кафедры Международных отношений и внешней политики
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики

ВЛИЯНИЕ ВОЕННЫХ КОНФЛИКТОВ НА ЮЖНОМ КАВКАЗЕ НА ПОЛИТИЧЕСКИЕ, СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ БЕЗОПАСНОСТИ ЧЕЛОВЕКА

РЕЗЮМЕ

Подход к безопасности человека был попыткой изменить традиционные концепции безопасности, которые были сформулированы с точки зрения национальной и региональной стабильности, а также стабильности политических и экономических систем, и сосредоточить внимание на человеке. Это означало, что основные угрозы, которые необходимо было устранить, больше не были исключительной прерогативой военных. Основными угрозами были внутренние угрозы: экономический крах, нарушения прав человека, политическая дискриминация. Поэтому гарантия национальной безопасности уже не в военной мощи, а в благоприятных социальных, политических и экономических условиях, содействии человеческому развитию и защите прав человека.

Неразрешенные конфликты на Южном Кавказе, отсутствие регионального сотрудничества и распространение оружия массового уничтожения представляют серьезную угрозу миру и стабильности и усиливают страх перед будущими конфликтами. Это имеет очевидные гуманитарные последствия, к которым относятся более высокий уровень преступности, убийств, самоубийств, несчастных случаев и вооруженных конфликтов, а также экологических проблем. Процесс нормализации отношений между Азербайджаном и Арменией, который тесно связан с безопасностью региона, пока не достиг серьезных успехов, и региональная безопасность остается под угрозой. Конфликты в Абхазии и Южной Осетии в Грузии также создают нестабильность в регионе. Наличие некоторых экономических возможностей, а также угроз безопасности в этом регионе привело к трансформации безопасности Кавказа с начальных этапов независимости в острые политические дебаты. Фактически, энергетические ресурсы, потенциал регионального опыта, а также дух сепаратизма и небезопасности в некоторых сферах данной области являются одними из причин, указывающих на важность обсуждения безопасности на Кавказе. Исследование проведено с использованием описательно-аналитического метода исследования. В статье были рассмотрены конфликты в Южно-Кавказском регионе после 90-х годов и проанализировано их влияние на аспекты человеческой безопасности.

Ключевые слова: *человеческая безопасность, Южный Кавказ, Карабах, конфликты, Абхазия, Южная Осетия*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.239

G Ə N C T Ə D Q İ Q A T Ç I L A R
Y O U N G R E S E A R C H E R S

P S İ X O L O G İ Y A
P S Y C H O L O G Y

UOT 159.99

GÜNAY RÜSTƏMOVA

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun doktorantı

e-mail: gunayrustamova@inbox.ru

QAZİ FENOMENİNİN AİLƏYƏ SOSİAL-PSİXOLOJİ TƏSİRİ

"Xalqımızın yaşaması üçün, öz mənliyini, qürurunu qoruması üçün ailə dəyərləri, milli dəyərlər əvəzolunmaz rol oynamışdır".

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Yaşadığımız XXI əsrdə dünyada yaşanan qlobal problemlərin sırasında ailədaxili problemlər ön sıralarda yer alır. Yəni, deyə bilərik ki, dərin böhrana qərq olan sahələrdən ən birincisi ailə institutudur. Ailə fərdin bir şəxsiyyət kimi formalaşmasına bir başa təsir göstərən amildir. Eyni zamanda ailə, cəmiyyət sisteminin onunla birlikdə dəyişikliklərə uğrayan, adaptasiya edən altsistemidir.

Cəmiyyətin bütün sosial qurumlarında baş verən bu proseslər ailə institutuna, ailə dəyərlərinə və gənc nəslin yetişdirilməsi ilə bağlı olan bütün strateji sistemə nüfuz etmişdi. Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra (1991-ci il) cəmiyyətdə tamamilə yeni sosial münasibətlər, ailə institutlarının formalaşması və inkişafına təkan verilmişdi. Bildiyimiz kimi ənənəvi davranış qaydaları öz mühafizəkarlığını nə qədər qoruyub saxlasa da, cəmiyyətdə baş verən bu dəyişikliklər ailələrdən də yan ötüb keçmir. İndi Azərbaycan ailəsində kişi-qadın münasibətləri yeni müstəvidə inkişaf etməkdədir. İstənilən tarixi mərhələdə cəmiyyətdə baş verən bütün dəyişikliklər ailənin nümunəsində bir damla suda olduğu kimi əksini tapan reallıqdır. Fransız yazıçısı Viktor Hüqoya görə, ailə cəmiyyətdə baş verən münasibətlərin əks olunduğu kristaldır. Avstriyalı həkim, psixoterapevt və fərdi psixologiyanın yaradıcısı Alfred Adler (1870-1937) isə qeyd edib ki, ailə bəşər cəmiyyətinin təhlükəsizliyinin asılı olduğu

"miniatür cəmiyyətdir" [1, s.8]. Dövlətin təməlini sağlam ailə, sağlam nəsil, sağlam xalq-millət təşkil edir.

Ailə modelində böhrana səbəb olan dəyişiklikləri, ailədaxili münaqişələri cəmiyyətdə dayanıqlılığa təhdid və sosial gərginliklərin əsas mənbələrindən birincisi hesab etmək olar. Boşanmalar müasir Azərbaycan ailəsinin mənəvi və psixoloji səbəblərdən qaynaqlanan başlıca problemi statusuna malikdir. Ailədə ər və arvadın – hər ikisinin mənəvi və psixoloji durumuna bir çox amillər təsir edir. Xüsusilə, müharibə dövründə yaşamaq, müharibə ilə bağlı xəbərlərin daima içində olmaq özü bir travmatik hadisədir və bir çox insanda travma sonrası stress əlamətləri yaradır. Bu da öz növbəsində insanların psixoloji durumuna ciddi təsir edir. Belə ki, müharibədə birbaşa iştirak edən şəxslərdə həmin anların təkrar-təkrar zehində yaşanması daimi bir qəzəb və qorxu hissləri ilə mübarizə etmək halları gözləniləndir. Onu da qeyd edək ki, ailəsi və doğmaları müharibədə iştirak edən insan üçün də eyni hal gözləniləndir, yəni hər an bəd bir xəbər almaq qorxusu, təşviş və həyəcan hissini yaşamaq stress və ciddi psixoloji gərginliyə səbəb olur. İnsanların müharibədə aldıqları travmalar psixoloji durumundakı problemlər normal həyata adaptasiyalarını çətinləşdirir.

Hərbidə döyüşçülərin psixoloji səviyyəsi haqqında hələ eramızdan əvvəl Assur krallığı dövrünə (e.ə. 1300-cü il) aid mənbələrdə də rast gəlinir. Belə ki, həmin mənbələrdə döyüş sonrası döyüşçülərin psixi pozuntularının olmasına dair yazılı sübutlar da tapılmışdır. Bu dövrə aid mənbələrdə müharibə veteranlarını təqib edən "döyüşdə öldürülən düşmənlərin ruhları" qeyd olunur [15].

"Müharibə şoku" ("Shell shock") termini, döyüş psixi travması ilk dəfə Kanadada, ABŞ-da və əksər Avropa ölkələrində Birinci Dünya Müharibəsi zamanı xüsusi müharibə hadisəsi kimi tanınmışdır. Bir çox əsgərin heç bir fiziki zədə əlaməti olmadan iflic, kar və lal olması ilə bəzi nevroloqlar və psixiatrlar artilleriya atəşinin özünün nevrotik xəstəliyə səbəb olması ehtimalını nəzərdən keçirməsinə imkan vermişdi. Kontuziya termini 1915-ci ildə ingilis psixiatrı Ç.Mayers tərəfindən irəli sürülmüşdür [19].

Travmatik hadisəyə məruz qalmış fərd əhəmiyyətli dərəcədə disstress və ya sosial məşğulluq və həyatın digər vacib sferalarında problemlər yaşaya bilər. Bu proses iki gündən çox davam etsə, kəskin stress pozuntusu (KSP) diaqnozu nəzərə alınmalıdır. Buna görə də müharibədə, hərbi əməliyyatlarda iştirak edən şəxs və ya qazilər müharibədən sonra ailəyə və cəmiyyətə mütləq şəkildə adaptasiya olunmalıdır ki, onlarla cəmiyyət arasında yaşanan xoşagəlməz hallar, ailədaxili münaqişə və gərginliklər olmasın. Qazilərə travmatik hadisəni (obsessiv yaddaş) təkrar-təkrar yaşamasınlar deyə onlara xüsusi psixoloji seanslar və təlimlər keçirilməlidir. Müharibə zamanı hiss etdiyi fiziki və mənəvi gərginliyi, emosional hissləri, yaşadığı travmanı xatırladan hər hansı bir faktoru unutmaq üçün mütləq psixoloji seanslardan keçməlidirlər.

Müstəqilliyinin otuzuncu ildönümündə Azərbaycan yeni tarixi mərhələyə – Qarabağın azad edilməsi ilə başlayan Zəfər Salnaməsinin yazıldığı dövrə qədəm qoymuşdur. Bildiyimiz kimi Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi XX yüzilliyin tarixinə ən faciəvi münaqişə kimi yazılıb, onun nəticələri isə milyonlarla Azərbaycan vətəndaşının, xüsusən gənclərin taleyinə çox ciddi, mənfi təsir göstərib. I və II Qarabağ müharibələrində iştirak edən gənclərimizin çoxu qəhrəmanlıqla şəhid və qazi oldular. Müharibədə olan hadisələr qazilərdə və şəhid ailələrində müəyyən psixoloji problemlərə səbəb oldu, bu da ailədə qarşılıqlı anlaşılmama problemi, ailədaxili gərginlik yaradır. Uzun sürən şiddətli stressin, psixoloji travmanın sonu ya da bir müddət sonrasında insanlarda posttravmatik stress pozğunluğu (PTSP)

inkişaf edə bilir. Müharibədə isə bütün bu sadalanan faktorları yaşamamaq qeyri-mümkündür [20]. Hərbi əməliyyatların bir başa iştirakçısı, eyni zamanda müharibə şəraitində yaşayan insanlarda da psixoloji gərginliklər müşahidə edilir. Belə ki, müharibə iştirakçılarından yaxınlarının, doğmalarının, ailə üzvlərinin ölüm xəbərini alan insanlarda da travma sonrası stress pozğunluğu yaranır. Bu səbəbdən insanların həyatlarını müharibədən öncə və sonraya ayırmaq olar. Bu iki zaman kəsiyində insanlarda psixoloji dəyişiklik olduğundan ailədə çox ciddi problemlər, ailədaxili münaqişələr yaşanır. Hətta bu münaqişələr ailədə çox hallarda boşanmalara və ailədə böyüyən övladlara da psixoloji olaraq təsir edir. Ona görə də mütəxəssislər tərəfindən psixoloji seans və təlimlər təkcə qazilərə, hərbidə iştirak edən şəxslərə deyil, onların ailələrinə də şamil olunmalıdır. Psixoloq Aytən Məmmədova bildirib ki, psixoloji travmadan 4 həftə – 6 aydan sonra posttravmatik stress pozğunluğu özünü göstərir: "Məhz buna görədir ki, müharibə bitsə belə, onun insanlarda da psixoloji olaraq qoyduğu izlər özünü bir müddət sonra göstərməyə başlayır" [20].

Qazilik və şəhidlik motivi qəhrəmanlıq və vətənpərvərliyi özündə tərənnüm edən "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanında da xüsusi yer alır. Belə ki, dastanının ideoloji xəttini müəyyənləşdirmiş və onun bütövlükdə əxlaqi dəyərlər sistemini də formalaşdırmışdır. Dastanın etik-mənəvi məkanında alp ərlik, alp ərənlik, qazi ərənlik həm də müəyyən davranış dəyərlərinə əməl olunmasını şərtləndirir. Həmçinin dastanın qəhrəmanlıq süjetində mübarizədə daim uğur qazanan qəhrəman qazi adlandırılır. Bunlara qazi ərənlər də deyilir [9, s.57].

XIII yüzildə yaşamış məşhur dahi Azərbaycan alimi Nəsirəddin Tusi "Əxlaqi-Nasir" əsərində yazır ki, "insanlar tək yaşaya, inkişaf edə, kamala çata bilməzlər. Onların bir-birinə ailə şəklində yaşama ehtiyacları var. Qadınla kişinin bir çox istedadı ailə qurduqdan sonra lazımi həddə çatır. Çünki insanın bir çox ehtiyacı ailədə təmin olunur. Qurulan ailə ocağı qarşılıqlı səmimiyyətə, inama, sevgiyə, bir də milli-mənəvi, əxlaqi dəyərlərə tapınıb yanarsa, heç vaxt sönməz" [8, s.16]. N.Tusinin bu fikirlərinə əsaslanıb deyə bilərik ki, ailədə, ailə üzvlərindən hər hansında ciddi psixoloji gərginlik, travma olarsa o ailədə sağlam düşüncə və inkişaf ola bilməz. Əgər nəzərə alsaq ki, müasir cəmiyyətdə ailələrdə patriarxal əxlaq hökm sürür və ailə başçısı kantuziyalı və ya psixoloji gərginliyi varsa orda sağlam ailə ola bilməz. Tusiyə görə, ailə sağlam olarsa, varlılığı da, kasıblığı da sınaq kimi qəbul edər və yaşadıqları çətinliklərdən sarsılmaz [8, s.8].

Qeyd edək ki, ailə münasibətlərində patriarxal əxlaq üstünlük təşkil edir. Bu mənada professor İ.Məmmədzadənin patriarxal əxlaqla bağlı mülahizələri maraq doğurur: "Son illərin dəyişiklikləri şüurumuzdan marksizmlə bağlı hər şeyi kökündən qoparsa da, patriarxal əxlaq qalır və bu azmış kimi, çox vaxt mənəvi ideallar onun tələbləri və üstünlüklərindən irəli gəlir [4, s.98]. Patriarxal əxlaqın ictimai əxlaqa yüksəlməsi prosesini belə səciyyələndimişdir:

Normal həyat tərzi üçün ruhi-mənəvi, fizioloji və psixoloji sağlamlıq vacibdir. Bu faktorlar bir-biri ilə sıx əlaqədar olduğu üçün insan həyatının meyarı hesab olunur. Psixoloji cəhətdən sağlam insanın ruhu saf və fiziologiyası sağlam olar. Əgər balans pozularsa, problemlərin yaranması zərurəti baş verər. Ruhi düşkünlük nəticəsində psixo-fizioloji pozğunluqlar yaranır və insan xəstələnir. Yəni sağlam həyat tərzi üçün saf mənəviyyat tələb olunur, əks təqdirdə nəfs insanı günahlara çəkərək psixoloji dəyişikliklərə uğradır. Tədricən kiçik günahlar böyüklərlə əvəz olunaraq, mənəviyyatın mənfi dəyişilməsinə gətirir və ruhi pozğunluq fizioloji xəstəliklərlə əvəz olunur.

Böyük Şərq filosofu və həkimi İbn Sina bir neçə əsr bundan öncə yazırdı ki, baş verən istənilən hadisənin dərkinə, onun səbəblərini dərk etmək vasitəsi ilə nail olunur... Buna görə də tibb elmi sağlamlıq və xəstəliklərin səbəblərini bilməlidir [9, s.4]. İbn Sinaya görə, insan sağlamlığında qidalanma ilə ətraf mühitin harmoniyası ciddi rol oynayır [11, s.5]. Müasir tibbi biliklər həmin mövqenin doğruluğunu təsdiq edir.

Qeyd etdiyimiz kimi, insan sağlamlığında mənəvi-psixoloji amillərin rolu böyükdür. Mənəviyyatı saf olan insan psixoloji pozğunluqla həmişə mübarizədədir. İnsan ruhi və fizioloji baxımdan tam sağlam olmalıdır. Bu iki amil bir-birini tamamlamasa disfunksiya (dəyişiklik) halı tez-gec özünü büruzə verməlidir. İnsanın mənəvi saflığı onun yaşam tərzində olmalıdır. Əvvəla, bu daxildən gəlməlidir, yəni dünyaya pak gəlir, daha sonra cəmiyyətdə formalaşır. Deməli, cəmiyyətin rolu bu sahədə böyük ola bilir. Yəni ailə-valideyn, məktəb tərbiyə-təhsilin rolu insanın mənəvi, psixi və fizioloji sağlamlığında böyükdür. Ancaq onu da demək lazımdır ki, mənəviyyatı güclü olan kəsı dəyişdirmək asan deyil. İnsanın fizioloji baxımdan sağlamlığı üçün keyfiyyətli mineral, vitaminlərlə zəngin olan qida məhsulları vacib olduğu üçün, mənəviyyat saflığı üçün də bədəndə sağlam ruh olmalıdır. Ruhun qidası – mənəvi qidadır.

Dahi filosof Nəsirəddin Tusi özünün "Əxlaqi-Nasiri" əsərində bu hikməti belə açıqayır: "İnsanın mənəvi ehtiyacları, mənəvi qüvvələri, kamalı, fəzilətinin şərafəti-fikir, əql, şüur və iradə vasitəsi ilə təmin və idarə edilir. İnsanın xoşbəxtlik və bədbəxtlik açarı, kamillik və naqislik sükanı onun ağıl və iradəsinin ixtiyarına verilmişdir" [7, s.53].

Mənəvi-psixoloji problemlər nəticəsində stress və depressiya müasir həyatda qaçılmaz bir problemə çevrilib. Bu xəstəliklər öz dağıdıcı təsirini nəinki insanın psixoloji halına, ondan qabaq fizioloji sağlamlığına təsir göstərir. Xroniki stress orqanizmin bütün funksiyalarını pozur və insan sağlamlığına düzəlməyən xeyli zərər yetirir. Uzun çəkən stress vəziyyətində kortizol hormonunun (kimyəvi birləşmə) uzunmüddətli yüksəlməsi, hətta cavan yaş həddində bir sıra ciddi xəstəliklərin inkişafına şərait yaradır.

Bir insan digərinə qarşı qəzəb saxlayarsa və ya göstərərsə, onun qəlbində neqativ hisslər yaranar, ruhi harmoniyası və fiziki sağlamlığı pozular. Yəni xəstəliklərin yaranmasına əlverişli şərait yaranar. "Bəzən elə olur ki, (adam) hirsini boğub ürəyinə salmaqla kifayətlənir, bundan insanın məhv olması ilə nəticələnən ağır xəstəliklər əmələ gələ bilər. «Qəzəbin» əlacı bu səbəbləri aradan qaldırmaqdır, çünki səbəb gücləndikcə, onun nəticəsi də güclənər, səbəb aradan qalxdıqda, xəstəlik də aradan qalxar" [7, s.127].

Ailədə münasibətlərin psixoloji səviyyəsi ailənin müqəddəratını və gələcəyini bir çox cəhətdən təyin edir.

Həyatın ictimai psixologiya nöqteyi-nəzərindən dəyərləndirilməsinin səciyyəvi cəhətlərindən biri də cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin həyat tərzlərinin qarşı-qarşıya qoyulmasıdır. Cəmiyyətin müəyyən bir təbəqəsi üçün səciyyəvi olan ictimai psixologiya özündə digər təbəqələrin həyat tərzinə qarşı bəzən rəğbət, bəzən isə qısqanclıq hisslərini yaradır. İctimai psixologiyanın anlaşılmasında sinfi yanaşma bütövlükdə olmasa da, əsasən özünü doğruldur [6, s.63].

İctimai psixologiya – kortəbii surətdə əmələ gəlir. İnsanların gündəlik yaşayış şəraitindən asılı olaraq bilavasitə baş verir. O, ictimai hisslərin, əhval-ruhiyyənin, ehtirasların, adətlərin, fikir və xəyalların cəmindən ibarətdir. İctimai psixologiya sinfi rəğbətdən və ya əksinə sinfi rəğbətsizlikdən, bəzi ictimai təşkilatlara, tayfalara, qruplara nifrət və ya rəğbətdən yaranır. İnsanların yaşayış şəraitində yaranan sosial psixoloji məqamlar sinfi xarakter də daşıya bilər. Bu mənada biz hansı sinfin

mənafeyini güdürüksə, həmin sinfi instinktə uyğun olaraq, təbii instinktlərdən fərqli olaraq həmin sinfin psixologiyasına uyğun fikirlərə əsaslanırıq [6, s.65].

Cəmiyyəti yaradan insan öz fərdi psixologiyası əsasında ictimai psixologiyanı formalaşdırır. Deməli, fərdi insan psixologiyası eyni zamanda sinfi ideologiyanı formalaşdırır. "İnsan yaşayır, insan yarandığı gündən özünü ölümlü adlandırıb [12, s.121-122].

Şəxsiyyətin sosial-psixoloji keyfiyyətləri başqa insanlarla birgə fəaliyyət və ünsiyyət prosesində formalaşır, lakin fəaliyyət və ünsiyyət insanın özünün dəyərlər sistemi ilə şərtlənərək gerçəkləşir. Məlum olduğu kimi, insanın davranışı yalnız xarici, obyektiv, zahiri müşahidə üçün əlçatan maddi şəraitə müvafiq surətdə cərəyan etmir və reallaşmır, həm də gerçəkliyin psixoloji mənzərəsi adlanan reallıqdan asılıdır və fərd özünü məhz həmin psixoloji reallığa uyğun surətdə aparır [3, s.154].

Ailə makrososial və ictimai dəyərlərin formalaşmasında mühüm rol oynayır və oynamaqdadır. Mənəviyyatın formalaşmasında genetik əsaslar, sosial-mənəvi mühit nə qədər əhəmiyyətli rol oynasa da, ailə dəyərlərinin başlıca rol oynaması danılmaz faktdır [2, s.98].

Stress pozuntuları daimi təşviş, həyəcan və narahatlıqla müşayiət olunan şərtlərin xüsusi bir alt qrupunu təşkil edir. Bu pozuntular qazilərin həddin dən artıq psixi travmaya məruz qaldığında baş verir. Beləliklə, mülki həyata qayıtdıqdan sonra qazilər sosial stress amillərinin, eləcə də müharibədə aldıqları xəsarətlərin nəticələri ilə bağlı stress amillərinin təsirinə məruz qalmaqda davam edirlər.

Travmatik bir hadisədən sonra "qaç, döyüş və ya don" beyin sisteminin yaratdığı qorxu hissi və cavab reaksiyası normaldır. İnsanlar əvvəlkindən daha əsəbi ola bilər və ya travmatik hadisəni xatırladan müəyyən yerlərdən və ya insanlardan qaça bilərlər. Çoxları üçün qorxu reaksiyaları və simptomları qısa müddətdən sonra yox olur. Bu simptomları gündəlik fəaliyyətlərinə təsir edəcək dərəcədə yaşamağa davam edən insanlara travma sonrası stress pozuntusu diaqnozu qoyula bilər [14].

Psixoloji sarsıntıdan sonra insanın yaşadığı sosial şərait böyük əhəmiyyət kəsb edir. Qeyd olunur ki, qazilərin onlara dəstək olub insanların əhatəsində olduğu hallarda təşvişli həyəcan vəziyyətin inkişaf riski əhəmiyyətli dərəcədə azalır. Qazilərdə təşvişli həyəcan pozuntusuna səbəb olan amillər araşdırılmalı və aradan qaldırılaraq onların psixi sağlamlığına nail olmaq lazımdır [18].

"Müharibədən sonra qazilər ətrafdakı insanlardan diqqət gözləyirlər. Bunu hiss etmək tələbatı yaranır. Diqqət mərkəzində olmaq, sevgi ilə əhatə olunmaq istəyirlər. Onlar nə qədər çox sevənin əhatəsində olarsa, qəsəbə, şəhər içərisində insanlar tərəfindən nə qədər çox dəyərləndirilərlərsə, bir o qədər çox xoşbəxt olarlar.

Psixoloq Elnur Rüstəmov müharibədə iştirak edən, yaralanan hərbçilərə, eləcə də şəhid ailələrinə psixoloji yardımın vacib olduğunu qeyd edir: "Bu, dünya praktikasında da var. Çünki müharibədən sonra müharibə iştirakçıları, həlak olanlar və onların ailələri post-travmatik stress pozuntusu yaşayır. Onlara psixoloji dəstəyin göstərilməsi vacibdir. Bildiyimə görə, Vətən müharibəsindən sonra qazilərə, şəhid ailələrinə psixoloji yardım və dəstək göstərilir, Bakı şəhərində psixoloji mərkəzlərin əksəriyyəti imkanları daxilində bu işi görürlər. Nəzərə almaq lazımdır ki, psixoloq seansı bir saatdır, yəni bir psixoloq gün ərzində 3-4 müharibə iştirakçısı, qazi və şəhid ailəsi ilə görüşə bilər. Bildiyimiz kimi, həmin insanların sayı çoxdur. Ona görə də bu işin təşkil olunması, koordinasiyası çox vacibdir. Şəhid ailələri, qazilər, müharibə iştirakçıları konkret olaraq hara müraciət etmək lazım olduğunu bilməlidir. Çünki bu məsələ uzun müddət aktuallıq kəsb edəcək" [17].

Psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru Müşviq Mustafayev isə bildirib ki, müharibədə olan hadisələr qazilərdə müəyyən psixoloji problemlərə səbəb olur: "Xüsusən də, onların müharibədən 1 ay, 6 ay müddət keçdikdən sonra aldıqları travmalar posttravmatik stress formasında özünü göstərməyə başlayır. Buna görə də müharibədə iştirak etmiş hər bir qazi cəmiyyətə adaptasiya edilməlidir. Xoşagəlməz halların qarşısını almaq üçün müharibə iştirakçılarına, qazilərə peşəkar psixoloji yardımlar göstərilməlidir. Bu olmadıqda problemlər daha da böyüyür. Bu səbəblə də, qazilərlə xüsusi psixoloq qrupunun işləməsi, treyninqlərin keçirilməsi olduqca vacibdir. Son baş verən hadisələr də mühüm addımların atılmasının necə vacib olduğunu göstərir" [16].

Davranış anlayışının psixologiya elminin bir başa cəlb etdiyi sahə olduğunu nəzərə alsaq, fərdin, xüsusən də müharibə iştirakçılarının və şəhid ailələrinin davranışının bu sahədə təhlili vacib sayıla bilər.

Bütün bunları nəzərə alaraq müharibə iştirakçıları, xüsusən, qazi və şəhid ailələrinin üzvləri ilə ünsiyyət qurduqda travma sonrası stress pozğunluğunun olma ehtimalını nəzərə alaraq, diqqət etməli olduğumuz bir neçə məqam var. Bu anlar bir insanın öhdəsindən gəlmədiyini göstərən əlamətlər ola bilər:

- Davranış dəyişiklikləri – işdə aşağı məhsuldarlıq, gecikmə, xəstəlik məzuniyyəti, kiçik qəzalar.
- Emosiyalardakı dəyişikliklər – qəzəb, əsəbilik, depressiya, maraq və konsentrasiyanın olmaması.
- Düşüncələrdəki dəyişikliklər – təhdid və ya qorxu ilə məşğul olmaq, gələcəyə mənfi baxış.
- Nəfəs darlığı, əsəbilik və ya qarın ağrısı kimi gözlənilməz fiziki simptomlar.

Sun Tzunun "Savaş sənəti" adlı əsəri, yer üzündə yazılmış ən qədim hərbi əsər olaraq qəbul edilir. Müharibədə hökmdar və generallara yol göstərəcək prinsipləri qeyd etmək məqsədi ilə qələmə alınan bu əsər, tarix boyu Çin və Yapon hərbi düşüncə sistemini öz təsiri altına salıb. Dahi ustad Sun Tzu, hər nə qədər savaş metodlarını qeyd etsə də, ən ideal zəfərin savaşmadan və qan tökmədən əldə olunmasını uyğun görüb və müharibəni ən son çarə kimi qiymətləndirib. [13]

Qazi ailələrinə dəstək sahəsində dövlət idarəçiliyi onların sosial adaptasiyası, bərpası və psixoloji reabilitasiyası üçün əlverişli şəraitin yaradılmasında son dərəcə mühüm rol oynayır. Qazilər, xüsusən də döyüş bölgələrindən qayıdan və ya xidməti başa vurduqdan sonra çətinliklərlə üzləşənlər, dövlət səviyyəsində təşkil edilməli olan hərtərəfli dəstəyə ehtiyac duyurlar. Bu sahədə effektiv dövlət idarəçiliyi geniş məsələlərin həllinə yönəlmiş çox səviyyəli proqramların işlənib hazırlanmasını və həyata keçirilməsini tələb edir: tibbi xidmət, psixoloji dəstək, sosial reabilitasiya və işə düzəlməyə kömək.

Əsas vəzifələrdən biri nazirliklər və idarələr, habelə ictimai təşkilatlar və qazi birlikləri daxil olmaqla müxtəlif dövlət qurumları arasında yüksək səviyyədə qarşılıqlı əlaqə və koordinasiyanın təmin edilməsidir. Yalnız bu qurumların sıx əməkdaşlığı ilə qazilər üçün tibbi və psixoloji xidmətlərə çıxış, əmək uyğunlaşmasına kömək, habelə mənzil və sosial-iqtisadi problemlərin həlli də daxil olmaqla effektiv və sistemli yardım yaradıla bilər. Qazi icmaları ilə müntəzəm işləmək də vacib bir cəhətdir, çünki qazi ailələrinin həqiqi ehtiyacları haqqında ən uyğun məlumatları təmin edə bilən və göstərilən xidmətlərin keyfiyyətini qiymətləndirən onlardır.

Bundan əlavə, bu sahədə dövlət idarəçiliyi qazilərin sosial müdafiəsi sahəsində qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə yönəldilməlidir. Buraya tənzimləmə bazasının daim yenilənməsi, qazilərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılmasına kömək edən, habelə ictimai və iş

həyatında iştirak imkanlarını genişləndirən yeni təşəbbüs və qanunların hazırlanması daxildir. Onların dəyişən şərtlərini və ehtiyaclarını nəzərə almaq qərar qəbul etməkdə rahatlıq və səmərəlilik tələb edir.

Effektiv idarəetmənin ən vacib elementi davamlı monitorinq və həyata keçirilən proqramların səmərəliliyinin qiymətləndirilməsidir. Bu, problemli sahələri vaxtında müəyyənləşdirməyə, dövlət orqanlarının və prosesin digər iştirakçılarının hərəkətlərini tənzimləməyə və zəruri hallarda dəyişən sosial və iqtisadi vəziyyətdə aktual və təsirli qalması üçün siyasətə lazımi dəyişikliklər etməyə imkan verəcəkdir.

Beləliklə, qazi ailələrinə dəstək sahəsində dövlət idarəçiliyi təkcə fərdi səviyyədə yardım göstərmək deyil, həm də onlara dəstək sisteminin milli səviyyədə inkişaf etdirilməsini əhatə edən hərtərəfli və çoxşaxəli problemlərin həllinə yönəldilməlidir ki, bu da onların cəmiyyətə uğurlu inteqrasiyasına və həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına kömək edir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycanda mövcud ailə münasibətləri: sosial-psixoloji təhlil. Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi,Sosial Tədqiqatlar Mərkəzi. Bakı, 2021, 64 s
2. Qurbanova L. Ailə bütövlüyünün şərtlənməsində dəyərlər sisteminin rolu. «Elmi əsərlər», AMEA Fəlsəfə İnstitutu. 2016, №2 (27)
3. Mamayeva N. Özünütəyin şəxsiyyətin cəmiyyətdə özünüifadə üsulu kimi. «Elmi əsərlər», AMEA Fəlsəfə və Hüquq İnstitutu. 2014, №2 (23)
4. Məmmədzadə İ. Qloballaşma və müasirləşmə şəraitində fəlsəfənin aktuallığı haqqında. Bakı: Təknur, 2009, 220 s
5. Mustafayev İ.İ., Gözəlov S.S. Hərbi fəaliyyətin ekstremal situasiyalarında əsəbi – psixi davamsizliq əlamətlərinin müəyyən edilməsinin metodiki aspektləri // Psixologiya jurnalı, №1, Baki, 2017, s.17
6. Nəbiyev Ç. Həyat – ictimai psixologiyanın hadisəsi kimi. "Elmi əsərlər" (elmi-nəzəri jurnal), AMEA Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutu. Bakı, 2010, №1(14), s.65
7. Nəsirəddin Tusi. "Əxlaqi-Nasiri". Bakı: «Elm», 1989, 256 s
8. Nəsirəddin Tusi. Əxlaqi-Nasiri. Farscadan tərcümə edəni R.Sultanov. Bakı, Lider, 2005, 280 səh. 8
9. Kitabi-Dədə Qorqud ensiklodepiyası, 2 cilddə, II cild. Bakı: Yeni Nəşrlər Evi, 2000, s.57, 567 s
10. ŞəfiyevaE.İ.. Hərbi fəaliyyətin psixoloji təhlili. Universitetinin Xəbərləri (sosial-siyasi elmlər seriyasıı) Baki, 2009, s.105
11. Абу Али Ибн Сина. Канон врачебной науки. Отпечатано с диапозитивов. Изгот. Изд. «Фан» АН РУз., Ташкент, 1981, Изд. МИКО «Коммерческий вестник». М., 1993, 522с
12. Мир философии. М., Изд-во «Политической литературы», 1991
13. Dünya hərbinə "Savaş sənəti" bəxş edən dahi strateq – SunTzu /[electron resurs] /URL:https://ordu.az/az/news/141099/dunya-herbine--savas-seneti-bexs-eden-dahi-strateq-sun-tzu
14. Травма и посттравматическое стрессовое расстройство (ПТСР) /[electron resurs] /URL: https://mentalhealthtx.org/ru/общие-условия/травма-и-посттравматическое-стрессо
15. Военно-психологические идеи выдающихся полководцев. /[electron resurs] /URL:https://studme.org/243884/psihologiya/voenno_psihologicheskie_idei_vydayuschihsya_polkovodtsev
16. Psixoloq: "Qazilərə və onların ailə üzvlərinə psixoloji yardım göstərilməlidir" / [electron resurs] /URL: https://report.az/sosial-mudafie/psixoloq-qazilere-ve-onlarin-aile-uzvlerine-psixoloji-yardim-gosterilmelidir
17. Müsahibə – Qazilərin və şəhid ailələrinin daha bir ehtiyacı: psixoloji dəstək. / [elektron resurs] /URL: https://psixologiyainstitutu.az/2021/01/09/musahib%C9%99-qazil%C9%99rin-v%C9%99-s%C9%99hid-ail%C9%99l%C9%99rinin-daha-bir-ehtiyaci-psixoloji-d%C9%99st%C9%99k/
18. Kazımova K. İmanova N. Qazilərdə təşvişli həyəcan pozuntusunun psixoloji xüsusiyyətləri. /[elektron resurs] /URL: http://psixologiyajurnali.az/?smode=content&item=qazilerde_teshvishli_heyecan_pozuntusunun_psixoloji_xususiyyetleri)
19. Shell shoch. /[elektron resurs] /URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Shell_shock
20. Məmmədova A. Onların həyatı müharibədən öncəyə və sonraya ayrılır [elektron resurs] /URL: https://publika.az/news/musahibe2/406074.htm

Açar sözlər: *qazi, şəhid ailəsi, ailə münasibətləri, travma, psixoloji gərginlik, reabilititasiya*

Gunay Rustamova
The Institute of Philosophy and Sociology
of the National Academy of Sciences of Azerbaijan, Ph.D. Student

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL IMPACT OF GASI PHENOMENON ON THE FAMILY

ABSTRACT

With the restoration of independence in our country, Azerbaijani society gave impetus to the formation and development of completely new social relations. These processes, which took place in all social institutions of society, permeated the institution of family and family values. However, as a result of the Armenian-Azerbaijani conflict and the tense psychological state of our soldiers who participated in the war for the lands occupied by our hated neighbors, the Armenians, serious problems arose in the families of veterans and martyrs. Thus, it became difficult for people involved in combat to adapt to society and family, so time and special psychological preparation and training became an important factor.

In this direction, the state pays attention to and takes care of the Azerbaijani army, its soldiers and officers, considers the martyred saints, and perpetuates their names. The problems of our soldiers who gave their lives for our territorial integrity are being resolved at a high level. Joint systematic work aimed at the socio-psychological rehabilitation of military personnel who suffered under the most difficult conditions of war has a significant impact on the quality and effectiveness of treatment and rehabilitation measures.

Keywords: *veteran, martyr's family, family relations, trauma, psychological disorder, rehabilitation*

Гюнай Рустамова

Докторант Института Философии и Социологии Национальной Академии Наук Азербайджана

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ ФЕНОМЕНА ВЕТЕРАНОВ НА СЕМЬЮ

РЕЗЮМЕ

С восстановлением независимости в нашей стране азербайджанское общество дало толчок формированию и развитию совершенно новых общественных отношений. Эти процессы, происходившие во всех социальных институтах общества, пронизали институт семьи и семейные ценности.Однако в результате армяно-азербайджанского конфликта и напряженного психологического состояния наших воинов, участвовавших в войне за земли, оккупированные нашими ненавистными соседями – Арменией, в семьях ветеранов и шехидов возникли серьезные проблемы. Таким образом, людям, участвующим в боевых действиях, стало сложно адаптироваться к обществу и семье, поэтому важным фактором стали время и специальная психологическая подготовка и занятия.

В этом направлении государство уделяет внимание и заботу азербайджанской армии, ее солдатам и офицерам, признает святость шехидов, увековечивает их имена. Проблемы наших воинов, отдавших свои жизни территориальную целостность нашей страны, решаются на высоком уровне. Совместная системная работа, направленная на социально-психологическую реабилитацию военнослужащих, пострадавших в тяжелейших условиях войны, оказывает существенное влияние на качество и эффективность лечебно-реабилитационных мероприятий.

Ключевые слова: *ветеран, семья шехида, семейные отношения, травма, психологическое расстройство, реабилитация*

DÖVLƏT İDARƏÇİLİK AKADEMİYASINDA

Dövlət İdarəçilik Akademiyasında "Atropatena adlı dövlətin yaranması və tarixi şəraiti" mövzusunda elmi seminar keçirilib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının "Tarix" kafedrasının təşkilatçılığı ilə iyun ayının 10-da "Azərbaycan tarixinin dövrləşməsi və dövlətçilik mərhələləri" layihəsi çərçivəsində "Atropatena adlı dövlətin yaranması və tarixi şəraiti" mövzusunda elmi seminar keçirilmişdir. Mövzu üzrə məruzəçi tarix elmləri doktoru Həsən Həsənov olmuşdur. Həsən Həsənov Atropatena ilə bağlı qədim mənbələrin verdiyi məlumatları müqayisəli məzmunda şərh edərək seminar üzvlərinin diqqətinə çatdırmışdır. Məruzəçi Strabonun mətninə istinad edərək Atropatena yeni dövlət olaraq yaranıb, yoxsa əvvəllər nə vaxtsa mövcud olan dövlətin müstəqilliyi bərpa olunub və Atropatena dövlətinin adı Atropatın şərəfinə verilib, yoxsa Atropat tərəfindən verilib? sualları ətrafında seminar iştirakçılarının suallarını cavablandırmışdır. Seminarda tanınmış ziyalılar, elm adamları, ictimai xadimlər iştirak etmişdir. Seminarda həsr olunan mövzuya aid Strabonun elmimizdə qüvvədə olan məlumatının müzakirəsi zamanı şərh verən çıxış edənlər (millət vəkili, professor Səməd Seyidov, millət vəkili, xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı, akademik Nizami Cəfərov, professor Şahlar Əsgərov, tarixçi alim-diplomat Cavanşir Axundov və digərləri) həm də məruzəçinin bildirdiyi mənbələrə istinad edərək Atropatena dövlətinin, Assuriya dövlətinin süqutundan sonra, yəni eramızdan əvvəl VII əsrdə yarandığı və Makedoniyalı İsgəndərin vəfatından sonra isə müstəqil bir ölkəyə çevrildiyi haqqında H.Həsənovun tədqiqatının nəticələrini əsaslı hesab etmişlər.

DİA-nın müəllimləri "Şərq Tərəfdaşlığı Ölkələrində Kouçların Təlimi" adlı təhsil proqramında iştirak ediblər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının "Dövlət Qulluğu və Kadr Siyasəti" kafedrasının əməkdaşları Anar Həsənov və Esmira Niftili 16-20 iyun tarixlərində Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyəti (GIZ) tərəfindən təşkil edilən "Şərq Tərəfdaşlığı Ölkələrində Kouçların Təlimi" adlı təhsil proqramının növbəti modulunda iştirak ediblər. Gürcüstan Respublikasının Maliyyə Nazirliyinin Təlim Mərkəzində Azərbaycan və Şərq Tərəfdaşlığı proqramına üzv dövlətlərin müvafiq qurumlarının nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilən təlim proqramında peşəkar kouçinq təfəkkür tərzi, səmərəli ünsiyyət, kouçinqin təşkilatlarda tətbiqi kimi məsələlər ilə bağlı təcrübə mübadiləsi aparılmışdır.

Dövlət İdarəçilik Akademiyası tələbələrinin "Məzun günü" keçirilib

İyulun 5-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası (DİA) tələbələrinin "Məzun günü" keçirilib.

Azərbaycanın Dövlət Himni ilə başlayan tədbirdə çıxış edən DİA-nın rektoru akademik Urxan Ələkbərov müasir müstəqil dövlətimizin memarı və qurucusu, Ulu Öndər Heydər Əliyevin təhsilin inkişafına daim böyük önəm verdiyini, Ümummilli Liderin bu siyasətinin Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirildiyini bildirib. Rektor əsası Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş bu təhsil ocağında dövlət idarəçiliyi sahəsində ixtisaslaşan kadrların perspektiv imkanlarını təhlil edib, Prezident İlham Əliyevin biliyə, təhsilin inkişafına göstərdiyi diqqətdən danışıb. Müasir dövrdə dövlətin gücü və qüdrətinin təkcə onun təbii sərvətləri ilə deyil, həm də elmi-intellektual potensialı ilə müəyyən edildiyini deyən Urxan Ələkbərov bildirib ki, məqsədimiz DİA-nın hazırladığı kadrların müasir tələblərə cavab verməyi bacarmaları, yeni nəslin formalaşmasında, insan potensialının inkişafı və davamlılığının təminində Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi prosesə töhfə vermək, dünya təhsil sisteminə inteqrasiyanı sürətləndirməkdən ibarətdir. Rektor Urxan Ələkbərov ölkə rəhbərliyinin elm, təhsil və mədəniyyətin inkişafı sahəsində xidmətlərini qeyd edib. VI çağırış Milli Məclisin deputatı, Dövlət qulluğu və kadr siyasəti kafedrasının dosenti Aydın Mirzəzadə, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Siyasi İdarəetmə fakültəsinin dekanı dosent Murtəza Həsənov, İnzibati idarəetmə fakültəsinin dekanı dosent Elnur Əliyev, valideynlər adından Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin prorektoru professor Eldar Aslanov, valideyn Sürhanə Qasımova, tələbələr adından Siyasi-idarəetmə fakültəsinin tələbəsi Tural Rəhimzadə, İnzibati-idarəetmə fakültəsinin tələbəsi Şəbnəm İbrahimova, magistr dərəcəsi üzrə məzun Toğrul Rüstəmli çıxış ediblər. Çıxışçılar son illər Azərbaycanda təhsilin inkişafı istiqamətində görülmüş işlərdən danışıb, Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət

Strategiyasının uğurlarını qeyd ediblər. Bu strategiyanın həyata keçməsində Dövlət İdarəçilik Akademiyasından olan böyük gözləntiləri və əldə edilən nailiyyətləri qeyd ediblər. DİA-nın bu gün müstəqil Azərbaycanda dövlət quruculuğunun möhkəmləndirilməsi, milli dövlətçilik ideologiyasının təbliği sahəsində uğurlu fəaliyyət göstərən ali təhsil müəssisələri sırasında mühüm yer tutduğunu bildiriblər. "Məzun günü" tədbiri bədii hissə ilə davam edib.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının məzunu Oksford Universitetinə qəbul olub

2011-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Siyasi idarəetmə fakültəsində hüquqşünaslıq ixtisası üzrə təhsil almış və bakalavr təhsilini Prezident təqaüdçüsü kimi bitirmiş Şəbnəm Tağıyeva "Gənclərin xarici ölkələrin nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində təhsil almalarına dair 2022-2026-cı illər üçün Dövlət Proqramı" çərçivəsində tam təqaüd qazanmaqla Böyük Britaniyanın Oksford Universitetində, "@blavatnikschool of government"də ictimai siyasət ixtisası üzrə magistratura səviyyəsinə qəbul olub.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının məzunu Böyük Britaniyanın Edinburq Universitetinə qəbul olub

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının (DİA) məzunu Maişat Vəlimətova "Gənclərin xarici ölkələrin nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində təhsil almalarına dair 2022-2026-cı illər üçün Dövlət Proqramı" çərçivəsində tam təqaüdlə Böyük Britaniyanın Edinburq Universitetində ictimai siyasət (Public Policy) ixtisası üzrə magistratura səviyyəsinə qəbul olub. M. Vəlimətova 2019-2023-cü illərdə DİA-da dövlət və ictimai münasibətlər ixtisası üzrə bakalavr təhsili alıb. Akademiyaya 640 balla qəbul olub. O, orta məktəbi "Ədəbiyyat biliciləri" Respublika müsabiqəsində 1-ci yeri qazanaraq qızıl medalla bitirib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının məzunu Böyük Britaniyanın Cardiff Universitetinə qəbul olub

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının (DİA) məzunu Nicat Hüseynov "Gənclərin xarici ölkələrin nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində təhsil almalarına dair 2022-2026-cı illər üçün Dövlət Proqramı" çərçivəsində tam təqaüd qazanmaqla Böyük Britaniyanın Cardiff Universitetinə qəbul olub.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının məzunu ABŞ-ın Con Hopkins Universitetinə qəbul olub

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının (DİA) məzunu Murad Əzimzadə "Gənclərin xarici ölkələrin nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində təhsil almalarına dair 2022-2026-cı illər üçün Dövlət Proqramı" çərçivəsində tam təqaüd qazanmaqla ABŞ-ın Con Hopkins Universitetində, "Whiting School of Engineering"də kompüter elmləri ixtisası üzrə magistratura səviyyəsinə qəbul olub. M.Əzimzadə 2020-2024-cü illərdə Dövlət İdarəçilik Akademiyasının İnzibati idarəetmə fakültəsində kompüter elmləri ixtisası üzrə təhsil alıb və bakalavriat təhsilini fərqlənmə diplomu ilə bitirib.

DİA-nın məzunu Dövlət Proqramı çərçivəsində ABŞ-ın Nyu-York Universitetinə qəbul olub

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının (DİA) məzunu Səkinə Əlizadə "Gənclərin xarici ölkələrin nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində təhsil almalarına dair 2022-2028-ci illər üçün Dövlət Proqramı" çərçivəsində tam təqaüdlə ABŞ-ın Nyu-York Universiteti Tandon Mühəndislik Məktəbində kompüter mühəndisliyi ixtisası üzrə magistratura səviyyəsində təhsil almaq hüququ qazanıb. Səkinə Əlizadə 2020-2024-cü illərdə Dövlət İdarəçilik Akademiyasının İnzibati idarəetmə fakültəsində kompüter elmləri ixtisası üzrə təhsil alıb və bakalavriat təhsilini fərqlənmə diplomu ilə bitirib.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasında Bilik Günü qeyd olunub

Sentyabrın 16-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında (DİA) Bilik Günü və yeni dərs ilinin başlanması münasibətilə tədbir keçirilib. Əvvəlcə DİA-ya yeni qəbul olan tələbələr və onların valideynlərinin akademiya ilə ilk tanışlığı təşkil edilib. Onlara Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Heydər Əliyev Dövlət İdarəçilik Məktəbi, tədris auditoriyaları, tədqiqat mərkəzləri, elmi kitabxanası barədə ətraflı məlumat verilib. DİA-da 2024-2025-ci tədris ilinin ilk tədbiri Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himninin səsləndirilməsi ilə başlanıb. Tədbirdə çıxış edən DİA-nın rektoru akademik Urxan Ələkbərov Ümummilli Lider Heydər Əliyevin diqqət və qayğısı ilə yaradılmış bu təhsil ocağının əldə etdiyi nailiyyətlərdən, respublikamız üçün idarəçilik sahəsində

mütəxəssislər hazırlanması işində mühüm rolundan danışıb. Ulu Öndər Heydər Əliyevin elmə, təhsilə göstərdiyi diqqət və qayğının Prezident İlham Əliyevin uğurla davam etdirdiyini vurğulayan rektor tələbələrin biliyi, bacarığı ilə idarəçilik sahəsinə töhfə verəcəklərinə ümidvar olduğunu deyib. Qeyd edib ki, müasir dövrdə ölkənin gücü onun təbii sərvətləri ilə yanaşı, həm də insan potensialı ilə müəyyən edilir. Rektor 2024-2025-ci tədris ilində Dövlət İdarəçilik Akademiyasına qəbul olanların əksəriyyətinin yüksək bal topladıqlarını diqqətə çatdırıb. Tədbirdə çıxış edən müəllimlər və tələbələr xoş arzularını bildiriblər.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının əməkdaşı uğur qazanıb

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Hüquq kafedrasının əməkdaşı Əsədova Ellada bu il Bakı Dövlət Universitetinin “Mülki hüquq: sahibkarlıq hüququ; ailə hüququ; beynəlxalq xüsusi hüquq” ixtisaslaşması üzrə ən yüksək balla doktorantura pilləsinə daxil olmuşdur. O, 2018-2022-ci illərdə DİA-nın Siyasi İdarəetmə fakültəsinin Hüquqşünaslıq ixtisasını fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. Həmin il BDU-nun “Mülki və təsərrüfat hüququ” ixtisaslaşması üzrə magistratura pilləsinə daxil olmuş, 2024-cü ildə həmin ixtisaslaşmanı fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının əməkdaşları elmi konfransda iştirak ediblər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının “Beynəlxalq münasibətlər və Xarici siyasət” kafedrasının müəllimləri s.e.f.d., dos. Nəsrin Süleymanova və həmin kafedranın müəllimi Səbinə Mustafayeva Rumıniyanın Tarqoviştə şəhərində keçirilən 10-cu Beynəlxalq “EMI” Sahibkarlıq və Sosial Elmlər Konqresində iştirak ediblər. Rumıniyanın Tarqoviştə şəhərində 10-14 sentyabr 2024-cü ildə öz sahəsinin dünyada mühüm elmi toplantılarından biri olan 10-cu Beynəlxalq “EMI” Sahibkarlıq və Sosial Elmlər Konqresi keçirilib. Dörd gün davam edən konqresdə 186 qurum və 22 ölkədən 487 akademikin hazırladığı 295 məruzə üz-üzə və onlayn şəkildə təqdim edilib. Rumıniyanın Tarqovişte şəhərindəki Valahia Universitetində keçirilən konqresdə Azərbaycan ilə yanaşı Türkiyə, Rumıniya, Özbəkistan, İngiltərə, ABŞ, Almaniya, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Kanada, Hindistan, Norveç, Ukrayna, İtaliya, Yeni Zelandiya, Argentina, Qazaxıstan, Pakistan, Bəhreyn, Mərakeş və Nigeriyadan olan alimlər akademik tədqiqatlarını həmkarları ilə bölüşmək imkanı əldə ediblər. Konqresin prezidenti prof. dr. Himmet Karadal və Valahia Universiteti professoru Dumitru Goldbach EMI konqreslərinin sosial sahədə mühüm araşdırmaların aparıldığı mühüm platformaya çevrildiyini və yeni ideyalar müzakirə olunduğunu qeyd ediblər. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının "Beynəlxalq münasibətlər və Xarici siyasət" kafedrasının müəllimləri s.e.f.d., dos. Nəsrin Süleymanova və həmin kafedranın müəllimi Səbinə Mustafayeva konferans mövzusuyla bağlı çıxışlar və məruzələr, eləcə də təqdimatlar etmişlər. Konfransın sonunda Siyasi idarəetmə fakültəsinin dekanı dos. Murtəza Həsənoğlunun və dos. Nəsrin Süleymanovanın təqdim etdiyi "COP29 at the Glance of Global cooperation and İnternational security" mövzusu Certificate of Best Paper awards ilə təltif edilib.

DİA Avropa Komissiyası tərəfindən maliyyələşdirilən beynəlxalq qrant proqramında iştirak etmək hüququ qazanıb

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının tərəfdaşlığı ilə 2024-cü ilin fevral ayında Avropa Komissiyasının Erasmus+ qrant proqramına təqdim olunan EDGE (Azərbaycan Universitetlərinin Beynəlxalq Rəqabət qabiliyyətini Daxili Beynəlmiləlləşmə Strategiyası vasitəsilə effektiv artırılması) adlı layihə komissiya tərəfindən qiymətləndirmədən uğurla keçərək qrant dəstəyi əldə etmişdir. Layihə, Azərbaycan universitetlərinin beynəlxalq rəqabətliliyini artırmaq məqsədilə beynəlmiləlləşmə strategiyalarının və fakültə inkişafının təmin edilməsi, Ali təhsil müəssisələrinin beynəlxalq nüfuzunun artırılması, akademik və inzibati heyətin beynəlmiləlləşmə sahəsində bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi ilə bağlı çətinlikləri aradan qaldırmağı hədəfləyir.

Bakı Biznes Universitetinin koordinatoru olduğu layihədə konsorsium aşağıdakı yerli və beynəlxalq tərəfdaşlardan ibarətdir:

1. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası;
2. Təhsildə Keyfiyyət Təminatı Agentliyi;
3. Bakı Slavyan Universiteti;
4. Azərbaycan İdman Akademiyası;
5. Üzeyir Hacıbəyov adına Bakı Musiqi Akademiyası;
6. Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası;
7. Kral Texnologiya Universiteti – İsveç;
8. Jaen Universiteti – İspaniya;
9. Avropa İdarəetmə İnkişaf Fondu (EFMD) – Belçika;
10. Beynəlxalq Helenik Universiteti – Yunanıstan.

DİA və Ədliyyə Nazirliyinin Bələdiyyələrlə İş Baş İdarəsi birgə dəyirmi masa təşkil edib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası (DİA) və Ədliyyə Nazirliyinin Bələdiyyələrlə İş Baş İdarəsinin birgə təşkilatçılığı ilə dəyirmi masa təşkil edilib. Tədbirdə Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru akademik Urxan Ələkbərov çıxış edərək Ümummilli Lider Heydər Əliyevin müstəsna tarixi xidmətlərini qeyd edib. Rektor Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu işinin əsasının Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulduğunu diqqətə çatdırıb. Urxan Ələkbərov Ümummilli Lider tərəfindən müəyyənləşdirilmiş və Prezident İlham Əliyevin uğurla davam etdirdiyi inkişaf strategiyası sayəsində Azərbaycanın qazandığı nailiyyətlərə diqqət çəkib. O, Prezident İlham Əliyev tərəfindən hazırlanaraq tətbiq edilmiş yeni dövlət idarəçiliyi texnologiyalarının Azərbaycanın davamlı inklüziv inkişafı naminə resurslardan səmərəli istifadə sahəsində regional və qlobal liderə çevrildiyini xüsusi vurğulayıb. Urxan Ələkbərov inklüziv inkişaf sahəsində ölkəmizin yüksək göstəricilər əldə etməsində və uğurlu siyasətin reallaşdırılması baxımından dünya liderinə çevrilməsində Azərbaycan Respublikasının Birinci

vitse-prezidenti Mehriban Əliyevanın müstəsna xidmətlərini qeyd edib. Tədbirdə Ədliyyə Nazirliyinin Bələdiyyələrlə İş Baş İdarəsinin rəisi Elmin Həsənov çıxış edərək Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və "Bələdiyyələrin statusu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə səlahiyyətlərinə aid edilmiş yerli əhəmiyyətli məsələlər, Bələdiyyələrlə iş mərkəzinin strukturu, iş prinsipi, gələcək fəaliyyət istiqamətləri barədə, eyni zamanda, DİA ilə birlikdə həyata keçiriləcək fəaliyyət istiqamətləri haqqında iştirakçıları məlumatlandırıb. Daha sonra Bələdiyyələrlə İş Baş İdarəsinin rəis müavini Mehti Abdullayev, DİA-nın İnzibati idarəetmə fakültəsinin dekanı dosent Elnur Əliyev, Hüquq kafedrasının müdiri professor İsaxan Vəliyev, Beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət kafedrasının müdiri professor Namiq Əliyev, Tarix kafedrasının müdiri professor Firdovsiyə Əhmədova, Elmi kitabxananın müdiri Fərida Mahmudova və digərləri çıxış edərək gələcək əməkdaşlıq və fəaliyyət istiqaməti üzrə fikirlərini bildiriblər. Daha sonra tələbələrin sualları cavablandırılıb. Tədbirdə Dövlət İdarəçilik Akademiyası müəllimləri, tələbələri və Ədliyyə Nazirliyinin Bələdiyyələrlə İş Baş İdarəsinin məsul əməkdaşları iştirak ediblər.

MÜNDƏRİCAT

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin fəaliyyətinin qısa xronikası...........7

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəsmi qəbulları.............................15

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin səfərləri..29

Qazaxıstan Respublikasına səfər 29
Pakistan İslam Respublikasına dövlət səfəri 49
Böyük Britaniyaya işgüzar səfər 54
Şuşa şəhərinə səfər 56
Qazaxıstan Respublikasına səfər 76
Özbəkistan Respublikasına dövlət səfəri 78
Kəlbəcər rayonuna səfər 85
İtaliya Respublikasına işgüzar səfər 89
Ağdam, Xankəndi və Şuşaya səfər 94

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin nitqləri, çıxışları və müsahibələri..107

Yeddinci çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin ilk iclasında İlham Əliyevin çıxışı 107
İqtisadi məsələlərə həsr olunmuş müşavirədə İlham Əliyevin çıxışı 113
Aşıq Ələsgərin abidəsinin açılışında İlham Əliyevin nitqi 114

SİYASƏT

Elman Nəsirov. Prezident İlham Əliyev dövlətimizin qarşısında duran yeni strateji vəzifələri müəyyən etmişdir 117
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.201

Nigar Ələkbərova. Dövlət siyasətinin ekspert müşahidəsi nəzəri və təcrübi fenomen kimi.....125
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.205

Elçin Əhmədov. İkinci Qarabağ müharibəsi: Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və suverenliyinin bərpası 139
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.207

FƏLSƏFƏ

Гусейн Зейналов. Мультикультурализм как явление истории Азербайджана 159
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.210

SİYASİ NƏZƏRİYYƏ

Pərvanə İbrahimova, Vüsalə Əliyeva. İkinci Qarabağ müharibəsi Fransa mediasında (Türkiyə və Azərbaycanın mövqeyi əks olunmaqla) 169
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.212

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR

Fuad Humbatov. Environmental and socio-political security risks correlation in the mountainous countries and role of international cooperation in mitigation of the risks in the South Caucasus 177
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.214

Афет Сафарова. Перспективы сотрудничества в сфере коммуникаций и логистики в новых геополитических реалиях на Южном Кавказе в контексте реализации Транскаспийского международного транспортного маршрута (ТМТМ) 187
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.215

HÜQUQ

Samirə Babayeva. Cinayət məsuliyyətinin və cəzanın fərdiləşdirilməsi insan hüquq və azadlıqlarının təmini meyari kimi: müqayisəli hüquqi təhlil...197
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.219

RƏQƏMSAL DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİ VƏ İNTELLEKTUAL SİSTEMLƏR

Elçin Abasov, Ədalət Mahmudov. Dövlət informasiya sistemi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi problemləri 209
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.223

Şəfəq Mustafayeva, Aydın Kazımzadə. Strukturlaşdırılmış və strukturlaşdırılmamış verilənlər bazalarının səciyyəvi müqayisəsi 215
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.226

İQTİSADİYYAT

Gulara Suleymanova. The Future of Tourism Development in Azerbaijan Republic 227
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.227

G Ə N C   T Ə D Q İ Q A T Ç I L A R

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR

Aytaj Baghirli. Position of International Organizations in Azerbaijan's Foreign Policy 233
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.229

Fəxri Qurbanzadə. Müasir dövrdə Böyük Britaniyada miqrasiya prosesləri 241
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.231

Ağalar Ağalarlı. "Kəmər və Yol" və "Orta Dəhliz" təşəbbüsləri çərçivəsində Çin-Azərbaycan-Türkiyə iqtisadi və təhlükəsizlik əməkdaşlığı 249
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.235

Gülarə Bağırova. Müasir dövrdə Azərbaycan ilə Mərkəzi Asiya dövlətləri arasında hərbi əməkdaşlıq əlaqələrinin inkişaf dinamikası 259
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.237

Aygün Qurbanova. Cənubi Qafqazda hərbi münaqişələrin insan təhlükəsizliyinin siyasi, sosial-iqtisadi və ekoloji aspektlərinə təsiri 269
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.238

PSİXOLOGİYA

Günay Rüstəmova. Qazi fenomeninin ailəyə sosial-psixoloji təsiri 279
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.2024.3.87.239

Dövlət İdarəçilik Akademiyasında 289

«Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə» jurnalına məqalələrin təqdimolunma qaydası

1. Məqalə Azərbaycan, İngilis və Rus dillərində qəbul edilir.
2. Məqalənin adı, müəllif(lər)i, müəllif(lər)in elmi dərəcəsi, vəzifələri, ad və soyadları, çalışdıqları qurum və elektron poçt (e-posta) ünvanları yuxarıda sağ tərəfdə göstərilir.
3. Məqalənin həcmi 8 səhifədən az olmamalı (Microsoft Word formatında), 1,5 (bir tam onda beş) intervalla, Times New Roman 12 şriftilə yazılmalı, A4 formatında və elektron daşıyıcıda təqdim olunmalıdır.
4. Məqalədə xülasə (Azərbaycan, İngilis və Rus dillərində), açar söz (Azərbaycan, İngilis və Rus dillərində, ən çox 6 söz) qeyd olunmalıdır.
5. Məqalənin xülasəsi məqalənin məzmununa uyğun olmalı, 150-200 sözdən çox olmamalı, tədqiqatın məqsədini, əhəmiyyətini və elmi dövriyyədəki yerini, istifadə edilən metodları, tətbiq dairəsini göstərməlidir.
6. Elmi məqalənin sonunda elm sahəsinin və məqalənin xarakterinə uyğun olaraq işin elmi yeniliyi, tətbiqi əhəmiyyəti və s. aydın şəkildə qeyd olunmalıdır.
7. Məqalədə elmi mənbələrə istinadlar olmalıdır. Son 5-10 ilin elmi məqalələrinə, monoqrafiyalarına və s. istinadlara üstünlük verilməlidir. Məqalədə istinad olunmuş mənbələr ədəbiyyat siyahısında əlifba sırası ilə yazılmalı və nömrələnməlidir. İstinad olunmuş mənbənin ədəbiyyat siyahısındakı nömrəsi və səhifə nömrəsi mətndəki istinaddan sonra kvadrat və ya adi mötərizədə göstərilir. Məsələn (39, s.127-128), [27, s.237] və s.
8. Məqalələr orijinal olmalı və əvvəllər başqa yerli və ya beynəlxalq jurnallara, konfranslara təqdim edilməməlidir.
9. Məqalələr gizli rəyçilərin rəyindən sonra redaksiya heyətinin qərarı ilə çapa tövsiyə edilir.

Procedure for Submitting Articles to the Journal «Public Administration: Theory and Practice»

1. The article is accepted in Azerbaijani, English and Russian languages.
2. The title of the article, the author (s), author's (s') academic affiliation, titles, names and surnames, workplace and electronic mail address (e-mail) addresses should be displayed above on the right side.
3. The content of the article should be no less than 8 pages (in Microsoft Word format), 1,5 space, Times New Roman 12 fonts and must be submitted electronically in A4 format.
4. The article should contain summary, (English, Russian and Azerbaijani languages), keyword (English, Russian and Azerbaijani languages, no more than six words)
5. The summary of the article must be in line with the content of the article, should not exceed 150-200 words, must indicate the purpose and importance of the research, the methods that used as well as the scope of the study.
6. At the end of the scientific article, the scientific originality and the importance of the emprisicm should be clearly stated in accordance with the character of the scientific field and article.
7. The article should contain references to scientific sources. The scientific articles, monographs and etc.that have been written for the last 5-10 years should be preferred. The sources referred in the article must be listed in an alphabetical order in the reference list. The number and page number of the referred article in the reference list should be displayed in parantheses or brackets after the reference in the text. For instance, (39, p.127-128), [27, s.237] and etc.

8. The articles should be original and should not be previously submitted to other local or international journals and conferences.
9. The articles are recommended to publication by the decision of journal's editorial board after the opinion of peer reviewers.

Правила предоставления статей для публикации в журнале «Государственное управление: теория и практика»

1. Статья принимается на азербайджанском, английском и русском языках.
2. Название статьи, автор(ы), ученая степень автора(ов), занимаемая должность, имя и фамилия автора(ов), организация, где они работают, адрес электронной почты указываются в верхнем правом углу.
3. Объем статьи не должен быть менее 8 страниц (в формате Microsoft Word), с междустрочным интервалом - 1,5 (полуторный), размером шрифта – 12 пт в формате А4 и должен предоставляться на электронном носителе.
4. В статье должны быть указаны резюме (азербайджанском, английском и русском языках), ключевые слова (на азербайджанском, английском и русском языках, не более 6-ти слов).
5. Резюме статьи должно соответствовать содержанию статьи, и не превышать 150-200 слов, должны быть указаны цель, значимость и место в научном обороте исследования, используемые методы, сфера применения.
6. В конце научной статьи в соответствии с областью науки и характером статьи должны быть чётко сформулированы научная новизна работы, значимость её внедрения и др.
7. В статье должны быть ссылки на научные источники, преимущественно на научные статьи, монографии и др. за последние 5-10 лет. Источники, на которых были ссылки в статье, должны быть пронумерованы и включены в список литературы в алфавитном порядке. Номер источника и страницу, на которую была сделана ссылка, в тексте следует указать в квадратных или обычных скобках. Например, (39, s.127-128), [27, s.237] и т.д.
8. Статья должна быть оригинальной и ранее непредставленной в местные или международные журналы, конференции.
9. Статья рекомендуется к публикации по решению редколлегии после получения отзыва от тайных (неразглашаемых) рецензентов.

Dövlət idarəçiliyi:
nəzəriyyə və təcrübə

Elmi-nəzəri jurnal

2024, №3(87)

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin fəaliyyətini
əks etdirən bölməni *siyasi elmlər doktoru, professor E.Nəsirov,*
siyasi elmlər doktoru, professor E.Əhmədov,
psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent B.Haqverdiyev
və baş müəllim *F.Şammadov*
AzərTAc-ın materialları əsasında hazırlamışlar.

İngilis dilində xülasələr *filologiya üzrə fəlsəfə foktoru,*
dosent Ülkər Şəfiyeva tərəfindən redaktə edilmişdir.

Redaktoru *Günay Maqsudova*
Kompüter dizayneri *İradə Təhməzova*

Elmi jurnalın Rəqəmsal Obyekt İdentifikatorları (DOI)
"Qlobal Əməkdaşlıq və Analitik Araşdırmalar Mərkəzi" İB-yi tərəfindən təmin edilir.

Lisenziya: AB № 022732,
Qeydiyyat № b 532, 08.04.2003-cü il.
Redaksiyanın ünvanı:
Bakı, Az-1001, Lermontov küç., 74
(Dövlət İdarəçilik Akademiyası).
E-mail: publishing@dia.edu.az
Telefonlar: (012) 492-65-29; (012) 437-19-75; (012) 497-71-86
Fax: (012) 492-65-15

«Aspoliqraf LTD» MMC-nin
mətbəəsində hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur
Sifariş ... Tiraj 500.

Journal of Public Administration: Theory and Practice

Scientific and theoretical journal

2024, №3(87)

The section covering activities the President of the Republic of Azerbaijan
is prepared on the basis of AzərTAC materials and is compiled by
E.Nasirov, Dr. of political sciences, professor;
E.Ahmadov, Dr. of political sciences, professor;
Dr. B. Hagverdiyev, Ph.D. in Psychology, Associate professor
and *F.Shammadov,* senior lecturer, all from Academy of Public Administration.

The summaries of the articles were edited by *Ulker Shafiyeva, Ph.D., Associate professor*

Editor *Gunay Maqsudova*
Computer designers *Irada Tahmazova*

The Digital Object Identifiers (DOIs) of the scientific journal are provided by the "Center for Global Cooperation and Analytical Research"

License: AB No. 022732
Registration No. b 532, 08.04.2003
Address of Publisher:
Baku, Az-1001, Lermontov st., 74
(Academy of Public Administration)
E-mail: publishing@dia.edu.az
Phone: (012) 492-65-29; (012) 437-19-75; (012) 497-71-86
Fax: (012) 492-65-15

Printed from ready made diapositives at the printing house of the
«Aspoliqraf LTD»
Order .... Number of copies printed modern stage are considered.